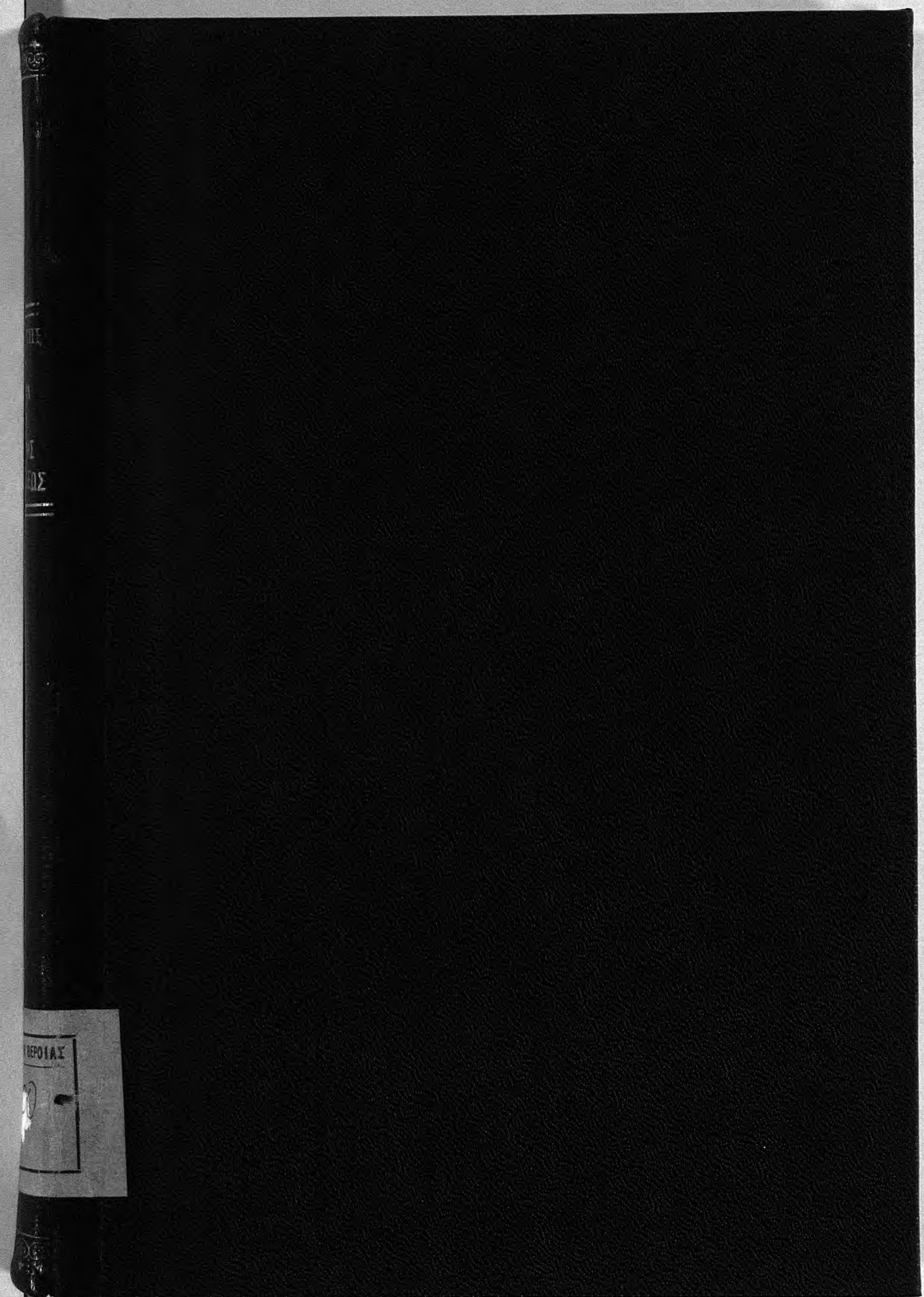

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ Β ΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

+ 900

Αριθ. Εισ 2900

~~Αριθ. Εισ~~ Έξ. αγοράς

GAVR - 00418

9/94

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΕΛ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Kapodistrias

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΑΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΟΡΘΩΘΕΙΣΑ ΥΠ' ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΤΟΜΟΣ Γ.

«Ἡ ἀλλοτρίαν παιδείαν ἰσχυρίον πρὸς ἀληθινὴν βίαν
τὴν ἑκτὴς πραγματικῆς ἱστορίας περιγεγραμμένην ἑμ-
πειρίαν μόνη γὰρ αὕτη χωρὶς πλάθης ἀπὸ παντὸς
καιροῦ αἱ περιστάσεις κριτὰς ἀληθινὸς ἀποτελεῖ
τοῦ βελτιώσεως.»

Ἐκ τῶν τοῦ ΠΟΛΥΒΙΟΥ.

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΣΛΑΝΗΣ

Dr. G. N. Kapodistrias

MEMBER OF THE

LIBRARY OF THE

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ «ΩΡΑΣ»

1888

Διηρώσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Π Ι Ν Α Ξ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ. — Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. — Στάσις τῶν γενιτσάρων καὶ πτώσις τοῦ Χαλέτ-ἑφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του. — Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερσικοῦ πολέμου. — Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων αὐλῶν. — Διάθεσις τῶν εἰς Βερώνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Πάπαν ἐλληνικῆς πρεσβείας. — Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάννιγγος, καὶ πολιτικὴ τῶν ἄλλων αὐλῶν. — Ἐπιθεώρησις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεως. — Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν — Νέαι διαίρεσεις. — Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. — Κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν. — Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφ-Πασάν Μπερκόφτσαλην. — Καταστροφὴ τοῦ κατὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλομαγνησίαν ἐλληνικοῦ ἀγῶνος 26

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

Μετάβασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σαλαμῖνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας. — Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ

μετάβασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμίνα. — Εἰσδρομή τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν. — Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησον 38

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν πασῶν τῆς Σχόδρας Μουσταῆν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα. — Ἀφίξις Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου. — Κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζαπαντίῳ. — Ὁ Μάρκος Μπότσαρης σχίζει τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του. — Ἀπόβασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατᾶν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν. — Ἐφόρμησις νυκτερινῇ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενησίῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη. — Μάχη Καλιακούδας καὶ θάνατος Ζηγούρη Τσαβέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη. — Πολιορκία Ἀνιτολικοῦ καὶ λύσις αὐτῆς. — Ἀφίξις Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ διευθυντοῦ. — Παράδοσις Κορίνθου. Ἐκστρατεία εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά 44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

Στρατόπεδον Πατρῶν. — Ῥῆξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ. — Καθαίρεσις τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ Μεταξᾶ. — Ἐμφύλιοι ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις. — Τὸ βουλευτήριον πατεῖται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἀργεὶ καὶ οἱ βουλευταὶ μεταβαίνουν εἰς Κρανίδι. — Νέον νομοτελεστικόν. — Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος 56

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ'.

Ἀνάπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν. — Ἐκπλους τοῦ ἐλληνικοῦ. — Ναυμαχία. — Τὰ περὶ Κρήτης καθ' ὅλην τὴν ἀρμοστείαν τοῦ Τομπάζη 64

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'.

Ἐξωτερικὸν δάνειον. — Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν τῆς Ἑλλάδος. — Φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι. — Συνθήκη εἰς ἀνθρώωσιν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ. — Ἀφίξις τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ συνταγματάρχου Στάνωπος εἰς Ἑλ-

λάδα. — Ἀπόπειρα εἰς ἄλωσιν Κορώνης. — Διάλυσις τοῦ ἐν
Εὐβοίᾳ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου 76

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'.

Τὰ δύο νομοτελεστικά. — Ἐμφύλιος πόλεμος. — Διαγωγή τοῦ Βύ-
ρωνος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ. — Καταδίκη τοῦ
Καραϊσκάκη ὡς ἐπιβόλου. — Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλ-
λάδα. — Παράδοσις Ναυπλίου καὶ εἵσοδος τῆς νέας κυβερνήσεως. 83

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα. — Ἐκπλους τοῦ ὀθω-
μανικοῦ στόλου. — Σχέδια τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ σατράπου
τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλή εἰς ἀναδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλά-
δος. — Καταστροφὴ Κάσσου καὶ Ψαρῶν. — Νίκαι κατὰ θάλασ-
σαν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ'
αὐτῆς κινήματων. — Ἐκστρατεῖαι κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα
καὶ μάχη τῆς Ἀμπλιανης. — Πολεμικὰ κινήματα ἐν Πελο-
ποννήσῳ, 99

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

Αἰγύπτιος ἐκστρατεία ὑπὸ τὴν Ἰβραήμπασαν καὶ εὐόδωσις αὐτῆς
εἰς Κρήτην. — Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ναυμαχίαι. —
Φροντίς τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως περὶ τακτοποιήσεως τῆς
κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας. — Ἐναρξίς τῆς γ'
κυβερνητικῆς περιόδου. — Δωρήματα Βαρβάκη. — Φιλανθρω-
πικὴ Ἑταιρία ἐν Ἑλλάδι 120

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'.

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. — Χαρακτὴρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου.
— Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ . . . 131

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ'.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. — Συνδιαλέξεις ἐν Πε-
τροπόλει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ
ἐλληνικοῦ ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας . 140

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'.

Σχέδια τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν. — Ἀπόδοσις τοῦ Ἰβραήμπασα εἰς Μοθώνην. — Ἐκστρατεία τοῦ Κουντουριώτου πρὸς τὸν νομοτελεστικόν. — Πολεμικά κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναβαρίων καὶ τοῦ Νεοκάστρου. — Ἐμπρησμεὶς ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μοθώνῃ. — Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα 145

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'.

Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου. — Ἀμνηστία ἀνταρτῶν. — Μάχη κατὰ τὴν θέσιν Μανιάκι. — Κινήματα Ἰβραήμ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις. — Ὁ Χαμιλτὼν ἐν Ναυπλίῳ. — Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος Ἰβραήμ εἰς Μεσσηνίαν. — Ὁ Φαβιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικού. — Κατορθώματα Ἑλλήνων. — Ἀτυχὴς ἀπόπειρα εἰς ἄλυσιν Τριπολιτσᾶς. — Ἀνταλλαγή αἰχμαλώτων. — Ἀπόπειρα δολοφονίας Ἰβραήμ 160

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ'.

Προδοσία Ὀδυσσεως. — Αὐτομόλησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ. — Τὸ σπήλαιόν του. — Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. — Ἀναζωπύρσεις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην. — Ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου 175

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ'.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου. — Αὐξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. — Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλείας. — Διάθεσις τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ σύστασις κομμμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν. — Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πετροπόλει συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας. — Περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας. — Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. — Ἀποβιώσις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. — Σχέσεις τῶν αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώσεώς του 189

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Περίοδος πρώτη . . . 207

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ'.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Περίοδος δευτέρα . . . 238

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ',

Ἀποτυχία τῶν εἰς ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ εἰς λεηλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινήματων Ἑλλήνων. — Ἐκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρων τακτικῶν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποτυχία αὐτῆς. — Καταστροφή τῶν γενιτσάρων καὶ εἴσαξις τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους 267

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1822—1823

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ. - Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας. - Στάσις τῶν γενιτσάρων καὶ πτέσις τοῦ Χαλὲτ-ἑφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του. - Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερσικοῦ πολέμου. - Τὰ μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων αὐλῶν. - Διεξοδαί τῶν εἰς Βερῶνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Πάπαν ἐλληνικῆς πρεσβείας. - Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάνινγχαμ, καὶ πολιτικὴ τῶν ἄλλων αὐλῶν. - Ἐπιθεώρησις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου.

ΛΥΘΕΙΣΗΣ δὲ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα παρεφύλατταν τὸν κορινθιακὸν κόλπον, ὥστε τὰ ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἐχθρικὰ στρατεύματα πάλιν ἐλίμωπταν· ὁ δὲ ἐπικρατῶν λοιμὸς ἐθέριζε δέκα καὶ εἴκοσι καθ' ἡμέραν. Θῦμα τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς βρυθυμίας του Ἰσως ἔπεσε περὶ τὰ τέλη νοεμβρίου (α) ὁ ἀτυχὴς Δράμαλης ἀκμαζούσης τῆς ἡλικίας του. Μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ Ναυπλίου ἢ ἐν Κορινθίᾳ περαιτέρω διαμονὴ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἦτον ἀνωφελής, καὶ εἰς ἀποφυγὴν τῆς παντελοῦς κατ' ὀλίγον φθορᾶς του διὰ τὸν ἐνσκήψαντα πρὸ πολλοῦ λοιμὸν καὶ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἐσχάτως πεῖναν ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας πρὸς ἀλλαγὴν ἀέρος καὶ εὐρεσιν τροφῶν· καὶ οἱ μὲν ἐπιζήσαντες πασάδες, ἀφήσαντες τὴν ἀναγκαιάν φρουρὰν ἐν τῇ ἀκροκορίνθῳ, μετέβησαν μετὰ 1000

διὰ θαλάσσης εἰς Πάτρας, οἱ δὲ λοιποὶ, ὡς 3500, κατέλαβαν
 Ἰανουάριος ἀφύθως καὶ ἀνυπόπτως τὴν 4 Ἰανουαρίου τὴν πρὸς τὰς Πάτρας
 ὁδόν, ὅπου δὲν ἦσαν Ἕλληνες εἰς ἐμπόδιον τῆς πορείας των
 ὡς ἄλλοτε· ἀλλ' ἔπαθαν ἐκ περιστάσεως ὅσα δὲν ἔπαθαν ἐκ
 προνοίας τῶν ἐχθρῶν.

Ἀντεφέροντο πρό τινος καιροῦ ὁ Χαραλάμπης καὶ οἱ συν-
 επαρχιωταὶ του ὀπλαρχηγοὶ Πετμεζάδες περὶ ἐπαρχιακῶν συμ-
 φερόντων καὶ κατήντησαν εἰς φανεράν ῥῆξιν. Ἐκείναις ταῖς
 ἡμέραις ὁ Χαραλάμπης ἐστράτευσε μετὰ 500 ἐπὶ τοὺς Πετμε-
 ζάδας ἐστρατοπεδευμένους κατὰ τὸ τμήμα τῶν Χασῶν. Μαθὼν
 τοῦτο ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης παρέλαβεν ὅσους ἐδυνήθη ἐκ τοῦ
 προχείρου καὶ ἔτρεξεν ὅπως προλάβῃ, μεσολαβῶν ἐνόπλως,
 τὴν ἀλληλομαχίαν. Διὰ τὸν αὐτὸν ἀξίεπαινον σκοπὸν ἐκινήθη-
 σαν καὶ ὁ Θεοχαρόπουλος καὶ ὁ Σολιώτης. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν
 συνῆλθαν τὰ ὑπ' αὐτοὺς στρατεύματα εἰς τὸ ὑπερκείμενον τῶν
 Καλυθίων τῆς Ἀκράτας ὀροπέδιον, συνέπεσε νὰ προχωρῶσι
 πρὸς τὰ κάτω οἱ ῥηθέντες Τοῦρκοι, οὔτινες, φθάσαντες εἰς τὸν
 ποταμόν, οἱ μὲν ἐπέρασαν οἱ δὲ ἀπέμειναν, μὴτ' αὐτοὶ ὑπα-
 πτεύοντες ὅτι ἐφίσταντο Ἕλληνες, μὴτ' ἐκεῖνοι ὅτι ὑφίσταντο
 Τοῦρκοι. Πέραν τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν Βοστίτσαν ἐν τῇ κάτω
 ὁδῷ οἱ Ἕλληνες εἶχαν κτίσει κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον εἰσ-
 βολὴν τοῦ Δράμαλη τοῖχον, ὃν οἱ προχωρήσαντες ἕως ἐκεῖ
 Τοῦρκοι δὲν ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσιν ἀγνοοῦντες ὅτι
 παρεπορεύοντο ἐχθροί. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες ἀπροσδοκή-
 τως αὐτοὺς, ἀπεκοίμισαν τὰ πάθη των, ἠνώθησαν, ἔτρεξαν εὐ-
 θύς καὶ κατέλαβαν τὸν τοῖχον· κατέλαβαν συγχρόνως καὶ τὴν
 ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ παρακειμένου ὄρους στενὴν δίοδον καὶ τὴν
 ἔφραξαν. Οἱ Τοῦρκοι ὥρμησαν τὴν 6 Ἰανουαρίου ἵνα τὴν ἀνοί-
 ξωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ τινες αὐτῶν ἐφρονεύθησαν· ὥρ-
 μησαν καὶ ἐκ δευτέρου, ἀλλ' ἔπαθαν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ὁρμὴν
 ὅ,τι καὶ κατὰ τὴν πρώτην. Ὅχι δὲ ὀλιγώτερον τῶν ὀπλαρχηγῶν
 ἐφάνησαν προκινδυνεύοντες οἱ πολιτικοί, ὁ γηραιὸς Ζαήμης καὶ ὁ
 Χαραλάμπης. Οἱ Τοῦρκοι δις ἀποτυχόντες ὡπισθοδρόμησαν καὶ
 ἐκλείσθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ξενοδοχείου τῆς Ἀκράτας μὴτε
 πολεμοῦντες μὴτε πολεμούμενοι. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἔφθασεν
 ἐκεῖ ἄλλη ἑλληνικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην, τὸν
 Λόντον καὶ τὸν Ὀδυσσεά μεταβάντας ἐκ Μεσολογγίου μετὰ
 τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς Πελοπόννη-

σον καὶ μαθόντας τὰ κατὰ τὴν Ἀκράταν ἐν ᾧ ὤδευαν πρὸς τὸ Ἄστρος· κατέλαβε δὲ ἡ δύναμις αὕτη τὰ νῶτα. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τοῦρκοι μῆτε νὰ πολεμήσωσι πλέον ἐτόλμων, μῆτε ὑπόσπονδοι νὰ παραδουθῶσιν ἀσφαλὲς ἐνόμιζαν· ἐπέμεναν δὲ λιμοκτονοῦντες καὶ σφάζοντες τοὺς ἵππους εἰς τροφήν· ἀλλὰ καὶ αἱ σάρκες τῶν ἵππων κατήντησαν μετ' ὀλίγον καὶ αὐταὶ ἄχρηστοι δι' ἔλλειψιν ξύλων εἰς ἔψησιν· τόσῳ δὲ ἐπείνων, ὥστε οἱ ἐφιστάμενοι Ἕλληνες ἔβλεπαν τοὺς μὲν πίπτοντας κατὰ γῆς ἐν ᾧ ἐπεριπάτουν, τοὺς δὲ ἀνοίγοντας τὰ κρανία των καὶ ροφῶντας τὸν μυελόν. Τοιαύτη ἐλεεινὴ κατάστασις τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ ἐπὶ παραδύσει ὅπλων καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, καὶ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ μόνῃς τῆς ζωῆς (6). Ἀφ' οὗ δ' ἔγεινε γνωστὴ τοῖς ἐν Πάτραις ἡ ἀθλία κατάστασις των, ἀπέπλευσεν ὁ ὑπὸ τὸν Ἰσούφην στολίσκος εἰς παραλαβὴν των, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ τὴν δυσπροσόρμιστον ἐλεεινὴν παραλίαν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κακοκαιρίαν καὶ ἐπανεπλευσεν εἰς Πάτρας ἀπρακτος· ἀπέπλευσε καὶ δεύτερον εὐδίας γενομένης, συγκείμενος ἐκ 15 πλοίων μικρῶν μεγάλων ἐν οἷς καὶ 3 εὐρωπαϊκὰ ἐμπορικὰ· ὑπὸ τὴν σφοδρὰν δὲ κκνοβολὴν του καὶ ὑπὸ τὸ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τοὺς ἐπιζήσαντας καθ' ἣν ὥραν ἐσυνθηκολόγουν καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς Πάτρας.

Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς ὑπὸ τὴν Δράμκλην πολυχρότου ἐκστρατείας, ἱκανῆς πρὸ ὀλίγου ὑποληφθείσης εἰς ἀναδούλωσιν τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλ' ὅσον ἐνδοξὰ καὶ εὐτυχῆ ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, τόσον ἀθλία ἦτον ἡ πολιτικὴ κατάστασις των. Πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἀντεφέροντο καὶ ἀλληλομάχουν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ περὶ ἐξουσίας. Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ὀδυσσεὺς κατέτρεχε μέχρι θανάτου τινὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου-πάγου καὶ ἐθάρρυνε, ὡς εἶδαμεν, τοὺς ἀντιπάλους τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ τὴν καταργήσωσι καὶ ἀντικαταστήσωσιν ἄλλην παρὰ τὰς διατάξεις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως καὶ παρὰ γνώμην τῆς κυβερνήσεως· ὥστε τὸ φθινόπωρον ὑπῆρχαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι δύο Ἀρχαί, ἡ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδεμία, κατατρέχουσαι ἀλλήλας, καὶ προσπαθοῦσαι νὰ στηριχθῶσιν ἢ μίξ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἄλλης. Ὁ δὲ ἀδυσώπητος ἐχθρὸς τοῦ Ἀρείου-πάγου Ὀδυσσεὺς

ὄχι μόνον ἦτο φανερό ἐναντίος τῆς προστατευούσης τὴν Ἀρχὴν ἐκείνην κυβερνήσεως, ἀλλ' ἠγωνίζετο καὶ εἰς τελείαν ἀνατροπὴν τῆς. Ἡ δὲ γερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διελύθη καὶ αὕτη μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Βρυώνη, καὶ αἱ ἐπικρατοῦσαι δικιρέσεις καὶ ζηλοτυπίαί μεταξὺ τῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἰσχυόντων ἦσαν τύσον δειναί, ὥστε εἶχαν σώσει, ὡς εἶδαμεν, αὐταὶ μόναι τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Τὰ δὲ μεταξὺ τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας καὶ τῆς κυβερνήσεως ἦσαν ἀθλιώτερα. Ἡ μὲν κυβέρνησις ἐφοβεῖτο τοὺς ἀντιπάλους τῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ πλοῖα· ἡ δὲ γερουσία ἴσχυε καὶ ἐνήργει δραστηρίως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κυβέρνησις, συναισθανομένη τὴν ἐξηυτελισμένην ὑπαρξίν τῆς, ἐπρασπάθησε νὰ τὴν καλῆτερεύσῃ διὰ τινος συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς, ὧν ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης· ἀλλ' οἱ δυνατοὶ ἀντίπαλοι ἐζήτουν ὡς ἀντίτιμον τοῦ συμβιβασμοῦ τὴν αὐτοχειρίαν τῆς, διότι ἀπῆτουν τὴν ἐξωσιν μελῶν τινων τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τινων ὑπουργῶν. Ἐγείναν δὲ καὶ ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς πελοποννησιακῆς γερουσίας καὶ ἐπροβλήθη ἐξ αἰτίας τῆς παντοτεινῆς καὶ δεινῆς συγκρούσεως τῶν δύο τούτων Ἀρχῶν νὰ καταργηθῇ ἡ γερουσία, καὶ συμπαραληφθῶσι τὰ μέλη αὐτῆς ἐν τῇ βουλῇ· καὶ ἡ μὲν κυβέρνησις, ὡς ἀδύνατος, συνήνεσεν, ἀλλ' ἡ γερουσία, ὡς δυνατή, ἀπεποιήθη ὑποστηρίζουσα τὴν ἀποποιήσιν τῆς δι' ὅλων τῶν λόγων τῆς νομιμότητος, οὓς παρείχαν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐνομοθέτησεν ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀντιπολιτευόμενος τὴν κυβέρνησιν ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεώς τῆς, ἔλαβεν ἐσχάτως αἰτίαν σφοδρᾶς ἀποστροφῆς ἐνεκα τῆς ἀρχιστρατηγίας, ἣν τῷ ἀπένειμε μὲν ἡ γερουσία, ἀλλὰ δὲν ἐπεκύρωσεν ἡ κυβέρνησις, ἵνα μὴ προξενήσῃ νέας ταρχᾶς δυσχεροῦσας τὸν Πετρόμπεην λαβόντα ἄλλοτε τὴν ἀξίαν ταύτην καὶ προκαλέσαντα ἤδη διαμαρτυρήσεις τῆς Μάνης κατὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐν τοσοῦτῳ, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐκαλεῖτο καὶ ὑπεγράφετο ἀρχιστράτηγος· μνησικακῶν δὲ πρὸς τὴν κυβέρνησιν τὴν ἐθεώρησεν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου ὡς μὴ ὑπάρχουσας, ἐνεργήσας ἀφ' ἐαυτοῦ τὰ πάντα καὶ διορίσας φρούραρχον τὸν Πλαπούταν συναινέσει μόνῃς τῆς γερουσίας.

Ἡ δὲ βουλὴ ἀντεφέρετο καὶ αὕτη δεινῶς πρὸς τὸν πρόεδρόν

της Ὑψηλάντην. Ἐκείνη τὸν ἐκάλει εἰς τὰ πλοῖα, καὶ οὗτος τὴν ἐκάλει εἰς τὴν ξηράν· ἠπειθεί οὗτος Ὑψηλάντης εἰς τὰς διαταγὰς τῆς βουλῆς, ἀλλ' ὠφέλει μεγάλως ἐν τῇ ἀπειθείᾳ του τὴν πατρίδα προκινδυνεύων.

Ἡ δὲ κυβέρνησις διέμεινεν ἐν τοῖς πλοίοις ἀπὸ 6 ἰουλίου μέχρι 12 αὐγούστου· ἔκτοτε ἤρχισε νὰ ἐξέρχεται εἰς τοὺς Μύλους, καὶ μετὰ 8 ἡμέρας μετέβη εἰς τὰ ἐν τῷ ἀργολικῷ κόλπῳ Ἀγιαννήτικα Καλύβια, ὅπου συνήχθησαν καὶ τινὰ ἄλλα μέλη τῆς βουλῆς ἀπόντα· ἀνεχώρησε δὲ καὶ ἐκεῖθεν τὴν 1 ὀκτωβρίου καὶ μετέβη εἰς Ἑρμιόνην (Κάστρι) ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας ἀντικρὺ τῆς Ἰδρας. Δὲν ἔπαυσε δὲ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ προσκαλοῦσα τὰ ἀπόντα τῆς βουλῆς μέλη καὶ τὸν πρόεδρόν της· μὴ εἰσακουσμένη δὲ παρ' αὐτοῦ κατήντησεν εἰς φανεράν ῥῆξιν καὶ διεμαρτυρήθη. Ἐπλησίαζε καὶ τὸ τέλος τῆς ἐνιαυσίου κυβερνητικῆς περιόδου, καὶ ὅλοι ἐπεθύμουν μεταβολήν. Ἐπεθύμει μεταβολὴν καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις διὰ τὸν ἐξευτελισμὸν εἰς ὃν ὑπέπεσεν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξεδόθη νόμος τὴν 9 νοεμβρίου περὶ ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων καὶ συγκαλέσεως αὐτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκεμβρίου ὅπου διέτριβεν ἡ κυβέρνησις εἰς ἑναρξίν νέας βουλευτικῆς περιόδου καὶ εἰς ἐγκατάστασιν νέου νομοτελεστικοῦ. Ἐπέστη ἡ προθεσμία, ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι δὲν συνήλθαν· ἐξεδόθη ἄλλος νόμος τὴν 12 ἰανουαρίου νομιμοποιῶν τὴν ἐξ ἀνάγκης παράτασιν τῆς ὑπαρχούσης Ἀρχῆς μέχρι 15 Φεβρουαρίου καὶ ἐπιταχύνων τὴν συνάθροισιν τῶν ἀντιπροσώπων. Τὴν δὲ 14 ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ φιλόπατρις καὶ ἀφιλοκερδὴς Θάνας Κανακάρης, ὁ πρῶν ἀβροδιαίτως καὶ πολυτελῶς ζῶν, μετέβη εἰς τὴν ἄλλην ζῶν ἐπὶ ψάθης ἀποθανόντων χάριν τῆς πατρίδος του· τὸν διεδέχθη δὲ ὡς ἀντιπρόεδρος αὐτῆς ἡμέρας ὁ Ὀρλάνδος. Τὴν δὲ 18 ἀπεφάσισεν ἡ κυβέρνησις νὰ μεταβῇ εἰς Ναύπλιον καὶ στήσῃ ἐκεῖ προσωρινῶς τὴν ἑδρὰν της, καὶ ἐξεδόθη περὶ τούτου νόμος. Τὴν δὲ 22 ὁ Ἀρειος-πάγος, οὗτινος αἱ τελευταῖαι ἡμέραι ἦσαν ἡμέραι ὀδύνης καὶ σπαραγμοῦ, ἔστειλε πρὸς τὴν κυβέρνησιν ἐκ Ξηροχωρίου, ὅπου διέτριβε, τὴν παραίτησίν του. Πρὶν δὲ ἀναχωρήσῃ ἡ κυβέρνησις εἰς Ναύπλιον, ἐξέδωκεν ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ δύο εὐχαριστήρια, τὸ μὲν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτον, ἐπαινοῦσα τὸν πατριωτισμὸν του, τὰς ἀρετάς του, τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ ἰδίως τὴν κατὰ τὴν

Δουρικὴν Ἑλλάδα διαγωγὴν του, τὸ δὲ πρὸς τὸν ἀρχιγραμμα-
τέα, Νέγρην, ἐπαινοῦσα αὐτὸν ὡς πολλὰ μοχθήσαντα, ὡς δει-
ξαντα διακαῆ ζῆλον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, καὶ ὡς ἀνα-
δειχθέντα διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ ὑπο-
λήψεως τοῦ ἔθνους· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ ἄξιον τοῦ καρποῦσθαι
» πάντων τῶν δικαιοματίων τῶν τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος Ἑλ-
» λήνων». Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ κατὰ τὴν δευτέραν προθεσμίαν συν-
ῆλθαν οἱ ἀντιπρόσωποι, παρετάθη καὶ αὖθις ἐξ ἀνάγκης διὰ
νόμου ἢ διαρκείας τῆς κυβερνήσεως. Τὴν δὲ 6 φεβρουαρίου τὰ
μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐπέβησαν
εἰς τὸ πλοῖον, Πάραλον, καὶ κατέπλευσαν τὴν 9 εἰς τὸν λιμένα Ναυ-
πλίου. Ἀλλ' ὁ Πλαπούτας δὲν τὰ ἐδέχθη ἐν τῇ πόλει λέγων, ὅτι
ἡ ἐξουσία των ἔπαυσε, διότι ἔληξεν ἤδη ἡ κατὰ τὸν νόμον
τῆς Ἐπιδάουρου ἐνιαύσιος κυβερνητικὴ περίοδος. Ἡ κυβέρνησις
διέμεινεν ἐν τῷ πλοίῳ διαπραγματευομένη τὴν εἰς τὴν πόλιν
εἰσοδόν της· ἀλλ', ὅφ' οὐ ὅλαι αἱ διαπραγματεύσεις της ἀπέ-
βησαν ἀνωφελεῖς, ἐμελέτησε νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγινα, ἐκάλει
ἐκεῖ τοὺς νέους ἀντιπροσώπους εἰς ἔναρξιν τῆς β' περιόδου καὶ
εἰδοποίησε καὶ τοὺς ἀπόντας βουλευτὰς νὰ συνέλθωσι καὶ αὐ-
τοὶ ἐκεῖ. Ἀλλά, μεταβαλοῦσα γνώμη, μετέβη τὴν 28 εἰς τὰ
Ἀγικαννήτικα Καλύδια, ὅπου ἔστησε τὴν ἔδραν της ἐκ νέου.
Συνελθόντων ἐπὶ τέλους τῶν ἀπόντων μελῶν τῆς βουλῆς, παρέ-
δωκε τὴν 17 μαρτίου ἡ ἐπιτροπὴ τὰ πρακτικά της κατὰ τὸν
ἐν Ἀργεὶ ἐκδοθέντα τὴν 5 ἰουνίου νόμον, καὶ ἐπανέλαβεν ὅλον
τὸ βουλευτικὸν τὰς ἐργασίας του· τὴν δὲ ἐπιούσαν διεκήρυξε
πανδημῶς τὴν ἄκραν του εὐαρέσκειαν δι' ἣν τὰ μέλη τῆς βου-
λευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς νομοτελεστικῆς Ἀρχῆς ἔδειξαν
φρόνησιν καὶ καρτερίαν κατὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς πα-
τρίδος, διασώσαντα τὴν κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ κλύδω-
νος, ἐμποδίσαντα τὴν ἀναρχίαν, φροντίσαντα περὶ κατευνα-
σμοῦ τῶν ἐσωτερικῶν θορύβων, διατηρήσαντα ἀξιοπρεπῶς τὸν
ἐθνικὸν χαρακτῆρα πρὸς τοὺς ἔξω, φυλάξαντα τὴν παρακατα-
θήκην τῶν νόμων ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ πιστὰ φανέντα πρὸς
τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς τοῦ συντάγματος. Τὴν δὲ 24 διώρισεν
ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν πρὸς ἐξέλεξιν τῶν πληρεξουσίων ἐγ-
γράφων τῶν νέων ἀντιπροσώπων. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο καὶ
πρᾶξις, δι' ἣς ἐδίδετο ἄδεια νὰ στείλωσιν αἱ ἔξ μεγάλαι ἐπαρ-
χίαι Καρυταίνης, Μιστρά, Κορίνθου, Καλαβρύτων, Γαστρούνης

καὶ Ἀρχαδίας ἀνὰ δύο ἀντιπροσώπους ἀνθ' ἑνός, ὡς ἔστελλαν μέχρι τοῦδε· πᾶσα δὲ φροντὶς κατεβάλλετο πρὸς ταχεῖαν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀντιπροσώπων.

Καὶ πολλὴν ὑπόληψιν ἐντὸς τοῦ τόπου εἶχαν, καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἱκανότητα ἔδειξαν τὰ πλεῖστα τῶν συνιστώντων τὴν κυβέρνησιν τῆς ἀ περιόδου μελῶν. Ἀλλ' ὅ,τι τὴν ἑρρίψεν εἶναι ὅ,τι ῥίπτει πᾶσαν κυβέρνησιν, ὅσον ἄξια καὶ ἂν ᾖναι, ἡ ἀπορία. Ἀμισθοὶ καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἠπειθουν καὶ δὲν τὴν ἐσέβοντο· ἡ δὲ κυβέρνησις, μὴ ἀνεχομένη τὰς ἐκ τῆς τοιαύτης κκταστάσεως στρατιωτικὰς καταχρήσεις, παρώργιζε τοὺς καταχρωμένους· ἐφάνη ὅμως παντὸς ἐπαίνου ἄξια διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν τῆς καὶ τὸν εἰλικρινῆ ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ζῆλόν τῆς. Ἐγκαταλελειμμένη ἐν μέσῳ κρισίμων περιστάσεων ἀντέταξεν ἄκραν καρτερίαν, διετήρησε τὴν ὑπαρξίν τῆς μέχρι τέλους, ἂν καὶ ἐπὶ φιλῷ ὀνόματι, καὶ ὑπὸ τὴν ἀσθενῆ ἀσπίδα τῆς ἀπέκρυψεν ὅπως οὖν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Ἡ δὲ Τουρκία ἐκτὸς τῶν ἐξωτερικῶν παθημάτων τῆς ἔπαθε μεγάλα καὶ ἐσωτερικῶς.

Ἐμελέτα ἀπὸ τινος καιροῦ ὁ σουλτάνος νὰ διαλύσῃ τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων καὶ συστήσῃ τακτικὰ στρατεύματα. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σκοποῦ τούτου κατετάραξε τοὺς γενιτσαρους, ὧν τάγματά τινα ἐστασίασαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ῥαμαζανίου καὶ ἔφεραν ἄνω κάτω τὴν βασιλεύουσαν, ἐπάτησαν οἴκους καὶ ἐργαστήρια, ἤρπασαν γυναῖκας καὶ περιουσίας, ἔσφαξαν Χριστιανοὺς καὶ Ἑβραίους, ἔσφαξαν καὶ Τούρκους, οὓς ὑπώπτευαν ἐναντίους των, καὶ ἐφόβιζαν καὶ αὐτὰς τὰς ὑψηλὰς Ἀρχάς. Ἄν καὶ τὰ ἄλλα τάγματα τῶν γενιτσάρων διέμειναν ἡσυχά, ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἔκρινε συνετὸν νὰ τὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τῶν στασιαστῶν, διότι ὑπώπτευεν, ὅτι ὅλοι εἶχαν τὰ αὐτὰ φρονήματα, ἀλλὰ μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν κατὰ τὸν Βουγιουκδερέν ἄσιανὰ στρατεύματα. Ἄναψε τότε δεινὴ ἀλληλομαχία ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ σουλτάνου τρέμοντος μὴ ὑπερισχύσωσιν οἱ ἀποστάται καὶ πάθῃ καὶ αὐτός· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν οἱ ἄσιανοί, καὶ ἔπνιξαν τὴν στάσιν ἐν τῷ αἵματι τῶν στασιαστῶν. Δικηόσιοι γενίτσαροι ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ἀλληλομα-

Ἰουλιος

χίαν ἐκείνην, πολλοὶ ἀπεκεφαλίσθησαν μετὰ τὴν μάχην, πάμ-
πολλοὶ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι ἐξωρίσθησαν εἰς
Ἀσίαν, καὶ αἱ φυλακαὶ ὅλαι τῆς βασιλευούσης ἐγέμισαν. Ἐκ-
τοτε τὸ σῶμα ὅλον τῶν γενιτσάρων, τὸ ἀτάραχον διαμεῖναν,
ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ὑψηλῶν Ἀρχῶν, δι' ἣν ἔδειξαν τοῖς
συναδέλφοις των ὑπέμετρον σκληρότητα καὶ διὰ τὴν πρὸς
τοὺς ἰδίους αὐτοὺς δυσπιστίαν καὶ τὴν χρῆσιν ἄλλων στρατευ-
μάτων κατὰ τῶν στασιασάντων. Ἐπειδὴ δὲ ὅσα συνέβησαν
ἀπεδίδοντο εἰς τὸν ὑπεραγκλητὸν τοῦ σουλτάνου Χαλέτ-ἐφέν-
την, ἐφιθύριζαν πολλὰ ἐν πρώτοις κατ' αὐτοῦ οἱ γενίτσαροι,
καὶ μετ' ὀλίγον κατεβόων καὶ ἀφόβως. Μεσοῦντος δὲ τοῦ
ὀκτωβρίου, ὑπέγραψαν οἱ ἐγκριτώτεροι αὐτῶν ἡναγορὰν πρὸς
τὸν σουλτάνον λέγουσαν, ὅτι ὁ Χαλέτ-ἐφέντης καὶ οἱ ὀπαδοὶ
του ἦσαν οἱ αἰτίοι ὅλων τῶν ἀπειλούντων τὴν αὐτοκρατορίαν
κακῶν, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν πτώσιν αὐτῶν. Φοβηθεὶς ὁ σουλ-
τάνος εἰσῆκουσε τὴν αἰτησίαν των, καὶ τὴν 28 ἐκάθηρε τὸν
ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸν μουφτήν, ὁμόφρονες τοῦ Χαλέτ-ἐφέντη
καὶ τοὺς ἀντικατέστησεν ὑπὸ φιλογενιτσάρων· ἐστάλη δὲ τὴν
ἐπαύριον ἐξόριστος καὶ ὁ Χαλέτης εἰς Προῦσαν· ὁ δὲ ἀρχικου-
ρεὺς τοῦ σουλτάνου καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ παλατίου ἐξω-
ρίσθησαν εἰς Ἀσίαν ὡς χαλεπίζοντες. Εὐτυχήσαντες οἱ γενί-
τσαροι ἐν τῇ πρώτῃ των αἰτήσει, ἐθρασύνθησαν ἔτι μᾶλλον,
καὶ ἀπήτησαν νὰ παραδεχθῇ ὁ σουλτάνος ἀντιπροσώπους αὐ-
τῶν ἐν τῷ συμβουλίῳ του· εἰσακουσθέντες καὶ ὡς πρὸς τοῦτο
ἀπήτησαν νὰ θανατωθῶσιν οἱ πρωταῖτιοι τῆς μελετωμένης
καταστροφῆς τοῦ σώματός των· ἔγεινε καὶ τοῦτο, καὶ εἰς ἐξι-
λέωσιν των ἐστήλωθησαν ἐπὶ τῶν πυλῶνων τοῦ παλατίου αἱ
κεφαλαὶ τοῦ Χαλέτ-ἐφέντη, τοῦ ἀρχιεπίσκοπου, τοῦ ἀρχιεπισκόπου
καὶ ἄλλων. Ἡ ἀπλὴ καὶ σύντομος αὕτη διήγησις τῶν συμ-
βάντων ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Τουρ-
κίας ἦτον ἐπίσης ἀθλία ὡς καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὅχι καὶ
ἀθλιωτέρα.

Διήρκει ἐν τούτοις ὁ τουρκοπερσικὸς πόλεμος, καὶ ἡ Πύλη
εἶχεν ἀποστείλει τὴν παρελθοῦσαν ἀνοιξιν πρὸς τὰ ὅρια στρα-
τεύματα· ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἐπρόλαβαν τὴν ἐκστρατείαν τῆς, ἐπά-
τησαν ἐκ δευτέρου τὰ ὅρια τῆς καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Κάρσιον· ὁ
δὲ διάδοχος τοῦ θρόνου ἐξεστράτευσεν ἐκ Ταυριδος τὴν 19 ἰου-
νίου, προτέβαλε καθ' ὁδὸν τὰ πρὸς τὰ ὅρια ὀδεύοντα τουρκικὰ

στρατεύματα, τὰ ἔτρεψεν, ἐπῆρε τὰς σκηνάς των καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν ἀποσκευὴν των καὶ τὰ ἀπώθησε πρὸς τὴν Ἑσπερόν· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἐπιπεσόντος εἰς τὸ στρατόπεδον θανατικοῦ ἐπανήλθεν εἰς Ταυρίδα. Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὗτος ἦτον, ὡς προείπαμεν, μικρός, διότι μόνις ἀπησχόλει δέκα ἢ δώδεκα χιλιάδων τουρκικὸν στράτευμα.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τούτων δυστυχημάτων τῆς Πύλης, ἐπέσκηψαν καὶ ἄλλα. Συνέβη τὴν 17 φεβρουαρίου φρικτὴ πυρκαϊὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει· δωδεκακισχιλίας οἰκίαι, οἱ στρατῶνες, τὰ κανονοχυτεῖα καὶ πολλὰ ζαμιά ἐκάησαν καὶ χιλιάδες οἰκογενειῶν ἐδυστύχησαν· καὶ ἐπειδὴ ἡ πυρκαϊὰ περιωρίσθη ἐντὸς τῆς συνοικίας τῶν Τούρκων, οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαβαν τὸ συμβᾶν ὡς θεομηνίαν Ἀνήγγειλε δὲ καὶ τις σέχης, ὅτι, προσευχόμενος ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μωάμεθ, εἶδε τὸν προφῆτην, καὶ ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς ἐξ ὀνόματός του τοὺς πιστοὺς ὡς παραβάτας τῶν θείων παραγγελμάτων τοῦ κορανίου, καὶ ὡς ἐκ τούτου δυστυχοῦντας. Τὸ ὅραμα τοῦτο ἔφερε μεγάλην ἀθυμίαν, καὶ ἐπειδὴ ὠφέλει πολιτικῶς ἡ γνῶσις αὐτοῦ, ἡ Πύλη ἐφρόντισε νὰ διαδοθῇ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειάν της. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Τουρκίαν.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν δύο συστήματα ἀντεμάχοντο ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ῥωσσίας· καὶ τὰ δύο ἤθελαν τὴν διάλυσιν τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν ἤθελε ταχεῖαν διὰ τοῦ πολέμου, τὸ δὲ βραδεῖαν διὰ τῆς φυσικῆς της ἀγωνίας· καὶ τὸ μὲν φιλοπόλεμον ἀντεπροσώπευεν ἐν τῷ συμβουλίῳ ὁ Καποδίστριας, τὸ δὲ φιλειρηνικὸν ὁ Νεσελρόδης. Ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν Ῥωσσοτουρκικῶν διενέξεων ἄδηλον ἦτο ποῖον θὰ ἐπικράτει, διότι ὁ αὐτοκράτωρ ἐταλαντεύετο· ἀλλ' ὁ φόβος μὴ διαλυθῇ ἡ ἱερὰ συμμαχία καὶ θριαμβεύσῃ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα ὑπερίσχυεν ἐπὶ τέλους· καὶ ὁ μὲν φιλοπόλεμος Καποδίστριας, ἐντίμως πολιτευόμενος, ἀπεμακρύνθη τῶν αὐτοκρατορικῶν συμβουλιῶν λόγῳ πασχούσης υἱείας, ἀπαξιῶν νὰ ὑπηρετῇ πρὸς ἐνίσχυσιν πολιτικῆς, ἣν ἀπεδοκίμαζεν· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐζήτει διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων τοῦ εἰρηνικὴν ἐξίσασιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην διαφορῶν του. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐσχεδίασε πρωτόκολλον ὅπως ἀπαιτήσωσιν αἱ Δυνάμεις ἐκ συμφώνου παρὰ τῆς Πύλης τὴν παντελὴ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων, τὴν εἰρή-

νευσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἰς τινὰ ῥωσικὴν πόλιν ἀποστο-
λὴν πληρεξουσίου Τούρκου πρὸς συνδιάσκεψιν μετὰ τῶν πλη-
ρεξουσίων τῶν Δυνάμεων. Ἐπρόκειτο δὲ κατὰ τὸ πρωτόκολλον
τὸ μὲν βλαχομολδαυικὸν ζήτημα νὰ θεωρηθῇ ὡς ῥωσοτουρκι-
κόν, τὸ δὲ ἑλληνικόν ὡς εὐρωπαϊκόν· ὅ,τι δὲ ὠρίζετο περὶ τοῦ
ἑλληνικοῦ ν' ἀσφαλισθῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν μεγάλων Δυνά-
μεων· νὰ διακόψωσι δὲ αὗται τὰς πρὸς τὴν Πύλην σχέσεις
τῶν, ἂν παρηκούοντο, ἢ νὰ κηρύξωσιν ὅτι δίκαιον εἶχεν ἡ
Ῥωσσία ν' ἀπαιτήσῃ ἐνόπλιως τὴν πικραδοχὴν τῶν προτάσεών
της. Καὶ ἡ μὲν Πρωσσία ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολλον τοῦτο ἀνε-
πιφυλάκτως, τὸ ὑπέγραψε καὶ ἡ Γαλλία ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς
προσυπογραφῆς καὶ τῶν ἄλλων· ἡ δὲ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία
δὲν προσυπέγραψαν· διέταξαν ὅμως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπό-
λει πρέσβεις τῶν νὰ συστήσωσι τὰς ῥωσικὰς προτάσεις. Ἀπα-
σαι δὲ αἱ αὐλαὶ ἀνεξαιρέτως ἐράνησκον πρόθυμοι νὰ στείλωσι
πληρεξουσίου εἰς τινὰ ῥωσικὴν πόλιν πρὸς συνδιάσκεψιν, καὶ
ν' ἀσχοληθῶσι καὶ εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν εἰρήνευσιν, περὶ ἧς
ἐκοινοποίησε σχέδιόν τι ὁ Μεττερνίχος, προθέμενος δι' αὐτοῦ
νὰ κατασιγάσῃ τὴν Ῥωσσίαν καὶ παρατείνει διὰ τῶν διαπραγ-
ματεύσεων τὸν ὀδυνηρὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀναδούλωσιν
της. Ἐστερξεν ὁ Ἀλέξανδρος ὅ,τι ἔπραξαν καὶ ἐβουλεύθησαν
οἱ σύμμαχοι ἐπὶ τῶν προτάσεων του καὶ ἐνέδωκε νὰ συνέλθωσιν
οἱ πληρεξούσιοι εἰς Βιέννην, καὶ συμπαραλαβόντες καὶ τὸν τῆς
Πύλης, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ῥωσικὴν πόλιν Kamenetz-Po-
dolsky.

Ἐν τούτοις, αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ἠγωνίζοντο
κατὰ τὰς διαταγὰς τῶν αὐλῶν νὰ φέρωσι τὴν Πύλιν εἰς αἴ-
σθησιν τοῦ μεγάλου κινδύνου της· ἀλλ' αὕτῃ ὄχι μόνον δὲν
ἤθελε νὰ κενώσῃ τὴν Βλαχομολδαυίαν, ἢ νὰ διορίσῃ τοὺς αὐ-
θέντας τῶν ἡγεμονειῶν ἐκεῖνων, ἢ νὰ μὴ ἐνοχλῇ τὸ ῥωσικόν
ἐμπόριον καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τοὺς ὅρους τῶν συνθηκῶν, ἀλλ'
ἀπῆρτει ἀνενδότης τὴν παράδοσιν τῶν εἰς τὴν Ῥωσσίαν προσ-
φύγων καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ στ' ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ
Βουκουρεστίου, καθ' ὃ ὤφειλεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀποδώσῃ φρούριά
τινα ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ὁροθετικῆς γραμμῆς κατασχεθέντα ἐπὶ
τοῦ πολέμου καὶ κρατούμενα· δὲν ἐυστέλλετο δὲ καὶ νὰ ἐπαινῇ
τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν μακροθυμίαν της. Μόλις δὲ τὴν 4 ἰου-
λίου ἀνήγγειλεν ἐπισήμως ὅτι, ἐπειδὴ ἤλθεν ἡ ὥρα, διώρισε

τούς αὐθέντας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὅχι ὅμως Ἕλληνας ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ἐντοπίους, τὸν Ἰωάννην Στοῦρζαν τῆς Μολδαβίας, καὶ τὸν Γρηγόριον Γκίκαν τῆς Βλαχίας. Ἡ ἐνεστώσα πολιτικὴ ἀνάγκη ἀρκούντως ἐδικαιολόγει τὸν τοιοῦτον νεωτερισμόν· ἀλλ' ὁ νεωτερισμὸς ἀντέβαινε πρὸς τὰς μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνθήκας, καὶ ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσίν της. Ἀλλὰ μὴδὲ κἄν νὰ τὴν προειδοποιήσῃ ἠξίωσεν ἀπῆται δέ, δι' οὐ ἀνήγγελε τὸν διορισμὸν ἐγγράφου της πρὸς τοὺς πρέσβεις, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν παράδοσιν τῶν προσφυγόντων εἰς τὴν Ῥωσσίαν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν περὶ ὧν ἀνεφέραμεν φρουρίων. Ἄν δὲ καὶ ἔγραψεν, ὅτι διέταξε τὴν κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, μέρος μόνον τῶν στρατευμάτων της ἀνεκάλεσεν, ὥστε ὁ τόπος δὲν ἔπαυσεν ὑποφέρων τὰ πάνδεινα· καὶ οἱ μὲν αὐθένται ἦσαν διόλου ἀνίσχυροι ἐν ταῖς ἡγεμονείαις των, οἱ δὲ ἐνδιατρίβοντες Τοῦρκοι καὶ οἱ διοικούντες τὸ Γιούργεβον, τὴν Σιλιστρίαν καὶ τὴν Βράϊλαν πασσάδες ἐξουσίαζαν πραγματικῶς αὐτάς. Παρώργισε δὲ ἡ Πύλη τὴν Ῥωσσίαν καὶ διὰ τῆς ἐξῆς πράξεως, ἐν ᾗ αἱ Δυνάμεις κατεγίνοντο νὰ τὴν καταπραΰνωσι.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐπετρέπετο ὁ μεταξὺ τῆς Μαύρης καὶ τῆς Ἀσπρῆς θαλάσσης διάπλους παντὸς πλοίου· διέπλεον ὅμως ἀνεξετάστως ὑπὸ τινος προνομιοῦχου σημαίας ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν τὰ πλοῖα. Μετὰ δὲ τὴν ἐπανάστασιν ὑποπτεύσασα ἡ Πύλη ὅτι ἐναυτοπόρουν ὑπὸ τὰς προνομιοῦχους σημαίας καὶ ἑλληνικὰ, διέταξε γενικὴν νηοψίαν εἰς διάκρισιν τῶν ἐχόντων καὶ μὴ τὸ προνόμιον τοῦ διάπλου. Ἐπειδὴ καίρια ἦτον ἡ ἐντεῦθεν βλάβη τοῦ ἐμπορίου τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀπῆτησαν ἐντόνως οἱ πρέσβεις ἐλεύθερον τὸν διάπλου ὡς καὶ πρότερον, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν· δὲν εἰσηκούσθησαν μὴδ' αἰτήσαντες τὴν ἀποστολὴν πληρεξουσίου εἰς συνδιάσκεψιν. «Δὲν καταδέχομαι», εἶπεν ὁ ἀγέρωχος σουλτάνος, «νὰ ὑποβάλλω τὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν βασιλέων μου εἰς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν ἄλλων, ἀλλ' οὐδὲ δίδω πληρεξουσιότητα νὰ συμβιβάσῃ ἄλλος τὰς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας διαφοράς». Τοιαύτη ἦτον ἡ διαγωγὴ τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὰς ἄλλας αὐλὰς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν οἱ ἐν Λαυδίαχῃ συνελθόντες σύμμαχοι διεχωρίσθησαν, ἀπεφάσισαν νὰ συνέλθωσι τὸ ἀκόλουθον ἔτος καὶ

θεωρήσωσιν ὁποῖα ἡ κατάστασις τῆς Ἰταλίας, καὶ ἂν ᾗτον ἀναγκασία ἡ περαιτέρω ἐνδιαμονὴ ξένων στρατευμάτων πρὸς κατὰθλιψιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἄλλα πολιτικὰ συμβάντα παρεμπесόντα ἦσαν ἄξια ἐπίσης τῆς προσοχῆς των. Τὰ πράγματα τῆς Ἰσπανίας κατετάρατταν τὴν γείτονά της Γαλλίαν, ἥτις, φοβουμένη μὴ τὸ ἐπικρατοῦν ἐκεῖ πνεῦμα διαδοθῇ καὶ εἰς αὐτήν, εἶχε διαθέσειν νὰ τὸ σβέσῃ διὰ τῶν ὅπλων ἐντὸς τῆς Ἰσπανίας. Κατετάρατταν τὰς αὐλὰς καὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅχι τόσο ἀπὸ αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ὅσον διὰ τὸν πάντοτε ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐπικείμενον τουρκοῤ-ρωσικὸν πόλεμον· διὰ τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ συσκεφθῶσι καὶ περὶ αὐτῶν. Ἄλλ', ἐν ᾧ ἀνακτες καὶ ὑπουργοὶ ἀπῆρχοντο εἰς τὸν τόπον τῆς συνελέσεως, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, Λονδονδερρὴς, γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα Καστλερ-χρος, ὁ μέλλων ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν αὐλὴν του ἐν τῇ συνελέσει, ἔγεινεν ἀπροσδοκῆτως αὐτόχειρ, καὶ τὸ συμβὰν τοῦτο ἀνέβαλε τὴν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελέσεως εἰς τὴν 8 ὀκτωβρίου.

Οὐδέποτε κινήματα ἔθνους παρεξηγήθησαν τόσο ὅσον τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐθελοκακοῦντες ἢ ἐθελουφλώτταντες δὲν ἔπαυαν κηρύττοντες οἱ σύμμαχοι παρρησίᾳ, ὅτι αἱ φλόγες τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῆς κύτῃς ἐχύθησαν ἐστίας, ἥτις ἐφλόγισε καὶ τὰς ἄλλας δύο εὐρωπαϊκὰς χερσονήσους· ἡ δὲ ἀνακάλυψις ὅτι ἡ φιλικὴ ἐταιρία δὲν εἶχε τι κοινὸν πρὸς τὸν καρβοναρισμὸν, οὐτινος καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἠγνοεῖτο ἐν Ἑλλάδι, τὰ δεινὰ καὶ πολυειδῆ συμβάντα μέχρι τοῦδε, ἡ ἔκτασις τῶν ἰκετηρίων χειρῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς αὐτούς, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι ἐπαναστατήσασαι χερσονήσοι τοὺς ἀπεστρέφοντο, ἡ βεβαιότης ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδραξε τὰ ὅπλα ὑπὲρ χριστιανικῆς καὶ ἀνεξαρτήτου μόνον ὑπάρξεως, καὶ ὅτι, ἂν καὶ δημοκρατουμένη, ἔστεργε νὰ ὀργανισθῇ μοναρχικῶς, δὲν ἡλλαξαν ποσῶς τὴν πρὸς αὐτὴν ἀμείλικτον διάθεσιν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Κωφὴ αὕτη εἰς τὰς ἐλεεινὰς φωνὰς τῆς ἐνώπιον τῶν πρέσβεων τῆς ἐξυβριζομένης ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, ἀφιλότιμος ὡς πρὸς τὴν παρρησίᾳ καταπατουμένην τιμὴν τῶν σημαίων τῆς, ἀνεκτικὴ ὡς πρὸς τὰ βλαπτόμενα συμφέροντα τῶν ὑπηκόων τῆς, τυφλὴ καὶ ἀπαθὴς ὡς πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν ἀθίων χριστιανικῶν λαῶν δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὴν ἐπανά-

στασιν τῆς Ἑλλάδος ὡς τόλμημα ἀσύνητον καὶ ἀξιόποινον. Ἡ δυστυχὴς Ἑλλὰς, αἰσθανομένη πόσον ψευδὴς ἦτον ἡ περὶ τῆς ἐπικναστάσεώς της ιδέα τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, καὶ θέλουσα ἡ ἀλήθεια νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ ψεύδους, ἔκρινεν ὠφέλιμον, μαθοῦσα τὴν συνέλευσιν τῶν ἀνάκτων, νὰ στείλῃ πρεσβείαν, ἥ, καθὼς ταπεινοφρονοῦσα τὴν ὀνόμαζεν, ἱκεσίαν· παρήγγειλαν δὲ τὴν ἀποστολὴν τῆς πρεσβείας ταύτης καὶ διάσημοι ὁμογενεῖς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀποστολὴ ἀπεφασίσθη, καὶ μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ λογομαχίας ἔπεσεν ἡ ψῆφος ἐπὶ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὅστις καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἀγκῶνα τὴν 18 Σεπτεμβρίου φέρων δύο ἐπιστολάς τῆς κυβερνήσεως συντεθείσας παρὰ τοῦ ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωσσίας φιλέλληκος Στούρτζα, καὶ ἐπιγεγραμμένας τὴν μὲν πρὸς ὅλους τοὺς συνελθόντας ἀνακτας, τὴν δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον· καὶ ἡ μὲν πρὸς τοὺς ἀνακτας ἔλεγε τάδε.

« Δεκαοκτὼ μῆνες παρῆλθαν ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς μάχεται κατὰ
 » τῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος· ὅλαι αἱ δυνάμεις
 » τῶν Μωαμεθανῶν κατευθύνθησαν ἐναντίον της, καὶ ἡ εὐρω-
 » παϊκὴ Τουρκία, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ ἐξοπλίζονται ἀμιλ-
 » λώμεναι πρὸς ἀλλήλας διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν σιδηρᾶν
 » χεῖρα τὴν καταπίεσασαν τοσοῦτον χρόνον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος
 » καὶ τείνουσαν ὅλως εἰς τὸ νὰ τὸ ἐξολοθρεύσῃ. Ἀφ' ἧς ἤρχισεν
 » ὁ πόλεμος, ὕψωσε τὴν φωνὴν ἡ Ἑλλὰς διὰ τῶν νομίμων ἀν-
 » τιπροσώπων της ἐξαίτουμένη τὴν βοήθειαν, ἡ τοῦλάχιστον
 » τὴν οὐδετερότητα τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων. Τὴν σήμερον
 » δὲ ὅτε συνέρχονται εἰς τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον οἱ δυνατοὶ
 » διὰ νὰ βάλωσιν εἰς τάξιν τὰ τῆς Εὐρώπης καὶ συμβουλευ-
 » θῶσι πασιφανῶς διὰ τὰ μέγιστα συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότη-
 » τος, καὶ ὅτε ὅλα τὰ ἔθνη προσμένουσιν ἀπ' αὐτοὺς τὴν δια-
 » τήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐγγύησιν τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν,
 » καὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις
 » ἤθελε παραβῇ τὸ χρέος της, ἂν δὲν ἐξέθετε καὶ αὐτὴ εἰς
 » τοὺς ἀγρόστους συμμάχους μονάρχας τὴν κατὰστασιν τῆς
 » Ἑλλάδος, τὰ δίκαιά της καὶ τὰς νομίμους ἐπιθυμίας της,
 » καθὼς καὶ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ὅλων τῶν πολιτῶν της
 » τοῦ νὰ τύχωσι δικαιοσύνης ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνους Δυνάμεις,
 » καθὼς εὖρον χάριν ἐνώπιον τοῦ οὐρανίου Βασιλέως τοῦ διέ-
 » ποντος τὰ βασίλεια τοῦ κόσμου, ἢ ν' ἀποθάνωσιν ὅλοι χρι-

» στιανοὶ καὶ ἐλεύθεροι. "Ἦδη ἐχύθησαν ποταμοὶ αἱμάτων·
 » ἀλλ' ἡ σημαία τοῦ σταυροῦ νικήτρια πανταχοῦ κυματίζει
 » εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Εὐβοίαν, εἰς
 » τὴν Βοιωτίαν, εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὸ
 » μεγαλῆτερον μέρος τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου, εἰς τὴν
 » Κρήτην καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τοιαύτας
 » προόδους ἔκαμε τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, καὶ αὕτη εἶναι ἡ κατὰ-
 » στασίς του, ὥστε εἶναι πασιδῆλον εἰς ὅλους τοὺς ἔχοντας
 » γνῶσιν τῆς Τουρκίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἤμπορουσι ν' ἀφῇ-
 » σωσι τὰ ὄπλα πρὶν κατακτήσωσιν ἢ πρὶν ἀπολύσωσι τὰς
 » ἐγγυήσεις ὑπάρξεως χωριστῆς, ἀνεξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς, εἰς
 » τὴν ὁποίαν καὶ μόνην θὰ εὕρωσι τὴν ἀσφάλειαν τῆς λατρείας,
 » τῆς ζωῆς, τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς των· καὶ ἂν ἡ Εὐ-
 » ρώπη διὰ τὰ φυλάξῃ τὴν εἰρήνην συγκατατεθῇ νὰ διαπραγ-
 » ματευθῇ μὲ τὴν ὁθωμανικὴν Πόρταν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ συμ-
 » πρκαλέσῃ καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς
 » γενικῆς εἰρηνοποιήσεως, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις σπεύδει νὰ
 » δηλοποιήσῃ ἐπισήμως διὰ τῆς παρουσίας, ὅτι δὲν θέλει στέρ-
 » ξει κάμμειαν συνθήκην, ὅσον καὶ ἂν ᾔθελεν εἶναι ὠφέλιμος
 » κατ' ἐπιφάνειαν, εἰ μὴ ἀφ' οὗ γαίνωσι δεκτοὶ ἀντιπρόσωποι
 » παρ' αὐτοῦ ἀπεσταλμένοι διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ὑπόθε-
 » σιν του, νὰ ἐκθέσωσι τὰ δικαιολογήματά του, καὶ νὰ κατα-
 » δηλώσωσι τὰ δίκαιά του, τὰς ἀνάγκας του καὶ τὰ προσφι-
 » λέστερα συμφέροντά του· ἂν δὲ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ᾔθελεν
 » ἀπορρίφθῃ ἡ αἵτησίς του, ἡ παρούσα δηλοποίησις θέλει ἐπέχει
 » τόπον τακτικῆς διαμαρτυρήσεως, τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς ἰκε-
 » τεύουσα ὑποβάλλει σήμερον εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου τῆς
 » οὐρανίου δικαιοσύνης, καὶ τὴν ὁποίαν χριστιανικὸς λαὸς δι-
 » ευθύνει θαρρῶντως εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν μεγάλην οἰ-
 » κογένειαν τῆς χριστιανωσύνης. Ἄν δ' ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ
 » Ἕλληνες, ὄντες μὲν ἀδύνατοι θὰ ἐλπισωσιν εἰς τὸν Θεόν
 » τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καταρτιζόμενοι ἀπὸ τὴν παντοδύναμον
 » χεῖρά του δὲν θέλουσι κλίνει τὸν αὐχένα ἐνώπιον τῆς τυραν-
 » νίας ὄντες χριστιανοὶ καὶ καταδικώμενοι, διότι ἐμείναμεν
 » πιστοὶ εἰς τὸν Σωτῆρά μας τὸν Βασιλέα καὶ Κύριόν μας·
 » θέλομεν δὲ ὑπερασπίσει ἕως ἐνὸς τὴν ἐκκλησίαν του, τὰς
 » ἐστίας μας καὶ τοὺς τάφους μας· εἶναι δὲ εὐτυχία μας ἡ νὰ κα-
 » ταβῶμεν εἰς αὐτοὺς ἐλεύθεροι καὶ χριστιανοί, ἢ νὰ νικήσωμεν

» καθὼς ἄχρι τοῦδε ἐνίκησαμεν διὰ μόνης τῆς θείας δυνάμεως
 » τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς θείας του βοη-
 » θείας».

« Ἐν Ἀργεὶ τὴν 29 αὐγούστου ἔτους 1822, καὶ 6' τῆς
 » ἀνεξαρτησίας ».

Ἡ δὲ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴ εἶχεν
 οὕτως.

« Τολμᾷ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν θρόνον
 » τῆς ὑμετέρας αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος διὰ νὰ προσ-
 » φέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους διὰ
 » τὰς εὐεργεσίας τῆς Βασιλεῦ· ἐδώκατε ἄσυλον εἰς τὸ κράτος
 » σας πρὸς τοὺς δυστυχεῖς ἀδελφούς μας ἀπειλουμένους ἀπὸ
 » τὴν ἐξολοθρευτικὴν μάχαιραν τοῦ ἄσεβοῦς· ἡ ἀνεξάντλητος
 » ἀγαθότης τῆς ὑμετέρας μεγαλειότητος, ἀφ' οὗ τοὺς ἔσωσεν
 » ἀπὸ τὸν θάνατον, παρατείνει καὶ διατηρεῖ τὴν ὑπαρξίν των·
 » τὸ ἔνδοξον τοῦτο παράδειγμα ἐμιμήθησαν οἱ ὑπήκοοί τῆς,
 » τοὺς ὁποίους οὐράνιος δεσμὸς συνάπτει μὲ ἡμᾶς. Ὅντες τέ-
 » κνα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἔσπευσαν νὰ βοηθήσωσι μὲ ζῆλον
 » ἀδελφικὸν τοὺς συμπατριώτας μας, οἵτινες ἐδεκατίσθησαν
 » ἀπὸ τὴν μάχαιραν, περιπλανῶνται, καταδιώκονται ἀπὸ φο-
 » βερὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἐφαίνοντο ἐγκαταλειμμένοι ὡς καὶ
 » ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα. Ἀλλ' ἐκάματε καὶ ἄλλο Βασιλεῦ·
 » ἀπερρίψατε μεγαλοψύχως καταφρονήσαντες τὰς ἀξιώσεις
 » τῶν ἐχθρῶν μας, οἵτινες, ἀφ' οὗ ἐμέθυσαν ἀπὸ ἐλληνικὸν
 » αἷμα, ἐτόλμησαν ν' ἀπαιτήσωσιν ὅσα θύματα διέφυγαν τὸν
 » θάνατον. Αἱ εὐλογίαι ἐνὺς ὀλοκλήρου ἔθνους, τὸ ὅποσον εἶναι
 » μὲν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου πάντοτε, ἀλλ' εἶναι πιστὸν εἰς
 » τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, προσφέρονται εἰς τὴν ὑμετέραν με-
 » γαλειότητα ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν ἐξ ὀνόματός του.
 » Τὰ αἰσθήματα, τὰ ὅποια ἐνέσπειραν εἰς τοὺς Ἕλληνας αἱ
 » εὐεργεσίαι τῶν αὐγούστων προκατόχων σας, καὶ τὰ ὅποια
 » διεδόθησαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν κατὰ κληρονομίαν, ἔγειναν
 » ζωηρότερα καὶ μᾶς ἐμψυχόνουσιν ὅλους ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ προ-
 » σώπου τῆς ὑμετέρας μεγαλειότητος· ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἐλ-
 » ληνικοῦ ἔθνους δὲν θὰ παύσῃ εἰ μὴ μετ' αὐτοῦ. Καταδέ-
 » χθητε, Βασιλεῦ, νὰ τὸ ἐνθυμηθῇτε εἰς τοιαύτην δεινὴν περί-
 » στασιν· καὶ ἐν ᾧ σκέπτεσθε διὰ τὴν τύχην τῶσων ἐθνῶν
 » μετὰ τῶν συμμάχων σας, ἔχετε καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν

» Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας εἴσθε τὸ στήριγμα, ὑπ' ὧσιν. Ἡ
 » Ἑλλάς ὀπλισθεῖσα ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἔχει δι-
 » καίωμα νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ὁ ἀπόγονος τόσων ὀρθοδόξων μοναρχ-
 » ῶν, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν κατὰ πολὺν καιρὸν καταθλιβομένων
 » δὲν θὰ θελήσῃ ποτὲ τὴν ἐξόντωσιν καὶ τὴν ἀτιμίαν της.
 » Παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, Βασιλεῦ, νὰ φυλάττῃ τὴν ὑμετέραν
 » μεγαλειότητα ὑπὸ τὴν ἀγίαν του σκέπην διὰ τὴν εὐτυχίαν
 » τῆς Εὐρώπης καὶ διὰ τὴν δόξαν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως ».

« Ἐν Ἀργεὶ τῇ 29 αὐγούστου 1822, καὶ 6' τῆς ἀνεξαρτη-
 » σίας ».

Καὶ ταῦτα μὲν ἔγραφεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις πρὸς τοὺς
 μονάρχας, ὁ δὲ φέρων τὰς ἐπιστολάς Μεταξᾶς κατευωδῶθη εἰς
 Ἀγκῶνα τὴν 12 ὁκτωβρίου· καὶ ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ καθαρισθῇ
 ἡμέρας ἱκανὰς καὶ ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὰς τῶν ἀνάγκων διαταγὰς
 περὶ τῆς περαιτέρω πορείας του, ἀπέστειλε τὴν μὲν πρὸς τὸν
 Ἀλέξανδρον δι' ἰδιαιτέρας ὁδοῦ, τὴν δὲ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνα-
 κτας διὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης. Ἐσπευσεν ὁ ἀξιοσέβαστος
 Πίος, ὁ συμπαθὴς καὶ πρὸς τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς
 τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἐπικράτειάν του δυστυχεῖς Ἕλλη-
 νας, νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς εὐόδωσιν τῶν σκοπῶν τῆς
 ἐλληνικῆς πρεσβείας, συστήσας τὴν ἐπιστολὴν τῷ παρὰ τῇ
 συνελεύσει ἀντιπροσώπῳ του καρδινάλῳ Σπίνῳ καὶ ζητήσας
 δι' αὐτοῦ ἀδειαν τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Μεταξᾶ εἰς τὸν τόπον
 τῆς συνελεύσεως. Ἀλλ', ἂν ὁ Πίος εἶχε τὸν χριστιανικὸν ζῆλον
 τῶν ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν προκατόχων του, δὲν εἶχεν ἐπὶ τῶν
 ἡγεμόνων τοῦ καιροῦ του, ἦν οἱ προκατόχοί του εἶχαν ἰσχὺν
 ἐπὶ τῶν συγχρόνων αὐτῶν· διὸ ἡ μεσιτεία του οὐδαμῶς εἰση-
 κούσθη, καὶ ὁ Μεταξᾶς εἰδοποιήθη ἐν Ἀγκῶνι μετ' ὀλίγας
 ἡμέρας παρὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης ὅτι ἀπηγορεύετο ἡ πε-
 ραιτέρω πορεία του.

Κατόπιν τοῦ Μειζᾶ ἔφθασαν εἰς Ἀγκῶνα ὁ Π. Πατρῶν
 Γερμανὸς καὶ ὁ Γεωργάκης Μαυρομιχάλης κομισταὶ πρὸς τὸν
 Πάπαν τῆς ἀκολουθούσης ἐπιστολῆς.

« Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις μαρτυρεῖ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγί-
 » οτητα τὴν εὐγνωμοσύνην της διὰ τὴν ὁποίαν ἐδείξατε ἀγά-
 » πην εἰς τὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος. Πολλοὶ συμπατριῶταί μας
 » καταδιωγμένοι ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν καὶ καταφυγόντες εἰς τὴν
 » ἐπικράτειάν τῆς ὑμετέρας ἀγιότητος μᾶς ἐβεβαίωσαν ὅτι

» ἤξιώσατε νὰ τοὺς ὑποδεχθῆτε μ' εὐαγγελικὴν εὐσπλαγχνίαν
 » καὶ προστασίαν ὅλως πατρικὴν· αἱ ἀρεταὶ αὐτὰι τῆς ὑμετέ-
 » ρας ἀγιότητος εἶναι συνήθεις· ὁ ἀποστολικὸς χαρακτήρ, τὸν
 » ὁποῖον ἐδείξατε εἰς ταιαύτην δεινὴν περίστασιν, εἶναι γνω-
 » στὸς εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον· καὶ μ' ὅλον ὅτι τὰ
 » ἔθνη τῆς Εὐρώπης διαιροῦνται κατὰ διαφόρους λατρείας, ὅλα
 » ἠνώθησαν διὰ νὰ θαυμάσωσι καὶ ἐκθειάσωσι τὰς ἀρετὰς ταύ-
 » τας, αἱ ὁποῖαι προξενοῦσι δόξαν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς
 » τὸν θεὸν αὐτῆς θεμελιωτήν. Ἐκ τούτων δὲ θαρρύνόμεθα νὰ
 » διευθύνωμεν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγιότητα τὴν ταπεινὴν μας
 » ταύτην παράκλησιν. Ἐμάθαμεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ μονάρχαι,
 » ἐξ ὧν οἱ πλείότεροι ὑπάγονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ὁποίας
 » ἡ ὑμέτερα ἀγιότης εἶναι ὁ ἀρχηγός, θὰ συνέλθωσι διὰ νὰ
 » ἀποφασίσωσι περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐρώπης. Ἀξιώσατε,
 » ἀγιώτατε πάτερ, νὰ μεσολαβήσῃτε ὑπὲρ ἡμῶν διὰ ν' ἀπαλ-
 » λαγῶμεν τέλος πάντων ἀπὸ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν εἰς τὴν
 » ὁποίαν μᾶς κατεβύθησαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος,
 » βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς τῆς χριστιανωσύνης ὅτε ἄγω-
 » νιζόμεθα ν' ἀποσείσωμεν τὸν βάρβαρον καὶ αἰσχροὺς ζυγὸν τοῦ
 » ἀσεβοῦς· ὑπηνέγκαμεν ἤδη πολὺν καιρὸν τὸ μαρτύριον διὰ
 » τὴν πίστιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τέσσαρας ἤδη αἰῶνας ἐβα-
 » πτίσθημεν εἰς δάκρυα καὶ εἰς ἀδικίας. Ἄς ἐπιλάμψῃ τέλος
 » καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ ἡμέρα τῆς εὐτυχίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς
 » ὑμετέρας ἀγιότητος. Ἡ ἡμέρα αὕτη θὰ χαραποῖσιν ὅλους
 » τοὺς πιστοὺς καὶ θὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν δόξαν τοῦ Πίου. Ἢ
 » εὐχίσθητος καὶ γενναῖα ψυχὴ σας, ἀγιώτατε πάτερ, θὰ σᾶς
 » ἐμπνεύσῃ φωνὰς πολὺ παραπονετικὰς ὑπὲρ ἡμῶν, αἱ ὁποῖαι
 » θὰ κατανύξωσι τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν βασιλέων, οἵτι-
 » νες ἄλλως τε εἶναι διατεθειμένοι ν' ἀνακουφίσωσι τὰ δεινὰ μας.
 » Θαρρύνοντες εἰς τὴν ἀγαθότητα καὶ εἰς τὰ φῶτα τῆς ὑμε-
 » τέρας ἀγιότητος σᾶς παρακαλοῦμεν, ἀγιώτατε πάτερ, νὰ δε-
 » χθῆτε τὸ σέβας μας καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας καὶ νὰ μᾶς
 » χαρίσῃτε τὰς εὐλογίας σας».

« Ἐν Ἀργεὶ τῇ 29 αὐγούστου 1822, καὶ β' τῆς ἀνεξαρ-
 » τησίας ».

Ἀναγνώσας ὁ Πάπας τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀπεποιήθη νὰ
 δεχθῇ ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ τοὺς ἀπεσταλμένους, ὅχι ἐκ θελή-
 σεως, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς αὐστριακῆς ἐπιρροῆς, εἰς ἣν ὑπέκειτο.

Ἐσκόπευε δὲ ὁ Π. Πατρῶν νὰ παρενείρῃ, κατ' εἰσήγησίν τινων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, πρὸς εὐόδωσιν τοῦ πολιτικοῦ σκοποῦ, τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἄλλ', ἀπαγορευθείσης τῆς εἰς Ῥώμην ἀναβάσεώς του, οὐδὲν εἶπε τοιοῦτον οὐδ' ἐνήργησεν.

Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κακῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἡ ὑποψία τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων Δυνάμεων πολέμου ἀνησύχαζε πάντοτε τὰς ἄλλας. Ἐπροσπάθουν αὐταὶ νὰ ἐμβατεύσωσι τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεδριάσεων τῆς συνελεύσεως. Ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἀξίαν πάσης πολιτικῆς θυσίας, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων πολλοὶ δὲν τὸν ἐπίστευαν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτάς, δὲν ἔκρυπτε τοὺς διαλογισμοὺς του· καὶ διατρίβων ἐν Βιέννῃ ἐπὶ τῆς εἰς Βερῶννην μεταβάσεώς του πρὸς συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως, εἶπε τῷ πρώτῳ πληρεξουσίῳ τῆς Γαλλίας Μοντιρνασὴ τὰ ἑξῆς· « Οὐτ' ἄλλο ὠφελιμώτερον, οὐτ' ἄλλο κατ' » ὅλην τὴν Ῥωσσίαν ἐπιθυμητότερον εἶναι παρὰ τὸν κατὰ τῆς » Τουρκίας θρησκευτικὸν πόλεμον. Παρέχει τὴν εὐκαιρίαν ἡ » ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος· ἄλλ' ἐνόμισα ὅτι ἐν μέσῳ τῶν » ταραχῶν τῆς Πελοποννήσου ἐφαίνετο τὸ ἀνταρπετικὸν τῶν » κοινωνιῶν σημεῖον, καὶ διὰ τοῦτο παρητήθην· τί δὲν ἐνήργη- » σάν τινες πρὸς διάλυσιν τῆς συμμαχίας; ἐπροσπάθησαν νὰ » πειράξωσι τὴν φιλοτιμίαν μου· μὲ ὕβρισαν παρρησίᾳ· δὲν μ' » ἐγνώριζαν βεβαίως ἂν ὑπέθεταν ὅτι κινουμαι ὑπὸ κενοδοξίας » ἢ πάθους· ὅχι· ποτὲ δὲν θ' ἀποχωρισθῶ τῶν ἀνάκτων μεθ' ὧν » συνεδέθην. Ἄς ἔχωσι καὶ οἱ ἀνάκτες τὴν ἀδειαν γὰρ συμμα- » χῶσι φανερᾷ ὑπερασπίζοντες ἑαυτοὺς κατὰ τῶν μυστικῶν » ἐταιριῶν ».

Ταῦτα εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Βιέννῃ. Ἀλλ', ἂν καὶ ἀκριβῆ φύλακα τῶν ὅρων τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὸν ἀπεδείκνυσαν οἱ λόγοι του, γνώμῃ ἐπεκράτει, ὅτι ἐπροτίθετο ν' ἀπαιτήσῃ ἐπὶ τῆς προκειμένης συνελεύσεως τὴν συνδρομὴν τῶν συμμάχων παρὰ τῇ Πύλῃ εἰς ἡμιαυτόνομον ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὴν πρόθεσιν τῆς Ῥωσσίας, διέταξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν της λόρδον Στραγγφόρδον ν' ἀσχοληθῇ ἐκ νέου εἰς εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος πρὸς καθησύχασιν τῆς Ῥωσσίας. Εἰρήνευσιν δὲ ἐνόουν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ ἄλλαι αὐλαὶ ἀπλὴν ἀμνηστειάν

ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἢ ἐπίβλεψιν αὐτῶν. Ἀπήντησεν ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ προτάσει ταύτῃ, ὅτι δὲν ἔπαυσε διατάττουσα τοὺς ὑπαλλήλους τῆς νὰ πολιτεύωνται φιλανθρώπως πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν χιλιάδας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Τούρκων, παρηκόων τῆς διαταγῆς ταύτης, ἐξώρισε καὶ πεντακοσίους ἐθανάτωσεν, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον καὶ ὑπ' οὐδένα τύπον ἐδέχετο ξένην παρέμβασιν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ὑπηκόων τῆς· κατέκρινε δὲ εἰς ἐπήκοον τοῦ πρέσβους τῆς Ἀγγλίας τὴν ῥωσικὴν κυβέρνησιν ὡς πρωταίτιον τῶν ταραχῶν. Ἠγανάκτησεν ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν ὅτι δὲν ἔπαυεν ἡ Πύλη ἐνοχοποιοῦσα τὴν κυβέρνησιν του δώσασαν τόσας ἐναργεῖς ἀποδείξεις τῆς ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἀποστροφῆς τῆς· ἐμέμφθη δὲ πικρῶς καὶ τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, μεταβάντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν συνέλευσιν, ὡς μὴ ἀποκρούσαντα τὴν φανεράν ταύτην συκοφαντίαν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐνίκησε τὴν ἀγανάκτησιν του.

Μεταβάντων δὲ τῶν ἀνάκτων καὶ τῶν πληρεξουσίων ἐκ Βιέννης, ὅπου πρῶτον συνήχθησαν, εἰς Βερῶνην, καὶ ἀρξαμένων ἐκεῖ τῶν συνεδριάσεων, ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῶν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς Ῥωσίας διαφορῶν, καὶ τὴν 9 νοεμβρίου ὠρίσθη διὰ πρωτοκόλλου ἡ παντελής καὶ ἀνυπέρβητος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν, ἡ κατ' εὐθεῖαν κοινοποιήσις τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσίαν τοῦ διορισμοῦ τῶν ἡγεμόνων, ὁ μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων συμβιβασμὸς πάσης ἐμπορικῆς διαφορᾶς, ὁ ἀκώλυτος πλοῦς παντὸς ὑπὸ πᾶσαν ἐμπορικὴν σημαίαν πλοίου διὰ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἡ διὰ τῆς φιλικῆς μεσολαβήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν αὐτῶν ἀπλῇ εἰρήνευσις τῆς Ἑλλάδος· συναπεφασίσθη δὲ νὰ συνδεθῶσιν ἐκ νέου αἱ μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας διπλωματικαὶ σχέσεις πληρωθέντων τῶν ὅρων τούτων· παραβλέψας δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρὸς αὐτὸν πλημμέλημα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, τὸν ἐδέχθη εὐμενῶς καὶ τῷ ἐνεπιστεύθη τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαπραγματεύειν τῶν διαφορῶν του εἰπὼν αὐτῷ, ὅτι τὸν ἐθεώρει ὡς ἓνα τῶν ὑπουργῶν του.

Ἀλλ' ἀρχοῦντα δὲν ἐθεώρει ὁ Ἀλέξανδρος ὅσα ὠρίσθησαν περὶ τῆς ἐλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς, καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς λόγοις του πρὸς τὸν λόρδον Στραγγφόρδον, ἐπανερχόμενον εἰς Κων-

σταντινούπολιν, ἀνεκάλυψε τί διελογίζετο καθ' ἑαυτόν. «Εἶμαι
 » πεπεισμένος» (εἶπεν) «ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀγγλίας
 » θ' ἀναγκάσει τὴν κυβέρνησιν τῆς ν' ἀσχοληθῇ σπουδαίως εἰς
 » τὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα θὰ θεωρηθῇ
 » παρὰ τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ὅπως καὶ τὸ τῆς ἀνθρωποεμπορίας·
 » ἔνεκα τούτου, ἀντὶ νὰ προβάλλω ἐγὼ τοῖς συμμάχοις μου
 » σχέδιον εἰς βελτίωσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλ-
 » λάδος, προτιμῶ ν' ἀναμείνω τὸ τῆς ἀγγλικῆς αὐλῆς. Χιμαι-
 » ρικὴ εἶναι ἡ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἰδέα· ὁ ἔσχα-
 » τος ὅρος τῆς ἐπιθυμίας μου εἶναι ν' ἀπολαύσῃ ὁ τόπος ἐκεῖ-
 » νος κυβερνητικὸν σύστημα ὁποῖον ἐπικρατεῖ ἐν Σερβίᾳ ἢ ἐν
 » Μολδοβλαχίᾳ».

Ἡ δὲ συνέλευσις τελειώσασα τὰς ἐργασίας τῆς ἐξέδωκε τὴν
 2 δεκεμβρίου ἐγκύκλιον περὶ ὧν ἐβουλεύθη, καὶ εἰς μόνας τὰς
 ἀρχὰς τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἀποβλέπουσα παρεμόρφωσεν ὡς
 πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων
 κηρύξασα τὰ ἐξῆς.

«Μέγα πολιτικὸν συμβᾶν ἐξερράγη περὶ τὰ τέλη τῆς τελευ-
 » ταίας συνελεύσεως [τῆς ἐν Λαυδίαχῃ]. "Ο,τι τὸ ἀνατρεπτι-
 » κὸν τῶν κοινωνικῶν πνεῦμα ἤρχισεν ἐν τῇ δυτικῇ χερσονήσῳ,
 » ὅ,τι ἐδοκίμασε νὰ πράξῃ ἐν Ἰταλίᾳ τὸ κατῴρθωσεν ἐν ταῖς
 » ἀνατολικαῖς ἐσχατιαῖς τῆς Εὐρώπης. Καθ' ὃν καιρὸν κατευ-
 » νάσθησαν αἱ ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς
 » Σαρδηνίας στρατιωτικαὶ ἐπαναστάσεις διὰ τῆς δυνάμεως,
 » ἐρρίφθη ὁ ἐπαναστατικὸς δαυλὸς ἐν μέσῳ τῆς ὀθωμανικῆς
 » αὐτοκρατορίας. Ἡ σύμπτωσις τῶν συμβάντων ἀπέδειξεν ὅτι
 » μία καὶ ἡ αὐτὴ ἦτον ἡ ἀρχὴ τῶν. Τὸ αὐτὸ κακόν, ἀναφαι-
 » νόμενον πολλαχοῦ, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς τύπους,
 » ἂν καὶ ὑπὸ διάφορα προσχήματα, ἐπρόδιδε τὴν κοινὴν ἐστίαν
 » ὅθεν προήχθη. Οἱ διευθύνοντες τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἤλπιζαν
 » νὰ εὕρωσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ διασπείρῳ τὴν διχόνοιαν εἰς τὰ
 » συμβούλια τῶν Δυνάμεων καὶ οὐδετερώσωσιν αὐτάς, ἃς νέοι
 » κίνδυνοι ἐκάλουν πρὸς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἤπα-
 » τήθησαν. Οἱ ἄνακτες, ἔχοντες σταθερὰν ἀπόφασιν ν' ἀπω-
 » θήσωσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ὁποῖον μέρος καὶ
 » ἐν ὁποίᾳ μορφῇ καὶ ἂν ἐφαίνετο, ἔσπευσαν νὰ τὴν καταδι-
 » κάσωσιν ἐκ συμφώνου· ἀσχολούμενοι δὲ ἀμεταθέτως εἰς τὸ
 » ἔργον τῆς κοινῆς φροντίδος τῶν ἀντέκρουσαν πᾶν ὅ,τι ἐδύ-

» νατο να τοὺς παρεκτρέψῃ τῆς ὁδοῦ των· ἀλλ' ἀκούοντες ἐν
 » ταύτῃ καὶ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἱεροῦ χρέους
 » συνηγόρησαν ὑπὲρ τῶν θυμάτων ἀσυνέτου καὶ ἐγκληματικοῦ
 » ἐπιχειρήματος. Αἱ πολλαὶ καὶ φιλικαὶ τῶν πέντε αὐλῶν πρὸς
 » ἀλλήλας διακοινώσεις διαρκούσης τῆς ἐποχῆς ταύτης, μιᾶς
 » τῶν σημαντικωτέρων τῆς συμμαχίας των, ἔφεραν εἰς σύμ-
 » πνοιαν ὅλας ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς· ἀπέκειτο
 » δὲ εἰς τὴν ἐν Βερώνῃ συνέλευσιν νὰ καθιερώσῃ καὶ ἐπιβεβαι-
 » ῶσῃ τὰ ὀρισθέντα. Αἱ δὲ σύμμαχοι τῆς Ῥωσσίας αὐλαὶ ἐλ-
 » πίζουν ὅτι διὰ τῶν κοινῶν προσπαθειῶν θὰ ἐξομαλυνθοῦν τὰ
 » μέχρι ταῦδε ἐμπόδια εἰς εὐόδωσιν τῶν εὐχῶν αὐτῶν».

Ἐπικρατούσης δὲ τῆς δυσμενεστάτης ταύτης πρὸς τὸν ἐλ-
 ληνικὸν ἀγῶνα διαθέσεως τῶν συμμάχων, μέγιστον εὐτύχημα
 ἐφάνη ἢ μετὰ τὴν αὐτοχειρίαν τοῦ Λονδονδεῖρῆ ἀπροσδόκητος
 ἀνύψωσις τοῦ Γεωργίου Κάννιγγας εἰς τὴν ὑπουργικὴν ἔδραν
 τῶν ἐξωτερικῶν υποθέσεων τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία δὲν ἦτο
 μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας οὐδ' ἠσπάζετο τὰς ἀρχάς της·
 ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖόν της, καὶ ἰδίως ὁ Λονδονδεῖρῆς, ἐν πολλοῖς
 συνεταῦτιζετο διὰ τῆς πολιτικῆς του. Βροντώδη φωνὴν ἀφῆ-
 κεν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τούτου ὁ λόρδος Ἐρσκίνος ἐν τινι πρὸς
 τὸν πρωθυπουργὸν Λιθερπούλην ἐπιστολῇ του ὑπὲρ τῶν δεινο-
 παθούντων Ἑλλήνων· θερμοὶ συνήγοροί των ἐφάνησαν ταῦτο-
 χρόνως καὶ τινες τῶν βουλευτῶν· πολλαὶ τῶν ἐφημερίδων
 ἐφιλελλήνιζαν, ἀλλ' οὐδεὶς οὐδὲν κατώρθωσε κωφεύοντων τῶν
 ὑπουργῶν. Ὁ δὲ Κάννιγγ, οὕτινος τὸ πολιτικὸν δόγμα ἦτο
 « πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὅλων τῶν λαῶν ἐλευθερία », ἐδή-
 λωσε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ διορισμοῦ του, ὅτι ἐπροτί-
 θετο νὰ τροπολογήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος
 του, διότι ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς πρώτης συν-
 εντεύξεώς των, ἂν ἐσκόπευε νὰ βαδίσῃ τὴν ὁδὸν τοῦ προκα-
 τόχου του, ἀπεκρίθη, « ὁ προκατόχος μου αὐτοχειρίσθη ». Μό-
 λις ἔφηθος καὶ μαθητὴς τοῦ λυκείου ἐμυρολόγησε τὴν δούλην
 Ἑλλάδα· ἢ ὥδῃ αὕτη ἐπιγραφομένη « ἡ δουλεία τῆς Ἑλλά-
 δος » ἔδειξεν ἔκτοτε τὸν φιλελληνισμόν του. « ὦ ἐξαισία μετα-
 »βολὴ (ἔλεγαν οἱ τελευταῖοι στίχοι της)· « τὰ τέκνα σου, ὦ
 » Ἑλλάς, στεναρίζουν σήμερον ὑπὸ ἐπονειδιστον ζυγόν· οὐδεὶς
 » τὰ παρηγορεῖ μοχθοῦντα, οὐδεὶς τὰ κλαίει ἀποθνήσκοντα·
 » κατανάλισκεται ἡ ἀθλία ζωὴ των ὑπὸ τὰ ἔλκη τῆς βαρείας

» κωπηλασίας, ἢ ἐν τοῖς σκοτεινοῖς λατομείοις· ἡ καταπλη-
 » κτικὴ τυραννία τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἡ φρικώδης πομπὴ ἡ
 » περιστοιχοῦσα τὸν θρόνον αὐτῶν κατέθλιψαν διὰ τῆς φρίκης
 » τὰ πνεύματά των· τὰ τέκνα σου, ὦ Ἑλλάς, γονυπετοῦν
 » τρέμοντα ἐνώπιον τῶν πτερνιζόντων αὐτά· οἱ κόποι τῆς
 » ἡμέρας, αἱ πικραὶ καὶ ἄπνοι ὥραι τῆς νυκτός, ἡ βαρεῖα
 » μάστιξ αὐθαιρέτου ἐξουσίας, ἡ αἰμοχαρὴς φρίκη τῆς ὀξείας
 » μαχαίρας, τὸ βδελυρὸν σουβλίον, ὁ κατασπαράττων τὰς
 » σάρκας τροχός, ὁ βρόχος, τὸ δηλητήριο, ὅλα ἐξασθενοῦν τὸν
 » νοῦν των καὶ χανόνουν τὴν καρδίαν των· φρικτὴ εἰμαρμένη!
 » Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, ὦ Ἑλλάς, εἶναι πάντοτε πλήρεις δα-
 » κρύων· πικροὶ στεναγμοὶ ἀναβαίνουν πάντοτε ἐκ βάθους τῶν
 » καρδιῶν, ὅταν ἀνακαλῶμεν τὴν ἀρχαίαν σου δόξαν καὶ βλέ-
 » πωμεν τὴν σημερινήν σου ἀδοξίαν· ὁμοιάσεις, ὦ Ἑλλάς, τὸν
 » ὑπερήφανον βράχον, οὗτινος ἡ γυμνὴ κορυφή, ὑπερυψουμένη
 » τῆς γῆς, μυκτηρίζει τὰς καταιγίδας· τὰ σκυθρωπὰ νέφη χύ-
 » νουν ἐπὶ τῆς μεγάλῃς κορυφῆς του τὰ ῥαγδαῖα ρεύματά των·
 » βρέμεται πρὸ τῶν ποδῶν του ὁ καταγώδης ὠκεανός· ὁ γι-
 » γαντιαῖος καὶ ὀγκώδης αὐτός κολοσσός ρίπτει γύρω ἐν τῇ
 » δικαίᾳ ὑπεροφίᾳ του ἡγεμονικὸν βλέμμα καὶ ὀλιγωρεῖ πᾶσαν
 » καταιγίδα· ἀλλὰ φθείρεται ὑπὸ τοῦ χρόνου, τὸ δόλιον κύμα
 » ὑποτρίβει τὴν βάσιν του, καὶ τότε πίπτει καὶ πίπτων διαρ-
 » ρηγνύει τὴν κλονουμένην γῆν καὶ διαχέει πέριξ θύελλαν κα-
 » ταστροφῆς».

Τοιαῦτα φρονήματα ἐφάνέρωσεν ὁ Κάννιγγ περὶ Ἑλλάδος ἐπὶ
 τῆς νεαρᾶς τοῦ ἡλικίας· ἐπὶ δὲ τῆς ὑπουργίας του εἶδεν ὅ,τι
 δὲν ἤθελαν νὰ ἴδωσιν οἱ πολιτικοὶ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· εἶδεν
 ὅτι τὸ παρακμάζον ὀθωμανικὸν κράτος ἀνίκανον ἦτον ἐξ αὐτῆς
 τοῦ τῆς φύσεως ν' ἀνορθωθῇ, καὶ ὅτι ἔτρεχεν ἀνεπιστρεπτί εἰς
 τὴν ἀπώλειάν του ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλης κραταιᾶς Δυνάμεως καὶ
 ἐπὶ βλάβῃ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας· εἶδεν ὅτι εἰς θεραπείαν
 τῶν δεινῶν τούτων ἀνεφύετο προνοητικῶς πως ἐκ τῶν κολπῶν
 τοῦ πίπτοντος τούτου κράτους νέον κράτος, ἀξίον νὰ τὸ δια-
 δεχθῇ ἐν καιρῷ διὰ τὰς προγονικὰς του ἀναμνήσεις, διὰ τὴν
 εὐφυίαν του, διὰ τὴν φιλομάθειάν του καὶ διὰ τὴν πρὸς τὸν
 εὐρωπαϊσμὸν ῥοπὴν του. Εὐτύχημα ἐνόμισε τὸ συμβᾶν τοῦτο,
 καὶ ἠθέλησε, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πολιτικὴν καὶ τὰς κοινὰς
 προλήψεις τῶν αὐλῶν, νὰ ἐπιβλέψῃ ἱλαρῶς ἐπὶ τὸν ἀπὸ τοῦ μὴ

ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγόμενον τοῦτον λαὸν καὶ νὰ τὸν θαρρύνῃ. Διὰ τοῦτο, καθ' ὃν καιρὸν ἡ ἱερὰ συμμαχία κατηρᾶτο τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀνεγνώρισε τοὺς παρὰ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλεισμοὺς τῶν ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν τόπων· ὃ ἐστὶν ἀνεγνώρισε τὴν Ἑλλάδα Δύναμιν ἐμπόλεμον. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἶχε κηρύξει τὴν 13 μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου, ὅτι ἀπέκλειεν ὅλους τοὺς τουρκικοὺς λιμένας τοῦ Αἰγαίου, τῆς Κρήτης καὶ τοὺς μετὰξὺ Ἐπιδάμνου καὶ Θεσσαλονίκης· ἀλλὰ τὸ κήρυγμά της εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ὥστε μέχρι τῆς σήμερον ὅσα πλοῖα ὑφ' ὁποιανδήποτε χριστιανικὴν σημαίαν, φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφόνδια εἰς τὰ ἀποκλειόμενα φρούρια, συνελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπελύοντο· ὁσάκις δὲ οἱ Ἕλληνες ἐλάμβαναν τὰ φορτία εἰς χρῆσιν των, ἀπεζημίοναν πάντοτε τοὺς ἰδιοκτητὰς ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσῃ καὶ πολυτάκις ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ τῶν διοικούντων τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ ναυτικὰς μοίρας. Τοιαῦτα πλοῖα συνελήφθησαν ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ, ἔμπροσθεν τῆς Χαλκίδος, τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἄλλων ἀποκλειομένων φρουρίων καὶ ἐξεφορτώθησαν, ἀλλὰ μέχρι λεπτοῦ ἀπεζημιώθησαν, ἐνίοτε δὲ καὶ οἱ συλλαβόντες ἐτιμωρήθησαν. Ἀπὸ τοῦ νῦν δέ, χάρις εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Κάννιγγος, ἔμελλαν νὰ καταδικάζωνται καὶ νὰ δημεύωνται τὰ ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν συλλαμβανόμενα καὶ τοιοῦτον ἐμπόριον μετερχόμενα πλοῖα οἰουδήποτε καὶ ἂν ᾔσαν τὰ ἐμπορεύματα ἰδιοκτησία. Ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις εἰς δεῖγμα εὐγνωμοσύνης διέταξε νὰ μὴ δημεύωνται τὰ τοιαῦτα πλοῖα, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐν αὐτοῖς ἐχθρικὴ ἰδιοκτησία. Ἰδοὺ δὲ πῶς ὁ Κάννιγγ ἐδικαιολόγει τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴν του. « Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις » (ἔλεγεν) « ὥφειλε νὰ θεωρήσῃ τοὺς ἐξοπλισαντας τὰ πλοῖά των Ἕλληνας ἢ ὡς πειρατὰς ἢ ὡς ἐμπολέμους· καὶ ἐπειδὴ ὁλόκληρον ἔθνος, ἐξανιστάμενον κατὰ τῆς Ἀρχῆς του, δὲν ἤμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς πειρατικόν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπόλεμον ἐφ' ὅσον φυλάττει τοὺς κανόνας, καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει παραδεδεγμένων ὧρων ».

Πολιτευόμενος δὲ τοιουτοτρόπως ὁ Κάννιγγ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡγωνίζετο ταῦτοχρόνως τὴν μὲν εἰς τὸν πόλεμον ῥέπουσαν Ῥωσσίαν νὰ καταπραύνῃ, τὴν δὲ ἀσύνητον Πύλην εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μετριότητος νὰ ἐπαναφέρῃ, ἀλλ' ἐν πνεύματι πάντοτε

φιλειρηνικῶ καὶ ἄνευ ἐνόπλου παρεμβάσεως. Τρία δὲ ἦσαν κατ' αὐτὸν ἀναγκαῖα εἰς δικαιολογίαν ἐνόπλου παρεμβάσεως· « νὰ » ᾔνοι ὁ πόλεμος δίκαιος· νὰ δύναται ἡ Ἀγγλία ν' ἀναμιχθῇ » εἰς τὸν δίκαιον τοῦτον πόλεμον δικαίως· νὰ μὴ βλάβῃ ὁ δίκαιος οὗτος καὶ δικαίως γινόμενος πόλεμος τὰ συμφέροντα » τῆς πατρίδος του· ὀνειροπόλον δὲ ἀπεκάλει τὸν πολιτικὸν τὸν παραβλέποντα τὸν τελευταῖον τοῦτον ὄρον. Ἡρέσκετο δὲ ὁ Κάννιγγ εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὁ ἀγὼν αὐτῆς εὐώδουτο διὰ τῶν ὅπλων τῆς, καὶ πρόθυμος ἦτο νὰ προσενέγκῃ πᾶσαν εἰρηνικὴν συνδρομὴν εἰς εὐόδωσίν του· ἀλλὰ δὲν ἤθελεν οὐδ' ἡ πατρίς του οὐδ' ἄλλη τις Δύναμις ν' ἀναμιχθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνόπλως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα ὑπουργούντος τοῦ Κάννιγγος.

Ἡ δὲ τῆς Ῥωσσίας ἦτον τὸν αὐτὸν καιρὸν ὁποῖα καὶ πρότερον· οὔτε τὸν παντελῆ θρίαμβον τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐπεθύμει, οὔτε τὴν παντελῆ ἀνείχετο ὑποδούλωσιν τῶν Ἑλλήνων. Τὴν πολιτικὴν δὲ ταύτην τῆς Ῥωσσίας παρεδέχοντο καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία· ἀλλ' ὅσον μετρία καὶ ἂν ἦτον ἡ πολιτικὴ αὐτῶν, ἀπραγματοποίητος ἐφαίνετο καὶ αὕτη εἰρηνικῶ τῷ τρόπῳ.

Ἡ δὲ Αὐστρία ἤθελε τὴν παντελῆ ἀνὰ δούλωσιν τῆς Ἑλλάδος· συντελεστικὴν δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθομένου ἐθεώρει τὴν παράτασιν τοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ ἀγῶνος· διότι καὶ οἱ ὀλίγοι πόροι τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς παρατάσεως ἐξηντλοῦντο, καὶ αἱ μικραὶ τῶν δυνάμεις ἐν μέσῳ μεγάλων παθημάτων ἐμνηδενίζοντο, καὶ οἱ σκοποὶ τῆς Τουρκίας ἐπὶ τέλους ἐπληροῦντο. Ἀλλ', ἀναγκαζομένη νὰ οἰκονομῇ τὴν Ῥωσσίαν, δὲν ἐφαίνετο ἀποποιουμένη ὅ,τι ἐπροτείνετο παρ' αὐτῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἂν, δυνάμενον νὰ φέρῃ ἀναβολήν, δὲν ἐδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτελεσμα. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ τῆς Ἑλλάδος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς καθ' ὃν καιρὸν συνήρχοντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλλήνων εἰς Ἀστρος κατὰ τὴν ἐπαναληφθεῖσαν πρόσκλησιν τῆς κυβερνήσεως.

Φθάσαντες ἤδη εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου, ἐρχόμεθα νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τροχάδην ὅσα διήλθομεν μέχρι τοῦδε ἐν ἐκτάσει.

Οὔτε στρατεύματα, οὔτε στόλους, οὔτε πολεμικὰς ἢ οἰκονο-

μικᾶς προετοιμασίας εἶχεν ἡ Ἑλλὰς ὅτε ἤρχισε τὸν ἀγῶνά της· μία δὲ μεγάλη αὐτοκρατορία, ὡς ἡ ὀθωμανική, κατέχουσα ὅλα τὰ φρούρια τῆς Ἑλλάδος ἐκίνησε κατ' αὐτῆς ἀναλόγους τοῦ μεγαλείου της δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· καὶ ὡς ἂν δὲν ἤρκουν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς ἀφανισμόν τῶν Ἑλλήνων, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ δώσωσιν ὁμοθυμαδὸν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ταύτῃ πᾶσαν ἡθικὴν ἀντίληψιν καταρῶμενοι καὶ ἀναθεματίζοντες τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα· τινὲς δὲ αὐτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ τῇ δώσωσι καὶ πραγματικὰς βοηθείας· καὶ ὅμως ὁ ἀδύνατος, ὁ ἐγκαταλελειμμένος, ὁ μικρὸς οὗτος λαός, διελθὼν διὰ πυρὸς καὶ αἵματος, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ παντελοῦς καταστροφῆς καθ' ὅλην τὴν παρελθοῦσαν διετίαν, καὶ στόλους χιλιαρμένους παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κατήσχυε, καὶ στρατεύματα πολυάριθμα κατέστρεψε, καὶ φρούρια ἀπόρθητα ἐκυρίευσε, καὶ ἄτρωτος ὑπὸ τῶν κατατοξευθέντων ἰσθόλων βελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας διέμεινε, καὶ τὰς βουλάς αὐτῆς διεσκέδασε· καὶ ταῦτα πάντα ἐν μέσῳ παντελοῦς ἀπορίας, ἀμηχανίας, ἀταξίας, διαιρέσεως καὶ ἀναρχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ'.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεως. - Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν. - Νέαι διαιρέσεις. - Ἐκπλοὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. - Κατορθώματα τῶν Ὑαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν. - Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφτσαλην. - Καταστροφὴ τοῦ κατὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Θερραλομαγνησίαν ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

ΚΑΤΑ τὰ ἐν Ἐπιδαύρῳ νομοθετηθέντα καὶ τὴν πολλάκις ἐπαναληφθεῖσαν τῆς κυβερνήσεως κλήσιν, ἐπρόκειτο νὰ συνέλθωσιν οἱ βουλευταὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἑναρξιν τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου. ἀπεφασίσθη δὲ κοινῇ γνώμῃ νὰ συγκροτηθῇ πρὸ τῆς ἐναρξεως τῆς β' περιόδου δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ νόμων.

Ἀνώμαλα, ἄτακτα καὶ ἐπίφοβα ἦσαν τὰ πάντα ἐν τῇ παρούσῃ συνελεύσει. Πρὶν συγκρουσθῶσι τὰ κόμματα ἐντὸς αὐτῆς, εἶχαν συγκρουσθῇ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν, μὴ διατηρηθέντος τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου. Διπλοῦς βουλευτὰς ἔστειλαν τὰ ἀντιφερόμενα κόμματα· παρευρέθησαν καὶ τινες τῶν δυνατῶν ἐν τῇ συνελεύσει ἀντιπρόσωποι αὐτοχειροτόνητοι καὶ αὐτονομιοποιήτοι· παρῆσαν καὶ ἀπεσταλμένοι ἐπαρχιῶν δι' ἄλλας ὑποθέσεις· πολλοὶ ἀντεπροσώπευαν ὅχι λαοὺς ἀλλ' ὀπλοφοροῦντας (« τὰ ἄρματα »). δεκτοὶ ἐγένοντο καὶ οἱ παύσαντες βουλευταί, δεκτοὶ καὶ οἱ παύσαντες νομοτελεσταί. ὥστε οἱ ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων τάξεων συγκροτήσαντες τὴν δευτέραν συνέλευσιν ἦσαν τριπλάσιοι τῶν συγκροτησάντων τὴν πρώτην· ἀλλὰ ψῆφον εἶχαν μόνοι οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν, ὅσοι τυχὸν δὲν ἔστειλαν βουλευτὰς, ὡς ἀντικαθιστῶντες αὐτοὺς. Ὅσον δὲ ἡσυχος ἦτον ἡ πρώτη συνέλευσις, τόσον θορυβώδης ἐγένετο ἡ δευτέρα. Πάντῃ ἀνίσχυρον ἦτον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πολεμικῶν τὸ κόμμα· τὰ μεταξὺ ὅμως ἐκείνης καὶ ταύτης κατορθώματα αὐτῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἰσχυροποίησαν. Ἄλλ' οἱ

πολεμικοὶ δὲν ἦσαν ἐπὶ τῆς παρούσης ἡνωμένοι ὡς οὗτ' ἐπὶ τῆς πρώτης, διότι οἱ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, οἱ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἐν γένει τοῦ Μαυροκορδάτου, ἔκλιναν, ὡς καὶ τότε, πρὸς τοὺς πολιτικούς· πρὸς τινὰς δὲ αὐτῶν, ὡς τὸν Ζαήμην καὶ Λύντον, εἶχαν οἱ ἐπιστημότεροι καὶ στενὰς σχέσεις. Τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν ἦσαν καὶ τινες πολεμικοὶ τῆς Πελοποννήσου, ὡς ὁ Πετμεζᾶς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ οἱ Γικτράκοι. Ἐξάρχοντες δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολεμικῶν ἦσαν ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Κολοκοτρώνης, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ Ὀδυσσεύς· τοῦ κόμματος τούτου ἦτο πάντοτε καὶ ὁ Ὑψηλάντης.

Καὶ οὗτοι μὲν ἀφίχθησαν ἐν πρώτοις εἰς Ναύπλιον· οἱ δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν εἰς Ἀστρὸς κατὰ τὴν κλήσιν τῆς κυβερνήσεως. Πολλῶν δὲ λογοτριβῶν γενομένων περὶ τοῦ τόπου τῶν συνεδριάσεων, συνήλθαν ἐπὶ τέλους ὅλοι εἰς Ἀστρὸς διὰ τῆς ἰσχυρᾶς μεσολαθήσεως τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ναυτικῶν νήσων κλινόντων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης συνελεύσεως, πρὸς τοὺς πολιτικούς· ἀλλὰ συνήλθαν ὡς δύο στρατόπεδα ἐπὶ λόγῳ ἀσφαλείας, διότι ἐθρυλλοῦντο ἐπιβουλαὶ καὶ συνωμοσίαι τοῦ ἐνὸς κόμματος κατὰ τοῦ ἄλλου. Ἀφ' οὗ δὲ συνήλθαν ὅλοι εἰς Ἀστρὸς, οἱ μὲν πολιτικοὶ προφυλάξεως χάριν κατέλαβαν τὰ Ἀγιαννήτικα καλύβια, οἱ δὲ πολεμικοὶ τὰ Μελιγγιώτικα· διαχωρίζοντο δὲ αἱ θέσεις αὗται διὰ τινος ρύακος. Ἐπειδὴ οἱ πολιτικοὶ ἦσαν καὶ πολυαριθμότεροι καὶ ἰσχυρότεροι, αἱ ἐργασίαι τῆς συνελεύσεως ἐγίνοντο πρὸς τὸ μέρος ὅπου διέτριβαν, ἐκοινοποιοῦντο δὲ τοῖς ἄλλοις δι' ἐπιτρόπων. Λόγος περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν δὲν ἐγένετο ἐπὶ τῆς συνελεύσεως ταύτης ὡς οὐδ' ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ· λόγος πολὺς ἐγένετο περὶ προσωπικῶν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κομματικῶν συμφερόντων. Οἱ πολιτικοί, οἱ ἔχοντες ἐπιρροὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἐστρατολόγουν καὶ ἐζώνυναν τὸ ξίφος· τοῦτο, ὡς προεῖρηται, δυσηρέσκει τοὺς ὅπλαρχηγούς θεωροῦντας αὐτοὺς ἄρπαγας τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ πλεονέκτας· ἐπεθύμουν δὲ οἱ ὅπλαρχηγοί, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως, νὰ τοὺς περιορίσωσιν εἰς τὰ πολιτικὰ καθήκοντά των, καὶ κυρίως εἰς τὸ νὰ τροφοδοτῶσι τὰ στρατεύματα διὰ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐπαρχιῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων, τουτέστιν ἐν καιροῖς καθ' οὓς δὲν ἰσχύει ὁ νόμος, τὸ ξίφος διαλέγεται ἄριστα περὶ πάντων, ἤθελαν οἱ πολεμικοί,

ἰδιοποιούμενοι μόνοι τὸ ξίφος, νὰ ἔχωσι τοὺς πολιτικοὺς ὑποχειρίους των.

Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαντες παρεδέχθησαν ἐπὶ τῶν προκαταρκτικῶν συνεδριάσεων ὡς ὀργανικὸν νόμον τὸν τῆς Ἐπιδαύρου ὑπὸ τινὰς μόνον ὄρους ὡς πρὸς τὴν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκάνονισαν τὰ περὶ τῶν συνεδριάσεων ὡς καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὠρίσθησαν τὴν 30 μαρτίου ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχιερέως, καὶ ἀναλαβόντες τὰς τακτικὰς τῶν ἐργασίας τῶν θυρῶν κεκλεισμένων κατέστησαν πρῶεδρον τὸν Πατρόμπεην, ἀντιπρῶεδρον τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, ἀρχιγραμματέα τὸν Νέγγρην, καὶ φρούραρχον τὸν Γιατράκον, καὶ τοὺς τέσσαρας ἐκ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν· ὥστε ἐξ αὐτῶν τῶν προσιμίων ἐφάνη ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κόμματος τούτου. Τούτων δὲ γενομένων, κατήγγησεν ἡ συνέλευσις τὰς κεντρικὰς Ἀρχὰς τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δυτικῆς· κατήγγησε τὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου τίτλον ὃν ἔφερεν ὁ Κολοκοτρώνης, διώρισεν ἐπιτροπὰς πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἄλλων νόμων, πρὸς σύνταξιν ποινικῶν καὶ κατὰστροφῶν τοῦ ἐτησίου προϋπολογισμοῦ, καὶ διέταξε τὸν Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον καὶ τινὰ ἔγγραφα σταλέντα ἔξωθεν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς Ἀρχὰς καὶ κρατούμενα παρ' αὐτοῦ. Ὁ Κολοκοτρώνης παρέδωκε τὰ ἔγγραφα, ἀλλ' ἀπεποιήθη τὴν παράδοσιν τοῦ φρουρίου ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡ συνέλευσις δὲν ἦτο κυβέρνησις, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ προσεχεῖ συστάσει ταύτης τὸ παρέ-

Ἀπρίλιος διδε. Τὴν 11 ἀπριλίου εἰσήχθη ὁ προϋπολογισμός. Τὴν 13 ἐκυρώθη τὸ ἐπιθεωρηθὲν σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου γενομένων μικρῶν τινων μεταβολῶν, καὶ ἐψηφίσθη ἀτόπως νὰ ἐγκαθιστῶνται οἱ ἑπαρχοὶ ἢ ν' ἀποβάλλωνται κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τὴν 14 ἐξεδύθη ψήφισμα περὶ ἐκποιήσεως τῶν ἐθνικῶν κτιρίων· ἐγένετο λόγος καὶ περὶ ἐκποιήσεως γῆς, ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη, καταθορυβηθέντων τῶν στρατιωτῶν πιστευόντων ὅτι θὰ ἐγίνετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δυνατῶν· εἰς πασιφανὲς δὲ δεῖγμα δυσαρρεσκείας, τινὲς αὐτῶν ἐτόυφέμισαν ἐπὶ πικρουσίᾳ τῶν ἀντιπροσώπων τεμᾶχιον χαρτίου, ὅπου ἦτο γεγραμμένον, « ἐκποίησης γῆς ». Τὴν δὲ 17 ἐκانونίσθη τὸ περὶ ἀποζημιώσεων τῶν ναυτικῶν νήσων, ὑπεβλήθη ἀπάνθισμα ποινικῶν νόμων καὶ ἀνετέθη εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς βουλῆς· προσανετέθη δὲ καὶ ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ

περὶ δικαστηρίων νόμου· καὶ οὕτως ἡ συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας της τὴν 18, ὁρίσασα νὰ συγκαλεσθῇ τρίτη μετὰ διετίας εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος, εὐφημήσασα τὰ ἐπὶ τριετίας κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων, διασκέπιδασα κατ' ἐπανάληψιν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνους ὑπαρξίν καὶ ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν σταθεράν του ἀπόφασιν νὰ χαθῇ ἐλεύθερον παρὰ νὰ ζήσῃ δοῦλον, καὶ εὐχαριστήσασα πανδήμως τὸ στρατιωτικόν, τὸ ναυτικόν καὶ τὰ μέλη τῆς παυσάσης κυβερνήσεως, τῶν δύο γερωσιῶν, καὶ τοῦ πλανήτου ἀρείου πάγου· ἔπαυσε δὲ ὅπως ἤρχισεν, ὅ· ἐστὶ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν, διὰ τοῦτο καὶ τὰ μέλη τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ ἐξελέχθησαν ἐκ τοῦ κόμματος τούτου, ἡγουν, ὁ Χαραλάμπης, ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Μεταξᾶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πατρόμπου, ἀρχιγραμματεῦντος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃν τιμῶσα ἡ συνέλευσις διὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ διωγμὸν του ὑπὴντησε προσερχόμενον· ἡ δὲ ἐκλογὴ τοῦ ἐλλείποντος μέλους εἰς συμπλήρωσιν τοῦ πενταμελοῦς νομοτελεστικοῦ ἀφέθη εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους. Τούτου γενομένου, μετέβη ἡ νέα κυβέρνησις εἰς Τριπολιτσάν κατ' ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως.

Δουθείσης ὅλης τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς πολιτικούς, ἡγανέκθησαν οἱ ἀποτυχόντες στρατιωτικοὶ καὶ ἐμελέτησαν τὴν ἀνατροπὴν τῶν ψηφισθέντων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμιτῶν τρόπων. Ὁ χαρακτήρ τοιαύτης συνελεύσεως παρῆεν οἰκοθεν ἱκανὰς λαβὰς διενέξεων, καὶ ἐντεῦθεν ὁρμώμενοι οἱ ἀποτυχόντες ἐβῶν, ὅτι οἱ ὑπερισχύοντες ἐδέχθησαν ὡς μέλη ὅσους δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθῶσι, καὶ ἀπέβαλαν ὅσους δὲν ἔπρεπε ν' ἀποβάλωσιν. Ἐμείνε δὲ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα καὶ ὁ Νέγρης, ἃν καὶ ὡς ἀρχιγραμματεὺς τῆς συνελεύσεως συνέπραξε μετὰ τῶν ὑπερισχυσάντων πολιτικῶν. Δὲν ὑπέφερεν ὁ φιλοπράγμων καὶ φιλότιμος οὗτος ἀνὴρ τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ ὀλιγώρησιν εἰς ἃς κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν φίλων του, ἡνώθη μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὠργάνισε τακτικώτερον τὴν ἀντιπολίτευσιν ὡς σοφώτερος αὐτῶν καὶ δὲν ἐυστάλη νὰ κηρύξῃ ἄτακτα καὶ ἄνομα ὅσα χθὲς οἰκειοθελῶς ἔγραψε καὶ ὑπέγραψεν ὡς τακτικὰ καὶ ἔνομα. Ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν δὲ αὐτοῦ, προσδοκῶντος εὐμενεστέραν τύχην παρὰ τῶν χθὲς ἀντιπάλων του, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κολοκοτρώνη, συνῆλθαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τὸ χωρίον Καρυταίνης, Σιλήμαν, πρὸς

συγκρότησιν ἄλλης συνελεύσεως· παρηκολούθησαν δὲ καὶ πάν-
πολλοὶ τῶν συγκροτησάντων τὴν ἐν Ἀστρεὶ ψευθέντες καὶ
οὗτοι τῶν ἐλπίδων των. Ἀλλ' ἡ νέα κυβέρνησις, ἐπιδεξίως
πολιτευθεῖσα, διεσκέδασε τὸ ἐν Σιλήμνῃ νέφος πρὶν φθάσῃ νὰ
ἐκραγῇ. Κενὴ ἦτον εἰσέτι ἡ πέμπτη θέσις τοῦ νομοτελεστικοῦ·
τὴν θέσιν ταύτην ἐπλήρωσεν ἀναδείξασα τὸν Κολοκοτρώνην
μέλος καὶ ἀντιπρόεδρον αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀφῆρπασεν ἐκ μέσου
τῶν ἐναντίων τῆς τὸν κομματάρχην των.

Ὀλίγαις δὲ ἡμέραις πρότερον ἐφιλιώθησαν καὶ οἱ μέχρι τοῦδε
διαφερόμενοι Δηληγιάνναι καὶ Κολοκοτρῶναι, καὶ εἰς βεβαίω-
σιν τῆς φιλιώσεώς των ἐσυγγένευσαν ἀρράθωνίσαντος τοῦ μῦλις
ἐννεαετοῦς υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, Κωνσταντίνου, τὴν ὁμήλι-
κὸν του μονογενῆ θυγατέρα τοῦ Κανέλλου Δηληγιάννη. Διὰ
τοῦ πολιτικοῦ τούτου συναικισίου, διαλυθέντος μετὰ ταῦτα, ὁ
μὲν Κολοκοτρώνης ἐσκόπευε νὰ διαρρήξῃ τὸ ἀρχοντολόγιον
τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ Δηληγιάνναι νὰ ἐνδυναμωθῶσιν ἐπαρ-
μοτερίζοντες.

Ἐν τούτοις ἡ Πύλη παρесеκευάζετο εἰς καταστροφὴν τῶν
Ἑλλήνων. Ἀνεπιτήδεια εἰς μάχην διὰ τὸν στενὸν πλοῦν
ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης ἀπέδειξεν ἡ πείρα τὰ ὑπερμε-
γέθη πλοῖα· διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἠτοίμασεν εἰς ἔκπλουν ὄχι
πλέον δίκροτα ἀλλὰ φρεγάτας καὶ ἄλλα μικροτέρου μεγέθους·
καθαιρέσασα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχιναυαρχίας τὸν ἀνάξιον Μεχ-
μέτπασαν ἀντικατέστησε τὸν Χουσρέφ-Μεχμέτπασαν τὸν καὶ
Τοπάλην (χωλόν)· διέταξε δὲ καὶ ἀμύπολλα στρατεύματα νὰ
εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόννησον τὰ μὲν διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλ-
λάδος ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Περκόφτσαλην, τὸν ἄλλοτε πασάν
τῆς Βραίλας τὸν κυριεύσαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστά-
σεως τὸ Γαλάτσι καὶ τὸ Ἰάσι, τὰ δὲ διὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλά-
δος ὑπὸ τὸν Μουσταήμπασαν, ἡγεμόνα τῆς Σκόδρας· παρήγ-
γειλε καὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσούφπασαν νὰ στρατολογήσῃ καὶ
οὗτος ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ καὶ μεταφέρῃ τοὺς στρατολογηθέντας
διὰ θαλάσσης εἰς Πελοπόννησον· τὰ δὲ τῆς Κρήτης ἀνέθεσεν
εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆν.

Ἡ δὲ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε πρὸς ματαίωσιν τῶν
ἐκστρατειῶν τούτων νὰ συστήσῃ δύο στρατόπεδα, τὸ μὲν ἐν
Μεγαρίδι πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς εἰς Ἀνατο-
λικὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ περὶ τὰς Πάτρας εἰς πολιορκίαν αὐτῶν,

εἰς προφύλαξιν τῶν ἀρκτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς ἀποστολὴν στρατιωτικῆς βοηθείας χρειᾶς τυχούσης κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα· πρὸς εὐόδωσιν δὲ τοῦ σχεδίου ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατοπέδων εἰς τοὺς νομοτελεστάς, τοῦ μὲν κατὰ τὴν Μεγαρίδα εἰς τὸν πρόεδρον, τὸν ἀντιπρόεδρον καὶ τὸν Χαραλάμπην συμπαραλαμβάνοντας καὶ τὸν γενικὸν γραμματέα εἰς τακτικὴν ἐνέργειαν τῆς νομοτελεστικῆς δυνάμεως, τοῦ δὲ περὶ τὰς Ἰάτρους εἰς τὸν Ζαήμεν καὶ τὸν Μεταξᾶν· νὰ διαμείνωσι δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ παρὰ τῷ βουλευτικῷ τὰ ὑπουργεῖα· δύο δὲ μέλη μόνον τοῦ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν τριμελοῦς ὑπουργείου νὰ παρακολουθήσωσι τὸ μὲν τὴν μίαν ἐκστρατείαν, τὸ δὲ τὴν ἄλλην. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ ἔρανος καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων εἰς συντήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ εἰς κίνησιν πλοίων. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατεγίνετο σχεδιάζουσα τὰ τῆς ἐκστρατείας, ὁ ἐχθρικός στόλος ἐκ 15 φρεγατῶν, 13 κορβετῶν, 12 βρικίων καὶ 40 φορτηγῶν, ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τὸν Χουσρέφην τὴν 11 μαΐου, καὶ παραλαβὼν κατὰ τὰ Μοσχονήσια καὶ τὸν Τσεσμέν δεκακισχιλίους Ἀσιανούς, καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἄλγερινοῦ στολίσκου, ὃν συνήνητησεν ἔξωθεν Χίου καὶ Μιτυλήνης, ἔρριψε τὴν 23 ἄγκυραν ἔμπροσθεν τῆς Καρύστου.

Μάιος

Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας χριστιανοί, ἀφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐσύστησαν τοπικὴν διοίκησιν καὶ διετήρουν καὶ δύο στρατόπεδα, οἱ μὲν τοῦ βορείου μέρους ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν εἰς πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος, οἱ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπὸ τὸν Κριεζώτην εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου. Ὁ ὄπλαρχηγὸς οὗτος ἐμπόδισε τὰς συχνὰς καὶ ἀκωλύτους τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Καρύστου ἐξόδους, συνῆψε τὴν 5 μαΐου μάχην τρεῖς ὥρας μακρὰν αὐτῆς κατὰ τὸ Βατίσι, ἐνίκησε, καὶ ἔστειλε 50 κεφαλὰς εἰς Ἀθήνας καὶ 3 αἰχμαλώτους, οὓς οἱ Ἀθηναῖται λιθοβολοῦντες ἐθανάτωσαν. Ἐκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ πᾶσχοντες σιτοδείαν ἐκινδύνευαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἄλλ' ὁ φανεὶς στόλος ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν δεινῶν καὶ ἐματαίωσε τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κριεζώτη· διότι τετρακισχιλιοὶ ἀποβιβασθέντες διέλυσαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶ ἑλληνικῶν στρατόπεδον, ἔδωκαν τοῖς ἐν αὐτῷ τροφάς, καὶ οἱ μὲν διεσπάρησαν διὰ ξηρᾶς εἰς τὰ χωρία, οἱ δὲ πε-

ρίεπλεαν τὰ παράλια καίοντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐπὶ 14 φορτηγῶν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Χαλκίδι τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια, ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν στρατόπεδον διέμεινεν ἀδιάλυτον.

Ὁ δὲ στόλος, ἐκτελέσας ὅ,τι ἐσκόπευε, διέπλευσεν ἡσύχως τὸν μεταξὺ Ὑδρας καὶ Πελοποννήσου πορθμόν, ἀνεκώχευσεν ἔξωθεν τῆς Κορώνης καὶ Μοθώνης, ἐπεσίτισε τὰ φρούρια ἐκεῖνα, καὶ ἀφ' οὗ ἀπεκόπη μία μοῖρα καὶ ἔπλευσε πρὸς τὴν Κρήτην, ὁ λοιπὸς ἐκ 46 πολεμικῶν καὶ πολλῶν φορτηγῶν ἡγκυροβόλησε τὴν 6 ἰουνίου ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν· καθ' ὅλον δὲ τὸν πλοῦν δὲν συνήντησε τὸν ἐλληνικόν, διότι οὗτος ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι ὁ τουρκικὸς ἐσκόπευε νὰ προσβάλῃ τὴν Σάμον ἢ τὰ Ψαρά, ἔπλεε πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη· μαθὼν δὲ ὅτι ἀφίχθη εἰς Πελοπόννησον, ἐπανάπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις, Τοῦρκοι, λυθείσης τῆς ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην πολιορκίας, περιέτρεχαν ὅλην τὴν ἐπαρχίαν ἀφόβως καὶ ἐπάτουν καὶ τὰς γειτνιαζούσας Καλαβρύτων καὶ Γαστούνης· ἀνενόχλητοι δὲ ἦσαν καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἐλάμβαναν ἀνεμποδίστως ἔξωθεν ὅσα ἐχρειάζοντο· διὰ τοῦτο ὁ καταπλεύσας ἐκεῖ στόλος δὲν ἐφάνετο ἐλθὼν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὡς μηδεμίαν χρεῖαν ἐχόντων βοηθείας, ἀλλ' εἰς διαβιβάζειν στρατευμάτων εἰς Πελοπόννησον, τῶν μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν κατέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Πάτρας, 3800 ναῦται καὶ στρατιῶται ἐπιβάντες εἰς 110 πλοῖα ψαριανά, μικρὰ μεγάλα, ἐξ ὧν 15 ἔνοπλα, ἀπέβησαν εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας, ἐπάτησαν τὸ Ἀράπη-τσεφτλήκι, καὶ τὸ Ἀλήμπη-τσεφτλήκι, παραθαλάσσια χωρία, ἔχοντα καὶ τὰ δύο 2000 κατοίκους καὶ 1000 στρατιώτας, τὰ διήρπασαν, ἔπλευσαν ἔπειτα πρὸς τὴν παραλίαν τὴν ἀντικρὺ τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς Μιτυλήνης, ὅπου κεῖται ἡ πόλις τοῦ Σανταρλῆ 4500 περιέχουσα ψυχὰς καὶ 2000 φρουρούς, ἐπάτησαν καὶ αὐτήν, τὴν ἔκαυσαν, ἐσκότωσαν, ἡχμαλώτισαν, ἐλαφυραγώγησαν, ἐκυρίευσαν τὸν ἐν αὐτῇ πύργον ὅπου συνέλαβαν τὴν γυναῖκα τοῦ διοικητοῦ Καραοσμάνογλου, ἣν ἐξηγόρασαν μετὰ ταῦτα οἱ συγγενεῖς τῆς διὰ γροσίων 90,000, ἐπῆραν ἐννέα κανόνια, μετέβησαν εἰς Μοσχονήσια, ἐπῆραν καὶ ἐκεῖθεν δύο, παρέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μιτυλήνης, ἐκυρίευσαν πέντε

τουρκικὰς σακολέβας, ἡγκυροβόλησαν ἔμπροσθεν τῆς Ἐρισσοῦ, ἀνείλκυσαν ἀγκύρας καὶ ἄλλα τινὰ τοῦ καυθέντος ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δικρότου καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια. Τόσον δὲ φόβον διέσπειραν εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παρχία, ὥστε οἱ ἐν Σμύρνῃ πρόξενοι τοὺς παρεκάλεσαν ν' ἀπέχωσι πάσης ἐχθροπραξίας ἐν τῷ κόλπῳ ἐκείνῳ χάριν αὐτῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοικούντων χριστιανῶν. « Ἀφίνομεν τὸν » τόπον ἡσυχον ἀλλ' ὑπόφορον » ἀπεκρίθησαν ὑπερηφάνως οἱ Ψαριανοί· 17 Ἕλληνες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐφονεύθησαν καὶ 70 ἐπληρώθησαν· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἀνίκανοι νὰ παιδεύσωσι τοὺς βλάψαντας αὐτούς, ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἀθῶων χριστιανῶν κατοίκων τῆς Μαγνησίας καὶ τῆς Περγάμου, ἀνδραποδίζοντες καὶ φονεύοντες.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο κατὰ τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ὁ στύλος τοῦ σουλτάνου, ἐκινουῖντο κατ' αὐτῆς καὶ τὰ διὰ ξηρᾶς στρατεύματά του. Προὔπηρχεν ὁ ψευδοσυμβιβασμὸς τοῦ Μεχμέτ-πασα καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς, καὶ ἐπὶ τῷ συμβιβασμῷ τούτῳ ἀνακωχή. Ἐλθούσης δὲ τῆς προθεσμίας καὶ μὴ ἐκπληρώσαντος τοῦ Ὀδυσσεῶς ὅσα ὑπεσχέθη, ἐξεστράτευσαν 6000 Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην, πρὶν φθάσωσιν οἱ Ἕλληνες νὰ ὀργανίσωσι τὰ στρατεύματά των ἐξ αἰτίας τῆς ἐν Ἀστρεὶ συνελεύσεως, ἥτις εἴλκυσεν εἰς τὰ πολιτικὰ τὴν εἰς τὰ στρατιωτικὰ ὀφειλομένην προσοχὴν αὐτῶν. Παρηκολούθησε δὲ τὸν Περκόφτσαλην καὶ ὁ Σελήχπασας, ἡγεμὼν τῆς Ἀδριανουπόλεως, μετὰ 4000. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, εὐρόντα τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος δυσδιαβάτους θέσεις ἀπροφυλάκτους, ἐπροχώρησαν τὰ μὲν πρὸς τὰς Θήβας τὰ δὲ πρὸς τὰ Σάλωνα. Τὰ πρὸς τὰ Σάλωνα ἐσκήνωσαν κατὰ τὸ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηρισσοῦ χωρίον Μάνεσι· τὴν δὲ 7 ἰουνίου ἐκίνησαν πρὸς τὸ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐκεῖ ἦσαν 150 στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσεῶς ὑπὸ τὸν Γιάννην Κομποταδίτην, οὓς ἀντισταθέντας κατ' ἀρχὰς ἔτρεψαν ἐπὶ τέλους, ἐκυρίευσαν τὸ μοναστήριον, τὸ ἔκαυσαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς Μάνεσι. Τὴν δὲ 10 ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Ἀράχωβας ὅπου ἦσαν ἀντίστασιν, ἀλλ' ὑπερίσχυσαν, ἐξουσίαν τὸ χωρίον καὶ τὸ ἔκαυσαν. Τὴν ἐπαύριον ἔκαυσαν τὸ Καστρί καὶ τὰ καλύβια τῆς Ἀράχωβας, ἔπεσαν καὶ εἰς τὸ Χρυσόν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, καὶ μόνον δύο τρεῖς οἰκίας ἔκαυσαν· τὴν δὲ 12 κατέβησαν εἰς

Δεσφίναν ἐπὶ τοῦ παραλίου τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ ἐκεῖ-
θεν ἐπανῆλθαν εἰς Μάνεσι καὶ ἡσύχασαν.

Τὸ δὲ ἄλλο τουρκικὸν στράτευμα, τὸ εἰς Βοιωτίαν πεσόν,
οὐδ' αὐτὸ ἀπήντησεν ἐχθρόν. Τὰ τῇδε κάκεισε ἐλληνικὰ ταγ-
ματα, ἀνίκηνα διὰ τὴν ὀλιγότητά των ν' ἀντισταθῶσιν, ὑπε-
χώρησαν· τινὰ μόνον αὐτῶν ὑπὸ τὸν Παπαῖ Ἀνδρέαν καὶ ἄλλους
κατέλαβαν τὰ στενὰ τῆς Φοντάνας εἰς ἐμπόδιον τῆς τῶν ἐν Ζη-
τουνίῳ καὶ Λεβαδείᾳ ἐχθρῶν συγκοινωνίας. Ἐν τοσούτῳ, ὅλος
ὁ τόπος, δι' οὗ διέβαιναν οἱ Τοῦρκοι, ἐρημοῦτο, οἱ κάτοικοι
κατέφυγαν οἱ μὲν εἰς Πελοπόννησον, οἱ δὲ εἰς τὰς νήσους τοῦ
Αἰγαίου, καὶ ἄλλοι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Φόβος κατέ-
λαβε καὶ αὐτοὺς τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν. Ὑποπτεύοντες
οὗτοι, ὅτι ἤρχετο τὸ στράτευμα εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως,
μετεκόμισαν τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ πράγματα τῶν εἰς Σαλα-
μῖνα καὶ Αἴγιναν. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, εἰς ὃν ἠλπίζεν ἡ Ἀνατο-
λικὴ Ἑλλάς, εὐρισκόμενος ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης ἐν Ἀθή-
ναις, ἐξεστράτευσεν εἰς Βοιωτίαν τὴν 11 Ἰουνίου, ἀφ' οὗ ἠνάγ-
κασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τῷ πληρώσωσι χάριν τῆς ἐκστρατείας
ταύτης ἑνὸς μηνὸς πεντακασίους μισθοὺς· ἀλλ' οὐδὲν κατῴρ-
θωσεν οὐδ' αὐτός. Πολυάριθμα στρατεύματα πελοποννησιακὰ
διετάχθησαν νὰ στρατεύωσιν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ· ἀλλὰ μόνος
ὁ πάντοτε πρόθυμος εἰς τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρα-
τείας Νικήτας ἐφάνη πρὸς τὰ Μέγαρα, ἀνίκανος καὶ οὗτος διὰ
τὴν ὀλιγότητα τῶν ὁπαδῶν του νὰ τρέξῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὰ τουρκικὰ
στρατεύματα σκοπὸν εἶχαν νὰ πέρσωσι διὰ τοῦ κορινθιακοῦ κόλ-
που εἰς Πελοπόννησον συνεργεῖα τοῦ στόλου, παραπλέοντος ἐπ'
αὐτῷ τούτῳ τὰ ἀρκτικά παράλιό της· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει
τοῦ Καρυστίου Ὁμέρμπεη, μεταβάντος ἐκ τῆς πατρίδος του
ἀντίπεραν, ἀνέβηκεν ὁ Περκόφτσαλης ὅ,τι ἐσκόπευε, καὶ παρα-
λαβὼν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατεύματος καὶ συνοδευόμενος
Ἰούλιος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρμπεη μετέβη εἰς Εὐβοίαν μεσοῦντος τοῦ ἰουλίου
πρὸς τελείαν καθυπόταξιν τῆς νήσου· ἄφησε δὲ τὸ ὑπόλοιπον
τοῦ στρατεύματός του περὶ τὰς Θήβας ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου στρα-
τοπέδου, διέμεινεν, ὡς εἶπαμεν, ἀδιάλυτον τὸ εἰς πολιορκίαν
τῆς Χαλκίδος ἐν Βρυσακίοις ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν ἐξ ὀκτασίων
ἐκλεκτῶν· ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο ἦτο σχεδὸν παραλελυ-

μένον. Οἱ πρώην ἔφοροι κατέτρεχαν τὴν τοπικὴν διοίκησιν ὑφ' ἣν διετέλει· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἀντιφερόμενος πρὸς τὸν Διαμκντῆν καὶ ὑποβλέπων τὴν ἀρχηγίαν του, ὑπεκίνει μακρόθεν κατ' αὐτοῦ τοὺς ἐντοπίους ὀπλαρχηγούς, τὸν Τομαρᾶν, τὸν Χαλκιᾶν καὶ τὸν Βερούσην. Τόσον δὲ εὐδοκίμησεν ἐν ταῖς ῥαδιουργίαις του, ὥστε οἱ ὀπλαρχηγοὶ οὗτοι ἔπραξαν ὅ,τι μόνοι οἱ Τοῦρκοι ἐδύναντο νὰ πράξωσιν· ἐπάτησαν ἐχθρικῶς τὸ Ξηροχώρι ἐπὶ σκοπῇ ν' ἀρπάσωσι τὴν ἐκεῖ γυναῖκα τοῦ Διαμκντῆ, ἣν προλαβὼν οὗτος ἔσωσεν.

Ἐν τοσούτῳ, οἱ ἀποδάντες Τοῦρκοι, ἅφ' οὗ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐντοπίων, ἄρπαντες τὴν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ γέφυραν μετέφεραν πρὸς τὰ Βρυσάκια ἑπτὰ τουρκικὰ πλοῖα. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ἔφυγαν τὰ πολιορκοῦντα τὴν Χαλκίδα τρία ἑλληνικά, καὶ ἐπὶ τῇ φυγῇ αὐτῶν ἄφησε τὸ στρατόπεδον τὴν θέσιν τῶν Βρυσακίων καὶ ἀπεχώρησε πρὸς τὸ ἀνωθεν ὄρος, Παγώντα. Οἱ Τοῦρκοι βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας μηδενὸς αὐτοὺς καταδιώκοντας, ἔκαυσαν τὰ καλύβια τῶν Βρυσακίων, ὥρμησαν τὴν 22 πανστρατιᾷ κατὰ τῶν εἰς τὸ ὄρος ἀποχωρησάντων, καὶ συνῆψαν πολύωρον μάχην. Οἱ Ἕλληνες, κατέχοντες ὀχυρὰν θέσιν, ἐνίκησαν λαμπρὰν νίκην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ καταβῶσιν εἰς Βρυσάκια κατησχυμένοι. Ἀλλὰ τὴν νύκτα, ἂν καὶ νικηταί, ἐλειποτάχτησαν ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικρατούσης μετὰ τὸ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ τῶν ἐντοπίων ὑποπλαρχηγῶν διχονοίας, καὶ φεύγοντες συνῆλθον τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ μετὰ τὸ Παγώντα καὶ Μαντουδίου μεγάλον Δερβένι· ἀποφασίσαντες δὲ ν' ἀνθέξωσιν ἐτοποθετήθησαν οἱ μὲν ἐντὸς τῶν στενῶν, οἱ δὲ δεξιᾷ, καὶ τινες ἀριστερᾷ· ἀλλὰ, βλέποντες τοὺς Τοῦρκους ἐπερχομένους, διεσκορπίσθησαν· μόνοι οἱ δεξιᾷ τῶν στενῶν ἀντέστησαν· φονευθέντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Λιάκου ὑπεχώρησαν καὶ οὗτοι.

Οἱ δὲ Τοῦρκοι, διαβάντες τὰ στενὰ τὴν ἑσπέραν τῆς 23, διενυκτέρευσαν ἐν Μαντουδίῳ, καὶ ἐπροχώρησαν εἰς Ξηροχώρι, μηδενὸς ἐναντιουμένου· ὁ δὲ τρισάθλιος λαός, οἱ στρατιῶται, ὁ ἀρχηγός των, ὅλοι ἀπελπισθέντες καὶ κινδυνεύοντες νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατέφυγαν εἰς Σκιάθον καὶ εἰς ἄλλα πλησιόχωρα μέρη. Εἰς Σκιάθον κατέφυγε καὶ ὁ πρὸ τριῶν ἡμερῶν φθάσας εἰς Εὐβοίαν νέος ἑπαρχος Κωλέττης· ἔφυγε καὶ ὁ ἐπὶ τῇ τροπῇ ταύτῃ ὡς ἐπιβοηθὸς διαβὰς εἰς τὴν νῆσον

Ὀδυσσεύς, καὶ ἀνέμνησε μετ' ὀλίγον τὸ ἐν τῇ Δρακοσπηλιᾷ κακούργημά του δι' ἄλλου κακούργηματος· ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον Μιχάλην προεστῶτα τοῦ Ταλαντίου. Διασκορπισθέντος τοιουτοτρόπως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἐδουλώθη ἡ νῆσος ὅλη. Τὸ δυστύχημα τοῦτο ἐπέφερεν ἄλλο.

μάιος

Διηγούμενοι τὰ κατὰ τὴν Θετταλομαγνησίαν εἴπαμεν, ὅτι ἡ λαμπὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἔκαιεν ἐν μόνῃ τῇ ἀνατολικῇ ἄκρᾳ τῆς χερσονήσου ἐκείνης. "Ἦσυχοι καὶ ἀνεπηρέαστοι διέμειναν οἱ φέροντες ἐκεῖ ὅπλα Θετταλομάγνητες ἐν σχεδὸν ἔτος· ἀλλὰ πεισθέντες οἱ Τοῦρκοι, ὅτι ἀτελεσφόρητοι ἦσαν οἱ ἀγῶνές των ἐν ὧσφ δὲν ἀπεσβέετο ἡ λαμπὰς ἐκείνη, ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν, καὶ τὴν 1 μαΐου προσέβαλαν τὴν διαμένουσαν ἐν τῷ χωρίῳ τῶν Λεχωνίων προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλατᾶν, ξηρονήσιον πρὸς τὸν μυχὸν τῆς Μλίνης· κατέστρεψαν δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην τὰ Λεχώνια, τὸν ἅγιον Λαυρέντιον, τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὰς Πινακάτας, τὴν Βυζίτσαν καὶ ἐπροχώρησαν καὶ πρὸς τὰ Τρίκερη. Πρὸ τίνος καιροῦ οἱ Τρικεριῶται εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ μισθῷ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των δισχιλίους Ὀλυμπίους, Κασσανδρεῖς, καὶ ἄλλους ἄλλων τόπων ὑπὸ τὸν Καρατάσον, τὸν Γάτσον, τὸν Μπασδέκην, τὸν Λιακόπουλον καὶ τὸν Μπίνον, καὶ ἐδυνάμωσαν τὴν θέσιν τῆς Παναγίας διὰ τούτων καὶ διὰ τινων ἐντοπίων μεταδάντων ἐκεῖ ἀπὸ Ἀλατᾶ, ὅπου εἶχαν καταφύγει πρὸ μικροῦ. Ἐπέπεσεν ὁ Κιουταχῆς τὴν 14· καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖθεν ἐκρέματο ἡ ἄλωσις ἢ ἡ σωτηρία τῶν Τρικέρων, ἡ μάχη ἐγένετο σφοδροτάτη. Οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν πολλὴν φθοράν, ὡς ὁρμῶντες ἀπροφύλακτοι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας μαχομένους ἐντὸς προμαχώνων, καὶ ἀνεχώρησαν· ἔπεσαν καὶ ἐκ δευτέρου μετὰ τινας ἡμέρας ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἔφυγαν ἡττημένοι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν ἄλλο δυστύχημα. Οἱ Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀλατᾶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι κυριεύσαντες αὐτὸν ἔβαλαν 250 φρουρούς· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Γάτσον τὸν ἐπάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς φρουροὺς πρῶτον μὲν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἔπειτα δὲ νὰ παραδοθῶσι δι' ἔλλειψιν τροφῆς ἐπ' ἀσφαλείᾳ ζωῆς, ἀλλὰ παρασπονδήσαντες τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, τοὺς δὲ πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν. Τρεῖς μόνους τοὺς ἐπισημοτέρους διετήρησαν, οὓς ἔστειλαν εἰς Σκιάθον ἐπ' ἐλπίδι ἐξαγορᾶς. Νικῶντες

οἱ Ἕλληνες καὶ θαρρύνθεις ἔπασαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸς τὸ ἀντικρὺ μέρος τῶν Τρικέρων, εἰς θέσιν Γατσίαν, κατεχομένην ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔφεραν καὶ ἐκεῖθεν δέκα κεφαλὰς, δύο αἰχμαλώτους καὶ ἓν κανόνι· ἀλλ', ἂν καὶ παντοῦ εὐδοκίμουν, ἔπασχαν παντὸς εἵδους στερήσεις. Ὁ τόπος, ὅπου ἐπολέμουν, καὶ ἀβοήθητος ἦτον ἄλλοθεν, καὶ δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας τῶν δέκα μίλια μακρόθεν μετεκόμιζαν τὰ πλοῖα τὸ εἰς χρήσιν τοῦ στρατοπέδου νερόν· μύλους δὲν εἶχαν· ὑπομίσθιοι ἦσαν οἱ ἀξιώτεροι καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μαχητῶν, καὶ ὁ τόπος δὲν εἶχε πῶς νὰ τοὺς μισθοδοτήσῃ. Πάντα ταῦτα ὑπεφέροντο, ἐν ὅσῳ ἀντεῖχεν ἡ Εὐβοία· ἀλλὰ, πεσοῦσης αὐτῆς, ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς ὑπερασπίτεως τῶν Τρικέρων. Ἐπρόβαλε καὶ ὁ Κιουταχῆς συμβιβασμὸν καὶ ὑπέσχετο πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων τινῶν συγγενῶν τοῦ Καρατάσου. Ἐδέχθησαν τὰ ὑπομίσθια στρατεύματα τὸν συμβιβασμὸν καὶ ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τρικεριῶται, φορολογηθέντες παρ' αὐτῶν ἐπὶ λόγῳ καθυστερούντων μισθῶν καὶ μείναντες ἀνυπεράσπιστοι, ἐπροσκύνησαν. Ἐκτοτε ὅλη ἡ χερσόνησος τοῦ Πηλίου ὄρους διέμεινεν ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'.

Μετάθασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σιλαμῖνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας. - Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ μετὰθασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμῖνα. - Εἰσδρομὴ τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν. - Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησον.

ΠΕΡΙ δὲ τὴν 20 ἰουνίου ἀνεχώρησαν ἀπὸ Τριπολιτσᾶς οἱ νομοτελεσταί, ὡς προαπεφασίσθη, οἱ μὲν εἰς Μέγαρχα οἱ δὲ εἰς Πάτρας· ἀλλ' ὁ Μεταξᾶς, φθάσας εἰς Καλάβρυτα, ἠκολούθησε τοὺς εἰς Μέγαρχα ἀπερχομένους. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀνεφύησαν ἔριδες δειναὶ μεταξὺ τῶν προσοδωνῶν τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ τῶν ἐπαρχιωτῶν, καὶ ἔνεκα τούτου ὁδεύοντες πρὸς τὰ Μέγαρχα οἱ νομοτελεσταὶ ὑπῆγαν εἰς Κλημεντοκαίσαρι ὅπου διέμειναν ἡμέρας τινάς, καὶ ἐπανορθώσαντες τὰ κακῶς ἔχοντα μετέβησαν εἰς Σοφικόν, διέτριψαν καὶ ἐκεῖ μέχρι τινός, καὶ λήγοντος τοῦ ἰουλίου κατήντησαν εἰς Σαλαμῖνα καὶ ἐκάθησαν ἐν τῇ μονῇ τῆς Φανερωμένης.

Ἄν καὶ πολλοὶ Πελοποννήσιοι διετάχθησαν νὰ στρατεύωσιν εἰς Μεγαρίδα, δισχιλίοι μόνον ἦσαν οἱ ἐκεῖ συνελθόντες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἠκροβολίζοντο δ' ἐνίοτε μετὰ τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν, ἀλλ' οὐδὲν λόγου ἄξιον διὰ τὴν ὀλιγότητά των ἔπρατταν.

Ἐν τούτοις τρισάθλια ἦσαν τὰ κυβερνητικά. Ἡ σύνθεσις τοῦ νομοτελεστικοῦ ἔδιδε λαβὴν εἰς κατακραυγὴν ὡς συγκροτουμένου ἐκ τεσσάρων Πελοποννησίων καὶ ἐνός Ἑπταννησίου, ὥστε ἐντὸς αὐτοῦ οὔτε αἱ νῆσοι οὔτε ἡ στερεὰ Ἑλλάς ἀντεπροσώπευοντο. Ἐκτὸς δὲ τῆς γενικῆς ταύτης κατακραυγῆς, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι παρεπονοῦντο ἰδιαιτέρως, διότι ἡ ἐν τῷ νομοτελεστικῷ διατηρηθεῖσα εἰς πλήρωσιν παρὰ νησιώτου κατὰ πρότασιν αὐτῶν κενὴ θέσις ἐπληρώθη παρὰ τοῦ Κολκοτρώνη ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ γνώμην αὐτῶν. Ἄλλ' ἡ ἀθλιότης

τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐκορυφώθη ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς. Εἰς τιμὴν τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ συναινέσει αὐτῶν ἐνεκρίθη ν' ἀναδειχθῇ πρόεδρος τῆς βουλῆς ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, ἀποποιηθέντος τὴν θέσιν ταύτην τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Λαζάρου· ἀλλὰ, μὴδὲ τοῦ Γεωργίου τὴν προσφορὰν δεχθέντος, ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ γαμβρὸς τῶν Κουντουριωτῶν Ὁρλάνδος. Ἡ ἀνάδειξις αὕτη δυσηρέστησε τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψαρά, δυσηρέστησε καὶ τὸ ἀντιπολιτευόμενον τοὺς Κουντουριώτας κόμμα τῶν Ὑδραίων μὴ διαφιλονεικοῦν τὰ πρωτεῖα μόνων τῶν Κουντουριωτῶν· τὸσον δὲ ἠύξησεν ἡ δυσαρρέσκεια, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ Ὁρλάνδος νὰ παραιτηθῇ. Ἀλλ', ἂν οἱ ἀντίπαλοί του κατῴρθωσαν τὴν πτώσιν του, δὲν κατῴρθωσαν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν του ὡς ἠθελαν· εἰς ἀποφυγὴν δὲ πάσης ἀντιζηλίας συγκατετέθησαν ἄκοντες νὰ μὴ πληρώσῃ τὴν κενωθείσαν θέσιν νησιώτης· ἀλλ' ἐντεῦθεν προήλθεν ἄλλο κακὸν χεῖρον τοῦ πρώτου. Ἐθάρρευε τὴν θέσιν ταύτην ὁ ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου νομοτελεστής, καὶ ἐπὶ τῆς ἡδὴ ἀρξαμένης βουλευτῆς, Ἀναγνώστης Δηληγιάννης· εἶχε δὲ συνεργὸν καὶ τὸν νέον συμπένθερόν του, Κολοκοτρώνην, ἐπανελθόντα πρό τινων ἡμερῶν ἀπὸ Σαλαμίνας εἰς Τριπολιτσᾶν πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς προαποφασισθείσης ἐκστρατείας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πρὸς εἰσπραξίν τοῦ ἐράνου καὶ παῦσιν δεινῶν τινων καὶ φονικῶν ταραχῶν μεταξὺ Μιστριωτῶν καὶ Ἀρκαδίων ἐν Τριπολιτσᾷ ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς τὰ στρατόπεδα μεταβάσεώς των. Ἀλλ' ἡ βουλὴ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμούς της εἰς τὸν Μαυροκορδάτον δικτρίβοντα εἰσέτι ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐτοιμαζόμενον νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμίνα. Πολλοῦ δὲ λόγου περὶ τῆς ἐκλογῆς ταύτης γενομένου, ἐψηφισθὲν τὴν 10 ἰουλίου οἱ δύο οὗτοι ὑποψήφιοι, καὶ ἐξελέχθη διὰ ψήφων 41 πρὸς μίαν καὶ μόνην ὁ Μαυροκορδάτος. Ὡργίσθη ὁ Δηληγιάννης ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ του, ἐξώκειλεν εἰς ἀπρεπεῖς λόγους ἐντὸς τῆς βουλῆς, ἐπεπλήχθη αὐστηρῶς παρ' αὐτῆς, ἀνεχώρησε διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως παρακολουθούμενος παρ' ἐνὸς βουλευτοῦ, τοῦ συνεπαρχιώτου του, τοῦ μόνου ὑπὲρ αὐτοῦ ψηφίσαντος, κατεθούρῳ τὴν πόλιν καὶ ἠπειλῆσε νὰ κινήσῃ χεῖρα ἔνοπλον εἰς ἀκύρωσιν τῆς ἐκλογῆς· συνέφασκε δὲ καθ' ὅλα καὶ συνέπραττε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μεμφόμενος ἀναφανδὸν ἐν ὀνόματι τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον ὡς ῥάδιου-

γῆσκαντα ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ὡς μελετῶντα τὴν καταδίωξιν τοῦ νομοτελεστικοῦ διὰ τῆς βουλῆς χάριν τῆς φιλαρχίας του. Ἡρέσκετο ἀνκμφιδόλως ὁ Μαυροκορδάτος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του, διότι ἀπεμακρύνετο τοῦ νομοτελεστικοῦ, οὕτινος τὴν πολιτικὴν οὐτ' ἐνέκρινεν οὔτε ἡλιπίζε νὰ μεταβάλλῃ, καὶ διότι, ἀνίσχυρος ὡς γραμματεὺς τοῦ νομοτελεστικοῦ, καθίστατο ἰσχυρὸς ὡς πρόεδρος τῆς βουλῆς· ἀλλὰ προεῖδεν ἐν ταύτῳ ὅτι ἡ ἐκλογή του καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς φανεράν ῥῆξιν θὰ ἔφερε, καὶ αὐτὸν εἰς μέγαν κίνδυνον θὰ ἐξέθετε· διὰ τοῦτο τὴν ἀπεποιήθη ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἐβλόπτετο μᾶλλον ἢ ὠφελείτο ἡ πατρίς. Ἀλλ' ἡ βουλή, αἰσθανομένη τὴν ἀξιοπρέπειάν της καὶ θέλουσα νὰ δείξῃ ὅτι εἰς οὐδενὸς ὑπέκειτο ὀρέξεις, ἐπέμενεν εἰς ὅ,τι ἐψήφισεν· ἐπέμενε καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν ἀποποιήσιν του καὶ δὲν ὑπήκουσεν εἰ μὴ ἄφ' οὗ ἡ βουλή διεμαρτυρήθη ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους κατ' αὐτοῦ ὡς παρηκόου.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ πολιτικὴ θύελλα, ἣν προεῖδε καὶ προακήγειεν ὁ Μαυροκορδάτος, ἠγέρθη. Ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ οἰκοθεν κινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποτυχόντος συγγενοῦς του ἐρεθιζόμενος, καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀπόντος νομοτελεστικοῦ ἀποδοκιμάζοντος τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἐνεργῶν, ἐβόα κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἡ βουλή, ἥτις ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν τοῦ βοῶντος, μυκτηρίζουσα τὰς ἀπειλάς του, τῷ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ψῆφός της, ὅ,τι καὶ ἂν ἐπῆρχετο, ἦτον ἀμετάτρεπτος. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, φοβούμενος μὴ πάθῃ, παρητήθη ἀκούσης τῆς βουλῆς μετὰ δύο ἡμέρας ἄφ' οὗ προέδρευσε, καὶ κατέφυγε νυκτοπορῶν εἰς Ὑδραν.

Ἡ δὲ βουλή, ἐπιμένουσα εἰς ὅσα ἐψήφισεν, ἐθεώρει τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ παραιτηθέντα, ὡς πρόεδρόν της καὶ δὲν τὸν ἀντικατέστησεν· ἀλλ', ἐπειδὴ ἐπὶ τῇ παραιτήσει αὐτοῦ ἔτυχε νὰ λείπῃ ὁ ἀντιπρόεδρος, ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς προεδρικῆς ἑδρας ἐπιτροπικῶς μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀντιπροέδρου τὸν Παγούτσον Νοταρᾶν, πρεσβύτερον τῶν βουλευτῶν. Ἀλλὰ τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τῇ παραιτήσει τοῦ Μαυροκορδάτου ἔμεινεν ἀθεράπευτον, καὶ τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα ἀναφανδὸν ἔκτοτε διηρέθησαν. Ἀβουλία, ἐμπάθεια καὶ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ παρέφεραν τὸ ἐν Σαλαμῖνι νομοτελεστικὸν καὶ τοὺς ἐν Τριπολιτσᾷ ὁμόφρονάς του εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἄτοπα. Τὸ δικαίωμα τῆς βουλῆς νὰ ἐκλέξῃ ὅποιον ἤθελε πρόεδρόν της ἦτο

βεβαίως ἱερὸν, ἀπαρβίαστον καὶ ἀδιαφιλονείκητον, οἱ δὲ νομοτελεσταὶ ἀσυστόλως τὸ κατεπάτουν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἐξετρίβετο ἡ βουλὴ τῶν καθηκόντων τῆς, θέλουσα ν' ἀφαρπάσῃ ἐκ τῶν κόλπων τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν ὑπάλληλόν του, ὡς ἂν δὲν ἦτον ἐλεύθερος ὁ ὑπάλληλός του νὰ μείνῃ ἢ νὰ μὴ μείνῃ εἰς ἡν ἐκλήθη ὑπάλληλίαν. Τοιαύτη διαγωγὴ, προσβάλλουσα τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς βουλῆς καὶ καταστρέφουσα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου, παρώργισε τὸ κοινόν· αἱ δὲ ἀγανακτοῦσαι κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ ναυτικαὶ νῆσοι ἐξηγριώθησαν ἐπὶ τῇ διενέξει ταύτῃ, ἐδέχθησαν εὐμένεστατα τὸν Μαυροκορδάτον, ἀπέστρεψαν τὰ πρόσωπόν των ἀπὸ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ἐθεώρησαν ἕκτοτε μόνον τὸ βουλευτικὸν ἄξιον ἐμπιστοσύνης. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ ἄλλα κακὰ ἐξ αἰτίας τοῦ συνοικεσίου Κολοκοτρώνη καὶ Δηληγιάννη· οἱ πλείότεροι καὶ γνωστότεροι τῶν πολιτικῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, οἱ μισοῦντες τοὺς Δηληγιάννας, ἀπεσπάσθησαν αὐτοῦ· ἀντεπολιτεύθησαν αὐτὸν καὶ πολλοὶ τῶν συνεπαρχιωτῶν του Καρυτινῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Πλαπούτα, τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπὶ τῷ συνοικεσίῳ ὀργισθέντος, καὶ ἡγεῖραν ὅπλα κατ' αὐτοῦ προσελθόντος εἰς καθησύχασιν των· ὅπλα ἡγεῖραν κατὰ τοῦ Δικαίου, ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ὁμόφρονος τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ οἱ συνεπαρχιῶται ἐκείνου Λεονταρίται· δεινὰ ἠπείλουν καὶ αὐτὴν τὴν Τριπολιτσάν διὰ τὴν φονικὴν ἀλληλομαχίαν τῶν Μιστριωτῶν καὶ τῶν Ἀρκαδίων· ἡ δὲ ἐδρεύουσα ἐν αὐτῇ βουλὴ ἐκινδύνευε καὶ αὕτη νὰ πάθῃ, διότι οἱ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Μαυροκορδάτου κατ' αὐτῆς ὀργισθέντες ὑπενήργουν τὴν διάλυσίν τῆς. Ἐκτεθειμένη δὲ τοιοιτοτρόπως εἰς τὰς φανεράς καὶ μυστικὰς προσβολὰς τῶν ἐναντίων τῆς, ποτὲ μὲν ἐζήτει εἰς ἀσφάλειάν τῆς αὐξήσιν τῆς φρουρᾶς τῆς, ποτὲ δὲ ἐσκέπετο νὰ μετατοπήσῃ εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμῖνα παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, διέκοψε τὴν 28 τὰς ἐν Τριπολιτσᾷ ἐργασίας τῆς καὶ τὰς ἐπανάλαβεν ἐν Σαλαμῖνι τὴν 24 αὐγούστου. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν γενικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν διὰ τῆς ἀφρονος διαγωγῆς του τὰ ὥθει καθ' ἡμέραν εἰς τὸ χεῖρον.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν μετέβη τὸ νομοτελεστικὸν εἰς Σαλαμῖνα, τὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν οὕτως.

Ἐφρουράρχει ἀπόντος τοῦ Ὀδυσσεώς ὁ Γκούρας. Ζηλότυπος οὗτος τῆς Ἀρχῆς του, ἦν ἐβλεπεν ὅτι τινὲς ἐντόπιοι ἀντε-ποιοῦντο, ἐκίνησε χεῖρα βραεῖαν κατ' αὐτῶν, λαβὼν πρόφασιν συμβῆσάν τινα ταραχὴν ὡς δῆθεν ὑποκινηθεῖσαν καθ' αὐτοῦ, καὶ ἐκακοποίησε πολλοὺς· τοὺς δὲ δημογέροντας ἐκάθαιρε. Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἐβαιοπραγεῖ, ἦλθεν εἰδήσεις ὅτι ὁ ἐν Εὐβοίᾳ Περκόφταλῆς καὶ ὁ Καρύστιος Ὀμέρης, ἐσχάτως ἀναδειχθεὶς πα-σῶς, ἐστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ οἱ μὲν γέροντες, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παῖδιά κατέρυγαν, ὡς καὶ ἄλλοτε, εἰς Σαλαμῖνα καὶ Αἴγιναν, οἱ δὲ δυνάμενοι νὰ ὀπλοπορῶσιν, ὡς 800, ἐναπέμειναν· ἐστάλησαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ 200 ἐκ Σαλαμῖνος· ἦσαν καὶ ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως 400 μισθωτοί· ὥστε ὅλοι οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν Ἀθηναίων ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐπιστρατείας ἦσαν 1400.

Τὴν δὲ 30 ἰουνίου ἐξεστράτευσεν ὁ Γκούρας πρὸς τὰ ὄρια τῆς Ἀττικῆς, ἀφήσας ἀντιφρουράρχον τὸν ἐξάδελφόν του Μαμούρην, καὶ τὴν 7 ἰουλίου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ διέταξε τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς οἰκίας των καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη.

Τὴν δὲ 25 αὐγούστου διεχύθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Ἀττικὴν καρπολογοῦντες, λεηλατοῦντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Πεντακόσιοι δὲ ἵππεῖς ἦλθαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν πλησίον καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως καὶ συνέλαβαν 40 γεωπόνους, ἄλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὠπισθοδρόμησαν· ἐπανῆλθαν καὶ τὰς δύο ἀκολούθους ἡμέρας, καὶ τινες αὐτῶν διεσπάρησαν εἰς τὸν ἐλαιῶνα καὶ ἐφόνευσαν 12 Ἕλληνας· ἄλλ' ἔπαθαν ἐπὶ τῆς ἐπανόδου των ἀπαντήσαντες τοὺς περὶ τὸν Δημήτηρην Λέκκαν. Ἄγνωστος ἦτον ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης, καὶ ὁ Γκούρας ὑπώπτευσεν, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς πολιορκίαν τῶν Ἀθηναίων· διὰ τοῦτο ἀνεκώμισε εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὰς ἐν τῇ πόλει τροφάς. Οἱ Τοῦρκοι, μὴ ἔχοντες, ὡς ἐφάνη, τοιοῦτον σκοπόν, ἐπανῆλθαν πανστρατίζ· τὴν 1 Σεπτεμβρίου εἰς Κάλαμον δουλαγωγοῦντες πλῆθος γυναικῶν· διελύθη δὲ καὶ τὸ στρατόπεδόν των διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπιδημίαν· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Ὀμέρπασαν εἰσῆλθαν εἰς Εὐβοίαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Περκόφταλῆν ἀσθενοῦντα βραέως ἀνεχώρησαν εἰς Ζητοῦνι. Ἀνεχώρησαν κατόπιν αὐτῶν καὶ οἱ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ στρατοπεδεύοντες ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ἐπανῆλθαν οἱ εἰς τὰς νήσους

καταφυγόντες Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Στερεοελλαδίται εἰς τὰ ἴδια. Τοιοῦτον τὸ πέρας τῆς εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐφετεινῆς ἐκστρατείας.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐχθρῶν ἡ κυβέρνησις διέταξεν ἐκστρατεῖαν εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά ἐλθόντα εἰς Σαλαμίνα πρὸς ἔντευξιν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· συλλέξασα δὲ διὰ συνεισφορῶν χρήματά τινα εἰς ἔκπλουν τοῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, διότι ὁ σκοπὸς τῆς μεταβάσεώς της ἐπληρώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδῳ τῶν ἐχθρῶν· καὶ τὸ μὲν νομοτελεστικὸν ἀνεχώρησεν εἰς Ναύπλιον τὴν 25 Σεπτεμβρίου, τὸ δὲ βουλευτικὸν διέκοψε τὰς ἐργασίας του τὴν 17 Ὀκτωβρίου, καὶ μετέβη εἰς Ἄργος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκοδρας Μουσταῆν εἰς Αὐτικὴν Ἑλλάδα. - Ἀφιξεις Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου. - Κατάστασις τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζηπαντίῳ - Ὁ Μάρκος Μπότσαρης σχίζει τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του. - Ἀπόδασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατᾶν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν. - Εὐφύρμησις νυκτερινῇ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενησίῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη. - Μάχη Καλιακούδας καὶ θάνατος Ζηγούρη Τσαβέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη. - Πελιορκία Ἀνατολικοῦ καὶ λύσις αὐτῆς. - Ἀφιξεις Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ διευθυντοῦ. - Παράδοσις Κορίνθου. - Ἐκστρατεία εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά.

ΔΙ' ὃν σκοπὸν κατέπλευσε τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, διὰ τὸν αὐτὸν κατέπλευσε καὶ τὸ ἐνεστὼς, ὃ ἐστὶ, διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Αὐτικῆς Ἑλλάδος μεταβίβασιν εἰς Πελοπόννησον στρατευμάτων.

Εἶδαμεν, ὅτι τὰ πατήσαντα τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεύματα ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην ἐπανῆλθαν ἄπρακτα εἰς τὰ ἴδια· δὲν εὐδοκίμησεν οὐδ' ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφης ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἡπειρον στρατολογίᾳ του, διότι οἱ στρατολογηθέντες, ἀφ' οὗ συνήχθησαν εἰς Βόνιτσαν, καὶ ἐν ᾧ ἀνεμένοντο τὰ πλοῖα πρὸς μετακόμισίν των εἰς Πελοπόννησον, ἀφηνίασαν διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Βρυῶνη φθονοῦντος τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος τούτου, ἐπάτησαν τὴν σκηνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των καταβοῶντες, ἐπροπληρώθησαν τρίμηνον μισθὸν δι' ἀπειλῶν καὶ ὕβρεων, ἐλειποτάκτησαν ὅλοι καὶ ἐπανῆλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ ἴδια μηδαμῶς ἐνοχληθέντες ἐπὶ τῆς διαβάσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ματαιωθείσης τῆς στρατολογίας ταύτης, ἐπέκειτο μόνη ἡ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκοδρας Μουσταῆν ἐκστρατεία πολυπληθεστέρα καὶ φρερωτέρα τῶν ἄλλων, ὡς συγκειμένη ἐκ 16,000, ἐξ ὧν 13,000 Σκοδριανοί, Γκέγκαι καὶ Μερεδῆται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατάρχου, οἱ δὲ λοιποὶ Ἀλβανοὶ

ὑπὸ τὴν τοῦ Βρυώνη, ὃ ἐστὶν ὅλοι ἐμπειροπόλεμοι. Ἐσκόπευαν δὲ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τὸν στρατάρχην διὰ τῶν Ἀγράφων, οἱ δὲ τὸν Βρυώνην διὰ τοῦ Καρβασαρᾶ, καὶ νὰ ἐνωθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου πολιορκουμένου διὰ θαλάσσης ἀφ' ὅτου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν.

Ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐτέλει ὑπὸ τριμελῆ ἐπιτροπὴν, ἣν αὐτὸς ἐσύστησε καὶ ἡ κυβέρνησις ἐπεκύρωσεν. Ἀλλὰ τὸ νέον νομοτελεστικόν, διὰ τὴν πρὸς τοὺς φίλους τοῦ Μαυροκορδάτου δυσπιστίαν, ἔπαυσε τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διώρισε τὴν 5 Ιουνίου γενικὸν ἑπαρχον Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας τὸν τότε ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος τῶν Κεφαλλήνων, Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν· διὰ διατάγματος δὲ τῆς 13 τῷ ἔδωκε καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν καθ' ὅλην τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Διέτριβεν οὗτος τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Πατρῶν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ ἡ μετάβασίς του εἰς Μεσολόγγι ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἐπικρατοῦντα θαλάσσιον ἀποκλεισμόν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ δύο ἑνοπλὰ πλοίαρχα τοῦ Μεσολογγίου διέπλευσαν ἀβλαβῶς εἰς τὴν ἀντικρὺ πελοποννησιακὴν παραλίαν καὶ ἀβλαβῶς ἐπανάπλευσαν φέροντα αὐτὸν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν.

Ἀθλίᾳ ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καθ' ὃν καιρὸν ἐπέκειτο τοιοῦτος κίνδυνος. Τὰ πλεῖστα τῶν ταγμάτων τῆς, περιφερόμενα τῇδε καὶ κεισε, ἔζων ἐξ ἀρπαγῆς· τινὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπούτσαρην, τοὺς Τσαβέλλας, τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Τσόγκαν διέτριβαν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ τρεφόμενα, διὰ τὴν παντελῆ ἔνδεικν τοῦ ταμείου, ὑπὸ τῶν πολιτῶν, καὶ ἐκ τούτου προήρχετο μέγας γογγυσμός, καὶ συνέβαιναν συχνὰ καὶ βαρεῖαι συγκρούσεις. Ἐπεκράτει δὲ καὶ διχόνοια τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ὅλης σχεδὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· διεφώνουν καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ πρὸς ἀλλήλους. Οἱ Σουλιῶται ἐζήτησαν νὰ συνοικισθῶσιν ἐν Ζαπαντίῳ, κώμῃ ἐθνικῇ πλησίον τοῦ Βραχωρίου· ἡ δὲ κυβέρνησις καλῶς ποιοῦσα διέταξε νὰ τοῖς χαρισθῶσιν ὅλαι τῆς κώμης ἐκεῖνης αἱ γαῖαι· ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἐν γένει δυσηρεστήθησαν καὶ παρήκουσαν τὴν διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως, θέλοντες νὰ οἰκισθῶσι περὶ ὧν ὁ λόγος γαίας. Μέγα δὲ ἐμπύδιον

εἰς πᾶσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατεῖαν ἐφαίνετο ἡ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης λογομαχία. Εἰς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ τούτου καὶ εἰς κίνησιν τῶν στρατευμάτων συνεκάλεσεν ὁ γενικὸς ἑπαρχος, ἅμα φθάσας, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν συνέλευσιν εἰς τὰ Κερασοβίτικα καλύβια, ὅπου γενομένου πολλοῦ λόγου περὶ τῆς ἐπικινδύνου καταστάσεως τοῦ τόπου, περὶ τῶν ἐπικρατούσων διχονοιῶν, καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς κοινῆς ἐνώσεως, ἐπεισθησαν ὅλοι ν' ἀγωνισθῶσι πρῶτον εἰς τὸ νὰ διατηρηθῇ ἐλεύθερος ὁ τόπος ὃν ἡπεύλει ἡ ἐπικειμένη ἐχθρικὴ εἰσβολή, καὶ ἔπειτα νὰ λύσωσιν ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ τὸ περὶ συνοικισμού ζήτημα (α). Τούτου δὲ γενομένου, ἐσυστήθησαν δύο συμβούλια παρὰ τῷ γενικῷ ἐπάρχῳ, τὸ μὲν πολεμικὸν τὸ δὲ πολιτικόν, καὶ κοινῇ γνώμῃ ἀπεφασίσθη οἱ μὲν Σουλιῶται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη, τὸν Γιολδάσην, τὸν Σαδῆμαν, τὸν Κίτσον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς νὰ συγκεντρωθῶσι κατὰ τὸ Καρπενῆσι πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ ἐρχομένων ἐχθρῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Τσόγκαν, τὸν Μακρῆν καὶ ἄλλους κατὰ τὴν Λάσπην πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐρχομένων διὰ Καρβασαρά.

Ἀφ' οὗ ἐπροσκύνησεν ὁ Βαρνακιώτης, διωρίσθη ἀντ' ἐκείνου στρατηγὸς κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ διορισμὸς οὗτος ἐπλήγωσε τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου. Οὐδεὶς αὐτῶν διεφιλονείκει τὰ πολεμικὰ προτερήματα τοῦ Μάρκου, ἀλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ τῷ δώσῃ καὶ τὰ πρωτεῖα· ἡ δὲ κυβέρνησις, εἴτε εἰς ταπεινώσιν τοῦ Μάρκου, ὃν ὑπέβλεπεν ὡς φίλον τοῦ Μαυροκορδάτου, εἴτε εἰς καθυστάχασιν τῶν ταραττομένων καὶ ταραττόντων ὀπλαρχηγῶν καὶ ἀντιποιοιμένων τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἔστειλε πρὸς τινὰς αὐτῶν διπλώματα στρατηγίας. Ὁ Μάρκος ἐξέλαβε τὴν ἀποστολὴν τῶν διπλωμάτων τούτων ὡς ὕβριν καὶ καταβιβασμόν, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ ἦναι ἴσος τῶν ἄλλων, ἔσχισεν, ὀργὴν πνέων, ἐνώπιον πολλῶν ὀπλαρχηγῶν τὸ δίπλωμά του εἰπὼν, «ὅποιος» εἶναι ἄξιος λαμβάνει δίπλωμα μεθαύριον ἔμπροσθεν τοῦ «ἐχθροῦ». Ταῦτα εἶπε, καὶ τὴν ἐπαύριον ἐξεστράτευσεν μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Ἐξεστράτευσαν κατόπιν αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα.

Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Χουσρέφης, βλέπων ὅτι ἡ ἐπαρχία Μεσολογίου καὶ Ἀνατολικοῦ ἔμεινε κενὴ στρατευμάτων, ἐξέτενε

μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ναυτικὴν τοῦ γραμμὴν ἀπὸ Ναυπάκτου εἰς Κανδύλαν, ἔκαυσε τὸ Νεοχώρι καὶ τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἀπεβίβασεν ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν Γαλατᾶν παραλίας ἱκανοὺς στρατιώτας καὶ ναύτας καὶ ἔστησεν ἐκεῖ στρατόπεδον· ἄλλ' οἱ ἐντόπιοι, Μεσολογγῖται καὶ Ἀνατολικιωταί, ἐπέξηλθαν ὑπὸ τὸν ἑπαρχον, καὶ μάχης γενομένης ὑπερίσχυσαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀποβιβασθέντας νὰ ἀναβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖά των.

Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας ἐκστρατεύσαντες ἐπροχώρησαν λήγοντος τοῦ Ἰαυλίου διὰ τῶν Ἀγράφων πρὸς τὸ Καρπενήσι κατερημουντες τὸν τόπον. Οὐδεὶς δὲ τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ἀσπροποτάμου ἢ τῶν Ἀγράφων τοῖς ἦναντιώθη, ἀλλ' οἱ μὲν ἔφρουγαν ἀπέμπροσθεν αὐτῶν, οἱ δὲ ἐψευδοπροσκύνουν (6).

Τὴν 5 αὐγούστου ἡ προφυλακὴ τῶν ἐχθρῶν, ὡς 5000, ὑπὸ τὸν Τσελελενδήμπεην, ἔφθασεν εἰς τὴν κωμόπολιν τοῦ Καρπενησίου· καὶ οὗτος μὲν ἠύλισθη κατὰ τὸ Κεφαλόβρυσον, τὸ δὲ στρατεύμα κατέλαβε τὰ ἔξωθεν τῆς κωμοπόλεως λειβάδια καὶ ἄλλα πεδινὰ μέρη. Ἐξ ἡμέρας δὲ πρὶν στρατοπεδεύσῃ ἐκεῖ ὁ ἐχθρὸς, οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐκ Μεσολογγίου καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Γιολδάσην καὶ τὸν Σαδήμαν, συνενωθέντες καθ' ὁδόν, ἔφθασαν εἰς Σοβολάκου. Ἐκεῖ συνήντησαν τὸν Καραϊσκάκην, πάσχοντα βαρέως καὶ ἀπερχόμενον πρὸς θεραπείαν εἰς Προυσόν· μαθόντες δὲ ποῦ ἐστρατοπέδευεν ἡ ἐχθρικὴ προφυλακὴ, παρεστρατοπέδευσαν καὶ οὗτοι, 1200, οἱ μὲν περὶ τὸν Μάρκον ἐν τῷ Μικρῷ Χωρίῳ, οἱ δὲ περὶ τοὺς Τσαβέλλας καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Βέικος καὶ ὁ Κίτσος Τσαβέλλας, ἐν τῷ Μεγάλῳ Χωρίῳ.

Ἀδύνατον ἐθεώρησαν ὁ Μάρκος καὶ οἱ λοιποὶ νὰ πολεμήσωσιν εὐτυχῶς τόσον ὀλίγοι πρὸς τόσον πολλοὺς ἐκ τοῦ συστάδην καὶ παρρησίας. Τολμηρὰ τις νυκτερινὴ ἐπίθεσις ἐφαίνετο ἡ μόνη ἐλπίς των. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰσέδυσαν τὴν νύκτα τῆς 7 αὐγούστου εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐπὶ κατασκοπῇ ὁ Ντούσας, ὁ Μπαϊρακτάρης, ὁ Κουτσονίκας καὶ ἄλλοι, καὶ ἐνδεδυμένοι ὡς οἱ ἐχθροί, καὶ λαλοῦντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, περιεφέροντο ἀκινδύνως, καὶ παρατηρήσαντες τὰ πάντα ἐπανῆλθαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἀνέφεραν ὅσα εἶδαν. Συμβουλίου δὲ γενομένου τὴν ἐπαύριον, ἀπεφασίσθη νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα,

εἴ ὦραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μάρκον διὰ τοῦ πεδινοῦ μέρους, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τοῦ ὄρεινου, τοῦ κατὰ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Μάρκον, 350, ὅλοι Σουλιῶται, δοθέντος διὰ τῆς σάλπιγγος τοῦ συνθήματος τῆς ἐπιθέσεως, ἐπάτησαν πρῶτοι τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐν τέταρτον μετὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν, καὶ εὐρόντες τοὺς ἐχθροὺς κοιμωμένους περιεφέροντο φονεύοντες· ἀλλὰ μόνον ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Ἰσαβέλλαν ἐπέπεσαν ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους, τῶν πολλῶν ἀπειθησάντων. Ἐξεπλόγησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν κατ' ἄρχας οἱ προσβληθέντες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον παθημάτων, πολλοὶ δὲ ἄφησαν τὰς θέσεις των καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ζητοῦντες ἀσφάλειαν· ἂν δέ τις ἐκίνει τὸ ὄπλον του, ἡγνῶει ἂν κατ' ἐχθροῦ ἢ κατὰ φίλου τὸ ἐκίνει. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀλληλομαχίας ταύτης ὁ Μάρκος ἐπληγώθη κατὰ τὸν δεξιὸν βουβῶνα, ἀλλ' ἡ πληγὴ ἦτον ἐλαφρά, τὴν ὀλιγώρησε, καὶ προχωρῶν μετὰ τινων τῶν περὶ αὐτὸν ἔφθασεν εἰς τι χωράφιον τοιχόκλειστον, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροὶ ἐσκηνωμένοι· ἦτο δὲ ὁ τοίχος ἀνδρουμήκης. Ὁ Μάρκος ὕψωσε τὴν κεφαλὴν του ὑπεράνω τοῦ τοίχου πρὸς παρατήρησιν, καὶ σφαιροβληθεὶς ἐν τῷ ἅμα ἐπὶ τοῦ μετώπου κατὰ τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἔπεσε νεκρὸς. Ἀπέκρυψαν κατ' ἄρχας οἱ περὶ αὐτὸν τὸν θάνατόν του καὶ ἐπέμεναν πολεμοῦντες· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σαλπικτῆς τοῦ τάγματος ἐπληγώθη καὶ αὐτὸς βρέως, ἡγγίξε καὶ ἡ ἡμέρα, ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν τάξει. Τότε νωτοφοροῦντος τοῦ Ντούσα τὸ σῶμα τοῦ Μάρκου, νωτοφορούντων καὶ τῶν ἄλλων τοὺς βρέως πληγωμένους, ἀπεχώρισαν ὅλοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἡσύχως, καὶ μὴδαμῶς διωκόμενοι δι' ὅλης τῆς πορείας των ἔφθασαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον λαφυραγωγήσαντες 690 τουφέκια, 1000 πιστόλας, δύο σημαίας, πολλοὺς ἵππους καὶ ἡμιόνας, καὶ ἄλλα εἶδη. Εὐληπτος ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη φθορὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 36 ἐφονεύθησαν, καὶ 20 ἐπληγώθησαν. Τὴν δὲ 10 αὐγούστου μετεκομίσθη ὁ νεκρὸς τοῦ Μάρκου εἰς Μεσολόγγι ὅπου ἐκηδεύθη λαμπρῶς· μέγα δὲ πένθος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διήγειρεν ὁ θάνατός του, θεωρηθεὶς δικαίως ἐθνικὸν δυστύχημα.

Ἀποθανόντος τοῦ Μάρκου, οἱ ὑπ' αὐτὸν Σουλιῶται ἐτέθησαν αὐθόρμητοι ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Κώσταν, καὶ ἐξ αἰτίας ὧσιν ὑπέφεραν ἐπὶ τῆς μάχης κατέβησαν εἰς Βλαχόν καὶ ἐσκήνωσαν

κατὰ τὰ γεφύρια τοῦ Ἀλαήμπεη. Οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ ὑπὸ τοὺς Τσαβέλλας, τὸν Γιολδάσην καὶ τὸν Σαδήμαν, διέμειναν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Καρπενησίου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν τῆς Καλιακούδας. Ἐν τούτοις συνῆλθεν ὅλον τὸ ὀθωμανικὸν στρατόπεδον εἰς Καρπενῆσι, καὶ ἐκρίθη εὖλογον νὰ μὴ προχωρήσῃ πρὶν διαλύσῃ τὸ κατὰ τὴν Καλιακούδαν. Εἶχαν ἤδη φθάσει εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο καὶ ἄλλοι 300 ὑπὸ τὸν Ῥοδόπουλον σταλέντες παρὰ τοῦ Λόντου· εἶχε φθάσει καὶ ὁ Νικολὸς Κοντογιάννης μετὰ 1000, ὥστε ἦσαν ὅλοι οἱ ἐν Καλιακούδᾳ 2000. Δυσπρόσιτον καὶ κρημνώδες εἶναι τὸ νότιον μέρος τῆς θέσεως ἐκείνης· διὰ τοῦτο ἐτοποθετήθησαν ὅλοι κατὰ τὸ βόρειον, τὸ καὶ ὁμικλώτερον, ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ· μόνον δὲ 100 κατέλαβαν τὸ νότιον ὑπὸ τὸν Σαδήμαν.

Τὴν 28 αὐγούστου τετράκις ἐπέπεσεν ὁ ἐχθρὸς πανστρατιᾷ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐβλάφθη· ἐν οὐδεμίᾳ δὲ τῶν προσβολῶν ἐδυνήθη οὐδ' ἓνα Ἑλληνα νὰ μετατοπίσῃ· ἀλλὰ, διαρκούσης τῆς μάχης, ἐξεκόπησαν 400 ἐχθροί, καὶ πλήρεις τόλμης κατέλαβαν διὰ τοῦ νοτίου μέρους τὰ ὀπίσθια τῶν Ἑλλήνων, ἔτρεψαν φανέντες αἰφνης τοὺς ἐκεῖ καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των. Ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν οἱ Ἕλληνες τότε πολεμούμενοι ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐπ' ἐλπίδι φυγῆς, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη διέξοδος· 150 ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀπλάρχηγοι Ζηγούρης Τσαβέλλας καὶ Νικολὸς Κοντογιάννης διακριθέντες διὰ τὰς ἀνδραγαθίας των. Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν ταύτην διεσκορπίσθησαν οἱ ἡττηθέντες· φόβος καὶ τρόμος κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἄλλους· οὐδαμοῦ ἔκτοτε στρατόπεδον ἐσυστήθη, καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πασὰν τῆς Σκόδρας στρατεύμα κατέβαινε πρὸς τὸ Μεσολόγγι ἀνεμπόδιστον.

Ἐν τούτοις εἰσεχώρησε καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην διὰ τῆς Λάσπης καὶ ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν Λεπενούν, μηδενὸς ἀντισταθέντος, ἂν καὶ ὀλιγάριθμον· οἱ δὲ κάτοικοι τῶν μερῶν, ὅθεν διήρχοντο οἱ ἐχθροί, οἱ μὲν ἀνέβαιναν τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεσκορπίζοντο, καὶ ἄλλοι, κυρίως δὲ γυναῖκες καὶ παιδιὰ, κατέφευγαν εἰς τὰ ἐν ταῖς λίμναις τοῦ Βραχωρίου καὶ τοῦ Λεσινίου νησίδια· οἱ πλεῖστοι δὲ εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Μεσολόγγι.

Ἐνώθεντες δὲ ὅλοι οἱ ὑπὸ τὸν πασὰν τῆς Σκόδρας καὶ τὸν Βρυώνην καθ' ὁδόν, κατέβησαν πρὸς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, μηδενὸς ἐναντιουμένου, καὶ κατέλαβαν τὴν 20 Σεπτεμβρίου

τὴν τρεῖς ὥρας μακρὰν τοῦ Ἀνατολικοῦ Παληροσάλτσεναν, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Ἡ στρατοπέδευσις αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσιν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐσκόπευε νὰ πολιορκήσῃ τὸ Ἀνατολικόν. Τῷ ὄντι ἐξ αἰτίας τῆς ἀποτυχίας τῆς περυσινῆς κατὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐκστρατείας, καὶ τῆς ἤδη ἐνυπαρχούσης πολυαρίθμου φρουρᾶς, διότι τὰ πλεῖστα τῶν φυγόντων ἀπέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ ταγματῶν συνέρρευσαν ἐκεῖ, ἡ πόλις αὕτη ἐθεωρεῖτο ἀπόρρητος.

Ἡ μικρὰ πόλις τοῦ Ἀνατολικοῦ κεῖται ἐπὶ νησιδίου ἐντὸς τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου (γ). Ἀλιτενὲς εἶναι τὸ νησίδιον τοῦτο καὶ ἀπέχει τῆς γῆς, μεθ' ἧς ἐκοινώνει τότε διὰ τῶν λεγομένων περαταριῶν, κατὰ μὲν ἀνατολὰς ἐν τέταρτον τοῦ μιλίου, κατὰ δὲ δυσμὰς ἡμῖς, ἀπέχει δὲ καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἑξ. Δισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν τῇ πόλει, ἐξ ὧν 500 ἔνοπλοι, ἐν οἷς καὶ 150 στρατιῶται ὑπὸ τὸν Κίτσον Κώσταν καὶ τὸν Ἀποστόλην Κουσούρη. ἦτο δὲ ἀνόχυρος καὶ πάντῃ ἀνέτοιμος εἰς πολιορκίαν, καὶ οὔτε πηγὴν εἶχεν οὔτε δεξαμενὴν, ἀλλ' ἐλάμβανεν ὅλον τὸ εἰς χρῆσιν τῶν κατοίκων νερόν ἐξωθεν.

Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τὴν Παληροσάλτσεναν, κατέλαβαν διὰ νυκτὸς τὰ χωρία Μποχωρι καὶ Γαλατᾶν τὰ ἀπέναντι τῶν Πατρῶν πρὸς μεταφορὰν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ στρατιωτικὴν συνοδίαν τῶν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναγκαίων. Ἐν ὅσῳ διέμεναν οἱ Τοῦρκοι ὅπου ἐστρατοπέδευσαν, ἀβέβαιοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες ποίαν τῶν δύο πόλεων ἐμελέτων νὰ πολιορκήσωσιν· ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ μάθωσιν ἀκριβῶς τὰ μελετώμενα, καὶ ἰδόντες ὅτι ἤρχοντο ἐχθροὶ καθ' ἡμέραν ἀντικρὺ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ παρετήρουν τὰς θέσεις, ἀπέβησαν ὁκτώβριος τινες τῶν ἐν αὐτῷ τὴν νύκτα τῆς 2 ὁκτωβρίου εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν καὶ ἐνέδρυσαν. Τὴν ἐπαύριον ἐλθόντες 200 ἱππεῖς, ἐν οἷς καὶ τινες μηχανικοί, ἔπесαν ἀνυπόπτως εἰς τὴν ἑνδραν, ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησάν τινες αὐτῶν, ἐπληγώθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς Ἀβδουλάχμπεης καὶ ἡχμαλωτίσθησαν 7 ἐπληγώθησαν καὶ 3 Ἕλληνες καὶ ἐσκοτώθη καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Βασίλης Σουλιώτης. Οἱ Ἕλληνες, βεβαιωθέντες παρὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐμελέτων νὰ πολιορκήσωσι τὸ Ἀνατολικόν, ἔσπευσαν ν' ἀνεγείρωσιν ἐν αὐτῷ κανονοστάσια ἐπιστάσια τοῦ μηχανικοῦ Ἑλλήνος Κοκκίνη καὶ τινος Ἀγγλοῦ πυροβολιστοῦ, Μαρτίνου, καὶ νὰ ἐπιθέσωσιν ἑξ κανόνια ἐκ Μεσολογγίου μετακο-

μισθέντα. Ἀνήγειρε καὶ ὁ πολιορκητὴς ἐπὶ τῆς παραλίας τρία πυρβολοστάσια θέσας ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς δύο βομβοβόλους, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄλλων τέσσαρα κανόνια, καὶ τὴν 5 ἤρχισε νὰ κανοβολῇ καὶ βομβοβολῇ τὴν πόλιν· ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη ἦτο νὰ κόψῃ καὶ τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀνήγειρεν ἐπὶ ἁρμοδίας θέσεως τέταρτον κανονοστάσιον ἐπιθέσας δύο κανόνια. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, κανονοβολοῦντες εὐστοχώτερον τῶν Τούρκων, τοῖς ἠνάγκασαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι, καὶ οὕτως ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία δὲν διεκόπη. Μικροῦ μεγέθους ἦσαν ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας τὰ κανόνια τῶν Ἑλλήνων, δι' ὃ καὶ ὀλιγοβλαβῇ· ἀλλ' ἔλαβαν μετ' ὀλίγον ἐν 48 λιτρῶν σταλὲν παρὰ τοῦ ἐν Πύσῃ ἀρχιερέως Ἰγναπίου, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεμάκρυναν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ παραθαλάσσιου.

Μετὰ τινος δὲ ἡμέρας ἐπρόβαλαν οἱ πολιορκηταὶ συμβιβασμόν, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι τὸν ἀπέρριψαν. Βλέποντες οἱ ἐχθροὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ κυριεύσωσι τὴν πόλιν ἄνευ θαλάσσιου δυνάμεως, ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν ἐν Πατρικίς ὀθωμανικῶν πλοίων· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν ῥηχῶν νερῶν ἔλαβαν ἐκεῖθεν μόνον ὕλην εἰς κατασκευὴν πλοιαρίων· μόλις δὲ κατεσκευάσαν δύο, καὶ ἰδοὺ δέκα ἔνοπλα ἑλληνικὰ κατέμπροσθέν των. Ἐφοβήθησαν οἱ Ἀλβανοὶ ἰδόντες τὸν ἀπροσδόκητον ἑλληνικὸν στολίσκον, ἔκασαν τὴν νύκτα τὰ κατασκευασθέντα πλοιαρία των, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις.

Ἐν τοσούτῳ ἡ πολιορκία διήρκει, καὶ οἱ πολιορκούμενοι, ἂν δὲν ἔπασχαν ἑλλειψιν τροφῶν, διότι τοῖς ἐστέλλοντο διὰ θαλάσσης, ἔπασχαν λειψυδρίαν, διότι μετακομιζόμενον τὸ νερὸν ἐξῶθεν ἦτο πάντοτε ὀλίγον· ἀλλ' ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἔπεσεν ἐχθρικὴ βόμβα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀρχιεγγέλου Μιχαήλ, ἔσπασε τὴν σκέπην τῆς, ἐκτύπησε τὸ πλακύστρωτον ἔδαφός τῆς καὶ ἀνέβλυσε πόσιμον νερὸν εἰς ἑκπληξιν καὶ χαρὰν τῶν πολιορκουμένων καὶ εἰς στηριγμόν τῶν πιστῶν ἐκλαθόντων τὴν ἀνάβλυσιν ὡς θεοσημεῖαν. Ἐν τούτοις, παρατηρήσεως γενομένης ὅτι καὶ εἰς χρῆσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου τροφαὶ καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον ἐστέλλοντο κυρίως ἐκ Πατρῶν εἰς Μποχώρι καὶ ἐκεῖθεν μετεκομίζοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, 300 στρατιῶται καὶ 50 ἐντόπιοι ἐξῆλθαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν τὴν νύκτα τῆς 17 νοεμβρίου καὶ κατέλαβαν τὸ Σκαλί

εἰς ἀρπαγὴν τῶν μετακομισθησομένων τὴν ἐπαύριον τροφῶν, διότι μεταξὺ τοῦ λόφου τούτου καὶ τόπου τινὸς ἐλώδους διέρχεται ἡ ἄγουσα ἐκ Μποχωρίου εἰς Ἀνατολικόν· ἀλλ' εἰδοποιηθέντες παρὰ τῶν ἐφισταμένων σκοπῶν, ὅτι πλῆθος ἱππέων καὶ πεζῶν ἤρχετο ὅχι ἀπὸ τοῦ Μποχωρίου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ στρατοπέδου, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ, διέμειναν ἀφανεῖς, καὶ φθάσαντες τοὺς ἐχθροὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπροσέκτους εἰς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοὺς ἐκτύπησαν αἰφνης, ἐφόνευσαν πολλοὺς, καὶ διασκορπίσαντες τοὺς λοιποὺς, ἐξ ὧν τινες ἔπεσαν εἰς τὸ ἔλος, ἐπανῆλθαν αὐθήμερον εἰς τὴν πόλιν φέροντες ἵππους, λάφυρα, μίαν σημαίαν καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων.

Βλέπων δὲ ὁ πασῶς, ὅτι ἀπῆντα πολλὰ προσκόμματα εἰς ἐκτέλεισιν τοῦ σκοποῦ του, καὶ ὅτι ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμὼν, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, καὶ καύσας τὰς σκηνάς του καὶ ἀποστείλας τὰ κανόνια καὶ τὰς βομβοβόλους εἰς τὰ ἀποκλείοντα τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου πλοῖα, ὅθεν ἐστάλησαν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, ἔφυγεν ἐν βίᾳ πανστρατιῇ τὴν νύκτα τῆς 30, νύκτα βροχερὰν καὶ ἀνεμώδη ὡς ἂν ἐφοβεῖτο καταδίωξιν· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Βονίτσης οἱ δὲ διὰ τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνόρους ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια, καὶ οὕτως ἡλευθερώθη καὶ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς. 2000 ἐχθροὶ ἀπωλέσθησαν καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐξ ἀσθενειῶν, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ 190· ἀπωλέσθησαν καὶ 200 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ 23 ἐθαιατώθησαν ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ἠχμαλωτίσθησαν δὲ 9· τὸ δὲ Ἀνατολικόν ὀλίγον ἐβλάφθη, ἂν καὶ ἐπερρίφθησαν 2000 βόμβαι.

Πρὸ τῆς λύσεως δὲ τῆς πολιορκίας ἐζήτησαν οἱ Αἰτωλοκαρναῖοι τὸν Μαυροκορδάτον ὡς διευθυντὴν καὶ θαλάσσιον δύνανμιν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐδέχθη τὴν αἰτησίαν των, καὶ ἡ κυβέρνησις συνήνεσεν· ἀλλ' ἐδυσκολεύετο ὁ ἔκπλους τῆς δυνάμεως, διότι ἐδυσκολεύετο ἡ σύναξις τῶν ἀναγκαίων χρημάτων. Ἐπὶ τέλους ἀπέπλευσαν 14 πλοῖα Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλὰ δὲν ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου εἰ μὴ τὴν 30, ὅ ἐστι μετὰ τὸν κίνδυνον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἔφεραν εἰς Μεσολόγγιν τὸν νέον διευθυντήν. Ἐπὶ δὲ τῷ διάπλῳ συνέβη τὸ ἑξῆς.

Μεταξὺ Σκροφῶν καὶ Ἰθάκης ἀπῆντησαν τὰ πλοῖα ταῦτα

ἐχθρικὸν δικάταρτον πολεμικὸν ἀναπλέον ἀπὸ Πρεβέζης εἰς Πάτρας καὶ κομίζον χρήματα εἰς μισθοδοσίαν. Τινὰ ἐξ αὐτῶν τὸ ἐπολέμησαν καὶ τὸ ἔβλαψαν, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ βυθίσωσιν οὔτε νὰ τὸ συλλάβωσιν ἐδυνήθησαν· ὁ δὲ κυβερνήτης τοῦ ἀπελπισθεὶς τὸ ἔρριψεν εἰς τινὰ βράχον τῆς Ἰθάκης, καὶ ὅσοι τοῦ πληρώματος ἐπρόφθασαν, ἐξερρίφθησαν. Ἐπέδραμαν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς κυρίευσίν του· ἀλλὰ τινὲς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διασωθέντων ἐτουφέκισαν τοὺς ἀναβαίνοντας εἰς τὸ πλοῖον, ἐσκότωσαν ἕνα καὶ ἐπλήγωσαν δύο. Τότε ἐπάτησαν οἱ Ἕλληνες τὴν οὐδετέραν γῆν, μὴ εἰσακουσθέντων τῶν πλαιάρχων, καὶ κατέκοψαν ὅσους τῶν ἐχθρῶν ἐπρόφθασαν φεύγοντας, ἕως οὗ, ἐλθούσης ἐπιτοπίου δυνάμεως, ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, ἀρπάσαντες τὰ ἐν τῷ συντριβέντι πλοίῳ χρήματα· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐσυμβιβάζοντο περὶ τῆς διανομῆς, ἔφυγαν αἰφνιδίως τὰ ἔχοντα τὰ χρήματα ὑδραϊκὰ καὶ κατόπιν καὶ τὰ ἄλλα, ὥστε ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου ἔμεινε πάλιν ἀπροστατεύτος.

Δύο δὲ ἡμέρας πρὶν πατηθῇ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Ἰθάκης, ἐπατήθη καὶ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Λευκάδος.*

Πλοῖον ὑπὸ σημαίαν ἐλληνικὴν, συναντήσαν παρὰ τὴν Λευκάδα ἐχθρικόν, φέρον ἐπιβάτας, τὸ κατεδίωξε καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ καταφύγωσι πρὸς ἀσφάλειάν των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου ἀπέβησαν καὶ οἱ καταδιώκοντες, καὶ τοὺς μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δὲ ἡχμαλώτευσαν.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἀστρεῖ συνέλευσιν ἐδόθη ἡ ἀρχηγία τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ ἡ φροντίς τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροκορίνθου τῷ Ἰωάννῃ Νοταρᾷ. Ἀλλ' ἡ δι' ἐχθρικῶν πλοίων τῆς ἀκροκορίνθου καὶ τῶν Πατρῶν συγκοινωνία δὲν διεκόπη· διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει δὲν ἔπασχαν ἔλλειψιν τροφῶν. Μεσοῦντος τοῦ ἰουνίου ἔστειλεν ἡ κυβέρνησις εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας τὸν Σταῖκον Σταϊκόπουλον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἰουλίου μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐν Πάτραις διατρίβων Χουσρέφης ἐμε- Ἰούλιος

λέτα νὰ στείλῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν πολεμικῶν πλοίων πολλὰ τροφοφόρα εἰς προμήθειαν τῆς ἀκροκορίνθου, προσapéστειλεν εἰς Κόρινθον πρὸς ματαίωσιν τοῦ σχεδίου τούτου 450 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Γενναῖον, τὸν Χελιώτην καὶ τὸν Χατσῆ-Γιάννην, οἵτινες κατέλαβαν τὰς ἐν τῷ παραθαλασσίῳ ἀποθήκας καὶ ὠχυρώθησαν εἰς ἐμπόδιον τῆς ἀποβιβάσεως τῶν τροφῶν. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Σταῖκον καὶ Νοταρᾶν, ὧς 800, κατέσχαν τὰς

θέσεις, Ῥάχιαν καὶ Λόγκον, εἰς ἐμπόδιον καὶ οὗτοι τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου. Τὴν 11 ἦλθαν τὰ προσδοκώμενα πλοῖα, ἤρξαν τὸ παράλιον κατεχόμενον καὶ ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ μετατοπίσωσι τοὺς φυλάσσοντας αὐτό· ἐπεξῆλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπέτυχαν ἀποκρουσθέντες. Μετὰ διημέρους δὲ ἀνωφελεῖς δοκιμαῖς τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐπαναφέροντα τὰ φορτία. Μαιταιωθέντων τῶν ἐχθρικῶν σχεδίων, αἱ πολιορκηταὶ ἔλαβαν τόσον θάρρος, ὥστε οὐδεὶς τῶν πολιορκουμένων ἐτόλμα νὰ προκύψῃ τῆς πύλης. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἔγκλειστοι στενοχωρηθέντες, καὶ ἀπὸ πάσης ἔξωθεν βοηθείας ἀπελπισθέντες ἐπρόβλεψαν συμβιβασμὸν. Εἰδαπονηθεῖσα ἡ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ στείλῃ ἐπιτρόπους ἐν οἷς καὶ τὸν Κολοκατρώνην, ἐσυμβιβάσθη δι' αὐτῶν καὶ παρέλαβε τὸ φρούριον τὴν 26 ὁκτωβρίου ἐπὶ μετακομίσει τῶν πολιορκουμένων εἰς Θεσσαλονίκην φερόντων τὰ ἰδιαιτέρᾳ των ὄπλα καὶ ἐνδύματα· οἱ ὅροι δὲ οὗτοι πιστῶς ἐτηρήθησαν χάρις εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τοῦ παρευρεθέντος Νικήτα συνοδεύσαντος εἰς Καλαμάκι ἀβλαβεῖς τοὺς παραδοθέντας, 300 ἄνδρας καὶ 60 γυναῖκας, οἵτινες ἐπιβιβάσθοντες εἰς δύο ὑπὸ αὐστριακὴν καὶ εἰς ἓν ὑπὸ ἰονικὴν σημαίαν πλοῖα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην (δ). Διωρίσθη δὲ προσωρινὸς φρούραρχος ἀκροκορίνου ὁ Χελιώτης.

Ἡ δὲ ἐν Σαλαμῖνι διαταχθεῖσα εἰς Εὐβοίαν ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεᾶ ἐχρειάζετο θαλάσσιον δύναμιν. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀνετέθη εἰς τοὺς Ψαριανοὺς ἐπὶ συμφωνίᾳ ν' ἀποζημιωθῶσιν ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῆς αὐτῆς νήσου, καὶ νὰ τοῖς χαρισθῇ καὶ ἡ περὶ τὴν Ἑρέτριαν ἐθνικὴ γῆ εἰς συνοικισμὸν. Ἐπαρχος τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας ἦτον ὁ Κωλέττης. Οὗτος συνάξας ἔνθεν κάκειθεν 500 στρατιώτας, τοὺς ἔφερεν εἰς Ἀθήνας, καὶ παραδώσας αὐτοὺς εἰς τὸν Ὀδυσσεᾶ μετέβη εἰς Κέα ἐπὶ νέᾳ στρατολογίᾳ, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ψαρὰ πρὸς ἐπίσπευσιν τοῦ ἔκπλου τοῦ στολίσκου. Ἐξ πλοῖα ψαριανὰ φέροντα αὐτὸν καὶ ὅσους ἐδυνήθη νὰ στρατολογήσῃ κατέπλευσαν ἀρχομένου τοῦ νοεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Πρασιῶν (Πόρτο Ῥάφτη), ὅπου ἀνεμένετο ὁ Ὀδυσσεύς, διότι ἐκεῖ ἔμελλε νὰ συγκεντρωθῇ ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας. Τὴν 7 νοεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ

Ὁδυσσεὺς ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα φέρων ἐπὶ 20 ἐνό-
 πλων πλοιαρίων 1000 στρατιώτας· ἤλθαν μετὰ ταῦτα καὶ
 ἄλλοι στρατιῶται ἐξ Ἀθηνῶν διὰ ξηρᾶς· ἐστάλησαν καὶ ἐκ
 Ναυπλίου 8 κανόνια, μία βομβοβόλος, 150 βόμβαι καὶ κανονό-
 σφαιραι, καὶ ἱκανὴ ποσότης μολύβδου καὶ πυρίτιδος. Τὴν δὲ
 16 ἀνήχθη ὁ στολίσκος καὶ ἀπεβίβασεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ
 ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας 3000 στρατιώτας εἰς Ἀλιβέρι· ἐκεῖ
 ἤλθαν καὶ 600 Εὐβοεῖς ὑπὸ τὴν περιφερόμενον εἰς τὰ ὄρη Κριε-
 ζώτην. Ὁ στρατὸς οὗτος διηρέθη, καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὰ
 προάστεια καὶ τοὺς κήπους τῆς Καρύστου, οἱ δὲ τὴν μεταξὺ
 βράχων καὶ θαλάσσης Κακὴν Σκάλαν. Τὴν 23 ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς
 κατέχοντας τὴν θέσιν ταύτην 700 Τοῦρκοι ἐκ τῶν ἐν τῇ Χαλ-
 κίδι καὶ ἀπεκρούσθησαν κανονοβολοῦμενοι καὶ ὑπὸ τῶν πλοίων·
 ἐπέπεσαν 500 ὑπὸ τὸν Ὁμέρπασαν καὶ τὴν 25, ἄλλ' ἀπεκρού-
 σθησαν καὶ οὗτοι μετὰ σφοδρὰν καὶ πολύωρον μάχην· ἐσκοτώ-
 θησαν δὲ 40 ἐχθροὶ καὶ ἠχμαλωτίσθησαν 5· ἐσκοτώθησαν καὶ
 5 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 2. Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λό-
 γος μάχην οἱ κατέχοντες τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνες μετέβη-
 σαν εἰς Βρυσάκια, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν· οἱ δὲ πολιορκοῦν-
 τες τὴν Κάρυστον ἀπεκρούσθησαν ὁσάκις ἐφώρμησαν. Μετέφε-
 ρεν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ὁδυσσεὺς 20 ὑπονομεῖς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν
 κατώρθωσεν οὐδὲν καὶ ἠναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς στενὴν πο-
 λιορκίαν τοῦ φρουρίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

Στρατόπεδον Πατρῶν. - Ῥῆξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ. - Καθαίρεσις τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ Μετξῆδ. - Ἐμφύλιοι παραχαὶ καὶ συγκρούσεις. - Τὸ βουλευτήριον πατεῖται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἀργεὶ καὶ οἱ βουλευταὶ μεταβαίνουν εἰς Κρανίδι. - Νέον νομοτελεστικόν. - Τὰ μετὰξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος.

ΑΡΧΗΓΟΣ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ Ζαήμη διωρίσθη ὁ Γιατράκος, ὅστις ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὁμπλοῦ. Μικροῦ λόγου ἄξια ἀπέβη ἡ ἐκστρατεία αὕτη περὶ τὰ πολεμικά, ἀλλὰ πολλοῦ δι' ἧς ἔδωκεν ἀφορμὰς εἰς πολιτικὰς διαιρέσεις. Ἄν καὶ πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου στρατιωτικὰ σώματα διετάχθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο, μόνον τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ζαήμη, τοῦ Λόντου, τοῦ Γιατράκου, τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ τινων ἄλλων συνῆλθαν· τὰ δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Δηληγιάννη, τοῦ Σισίνη καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν δὲν ἐφάνησαν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελεν, ὥς καὶ ἄλλοτε, νὰ διορισθῇ ἀρχηγὸς πληρεξούσιος τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὥς ἀντιπολιτευόμενος τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούετο, ἀντέπραπτε φανερᾶ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθησαν τὰ πάθη τῶν δύο πελοποννησιακῶν κομμάτων, καὶ αἱ διαιρέσεις κατῆντησαν ἐντὸς τινων ἐπαρχιῶν καὶ εἰς στρατιωτικὰς συγκρούσεις· ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ὀλιγότητος τοῦ περὶ τὰς Πάτρας στρατοῦ, οἱ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐχθροὶ ἔμειναν ἀνενόχλητοι βλάπτοντες μᾶλλον ἢ βλαπτόμενοι, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας παθοῦσα Δυτικὴ Ἑλλάς, καὶ αἱ κινδυνεύσασαι πόλεις Ἀνατολικοῦ καὶ Μεσολογγίου ὑπέστησαν ὅλον τὸν ἀγῶνα ἀβοήθητοι. Διήρκει μάλιστα ἡ πολιορκία τοῦ Ἀνατολικοῦ ὅτε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος στρατόπεδον, τὸ εἰς βοήθειαν τῶν μερῶν ἐκείνων συστηθέν,

διελύθη διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τῶν ἀντιπολιτευομένων, καὶ ὁ Γικτράκος ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ, ἂν εὐτύχησεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ βλάψῃ τοὺς ἐναντίους του, δὲν εὐτύχησε καὶ νὰ ὠφεληθῇ αὐτός. "Αλλὰ ἐπροσδόκα ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του καὶ ἄλλα ἡῦρεν· ὠλιγόστευσεν ἢ ἐπιρροή του ἀντὶ ν' αὐξήσῃ, διότι ἐπὶ τῇ μεταθέσει του ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ οἱ συγγενεῖς του ἐδυσφόρησαν, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φίλων του τὸν ἐγκατέλιπαν. "Ισχυεν ἡ γνώμη του παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, ἀλλ' οὐδαμῶς παρὰ τῷ βουλευτικῷ· καὶ ὅσον ἐκεῖνο τὸν ἐτίμα, τόσον τοῦτο τὸν ἀπεστρέφετο. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀντιπροεδρίας.

Ἀλλ' ἀποχωριζόμενος ὁ Κολοκοτρώνης τοῦ νομοτελεστικοῦ προσωπικῶς, δὲν ἀπεχωριζέτο καὶ πολιτικῶς. Ὁμόφρων καὶ συμπράκτωρ αὐτοῦ ἦτον ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του, τοιοῦτος διέμενε καὶ ἀφ' οὗ παρητήθη· πρὸς μόνον δὲ τὸν συνάδελφόν του Ζαήμην, πρὸς ὃν ἀντεφέρετο καὶ πρότερον, ἀντεφέρεται καὶ παραιτηθεὶς, ἀλλ' οὕτως εἶχαν πρὸς τὸν Ζαήμην καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί του νομοτελεσταί.

Ἡ δὲ βουλὴ μόνον τὸν Ζαήμην ἐκ τῶν νομοτελεστῶν ἐτίμα καὶ ὑπεστήριξε. Τοὺς δὲ συνάρχοντάς του ἐθεώρει ὡς φατριαστάς, καὶ ὡς τοιαούτους τοὺς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς ὑπώπτευε· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τῆς ἐκ Σαλαμῖνος δὲν ἔστερξε νὰ ἐδρεύσῃ παρ' αὐτοῖς ἐν Ναυπλίῳ, διότι ἡ πόλις ἐκεῖνη ἦτον ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των, ἀλλ' ἔστησε τὴν ἐδρὰν τῆς ἐν Ἀργεὶ εἰς πλήρη διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ κατὰστασις τῶν πραγμάτων, συνέπεσαν τὰ ἐξῆς, ὠθήσαντα τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα εἰς φανεράν ῥήξιν καὶ προετοιμάσαντα δυστυχῶς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον.

Ὑπουργεὶ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὁ Χαραλάμπης Περούκας. Οὗτος, ἐν ᾧ ὁ ζ' παράγραφος τοῦ ὀργανικοῦ νόμου δὲν ἐπέτρεπεν ἐπίθεσιν ἢ εἰσπραξίν φόρων ἄνευ νόμου, ἐπέβαλεν ἐν Πελοποννήσῳ δι' ἀπλῆς διαταγῆς του, ἐκδοθείσης τὴν 4 Σεπτεμβρίου, μονοπωλεῖον ἄλατος. Ἐπὶ τῇ φανερᾷ ταύτῃ αὐθαίρεσίᾳ **Σεπτέμβριος** ὀργισθεῖσα ἡ βουλὴ ἐνήργησε τὰ κατὰ νόμον, καὶ τὴν 24 Νοεμβρίου ἐκάθηρε τὸν ὑπουργόν. Εἰδοποιηθὲν ἐπισήμως τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε παράνομον τὴν καθάίρεσιν ἐπὶ λόγῳ,

ὅτι ἡ βουλὴ δὲν ἦτο πλήρης· δὲν ἐπέγραψε δὲ ὡς μέχρι τοῦδε τὰ διαγγέλματά του «πρὸς τὸ βουλευτικόν», ἀλλὰ «πρὸς τοὺς » ἐν Ἀργεὶ βουλευτάς». Τῷ ὄντι οἱ συνεδριάζοντες ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ βουλευταὶ δὲν ἀπετέλουν τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν τοῦ βουλευτικοῦ ὅπως ἀπῆτει ὁ καθ' παράγραφον τοῦ συντάγματος πρὸς νομιμοποίησιν συνεδριάσεως· ἦτο δὲ ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ἐλλειπῆς διὰ τὴν ἐπ' ἀδείᾳ ἀπουσίαν τινῶν, καὶ τὴν κατὰ προτροπὴν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀποσκίρτησιν ἑνδεκα, ὁδηγὸν ἐχόντων τὸν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς προέδρου τῆς βουλῆς ἀποτυχόντα Δηληγιάννην, πολλάκις εἰς μάτην ἀνακληθέντων καὶ ἐπὶ τέλους καθαιρεθέντων. Ἀλλ' ὅσοι βουλευταὶ ἦσαν ἐπὶ τῆς καταδίκης τοῦ ὑπουργοῦ, τόσοι ἦσαν καὶ ἀφ' οὗτου ἐπανέλαβεν ἡ βουλὴ τὰς ἐργασίας της ἐν Ἀργεὶ, ὡς τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε νομίμους· ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχη τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα, ἡ πρᾶξις τοῦ ὑπουργοῦ ἦτο καὶ παράνομος καὶ ἀδικαιολόγητος.

Ἐφ' ὃ δὲ τοιαῦτα ἐπράττοντο ὅπου ἔδρευεν ἡ κυβέρνησις, τὰ ἐμφύλια κακὰ ἐκορυφούντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ὁ Σισίνης ὅχι μόνον ἠπειθεῖ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ζαήμην, ἀλλὰ καὶ φανερᾷ ἀντέπραττε. Διὰ τοῦτο ἡτοιμάσθησαν διασχίλιοι ἀρχηγοὺς ἔχοντες τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον εἰς ἐπιστράτευσιν. Εἰδαπονηθὲν τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε δυνάμεις ὑπὸ τὸν Κολακοτρώνην, τὸν Πλαπούταν καὶ ἄλλους πρὸς ἀντίκρουσιν, ὥστε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἐπικείμενος· ἀλλὰ πρὶν φθάσωσιν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς Γαστούνην, ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ κατὰ τοῦ Σισίνη κινηθέντες δόντες τόπον τῇ ὀργῇ, ὁ μὲν Ζαήμης εἰς Καλάβρυτα, ὁ δὲ Λόντος εἰς Βοστίτσαν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ὤδευεν ὁ Πλαπούτας εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Σισίνη, συνῆλθαν πολλοὶ ἐπαρχιωταὶ τῆς Καρυταίνης εἰς Δημητσάνην πρὸς ἀγορὰν τῶν δημοπραττουμένων της προσόδων· λογομαχίας δὲ γενομένης, ἐπιστόλισεν ὁ παδὸς τις τοῦ Πλαπούτα τὸν Ἀνάστον Δηληγιάννην καὶ τὸν ἐπλήρωσεν. Ἐπὶ δὲ τῷ παθήματι τούτῳ οἱ Δηληγιάνναι ἐσκότωσαν τὸν ἔνοχον, ἔκοψαν τὴν κόμην τῆς γυναικὸς του καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς κυβερνήσεως ἐπολιόρκισαν τὸ χωρίον τοῦ Παλούμπα, ὅπου διέμενεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μαθὼν ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν πασχόντων συγγενῶν του καὶ συνῆψε μάχην μετὰ τῶν περὶ τοὺς Δηληγιάννας ἐν Ἀκόβοις. Ἐν τῷ με-

ταξὺ τούτῳ ἦλθε εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις συγγενὴς καὶ φίλος παλαιὸς τοῦ Πλαπούτα, συμπένθερος καὶ φίλος νέος τῶν ἄλλων, ἐμεσολάβησεν εἰς καθυστάχασίν των. Κατεταράχθη τὸ νομοτελεστικὸν μαθὺν τὸ ἐν Ἀκόβοις συμβάν, διότι ἦλθαν εἰς χεῖρας δύο οἰκογένειαί τοῦ κόμματός του, καὶ ἔσπευσε πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ ν' ἀποστείλῃ τὸν Μεταξᾶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ ἤμαρτε πολλαχῶς· δὲν ἐζήτησε τὴν ἀπαιτουμένην ἄδειαν τῆς βουλῆς· μετὰ δὲ τὴν ἀποστολὴν ἀπέμειναν ἐν Ναυπλίῳ δύο μόνον μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐν ᾧ ὁ νόμος ἀπῆτει τοῦλάχιστον τρία πάντοτε παρόντα· τὰ δ' ἀπαμείναντα δύο μέλη ἐνήργουν ὡς καὶ πρότερον, ἐν ᾧ πᾶσα ἐνέργεια αὐτῶν ἦτο παράνομος. Ἐντεῦθεν λαβοῦσα δικαίαν αἰτίαν ἡ βουλὴ ἐνήργησε τὰ τοῦ νόμου ὡς καὶ ἐπὶ τῆς παρανομήσεως τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα, ἐκήρυξε τὴν 25 τὸν Μεταξᾶν ἐγκληματίαν καὶ ἀνατροπέα τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ τὸν καθήρεσεν ἀντικταστήσασα τὸν Κωλέττην. Ἐνοχοὶ ἐπίσης ἦσαν καὶ ἄξιοι τῆς αὐτῆς ποινῆς καὶ οἱ δύο ἄλλοι συνάδελφοι τοῦ Μεταξᾶ· ἀλλ' ἡ βουλὴ δὲν τοὺς συνεκάθηρεν. Ἡ μετριοπάθειά της ὅμως αὕτη δὲν ὠφέλησεν. Οἱ μὴ καθαιρεθέντες νομοτελεσταὶ οὔτε τὸν Κωλέττην ἐδέχθησαν, οὔτε τὸν Μεταξᾶν ἐκπτωτον ἐθεώρησαν. Φοβούμενοι δὲ καὶ τὴν ἐαυτῶν ἐκπτωσιν ἐκήρυτταν, ὅτι οἱ ἐν Ἀργεὶ βουλευταὶ ἐνήργουν ἐκτὸς τοῦ νόμου, ἐλλείποντος τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ· ἀπέστειλαν δὲ τὴν ἐπαύριον εἰς Ἀργεὶ τὸν φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Τσόκρην ἵνα διαλύσωσι τὴν βουλὴν καὶ συλλάβωσι τοὺς πρωταιτίους ὡς ἐρεθίζοντας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ τοὺς ἄλλους βουλευτάς. Ὡς πρωταιτίοι δὲ ἐθεωροῦντο ὁ ἀντιπρόεδρος Βρεσθένης, ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας καὶ ὁ Ἀναστάσιος Λόντος. Οἱ σταλέντες ὑπῆγαν εἰς Ἀργεὶ ἐν συνοδίᾳ 200 στρατιωτῶν, ἐπάτησαν τὸ βουλευτήριον διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως, ἤρπασαν τὰ ἀρχεῖα (α) καὶ διεσκόρπισαν τοὺς βουλευτάς ὑβρίζοντες, ἀπειλοῦντες καὶ αἵροντες χεῖρα ἐπὶ τινὰς αὐτῶν· ἐπάτησαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ οἰκίας βουλευτῶν, καὶ μὴ εὐρόντες τοὺς ἐνοικούντας τὰς ἐγύμνωσαν. Ἀλλ' οἱ τόσον ἀσυστόλως ἀσεβήσαντες εἰς τὸν νόμον ὥφειλαν νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσαν συγχέντρωσιν τῶν διασκορπισθέντων βουλευτῶν, ἐξ ἧς θὰ προήρχετο ἡ πτώσις των· ἀλλ' οὐδὲν ἐνήργησαν, καὶ οἱ παθόντες βουλευταὶ ἀνε-

χώρησαν κρυφίως καὶ ἀσφαλῶς οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης εἰς Κρανίδι· ἐπρωτίμησαν δὲ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὡς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Ἰδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ὧν οἱ κάτοικοι ἦσαν τοῦ φρονήματος αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ συνήλθαν ἔνθεν κἀκεῖθεν εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην, διεκήρυξαν ἐπισήμως τὴν 3 δεκεμβρίου τὰ ἐν Ἀργεὶ συμβάντα καὶ τὰ αἴτια δι' ἃ μετέβησαν ἐκεῖ. Ἀσμένως ἐδέχθησαν τὴν διακήρυξίν των αἱ ναυτικαὶ νῆσοι (6), καὶ τοὺς ἐθάρρουναν νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸ ἔργον των ἀτελές, ἀλλὰ νὰ καθαιρέσωσι καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ὡς παρανόμως ἐργαζόμενα καὶ νὰ ἐκλέξωσι νέα. Ἐμψυχωθέντες οἱ βουλευταὶ ὑπὸ τῆς πανδήμως ἐκφραθείσης ταύτης γνώμης τῶν ἰσχυρῶν νησιωτῶν, καὶ βλέποντες ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ ἦτο ματαία (γ), καὶ ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπιστροφῆς τῶν νομοτελεστῶν εἰς τὰ καθήκοντά των ἐξέλιπεν, ἐκάθησαν τὴν 6 ἰανουαρίου 1824 καὶ τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυρομιχάλην καὶ τὸ μέλος αὐτοῦ Χαραλάμπην.

Καθαιρέσασα ἡ βουλὴ τοὺς νομοτελεστὰς καὶ προθεμένη νὰ συστήσῃ κυβέρνησιν ἰσχυρὰν ἐκάλεσεν εἰς τὰ πράγματα τοὺς νησιώτας καὶ ἀνέδειξε πρόεδρον μὲν τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀποποιηθέντος τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Λαζάρου, μέλη δὲ τὸν Παναγιώτην Μπόττᾶσιν καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον, διετήρησε δὲ καὶ τὰ δύο ὁμόφρονά της τὸν Ζαχάρην καὶ τὸν Κωλέττην, καὶ οὕτω συμπληρώσασα τὸ πενταμελὲς νομοτελεστικὸν ἐξ ἀνδρῶν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος ἐκάλεσε τὰς ἐπαρχίας, ὧν οἱ βουλευταὶ ἀπεχωρίσθησαν καὶ καθηρέθησαν, εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων βουλευτῶν. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ νομοτελεσταί, μαθόντες τὴν καθαιρέσιν των, συμπρέλαβαν τοὺς ἐκεῖ ὁμόφρονάς των βουλευτάς, μετέβησαν εἰς Τριπολιτσάν καὶ ἐκάλεσαν καὶ οὗτοι τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐν Κρανιδίῳ βουλευτῶν εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων ἀντ' ἐκείνων ἐπὶ συγκροτῆσει νέου βουλευτικοῦ· ὥστε ἐσυστήθησαν δύο κυβερνήσεις ἐδρεύουσαι ἡ μὲν ἐν Κρανιδίῳ ἡ δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ, καὶ ἀποκαλούμεναι ἀμοιβαίως παράνομοι. Τοιαύτη ἦτον ἡ τότε κατάστασις τοῦ τόπου.

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ εἰς Βερώνην ἐκεῖθεν πρὸ ἐλίγου μεταβάς λόρδος Στραγγφόρδος, εἰς ὃν ἀνέθεσεν, ὡς εἶδαμεν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τὸν ἐξισασμὸν τῶν διαφο-

ρῶν του, ἡσυχολήθη μετὰ πολλοῦ ζήλου εἰς τὰ τῆς ἐντολῆς του, ἀλλ' ἠὺρε τὴν Πύλην κωφεύουσαν καὶ μάλλον ἀπαιτούσαν ἢ παραχωροῦσαν. Ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἀπόρριψις τῶν πρὸς τὰς Δυνάμεις ἰκεσιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀποχή τούτων ἀπὸ πάσης σοβαρᾶς σκέψεως περὶ αὐτῆς ὑπερύψωσαν τὴν ἐπηρμένην τῆς Πύλης ὀφρύν. ἀλλὰ, λέγοντος καὶ ἐπαναλέγοντος τοῦ πρέσβεως ἐξ ὀνόματος τῆς εὐνοϊκῆς πρὸς αὐτὴν διακειμένης κυβερνήσεώς του, ὅτι ἡ μακροθυμία τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἦτον ἀνεξάντλητος, ὅτι κίνδυνος πολέμου ἐπέκειτο ἐξ αἰτίας τῆς ἀναβολῆς καὶ παρακοῆς τῆς, ὅτι καιρὸς ἦτο ν' ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμούς της, καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι διὰ τῶν συμβουλῶν των δὲν εἶχαν ἄλλο συμφέρον εἰμὴ νὰ τὴν ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας της, ἤρχισεν ἡ Πύλη νὰ κλίνη τὸ οὖς εἰς τοὺς λόγους του, καὶ ἀνήγγειλε κατ' εὐθείαν τὴν 23 φεβρουαρίου τῇ κυβερνήσει τῆς Ῥωσσίας τὴν ἀποστολὴν τῶν ἡγεμόνων, ἐξέφρασε τὴν εἰς ἐπανάληψιν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν ἐπιθυμίαν της, καὶ ὑπεσχέθη τὴν ἀνευ περαιτέρω ἀναβολῆς παντελεῖ ἀνάκλησιν τῶν ἐν ταῖς ἡγεμοναίαις στρατευμάτων της. Πρὸς λύσιν δὲ τοῦ Ῥωσσοτουρκικοῦ ζητήματος καὶ ταχεῖαν ἐπανάληψιν τῶν προκειμένων διπλωματικῶν σχέσεων παρελείφθη ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἐν τῷ πρωτοκύλλῳ τῆς 9 νοεμβρίου περὶ εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος ἄρθρον ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Αὐστρίας, συναينوῦντος καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Φιλικώτατον ἦτο τὸ ὕφος τῆς ἐπιστολῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν κυβερνήσιν τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' ὅ,τι καλὸν ἐδύνατο νὰ προέλθῃ ἐντεῦθεν, τὸ ἐμαπαίωσεν αὐτὴ ἡ Πύλη, γράψασα συγχρόνως τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώποις Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας, ὅτι ἀπῆται ἀνενδότως παρὰ τῆς Ῥωσσίας τὴν παράδοσιν τῶν προσφύγων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ ὀροθετικῆς γραμμῆς φρουρίων κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Τόσον δὲ ἀπότομον καὶ αὐθαδὲς ἦτο τὸ ὕφος τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τούτους ἐπιστολῆς, ὥστε ὁ τῆς Ἀγγλίας ἀνήγγειλε τῇ Πύλῃ ὅτι ἐθεώρει τὴν ἐπιστολὴν ὡς μὴ σταλεῖσάν· ἀλλ' ἡ αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας ἔλαθε γνῶσιν αὐτῆς διὰ τῆς αὐστριακῆς πρεσβείας, καὶ ὀργισθεῖσα ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησίν της. Ἡ Πύλη δὲν ἐσωφρονίσθη· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνωτέρω φιλικὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἐπιστολήν, ἀφῆρπασεν ἐκ Βουκουρεστίου ὡς καταχραστήν, δι' ἐνεργείας τοῦ πασᾶ τῆς Βέροιας

Συλιστρίας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ αὐθέντου τοῦ τόπου, ἓνα τῶν ἐντοπίων εὐγενῶν, τὸν Βηλλαρχῶν, ἐπανελθόντα εἰς τὴν πατρίδα του προτροπῇ τῆς Αὐστρίας, ὅπου εἶχε προσφύγει· ἐχάρισε δὲ καὶ τῷ ἰδίῳ αὐτῆς ἐμπορικῷ ναυτικῷ ἐξαιρετικῶς ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταφορτώσεως προνόμια εἰς ζημίαν τῶν ἄλλων σημαίων καὶ εἰς καίριαν βλάβην τοῦ ῥωσικοῦ ἐμπορίου· ἐκράτησε καὶ τέσσαρα πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ῥωσικὴν, ὡς ἰδιοκτησίαν ἐλληνικὴν, μὴ θελήσασα καὶ νὰ ἐξετάσῃ μετὰ τῆς Δυναμείας, ἥς ἡ σημαία τὰ ἐσκέπαζεν, ἂν ἦσαν ἀληθεῖς αἱ ὑποψίαι τῆς. Τόσον δὲ βαρεῖται ἐξέλαβε τὴν πρὸς τὴν ῥωσικὴν σημαίαν ὕβριν ὁ φιλειρηνικὸς πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὥστε ἔγραψε τῇ Πύλῃ, τὴν 13 μαΐου ὅτι, « ἂν αἱ ὑπουργοὶ τοῦ » σουλτάνου εἶχαν περὶ πολλοῦ τὰ συμφέροντα τῶν ἐχθρῶν » τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν θὰ ἐδύναντο νὰ πράξωσι » συντελεστικώτερόν τι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον παρ' ὅ,τι » ἐπραξάν κατὰ τῆς ῥωσικῆς ναυτιλίας. 40 πλοῖα προστιθέ- » μενα εἰς τὸν στόλον τῶν ἀποστατῶν θὰ ἐβλάπταν ὀλιγώτερον » τὰ ἀληθινὰ συμφέροντα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους παρὰ τὴν » κράτησιν 4 πλοίων ὑπὸ ῥωσικὴν σημαίαν ».

Τοιαῦτα ἐτόλμα ἡ Πύλη κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾧ αἱ Δυναμίεις κατεγίνοντο νὰ τὴν ἀποτρέψωσι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπωλείας τῆς. Μόλις δὲ μεσουῆτος τοῦ ἰουλίου ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀπάντησις τῆς ῥωσικῆς αὐλῆς γραφεῖσα ἐν πνεύματι ὀργῆς· ἀπῆτει δὲ ὡς ὅρους τῆς ἐπαναλήψεως τῶν σχέσεων τὸν ἐλεύθερον πλοῦν τῆς Μαύρης θαλάσσης, τὴν κατάργησιν παντὸς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ὀθωμανικῆς σημαίας ἐξαιρετικοῦ προνομίου, τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Βηλλαρχῶ, καὶ τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν ἀπὸ τῶν τωρικῶν στρατευμάτων· εἶδοποιεῖ δὲ ἐν ταύτῳ, ὅτι ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ στήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς καὶ εἰς τὴν εἰρηνεύσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τῇ παραλαβῇ δὲ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης καὶ τῇ ἐπανειλημμένῃ προτροπῇ τοῦ πρέσβους τῆς Ἀγγλίας, ἡ Πύλη δι' ἐπισήμου πράξεώς της, ἣν συνυπέγραψε καὶ ὁ ῥηθείς πρέσβυς ἐξ ὀνόματος τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας, παρεχώρησε μὲν ὅσα ἀπῆτει ἡ Ῥωσσία ὑπὲρ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου της, ἀλλ' ἄφησεν ἐκκρεμῇ τὰ τρία ἄλλα ζητήματα, τὸ τῆς παντελοῦς κενώσεως τῶν ἡγεμονειῶν, τὸ τῆς ἀπολύσεως τοῦ Βηλλαρχῶ καὶ τὸ τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Τὸ οὐσιωδέστερον

τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων ἐπὶ τῆς συνελύσεως τῆς Βερώνης ἦτον τὸ τοῦ διὰ πλου· ἐπῆλθε καὶ τὸ ἐπίσης οὐσιῶδες τῆς μεταφορτώσεως. Λυθέντων τῶν δύο τούτων εὐτυχῶς, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ παρακινήσωσι τὸν Ἀλέξανδρον ὡς ἱκανοποιηθέντα νὰ στείλῃ πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑποσχόμενοι τὴν θερμὴν σύμπραξιν των εἰς λύσιν καὶ τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις διέτριβε τότε ἐν Κερνοβικίῳ, ὅπου καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος, συνδιαλεγόμενοι περὶ τῶν αὐτῶν διαφορῶν καὶ περὶ εὐρέσεως καταλλήλου τρόπου εἰς εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐνέκρινε νὰ στείλῃ πρέσβυν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἐξισάσθησαν εἰσέτι πᾶσαι αἱ μετὰ τοῦ σουλτάνου διαφοραὶ του· ἔστειλεν ὅμως τὸν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας, Μιντσιάκην ὡς ἔφθρον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ὅποιονδῆποτε χαρακτῆρα καὶ ἂν ἔφερεν, ἤρκει νὰ ἐξαλείψῃ τοὺς ἐπικρατοῦντας περὶ πολέμου φόβους.

Ὁ δὲ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὁ περὶ τῶν ὀθωμανικῶν συμφερόντων ἀκαμάτως φροντίζων, πρὶν ἐξισάσῃ τὰ ῥωσσοτουρκικά, ἐξίσασκε τὰ τουρκοπερσικά, καὶ τὴν 16 ἰουλίου ὑπεγράφη τῇ συνεργείᾳ του συνθήκη εἰρήνης ἐν Ἑσερῷ· ὥστε ἡ Πύλη ἄφοβος εἰς τὸ ἐξῆς ὡς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ ἄφροντις ὡς πρὸς τὴν Περσίαν, εἶχε πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ρίψῃ ὅλας τὰς δυνάμεις της κατὰ τῆς ἐγκυκταλελειμένης Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ'.

Ἀνάπλου; τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινουπόλιν. — Ἐκ-
πλους τοῦ ἑλληνικοῦ. — Ναυμαχία. — Τὰ περὶ Κρήτης καθ' ὅλην τὴν
ἀρμοστείαν τοῦ Τομπάζη.

ΟΥΤΕ μαχιμώτερος, οὔτε ἐπιχειρηματικώτερος ἐφάνη ὁ νέος
καπετάμπασας τοῦ προκατόχου του. Καταπλεύσας ὁ ὑπ' αὐτὸν
στόλος εἰς Πάτρας ἐδυναμώθη καὶ παρὰ τῶν μετ' ὀλίγον κατα-
πλευσάντων ἐκεῖ στολίσκων τῆς Ἀλγερίας καὶ τοῦ Τουνεζίου,
ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον οὔτε κατώρθωσεν οὔτ' ἐπεχείρησεν. Ἀπέ-
τυχεν, ὡς εἶδαμεν, ἡ παρὰ τὸν Γαλατᾶν ἀπόβασις, ἀπέτυχεν ἡ
εἰς Κόρινθον ἀποβίβασις τῶν τροφῶν, δις ἐκινήθη κατὰ τῆς Βο-
στίτισης καὶ δις ἀπέτυχεν, οὐδεμίαν βοήθειαν ἐδυνήθη νὰ δώσῃ
τῷ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας πολιορκοῦντι τὸ Ἀνατολικὸν
στρατοπέδω, καὶ αὐτὸς ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμός τοῦ Μεσολογ-
γίου ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οὔτε ἡ συγκοινωνία τῆς πόλεως ἐκεί-
νης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν διεκόπη, οὔτε ἡ εἰσκομιδὴ τῶν τρο-
φίμων ἐμποδίσθη. Ὅ,τι δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα εἶχε κυρίως ὑπ'
ὄψιν ὁ καπετάμπασας καθήμενος ἐν Πάτραις ἦτο, νὰ δίδῃ ἐπὶ
ἀδρᾶ τιμῇ ἀδείας διάπλου ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν εἰς ἐξαγω-
γὴν τῶν προϊόντων τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Μετὰ δύο ἡμισυ
δὲ μηνῶν ἄχρηστον διατριβὴν ἐν Πάτραις, καθ' ἣν ἦλθαν εἰς
ἐπίσκεψίν του ὁ κατὰ τὴν μεσόγειον ναύαρχος Ἀγγλος καὶ ὁ
ἀνθαρμοστής τῶν ἰονίων νήσων, ἀπέπλευσε τὴν 25 αὐγούστου
ἀφῆσας ὑπὸ τὸν Ἰσούππασαν, ἀρχηγὸν ἤδη τῶν κατὰ τὰς Πά-
τρας, τὴν Ναύπακτον, τὸ Ῥίον καὶ τὸ Ἀντίρριον κατὰ ξηρὰν
καὶ θάλασσαν ὀθωμανικῶν δυνάμεων, τρεῖς φρεγάτας καὶ δώ-
δεκα ἄλλα μικρότερα ἔνοπλα πλοῖα.

Τὰ δ' ἑλληνικὰ πλοῖα διέμεναν καθ' ὅλον τὸ ἔαρ καὶ θέρος
τοῦ παρόντος ἔτους ἄπλοα δι' ἑλλειψιν χρημάτων. Ἀπέκαμαν
οἱ πρόκριτοι τῶν ναυτικῶν νήσων συνεισφέροντες ἐξ ἰδίων, τὸ
δὲ ἐθνικὸν ταμεῖον ἦτο πᾶντ' ἰσχυρὸν. Ἡ στερεὰ Ἑλλάς, κατὰ

πατουμένη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, δὲν εἶχε τι νὰ συνεισφέρει· τὰ εἰσοδήματα τῆς Πελοποννήσου τὰ μὲν ἐχρησίμευον εἰς διατήρησιν τῶν στρατευμάτων τῆς, τὰ δὲ κατεσπαταλῶντο ὑπὸ τινων τῶν τοπαρχῶν τῆς· τὰ τοῦ Αἰγαίου ἦσαν μικρά· ὁ ψηφισθεὶς εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου ἔρχοις ἦτο δυσσύνακτος· ἠϋξήσαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς τῶν εἰδῶν δασμοί, ἐξ αἰτίας ὅμως τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἀταξίας ὀλίγη ἡ ὠφέλεια καὶ ἐντεῦθεν. Ἀλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦτον ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ τόπου, ὅλοι ἡσθάνοντο ὅτι ἡ ἀκίνησις τῶν πλοίων ἐπροξένει καίριαν βλάβην. Ἐστάλησαν βραδέως χρήματά τινα παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς κίνησιν αὐτῶν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἀναβληθῇ περαιτέρω ὁ ἐκπλους. Τὴν 10 αὐγούστου ἦλθαν εἰς τὰ νερά τῆς Ὑδρας 15 ψαριανά, καὶ μὴ εὐρόντα τὰ ἄλλα ἔτοιμα, ἔπλευσαν μόνον κατόπιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου περιφερομένου εἰς τὸ Αἶγαϊον. Ἀδύνατοι καὶ ἀπροσάτευτοι αἱ νῆσοι ἐπροσκύνουν ὅπου καὶ ἂν ἐφαίνετο ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ ἐφιλοδώρουν τὸν ἀρχηγόν του. Μόνη ἡ Τήνος, ὅπου ἐξ αἰτίας τοῦ ἐναντίου ἀνέμου ἐμετεώρισεν ὁ στόλος ὀλόκληρον ἡμέραν, ὅχι μόνον οὐδὲν τοιοῦτον ἔπραξεν, ἀλλ', ὑπὸ τὸν ἥχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κωδῶνων, ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑπὸ τὴν πυροβολὴν κανονίων καὶ τουφεκίων, τὸν ἐκάλεσεν εἰς μάχην. Ἀτάραχος ὁ Χουσρέφης ἐπὶ τῇ αὐθαδεῖα τῶν Τηνίων, « παιδιά εἶναι καὶ ἄς παιζῶσιν » εἶπε γελῶν πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του ζητοῦντας ἀδειαν νὰ τοὺς τιμωρήσωσιν. Ὁ στόλος οὗτος εἰσέπλευσε τὴν 23 εἰς Δρυόν, λιμένα τῆς Πάρου, ἀλλ' ἀνήχθη τὴν 26, φανέντων ἔξωθεν τῶν 15 ψαριανῶν πλοίων, καὶ κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. Συγχρόνως κατέπλευσαν καὶ τὰ ψαριανά εἰς Ψαρά, ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων, καὶ τότε ὅλα ὁμοῦ, 40 ἑνοπλᾶ καὶ 6 πυρπολικά, ἐξέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μικρούλην καὶ τὴν 8 Σεπτεμβρίου ἤσαν τὰ ἐχθρικά ἐκτὸς τῆς Μιτυλήνης ἀναβαίνοντα πρὸς τὸν Ἑλλάσποντον καὶ παρηκυλούθησαν. Τὴν 14, συμβάσης τρικυμίας, διεσκορπίσθησαν τὰ ἐλληνικά μετὰξὺ Αἰώνου καὶ ἁγίου Ὁρους, καὶ τὴν ἐπιούσαν εὐρεθέντα τὰ τοῦ Μικρούλη, Σαχτούρη, Σκούρτη, Καλαφάτη καὶ ἕν πυρπολικὸν ἐν μέσῳ τεσσάρων ἐχθρικῶν φρεγατῶν, δύο κορβετῶν καὶ ἐνὸς βρικίου, ἐπολέμησαν καὶ ἐβλάφθησαν, τὸ δὲ τοῦ Σκούρτη καὶ ἐκινδύνευσεν· ἀλλ' ἀπηλλύγησαν καὶ τὰ τέσσαρα, καέντος τοῦ πυρπολικοῦ εἰς ἐκφύβη-

σιν τοῦ ἐχθροῦ. Περί δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εὐρέθησαν τὰ πλοῖα ταῦτα ἐν μέσῳ ὅλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· ἀλλὰ βοηθοῦντος τοῦ ἀνέμου διηλθαν ἀβλαβῆ· τὸ δὲ ἐσπέρας συνῆλθαν ὅλα τὰ ἐλληνικὰ εἰς τὰ νερὰ τῆς Λίμνου καί, μὴ φανέντων τὴν ἐπαύριον τῶν ἐχθρικῶν, ἐπανῆλθαν εἰς Ψαρὰ πρὸς ὕδρευσιν καὶ ἐπισκευήν.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ὃς οὐ ἐπανεπλευσεν εἰς Μιτυλήνην καὶ ἐκειθεν πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Βώλου, παρέστη τὴν 9 ὁκτωβρίου ἔμπροσθεν τῆς Σκιαθοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες, φοβούμενοι τοὺς συρρέουσιντας ἐν αὐτῇ Ὀλυμπίους μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Τρικέρων, εἶχαν μετακομισθῆ ὅλοι σὺν γυναῖξιν καὶ τέκνοις εἰς τὸ φρούριον, ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς προσκύνῃσιν τοῦ καπητάμπασα αἰτούμενοι τὴν συνδρομὴν τοῦ καὶ πολεμεφῶδια πρὸς ἀπόπεμψιν τῶν Ὀλυμπίων. Ὁ καπητάμπασας καὶ πολεμεφῶδια προθύμως τοῖς ἔδωκε, καὶ τὸν στόλον τοῦ αὐθιμερόν εἰς τὸν λιμένα τῶν ἔφερε· τὴν δὲ ἐπιούσαν ἤρχισε σφοδρὸν κανονοβολισμόν. Πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Ὀλυμπίων ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τοῦ στόλου εἰς τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελίστρας μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τοῦ φρουρίου πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν ἀδυνάτων, ὥστε 400 μόνον ἦσαν ρί ἐπὶ τοῦ παραλίου μαχηταὶ ἐν ᾧ ἐκανονοβόλει ὁ στόλος. Μετὰ μιᾶς δὲ ὥρας ἄσβεστον πῦρ ἐπείραθῃ ὁ καπητάμπασας ν' ἀποβιβάσῃ στρατεύματα εἰς τὰς θέσεις, μέγαν Ἀμμον καὶ Ἀνεμομύλους· ἐπειδὴ δ' ἐπεκράτει ἄκρα νηνεμία, καὶ δὲν διεσκαδάζετο ὁ πολὺς καὶ παχὺς καπνός, οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν ἀφανεῖς καὶ ἀβλαβεῖς ὅπου ἐσκόπευαν ν' ἀποβῶσιν· ἀλλὰ φανέντες ἐπυροβολήθησαν σφοδρῶς, ὀλίγοι ἐπρόφθασαν καὶ ἀπέβησαν, καὶ ὅλοι οἱ ἀποβάντες κατεκόπησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖα ἄπρακτοι. Ματαιωθέντος τοῦ περὶ ἀποβάσεως σχεδίου, ἀνήχθη ὁ στόλος μετὰ μεσημβρίαν ὅλος καὶ εἰσέπλευσε τὸν κόλπον τοῦ Βώλου. Ἐφάνη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν αἴφνης καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἐντὸς τοῦ κόλπου, προσέβαλε τὴν προφυλακὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον, καὶ ἐπέρριψε δύο πυρπολικά, ἀλλ' εἰς μάτην. Μετὰ τὴν ἀβλαβῆ δὲ ταύτην σύγκρουσιν ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου, ἔρριψεν ἄγκυραν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σκιαθοῦ, καὶ ἡσυχολήθη εἰς ἐτοιμασίαν ἐκ τοῦ προχείρου δύο πυρπολικῶν. Ἐξέπλευσε καὶ ὁ ὀθωμανικὸς τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐπανεπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλήσπον-

τον, ὅπου διαμείνας ὁλόκληρον μῆνα εἰσέπλευσε τὸν κεράτιον κόλπον μὴ αἰσχυνόμενος νὰ ῥυμουλκῇ ὡς δείγματα τῶν κατὰ θάλασσαν κατορθωμάτων του 15 μικρὰ πλοῖα, ὅλα φορταγωγὰ, τῇδε κακέτσε συλληφθέντα. Ἐμειναν δὲ καὶ τινὰ τῶν πολεμικῶν παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον. Κατόπιν τοῦ ὁθωμανικοῦ ἀπέπλευσε τῆς Σιαθου καὶ ὁ ἑλληνικός, ὅστις ἀπήντησε πρὸς τοὺς Ὀραιοὺς ἐξερχόμενα τοῦ κόλπου δέκα ἑνοπλὰ πλοῖα διικτελοῦντα ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Θεσσαλονίκης, ἤτοι, ἐν τρικάρτατον, ὁκτώ δικάταρτα καὶ μίαν γολέτταν, φέροντα ὅλα αἰχμαλώτους ἐκ τῶν συλληφθέντων ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Εὐβοίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαβαν μακρόθεν τὰ ἑλληνικὰ ὡς τουρκικὰ καὶ ἔπλεαν πρὸς αὐτά· ἀλλὰ πλησιάζοντα εἶδαν τὴν ἀπάτην των καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν ξηρὰν εἰς διάσωσίν των. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν ἀμαχητὶ τὸ τρικάρτατον καὶ τέσσαρα δικάταρτα, ἐν οἷς ἦσαν 150 αἰχμαλώτους· ἡ γολέττα ἐκὰν αὐτανδρὸς μὴ θέλουσα νὰ παραδοθῇ· τὰ δὲ ἄλλα τέσσαρα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ τὴν Στηλίδαν.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν συνέβη τὸ ἐξῆς περίεργον. Ὁ αὐστριακὸς μοίραρχος συνέλαβεν 22 Ἕλληνας ὡς πειρατὰς καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Σμύρνης, ὅστις τοὺς ἀπέστειλε διὰ ξηρᾶς ὑπὸ φρουρὰν εἰς Μουντανιά ὅπως διαβιβάσθωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δεδεμένοι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀπὸ τῶν οὐρῶν τῶν ἐφ' ὧν ἐκάθηντο οἱ ἀπάγοντες αὐτοὺς ἔππων καὶ ἐλκόμενοι, ἔφθασαν εἰς Μουντανιά, ὅπου ἐμβιβάσθοντες εἰς τι πλοῖον ἔχον 17 Τοῦρκους ναύτας ἐρρίφθησαν δέσμιοι εἰς τὴν κοίλην· ἀλλ' ἐν ᾧ ὑπνωτταν οἱ πλείστοι τοῦ πληρώματος, ἀνέβησαν οἱ δέσμιοι αἰφνης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀλληλολυσθέντες, ἤρπασαν ὅπλα, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες τοὺς δὲ ῥίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ φορέσαντες τὰ ἐνδύματά των, διεξέπλευσαν ἀκωλύτως τὸν Ἑλλήσποντον, διεξέφυγαν ἐπιτηδείως τὰ παραλιμενίζοντα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ κατευωδώθησαν ἀβλαβεῖς εἰς Ψαρά.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐφεύσθησαν, ὡς προεῖρηται, αἱ ἐλπίδες αὐτῶν συνέλαβεν ὁ ἐν Κρήτῃ Χασάμπασας εἰς ὑποταγὴν τῶν λαῶν διὰ τῆς πειθοῦς, ἐπεχείρησε νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον διὰ τῆς βίαις, παντοῦ θύων, ἀνδραποδιζων, κατερημόνων καὶ ἰχνηλατῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς. Δισχιλίοι ψυχαί, ἐν αἷς καὶ 300 ἑνοπλοὶ, κατέφυγαν εἰς τὴν σπη-

λαιον παρὰ τὸ χωρίον Μιλάτον τῆς ἐπαρχίας Μυραμπέλου, καὶ δεκαπέντε νυχθήμερα δὲν ἔπαυσαν ἀμυνόμενοι. Πολλοὶ ἔδραμαν ἔξωθεν εἰς σωτηρίαν των, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν καὶ οἱ ἔγκλειστοι ἀπελπισθέντες ἐπὶ τέλους καὶ διψῶντες παρεδόθησαν, καὶ οὐδεὶς σχεδὸν αὐτῶν ἦρεν ἔλεος. Μὴ δυνάμενοι δὲ πλέον οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Χριστιανοὶ ν' ἀντισταθῶσιν, ἔκλιναν γόνυ ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ· ὀλίγοι μόνον περιεφέροντο εἰς τὰ ὄρη ἔνοπλοι.

Ὁ δὲ Χασάμπασας, ἃς οὐ κατεπάτησε καὶ ὑπέταξεν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ἐπανῆλθε, πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν στρατιωτῶν του προχωροῦντος ἡδὴ τοῦ χειμῶνος, εἰς Πεδιάδα, ὅπου ἐκτραχηλισθεὶς τοῦ ἵππου ἀπέθανε.

Ἄλλ' ὅσον ἐχειροτέρευσαν τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων μετὰ τὴν ἐκεῖ μεταβάσιν τῶν περὶ τὴν Χασάμπασαν, τόσον ἐβελτιώθησαν τὰ κατὰ τὰ φρούρια τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης ἀπομακρυνθέντων τῶν ἐχθρῶν· διότι καταλαβόντες ἐκ νέου οἱ Χριστιανοὶ ὥς ἄλλοτε κατεῖχαν θέσεις, συχνάκις ἠνόχλουν καὶ ἔβλαπταν τοὺς ἐξορμῶντας ἐχθροὺς ἐνεδρεύοντες καὶ καταδιώκοντες αὐτοὺς συνήθως μέχρι τῶν πυλῶν τῶν φρουρίων. Ἐνέπεσαν ὅμως καὶ οὗτοι ἐν τινὶ ἐνέδρᾳ κατὰ τοὺς Ἀρμένους καὶ ἀπώλεσαν τὸν ἐν πολλαῖς μάχαις διακριθέντα καὶ καλῶς πάντοτε πολιτευσάμενον Γεώργην Δεληγιαννάκην.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν εἰς Σούδα ὁ ἐν τῇ ἀργολικῇ κόλπῳ παθὼν ὀθωμανικὸς στόλος, ἐπεβιάσθησαν διςχίλιοι ἐκ τῶν πληρωμάτων εἰς Καλύβας πρὸς λεηλασίαν τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀποκορώνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, ἔπαθαν, πολλοὶ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς σωτηρίαν των, καὶ ὁ στόλος ἀπῆρε μετὰ τινὰς ἡμέρας ἄπρακτος. Ἐν τούτοις ἠῤῥαξαν ἡ διχόνοια τῶν Κρητῶν καὶ τοῦ Ἀφεντούλη. Οὗτος, ἐν ᾧ ἀπελάμβανε τὴν εὐνοίαν τῶν Σφακιανῶν, διετῆρει τὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐμισήθη παρ' αὐτῶν, ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων, ἐξυβρίσθη, ἀπεκηρύχθη, καθρέθη, ἐφυλακίσθη, καὶ ἀπέπλευσεν ἀβλαβὴς εἰς Μάλταν. Τούτου δὲ καθαιρεθέντος καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως Νικολάου Οἰκονόμου τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου προσωρινῶς τὰς ἀρχὰς δεκεμβρίου ἀναλαβόντος, συνηνώθησαν πεντακισχίλιοι Χριστιανοί, καὶ ἀρχομένου τοῦ φεβρουαρίου ἔπεσαν εἰς τὰς ἐπαρχίας Κισάμου καὶ Σελίνου, κατετρόπωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς Τούρκους, ἀνέτρεψαν διὰ πυρὸς πύργους,

ἤρπασαν κτήνη καὶ τὰς πολεμικὰς ἀποσκευὰς των, ἐρήμωσαν τὴν γῆν των, καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κισάμου ἀπέκλεισαν ὅλους ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς, τοὺς δὲ ἐν τῇ τοῦ Σελίνου περιώρισαν ἐντὸς τοῦ Κανδάνου πολιορκοῦντες καὶ τοὺτους καὶ ἐκείνους. Ἐπὶ δὲ τῶν συμβάντων τούτων ἀπέθανεν ἐξ ἀσθενείας ὁ πλήρης πατριωτικοῦ ζήλου, ὁ κάλλιστος καὶ φιλοκίνδυνος, Ἰωσήφ Κωνσταντουδάκης, ὁ κοινῶς καλούμενος Σήφακας ἢ Σήφης.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἀστρεὶ ἐθνικὴν συνέλευσιν διωρίσθη παρὰ τῆς κυβερνήσεως ἀρμοστής τῆς Κρήτης ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν ἐντοπίων ὁ Μανώλης Τομπάζης, ἀνὴρ δυνάμενος διὰ τῆς ὑπολήψεως, τῆς ἀξιότητος καὶ τῆς ναυτικῆς ἐπιρρόης του νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἡ κυβέρνησις πῶς νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας, συνεισέφεράν τινες τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Κρητῶν, ἐδάνεισε καὶ ὁ ἀρμοστής, ἐστρατολογήθησαν διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἐν Ναυπλίῳ 1200 ὀπλοφόροι σύμμικτοι, συνεστρατολογήθησαν καὶ τινες Κρανιδιώται ὡς πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν Χάστιγκα, καὶ ἀπάραντες ὅλοι μετὰ τοῦ ἀρμοστοῦ ἐπὶ ὀκτῶ πλοίων πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν μετεβίβασθησαν τὴν 22 μαΐου εἰς τὸν λιμένα τῆς Κισάμου, Δραπανιάν, πλησίον τοῦ πολιορκουμένου φρουρίου. Καὶ πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐξέλαβαν τὰ ἐλθόντα πλοῖα ὡς ὀθωμανικά, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐμψυχωθέντες ἐξώρμησαν, ἔπεσαν κατὰ τῶν πολιορκούντων καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν· ἀλλὰ φανείσης τῆς σημαίας, ἐπανῆλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὸ φρούριον, ἐπανῆλθαν καὶ οἱ πολιορκηταὶ εἰς τὴν θέσιν των καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς ἐχθροὺς ὡς καὶ πρότερον. Ἐν τούτοις ἀπέβησαν οἱ περὶ τὸν Τομπάζην καὶ ἀπεβίβασαν αὐθημερὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐκ 15 κανονίων, ἐξ ὧν τὰ 8 ἐστάλησαν παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Καλλέργη. Ἐμελέτα δὲ ὁ ἀρμοστής νὰ πέσῃ εὐθὺς εἰς τὰ Χανιά· ἀλλὰ σκεφθεὶς ὅτι τὸ φρούριον τῆς Κισάμου ἦτο διὰ συμβιβασμοῦ ἀλωτόν, ἔμεινε καὶ ἐπρότεινε τοῖς ἐν αὐτῷ νὰ παραδοθῶσιν. Εἰσηκούσθη ἡ πρότασις του, καὶ δώσας καὶ λαβὼν ὁμήρους παρέλαβε τὸ φρούριον τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἀποβάσεώς του, ὅ ἐστι τὴν 25, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Χανιά τοὺς ἐν αὐτῷ 1500 ἐπὶ δύο ὑπὸ ἰόνιον σημείαν πλοίων ἀβλαβεῖς, ἀλαφυραγωγῆτους καὶ ὀπλοφοροῦντας· τόσους δὲ ἐθέριζε καθ' ἡμέραν ὁ ἐν τῷ φρουρίῳ λοιμός, ὥστε 50 ἀπέθαναν διαρκούσης τῆς ἐπιβιβάσεως. Συνωμολογήθη δὲ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ

Μάιος

φρουρίου νὰ ἀπολύσωσι καὶ οἱ Χανιωταὶ οἰκογενείας τινὰς χριστιανικάς· καὶ ἐπειδὴ δὲν τὰς ἀπέλυσαν, ἀπεποιήθησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Τομπάζην ν' ἀπολύσωσι τοὺς ὁμηρεύοντας παρ' αὐτοῖς Τούρκους. Πολύτιμος ἦτον ἡ κτῆσις τοῦ λιμένος τῆς Δραπανιάς, διότι ἤνοιγε νέαν κοινωνίαν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μόνου τοῦ λιμένος τῶν Σφακιῶν χρησιμεύοντος μέχρι τοῦδε εἰς κοινωνίαν.

Διαθέσας δὲ ὁ ἀρμοστής τὰ τῆς Κισάμου εἰσέβαλε τὴν 30 εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Σελίνου πατρίδα τῶν μαχιμωτέρων Τούρκων τῆς Κρήτης ἐπὶ σκοπῷ νὰ πέρσῃ ἀπροσδοκῆτως εἰς Κανδάρων, ὅπου εἶχαν συρρέουσι ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἐξ ὧν 1500 ὅπλοφοροῦντες, εἰσφέροντες τὰ κτήνη των καὶ πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των· ἀλλ' οἱ ἐν Κανδάνῳ Τούρκοι προειδοποιήθησαν, ὡχυρώθησαν ἐντὸς τινος πύργου κειμένου πρὸς δυσμὰς, καὶ δύο κτιστῶν προμαχώνων, τοῦ μὲν πρὸς τὸ κέντρον, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τοῦ χωρίου, καὶ στήσαντες ἔνεδραν καθ' ὁδὸν ἐφόνευσαν καὶ συνέλαβαν 30 Στερεοελλαδίτας μὴ εἰδότας τὸν τόπον.

Ὁ δὲ ἀρμοστής, στρατοπεδεύσας ἐξώθεν τοῦ χωρίου μετὰ 5500 ἐντοπίων καὶ ἀλλοδαπῶν, καὶ στήσας 4 κανόνια, διέταξε μετὰ τινὰ ἀκρυβολισμὸν, καθ' ὃν ἐφονεύθησαν ὀλίγοι ἐκατέρωθεν, τὴν δι' ἐφόδου ἄλωσιν τῶν δύο προμαχώνων. Χίλιοι πεντακόσιοι ὑπήκουσαν· ἀλλ', ἀφ' οὗ ἔφθασαν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἐξώρμησαν οἱ Τούρκοι πρὶν ἐφορμήσωσιν οὗτοι, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 110 καὶ ἐπλήγωσαν σχεδὸν ἄλλους τόσους· ἐχάθησαν καὶ ἐκ τῶν νικητῶν 30. Νικηταὶ ἐφάνησαν οἱ Σελινιωταὶ καὶ κατ' ἄλλας τινὰς ἐξορμήσεις· ἀλλὰ νικῶντες εἶχαν ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐχθρὸν ἀνίκητον, τὴν πανώλην, θερίζουσαν ἀνηλεῶς. Ἡ μάστιξ αὕτη ἐταπείνωσε τὴν ὀφρὺν των, ἣν ὕψωσαν αἱ εὐτυχεῖς ἐκδρομαὶ των· κινδυνεύοντες δὲ ὅλοι καὶ θάρβυνόμενοι ὑπὸ τῆς ἀξιεπαίνου διαγωγῆς τοῦ ἀρμοστοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κισάμου, ἔστερξαν ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Χανιά ἀβλαβεῖς φέροντες ὅλα τὰ πράγματα των· ἀλλ' ἀπήτησαν εἰς ἀσφάλειάν των ἀνταλλαγὴν ὁμήρων, διότι, καὶ ἂν δὲν ὑπώπτευαν τὸν ἀρμοστήν, ὑπώπτευαν πάντοτε τὸ ἐντόπιον στράτευμα. Τῷ ὄντι καὶ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῆς Κισάμου καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης διαπραγματεύσεως τινὰς τῶν ἐντοπίων ἤθελαν τὸν συμβιβασμὸν ὡς παγί-

δα μᾶλλον, ἢ ὡς ἀσφάλειαν τῶν ἐχθρῶν· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου, ἀπῆλθον ἤδη ἐπιμόνως νὰ συμβιβασθῶσι κατ' ἐπιφάνειαν μόνον μετὰ τῶν ἐν Κανδάνῳ, σκοπεύοντες νὰ τοὺς ἐπιβουλευθῶσι διαβαίνοντας τὰ στενὰ· ἐπροφασίζοντο δὲ ὅτι τὸ συμῆρον τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἀπῆται τὴν θυσίαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Τούρκων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων τρόπων, διότι ἦσαν οἱ μαχιμώτεροι καὶ οἱ σκληρότεροι ὅλων τῶν ἄλλων. Ἀπέρριψεν ἐν ἀγανακτήσει ὁ ἄρμοστής τὴν στυγερὰν ταύτην ἀπαίτησιν, οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἀνακαλυφθέντος τοῦ βολίου τούτου σκοποῦ ἤθελε νὰ ὀμηρεύσῃ, καὶ ὁ συμβιβασμὸς ἐδυσκολεύετο. Συνέβη ἐν τούτοις τυχαῖόν τι ἐξομαλύνειν τὴν ἐνυπάρχουσαν δυσκολίαν. Διαρκούσης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύσεως ἐπεκράτει ἀνακωχή, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνακωχῆς εἰς τῶν Σελινιωτῶν ἐσκότωσε στρατιώτην Ἑλληνα πειραθέντα ν' ἀρπάσῃ ἀπὸ τῆς ζώνης του τὴν ἀργυρήλατον πιστόλαν του. Συλληφθεὶς ὁ φονεὺς ἐστάλη πρὸς τὸν ἄρμοστήν ἵνα τιμωρηθῇ, ἀλλ' ἀπελύθη ἐν τῷ ἅμα ἀτιμώρητος ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ Τούρκος δικαίως ἐσκότωσε τὸν Ἑλληνα. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ ἄρμοστοῦ τόσον τὸν ἐσύστησε παρὰ τοῖς ἐχθροῖς του, ὥστε, ἐπαναληφθεῖσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν τὴν ἐπαύριον διὰ τὴν ὑπερανγκώχευσιν, ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὸν συμβιβασμὸν ἄνευ ὁμήρων ἐπὶ τῇ ἀπλῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἄρμοστοῦ ἐλπίζοντες εἰς τὴν τιμιότητά του (α). Ἀλλ' οἱ δολιευόμενοι τὸν συμβιβασμὸν ἐντόπιοι, μαθόντες τὸ γεγονός, προκκτέλαβαν, μὴ εἰσακουσμένου τοῦ ἄρμοστοῦ, τὰ στενὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βδελυροῦ σχεδίου των. Τὴν γ' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν τῆς 2 ἰουνίου ἐξεκίνησαν οἱ Τούρκοι συνεπιφέροντες τὰ πράγματα των καὶ τὰ κτήνη των. Ἐκ τινων σημείων ὑπόπτευσαν καθ' ὁδὸν δόλον· ἀλλὰ δὲν ἐδύναντο νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον των, διότι, ἐν ᾧ τινὲς τῶν κακὰ βουλευομένων ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὰ στενὰ, ἄλλοι ἤρχοντο κατόπιν των. Πεσόντες δὲ εἰς τὰ στενὰ ἔπαθαν τὰ πάνδεινα. Καλῇ τύχῃ προειδοποιήθησαν οἱ Χανιώται περὶ τῆς μελετωμένης μεταβάσεως καὶ ἤλθαν εἰς συνάντησιν καὶ ὑπεράσπισιν. Ἐξ αἰτίας ταύτης τὰ παθήματα τῶν Σελινιωτῶν ὅπως οὖν ἐμετριάσθησαν, ἀλλὰ πολλοὶ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, πάμπολλαι γυναῖκες καὶ παιδία ἐζωγρήθησαν καὶ πολλὰ κτήνη καὶ πράγματα των ἠρπάγησαν. Δὲν ἤρκεσθησαν οἱ κακοπραγμονεῖς ἐπὶ τῇ ἀθεμίτῳ ταύτῃ πράξει, ἀλλ'

Ἰούνιος

ἐξώκειλαν καὶ εἰς ἄλλην ἀπανθρωποτέραν· ἐπὶ λόγῳ νὰ μὴ μολυνθῶσιν, ἔκκυσαν 200 πανωλοβλήτους κοιτωμένους ἐντὸς τοῦ ὧς νοσοκομείου χρησιμεύοντος ζαμίου τοῦ Κανδάνου. Ἡ διαγωγὴ αὕτη κατέστρεψε ἣν συνέλαβαν οἱ Τοῦρκοι κατ' ἀρχὰς καλὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἀρμοστοῦ.

Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ἐδυναμώθησαν οἱ μέχρι τοῦδε ἀδύνατοι ἐχθροί, διότι ἡ μὲν μοῖρα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἡ ἐξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ἀποκοπεῖσα, ἔφερεν εἰς Χανιὰ τροφὰς καὶ 300 πυροβολιστάς. 43 δὲ πλοῖα ὑπὸ τὸν ὑπονύαρχον τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ Γιβραλτάρην ἀπεβίβασαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ Μεγάλον Κάστρον 5000 μυχητάς.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν καιρὸν παρ' ὀλίγον ν' ἀνάψῃ ἐμφύλιος πόλεμος, φονευθέντων ἐν Μυλοποτάμῳ δύο Σφακιανῶν ἀτακτησάντων. Ὁ ἀρμοστὴς καθησύχασε τοὺς ἀντιφερομένους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφιλίωσεν.

Ἀφ' οὗ δὲ αἱ δύο ἐπαρχίαι Κισάμου καὶ Σελίνου ἡλευθερώθησαν, ἐκρίθη εὖλογον νὰ ὀργανισθῇ ἡ νῆσος ἐκ νέου πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, καὶ νὰ τακτοποιηθῇ ἡ ὑπηρεσία. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συνήλθαν ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἀρμοστοῦ εἰς Ἀρκουδαινικὴν, χωρίον τῆς ἐπαρχίης Ῥεθύμνης· ἀλλ' οἱ Σφακιανοί, ἀντὶ νὰ στείλωσιν ὡς καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Κρήτης πληρεξουσίου, κατέβησαν ἔνοπλοι πληθηδὸν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἀντιφερόμενοι πρὸς τοὺς Μυλοποταμίτας δὲν ἐπιστεύοντο νὰ στείλωσι μόνον πληρεξουσίου.

Ὡπληρχήγουν μέχρι τοῦδε ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης Σφακιανοί. Περιφρόνησιν ἐθεώρουν τὴν προτίμησιν ταύτην οἱ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἀπήτουν ἐν τῇ συνελεύσει νὰ ἐκστρατεύωσι τοῦ λοιποῦ ὑπὸ συνεπαρχιώτας ἀρχηγούς. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπερίσχυσε, καὶ οἱ Σφακιανοὶ ἀπεχωρίσθησαν ἐγκοτοῦντες· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἀρμοστοῦ, ὑποσχεθέντος νὰ τοὺς ἱκανοποιήσῃ καὶ ἐξορίσαντος πρὸς χάριν των τινὰς τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐπανήλθαν, συνειργάσθησαν, καὶ συνυπέγραψαν τὸν νέον ὀργανισμόν, ὃν ἐπεκύρωσε τὴν 15 καὶ ὁ ἀρμοστὴς (β).

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο οἱ Κρήτες ρυθμίζοντες τὰ τοπικὰ των κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν, οἱ συνοδεύσαντες τὸν ἀρμοστὴν ὀπλοφόροι διέμεναν ἔμπροσθεν τῶν Χανιῶν ἀεροβολιζόμενοι. Τὴν δὲ 12 ἰουλίου, μεσούσης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὥραν ἐκοι-

μῶντο οἱ Τοῦρκοι, ἔπεσαν αἰφνης ἐπὶ τὸν Ταράτσον, χωρίον ἐν τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχον τοῦ Μεγάλου Κἄστρου, καὶ τὸν ἐκυρίευσαν. Ἠγωνίσθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς ἀνάκτησίν του, ἔπεσαν ἐκατέρωθεν ἱκνοί, καὶ οἱ Χριστιανοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὸν διατηρήσωσι τὸν ἔκαυσαν ἐπὶ τέλους καὶ ἀνεχώρησαν.

Ἐπὶ δὲ τῆς συνευλεύσεως ἐκρίθη ἀναγκάϊον ν' ἀνκζωπυρωθῇ ὁ ἀγὼν ἐν ταῖς ἀνατολικωτέραις τῆς νήσου ἐπαρχίαις, ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἐχθρῶν τὸν ἀπέσβεσεν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ διετάχθησαν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ νὰ στρατολογήσωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των καὶ συνέλθωσιν ὅλοι εἰς Ἀμουργέλας κατὰ τὰς ὑπωρεῖκας τῆς Ἰδης, πέντε ὥρας μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κἄστρου.

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνετο ὁ ἀρμოსτῆς εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας, κατέπλευσεν ἐκ νέου εἰς Κρήτην ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην ὁ αἰγύπτιος στόλος συνοδεύων 50 φορτηγὰ μετακομίζοντα στρατεύματα, τροφάς, πολεμεφόδια καὶ τὸν Χουσεήμπεην γαμβρὸν τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ καὶ διάδοχον τοῦ Χασάμπασα.

Ἄν καὶ ἡ εἰς τὴν κατεγίνοντο οἱ Χριστιανοὶ στρατολογία ἡλπίζετο καὶ ταχεῖα καὶ πολυάριθμος, μόλις συνήλθαν ὑπερμεσοῦντος τοῦ αὐγούστου εἰς Ἀμουργέλας δισχίλιοι καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὸν Ροῦσον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοτιμίας τῶν Σφακιανῶν· ἀφίχθη ἐκεῖ καὶ ὁ Τομπάζης μετὰ χιλίων. Δεκακισχίλιοι Τοῦρκοι, πεζοὶ καὶ ἱππεῖς, ἐπέπεσαν πανστρατιᾷ, καὶ πολλάκις ἐφορμήσαντες καὶ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν· ἀλλ' ὑπερίσχυσαν ἐπὶ τέλους. Ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν 300 Ἑλληνες ἐχάθησαν, κατέστρεψε τὸν ἀγῶνα καὶ ἐμκταῖωσεν ὅλας τὰς ὑπὲρ νέας στρατολογίας προσπάθειας τοῦ ἀρμოსτοῦ.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς ἀθυμίας ταύτης προσήλωσαν οἱ Ἕλληνες τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Γραμβούσης ἐπὶ πετρώδους τινὸς νησιδίου κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκρην τῆς νήσου κειμένου, ὀλιγάριθμον ἔχοντος φρουρὰν καὶ αὐτὴν ἀπρόσεκτον. Τὴν 11 δεκεμβρίου, νυκτὸς γενομένης, ἐκινήθησαν δισχίλιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δημήτρη Δράμαλη, ἀνέβησαν τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸ ἀφαρπάσωσιν, εἰσῆλθαν ἀνεμποδιστοὶ καὶ ἐφόνευσαν τὸν σκοπὸν κοιμώμενον· ἀλλὰ γενομένης ταραχῆς ἐπὶ τῆς ἐντὸς διασπορᾶς αὐτῶν, τοὺς ἐνόησαν οἱ Τοῦρκοι, ἔδραξαν τὰ ὅπλα, κατέλαβαν τὰς ὀχυράς θέσεις, καὶ ἀντεμάχοντο ἀγνοοῦντες διὰ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος τίνες οἱ φίλοι καὶ τίνες οἱ ἐχθροί. Ἐπὶ τῆς νυ-

κτερινῆς δὲ συμπλοκῆς ἐπληρώθησαν ὁ Ῥαφαλῖας πλοίαρχος τῆς γολέττας Τερψιχώρης καὶ τινες ἄλλοι, οἵτινες καὶ ἐξεβιάσθησαν τοῦ φρουρίου. Διαδοθέντος δὲ ψευδοῦς λόγου ὅτι οἱ προπορευθέντες κατεστράφησαν ὅλοι, ὑπερεφοβήθησαν οἱ λοιποί, καὶ οἱ πλεῖστοι αὐτῶν ἐξεπήδησαν πρὸς σωτηρίαν των. 40 εὐρέθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ ἄφ' οὗ ἔφεξε, καὶ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀναγνώστης Παναγιώτου καὶ ὁ Χατση-Γιάννης Βαρδικάκης, ἐκπήδησαντες ἐσώθησαν. Ὁ δὲ ρεθύμνιος Γεώργης Παπαδάκης, σπᾶσας τοὺς πόδας του ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς του καταβάσεως καὶ μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ, ἐφρονεύθη τὴν ἐπαύριον ὑπὸ τῶν ἐξεληθόντων τοῦ φρουρίου Τούρκων.

Θύων ἐν τούτοις ὁ Χουσεήμπεης καὶ ἀπολύων εἰσήλασε τὸν ὀκτώβριον εἰς Αὐλοπόταμον. Πεντακόσιοι Χριστιανοί, γυναῖκες τὸ πλεῖστον καὶ παιδία, ἐκρύβησαν ἐν τινι σπηλαίῳ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾷ πετρώδους βουνοῦ πρὸς τὸ δυτικοβόρειον μέρος τοῦ Μελιδωνίου, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Αὐλοποτάμου. Τρεῖς μῆνας ἀντέστησαν πολιορκούμενοι καὶ ἀμυνόμενοι. Μὴ δυνηθεὶς δὲ ὁ Χουσεήμπεης κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἤνοιξεν ὁπὴν ἄνωθεν τοῦ σπηλαίου, ἐπεσώρευσε ἐυφλέκτους ὕλας, τὰς ἐφλόγισε πνεύσαντος ἐπιτηδείου ἀνέμου, καὶ ὁ εἰσθρώσκων καπνὸς ἐπνίξε σχεδὸν ὅλους.

Προθέμενος ὁ ἀνὴρ οὗτος νὰ καταστρέψῃ ὀλοτελῶς τὸν ἀγῶνα ἐπάτησε τελευτῶντος τοῦ φεβρουαρίου καὶ τὸν Ἀποκόρωνα, ἐπάτησεν ἀρχομένου τοῦ μαρτίου καὶ ὑπέταξε καὶ αὐτὰ τὰ Σφακιά καὶ ἐκάλει καταβάς ἐκεῖθεν τοὺς λαοὺς εἰς ἀφοπλισμὸν καὶ εἰς μετάνοιαν ἐπὶ πλήρει καὶ τελείᾳ ἀφέσει παντὸς πολιτικοῦ ἀμαρτήματος καὶ ἐπὶ κατοχῇ τῆς ἰδιοκτησίας των· ἡρε δὲ καὶ ὄργανον τῶν βουλῶν του τὸν ἐκεῖ αὐστριακὸν ὑποπρόξενον Δερκούλην, ὅστις, περιφερόμενος ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἐκάλει τοὺς πάντας εἰς ὑποταγὴν ἐπὶ ἀμνηστείᾳ, καὶ ἐξέδωκε τὴν 12 ἀπριλίου ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, δι' ἧς τοῖς ἔλεγε κομπάζων ὅτι « ἂν οἱ Τοῦρκοι τὸν ἡπάτουν, θὰ τοὺς ἐστηλίτευε καὶ » θὰ μετεχειρίζετο ὅλην τὴν ἰσχύν του εἰς ἱκανοποίησιν τῶν παθόντων ». Ἐν ὅσῳ οἱ Σφακιανοὶ ἀντεῖχαν, ἡλπίζετο ὡς καὶ ἄλλοτε ἡ ἀνθρώπις τοῦ ἀγῶνος· ἀλλ' οἱ ἰσχυρότεροι τῶν πλάρχηγῶν αὐτῶν ἀπηρνήθησαν ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ τὸν ἀγῶνα. Τούτου γινώσκοντος, ἀπηλπίσθησαν ὅλοι, καὶ προκειμένης τῆς φυγῆς ἡ τῆς ὑποταγῆς, ἐπροτίμησαν τὴν φυγὴν οἱ

δυνάμενοι νὰ φύγωσι· πάμπολλοι δέ, μήτε νὰ φύγωσι δυνάμενοι μήτε νὰ προσκυνήσωσι θέλοντες, ἀνέβησαν τὰ ὄρθια μέρη τῆς Ἰδῆς ἐπ' ἐλπίδι ἀσφαλοῦς καταφυγῆς· δὲν ἔπκυσαν δὲ καὶ πολλοὶ κλεπτοπολεμοῦντες· ἦσαν καὶ τινες ἐπιθυμοῦντες ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἀπελπισίᾳ νὰ θέσωσι τὴν πατρίδα των ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Ὁ δὲ ἀτυχὴς ἀρμοστής, καταδιωκόμενος ἔνθεν κἀκεῖθεν, καὶ φοβούμενος μὴ πιασθῇ καὶ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἐχθροὺς παρὰ τῶν ἐπιβουλευθέντων τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Σφακιῶν, ἔκαστε τὰς ἐκεῖ ἀποθήκας τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἐσυμβούλευσε τοὺς Κρήτας διὰ προκηρύξεώς του τῆς 6 Ἀπριλίου νὰ ἐγκαρτερῶσιν ἔνοπλοι, καὶ διατάξας τὰ εἰς ὑποστήριξιν τῶν πολεμικῶν κινήματων καταπλεύσαντα ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὑδραῖκά πλοῖα νὰ παραλάβωσιν ὅσους ἐχώρουν καὶ μετακομίσωσιν εἰς Μονεμβασίαν, ἀνεχώρησε καὶ αὐτὸς τὴν 12 ἐπὶ τῆς Τερψιχώρης.

Ἀφ' οὗ οἱ Κρήτες κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἀντημεΐφθησαν μετὰ τινα καιρὸν οἱ προσκυνήσαντες ὀπλαρχηγοὶ ὅπως τοῖς ἔπρεπε. Συνήλθαν ἀνυπόπτως ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς εἰς τὰ Χανιά καὶ ἐρρίφθησαν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'.

Ἐξωτερικὸν δάνειον. - Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν τῆς Ἑλλάδος. - Φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι. - Συνθήκη εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ τέγματος τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ. - Ἀφίξεις τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ συντεγματάρχου Στάνωπος εἰς Ἑλλάδα. - Ἀποπείρα εἰς ἄλωσιν Κορώνης. - αἱ ἀλυσὶς τοῦ ἐν Εὐθείᾳ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου

ΤΡΙΕΤΙΑ σχεδὸν παρήλθεν ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλὰς ὠπλίσθη κατὰ τῆς καταθλιβούσης αὐτὴν ξένης ἐξουσίας, καὶ ὅλος ὁ τριετὴς οὗτος ἀγὼν διετηρεῖτο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τῶν ὀλίγων προσόδων τῆς καὶ διὰ τῶν συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν τῆς. Τὰ στρατεύματα, ὡς ἐπαρχιακὰ καὶ ὀλιγοδάκτυλα, δυνατὸν ἦτο νὰ διατηρῶνται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅχι καὶ ὁ στόλος. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἠσθάνοντο οἱ Ἕλληνες τὴν ἀνάγκην εὐρέσεως ἐξωτερικοῦ δανείου, καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξεδόθη ἐν Κορίνθῳ νόμος περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' εἰς εὐρεσίαν τοῦ ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως νὰ ὑπάρχῃ ἂν ὅχι βεβαιότης τοῦλάχιστον βάσιμος ἐλπίς ἀποδόσεως· εἰς ὑπαρξίν δὲ τοιαύτης ἐλπίδος ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως ἡ πολιτικὴ ὑπαρξίς τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὅχι μόνον ἀβέβαιος ἀλλὰ καὶ ἀπίθανος ἐφαίνετο τὰ πρῶτα ἔτη ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως· μετὰ τρεῖς ὅμως ἔτη δεινῶν καὶ εὐτυχῶν ἀγῶνων, αἱ ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἐφαίνοντο ὅπως οὖν βάσιμοι, καὶ ἡ εὐρεσις τοῦ δανείου πιθανή. Ἐπὶ τῇ πιθανότητι ταύτῃ ἐξεδόθη τὸν μᾶλλον τοῦ παρόντος ἔτους ἄλλος νόμος εἰς εὐρεσίαν τεσσαρῶν ἐκατομμυρίων διστήλων.

Ὅσον δὲ ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα αἱ αὐλαί, τόσον ἐφάνησαν εὐμενεῖς οἱ λαοί. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ μέχρι τέλους δὲν εἶδαν οἱ λαοὶ ἐν αὐτῷ, ὡς αἱ αὐλαί, τὸ καταστρεπτικὸν ἀλλὰ τὸ ἐπανορθωτικὸν σημεῖον τῶν κοινωνιῶν, καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν βοηθήσωσι καθ' ὅσους ἐδύναντο τρόπους.

Πρῶτοι ἦλθαν εἰς ἀντίληψίν του οἱ σοφοὶ τῆς Γερμανίας ἀσχοληθέντες, ἐξάρχοντος τοῦ Θηρσίου, εἰς σύστασιν καὶ ἀποστολὴν εἰς Ἑλλάδα γερμανικοῦ λεγεῶνος. Κατασταθεὶς δὲ ὁ Ἄρειος πάρις ἀπέστειλεν εἰς Γερμανίαν τὸν Θ. Κερχλιν δώσας αὐτῷ ἐξουσίαν εἰς εὐρεσιν δανείου πρὸς ταχεῖαν ἀποστολὴν τοῦ λεγεῶνος τούτου καὶ ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων· ὑπεγράφη δὲ ἐν Ζυρίχῃ καὶ σύμβασις περὶ μεταβάσεως ἐξακοσίων· μετέβησαν διὰ τῆς Μασσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τινες αὐτῶν· ἄλλ' ἡ κατὰστασις τοῦ τόπου δὲν επέτρεπε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τῆς συμβάσεως, διὰ τοῦτο ἡ μετάβασις τῶν πολλῶν δὲν ἐπραγματοποιήθη, καὶ οἱ μεταβάντες διεσκορπίσθησαν.

Προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ ἡ ἀγιότης τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀνισότης τῆς πάλης, ἡ ὁμότης τῶν Τούρκων, ἡ ἐν τοῖς δεινοῖς παθήμασι καρτερία τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ προγονικαὶ αὐτῶν ἀναμνήσεις ἐπήνεγκαν τὴν σύστασιν φιλελληνικῶν ἐταιριῶν ἐξ ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, ἀντιφερομένων μὲν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ βήματος, ἄλλ' ἡνωμένων διὰ φιλαδελφικοῦ δεσμοῦ ὑπὲρ Ἑλλήνων. Τοιαῦται ἐταιρίαι ἐσυστήθησαν πρῶτον μὲν ἐν Ζυρίχῃ καὶ Γενεύῃ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐγκυμονεῖτο τοιαύτη καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Βρεττανίᾳ ἀφ' ὅτου κατεστράφη ἡ Χίος, καὶ πρῶτος ὁ Ἐδίμπουργος, συνηγορεύσαντος ἐπὶ ὁμηγύρεως τοῦ περιφήμου Μακκρίου, ἐπρόσφερε τὸν ὅβελόν του. Οὐδὲν ἤττον τῆς Εὐρώπης συνεκινήθη καὶ ἡ Ἀμερικὴ σχεδὸν συγχρόνως. Πρῶτος ὁ καὶ ὡς πολιτευτὴς καὶ ὡς ἐλληνιστὴς διαπρέπων Εὐερέττος ὕψωσε φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἀντήχησεν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς γῆς ἐκείνης. Ἡ δὲ ἀδελφότης τῶν Φίλων, ἡ αἰείποτε ἀφισταμένη παντὸς πολιτικοῦ σκοποῦ καὶ αἰείποτε προϊσταμένη παντὸς φιλανθρωπικοῦ, δὲν ἔπαυσε καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἀφ' ὅτου ἐγνώσθη ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου, περιθάλλουσα διὰ γενναίων συνδρομῶν τὴν ἐξ αἰτίας τῆς τουρκικῆς θηριωδίας δεινοπαθοῦσαν ἀνθρωπότητα. Λήγοντος δὲ τοῦ μαρτίου τοῦ 1823 ἐσυστήθη ἐν Λονδίνῳ ἡ πρὸ τινος προσδοκωμένη φιλελληνικὴ ἐταιρία, ἐν ἣ ἐνεγράφησαν ἐπίσημοι ἄνδρες. Ἡ ἐταιρία αὕτη μεγάλως ὠφέλησε διὰ τῆς ἐπιτρόχης τῆς ἐπὶ τῆς καινῆς γνώμης, καὶ διὰ τῆς ἐπιτρόχης τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου· συνήργησε δὲ τὰ μέγιστα καὶ εἰς εὐρεσιν τῶν ζητουμένων δανείων.

Περιώδευε πρό τινος καιροῦ ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης τὴν Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἐπισκεφθεὶς καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Βλακιέρου. Ὁ Ἀγγλος οὗτος, παρατηρήσας τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπὶ ἐλληνικοῦ πλοίου, οὗτινος ἡ πρωτοφανὴς σημαία ἐνθουσίασε τοὺς φιλελευθέρους. Ἐφερε καὶ δέκα ἐλληνόπαιδας, οὓς διάφοροι Ἀγγλοι παρέλαβαν εἰς ἀνατροφὴν δι' ἰδίας αὐτῶν δαπάνης. Εὐρὼν δὲ συστημένην τὴν φιλελληνικὴν ἐταιρίαν, προητοίμασε δι' ὧν ἔδωκεν αὐτῇ πληροφοριῶν τὴν ὁδὸν εἰς εὐρεσιν τῶν ζητουμένων δανειῶν, καὶ κατέβη ἐκ δευτέρου εἰς Ἑλλάδα πρὸς ἐπίσπευσιν ἀποστολῆς ἀνδρῶν ἐχόντων τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην πληρεξουσιότητα. Ὡς τοιοῦτοι ἐξελέχθησαν ὁ Ὀρλάνδος, ὁ Λουριώτης καὶ ὁ Ἰωάννης Ζαήμης. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἀνεχώρησαν τὸν νοέμβριον, ὁ δὲ τρίτος βραδύτερον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης παρενέπεσαν τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ Γάλλος Ἰορδάνης συνώδευσε τὸν Μεταξῆν ἐπὶ τῆς εἰς Βερώνην ἀποστολῆς του· ἀποτυχούσης δὲ ταύτης διέβη κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ εἰς Παρισίους ἐπ' ἐλπίδι εὐρέσεως δανειῶν διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐκεῖ ἐδρευούσης ἐπιτροπῆς τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἐν Παρισίοις προϊστάμενοί τοῦ τάγματος τούτου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰορδάνης, μέλος αὐτοῦ, κύριον σκοπὸν εἶχαν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅχι τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος διὰ τοῦ τάγματος, ὑπεκρίθησαν ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ χορηγήσωσιν ἐπὶ λόγῳ βοηθημάτων τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει φράγκα 4,000,000· ἀλλ' ἀπήτησαν ἀντάλλαγμα τὴν κυριαρχίαν τῶν ἄλλοτε ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ τάγματος νήσων, Ῥόδου, Σκαρπάθου καὶ Ἀστυπάλαιας, μέχρι δὲ τῆς κυριεύσεως καὶ παραχωρήσεως αὐτῶν, τὴν προσωρινὴν κατοχὴν Σύρας καὶ τινων τῶν ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐρημονήσων· καὶ ἐπειδὴ τὸ τάγμα οὔτε δύναμιν στρατιωτικὴν εἶχεν, οὔτε δάνεια εὕρισκεν ἐν ὀνόματί του, ἡ Ἑλλὰς ὥφειλε καὶ στράτευμα νὰ δώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἀνωτέρω νήσων, καὶ νὰ στέρξῃ ὥστε ἐν ὀνόματι αὐτῆς νὰ δανεισθῇ τὸ τάγμα ὅχι μόνον τὸ ἀνωτέρω ποσὸν εἰς χρῆσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἕξ ἄλλα ἑκατομμύρια εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ τάγματος· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀντὶ νὰ βοη-

θηθῇ ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τοῦ τάγματος ὡς ἤλπιζεν, ἔπρεπεν αὕτη νὰ τὸ βοηθήσῃ καὶ νὰ τὸ παράξῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Κατὰ τοὺς ἀτόπους δὲ τούτους ὅρους ὁ αὐτοχειροτόνητος πληρεξούσιος τῆς Ἑλλάδος Ἰορδάνης καὶ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ τάγματος, οἱ συνάδελφοί του, συνυπέγραψαν ἐν Παριείοις τὴν 18 ἰουνίου συνθήκην, καὶ ἀφίχθη καὶ τις ὡς πρέσβυς τοῦ τάγματος εἰς Ἑλλάδα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, χλευάζοντες τὰ γενόμενα, καὶ τὴν συνθήκην ἀπέρριψαν, καὶ τὸν πρέσβην ἀπέπεμψαν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγερθῇ ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς Ἑλλάδος τὸ τάγμα τοῦτο, ὁ ἀγὼν αὐτῆς ἡῦρε μέγαν ὑπέρμαχον. Διεκρίνετο διὰ τὸν φιλελληνισμόν του ὁ λόρδος Βύρων (α). Ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος ποιητής, ὅστις ἔφαλε παθητικώτατα τὴν Ἑλλάδα δούλην, ἐβουλήθη ἀφ' ἧς ὥρας ἔλαβε τὰ ὄπλα νὰ τῇ δώσῃ καὶ χεῖρα βοηθείας εἰς ἀνόρθωσιν, καὶ νὰ βάλῃ εἰς κίνδυνον ὑπὲρ αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Ἐνίχυσε τὸν σκοπὸν τοῦ λόρδου καὶ ἡ ἐν Λονδίῳ σύστασις τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἥτις, μαθοῦσα ὅτι ἐμελέτα ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, τὸν ἀνέδειξεν ἀντιπρόσωπόν της. Ἐπὶ τῆς συστάσεως τῆς ἐταιρίας ταύτης διέτριβεν ὁ λόρδος ἐν Γενούῃ· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 1 ἰουλίου καὶ κατευωδῶθη ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου εἰς Ἀργοστόλι· τὸν συνηκολούθουν δὲ ὁ κόμης Γάμβας καὶ ὁ ἱατρὸς Βροῦνος Ἴταλοί, καὶ ὁ Τρελώνης καὶ ὁ Βράων Ἀγγλοι. Ἀνωμαλίας καὶ ἐμφύλιοι ταραχαὶ ἐπεκράτουν ἐν Ἑλλάδι καθ' ὃν καιρὸν ἔφθασεν ὁ λόρδος εἰς Κεφαλληνίαν· διὰ τοῦτο ἀπέστειλε τοὺς δύο συναδαιπόρους του Ἀγγλους εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀναγγέλλων διὰ τῶν πρὸς αὐτὴν γραμμάτων του τοὺς φιλελληνικοὺς σκοποὺς του καὶ τοὺς τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρίας (β)· παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς νὰ περιοδεύσωσι καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἵνα ἴδωσι τὴν κατάστασίν της· ἀπομείνας δὲ αὐτὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ διέτριψεν ἐξ ἐβδομάδας ἐπὶ τοῦ πλοίου· μετὰ ταῦτα ἀπέβη εἰς Μεταξάτα ἐπὶ μίλια μακρὰν τοῦ Ἀργοστολίου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐνδιαμείνῃ ἕως οὗ ἐμάνθανεν ἀκριβῶς τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐβλεπε ποῦ καὶ πῶς νὰ διευθύνῃ τὰ βήματά του.

Ἡ ἔλευσις δὲ τοῦ Βύρωνος καὶ τὰ ἐντεῦθεν προσδοκώμενα ἔβαλαν εἰς κίνησιν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις τὸν ἐκάλει ὅπου ἔδρευεν, οἱ ἀντίπαλοι αὐτῆς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Ἕλληνες ἐπροσπάθουν διὰ γραμμάτων καὶ δι' ἀποστόλων νὰ

τὸν προσελκύσωσι καὶ νὰ τὸν διαθέσωσι κακῶς πρὸς τοὺς ἐναντίους των· ἀλλ' ὁ λόρδος δὲν ἔπικνε καλῶν ὅλους εἰς κατεύνασιν τῶν παθῶν καὶ εἰς ὁμόνοιαν. Ταλαντευόμενος δὲ μέχρι τινὸς ποῦ ν' ἀπέλθῃ, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι, μεταβάντος ἐκεῖ τοῦ Μαυροκορδάτου, καὶ ἀποπλεύσας τὴν 15 δεκεμβρίου κεμβρίου ἐπὶ τινος πλοίου ὑπὸ σημαίαν ἰονικὴν, ἐπεσκέφθη τὴν Ζάκυνθον εἰς πορισμὸν χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκεῖ τραπεζίτου του, ἀνήχθη ἐκεῖθεν τὴν 17, καὶ τὴν ἐπαύριον ὄρθρου βαθείως εὑρέθη πλησίον ὁθωμανικῆς τινος φρεγάτας καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ· βοηθηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον διωσθεὶς εἰς Σκρόφας· ἀλλ' ἔπεσε μετὰ ταῦτα εἰς ἄλλον κίνδυνον. Ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας τρία ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχει μεταξὺ Ἑχινάδων καὶ Δραγαμέστου, ἕως οὗ, γνωσθέντων τῶν παθημάτων του ἐν Μεσολογγίῳ, ἐσταλῆσαν εἰς ἀντιληψίν του ἑνοπλά τινεα πλοίαρια καὶ τὸ δικάταρτον ὁ Λεωνίδας, καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν κατευωδῶθη τὴν 24 εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ὅλοι τὸν ὑπεδέχθησαν πλήρεις ἀγαλλιάσεως, ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐλπίδων.

Ἐπλεε συγχρόνως ἐπὶ τινος πλοίου ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν καὶ ὁ κόμης Γάμβας καὶ ἄλλοι τινὲς ἀκόλουθοι τοῦ λόρδου. Τὸ πλοῖον τοῦτο εὑρέθη τὰ χαράγματα τῆς 18 πλησίον τῆς αὐτῆς φρεγάτας, καὶ ἐκλαβὼν αὐτὴν ὡς αὐστριακὴν δὲν ἀπεμακρύνθη καὶ συνελήφθη· κατεποντίζετο δὲ καὶ αὐτάνδρον, διότι οἱ Τούρκοι τὸ ὑπέθεσαν πυρπολικόν, ἂν δὲν ἐπληροφορεῖτο ἐν καιρῷ ὁ ὁθωμανὸς πλοίαρχος ὅτι ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ Βαλσαμάκης ἦτον ὁ διασώσας ποτὲ αὐτὸν κατὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν καὶ ξεναγωγῆσας. Μετακομισθὲν τὸ πλοῖον εἰς Πάτρας, καὶ ἐξετασθέντων τῶν ἀποδημητηρίων καὶ τῶν ἐμπλεόντων, ἀπελύθη ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ ναυλώσας αὐτὸ Γάμβας ἀπῆρχετο εἰς Κάλαμον πρὸς ἔντευξίν τινων Ἀγγλῶν μεθ' ὧν ἐσκόπευε νὰ περιέλθῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Ἐκτὸς ἄλλων πραγμάτων τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε καὶ 8000 δίστηλα.

Συστηθεῖσα ἡ φιλελληνικὴ ἀγγλικὴ ἐταιρία, καὶ πρὶν γνωρίσῃ τοὺς περὶ Ἑλλάδος σκοποὺς τοῦ Βύρωνος, εἶχεν ἀποστείλει ὡς ἀντιπρόσωπόν της εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν συνταγματάρχην Στάνωπον ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αἰτήσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ καλοκάγαθος ἀνὴρ, ἐπισκεφθεὶς τὰς φιλελληνικὰς ἐται-

ρίας τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλουηττίας, εἰς μείζονα ἐπιτυχίαν τῆς φιλελληνικῆς ἀποστολῆς του, ἐπεσκέφθη καὶ τὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ λόρδον ὡς ἀντιπροσωπεύοντα καὶ αὐτὸν τὴν ἀγγλικὴν ἑταιρίαν, καὶ ἐκεῖθεν διεβιβάσθη τὴν 30 νοεμβρίου εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐπεμελήθη νὰ συναῇ τὰ διεσπαρμένα εἰς Πελοπόννησον λείψανα τοῦ γερμανικοῦ λεγεῶνος πρὸς σύστασιν μηχανουργείου καὶ αὕξῃσιν τῶν πολεμικῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων· ἄλλ' ἐξ αἰτίας τῶν κακοπαθειῶν καὶ τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἀνδρῶν τοῦ λεγεῶνος, ὀλιγώτατοι εὐρέθησαν ἱκανοὶ νὰ ἐργασθῶσι· προσήλθαν καὶ τινες Ἕλληνες, καὶ ἐτέθησαν ὅλοι ὑπὸ τὸν μηχανουργὸν Ἀγγλον Πάρην, ὃν ἀπέστειλε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ἑταιρία εἰς Ἑλλάδα συναποστείλασα καὶ δῶρα, πυρίτιδα, σφαίρας, μίαν βομβοβόλον, ἑνδεκα ἐλαφρὰ κανόνια μετὰ τῶν εἰς κίνησιν καὶ χρῆσιν αὐτῶν ἀναγκαίων, ἕν ἐνόμιστον σιδηρουργεῖον καὶ τοὺς ἀναγκαίους τεχνίτας ἐκ συνεισφορῶν τῶν μελῶν τῆς, ἐν αἷς καὶ χίλιαι λίραι τῆς δημαρχίας τοῦ Λονδίνου. Ὁ Στάνωπ ἡσχολήθη καὶ εἰς σύστασιν γραμματαγωγείου, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ συνδρομῆς αὐτοῦ ἐξεδόθησαν κατὰ πρῶτην φορὰν ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος (γ) ἡφημερίδες· ἄλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ἐγεννήθησαν ἔριδες μετὰξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βύρωνος, διότι ὁ μὲν συστητὴς αὐτῶν ἐθεώρει τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τοῦ Βενθάμου ὀρθὰς, καὶ ταύτας ἐπροθυμεῖτο διὰ τῶν ἡφημερίδων νὰ διαδῶσιν· ὁ δὲ λόρδος, σκοπιμώτατον λογιζόμενος τὴν εὐδῶσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὄχι εἰσαξίν θεωριῶν, ἐχλεύαζε τὰς ἀρχὰς ταύτας ὡς ἀκαταλλήλους. Ἀντιφερόμενος δὲ ὁ Στάνωπ πρὸς τὸν λόρδον ἐμέμφετο ὡς ἀντιδημοκρατικόν καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ ἀνεχώρησε τὴν 9 φεβρουαρίου δυσηρεστημένος εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ πλήρης πάντοτε εἰλικρινοῦς ζήλου ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους· ὁ δὲ λόρδος ἔμεινεν ἐν Μεσολογγίῳ, ὅπου συνέρρευσαν ὑπὸ τὴν σκέπην του διάφοροι φιλέλληνες τῇδε κάκεισε τῆς Ἑλλάδος περιφερόμενοι.

Κατεγίνοντο πρό τιнос καιροῦ οἱ Ἕλληνες σπουδαίως εἰς ἄλωσιν τῆς Κορώνης. Ἐντόπιοι τινες καὶ διακόσιοι ὑπομίσθιοι Βούλγαροι καὶ Στερεοελλαδίται ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν, ὅλοι δὲ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαυρομιχαλῶν, Ἀντώνη καὶ Κωνσταντίνου, ἐπεχείρησαν τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τὴν νύκτα τῆς 28 φεβρουαρίου, νύκτα σκοτεινὴν καὶ θυελλώδη· 52

ἐντόπιοι ἐπροπορεύθησαν, ἀνέβησαν τὸ τεῖχος διὰ κλιμάκων, δὲν ἤϋραν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἐχθρὸν διὰ τὴν κακοκαιρίαν, καὶ ἐρρίφθησαν ἔσω· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν ἐζήτουν ἐπὶ τῆς κρισίμου ἐκείνης ὥρας μισθοῦς. Ἐγκαταλειφθέντες οἱ 52 καὶ ἀνίκανοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των νὰ ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ἐσχεδιάσθη, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ ἔπесαν ἐπ' αὐτούς, ἐξ ὧν τινες κατέβησαν διὰ τῶν κλιμάκων ἀβλαβεῖς, τινὲς δὲ κατεκρημνίσθησαν· 16 δέ, κλεισθέντες ἐντὺς ὀχυρᾶς οἰκίας καὶ μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσιν, ἐκάζησαν.

Ὁ δὲ ἐν Εὐβοίᾳ Ὀδυσσεὺς μαθὼν τὴν εἰς Ἀθήνας προσδοκωμένην μετὰβασιν τοῦ Στάνωπος καὶ μὴ προσδοκῶν ἐκ τῆς ἐκστρατείας του ὅ,τι ἐπροσδόκα κατ' ἀρχάς, ἀνεχώρησεν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ ἐπανέλθῃ μετ' ὀλίγον· ἐναπέμειναν δὲ τὰ στρατεύματα καὶ τὰ πλοῖα· ἀλλὰ τὴν 24 ἀπριλίου κατέπλευσαν ἀπροσδοκῆτως εἰς Χαλκίδα 24 ὀθωμανικὰ φέροντα δισχιλίους γενιτσάρους καὶ τροφάς· τότε ἀπέπλευσαν τὰ ψαριανά, καὶ διελύθη κακῶς ἔχον τὸ στρατόπεδον. Ἐν δὲ τῶν πολιορκούντων πλοίων, τὸ τοῦ Κουτάβου, μὴ δυνηθὲν νὰ φύγῃ, ἐβυθίσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'.

Τὰ δύο νομοτελεστικά. - Ἐμφύλιος πόλεμος. - Διὰγωγή τοῦ Εὐρώ-
νος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ. - Καταδίκη τοῦ Καραϊ-
σκάκη ὡς ἐπιβούλου. - Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. - Παρά-
δοσις Ναυπλίου καὶ εἰσοδος τῆς νέας κυβερνήσεως.

Ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ, συνυπάρχοντος καὶ τοῦ καθαιρεθέντος, ἦτο προαγγελία ἐμφυλίου πολέμου. Ἡ νομιμότης ἦτον ἀναμφιβόλως παρὰ τῷ βουλευτικῷ· ἀλλ' ἡ μέλλουσα νὰ κατισχύσῃ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου δύναμις ἐφαί-
νετο ἀμφιρρέπῃς. Ἡ στερεὰ Ἑλλὰς ἀδιαφόρει ὅλη· αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ὑπεστήριζαν τὴν νέαν κυβέρνησιν· ἡ δὲ Πελοπόννησος, τὸ πεδῖον τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, οὖσα διηρημένη, ἐφαίνετο μάλ-
λον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ κολοκοτρωνικοῦ κόμματος, καὶ τὰ φρούρια αὐτῆς ἦσαν ὑποχείρια τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀποκηρυχθέν-
τος νομοτελεστικοῦ.

Ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῶν δύο κομμάτων ἔγειναν καὶ πρὶν συμβῇ καὶ ἀφ' οὗ συνέβη τὸ σχίσμα, ἀλλὰ δὲν ἐκαρποφό-
ρησαν. Ἦλθεν εἰς τὸ μέσον καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ πάντοτε ἀποστρεφόμενος τὰς ἐμφυλίου συγκρούσεις, καὶ μετέβη ἀπὸ Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἐκάθητο πρό τινος καιροῦ μακρὰν τῶν πραγμάτων, εἰς Κρανίδι ἐπ' ἐλπίδι νὰ συμβιβάσῃ τὰ δύο κόμ-
ματα ἔτοιμα εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέτυχεν.

Οἱ πρώτιστοι δὲ ὑπερασπισταὶ τῆς νέας κυβερνήσεως ἐκ τῶν Πελοποννησίων ἦσαν ὁ Ζαήμης, ὁ Λόντος, ὁ Νοταρᾶς, ὁ Για-
τράκος, ὁ Μούρτσινος καὶ ὁ Τσανετάκης. Ὁ Ζαήμης, ἡ κεφαλὴ τοῦ κόμματος τούτου τῆς Πελοποννήσου, παρητήθη τοῦ νομο-
τελεστικοῦ, συστηθείσης τῆς νέας κυβερνήσεως, ἂν καὶ ὁμό-
φρων αὐτῆς, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὠφέλει μᾶλλον ἐκτὸς ἢ ἐντὸς τὸν ἀντικατέστησε δὲ ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης. Συγχρόνως διωρίσθη ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸ μέλος αὐτοῦ ὁ Παναγιώτης Μπότσης.

Ἡ δὲ ἀποκηρυχθεῖσα κυβέρνησις ἔστησε τὴν ἑδραν τῆς ἐν Τριπολιτσᾷ, καὶ ἐκεῖθεν ἐξέδ'δε τὰς διαταγὰς τῆς· τὴν παρηκολούθησαν καὶ οἱ ὑπουργοὶ τῆς· ἄλλ' ὁ γνωστότερος, ὁ ἱκανώτερος καὶ ὁ παλιμβουλότερος αὐτῶν, ὁ Δικαῖος, ὁ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεμακρύνθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας διὰ νυκτὸς καὶ ἠνώθη μετὰ τῶν ἐν Κρανιδίῳ. Ἡ αὐτομόλησις αὕτη ἐβλάψε μεγάλως τὴν ἐν Τριπολιτσᾷ κυβέρνησιν. Οὐδ' οἱ κάτοικοι τῆς Τριπολιτσᾶς ἦσαν ὅλοι πιστοὶ εἰς αὐτήν, τινὲς δὲ καὶ ἐνόπλιως τὴν ἐπεβουλεύθησαν.

Ἐσυστήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μυστικὴ ἐταιρία εἰς ἀμοιβαίαν δῆθεν ὑπεράσπισιν. ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν κακώσεων, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἐδρευούσης κυβερνήσεως· ὠνομάζετο δὲ Ἀδελφότης. Τετρακόσιοι ἦσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὴν ἀρχομένου τοῦ φεβρουαρίου, ὅτε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μποταίτης ἀπεφάσισε νὰ τοὺς κινήσῃ ὑπὸ τὸ ἀκόλουθον σύνθημα. Δύο πιστοὶ του, περιφερόμενοι τὰ ἐργαστήρια, καὶ βαστώντες κἀνιστρον ἐν ᾧ ἦτον ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔλεγαν «βοή·
» θεῖά σου ὁ ἅγιος Δημήτριος ». Ὁ λόγος οὗτος ἐδήλου παρὰ τοῖς ἐταίροις, «κλείσε τὸ ἐργαστήριόν σου καὶ ὀπλίσου». Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐταῖροι εἰδοποιηθέντες ὀπλίσθησαν καὶ ἔτρεξαν νὰ καταλάβωσι τὸ μέγαλον κανονοστάσιον καὶ τὰς παρακειμένας οἰκίας. Καθ' ὁδὸν ἀπῆντησαν τὴν φρουράν, τὴν προσέβαλαν, τὴν διεσκόρπισαν, ἐκυρίευσαν τὸ κανονοστάσιον καὶ διενυχτέρευσαν ἡσυχοὶ ἐν ταῖς παρακειμέναις οἰκίαις μὴ φροντίζοντες νὰ καταλάβωσι καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐρράθυμουν, οἱ ἄλλοι ἔφεραν, μόλις ἔφεξεν, εἰς τὴν πόλιν πλῆθος χωρικῶν Τριπολιτσειωτῶν καὶ Καρυτινῶν. Τούτους ἰδόντες οἱ ὑπὸ τὸν Μποταίτην, ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν τεχνῖται καὶ ἀπειροπόλεμοι, ἐφοβήθησαν, 150 διὰ μιᾶς ἐδραπέτευσαν, οἱ δὲ λοιποὶ ῥίψαντες τὰ ὅπλα ἐπανήλθαν ἀνενόχλητοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαιναν, οἱ ἐν Κρανιδίῳ, ἐτοιμασθέντες ν' ἀφῆσωσι τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπανέλθωσιν εἰς Ἀργολίδα, ἐκήρυξαν ἑδραν τῆς νέας κυβερνήσεως τὸ Ναύπλιον, καὶ ἐμβάντες εἰς δύο ὑπὸ τὸν Μιαούλην πλοῖα κατέπλευσαν εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλους τὴν 6 μαρτίου, διεσκόρπισαν κανονοβολοῦντες τοὺς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπαύριον διέταξαν τὸν φρούραρχον Ναυπλίου Πάγον, υἱὸν τοῦ

Κολοκοτρώνη, νὰ ἐτοιμάσῃ τὰ ἀναγκαῖα καταλύματά των. Ἠπειθήσεν ὁ φρούραρχος, ὡς οὐδεὶς ἀμφίβαλε, καὶ ἡ κυβέρνησις τὸν ἀπεκήρυξεν ὡς ἀποστάτην καὶ ὡς ἐχθρὸν τοῦ ἔθνους· διέταξε δὲ καὶ τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Συγχρόνως ἐκίνησε δυνάμεις καὶ κατ' ἄλλων μερῶν, καὶ κυρίως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Ἀκροκορίνθου.

Ἐφρούρει τὴν Ἀκροκορίνθον ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ Χελιώτης, ὁμόφρων τοῦ Κολοκοτρώνη. Οὗτος, μὴ θέλων ν' ἀπιστήσῃ πρὸς τοὺς ὁμόφρονάς του, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀντισταθῇ πρὸς τοὺς ἐναντίους του, ἔφυγε κρυφίως μετὰ τινων πιστῶν του, διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπήτουν καθυστεροῦντας μισθοὺς καὶ ἠπειλοῦν νὰ παραδώσωσι καὶ αὐτὸν καὶ τὸ φρούριον εἰς χεῖρας τῶν ἐναντίων, οἱ δὲ ἐναπομείναντες τὸ παρέδωκαν τὴν 21 μαρτίου.

Ἦσαν ἐν Τριπολιτσᾷ καθ' ἧς ἐκίνησε δυνάμεις ἡ νέα κυβέρνησις ὅχι μόνον τὰ μέλη τῆς ἀποκηρυχθείσης κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Γενναῖος, ὁ Γρίβας, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Κανέλλος Δηληγιάννης· ὅλη δὲ ἡ δύναμις αὐτῶν ἦσαν χίλιοι. Οὗτοι κατεῖχαν θέσεις ἐντὸς τῆς πόλεως. Μόνοι οἱ περὶ τὸν Γρίβαν καὶ μία ἑκατοστὺς ἄλλων στρατιωτῶν κατεῖχαν αἰκίας τινὰς ἔξωθεν τοῦ τείχους πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου. Ἡ δὲ ἐπελθοῦσα δύναμις συνηριθμεῖτο εἰς τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Λόντον, τὸν Γιατράκον, τὸν Νοταρᾶν καὶ τὸν Κεφάλαν. Ἡ δύναμις αὕτη κατέλαβε διαφόρους θέσεις ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐπολιόρκει. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 1 ἀπριλίου ἦλθάν τινες πλησιέστερον καὶ κατέλαβαν τὰ προάστεια Μπασάκου καὶ Σέχου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἤρχισεν ὁ τουφεκισμὸς αὐτῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Γρίβαν. Ἐπλησίασαν μετ' ὀλίγον καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, ἐξῆλθον τῆς πόλεως καὶ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Νικήτας διὰ τῆς πύλης τοῦ Λεονταρίου, καὶ ἀναψεν ὁ τουφεκισμὸς· συνέπεσε νὰ φθάσωσιν ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ χίλιοι Ἀρκάδιοι καὶ Καρυτινοὶ βοηθοὶ τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ ὑπὸ τὸν Παπατσῶνην, τὸν Πέτροβαν καὶ τὸν Πλαπούταν. Δικαίως ἐφοβοῦντο πολλοί, ὅτι ἐπὶ τῆς μάχης ἐκείνης θὰ ἐπιπτε μία ἑκατοστὺς πολεμιστῶν· ἀλλ' ἡ πολὺκροτος ἐκείνη ἡμέρα εἶδε μόνον ἓνα πεσόντα, μηδεμίαν διάθεσιν ἐχόντων τῶν πολεμούντων νὰ χύσωσιν ἀδελφικὸν αἷμα. Δις ἐξῆλθον οἱ ἐντὸς καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν ἐκτὸς· ἀλλὰ καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτῶν καὶ αἱ συγχρούσεις ἐπὶ

Ἀπρίλιος

ματαίῳ. Ἐπὶ τέλους ἤλθαν εἰς λόγους, καὶ εἰς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐν τῇ πόλει πάσχοντος ἁθῶου λαοῦ ἐσυμβιβάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν οἱ ἐν τῇ πόλει, οἱ κοινῶς λεγόμενοι ἀντάρται, καὶ ἀνεχώρησαν τὴν 5 ἀνενόχλητοι. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἀνεχώρησαν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ταραξώσιν ἐκ νέου τὴν ἐπικράτειαν δι' ἄλλου ἀναρχικοῦ πολέμου, διότι Ἀρχὴν δὲν συνίστων πλέον τὰ μέλη τοῦ καθαιρεθέντος νομοτελεστικοῦ, ἀφ' οὗ ἐξεληθόντα τῆς Τριπολιτσᾶς διεσκορπίσθησαν ἐπὶ στρατολογίᾳ.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, ὃ ἐστὶν ἀφ' οὗ ἐστρατολόγησαν, οἱ μὲν ἐπανῆλθαν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς ἀποκλεισμόν τῶν χθρῆς ἀποκλεισάντων αὐτούς, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Γενναῖον ἐστράτευσαν εἰς βοήθειαν τοῦ διὰ σπᾶνιν τροφῶν καὶ διὰ τὴν καθ' ἡμέραν λειποταξίαν τῶν ἐν αὐτῷ στρατιωτῶν κινδυνεύοντος Ναυπλίου. Οὗτοι φθάσαντες εἰς Κανδύλαν μετὰ 500 ἡῦραν 120 στρατιώτας τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ καὶ τοὺς συνέλαβαν ὅλους αἰφνης ἐπιπεσόντες. Προχωρήσαντες δὲ εἰς Μπουγιατί δύο ὥρας μακρὰν τῆς Κανδύλας ἡῦραν τὸν Νικήταν φυλάττοντα τὴν θέσιν ἐκείνην, παρέλαβαν καὶ αὐτόν, καὶ τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 8

Μάιος μαΐου, ἔφθασαν εἰς Κουτσοπόδι· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκίνησαν οἱ πλεῖστοι πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἐξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐστρατοπέδευε κατὰ διαταγὴν τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ ὁ Χατση-Χρήστος, ὁ πρὸ μικροῦ ἐγκαταλείψας τοὺς ἀντάρτας μετὰ τοῦ ἐκ Βουλγάρων ἱππικοῦ του. Οὗτος, βλέπων τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ὁδεύοντας πρὸς τὸ Ναύπλιον, ἔτρεξεν εἰς συνάντησίν των. Ἐξῆλθαν τότε καὶ παρηκολούθησαν τούτους καὶ οἱ ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ τὸν Πάνον καὶ Τσόκρην ἐπ' ἐλπίδι νὰ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν βάλλοντες τοὺς πολιορκητάς των εἰς τὸ μέσον· συνεκρούσθησαν κατὰ τὴν Δελαμανάραν καὶ τὸ Κοῦτσι αὐθημερόν· συνεκρούσθησαν καὶ κατὰ τὴν Τύρινθα τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν διαρκούσης τῆς μάχης ἤλθαν εἰς ἐπικουρίαν πρὸς μὲν τοὺς κυβερνητικοὺς οἱ περὶ τὸν Μακρυγιάννην τὸν πρὸ ὀλίγου αὐτομολήσαντα καὶ κύτάν, πρὸς δὲ τοὺς ἀντάρτας οἱ περὶ τὸν Νικήταν· 20 τῶν ἀνταρτῶν καὶ 8 τῶν κυβερνητικῶν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν κατὰ τὰς δύο ταύτας συγκρούσεις, ἐπληρώθη κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ ὁ Τσόκρης. Μετὰ τὰς συγκρούσεις ταύτας τὰ στρατεύματα διεχωρίσθησαν. Τὸ δὲ ἑσπέρας τῆς 11 ἐξῆλθεν ἐκ δευτέρου ὁ Πάνος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ

φρούριον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γενναίου καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 250 Τσάκωνες τοῦ κόμματος τῶν ἀνταρτῶν, καὶ ὁ Βούλγαρος Χατσῆ-Στεφανῆς μετ' ὀλίγων, ἐρχόμενοι ἐκ τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἀγίου Πέτρου, ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τῶν ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλων ἐπὶ σκοπῇ νὰ καταλάβωσιν αὐτοὺς αἰφνιδίως ἀφρουρήτους ὄντας. Προειδοποιημένοι περὶ τοῦ ἐρχομοῦ αὐτῶν οἱ ὁμόφρονές των Πλαπούτας καὶ Νικήτας, οἱ μείναντες μετὰ τὰς ἀνωτέρω συγκρούσεις κατὰ τὸ Κουτσοπόδι, ἐκινήθησαν καὶ οὗτοι συγχρόνως ἐπὶ σκοπῇ νὰ πατήσωσι τὸ Ἄργος εἰς σύλληψιν τῶν βουλευτῶν, ἀποδάντων εἰς Κυβέρι ἐπὶ τῷ εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον κατάπλω τῶν πλοίων, καὶ μεταδάντων εἰς Ἄργος ἀφ' οὗ ἔμαθαν ὅτι ἐκενώθη τῶν ἀνταρτῶν ἡ Τριπολιτσά· ἀλλὰ τὸ διττὸν τοῦτο κίνημα ἀπέβη εἰς καταισχύνην τῶν κινηθέντων. Οἱ Τσάκωνες καὶ οἱ περὶ τὸν Χατσῆ-Στεφανῆν κανονοβολούμενοι ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων πλοίων, ἀπεμακρύνθησαν ἄπρακτοι τοῦ παραθαλασσίου, ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πλησίον ὄρους καὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ ἐκεῖ σωζομένῳ ἐρημοτοίχῳ. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Ἀργεὶ εὐρεθέντες Βούλγαροι καὶ τινες Κρανιδιώται ὑπὸ τὸν Σκούρτην ἐπεστράτευσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα· καὶ τὸν μὲν Χατσῆ-Στεφανῆν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν συμπαρέλαβαν, τοὺς δὲ Τσάκωνας ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἴδια. Πολλὰ ἔπαθαν καὶ οἱ κινηθέντες πρὸς τὸ Ἄργος· ὅλοι οὗτοι φύρδην μίγδην στρατολογηθέντες, ἦσαν ἀπόλεμοι· ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένους ὥρμησαν αἱ ἐν τῇ πόλει διατρίβοντες Στερεοελλαδίται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν καὶ τὸν Μακρυγιάννην, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν αὐτοβουί, ἔτρεξαν κατόπιν των, ἐπῆραν τὰ ὑποζύγια φέροντα τοὺς ἐπενδύτας των, ἐπῆραν καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Νικήτα. Καὶ τὰ μὲν ἀνταρτικὰ σώματα διελύθησαν μετὰ τὴν τροπὴν ταύτην, τὰ δὲ κυβερνητικὰ ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσάν. Συγκρούσεις ἐγένοντο ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ τῶν περὶ τὸν Πετρόμπετην, οὗτινος ἐπατήθη ἡ ἐν Μακραθωνησίῳ οἰκία, καὶ τῶν κυβερνητικῶν ὑπὸ τὸν Μούρτσινον, ἀλλ' ὀλιγοβλαβεῖς. Προεῖδεν ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ σώματα θὰ ἐπάθαιναν ὅ,τι ἔπαθαν καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν Ἀργολίδα, καὶ τὴν 22 διέταξεν ἐγγράφως τὸν υἱὸν τοῦ Πάνον νὰ πρὸςκώσῃ εἰς τὸν Ζαῆμην καὶ τὸν Λόντον, συναναδάντας πρὸς τινων ἡμερῶν εἰς

Τριπολιτσάν, τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώσῃ ἐπὶ τῇ παραδόσει ἢ κυβέρνησις διὰ μισθοὺς τῶν ἐν τῇ φρουρίᾳ στρατιωτῶν γρόσια 25,000, καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς Καρύταιναν, οἱ δὲ Ἀνδρέαι (οὕτως ἐκαλοῦντο κοινῶς ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Λόντος) κατέβησαν εἰς Ἄργος πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν συνομολογηθέντων.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐπεκράτει κατὰ τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ Μαυροκορδάτος κατεγίνετο εἰς τακτοποιήσιν τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀτακτεῖ ὁ στρατιώτης ὁσάκις δὲν τρέφεται τακτικῶς καὶ δὲν μισθοδοτεῖται. Οἱ στρατιῶται τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος οἱ μὲν ἐτέλουν ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐξοικονομούμενοι διὰ τῶν προσόδων αὐτῶν, οἱ δὲ ἐστράτευαν ὑπὸ σημαίαν ὀπλαρχηγῶν μὴ ἐχόντων ἐπαρχίας· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται. Ἦσαν δὲ οὗτοι καὶ οἱ πτωχότεροι ὄλων, διότι καὶ τὴν πατρίδα των ἔχασαν καὶ ὅ,τι εἶχαν ἐξώδευσαν ἐν τῇ Ἐπταγνήσῳ ὅπου κατέφυγαν. Μετὰ δὲ τὰς μάχας τοῦ Καρπενησίου καὶ τῆς Καλιακούδας ἦλθαν ἅπαντες εἰς Μεσολόγγι, ἐτρέφοντο παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἐζήτουν καθυστεροῦντας μισθοὺς. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν δυσαρέσκεια, ἀντιπάθειαι, ἐνίοτε δὲ καὶ συγκρούσεις αὐτῶν καὶ τῶν πολιτῶν· κατοικία μᾶλλον ἐχθρῶν ἢ ὁμογενῶν ἐφαίνετο ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἄνω κάτω ἦτο καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς δι' ἄλλας ἄλλων στρατιωτικῶν καταχρήσεις καὶ διὰ βαρείας διενέξεις καὶ διαιρέσεις ὀπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων. Τὰ αἷτια ταῦτα ἠνάγκασαν τὸν Μαυροκορδάτον νὰ συγκαλέσῃ καὶ τοὺς καὶ ἐκείνους εἰς Μεσολόγγι καὶ νὰ τοῖς εἴπῃ κατ' αὐτὴν τὴν ἑναρξιν τῆς συνελεύσεως (23 δεκεμβρίου) ὅσα τὸ κοινὸν συμφέρον ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Δυτικῆς ἀπῆτει. Ἐπτάκις συνεδρίασαν αἱ συγκροτήσαντες τὴν συνέλευσιν, καὶ ὅλοι ὡμολόγησαν ὅτι ἡ κατ' ἔτος εἰσβολὴ τῶν ἐχθρῶν, ὁ ἐντεῦθεν διασκορπισμὸς καὶ γύμνωσις τῶν κατοίκων, καὶ τὸ ἀνοικονόμητον τῆς μισθοδοσίας τοῦ στρατιωτικοῦ ἦσαν ἡ καθ' αὐτὸ αἰτία τῶν ἀταξιῶν καὶ τῶν καταχρήσεων· ἐπρόβαλαν δὲ ἐκ συμφώνου εἰς διόρθωσιν αὐτῶν διαφόρους τρόπους, καὶ τοὺς συνυπέγραψαν ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοί. Ἐστειλαν καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐν τῇ συνελεύσει ὀρισθέντων, ὧν ὁ κυριώτερος σκοπὸς ἦτον ἡ μίσθωσις τρι-

χιλίων Σουλιωτῶν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν πάντοτε ὀπλοφορούντων ταῦτα δὲ ἐγράφησαν ὡς καὶ ἄλλοτε, ἀλλὰ δὲν ἐνηργήθησαν. Ἐν τοσούτῳ διὰ τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ κυρίως διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ ἐξ αἰτίας τῶν ἀταξίων κινδυνεύοντος Μεσολογγίου ἀνγκαῖον ἦτο νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ ἐν αὐτῷ Σουλιῶται. Ἄλλ' οὗτοι ἀπῆλθον ὡς ὅρον ἀπαράβατον τῆς ἐξόδου ἐννέα μηνῶν καθυστεροῦντα μισθόν, τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντῃ κενόν, καὶ τὰ ὄμματα ἐστράφησαν ὅλων πρὸς τὸν Βύρωνα. Ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ, ὁ ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξοδεύῃ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ὅλα τὰ ἐτήσια εἰσοδήματά του, ἔδωκεν ἐπὶ λόγῳ δανείων δίστηλα 20,000 εἰς πληρωμὴν μέρους τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μισθῶν καὶ εἰς ἐξοικονόμησιν ἄλλων πολεμικῶν ἀναγκῶν· παρέλαβε δὲ καὶ ὡς ὑπομισθίους τοῦ 500 Σουλιώτας, οὓς ἐμελέτα νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μάχην αὐτός, μαινόμενος διὰ πολεμικὴν δόξιν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τοὺς ὠργίσθη διὰ τὰς πολλὰς καὶ βρεῖας ἀταξίας των, τοὺς ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας του, παρέλαβεν ἄλλους συμμίκτους Ἕλληνας καὶ προητοιμάζετο εἰς τὴν ἐξῆς ἐκστρατείαν.

Ἡ φρουρὰ τῆς Ναυπάκτου συνίστατο κυρίως ἐξ Ἀλβανῶν. Ἀπειθεῖς οὗτοι, φιλοτάραχοι καὶ μὴ μισθοδοτούμενοι ἐμελέτησαν πρὸ τίνος καιροῦ νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ ἀπολαύσει τῶν καθυστερούντων μισθῶν. Συνεννοοῦντο δὲ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετὰ τινῶν τῶν ἐν Μεσολογγίῳ περὶ τούτου μυστικῶς. Ἄλλ' οὗτοι δὲν ἦσαν πλουσιώτεροι ἐκείνων, καὶ ἀνεβλήθη ἡ ὑπόθεσις εἰς τὸν ἐρχομὸν τοῦ λόρδου ἀναδεχθέντος καὶ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντιμισθίαν νὰ πληρώσῃ καὶ τὴν ἐκστρατεῖαν νὰ διευθύνῃ. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐγίνετο φροντίς περὶ τῆς ἐξωθεν μεταφορᾶς τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἀναγκαίων πολεμικῶν προετοιμασιῶν, ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούππασας ἀνεκάλυψε τὰ μελετώμενα καὶ τὰ διεσκέδασε μεταφέρων εὐσχήμως εἰς Ῥίον τοὺς ἐνόχους ἀρχηγοὺς τῶν Ἀλβανῶν, καὶ στείλας εἰς τὸ κινδυνεῦον φρούριον ἄλλους πιστοὺς φύλακας.

Ἀποτυχόντος τοῦ σχεδίου τούτου, συνέλαβαν οἱ Ἕλληνες τὸν σκοπὸν νὰ προλάβωσι καὶ ἀνοίξωσι τὸν ἐφετεινὸν πόλεμον πέραν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας εἰς ἀνέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Ὅσον ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτον ἐπωφελής, τόσον ἐκ πρώτης ὄψεως ἐφαίνετο καὶ εὐκατόρθωτος, διότι οὔτε ἐντεῦθεν ὑπῆρχεν ἐχθρός, οὔτ' ἐκεῖθεν προητοιμάζετο ἐκστρα-

τείει. Ἄλλ', ἐν ᾧ πάντες συνηγωνίζοντο εἰς εὐδωσιν τοῦ σκοποῦ, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐνίσχυεν αὐτὸν ὁ λόρδος, ἐπῆλθεν αἴφνης αὐτῷ τὴν 3 φεβρουαρίου ἐπιληψία καὶ μικρά τις νόσος. Ἀναλαβὼν ἐπέμενεν ἐργαζόμενος εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας· ἀλλ' αἱ ἀταξίαι τῶν εἰσέτι ἐν Μεσολογγίῳ διατριβόντων Σουλιωτῶν, ἐγκοτούντων διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἀπολυσίν των καὶ ἀπαιτούντων τοὺς ὑπολειπομένους μισθοὺς, ἐτάρατταν ἀκαταπαύστως τὴν πόλιν καὶ ἀνησύχαζαν καὶ τὴν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ παθόντος λόρδου (α).

Ἡθέλησέ τις τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἔμβῃ εἰς τὸ ὄπλοστάσιον, ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν εἰσιτήριο, ὁ σκοπὸς τὸν ἐμπόδισεν· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε καὶ ὕβριζεν. Ἡλθεν εἰς τὸ μέσον ὁ ἀξιωματικὸς Σάσσορ, καί, λογομαχίας γενομένης, ὁ μὲν ἀξιωματικὸς μὴ εἰσακουόμενος ἐγρόνθισε τὸν Σουλιώτην, ὁ δὲ Σουλιώτης πιστολίσας ἐσκότωσε τὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἐκρατήθη ὡς φρονεὺς. Κατεταράχθη ὅλη ἡ πόλις διὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο· οἱ Σουλιῶται ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ ἀπῆτουν ν' ἀπολυθῇ ὁ συμπατριώτης των, ἀπειλοῦντες, ἂν δὲν εἰσηκούοντο, νὰ πατήσωσι καὶ τὸ οἰκοδόμημα ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον, καὶ αὐτὴν τὴν κατοικίαν τοῦ λόρδου προστάτου τοῦ καταστήματος. Ὀπλίσθησαν καὶ οἱ ἐναντίοι-των εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ ὄπλοστασίου καὶ τῆς κατοικίας τοῦ λόρδου καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῆς εἰσόδου αὐτῶν κανόνια. Ἐπὶ τέλους ἀπελύθη ὁ φρονεὺς καὶ ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία· ἀλλ' ὁ λόρδος τόσον ἠγανάκτησεν, ὥστε εἶπε παρρησία ὅτι, ἂν δὲν ἀνεχώρουν οἱ Σουλιῶται, ἀνεχώρει αὐτὸς εἰς Ἐπτάνησον. Ἀμετάπειστοι οἱ Σουλιῶται ἀπῆτουν πάντοτε τοὺς μισθοὺς. Ἐντρομοὶ τότε οἱ προεστώτες διὰ τὰ ἐπαπειλοῦντα τὴν πόλιν κακὰ ἐδανείσθησαν παρὰ τοῦ λόρδου τρισχίλια δίστηλα, τοῖς τὰ ἔδωκαν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν. Ἐξεστράτευσαν μετ' αὐτοὺς καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Μεσολογγίῳ στρατιωτικοὶ καὶ συνηνώθησαν ὅλοι εἰς Ἐηρόμερον μέχρι δευτέρας διαταγῆς· ἀλλ' ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ῥῆξις ἔφερε καὶ ἄλλο κακόν. Ἐφοβήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Πάρην ἐργαζόμενοι σιδηρουργοί, ἀνεχώρησαν, καὶ τὸ σιδηρουργεῖον ἔμεινεν ἔκτατε ἄχρηστον. Τὰ κακὰ ταῦτα ἐπεσφράγισε τὸ μέγιστον πάντων. Ἐν μέσῳ τόσων φροντίδων καὶ δυσχερεσιῶν ὁ λόρδος εἶχε μίαν καὶ μόνην διασκέδασιν, τὴν καθ' ἡμέραν ἱππασίαν. Ἐν ᾧ ἵππευε τὴν 28 μαρτίου, κατεβράχη ἐπελθούσης βραγ-

δαίαις βροχῆς, κατελήφθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην, δὲν ἠθέλησε νὰ φλεβοτομηθῇ ἐν καιρῷ, καὶ κορυφωθείσης τῆς φλογώσεως ἐξέπνευσε τὸ ἑσπέρας τῆς 7 Ἀπριλίου, ἦτοι τῆς δευτέρας τοῦ πάσχα. «Πίνω», εἶπε τῷ ἰατρῷ του ἐπιμένοντι νὰ τὸν φλεβοτομήσῃ καὶ κατ' ἀρχὰς μὴ εἰσακουμένῳ, «πίνω ὅλα τὰ ἱατρικὰ σου, ἀλλ' οὐδὲ μίαν ῥα-
» νίδα αἵματος χύνω κείμενος ἐπὶ κλίνης· πρόθυμος εἶμαι νὰ
» τὸ χύσω ὅλον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης».

Τὸ μέγα ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ἡ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος ἐν μέσῳ ἄκρας ἀπορίας μεγαλοδωρία του, τὰ κακὰ, ἅτινα ὑπέ-
φερε δι' ἀγάπην τῆς Ἑλλάδος, αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες ἃς ἐφαίνετο ἐγγὺς νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀρκοῦν νὰ δείξωσι τί ἔχασαν οἱ Ἕλληνες καὶ τί ἠσθάνθησαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του· ἕκαστος τῶν Ἑλλήνων δυστύχημα ἰδίον ἐθεώρησε τὸ δυστύχημα τοῦτο τῆς πατρίδος του καὶ ἔκλαυσε κλαυθμὸν μέγαν· «πένθους ἡμέραι», εἶπεν ὁ διευθυντὴς διατάκτων τὰς ἐπιθανατίους τιμὰς του, «πένθους ἡμέραι ἔγειναν δι' ὅλους ἡμᾶς αἱ παροῦσαι χαρμό-
» συνοι ἡμέραι τοῦ πάσχα», καὶ εἶπε τὴν ἀλήθειαν· ὅλοι ἐλη-
σμόνησαν τὸ πάσχα ἔχοντες ἔμπροσθέν των τὸν θάνατον τοιοῦ-
του ἀνδρός.

Τὴν ἐπαύριον δὲ τοῦ θανάτου, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, 37 κανονίαι, ἱσάριθμοι τῶν ἐτῶν τοῦ ἀποθανόντος, ἀνήγγειλαν τὸ μέγα δυστύχημα. Συγχρόνως ἐδόθη διάταγὴ νὰ κλείσωσι τρεῖς ἡμέρας ὅλα τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας τὰ καταστήματα καὶ ὅλα τὰ ἐργαστήρια, νὰ λείψωσιν αἱ διὰ μουσικῆς, χορῶν καὶ πότων συνήθεις κατὰ τὰς τοιαύτας ἡμέρας εὐθυμίαι, νὰ γίνωσι καθ' ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως ἐπικήδαιοι δεήσεις καὶ νὰ πενθηφορήσωσιν ὅλοι τρεῖς ἐβδομάδας. Ἀφ' οὗ δὲ ἐταριχεύθη τὸ σῶμα, ἔγεινεν ἡ ἐκφορὰ τὴν 10, καθ' ἣν ὅλος ὁ κληρὸς τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων, ἡγουμένου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πορφυρίου, ὅλοι αἱ Ἀρχαί, ὅλα τὰ στρατεύματα καὶ ὅλος ὁ λαὸς συνώδευσαν διὰ μέσου τῆς πόλεως τὸ λείψανον βασταζόμενον ὑπὸ Ἑλλήνων στρατηγῶν καὶ τῶν οἰκείων τοῦ λόρδου, καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἐψάλη ἡ συνήθης νεκρώσιμος ἕκλογη, ἐξε-
φωνήθη ἐπικήδειος λόγος καὶ ἐδόθη ὁ τελευταῖος ἀσπασμός. Ἐπρόκειτο νὰ ταφῇ ὅπου ἐτάφησαν ὁ Μάρκος, ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Νορμάννος· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι θέλησὶς τοῦ ἥτο νὰ

μετακομισθῇ τὸ λειψάνον του εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ταφῇ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν προγόνων του, διατηρήθη ὁ νεκρὸς ἐν τῷ ναῷ ἡμέρας τινάς, καθ' ὅς ἤρχοντο ἔξωθεν οἱ χωρικοὶ καὶ τὸν ἡσπάζοντο· μετὰ δὲ ταῦτα μετεκομίσθη εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀγγλίαν. Αἱ δὲ ἀποδοθεῖσαι ὅπου ἀπέθανεν ἐπικηδεῖοι τιμαὶ ἐπανελήφθησαν κατὰ διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κοινοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἶχαν ὑπ' ὄψιν οἱ λαοὶ τῆς τὸν διάπυρον τοῦ ἀνδρὸς φιλελληνισμὸν καὶ τὴν ἐντεῦθεν πραγματικὴν καὶ ἠθικὴν πρὸς τὴν πατρίδα των ὠφέλειαν, καὶ δὲν ἤξευραν πῶς νὰ δείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των. Ὁ λόρδος, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Κεφαλληνίας, δὲν ἔπαυσεν εὐεργετῶν τοὺς Ἕλληνας· πεινῶντας Πατρεῖς καὶ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην καταφυγόντας ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος των ἐχώρτασε, γυμνοὺς ἐνέδυσσε, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀργοῦντας Σουλιώτας μισθώσας ἀπέστειλεν ἕκαστε εἰς ἀντίληψιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας. Φιλάνθρωπος δὲ πρὸς πάντας ἐπροστάτευσεν, ἐπεριποιήθη καὶ ἀπέστειλεν εἰς Πρέβεζαν καὶ Πάτρας τὰς ἐν Μεσολογγίῳ ὑπ' αἰχμαλωσίαν γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν Ὀθωμανῶν, κινήσας διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν οὓς ἦλθε νὰ πολεμήσῃ. Ἡ δὲ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἥτις εἰς ἔνδειξιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ἀγαθοεργίας του τὸν εἶχεν ἤδη πολιτογραφῆσαι, ἐκράτησεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἀγγλίαν μετακομιδῆς τοῦ λειψάνου του τὰ σπλάγχνα του καὶ τὰ ἀπέθεσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἀγίου Σπυρίδωνος. Ἐνθουσιώδης ἦτον ὁ Βύρων ὡς ποιητής, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός του ἦτο βαθύς ὡς ἡ ποίησις του· βαθεῖα καὶ συνετὴ ἦτο καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι πολιτικὴ του· δὲν ἀεροβάτει ὡς πολλοὶ φιλέλληνες· δὲν ὠνειροπόλει δημοκρατικὰ ἢ ἀντιδημοκρατικὰ συστήματα· παράκαιρον ἐθεώρει καὶ αὐτὴν τὴν ἐφημεριδογραφίαν· οὐσιωδέστατον δὲ πάντων τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο ὁμόνοιαν ἐκήρυττε πρὸς ἀλλήλους καὶ σέβας πρὸς τὰς ξένας αὐλὰς. Ἡ τακτοποίησις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ εὖρεσις πόρων εἰς διατήρησιν των ἦσαν ἡ πρωτίστη φροντίς του· φιλόδοξος ἦτον, ἀλλ' ὄχι κενόδοξος· ἀπεποιήθη τὴν γενικὴν πολεμικὴν Ἀρχὴν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἣν καὶ ἡ κυβερνήσις καὶ οἱ κάτοικοι τῷ ἐπρόσφεραν· ἀπεστρέφετο γενικῶς τὰ πολιτικά, καὶ ἀπέφευγε τὰς βουλευτικὰς συζητήσεις καὶ αὐτῆς τῆς πατρίδος του· αἱ

Μοῦσαι, ὁ Ἑρως, καὶ ὁ Ἄρης ἦσαν πάντοτε τὰ εἰδωλά του· ἐντρύφημα δὲ πολλάκις τῆς ποιητικῆς του μούσης ἡ Ἑλλάς (6).

Ζῶντος ἔτι τοῦ Βύρωνος, ἡ τοπικὴ διοίκησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος συνέλαβε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς.

Παρευρίσκατο ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὀπλαρχηγὸς οὗτος, ὅστις μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς μετέβη εἰς Ἀνατολικὸν ἄσθενῶν, καὶ διέμεινεν ἐκεῖ χάριν θεραπείας καὶ ἀφ' οὗ ἐξεστράτευσαν οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί· ἐφαίνετο δὲ δυσηρεστημένος, διότι καὶ ὁ προσδιορισθεὶς ἀριθμὸς τῶν ὑπομισθίων στρατιωτῶν του ἦτον ὀλίγος, καὶ συχνάκις ἐπεπλήττετο διὰ τὰς καθημερινὰς ἀταξίας τῶν ὑπ' αὐτόν. Τὴν 19 μαρτίου δύο μονοξυλιάραι Μεσολογγίται, ἀφ' οὗ ἐλογομάχησαν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐπανερχομένου ἐκ Μεσολογγίου εἰς Ἀνατολικόν, τὸν ἐρράπισαν καὶ ἔγειναν ἄφαντοι. Τὴν ἐπαύριον ἔστειλεν ὁ Καραϊσκάκης στρατιώτας εἰς Μεσολόγι πρὸς εὔρεσιν καὶ σύλληψιν αὐτῶν· μὴ εὐρόντες δὲ αὐτοὺς οἱ στρατιῶται ἤρπασαν δύο τῶν προκρίτων καὶ τοὺς ἔφεραν εἰς Ἀνατολικόν. Ἐστειλε συγχρόνως ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἄλλους τῶν στρατιωτῶν του καὶ κατέλαβαν ἀπροσδοκῆτως τὴν νύκτα τὸ Βασιλάδι, ὅπου ἐλλιμένιζαν ἑπτὰ ἐχθρικὰ πλοῖα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐκπλεύσαντα τῶν Πατρῶν. Συγχρόνως ἐξῆλθαν τῆς Ναυπάκτου καὶ τριακόσιοι Τούρκοι καὶ ἐπροχώρησαν, εἰς τὴν κακὴν Σκάλαν· ἤξευρε δὲ ἡ ἀστυνομία ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης εἶχεν ὑπάγει εἰς Ἰωάννινα, συναινέσει τοῦ Καραϊσκάκη, πρὸς τὸν Βρυώνην καὶ ἐπέστρεψε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν. Τὰῦτα ἔδωκαν σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς, καὶ εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἀπεικταίου διέταξεν ἡ διοίκησις καὶ κατελήφθησαν ἀμέσως τὰ κανονοστάσια τῆς πόλεως ὡς ἐν ὥρᾳ πολέμου, ἐδυναμώθη ἡ φρουρά της, ἐκρατήθησαν οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ἄνθρωποι τοῦ ὑπόπτου ὀπλαρχηγοῦ, ἐστάλησαν ἔνοπλα πλοιάρια εἰς πολιορκίαν τοῦ Βασιλαδίου, τὸ ἐν Ἐηρομέρῳ στράτευμα ἀνεκλήθη, καὶ διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης ν' ἀπολύσῃ τοὺς συλληφθέντας προκρίτους· τοὺς ἀπέλυσε καὶ ἀνεκάλεσε καὶ τοὺς καταλαβόντας ἐν ὀνόματί του τὸ Βασιλάδι· ἀπελύθησαν καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ κρατηθέντες ἄνθρωποι του. Τούτων δὲ γενομένων, συνελήφθη ὁ Βουλπιώτης, μετέβησαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ ὀπλαρχηγοὶ εἰς Ἀνατολικόν, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας

εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὅλον τὸ κατὰ τὸ Ἐπρόμερον στρατεύμα ἐκ 1500. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐτέθη ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου, καὶ διωρίσθη ἐπιτροπὴ, τόπον ἐπέχουσα στρατοδικείου, εἰς δίκασιν αὐτοῦ κατηγορουμένου ἐπὶ προδοσίᾳ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἐξετάσασα ἐξέδωκε τὴν 2 Ἀπριλίου πρᾶξιν καταδικάζουσαν τὸν Καραϊσκάκην ὡς ἐπίβουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην (γ). Μετὰ τὴν ἐκδοσιν δὲ τῆς πράξεως οἱ μὲν Τσαβέλλαι, οἱ μόνοι τῶν ὀπλαρχηγῶν οἱ ὑπερασπίζοντες τὸν κατηγορούμενον, τὸν ἐγκατέλιπαν· οὗτος δὲ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀνατολικοῦ ἀσθενῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον καὶ ἐληλάτησέ τινα χωρία. Ἐκεῖθεν ἔστειλέ τινα πρὸς τοὺς Τούρκους ζητῶν καπητανάτον, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐκκληθεὶς μυστικός ἐχθρὸς αὐτῶν· ἀποδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους κατὰ διαταγὴν τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς μετέβη εἰς Ἀγραφα· ἀποδιωχθεὶς καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Καρπενῆσι καὶ ἐκλείσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, δύο ὥρας μακρὰν τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπεκλείσθη· ἀπαλλαγεὶς δὲ κἀκεῖθεν, καὶ πάντοθεν πολεμούμενος, ἔγραψε τῷ Μαυροκορδάτῳ ἀπολογούμενος δι' ὅσα ἔπραξε καὶ αἰτούμενος συγγνώμην. « Δὲν ἤξεύρω, » ἔγραφεν, « ἂν ᾔνοι ἀπὸ » τὰ κρύα τὰ πολλὰ ὅπου ἀρρώστησα πάλιν, ἢ ἀπὸ τόσους » ἀφορισμοὺς ὅπου μοῦ ἐκάματε· καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγ- » χωρήσῃ ἢ διοικήσεις καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ νὰ μοῦ στα- » λῇ καὶ μία συγχωρητικὴ εὐχὴ ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα ». Ἀλλ' ἡ αἴτησίς του δὲν εἰσηκούσθη· ἀποπεμφθεὶς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἐπρόστρεξεν εἰς τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἰσκον, καὶ ἐπὶ τέλους καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κυβέρνησιν, ἥτις ἔχουσα χρεῖαν τῆς ὑπηρεσίας του διὰ τὰς τότε ἐμφυλίους παραχᾶς, τὸν ἐσυγχώρησε καὶ τὸν ἐπεριποιήθη. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεμακρύνθη τοῦ Ἀνατολικοῦ ὁ Καραϊσκάκης, ἐξῆλθαν καὶ τὰ εἰς αὐτὸ ἐξ αἰτίας του εἰσελθόντα τάγματα τῶν Δυτικοελλαδιτῶν· ἀνεχώρησαν μετὰ ταῦτα καὶ τὰ τῶν Σουλιωτῶν, πληρωθέντων τῶν καθυστερούντων μισθῶν, τὰ μὲν εἰς Γαστούνην τὰ δὲ εἰς Σάλωνα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκην ἀπησχόλουν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἀνατολικὴ ἦτο καὶ αὕτη ὅλη εἰς πολιτικὴν κίνησιν. Ὁ Νέγρης, ἀφ' οὗ ἔπαιεν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς κυβερνήσεως τῆς 6' περιόδου, καὶ δὲν ἀνηγέρθη ἐπὶ

τῶν ἐν Σιλήμνῃ συμβάντων, ἀνεχώρησεν ἐκ Πελοποννήσου, ἐπρόσπεσεν εἰς τὸν μέχρι θανάτου ἀποστρεφόμενον αὐτὸν Ὀδυσσεύα, ἔλαβεν τὴν ἀφασίν του καὶ προσηλώθη ὡς ἰδιαίτερος σύμβουλός του μεθ' ὅλου τοῦ ζήλου ἀνδρὸς μετανασύντος. Θέλων δὲ ν' ἀνορθωθῇ καὶ αὐξήσῃ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ προσταύτου του, τῷ ἐπρότεινεν, ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ, νὰ ἐργασθῶσιν εἰς ἔνωσιν ὅλης τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος διὰ συγκαλέσεως πληρεξουσίων αὐτῆς, νὰ ἐνισχυθῶσι διὰ τοῦ τρόπου τούτου, καὶ ἐπὶ λόγῳ πάντοτε συνδιαλλαγῆς καὶ ἐθνικῶν συμφερόντων νὰ κατορθώσωσι τοὺς σκοποὺς των, γενόμενοι ἀναγκαστοὶ πρὸς τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο τῶν ἀντιφερομένων κομμάτων. Προθύμως ἡσπάσθη ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν γνώμην τοῦ Νέγρη καὶ ἡσχολήθη εἰς πραγματοποιήσιν τῆς. Καὶ οἱ δύο οὗτοι ἐμίσουν τοὺς πολιτικοὺς τῆς Πελοποννήσου, οὓς ἀπεκάλουν ὀλιγαρχικούς, καὶ ἡγάπων τοὺς ἀντιπάλους των· ἀλλὰ δὲν ἤθελαν νὰ δεῖξωσι τί ἐπρέσβευαν πρὶν γνωσθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐμελέτων, συνέπεσεν ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀφίξις τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Στάνωπος. Ἐβάλαν τότε κατὰ νοῦν νὰ ἐφελκύνωσιν ἀμφοτέρους. Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν περιώδευε τὴν Ἑλλάδα κατὰ παραγγελίαν τοῦ λόρδου, ὡς εἴρηται, ὁ Τρελώνης. Ἀθλητοῦ σῶμα καὶ καρδίαν εἶχεν ὁ Ἀγγλος οὗτος καὶ ἔχαιρεν ἐνδύόμενος καὶ διαιτῶμενος ὡς τὰ παλληκάρια τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅστις εἶχε τὸν σκοπὸν του, τὸν ἔθελξε καὶ τὸν ἐνθουσίασε διὰ τοῦ βίου καὶ τοῦ τρόπου του. Μετὰ τινα δὲ καιρὸν ἐδέχθη ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ τὸν Στάνωπα ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἡγάπα, ὡς εἶπαμεν, τὴν εὐταξίαν, τὴν τακτοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας, τὴν σύστασιν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, τὴν στερέωσιν ἐν Ἑλλάδι δημοκρατικῶν θεσμῶν, καὶ τὴν ὑπαρξίν πανλευθέρου ἐφημεριδογραφίας. Ὁ ὀξύδερκὴς καὶ πολυμήχανος Ὀδυσσεὺς, ἰδὼν τὰς κλίσεις αὐτοῦ, τὸν ἐφείλκυσε ὑποχρινόμενος τὸν φιλόμουσον, τὸν ὑπερασπίστην τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ, τὸν φίλον τῆς ἐλευθεροτυπίας, τὸν ἄσπινδον ἐχθρὸν τῶν μοναρχιῶν, τὸν φιλεύτακτον καὶ τὸν ἀφιλοκερδῆ· ὁ δὲ Στάνωπ, ἀγνοῶν καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τοῦ ἀνδρός, καὶ ἔτοιμος νὰ συντείνῃ εἰς ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἐθιωφελές, ἔπεισε τὸν Βύρωνα νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν συνέλευσιν, ὅπου ἐκλήθησαν καὶ ὁ Μαυροκο-

Ἀπρίλιος

δάτος καὶ οἱ Δυτικοελλαδίται· ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, εἰδὼς τὰ τοῦ Ὀδυσσεύος καὶ τοῦ Νέγρη, πρὸς οὓς δεινῶς ἀντεφέρετο, καὶ ὑφ' ὧν τὴν ἐπιρροὴν συνεκροτεῖτο ἡ συνέλευσις, ἀνέβαλε τὴν προκειμένην μετάβασιν ἐπὶ διαφόροις λόγοις. Ἐν τοσοῦτῳ τὴν 8 Ἀπριλίου ἐγένετο ἡ ἑναρξίς τῆς συνελεύσεως, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἀπεστάλησαν τρεῖς εἰς Μεσολόγγι, ἐν οἷς καὶ ὁ Τρελῶνης, φέροντας γράμματα πρὸς τὸν Βύρων καὶ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς ἐπιτάχυνσιν τῆς μεταβάσεώς των· ἀλλ' ὁ μὲν Βύρων ἔκειτο νεκρὸς, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπεποιήθη νὰ μετατοπίσῃ ὡς προσηλωμένος εἰς διόρθωσιν ὧν ἐπέφεραν αἰφνης κακῶν ὁ θάνατος τοῦ λόρδου, τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκην, καὶ ἡ εἰς Ἀνατολικὸν εἰσόδος τῶν στρατευμάτων. Ἐν τούτοις, ἡ κυβέρνησις παντοῦ ὑπερίσχυεν· ἡ βεβαία δὲ αὕτη καὶ ἐγγὺς κρίσις τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐματαίωσε τὸν ὑποκρυπτόμενον σκοπὸν τῆς ἐν Σαλῶνις συνελεύσεως, ἥτις, συνεδριάζόντων καὶ δύο τριῶν ἀντιπροσώπων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπεπεράτωσεν ἡσύχως τὰς ἐργασίας τῆς τὴν 28, παραδεχθεῖσα σχεδία τινὰ πολεμικὰ εἰς προφύλαξιν κατὰ τὸ ἐνεστώδες ἔτος τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ εἰσβολῶν, τακτοποιήσασα ἐπὶ χάρτου τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τόπου καὶ κυρίως τὰ οἰκονομικὰ καὶ δικαστικὰ, ὀρίσασα τὰ καθήκοντα τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ἐκφρασθεῖσα κατὰ τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῶν τουρκιζόντων, καὶ κηρυχθεῖσα ὑπὲρ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐν Σαλῶνις.

Τὴν δὲ 24 εἰσέπλευσαν τὸν ἀργολικὸν κόλπον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν δύο πολεμικὰ πλοῖα, τὸ μὲν κορβέττα τὸ δὲ δικάταρτον· καὶ ἡ μὲν κορβέττα ἠγκυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων, τὸ δὲ δικάταρτον ἔπλεε πρὸς τὴν ἀκροναυπλίαν. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε τὸν ἐν Μύλῳ ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας καὶ τινὰ τραπεζίτην Ἀρμένιον. Ἡ ἐν Μύλοις κυβέρνησις ὑπώπτευσεν, καὶ ἡ ὑποψία τῆς ἦτο ἀληθής, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐξαγορασθῶσιν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμάλωτοι πασάδες. Ἐξ κανονίας ἔρριψεν, εἰσπλέοντος τοῦ πλοίου τούτου, ἡ ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἐλληνικὴ ναυαρχίς ἐπὶ σκοπῇ νὰ τὸ ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ παραβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, ἀλλὰ τὸ πλοῖον δὲν ὑπήκουσε καὶ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν ἀκροναυπλίαν· ὁ δὲ πλοίαρχος τῆς κορβέττας, παρ' οὗ ἡ κυβέρνησις ἐζήτησε λόγον τῆς παρακοῆς ταύτης, ἠθέλησε νὰ δικαιώσῃ τὸν εἰσπλουν ἐπὶ λόγῳ ὅτι σκο-

πὸν εἶχεν ὁ πλοίαρχος ν' ἀπαιτήσῃ τι πρὸς τινὰ Γάλλον χρέος τοῦ πεσόντος νομοτελεστικοῦ ἀντιπροσωπευομένου ἐν Ναυπλίῳ παρὰ τοῦ φρουράρχου Πάνου. Ἡ κυβέρνησις ἀπεδοκίμασεν ἐγγράφως πᾶσαν συγκοινωνίαν τῶν πολιορκουμένων καὶ τῶν ὑπόπτων πλοίων, ἀπηγόρευσε τὴν ἐπὶ οἰφδήποτε λόγῳ παραλαβὴν τῶν πασάδων καὶ διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οὔτε ἀπάντησις ἐδόθη, οὔτε τὸ ὑποπτον πλοῖον μετετόπισεν. Ἡ κυβέρνησις, ἥτις δὲν ἤλπιζεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς τὸ ποθοῦμενον, ἔσπευσε νὰ στείλῃ εἰς Ναύπλιον πρὸς παρεμπύδισιν τῆς ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλώτων τὸν φθάσαντα εἰς Ἄργος κατ' αὐτὰς Ὀδυσσεά· ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ἀπροσδοκῆτως ἄλλως πως. Ἀπεστάτησαν τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα οἱ φυλάσσοντες τὸν θαλασσοπύργον Κολοκοτρωνικοί, ἀπέβαλαν τὸν φρούραρχον Καθαδίαν, παρέδωκαν τὸ φρούριον εἰς τὴν κυβέρνησιν, καὶ διαταγῇ αὐτῆς τὸ παρέλαβεν ὁ Ῥόδιος, ὅστις παρήγγειλεν εὐθὺς τῷ Γάλλῳ πλοίαρχῳ ἐν ὀνόματι τῆς κυβερνήσεως ν' ἀποπλεύσῃ ἀμέσως, εἰ δὲ μὴ, θὰ ἐκχονοβολεῖτο. Ἀπέπλευσε τὸ δικάταρτον καὶ μετ' ὀλίγον καὶ ἡ κορβέττα χωρὶς νὰ ἐκτελέσωσι τὸ σκοπούμενον· ἀλλὰ καὶ ὁ Πάνος οὐδαμῶς συνήνεσεν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν αἰχμαλώτων.

Μαθὼν δὲ ὁ φρούραρχος οὗτος ὅσα ἔπραξεν ὁ πκτήρ του περὶ τοῦ φρουρίου τὰ ἐδέχθη προθύμως καὶ τὰ ἐπραγματοποίησεν, εἰδὼς ὅτι πᾶσα ἀντίστασις κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἔξωθεν ἔπαυσε, καὶ εὐρισκόμενος καὶ αὐτὸς ἐν πολλῇ στενοχωρίᾳ ἔνεκα τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πολιορκίας τῆς πόλεως καὶ τῆς παραδύσεως τοῦ θαλασσοπύργου· καὶ τὴν μὲν 4 ἰουνίου ἐξήλθαν ἀδεία τῆς κυβερνήσεως οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐν αὐτῇ διαμείναντες ὁμόφρονες καὶ συμπράκτορές του, Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ Χαραλάμπης Περούκας· τὴν δὲ 7 καὶ αὐτὸς ὁ Πάνος καὶ ὁ ἀδελφός του. Εἰσῆλθε δὲ αὐθημερὸν ἐπιτροπὴ τῆς κυβερνήσεως καὶ δύναιμι στρατιωτικὴ καὶ παρέλαβαν τὰ φρούρια. Μετέβησαν ἐκεῖ μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ οἱ ἐν Ἄργει διατρίβοντες βουλευταί. Οἱ δὲ νομοτελεσταί, οἱ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα διατρίψαντες ἐν τοῖς πλοίοις, εἰσῆλθαν τὴν 12 ἐν συνοδίᾳ 350 ὑπὸ τὸν πολύκρατον κανονοβολισμὸν τῶν φρουρίων καὶ τῆς ναυαρχίδος· τὴν δὲ ἐπαύριον ἀνήγγειλαν παντοῦ ἐπισήμως τὰ συμβάντα, δοξάζοντες τὴν ἐξ ὕψους Πρόνοιαν, καὶ κηρύττοντες ὅτι αἱ ταραχαὶ ἔπαυσαν, ὅτι τὰ ἐσω-

Ἰούνιος

τερικὰ ἐξωμαλύνθησαν, καὶ ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν νόμων καὶ τὴν προστασίαν τῆς κυβερνήσεως. Ἐν τούτοις, ὅλοι οἱ ἀντάρται κατέθεσαν τὰ ὅπλα καὶ ἀναφοραί των ἤρχοντο καθ' ἡμέραν αἰτούντων τὴν ἀφασίν των. Ἡ δὲ κυβέρνησις ἔδειξεν ἄκραν ἀνοχὴν καὶ εὐμένειαν, ἐκήρυξε τὴν 2 ἰουλίου γενικὴν ἀμνηστείαν, καὶ τὰ πάντα ἐραΐνοντο ἡσυχα καί, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου· ἀλλ' οὔτε οἱ νόμοι ἐκραταιώθησαν, οὔτε ἡ Πελοπόννησος εἰρήνευσεν.

1824

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα.-Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.-Σχέδια τοῦ σουλτάνου καὶ τοῦ σατράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ εἰς ἀναδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.-Καταστροφὴ Κάσσου καὶ Ψαρῶν.-Νίκαι κατὰ θάλασσαν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ' αὐτῆς κινήματων.-Ἐκστρατεία κατὰ τὴν στερεάν Ἑλλάδα καὶ μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς.-Πολεμικὰ κινήματα ἐν Πελοποννήσῳ.

Ἡ ΔΕ εἰς Λονδίνον σταλεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς εὔρεσιν δανείων εὐδοκίμησεν. Ὁ Ὀρλάνδος καὶ ὁ Λουριώτης κατευδωθέντες τὴν 14 ἰανουαρίου ὑπέγραψαν τὴν 9 φεβρουαρίου μετὰ τῶν τραπεζιτῶν Λωφνάνου καὶ Ὀβριένου συμφωνητικὸν περὶ δανείου λίρῶν στερλινῶν 800,000 ἐπὶ πραγματικῇ πληρωμῇ 59 ἑκατοστῶν, ἐπὶ τόκῳ 5 τοῖς 10⁰ λογιζομένῳ ἀπὸ 1 ἰανουαρίου ἐπὶ τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου, καὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ ὅλων τῶν ἐθνικῶν γαιῶν καὶ κυρίως τῆς προσόδου τῶν τελωνείων, τῶν ἰχθυοτροφείων καὶ τῶν ἀλικῶν. Ἐπειδὴ δὲ διεδόθησαν μετ' ὀλίγον κακαὶ εἰδήσεις περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος, προσετέθη ὁ ὅρος νὰ στέλλωνται τὰ χρήματα πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ Καίσαρα Λογοθέτην ἐντόπιον καὶ τὸν ἐκεῖ ἔμπορον Ἀγγλον Σαμουήλ Βάρφον, καὶ νὰ μὴ δίδωνται παρ' αὐτῶν τῇ ἐλληνικῇ κυβερνήσει εἰμὴ συναινέσει τοῦ Βύρωνος, τοῦ Στάνωπος καὶ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Τὸ δάνειον δὲ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐκρατήθησαν διετεῖς τόκοι καὶ ὀκτακισχίλιοι λίραι ἐνὸς ἔτους χρεωλύσιον, καὶ ἐπληρώθησαν καὶ τὰ ἄλλα ἔξοδα, ἔξεκαθάρισε λίρας 280,000· ἡ πρώτη δὲ δόσις ἐκ 40,000 ἔφθασεν εἰς Ζάκυνθον, ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Βλακιέρου ἀφιχθέντος τὸ τρίτον εἰς Ἑλλάδα, τὴν 12 ἀπριλίου. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει τούτου μετέβη εἰς Ζάκυνθον ὁ Στάνωπ, καὶ κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξένος καὶ ὁ Νικόλαος Καλλέργης, φέροντες οἱ δύο οὗτοι τὴν ἀπαιτουμένην συναίνεσιν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου εἰς πα-

ραλαβὴν τῶν χρημάτων ἐν ὀνόματι τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως. Ἄλλ' ἀντέστη ὁ Στάνωπ ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ὁ Βύρων, οὐτινος ἡ συναίνεσις ἦτον ἀναγκαία, δὲν ἔζη· διὰ τοῦτο ὁ Λογοθέτης καὶ ὁ Βάρφος δὲν ἔδωκαν τὰ χρήματα καὶ ἐζήτησαν δευτέρας διαταγὰς. Ἐφθασε μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ζάκυνθον καὶ ἡ δευτέρα δύσις ἴσης ποσότητος, ἀλλὰ καὶ αὕτη διετηρήθη διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀνέπαφος. Ἐν τούτοις ὁ μέγας ἄρμοστής, Φριδερίκος Ἀδάμ, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μαιτλάνδον, ἀποθανόντα, ἐπειδὴ ἡ ἰόνιος κυβέρνησις ἐπρέσβευεν οὐδετερότητα, ἀντιβαίνουσιν ἐξέλαβε πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτης τὴν κατὰθεσιν χρημάτων ἐντὸς τῆς ἰονίου πολιτείας ἐπὶ χρήσει ἐνὸς τῶν διαμαχομένων, καὶ ἐξέδωκε τὴν 7 ἰουνίου δόγμα ἀπαγορεῦον αὐστηρῶς τοῦτο ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξορισμοῦ τῶν παρηκόων καὶ δημεύσεως τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν. Ἄλλ' ἀφ' οὗ ἦλθαν ἐκ Λονδίνου περὶ τὴν 20 ἰουλίου αἱ ζητηθεῖσαι διαταγαί, ἐστάλησαν εἰς Ναύπλιον ὅλα τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα μηδενὸς ἐξορισθέντος, μηδὲ κτήματός τινος δημευθέντος.

Ἡ δὲ Πύλη διδαχθεῖσα ὑπὸ τῆς τριετοῦς πείρας ὅτι ἀνίκανος ἦτο μόνη νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπεφάσισε νὰ ταπεινωθῇ ἐνώπιον τοῦ δυνατοῦ σατράπου τῆς Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἐπικαλουμένη τὴν σύμπραξιν τοῦ ὅχι πλέον εἰς ὑπεταγὴν τῆς Κρήτης ἀλλ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σατράπης οὗτος, ὁ διὰ μόνης τῆς ἱκανότητός του παραχθεὶς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ὁ μορφώσας ἄμορφον τόπον, ὁ πλάσας τακτικὰ στρατεύματα καὶ ναυπηγήσας στόλους, ὁ εὐρὼν πόρους εἰς διατήρησιν καὶ αὕξησιν αὐτῶν ὑπεσχέθη νὰ κινήσῃ τὰς δυνάμεις του κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κυριάρχου τοῦ εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλονιζομένου σκήπτρου του, καὶ νὰ στείλῃ ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰβραήμπασαν, ἀναδειχθέντα ἡγεμόνα τῆς Πελοποννήσου. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι συνωμολογήθη νὰ κρατήσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ὁσρῦς ἐν ἀποστασίᾳ τόπους ὑποτάξῃ· καὶ τοὺς μὲν κατοίκους χριστιανούς ν' ἀπαγάγῃ αἰχμαλώτους εἰς Αἴγυπτον ἢ ἄλλου, αὐτοὺς δὲ τοὺς τόπους νὰ κατοικήσῃ ὑπὸ Αἰγυπτίων καὶ ἄλλων Μωαμεθανῶν. Ἐσχεδιάσθη δὲ τὰ μὲν αἰγύπτια στρατεύματα, συνεργοῦντος τοῦ αἰγυπτίου στόλου, νὰ πέσωσιν εἰς Πελοπόννησον, αἱ δὲ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Πύλης καὶ τὰ Ἰσπανὰ στρατεύματά της εἰς τὸ Αἰγαῖον· νὰ διαχυθῶσι δὲ καὶ τὰ ρου-

μελιωτικὰ εἰς τὰ ἐπὶ τῆς στερεᾶς ἐν ἀποστασίᾳ μέρη. ὥστε νὰ εὔρεθῇ ἡ Ἑλλάς παντοῦ ταῦτοχρόνως πολεμουμένη καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐν τούτοις ἔπαθεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς δεινὸν πάθημα· φλόγες ἀνεφάνησαν αἰφνης τὴν 10 μαρτίου ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς πρωτεύουσας του, αἵτινες διαδοθεῖσαι εἰς τινὰς πυριτοθήκας κατέστρεψαν τὴν ὀπλοθήκην, τοὺς δὲ πλείστους τῶν πυροτεχνῶν πολλοὺς τῶν σωματοφυλάκων, καὶ ὑπερτρισχιλίους ἐνοικοῦντας, τοὺς μὲν ἐβλάψαν, τοὺς δ' ἐθανάτωσαν· παρ' ὀλίγον δὲ κατέστρεψαν καὶ αὐτὴν τὴν πόλιν· ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦτο ἐπενεγκόν, ὡς ἐλέγετο, δέκα ἑκατομμυρίων ταλήρων ἡμίαν, οὐδὲ ὧς ἐπηρέασε τὴν ἐκστρατείαν.

Παρασκευαζόμενος δὲ ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀναγκαῖον ἔκρινε νὰ διατηρήσῃ ἀδιάσειστον τὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης ἐξουσίαν του, διότι ἐθεώρει δικαίῳ τῷ λόγῳ τὴν νῆσον ἐκείνην γέφυραν μετάγουσαν τὰς δυνάμεις του ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὡς ἐπίβουλον τῆς Κρήτης ἐθεώρει τὴν ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν γείτονα τῆς Κάσσου, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ὑποτάξῃ, διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, ἡ φοβίσασα διὰ τοῦ ναυτικοῦ της, ἂν καὶ μικροῦ, καὶ βλάβασα τοὺς κατέχοντας τὰ φρούρια τῆς Κρήτης Τούρκους, ἐδύνατο πάλιν, θάρρύνουσα τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας, νὰ κινήσῃ νέας ἐν αὐτῇ ταραχάς. Ἐν ᾧ δὲ διέμενεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Σούδας ὁ ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην στολίσκος, ἤλθαν καὶ ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα τὸν μάϊον ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ δις ἐφάνησαν τινὰ τὸν μῆνα τοῦτον ἔμπροσθεν τῆς Κάσσου, ἐπολέμησαν, ἐπολεμήθησαν καὶ ἐπανεπλευσαν εἰς Κρήτην ἄπρακτα· ἀλλὰ τὴν 6 ἰουλίου ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς Κάσσου 45 φέροντα τετρακισχιλίους ὑπὸ τὸν Χουσεήμπεην.

Ἰούλιος

Ἡ νῆσος αὕτη ἀπέχει 37 μίλια τῆς Κρήτης· ἔχει τέσσαρα χωρία, τὴν ἀγίαν Μαρίναν τὸ καὶ σημαντικώτερον, τὸ Ἀρβανιτοχωρί, τὴν Παναγίαν καὶ τὴν Πόλιν. Τὰ χωρία ταῦτα, κείμενα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, ὀλίγον ἀπέχουν ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ νῆσος ὅλη εἶχε κατοίκους 5,000, ἐξ ὧν 500 ναῦται· παρῆσαν καὶ 300 ὀπλοφόροι Κρήτες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κρημνώδους φύσεώς της εἶναι μόνον εὖδατος κατὰ τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα βλέπον μέρος τριῶν μιλίων μήκους· ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης ἔκειντο 30 κανόνια· ἦσαν καὶ ἄλλοι σκοποὶ. Ἀλίμενος εἶναι ἡ νῆσος, καὶ τὰ πλοῖά της προσωρμίζοντο συνήθως εἰς

Σκάρπαθον· ἀλλ' ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦσαν συσσωρευμένα ἐξ αἰτίας τοῦ καλοκαιρίου εἰς Αὐλάκι. Ἐλθόντα τὰ ὀθωμανικὰ ἡγκυροβόλησαν ἔμπροσθεν τοῦ παρακειμένου νησιδίου τῆς Μακρυᾶς καὶ ἐκκονοβόλουν δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς τὴν ἀγίαν Μαρίναν, ἀντεκανονοβολοῦντο δὲ πρὸς τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 7 εἴκοσι τέσσαρες ὀλκάδες, φέρουσαι στρατεύματα εἰς ἀπόβασιν, ἔπλευσαν πέραν τῆς ἀγίας Μαρίνας πρὸς τὴν δύσβατον καὶ κρημνώδη ἄκραν τῆς νήσου τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν Κρήτην. Ταῦτοχρόνως πλοῖα τινὰ τοῦ στόλου καὶ ἄλλαι ὀλκάδες φέρουσαι στρατεύματα ἐκκονοβόλουν καὶ ἐτουφέκιζαν πρὸς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς νήσου εἰς ἔλκυσιν τῆς προσοχῆς τῶν ἐναντίων, καὶ εἰς ἐπιτυχίαν διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἐπὶ τῆς ἄλλης ἄκρας μελετωμένης ἀποβάσεως. Ἐπὶ μόνον ἦσαν οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ταύτην· ἡ ἀπότομος φύσις τῆς ἐφαινετο αὐτοφύλακτος· ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἦσαν ἀμελέστατοι. Τὰ δ' ἐχθρικὰ στρατεύματα, οὔσης ἄκρας νηνεμίας, ἀπέβησαν τὴν νύκτα ἀφανῆ καὶ κατέλαβαν καὶ τὰ τέσσαρα χωρὶς ἀμαχητί, διότι οἱ πολεμισταὶ τῆς νήσου, ὄντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπου ὑπώπτευαν ἀπόβασιν, δὲν ἔλαβαν γνῶσιν τοῦ συμβάντος, εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐξημέρωσεν.

Εἰς τῶν πλοιάρχων τῆς Κᾶσσου, ὁ Μάρκος, διέπρεπε διὰ τὴν ἀνδρίαν του καὶ ἐδικαίωσε κατὰ τὴν κρίσιν ταύτην περιστασιν ἣν εἶχεν ὑπόληψιν. Οὗτος ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ συμβάντος συνέλεξε τινὰς ἀκούσαντας τὴν πατριωτικὴν φωνὴν του, παρέστη ἔνοπλος ὑπερασπιστὴς τῆς πατρίδος καὶ μεγάλως ἠνδραγαθήσε· λέγεται ὅτι 30 ἐχθροὺς ἐσκότωσε μόνος αὐτός· ζωγρηθεὶς δὲ καὶ ὀπισθαγκωνισθεὶς ἀπήχθη πρὸς τὸν Χουσεῖμπην· ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπεσφράγισεν ἐνδόξως τὰς ἀνδραγαθίας του· ἔσπασε τὰ δεσμά του, ἤρπασεν ἀπὸ τῆς ζώνης ἐνὸς τῶν περισταμένων τὴν μάχαιράν του, ἐσκότωσε δύο τῶν φυλάκων καὶ ἔπεσε καὶ αὐτός ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν χωρίων κατεστράφη ὁ ἀγὼν· πολλοὶ ἐφονεύθησαν, παιδία καὶ γυναῖκες ἠχμαλωτίσθησαν, τινὲς κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπροσκύνησαν. Ἐκ τῶν ἐντοπίων δὲ πλοίων μόνον ἓν ἐπρόφθασε καὶ ἀνήχθη, καὶ διελθὼν τὸν ἐχθρικὸν στόλον διέσωσέ τινὰς ἐξ ὧν δεινῶν ὑπέφεραν οἱ λοιποί. Οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτησαν τὰ χωρία, ἐπεβίβασαν τὰ ἐπὶ

τῆς ξηρᾶς κανόνια καὶ ὕψωσαν ἐπὶ τῆς νήσου τὴν σημαίαν των. Ὁ δὲ Χουσεήμπεης ἐγκαταστήσας κατ' αἵτησιν τῶν ψευδοπροσκυνησάντων διοικητὴν τῆς νήσου Τοῦρκον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξανδρείαν, ὅπου ἔφερε τὰ συλληφθέντα πλοῖα καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας· παρέλαβε καὶ τινὰς ναύτας εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ στόλου, προσελθόντας αὐτορμήτως ἐπ' ἐλπίδι λυτρώσεως τῶν αἰχμαλωτισθέντων συγγενῶν των· διεδέχθη δὲ αὐτόν ἐν Κρήτῃ ὁ ἀνεψιὸς του Μουσταφάμπεης.

Μόλις τὴν 17 ἐξέπλευσεν ἡ ὕδραϊκὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Σαχτούρην εἰς βοήθειαν τῆς Κάσσου καὶ δὲν ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῆς εἰμῇ τὴν 21, καθ' ἣν ἔρριψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν αὐτῆς. Φανέντων τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, ὁ ἀγῶς κατέφυγεν εἰς Κάρπαθον, οἱ δὲ ψευδοπροσκυνήσαντες Κάσσιοι ἔτρεξαν εἰς τὸ παρθαλάσσιον, καὶ ἀσπαζόμενοι τοὺς Ὑδραῖους, καὶ διηγούμενοι περιπαθῶς τὴν συμφορὰν των, καὶ χέοντες θερμὰ δάκρυα ἀνήγειραν ἐπὶ τῆς νήσου των τὴν πεσοῦσαν ἐλληνικὴν σημαίαν, ἀλλὰ δὲν ἀνήγειραν καὶ τὴν πεσοῦσαν πατρίδα των.

Λήγοντος δὲ τοῦ ἀπριλίου, ἀπέπλευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πολυἄρμενος στόλος ὑπὸ τὸν Χουσρέφην, ἐπιβιβάσας λόχους τινὰς γενιτσάρων· προσεπεβίβασε καὶ ἐν τῷ θερμαϊκῷ κόλπῳ ἄλλα στρατεύματα συρρέουσιντα πολλαχόθεν, καὶ ἀρχομένου τοῦ ἰουνίου κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου παρέλαβε καὶ ἄλλα.

Πολλὰ κακὰ ἔπαθον, ὥς εἶδαμεν, παρὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν Σαμίων τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τοῦ ἀγῶνος τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· τὸ δὲ τρίτον ἔπαθον καὶ αἱ νῆσοι τῆς Μιτυλήνης, τῆς Λίμνου καὶ τῆς Θάσσου, ὅπου ἀποβαίνοντες οἱ Ψαριανοὶ ἤρπαζαν, ἔκαιαν, ἐδουλαγῶγουν καὶ ἐφόνευαν. Ἐγόγγυζαν ἐπὶ ταῖς δεινοῖς τούτοις οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ὥς ἀπροστάτευτοι, καὶ ἡ Πύλη ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, καθ' ἣς καὶ ἄλλοτε ἐκίνησε δυνάμεις καὶ ἀπέτυχεν.

Ἡ πόλις τῶν Ψαρῶν κεῖται πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς νήσου. Ἐμπροσθεν αὐτῆς εἶναι ὁ λιμὴν· ἀνωθεν δὲ ἐσώζετο παλαιὸν τεῖχος, καὶ ἐν αὐτῷ ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. 7500 ἦσαν οἱ ἐντόπιοι, ἀλλ' οἱ εἰς τὴν νῆσον πολλαχόθεν καταφυγόντες ὑπελογίζοντο 25,000, ἐξ ὧν οἱ πλεῖστοι ἦσαν Κυδωνεῖς καὶ Χῖοι. Ἦσαν καὶ 1000 Θετταλομα-

κεδόνες μισθωτοί. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη εἰς ὑπεράσπισίν της 150 κανόνια, ἐν οἷς καὶ τινὰ σταλέντα παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Βαρβάκη. Ἐκ τῶν 150 δὲ 24 ἔκειντο ἐπὶ τοῦ τείχους.

Ἰούνιος

Τὴν 18 ἰουνίου ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ λιμένος πλοῖα τουρκικά, καὶ αὐθημερὸν ἐπανεπλεύσαν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου διέμεγεν ὁλος ὁ στόλος. Οἱ Ψαριανοὶ ἐσυμπέραναν ὅτι τὰ πλοῖα ταῦτα ἦλθαν εἰς κατασκοπὴν, καὶ ὅτι ἡγγίζεν ἡ ὥρα τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος των μελετωμένου κινήματος. Συνελθόντες δὲ εἰς συμβούλιον, οἱ μὲν ἐγνωμοδότησαν νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ μακρὰν τῆς νήσου, οἱ δὲ νὰ τὸν περιμείνωσιν ἐπ' αὐτῆς. Ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία γνώμη· ἀπέβησαν οἱ ναῦται καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἄφησαν δὲ μόνα τὰ πυρπολικά των εἰς περίπλουν ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος φανταζόμενοι, ὅτι ἱκανοὶ ἦσαν νὰ ὑπερασπίσωσιν ὅλην τὴν νῆσον, ὃ ἐστὶ 18 μιλίων περιφέρειαν, τρισχίλιοι ὀπλοφόροι. Τὴν 19 ἀνῆχθη ὁ ἐχθρικός στόλος, ἦλθε πρὸ τῆς μεσημβρίας ὀπισθεν τῆς πόλεως κατέμπροσθεν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ Ξηροκάμπου, καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ σφοδρῶς. Ἦσαν δὲ τὰ ἐλθόντα πλοῖα, μικρὰ μεγάλα πολεμικά καὶ φορτηγά, 176, ἐν οἷς 1 τρίκροτον, 2 δίκροτα, 6 φρεγάται καὶ 10 κορβέτται· ἔφεραν δὲ δωδεκακισχιλίους εἰς ἀπόβασιν. Οἱ Ἕλληνες, ἔχοντες καλῶς ὠχυρωμένον τὸ παραθαλάσσιον ἐκεῖνο, ἀντεῖχαν καὶ ἀντεκανονοβόλουν γενναίως· δι' ὅλης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς ἐπεκράτησεν ἀμοιβαῖος κανονοβολισμός, καὶ οἱ μαχόμενοι διέμειναν ὅπου ἐτοποθετήθησαν ἀσάλευτοι. Περί δὲ τὴν δ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐν μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ καὶ ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν ἐξ αἰτίας τῆς νηνεμίας νέφος τοῦ καπνοῦ ἀπέβησαν ἄόρατοι πεντακόσιοι ἐχθροὶ κατ' ἀρχάς, καὶ κατόπιν καὶ ἄλλοι εἰς θέσιν Προῖονι, ὅπου παρέκειτο κανονοστάσιον φέρον τρία κανόνια ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ὀλυμπίου ὀπλαρχηγοῦ, Κώτα, καὶ 50 ὀπαδῶν του. Κωφοὶ οἱ φυλάττοντες τὸ κανονοστάσιον εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐτράπησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, καὶ ἐπὶ τῆς τροπῆς συλληφθεὶς ὁ Κώτας ἐφονεύθη. Συγχρόνως ἀπέβησαν καὶ ἄλλοι ἐχθροὶ εἰς Φτελιόν. Ἐκεῖ ἦσαν σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ ἐχύθη πολὺ αἷμα· ἀλλ' ὄντες πολυαριθμότεροι ὑπερίσχυσαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν. Ἐκεῖθεν ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν πόλιν ἀνεμπόδιστα, καὶ ἀναβάντες εἰς τὰ ὑπερκείμενα βουνὰ ἔστησαν

τὰς σημαίας των. Ἰδόντες δὲ ταύτας οἱ ἐπὶ τῆς νήσου καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταβαίνοντας πληθηδὺν πρὸς τὴν πόλιν, ἔτρεξαν πρὸς τὰ πλοῖα. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς διάσωσιν εἰς αὐτά· ἀλλὰ τὰ πλοῖα ὄχι μόνον ἦσαν ἠγκυρωμένα ἀλλὰ δὲν εἶχαν, ἐκτὸς ὀλίγων, οὐδὲ τὰ πηδάλια των. διότι ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ὑπομισθίων Θετταλομακεδόνων τὰ ἀπεβίβασαν τὴν προτεραίαν ἵνα μὴ φύγωσιν οἱ ἐντόπιοι ἐλθόντος τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ πολεμοῦντες ὑπὲρ αὐτῶν ἑτερόχθονες. Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐξέθεσε τοὺς πλείστους εἰς σφαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν, μόνοι ὅσοι ἐπρόφθαναν καὶ κατέφευγαν εἰς πηδαλιούχα, ἢ εἰς πλοιάρια, ἀπέφευγαν τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, διότι ὁ ἐχθρικός στόλος ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, καὶ τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπεμακρύνοντο ἀσφαλῶς τοῦ τόπου τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπνίγοντο ἢ ἠχμαλωτίζοντο. 19 μόνον πλοῖα ἐπρόφθασαν καὶ ἔφυγαν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα, ὡς 100 μικρὰ μεγάλα, ἐλθόντος τοῦ στόλου, συνελήφθησαν. Ἐν δὲ αὐτῶν, τὸ τοῦ Δημήτρη τῆς Ἀσημῆνας, φέρον γυναῖκας καὶ παιδιὰ ἐκάῃ αὐτανδρον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν παθημάτων τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· τὸ δὲ τοῦ Χατσοῦ-Ἀγγελῆ ἐλυτρώθη ἐκληφθὲν ὡς πυρπολικὸν ἀναφθείσης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πυρίτιδος. Οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὴν πόλιν, καὶ κυριεύσαντες τὴν νῆσον ὅλην ἀπέκλεισαν καὶ προσέβαλαν τὸ τεῖχος, τὴν μόνην θέσιν ἣν διετήρησαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν εὐτυχῆ ἀπόδασιν τῶν ἐχθρῶν. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐγκλειστοί, ἐν οἷς καὶ 600 Θετταλομάγνητες ὑπὸ τὸν Λάμπρον Κασσανδρέα, τὸν Γούλαν καὶ ἄλλους· συνεκλείσθη καὶ ὁ Σλάβος Ῥάδος, ὁ ἄλλοτε ἐν Εὐβοίᾳ ἀριστεύσας. Δύο ἡμερονύκτια ἀντέστησαν οὗτοι γενναίως, ἀλλ' ἐκ τοῦ σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ διερράγη ἡ μόνη ἐντὸς τοῦ τείχους δεξαμενὴ, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς στερήσεως τοῦ νεροῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας ἀπὸ πάσης ἔξωθεν βοηθείας ἀπεφάσισαν οἱ ἐγκλειστοὶ τὴν τρίτην ἡμέραν ν' ἀποθάνωσιν ἐνδοξῶς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπεφάσισαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ν' ἀναβῶσι ξιφῆρεις τὸ τεῖχος. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο σπήλαιον, ἡ φοντάνα, χρησιμεῦον ὡς πυριτοθήκη καὶ καταφύγιον οἰκογενειῶν. Οἱ ἐγκλειστοὶ ἐξετέλεσαν ἐν πρώτοις ὅσα ἡ θρησκεία παρκαγγέλλει πρὸ τοῦ θανάτου, καὶ δράξαντες τὴν στιγμὴν καθ' ἣν οἱ ἐχθροὶ ἀνέβαιναν πληθηδὺν πανταχόθεν, κατεβίβασαν τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους ἑλληνικὴν σημαίαν, ὕψωσαν

λευκὴν ἐφ' ἧς ἦσαν ἐγκεχαρκαγμένοι αἱ λέξεις « Ἐλευθερία ἢ θάνατος », καὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἐσείσθη ἡ νῆσος ἐπὶ τῇ ἐκρήξει, ἀνετράπησαν τὰ τεῖχη, καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια ὅλοι οἱ ἐντός, ἐκτός δύο, ἐτάφησαν, καὶ συνετάφησαν καὶ οἱ ἐφορμήσαντες ἐχθροὶ τῶν ὑπερδισχιλίου. Μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς νήσου, ἀλλὰ ὑπέρμεγας ὁ τῶν φονευθέντων. Ἐκ τῶν 7500 ἐντοπίων, 3500 διεσώθησαν, ἐν οἷς καὶ 150 κρυβέντες κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἐγένετο ἡ ἀπήθασις, οὓς παρέλαβε τὴν ἐπαύριον ἡ παρευρεθεῖσα ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν γαλλικὴ φρεγάτα Ἰσις· ὥστε, ἂν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταύτην λογισθῶσι καὶ οἱ ἐκ τῶν 25,000 προσφύγων διασωθέντες μὴ ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν ὅσους τρόπους εἶχαν οἱ ἐντόπιοι, ὁ ἀριθμὸς ὅλων τῶν φονευθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων ὑπερβαίνει τοὺς δεκαεπτακισχιλίους.

Καταστροφομένης δὲ τῆς νήσου, οἱ αἰμοχαρεῖς πορθηταὶ τῆς ἔκποπταν καὶ μετεκόμιζαν εἰς τὴν ναυαρχίδα τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθλίων Χριστιανῶν. Ὁ δὲ καπητάμπκας, καθήμενος ἐπὶ τῆς λεοντῆς του, τὰς ἐδέχετο περιχαρῆς συσσωρευομένας ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ ἐφιλοδώρει τοὺς ἀποκεφαλίστας κατὰ τὴν βδελυρὰν τουρκικὴν συνήθειαν. Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Ψαρῶν τὸ ἀγγλικὸν δικάταρτον Alacrity. Ὁ πλοίαρχος Ὑώρκ (α), μαθὼν ὅτι ἀπήγαγαν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα ὡς αἰχμάλωτον ἀρχιμανδρίτην τινὰ φίλον του, ἀφίχθη εἰς λύτρωσίν του, καὶ ὑποκριθεὶς ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ, παρεκάλεσε τὸν πασᾶν νὰ διατάξῃ τὴν προσέλευσίν του· ἐπὶ τῇ παρακλήσει ταύτῃ ἐλάλησεν ὁ πασᾶς πρὸς τινὰ τῶν παρεστώτων κατ' ἰδίαν, καὶ μετ' ὀλίγον προσηνέχθη κεφαλὴ γενειῶσα, τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀποκοπεῖσα καὶ αἷμα εἰσέτι στάζουσα. Σατανικῶς δὲ ὑπομειδιάσας ὁ πασᾶς ἐπὶ τῷ θεάματι, εἶπε τῷ πλοιάρχῳ δακτυλοδεικτῶν τὴν κεφαλὴν, « ἰδοὺ ὁ φίλος σου ». Ὁ πασᾶς οὗτος ἦτον εἰς τῶν συνετωτέρων καὶ ἡμερωτέρων ἀνδρῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὴν πολεμικὴν ἐποψίν δὲν ὁμοιάζει τὴν τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Ναούσης, τῆς Κασσάνδρας ἢ τῆς Χίου· ἦτο καταστροφή μεγάλου μέρους τῆς ναυτικῆς δύναμews τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξαφάνισις τῆς προφυλακῆς αὐτῆς· ἦτον ἀπόσβεσις φλογὸς καίουσης κατ' ἔτος τὰ ἐχθρικά παράλια τῆς Ἀσίας καὶ πολλάκις λουούσης τὰς ἐκστρατείας της. Ζωὴν

ἐνόμισαν οἱ πλησιόχωροι λαοὶ τῆς Ἀσίας τὸν θάνατον τῶν Ψαρῶν, καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν ἰδόντες πωλουμένους ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἀνδρῶν, ὧν ἀκούοντες χθὲς μόνον τὰ ὀνόματα ἔτρεμαν. Ἐρρέθη, ὅτι ἡ νῆσος ἡλώθη ἐξ ἐπιβουλῆς, καὶ ὅτι τὸ κανονοστάσιον ἐπροδόθη ὑπὸ τοῦ Κώτα· ἀλλ' ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι πάντῃ ἀνυπόστατος, καὶ ὁ Κώτας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθη.

Ἐν ᾧ δὲ κατεστρέφοντο τὰ Ψαρά, αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ὑδρας καὶ Σπετσῶν ἠπράκτου δι' ἑλλειψιν τῶν εἰς ἔκπλουν. Πρὸ πολλοῦ εἶχε φθάσει, ὡς εἶπαμεν, καὶ ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα δόσις τῶν δανείων εἰς Ζάκυνθον, καὶ ἂν δὲν παρενέπιπταν τὰ περὶ ὧν διελάβαμεν ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ἀποστολὴν αὐτῶν, ἐπρολαμβάνετο ἴσως διὰ τοῦ ἐν καιρῷ ἔκπλου τοῦ στόλου ἡ πτώσις καὶ τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἐν τούτῳ, ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος καταστροφῇ κατετάραξε τοὺς Ἕλληνας φοβηθέντας μὴ πάθῃ καὶ ἡ Ὑδρα ὅ,τι ἔπαθον τὰ Ψαρά, καὶ τότε κατεστρέφετο ὅλος ὁ ἀγὼν διὰ τοῦτο καὶ στρατεύματα ἔξωθεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην μετεβίβασθησαν, καὶ πλοῖα μετὰ μεγάλης σπουδῆς καὶ ἐκ τοῦ προχείρου ἡτοιμάσθησαν καὶ ἐνωθέντα μετὰ τῶν διασωθέντων ψαριακῶν ἀπέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μισοῦλην πρὸς τὰ Ψαρά ἐπ' ἐλπίδι νὰ προλάβωσι τὴν πτώσιν τοῦ τείχους ἀντέχοντος ὡς ἐφημίζετο· διετάχθη δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην πλεύσασα εἰς βοήθειαν τῆς Κάσσου μοῖρα καὶ μὴ φθάσασα ἐκεῖ ἐν καιρῷ νὰ πλεύσῃ καὶ αὕτη πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος· πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος ἐπλευσε καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ τείχους ἐπανέπλευσαν ὁ στόλος καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ ἐχθροῦ εἰς Μιτυλήνην. Διαχίλιοι μόνον στρατιῶται καὶ 35 πλοῖα ἑνοπλά δευτέρας καὶ τρίτης τάξεως, τὰ πλεῖστα σαλῦπαι, ἐναπέμειναν εἰς μετακρίσιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου κανονίων· ἐναπέμειναν καὶ χίλιοι ἐθελονταὶ εἰς λαφυραγωγίαν· ἐστάλησαν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπικια καὶ ἐξετέθησαν ἐπὶ τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου τὴν 12 ἰουλίου 500 κεφαλαί, 1200 ὠτία, 35 ἑλληνικαὶ σημαῖαι, καὶ 200 αἰχμάλωτοι.

Τὴν δὲ 3 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Μισοῦλην μοῖρα ἔξωθεν τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Λιμεναρίου· ἔφθασε συγχρόνως καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν· ὅλα δὲ τὰ πλοῖα

ἰούλιος

βέροισ

συνηριθμοῦντο 56, ἐξ ὧν 34 ὑδραϊκά, 13 σπετσιωτικά, καὶ 9 ψαριανά, καὶ ἀπεβίβασαν αὐθημερὸν ἱκανοὺς ναῦτας. Ἰδόντες οἱ ἐπὶ τῆς νήσου τοὺς ἐχθροὺς των ἀποθάντας, ἄφησαν ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου καὶ ἔτρεξαν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα των τόσον ἔντρομοι, ὥστε τινὲς αὐτῶν ἐπνίγησαν· διακόσιοι μόνον μὴ προφθάσαντες νὰ φύγωσιν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τεσσάρων οἰκιῶν. Ἐπίσης ἔντρομα καὶ τὰ πληρώματα τῶν ἐν τῷ λιμένι ἐχθρικῶν πλοίων ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἀνήχθησαν· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἑλληνικά εἰς καταδίωξιν αὐτῶν καὶ τὰ ἐκανονοβόλησαν· μία γολέττα παρεδόθη καὶ ἐν ἄλλο πλοῖον ἐκάη· ἐπόδισαν τότε τὰ ἐχθρικά πρὸς τὴν Χίον καταδιωκόμενα· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἀπελπισθέντες τὰ ἔρριψαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰ ἔκαυσαν· τέσσαρα μόνον διεσώθησαν καὶ ταῦτα κακῶς ἔχοντα. Τὴν δ' ἐπαύριον ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐπυροβόλουν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἀλλ' εἰς μάτην. Τέσσαρες ναῦται καὶ ὁ ἀνδρεῖος πλοίαρχος Λάζαρος Παναγιώτας ἐπληγώθησαν πολεμοῦντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καὶ ἐν ἑλλείψει χειρουργοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ἰδραν.

Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου καὶ τὸν πολὺν ὄλεθρον τῶν ἐν αὐτῷ, ἐπανεπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς Ψαρά καὶ ἐπῆραν πολλὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸν αἰγιαλὸν καταβιβασθέντων καὶ μὴ εἰσέτι ἐπιβιβασθέντων κανονίων. Τὴν δὲ 7, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἐφάνη ἐχθρικὸν πλοῖον κατὰ τὴν Χίον· ἀπέπλευσαν εὐθὺς ἐκ Ψαρῶν τρία ἑλληνικὰ εἰς καταδίωξιν του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἰδοποίησαν διὰ σημείων, ὅτι ὅλος ὁ ἐχθρικός στόλος ἐφαίνετο· τότε διετάχθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ναῦται νὰ ἐπιβιβασθῶσι, καὶ τούτου γενομένου, ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πλοῖα· ἀλλὰ μόνον 14 ὑδραϊκὰ ἔπλευσαν πρὸς τὴν Χίον, τὰ δὲ ἄλλα ἐπόδισαν πρὸς τὸν Καφηρέα. Ἐπειδὴ δὲ τόσον ὀλίγα δὲν ἦσαν ἀξιομάχα πρὸς τοιοῦτον στόλον, δὲν ἐναυμάχησαν, ἀλλ' ἐλλιμένισαν τὴν 11 ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σάμου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανεπλευσαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπ' οὐδεμιᾶς δὲ ἄλλης μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας εὑρέθησαν τὰ ἑλληνικὰ τόσον ἀπρομήθευτα τῶν ἀναγκαίων. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στόλος κατέπλευσεν εἰς Ψαρά, παρέλαβε τοὺς ἐγκλείστους καὶ τὰ ἐναπομείναντα κανόνια, κατηδάφισε τὰς σωζομένας οἰκίας, καὶ χώσας τὸν λιμένα ἐπανεπλευσεν εἰς Μιτυλήνην.

Τοιοιουτρόπως ἀπετελείωσεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ἡ

δὲ κυβέρνησις περιέβαλψεν ὅπως ἐδύνατο τοὺς διασωθέντας Ψαριανοὺς καὶ τοὺς ἔδωκεν ἐπὶ τῇ αἰτήσει αὐτῶν εἰς προσωρινὴν κατοικίαν τὴν Μονεμβασίαν καὶ εἰς μόνιμον διὰ ψήφισματος τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα δὲν ἐπραγματοποιήθη, συνοικισθέντων τῶν πλείστων εἰς Αἴγιναν.

Τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἐπρόκειτο κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Πύλης νὰ παρακολουθήσῃ ἡ τῆς Σάμου· ἀλλ' ὁ ἀφιλοπόλεμος Χουσρέφης, ἀντὶ νὰ τὴν προσβάλλῃ ἀμέσως ἀνέτοιμον, ἀπροστάτευτον ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου καὶ ἀπελπισθεῖσαν ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν, ἐκάθησεν ὀλόκληρον μῆνα ἄργος ἐν Μιτυλήνῃ. Ἀθλιώτατα ἦσαν τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Σάμου τὸν μῆνα ἐκεῖνον. Τέσσαρες ἦσαν αἱ φατρίαι· ἡ μὲν ἤθελε φυγὴν, ἡ δὲ ἐπύκλῃσιν ἀγγλικῆς προστασίας, ἡ τρίτη συμβιβασμόν, ἡ δὲ τετάρτη ἀντίστασιν μέχρι θανάτου. Καλῇ τύχῃ ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία ἐλθούσης ἐν καιρῷ τῆς εἰδήσεως ὅτι τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα ἐδόθησαν, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐχορηγήθησαν πρὸς ἔκπλουν τοῦ στόλου εἰς βοήθειαν τῆς νήσου των δίστηλα 90,000.

Τὴν δὲ 24 ἐξέπλευσαν 15 πολεμικὰ σπετσιωτικὰ καὶ ἐν πυρπολικὸν ὑπὸ τὸν Κολανδρουτσον, ἠγκυροβόλησαν τὴν 27 εἰς Κολώνας καὶ ἀνήχθησαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας· ἠύξθη δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μετ' ὀλίγον εἰς 28. Τὴν δὲ 27 ἐξέπλευσαν 27 ὕδραϊκὰ πολεμικὰ καὶ πυρπολικὰ ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην μοῖραν ὑπὸ τὸν Σαχτούρην· ἡτοιμάζετο δὲ μετὰ πολλῆς σπουδῆς νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὴν 30 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην ἔξωθεν τῆς Ἰκαρίας καὶ εἶδε 40 μικρὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβας, πλέοντα ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν πρὸς τὴν Σάμον καὶ φέροντα διαχιλίους εἰς ἀποβίβασιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρλοβασίου. Προπλέοντα δὲ τρία πλοῖα τῆς μοῖρας ταύτης καὶ δύο σπετσιωτικὰ ἔπεσαν ἐπὶ τὰ φανέντα ἐχθρικά, δύο σακολέβας κατεπόντισαν καὶ δύο ἄλλας συνέλαβαν, τοὺς δὲ ἐν αὐταῖς ἐσφαζαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπά, καὶ τότε ὅλα τὰ ἐχθρικά πλοιάρια καταδιωκόμενα ἠναγκάσθησαν τὰ μὲν νὰ πέσωσιν εἰς τὴν πλησιεστέραν ξηράν, τὰ δὲ νὰ καταφύγωσιν εἰς ἄλλα παράλια. Ἐπὶ τῆς συγκρούσεως δὲ ταύτης ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων 5 καὶ ἐπληγώθησαν 9. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔπλευσεν ἡ μοῖρα ὑπὸ εὐδίου ἀνεμὸν πρὸς τὴν παραλίαν, ὅπου, ὡς εἶδον

ποιήθη, διάφορα πλοιάρια παρελάμβαναν στρατεύματα· ἄλλ' ἡ εἰδησις δὲν ἦτον ἀληθής· ἐκεῖθεν ἔπλευσε παρὰ τὸ στόμιον τοῦ πορθμοῦ κατὰ τὴν Μυκάλην, ὅπου καὶ ἠγκυροβόλησεν· ἄλλ' ἀνήχθη μετ' ὀλίγον ἰδοῦσα ἐπὶ τῶν ἀντικρὺ βουνῶν καὶ τῶν παραλίων πλήθη στρατευμάτων, ἐντὸς δὲ δύο λιμενίσκων σωρούς πλοικρίων ἐτοιμῶν νὰ μεταβιβάσῃ τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς Σάμον· ἦσαν ἐν αὐτοῖς καὶ δύο βρίκια, ἅτινα ἄμα εἶδαν τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ἐπερχόμενα, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἔτρεξαν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ μεγάλου στόλου ἐλλιμενίζοντος ὀπισθεν τοῦ κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς ἀγίας Μαρίνας ἐρημονησίου. Προχωρήσασα βαθύτερον ἢ μοῖρα εἶδεν ἄλλα πλοιάρια προσωρμισμένα, καὶ ἄλλα στρατεύματα συσσωρευμένα ἐπὶ τῶν παραλίων καὶ τῶν πλησίον λόφων ἔτοιμα εἰς μεταβίβασιν. Ἐπλησίασαν τότε τρία τῶν πλοίων πρὸς τὴν ξηράν, ἐν αὐτῶν ἔρριψε μίαν κανονίαν, καὶ ἐν τῇ ἄμα ἐτράπησαν οἱ ἐπὶ τῆς παραλίας ἐχθροὶ καὶ ἀνέβησαν εἰς τοὺς λόφους. Ἐπόδισε μετὰ τοῦτο ἡ μοῖρα καὶ ἔρριπεν ἄγκυραν αὐθημερόν ὅπου καὶ πρότερον. Ἀφ' οὗ δὲ παρετήρησεν ὁ ἐχθρὸς ὅτι, ἐν ὧσφ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα κατεῖχαν τὴν θέσιν ἐκείνην, ἡ μετάβασις τῶν στρατευμάτων ἐδυσκολεύετο, 18 πλοῖα τῆς πρώτης ταξέως ἔπλευσαν, περὶ τὴν δ' ὥραν ἐπὶ τὰ ἐλληνικὰ. Ὁ Σαχτούρης διέταξε νὰ ναυμαχήσωσιν οἱ περὶ αὐτὸν ἐπ' ἀγκύρας· ἐναυμάχησαν μετὰ μεσημβρίαν καθ' ὃν τρόπον διέταξε· πολλοὶ ἐκατέρωθεν κανονοβολισμοὶ ἄλλ' ἀποτέλεσμα οὐδέν· πρὸς δὲ τὸ ἐσπέρας, ἀφ' οὗ ὤρμησαν δύο πυρπολικά, τὸ τοῦ Ῥομπότση καὶ τὸ τοῦ Τσάπελη, τὸ μὲν εἰς μίαν φρεγάταν τὸ δὲ εἰς μίαν κορβέτταν, ἐφοδύθησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀπεμακρύνθησαν· ἐπανήλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον. Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐδέχθησαν ἐπ' ἀγκύρας ὡς καὶ τὴν προτεραίαν. Τρεῖς ὥρας ἐναυμάχησαν, καὶ πάλιν πολὺς κανονοβολισμὸς καὶ ἀποτέλεσμα οὐδέν, ἕως οὗ ἀνήχθησαν τέσσαρα πυρπολικά, ἅτινα μόλις εἶδαν οἱ ἐχθροὶ ἐπιπλέοντα ἀπεμακρύνθησαν καὶ οὕτως ἐπαυσεν ἡ δευτέρα ναυμαχία. Τὴν δὲ 2

Αὐγούστου αὐγούστου ἦλθαν εἰς χαιρετισμὸν τοῦ ἀντιναύάρχου ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου, ὁ Λυκοῦργος καὶ ἄλλοι πρόκριτοι· τοὺς ἀντεπεσκέφθη καὶ ὁ ἀντιναύαρχος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου ὑπεδέχθη μετὰ μεγίστης τιμῆς. Αὐθεσπερὶ δὲ ἦλθαν ὅπου τὰ ὑδραϊκὰ πλοῖα καὶ τὰ 28 σπετσιωτικὰ καὶ ἐν ψαριανόν. Τὴν 4 ἔπλευσε καὶ τρίτην φορὰν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐπὶ τὸν ἐλληνικόν· κανο-

νοβολῶν δὲ αὐτὸν ἐκανονοβόλει συγχρόνως καὶ τὰ ἐπὶ τῆς νῆ-
σου κανονοστάσια καὶ ἀντεκανονοβόλειτο. Ἐν τούτοις ἀνῆ-
χθησαν 17 τῶν ἐλληνικῶν πολεμικῶν καὶ διετάχθησαν καὶ τὰ
πυρπολικὰ νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἐκινήθη· καὶ οἱ μὲν πλοί-
αρχοι ἡτιῶντο τὰ πληρώματα, τὰ δὲ πληρώματα τοὺς πλοίαρ-
χους. Εἰς μάτην δὲ ὁ ἀντιναύαρχος ἔτρεχεν ἀπὸ πυρπολικοῦ
εἰς πυρπολικὸν καὶ ἐκάλει τοὺς ἐν αὐτοῖς εἰς ἐξόρμησιν. Καλῇ
τύχῃ ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ὁ Κανάρης, ὑπήκουσε
μετὰ χαρᾶς, καὶ τότε τὸ πυρπολικὸν αὐτοῦ καὶ τὰ 17 πολεμικὰ
ὑδραῖα καὶ σπετσιωτικὰ ὤρμησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν
καὶ δὲν ἐπόδισαν εἰμὴ ἀφ' οὗ ἠναγκάσθησαν τὰ ἐχθρικά ὅλα
ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἡ τρίτη αὕτη ναυμαχία διήρκεσε πέντε
ὥρας. Ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθῆ στρατεύματα
ἔβλεπαν αὐτοψεί τὴν καταισχύνην τοῦ μεγάλου στόλου τῶν
καταδιωκομένου καὶ φεύγοντος καὶ ὀλιγοψύχουν. Ὁ ἀτυχὴς
στόλος ἐκινήθη καὶ τετάρτην φορὰν κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ τὴν
ἐπαύριον, καὶ τὰ μὲν τῶν πλοίων αὐτοῦ ἐπροσπάθουν, πνέον-
τος ὀλίγου ἀνατολικοῦ ἀνέμου, νὰ ἐπιπέσωσι διὰ τοῦ μεταξὺ
τοῦ ἀνατολικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου (Κολῶνες) (β) καὶ τῆς
ἀγίας Μαρίνας πορθμοῦ φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Σπετσιωτῶν,
τὰ δὲ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Ὑ-
δραίων. Καλῇ τύχῃ ἐφιλοτιμήθησαν καὶ οἱ πυρποληταὶ ὅλοι
τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἐκινήθησαν πρόθυμοι. Πρῶτος ὁ Τσά-
πελης ὤρμησεν εἰς μίαν μεγάλην φρεγάταν πλέουσαν μεταξὺ
τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου καὶ τῆς ἀγίας Μαρίνας. Ὁ πυρπο-
λητὴς οὗτος προσέπλευσεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἂν καὶ βρο-
χηδὸν ἔπιπταν ἐντὸς τοῦ πυρπολικοῦ του οἱ μύδροι καὶ τὰ βό-
λια τῆς φρεγάτας. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐπρόκειτο νὰ τὸ κολλήσῃ, τινὲς
τῶν ναυτῶν του, ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐτοιμάζοντας τὰς λέμ-
βους τῶν εἰς ῥυμουλκίαν τῆς φρεγάτας, καὶ ὑπολαβόντες ὅτι
ἤρχοντο εἰς ἀφαρπαγὴν τοῦ ἐφορκίου, ἐδειλιάσαν, καὶ ἐμβῶντες
δρομαῖοι εἰς αὐτὸ ἄφησαν ἐπὶ τοῦ πυρπολικοῦ τὸν πλοίαρχον
πηδαλιουχοῦντα, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ ἔκαιαν καὶ τὸ πλοῖον καὶ
αὐτόν, ἂν δὲν τοὺς ἠκολούθει. Τόσῃ δὲ δειλίᾳ παρὰ συνθήειαν
κατέλαβε τοὺς ναύτας, ὥστε θὰ ἔπιπτε τὸ πλοῖον εἰς χεῖρας
τῶν ἐχθρῶν, ἂν δὲν ἐπρόφθανε νὰ τὸ καύσῃ ὁ πλοίαρχος καύσας
ἐκ τῆς πολλῆς βίας καὶ τὸ πρόσωπόν του καὶ τὴν χεῖρά του·
ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ὁ γενναῖος ἀλλ' ἀτυχὴς Τσάπελης,

τὸ κατώρθωσε μετὰ μίαν ὥραν ὁ ἐπιδεξιότατος Κανάρης. Οὗτος, καθ' ἣν ὥραν ἡγωνίζετο ἡ φρεγάτα νὰ κάμψῃ τὸ ἀκρωτήριον, ἔστησε τὸ πυρπολικόν του ἔμπροσθέν της, ὥστε, ἂν ἡ φρεγάτα ἐπροχώρει, ἀδύνατον ἦτο νὰ διαφύγῃ τὰς φλόγας του· εἰς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ δεινοῦ ἔστρεψε τὴν πρῶραν πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, καὶ καταδιωκομένη ὑπὸ τοῦ πυρπολικοῦ ἤναγκάσθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν πλησιέστερον κρημόν· ἀλλὰ πρὶν πέσῃ ἔξω, τὴν ἐπρόφθασε τὸ πυρπολικόν καὶ περιεπλέχθη· ἡ φρεγάτα κατήντησεν ἀκυβέρνητος, καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐν αὐτῇ, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξεκολύμβουν. Ἐν τοσούτῳ αἱ φλόγες διεδύθησαν εἰς αὐτήν, ἀναψε μετ' ὀλίγον καὶ ἡ πυριτοθήκη, καὶ τότε κανόνια, κατάρτια, κεραταί, σφαῖραι, ξύλα, σίδηρα ἐτινάχθησαν ὅλα εἰς τὸν ἀέρα, καὶ πολλὰ αὐτῶν ἔπεσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς στρατευμάτων καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἐπλήγωσαν. Ἐφονεύθησαν καὶ δύο ναῦται τοῦ πυρπολικοῦ ὑπὸ τῶν τουφεκιῶν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τῇ φρεγάτῃ οἱ μὲν συνεκάθησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων φερόμενοι ἐξωγρήθησαν καὶ ἐσφάχθησαν. Ὁ ἐχθρὸς, ἂν καὶ ἐξεθαμβήθη ἐπὶ τοῖς παθήμασί του, δὲν ἀπήλπισθη καὶ ἀνεστράφη· ἀλλ' ἀντέστη σφοδρῶς ἡ ἐκ σπετσιωτικῶν πλοίων ἀριστερὰ πτέρυξ, ἐν οἷς διεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν Ἀνάρχυρον Λεμπέσσην. Τὸ δειλινὸν περιέπλεξεν ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικόν του εἰς δικάταρτον τουνεζινικὸν 20 κανονίων καὶ τὸ ἔκαυσεν· συνελήφθη δὲ καὶ τις ἐν αὐτῷ πασσᾶς Τουνεζίνος προφθάσας καὶ ῥιφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ δύο ὥρας ἄλλοι πυρποληταί, ὁ Δημήτρης Ῥαφαλιᾶς καὶ ὁ Λέκας Μαρτόζης περιέπλεξαν τὰ πυρπολικά των εἰς τινὰ φρεγάταν καὶ τὴν ἔκαυσαν. Ἐρρίφθησαν καὶ δύο ἄλλα μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἐκάησαν μὴ καύσαντα. Ἀπελπισθεὶς ἐπὶ τέλους ὁ ἐχθρὸς στόλος ἀπεμακρύνθη περὶ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτὸς κατὰ τὸ Ἀγαθονῆσι· ἡ δὲ φθορά, ἣν ἔπαθε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἡ ἐντεῦθεν κατασχύνη ἐφαίνοντο ματαιώσασαι τὴν εἰς Σάμον ἀπόβασιν· καὶ τὰ μὲν στρατεύματα διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ στόλος κατέπλευσεν εἰς Πάτμον καὶ Κάρεναν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μεθώρμησεν εἰς Κῶν ὅπου ἀνεμένετο ὁ αἰγύπτιος (γ).

Ἡ λαμπρὰ αὕτη καὶ σωτηριώδης ναυμαχία ἐνέπλησε θάρρους τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς παρηγόρησε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἐξ ὧν δὲ κατώρ-

θωσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς προφύλαξιν τῆς Σάμου ἐξάγεται, ὅτι δὲν κατεστρέφοντο ἴσως οὐδὲ τὰ Ψαρά, ἂν ὑπερασπίζοντο ἐπὶ τῆς θαλάσσης (δ).

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο ὁ στόλος κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, ἐκινουῦντο καὶ στρατεύματα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ φοβερός ὡς ἡγεμὼν τῆς Μακεδονίας Ἀβδουλαβούτης δὲν εὐδοκίμησεν ὡς Ρούμελη-βλυσῆς καὶ διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ὠμότητά του. Ὁ σουλτάνος τὸν ἐκάθηρεν, ἀρχομένου τοῦ ἔκρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ ἀντικατέστησε τὸν Δερβήσπασαν. Διετάχθη οὗτος νὰ στρατολογήσῃ 30,000, ἀλλ' οὔτε τὸ ἥμισυ ἐδυνήθη νὰ συναῖξῃ· εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφτσακην καὶ τὸν ἐκ Δίμπρας Ἀμπάτπασαν. Μεσοῦντος δὲ τοῦ ἰουνίου, ἐστρατοπέδευσε πανστρατιᾷ εἰς Λιανοκλάδι ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς. Δύο τρεῖς ἡμέρας πρότερον εἶχε στείλει ἐκεῖ ὑπὸ φύλαξιν ἐνόπλων πολλὰ κιβώτια φυσεκίων εἰς χοῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ τὴν νύκτα ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὸν πύργον, ὅπου τὰ πολεμεφόδια ἐφυλάττοντο, τὰ ἔκαυσεν ὅλα, καὶ συνέκκυσε καὶ τινὰς τῶν φυλασσόντων αὐτά.

Στρατοπεδεύσας δὲ ὁ Δερβήσπασας εἰς Λιανοκλάδι ἔστειλε μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς Γραβιὰν ὑπὸ τοὺς δύο ἄλλους πασάδας ἐξακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους ἵππους, ἵνα εἰσβάλωσι δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ εἰς Σάλωνα· διέταξε καὶ τὸν Καρύστιον Ὁμέρπασαν καὶ τὸν ἐν Πρεβέζῃ Βρυώνην νὰ εἰσβάλωσι καὶ οὗτοι συγχρόνως ὁ μὲν εἰς Ἀττικὴν ὁ δὲ εἰς Ἀκαρνανίαν, συνελθόντα δὲ ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς Ναύπακτον νὰ μεταβῶσιν ὅπου τὰ πράγματα τὰ ὠδήγουν. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τῶν Τούρκων ἦσαν ὡς καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων, γραπτὰ μᾶλλον ἢ πρακτά.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας συνενωθέντες οἱ ἐν Ρίῳ, Ἀντιρρίῳ καὶ Ναυπάκτῳ Τούρκοι, ὡς πεντακόσιοι, ὤρμησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, καὶ εὐρόντες μέρος τοῦ στρατεύματος τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐν τῷ χωρίῳ Ὁμέρ-ἐφέντῃ ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Καλτσᾶ, Τριαντάφυλλον, συνεκρούσθησαν, καὶ μὴ δυνηθέντες νὰ προχωρήσωσιν ὡπισθοδρόμησαν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων 6 ἐφρονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν.

Γνωσθείσης δὲ τῆς μελετωμένης εἰς Σάλωνα εἰσβολῆς, ἀνηγέρθησαν, διατρυφῇ τοῦ Πανουργιά, κατὰ τὴν μεταξὺ Σαλῶνων καὶ Γραβιάς Ἀμπλιανην 10 δυνατοὶ προμαχῶνες· ἄλλ' ὀλιγάρηθμον ἦτον ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τὸ τάγμα τοῦ Πανουρ-

γισ. Καλῇ τύχῃ συνῆλθαν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην καὶ ἄλλα τάγματα ὑπὸ τὸν Γεωργάκην Δράκον, τὸν Γιώτην Δαγκλῆν, τὸν Διαμάντην Ζέρβαν καὶ τὸν Πεῤῥαϊθύν. Ἐστειλε καὶ ὁ Λόντος ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Νοταρᾶν 200 στρατιώτας, καὶ ἐπὶ μισθοδοσίᾳ δέκα χιλιάδων γροσίων ἔπεισε καὶ τοὺς περὶ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν, ἐκ Μεσολογίου εἰς Πελοπόννησον ἐρχομένους καὶ διαβαίνοντας τὴν Σεργούλαν, νὰ μεταβῶσι καὶ οὗτοι εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς ἐννεακόσιοι.

Ἰούλιος: Τὴν 8 Ἰουλίου μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐξ Ἀλβανῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀμπάζπασα ἐπάτησε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, ἤρπασεν ὀκτακισχίλια πρόβατα καὶ μίαν ἑκατοστὴν ἵππων, ἠκροβολίσθη μετὰ τοῦ ἐν Μουσινίτσᾳ ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν τάγματος ἐνδυναμωθέντος καὶ παρὰ τινων Κραββαριτῶν ὑπὸ τὸν Σαφάκην καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 13 ἐξεστράτευσαν ὅλοι οἱ ἐν Γραβιᾷ σύροντες καὶ δύο κανόνια, καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τοῦ Σανδάλῃ τὸ μνημα, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Ἀμπλιανῆς, καὶ τὴν γ' ὥραν τῆς ἡμέρας ἔπесαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἑλληνας· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πυροβολοῦντες, μετ' ὀλίγον δὲ ξιφῆρεις, ἡγωνίζοντο ν' ἀνοίξωσιν ἢν ἐπρόλαβαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔφραζαν ὁδόν, ἐνρίψαντες καρμοὺς δένδρων. Γενναίως ὑπεράσπισαν τὰς θέσεις των οἱ Ἕλληνες, ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολλάκις ἐφορμήσαντας τοὺς ἀπώθησαν· ἀλλ' ἀνένδοτοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀμφιέρεπῆς ἡ μάχη μέχρι τῆς ἐσπέρας, καθ' ἣν ἐλθοῦσα ἐπικουρίᾳ ὑπὸ τὸν Χαλμούκην ἔπесен ἐπὶ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγαν τοῦ ἐχθροῦ, τὴν ἔβαλεν εἰς ἀταξίαν, καὶ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας τῶν Σουλιωτῶν πυλεμούντων πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἔτρεψεν. Ἡ τροπὴ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐπέφερε τὴν τοῦ κέντρου· μόνῃ ἢ δεξιᾷ ἀντεῖχε καὶ στενῶς ἐπολιόρκει τὸν προμαχώνα, ἐν ᾧ ἦτον ὁ Νάκος Πανουργιάς· ἀλλ' ἄφ' οὗ ἐνύκτωσεν, ἐτράπη καὶ αὕτη μὴ δυναμένη μόνῃ ν' ἀνθέξῃ. Οἱ Ἕλληνες ἔτρεξαν κατόπιν τῶν ἐχθρῶν, ἐπῆραν τὰ δύο κανόνια, πολλὰ ὄπλα, πολεμεφύδια, ἵππους, σημαίας, καὶ τὴν σκητὴν τοῦ Μπερκόφταλη. 37 Ἕλληνες καὶ πάμπολλοι Τοῦρκοι ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, πολλοὶ δὲ κατεκρημνίσθησαν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν στενοτοπιῶν φυγῆς των ὠθοῦντες καὶ ὠθούμενοι, καὶ προτιμῶντες τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας· ἀπόδειξις δὲ τῆς μεγάλης φθορᾶς τῶν ἐχθρῶν εἶναι, ὅτι τὰ στρατεύματα,

ἐπανελθόντα εἰς Γραβιάν, δὲν ἐπεχείρησαν νέαν εἰσβολήν. Ἐφονεύθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὁ γνωστὸς Μπέης τῆς Θράκης, Σουλεϊμάνης.

Καθὼς δὲ προεσχεδιάσθη, ἀπέβη κατ' αὐτὰς καὶ ὁ Καρύστιος Ὁμέρης εἰς Ὠρωπὸν μετὰ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ δισχιλίῳν γενιτσάρων καὶ χιλίῳν ἄλλων καὶ ἐλεηλάτει τὰ πέριξ. Ὁ δὲ Γκούρας, ὁ πρὸ ἐνὸς μηνὸς διορισθεὶς παρὰ τῆς κυβερνήσεως φρούραρχος Ἀθηνῶν, ἐξεστράτευσε τὴν 3 ἰουλίου μετὰ 600, καὶ τὴν ἐπαύριον κατέλαβε τὸ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος τοῦ Μακροθῶνος παλαιότειχον. Τὴν 5 ἐπῆλθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἡκροβολίσθησαν, ἐπανελήφθη ἡ μάχη καὶ τὴν 6, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔρριψαν 50 κανονίας, καὶ δις καὶ τρίς ἐφώρμησαν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν. Ἦλθεν ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἐπικουρίᾳ ὑπὸ τὸν Εὐμορφόπουλον καὶ ἄλλους, καὶ τότε ἔπесαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἔτρεψαν καὶ εἰς σημεῖον τῆς νίκης ἔστειλαν εἰς Ἀθήνας 30 κεφαλὰς καὶ 2 σημαίας. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι μετέβησαν εἰς Καπνινδρίτι περιφερόμενοι ἐπὶ ἀρπαγῇ καὶ αἰχμαλωσίᾳ. Τὴν δὲ 20 ἦλθαν ἐγγὺς τῆς πόλεως 600 ἱππεῖς· ἀλλ' ἐξορμήσαντες οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῆς ἀκροπόλεως τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι διὰ τῆς Κυφισίας. Τὴν 3 αὐγούστου προσήγγισαν αὐθις οἱ ἱππεῖς, ἐξῆλθαν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ μὲν ἔφιπποι οἱ δὲ πεζοί, συνῆψαν μάχην περὶ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ ἀπεδίωξαν πάλιν τοὺς ἐχθρούς. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀπαντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς μεταβαλίνοντας εἰς Κάλαμον ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς πεζοὺς καὶ ἐζώγρησαν καὶ τινα σκευοφόρα ζῶα, ἀλλ', ἐπιστραφέντων τῶν ἱππέων, ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ παρ' ὀλίγον ἐζωγρήθη καὶ ὁ Γκούρας. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἀνεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Εὐβοίαν κακῶς ἔχοντες διὰ τὴν ἐπισκήψασαν εἰς τὸ στρατόπεδον δεινὴν δυσεντερίαν ἐκ τῆς βρώσεως τῶν ἄωρων καρπῶν. 30 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἥτις διήρκεσε πέντε ἐβδομάδας. Ὁ δὲ Ὁμέρης, ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια, ἀπέπεμψε τοὺς φιλοταράχους γενιτσάρους εἰς Βῶλον.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἦτον εἰς θέσιν ἀμυντικὴν, ἡ Δυτικὴ ἔλαβεν ἐπιθετικὴν.

Περὶ τὰ τέλη μαΐου συνῆλθαν οἱ πλεῖστοι τῶν ὀπλαρχηγῶν

τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Βάλτου κατὰ τὴν μεγάλην Φτέρην, ὅπου συγκροτήσαντες συμβούλιον περὶ ἐκστρατείας εἰς Ἄρταν, ἀπεφάσισαν νὰ εἰσβάλωσιν ἐν πρώτοις εἰς Ῥαδοβίτσι πρὸς διέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην χίλιοι ἐκλεκτοὶ στρατιῶται ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον καὶ τοὺς χιλιάρχους Ἀναγνώστην Καραγιάννην καὶ Δῆμον Τσέλιον ἦλθαν τὴν

Ἰουνίος 1 Ἰουνίου ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς αὐτῆς Δημήτρης Μπακόλας, υἱὸς καὶ διαδόχος τοῦ περιφήμου Γώγου ἀποθανόντος, ἀνέτοιμος ν' ἀντισταθῇ καὶ ἀπρόθυμος νὰ ἐνωθῇ, ἔσπευσε νὰ παρακαλέσῃ τὸν Τσόγκαν νὰ μὴ προχωρήσῃ ἕως οὗ ἀπήλλαττε τῶν χειρῶν τῶν ἐν Πρεβέζῃ Τούρκων τὸν ἀδελφόν του· ὑπέσχετο δὲ νὰ συμπράξῃ τότε. Εἰσηκούσεν ὁ Τσόγκας τὴν δέησίν του ὑποθέσας αὐτὴν εἰλικρινῆ· ἀλλ' οὗτος, ἀντὶ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἔφερε Τούρκους καὶ κατέλαβαν αἰφνης τὴν Σκουλικαριάν. Ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον ὅτι ἠπατήθησαν, ἐρρίφθησαν ἐπ' αὐτοὺς τὴν 3, ἀπέδιώξαν τοὺς Τούρκους καὶ τὸν Μπακόλαν, καὶ διώρισαν ὀπλαρχηγὸν τὸν Κώσταν Οἰκονόμου. Διαιρεθέντες δὲ εἰς δύο σώματα ἐπροχώρουν πρὸς τὰ ὑπὸ τὴν ὀπλαρχηγίαν τοῦ Κουτελιῖδα Τσουμέρικα, σκοπεύοντες νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην· ἀλλ', ἐν ᾧ οὗτοι ἐπροχώρουν, οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Σκουλικαριάν, ἔξωσαν τὸν νέον ὀπλαρχηγὸν Κώσταν, καὶ τὴν 9 ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Τσόγκα εἰς Σωδάκτυλον, κατέλαβαν τὸν ἀντικρὺ τοῦ στρατοπέδου ἐκείνου λόφον, συνῆψαν μάχην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐπανεέλθωσιν ὅλοι εἰς Βάλτον ἄπρακτοι, μῆτε τοῦ Ῥαδοβιταίου μῆτε τῶν Τσουμερικῶν τοὺς κατοίκους εὐρόντες συμπράκτορας.

Ἰούλιος

Μεσοῦντος δὲ τοῦ Ἰουλίου ἦλθεν εἰδήσις, ὅτι οἱ Τούρκοι συνήρχοντο εἰς Κομπότι ἐπὶ εἰσβολῇ εἰς τὴν Ἀχαρνανίαν ὑπὸ τὸν Βρυώνην, καθὼς προδιέταξεν ὁ Δερβήσης. Εἰς ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἐντεῦθεν δεινῶν οἱ περὶ τὸν Μαυροκορδάτον ἐβουλεύθησαν νὰ συγκροτήσωσι γενικὸν στρατόπεδον, νὰ ἐπισκευάσωσι καὶ ἐνδυναμώσωσι τὸ ὀχύρωμα τοῦ Μεσολογγίου, νὰ προετοιμάσωσι τόπον εἰς ἀσφάλειαν γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ νὰ προλάβωσι καὶ πατήσωσι τὰ χῶματα τῶν ἐχθρῶν. Καὶ κατάλληλον μὲν τόπαν εἰς στρατοπέδους ἐθεώρησαν τὸ Λιγοβίτσι· τὰ δὲ εἰς ὀχύρωσιν τοῦ Μεσολογγίου ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κοκκίνην χορηγή-

σαντές τῷ τὰ ἀναγκαῖα· ὡς τόπον δὲ ἀσφαλείας ἡτοίμασαν, ὑπὸ φρουρὰν Προυσιωτῶν ἡγουμένου τοῦ Γουβέλη, τὴν μεταξὺ τοῦ Ἀποκούρου, τῶν Κραβθάρων καὶ τοῦ Καρπενησίου Ἀποκλείστραν δεκακισχιλίας ψυχὰς ἐν καιρῷ ἀνάγκης χωροῦσαν, δι' ἀποτόμων ἐξασφαλιζομένην βράχων καὶ μόνην βατὴν ἔχουσαν τὴν ἀνατολικοθύρειον πλευράν, ἣν ὠχύρωσαν πυλώσαντες τὴν ἐξάποδον εἰσοδὸν τῆς.

Περὶ δὲ τὴν 20 πεντακισχιλιοὶ Ἀλβανοί, ἱππεῖς καὶ πεζοί, ἀπέβησαν εἰς Καρθασαράν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Βρυώνη καὶ μετέφεραν καὶ δύο κανόνια· ἀλλ' ὁ μηδέποτε διαλείπων οὗτος καὶ αἰείποτε ἀτυχὴς ἐν ταῖς ἐτησίαις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείαις του πασῶς οὔτε δύναμιν οὔτε θέλησιν εἶχε νὰ προχωρήσῃ· ἐταράττετο δὲ καὶ διὰ τὰ ἐν τῇ πατρίδι του, Ἀλβανίᾳ, ἐπικρατοῦντα ἐμφύλια κακὰ, καὶ ὑπώπτευε μὴ πάθῃ ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του ἡ ἡγεμονεία του· δὲν ἐστρατολόγησεν δὲ καὶ δὲν ἐξεστράτευσεν εἰμὴ ὅτ' ἐπανειλημμένως καὶ αὐστηρῶς διετάχθη φοβούμενος μὴ κατατρεχθῇ ὡς ἀπειθής.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, συνειθίσαντες ν' ἀντιπαρατάττωνται πρὸς στρατόπεδα ἐχθρῶν πολυαριθμότερα ἔδραμαν πρόθυμοι ὅπου διετάχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὸ Λιγοβίτσι, ὅπου ἦλθε τὴν 31 καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, οἱ δὲ τὸ Βέρσοβον, καὶ ἄλλοι ἔπασαν ἐκ νέου εἰς Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη μεταξὺ τῶν δύο στρατοπέδων μέχρι τῆς 26 αὐγούστου, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι νυκτοπορήσαντες ἔπασαν αἰφνης εἰς Βραχωρί, ἥρπασαν ζῶα, ἡχμαλώτευσαν 25 γυναῖκας, ἀπεκεφάλισαν 40 ἀόπλους ἄνδρας, καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια ἔστειλαν τὰς κοπείσας κεφαλὰς πρὸς τὸν Δερβήσιν ὡς κεφαλὰς ἐνόπλων ἐχθρῶν. Τὴν δὲ 23 Σεπτεμβρίου οἱ ἐκστρατεύσαντες πρὸς τὸ Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα, ὡς χίλιοι, προσέβαλαν τοὺς ἐχθροὺς πλησίον τοῦ Βουλγαρελίου, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ χωρίου φονεύσαντες 20· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο ἐφονεύθησαν καὶ δύο ἐπληγώθησαν. Ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ τὰ κινήματα τοῦ Δερβήσιν καὶ τοῦ Καρυστίου Ὀμέρη δὲν εὐδοκίμησαν, τὰ δὲ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐμφύλια κακὰ ὑπερεπερίσσευσαν καὶ μετεδόθησαν καὶ εἰς τὸ ἐν Καρθασαρά στρατόπεδον, ὅπου καθ' ἡμέραν συνέβαιναν ἀλληλομαχίαι καὶ λειποταξίαι, ἐπέκειτο δὲ καὶ ὁ χειμὼν, διελύθη τὴν 6 νοεμβρίου τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην στρατόπεδον, καὶ οἱ

συγκροτοῦντες αὐτὸ ἐπανῆλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ ἰδία, μηδενὸς ἐναντιωθέντος ἐπὶ τῆς διὰ τῶν στενῶν πορείας τῶν. Οὐδέποτε ἐχθροὶ παραστρατοπεδεύοντες ἐφάνησαν τόσον ἀφιλοπόλεμοι καὶ τόσον ἀδρανεῖς.

Μὴν ὁλόκληρος παρῆλθε μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀμπλιανης, καὶ οὐδεμία σύγκρουσις τῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δύο στρατοπέδων ἐγένετο. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπραξίας τῶν ἐχθρῶν θαρβύνθέντες διακόσιοι Ἑπειῶται ὑπὸ τὸν Λάμπρον Βεῖκὸν καὶ ἄλλους ἐκίνησαν τὴν 12 αὐγούστου ἐπὶ σκοπῷ νὰ πέσωσιν αἰφνης εἰς τὰ ἐν Γραβιᾷ χαρρακώματα αὐτῶν· ἀλλὰ φθάσαντας τοὺς ἐνόησαν οἱ Τούρκοι. Φυγόντες ἀπρακτοὶ καὶ νυκτοποροῦντες ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τοῦ Ζητουνίου πρὸς τὰ Καλύδια, ὅπου ἦτο πύργος καὶ ἐν αὐτῷ μία ἑκατοστὺς ὀπλοφόρων Τούρκων ὑπερασπιζόντων τοὺς ἐκεῖ θεραπευομένους ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους· ἦτο δὲ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐκείνου καὶ πολυάριθμὸν βουκόλιον. Ἐκρύβησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἡμέραν· ἐλθούσης δὲ τῆς νυκτός, ὁ μὲν Βεῖκος καὶ τινες τῶν περὶ αὐτὸν ἐκύκλωσαν τὸν πύργον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλαφυραγῶγουν τὸ χωρίον. Ἐδοκίμασαν οἱ ἐν τῷ πύργῳ νὰ ἐξέλθωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἔπεσαν καὶ τινες αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ λαφυραγωγοὶ ἀπεμακρύνθησαν τοῦ χωρίου βοηλατοῦντες, ἀνεχώρησαν πολεμοῦντες καὶ οἱ πολιορκηταὶ τοῦ πύργου ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐπληρώθησαν 11· ἐχύθη αἷμα ἐχθρικὸν καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου.

Σεπτέμβριος

Τὴν δὲ 14 Σεπτεμβρίου συνήφθη μάχη κατὰ τὴν Πανᾶσκηρην ὅχι μακρὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Τὸ χωρίον τοῦτο καθὼς καὶ ἄλλας τινὰς θέσεις μέχρι τῆς Σκάλας τῆς Βάργιανης κατέλαβαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ σκοπῷ νὰ προκαλέσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς μάχην. Ἐπῆλθαν οἱ προκληθέντες, καὶ πολεμοῦντες ἔβαλαν ἀνελπίστως τοὺς Ἕλληνας εἰς μέγιστον κίνδυνον, ἐξ οὗ τοὺς ἀπήλλαξεν ὁ Βασίλης Δαγκλῆς φονεύσας ἐπὶ τῆς μάχης τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐναντίων, διότι μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο οἱ πρότερον νικηταὶ ἐτράπησαν καὶ κατεδιώχθησαν. Πέντε ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπτὰ ἐπληρώθησαν· ἀπέθανε πληγωθεὶς καὶ ὁ χιλιάρχος Γκιώκας Χορμοβίτης. Τὴν δὲ 30 τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον μετετόπησεν εἰς Θερμοπύλας καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας διελύθη. Τὴν δὲ ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀποδόσας ὁ σουλτάνος εἰς τὴν ἀναξιοσύνην τοῦ Δερβήση τὸν ἐκάθηρε καὶ μετὰ ταῦτα τὸν ἐθανάτωσε. Καὶ ταῦτα

μὲν τὰ κατὰ τὴν στερεάν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ τέλους τοῦ παρόντος ἔτους. Τὰ δὲ τῆς Πελοποννήσου εἶχαν οὕτως.

Οἱ Μοθωναῖοι Τοῦρκοι ἐπάτουν συχνάκις τὰ περίξ εἰς συγκομιδὴν καρπῶν. Σπαρτιᾶται τινες καὶ Μεσσήνιοι ἐνέδρευσαν τὴν 26 αὐγούστου. Ἐξήλθαν οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐπαύριον ὡς συνήθιζαν ἀνύποπτοι. Οἱ Ἕλληνες ἐπέπεσαν ἐξ ἀπροόπτου· πτοηθέντες οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν ἐντὸς τινος οἰκίσκου· ἤλθαν αὐθημερὸν εἰς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν οἱ λοιποὶ συνάδελφοί των, ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν εἰς τὸ φρούριον νυκτὸς γενομένης ἀπρακτοί. Ἐξήλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον φέροντες δύο κανόνια καὶ ἐπολέμησαν, ἀλλ' οὐδὲ τότε κατώρθωσαν ὅ,τι ἐσκόπευαν, καὶ ἐπανῆλθαν ὡς καὶ τὴν προτεραιάν εἰς τὸ φρούριον. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες πῦρ εἰς τὸν οἰκίσκον, καὶ σπάσαντες μέρη τινὰ ἐπολέμουν τοὺς ἐν αὐτῷ, οἵτινες μὴ βλέποντες πλέον βοήθειαν ἔξωθεν καὶ ἀπελπισθέντες ἐξώρμησαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐφονεύθησαν δὲ 5 Ἕλληνες καὶ τριπλάσιαι ἐχθροί, ἐξ ὧν ἐζωγρήθησαν καὶ τρεῖς.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι ἐξήρχοντο ἄφραδοι ὑπὸ τὸν παρὰ τῷ Ἰσοῦπασα διαμείνοντα Δελῆ Ἀχμέτπασαν, καὶ ἐλεηλάτουν ὅχι μόνον τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην ἀλλὰ καὶ τὰ πλησιόχωρα χωρία τῆς Γαστούνης. Τὴν δὲ 12 ἰουλίου τετρακόςιοι ἱππεῖς ἐπάτησαν αἰφνης τὰ Λεχενά, ὅπου ἐφόνευσαν καὶ ἠχμαλώτευσαν πολλούς· ἐπιπεσόντων δὲ διακοσίων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κώσταν Μπότσαρην καὶ διακοσίων ἐντοπίων ὑπὸ τὸν Χρῦσαν-θον Σισίνην, ἀνεχώρησαν ἀπάγοντες τοὺς αἰχμαλώτους των· ἐπάτησαν τὴν 20 Σεπτεμβρίου καὶ τὸ Μαρκόπουλον, ἔτρεψαν τοὺς ἐπελθόντας, ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύωσι καὶ τὸν Σισίνην καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Πάτρας δουλαγωγοῦντες γυναῖκας καὶ παιδία. Τὸν δὲ νοέμβριον ἐπροχώρησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Γαστούνης ὅπου ἔθυσαν, ἠχμαλώτευσαν καὶ ἐλεηλάτησαν. Ἐν ᾧ δὲ συνέβαιναν ταῦτα, ὑπῆρχε στρατόπεδον ἐλληνικὸν εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ὑπὸ τὸν Λόντον, καὶ ἐδραπανῶντο εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τὰ εἰσοδήματα τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον ὑπνώττειν· ἐκηρύχθη δὲ τὴν 14 ὀκτωβρίου καὶ ἀποκλεισμός τῶν Πατρῶν, καὶ ἐστάλησαν καὶ πλοῖα πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

Αιγύπτιος ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ἰβραήμ· πασαν καὶ εὐδωσας αὐτῆς εἰς Κρήτην. - Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ναυμαχίαι. - Φροντίς τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως περὶ τακτοποιήσεως τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας. - Ἐναρξίς τῆς γ' κυβερνητικῆς περιόδου. - Δωρήματα Βαβυλῶν. - Φιλανθρωπικὴ Ἑταιρεία ἐν Ἑλλάδι.

ἌΝ κατέστρεψε τὸ ἔτος τοῦτο ὁ σουλτάνος τὴν Κάσσον καὶ τὰ Ψαρά, ἀπέτυχαν ὅμως ὅλα τὰ ἄλλα κινήματά του καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ἤρχετο ἤδη εἰς τὸ μέσον πρωτοφανῆς δύναμις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἐπιφοβωτέρα τῆς σουλτανικῆς· ἤρχετο δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ υἱοῦ του Ἰβραήμ· πασα, στρατηγικοῦ, φιλοπολέμου καὶ μεγαλότολμου ἀνδρός. 54 πλοῖα πολεμικά, μικρὰ μεγάλα, καὶ ὑπερτριακόσια φορτηγά, ἐξ ὧν 86 ὑπὸ οὐδετέρων σημαίων ἦσαν ἔτοιμα λήγοντος τοῦ ἰουνίου ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείαν. Ἐπεβιβάσθησαν δὲ δωδεκακισχίλιοι τακτικοὶ πεζοί, δισχίλιοι ἵππεις, δισχίλιοι Ἀλβανοί, πεντακόσιοι πυροβολισταί, διακόσιοι πελεκοφόροι, 150 πεδινὰ κανόνια καὶ ἄφθονα πολεμεφόδια καὶ τροφαί. Οἱ τακτικοὶ στρατιῶται, ὅλοι γεννήματα τῆς σατραπείας τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἦσαν ἄνθρωποι μικρόσωμοι καὶ ἀνεπίδεικτοι, οἱ πλεῖστοι δὲ καὶ ὀφθαλμιῶνες· ἄλλὰ καρτερικοί, ὑπὸ αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ καλῶς ἐξησχημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὅπλου καὶ εἰς ἀπλοῦς ἐλιγμούς. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τούρκοι, οἱ δὲ γυμνασται καὶ οἱ ἰατροὶ Εὐρωπαῖοι· διέπρεπε δὲ ἐν τῷ στρατῷ ὁ ἀρνησίθρησκος Γάλλος Σένε, μετονομασθεὶς Σουλ-ημάμπης, ἄλλοτε ὑπασπιστῆς τοῦ στρατάρχου Νέη, καὶ νῦν ἀρχηγὸς ἐνὸς τῶν τριῶν συνταγμάτων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ στρατός. Τὴν 7 ἰουλίου ὅλα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα, πολεμικὰ καὶ φορτηγά, ἀπέπλευσαν ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ μόλις ἔφθασαν εἰς Κῶν μεσοῦντος τοῦ αὐγούστου διὰ τοὺς ἐπικρατοῦντας σφοδροὺς ἐτησίους ἀνέμους. Ἐμαθεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἐν

καιρῷ καὶ ἀκριβῶς τὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης· ἔμαθε καὶ ὅτι ἐπὶ ἀδροῖς ναύλοις ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν ἐναυλώθησαν εἰς χρῆσιν αὐτῆς, καὶ ἐξέδωκε τὴν 27 μαΐου κήρυγμα λέγον, ὅτι ὅσα εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐναυλόνοντο εἰς χρῆσιν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἐθεωροῦντο ὡς οὐδέτερα ἀλλ' ὡς ἐχθρικά, καὶ ὡς τοιαῦτα θὰ κατεδιώκοντο, θὰ ἐκαίοντο καὶ θὰ ἐβυθίζοντο αὐτανδρά. Ἐσφαλεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις θεωρήσασα ταῦτα ἐκτὸς πάσης προστασίας τοῦ νόμου, καὶ δικαίως αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐταράχθησαν· ἡ δὲ Ἀγγλία ἀπήτησε ῥητῶς διὰ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ κηρύγματος, καὶ μὴ εἰσακουσθεῖσα διέταξε τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ ναυτικὰς δυνάμεις τῆς νὰ συλλαμβάνωσιν οἷονδῆποτε ἔνοπλον ἐλληνικὸν πλοῖον, ὅπου καὶ ἂν τὸ εὑρίσκαν. Τοιαύτη διαταγὴ πραγματοποιουμένη θὰ παρέλυε διὰ μιᾶς ὅλην τὴν πλέουσαν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, θέλουσα καὶ μὴ θέλουσα, ἠκύρωσε τὸ πέραν τοῦ δέοντος αὐστηρόν της κήρυγμα.

Εἶπαμεν, ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος, καταισχυνθεὶς ἔμπροσθεν τῆς Σάμου, ἔπλευσεν εἰς Κῶν· ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μοῖρα ἔπλεε πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀνατολῆς εἰς ἐπιτήρησιν τῶν κινήματων αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡτοιμάσθη καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, καὶ ἀπάρασα τὴν 10 αὐγούστου ἐξ Ὑδρας ἠγ-Αὐγούστοςκυροβόλησεν αὐθημερόν ὑπὸ τὸ Σούνιον· συνηνώθησαν τὴν 14 καὶ τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν (α), καὶ ὅλα ὁμοῦ ἠγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ τὴν Λειψὸν παρὰ τὴν Πάτμον. Τὴν δὲ 23 συνηλθαν πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερὰ ὅλα τὰ πλοῖα, ὃ ἐστὶν αἱ δύο ὕδραϊ καὶ μοῖραι, ἡ ὑπὸ τὸν Κολανδρουτσον τῶν Σπετσῶν, καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη τῶν Ψαρῶν. Τὴν δὲ 24 ἔπλευσεν ὁλόσωμος ὁ στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μιαούλη πρὸς τὴν Κῶν καὶ τὸ Μπουδρουμί (Ἀλικαρνασσόν), ὅπου ἐλλιμένιζαν αἱ στόλοι, ὁ βυζαντινὸς καὶ ὁ αἰγύπτιος, συγκείμενοι ἐξ ἐνὸς δικρότου, 25 φρεγατῶν, ἄλλων τόσων κορβεττῶν καὶ ὡς 50 βρικίων καὶ γολεττῶν· παρηκολούθουν τοὺς στόλους καὶ πάμπολλα φορτωγὰ ἔνοπλα καὶ ἀσπλα· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα, πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ, μικρὰ καὶ μεγάλα, ἔνοπλα καὶ μὴ, ὡς πεντακόσια· ἐλέγετο δὲ ὅτι ἔφεραν 80,000 ναύτας καὶ στρατιώτας, καὶ εἶχαν ὑπὲρ τὰ 2500 κανόνια· 70 δὲ πλοῖα μόνον ἦσαν τὰ ἐλληνικὰ φέροντα ὡς 5000 ναύτας καὶ 850 κανόνια.

Ἀφίχθεντος δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὅπου ἐσκόπευεν, διέταξεν ὁ Μιαούλης 24 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 6 πυρπολικά, νὰ προχωρήσωσιν ὡς προφυλακίδες· τὰ δὲ λοιπὰ ἔπλεον κατόπιν. Μίαν ὥραν δὲ πρὸ μεσημβρίας προσέβαλεν ἡ προφυλακὴ μίαν φρεγάταν ἔμπροσθεν τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν· ἀνήχθησαν τότε οἱ δύο ἐχθρικοὶ στόλοι, ἐπλησίασεν ὅπου ἠκούσθη ὁ ἀκροβολισμὸς καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἤρχισε γενικὴ ναυμαχία μετὰξὺ Κῶ καὶ Μπουδρουμίου. Στενὴ ἦτον ἡ παλαίστρα καὶ σφοδρὸς ὁ πνέων ἄνεμος· διὰ τοῦτο σύγχυσις πολλὴ ἐπῆλθεν, ἀπᾶντως κινουμένων ὅχι μόνον τῶν ἐχθρικών πλοίων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἑλληνικῶν, καὶ συγκρούσεις πλοίων ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στόλου ἐγένοντο. Ἀνίκανος ἐφάνη ὁ βυζαντινός, καὶ τόσῃ ἦτον ἡ ἀπειρία τῶν ἐν αὐτῷ, ὥστε προσεῖχαν μᾶλλον νὰ μὴ βλάπτωσι τοὺς οἰκείους ἢ νὰ βλάπτωσι τοὺς ἐχθρούς. Καὶ αὐτὴ ἡ ναυαρχίς του, ἡ ἔχουσα ἀναμφιβόλως τοὺς ἐπιτηδαιοτέρους ναύτας, ἔπαθεν ἐν ᾧ ἐλοξοδρόμει διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν· οὐδενὸς δὲ πλοίου τὸ πλήρωμα ἐδείχθη φιλοπόλεμον ἐκτὸς μιᾶς φρεγάτας, ἥς ἐφρονεύθησαν ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ὁ πλοίαρχος καὶ πολλοὶ ναῦται· ἀλλ' ὁ αἰγύπτιος στόλος διεκρίθη καὶ διὰ τὴν τόλμην καὶ διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ναυτικοῦ του. Δις ὁ Γιβραλτάρης διήλθεν ὅλην τὴν γραμμὴν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπὶ τῆς φρεγάτας του κανονοβολῶν καὶ κανονοβολουμένους· καὶ αὐτὸς ὁ Ἰβραήμης ἐξετέθη ὑπὲρ πάντα ἄλλον· ἀλλὰ τόσῃ ἦτον ἡ στενοχωρία, ὥστε ἐν πλοῖον ὑδραϊκὸν λοξοδρομοῦν ἔπεσεν εἰς τι πυρπολικὸν ψαριανόν, ἔσπασε τὸ κατάρτιόν του καὶ ἠνάγκασε τὸν πλοίαρχον νὰ τὸ καύσῃ κινδυνεῦον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Περί δὲ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτός, ἐν ᾧ διεχωρίζοντο οἱ στόλοι, μία κανονία, πεσοῦσα ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῆς Κῶ εἰς ἄλλο πυρπολικόν, ἔρριψε τὸ κατάρτιόν του, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ ναῦται, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ τὸ κυβερνήσωσιν, ἔβαλαν πῦρ καὶ ἔφυγαν· ἀλλὰ τὸ φυτίλιον ἐσβέσθη, καὶ οἱ ἐχθροὶ τὸ συνέλαβαν ἄκαυστον. Ἀπομακρυνθεὶς δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξημερώθη ὑπὸ τὰ Τσάταλα, καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸν Γέροντα. Τὴν δὲ 26 ἐστάλησάν τινα πλοῖα εἰς κατασκοπὴν τῶν ἐχθρικών, καὶ τὴν 28 ἠκούσθησαν κατὰ τὴν Κῶν κρότοι κανονίων, διότι ἐχθρικά τινα πλοῖα προσέβαλαν τὰ εἰς κατασκοπὴν σταλέντα, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀκούσματος ἀνήχθησαν ὅλα τὰ ἑλληνικά.

Αὐθεςπερὶ δὲ ἐφάνησαν ἐπιπλέοντα καὶ τὰ τουρκοκιγύπτια 97 τὸν ἀριθμὸν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐξημερώθησαν καὶ οἱ τρεῖς στόλοι πρὸς τὰ Τσάταλα καὶ ὁ μὲν ἐλληνικὸς ἔπεσεν εἰς ἄκραν γαλήνην, οἱ δὲ ἄλλοι ἀρμένιζαν ὑπ' ὀλιγανερμίων ἐπὶ τὸν ἐλληνικόν. Ἦρχισεν ἡ δευτέρα ναυμαχία. Ἐννέα ἐλληνικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχὴ καὶ δύο πυρπολικά, εὐρέθησαν ὑπήνεμα καὶ ἔπλεον πρὸς τὸν Γέροντα. Ἡ θέσις, τὼν ἦτο δεινὴ. Εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὤρμησαν ἄλλα ἐλληνικὰ εὐρεθέντα ὑπερήνεμα, ἐν οἷς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δημήτρη Παππνικολῆ. Ὁ πυρπολητὴς οὗτος, περιφέρειν τὸ σκάφος του ποτὲ κατὰ τῆς μιᾶς ποτὲ κατὰ τῆς ἄλλης φρεγάτας, ἀνέστελλε τὴν ὁρμὴν τῶν φοβιζῶν αὐτάς· αἱ σφαῖραι ἐν τοσοῦτῳ καὶ οἱ μύδροι ἔπιπταν ὡς χάλαζα εἰς τὸ σκάφος του, τὸ ἐτρύπησαν, καὶ ἐπροξένησαν ἄλλας ζημίας, ἀλλ' αὐτος καὶ τόσα παθὼν δὲν ἐπόδισε ἕως οὐ τὸ πυρπολικὸν του κατήντησεν ἀκυθέρνητον, καὶ τότε τὸ ἔκαυσε. Περιέπλεον δὲ συγχρόνως καὶ ἄλλα πυρπολικά ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν στόλων βοηθούμενα ὑπὸ τῶν πολεμικῶν ἀπαύστως κανονοβολούντων. Ὁ πυρπολητὴς Ματράζης ἔρριψεν εἰς ἓν δικατάρτον τὸ πυρπολικὸν του, ὅπερ περιπλεχθὲν μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ' οἱ ναῦται τοῦ δικατάρτου καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐξεκόλλησαν καὶ τὰς φλόγας ἔσβεσαν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ σκάφος τοῦτο ἐκαίετο, καὶ τὸ κινδυνεύσαν δικατάρτον ἔφρευγεν, ἔθουνεν εἰς αὐτὸ ὁ Πιπίνος τὸ πυρπολικὸν του, ἀλλὰ, πληγωθέντος αὐτοῦ ἐπικινδύνως, ἐδειλιάσαν οἱ ναῦται, τὸ ἀναψαν προτοῦ κολλήσῃ, καὶ ἔφυγον. Ὁρμησεν εἰς τὸ αὐτὸ δικατάρτον τρίτον πυρπολικόν, ἀλλ' ἐκάη καὶ αὐτὸ εἰς μάτην. Ἡ δὲ ἀποτυχία τριῶν πυρπολικῶν ἐθάρρυνε τὰ φεύγοντα ἐχθρικὰ πλοῖα νὰ στραφῶσι πρὸς τὰ ἐλληνικά. Ἐξ αὐτῶν δύο φρεγάται, τρεῖς κορβέτται καὶ πέντε βρίκια ἐκύκλωσαν τὸ πλοῖον τοῦ Σαχτούρη, τοῦ ἔσπασαν κεραίας, τοῦ ἔσχισαν πανία, καὶ ἐτρύπησαν καταμεσῆς τὸ μέγαλον του κατάρτιον, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔρριψαν, τὸ πλοῖον ἐπόδισε καὶ οὕτως ἀπηλλάχθη τοῦ μεγάλου κινδύνου. Τὰ αὐτὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐναυμάχησαν μετ' ὀλίγον καὶ μετὰ τῶν παραπλεόντων ἐννέα ἐλληνικῶν ὑπ' ἀνεμον εὐρεθέντων. Ἐπὶ τῆς ναυμαχίας δὲ ταύτης ἔρριψεν ὁ Παππαντώνης τὸ πυρπολικὸν του εἰς μίαν τῶν φρεγατῶν 44 κανονίων, τὸ περιέπλεξεν εἰς τὰ δεξιὰ ἐξάρτια τοῦ ἐμπροσθινοῦ κατάρτιου τῆς καὶ μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἔθοσκε βραδέως καὶ ἐνδεχόμε-

νον ἦτο νὰ σβεσθῇ, ἐκόλλησε καὶ ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικόν του ἀριστερόθεν αὐτῆς, καὶ μετὰ ἡμιώριον ἡ φρεγάτα ἐκάη· δύο ναῦται τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Παππαντῶν ἑσκοτώθησαν καὶ τέσσαρες ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Παππαντῶνης· πολλοὶ δὲ τῶν ἐν τῇ καιομένῃ φρεγάτᾳ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Τσαμαδοῦ ἐζώγησαν 22 τακτικούς, οἱ δὲ ἐν τῷ τοῦ Ἀντῶννη Κριεζῆ 15· ἐγνώσθη δὲ ὅτι ἡ καεῖσα φρεγάτα ἦτον ἡ τοῦ Τουνεζίνου μοιράρχου (β), ὅτι δύο τῶν ζωγρηθέντων ἦσαν αὐτὸς καὶ τις χιλιάρχος τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, ὅτι εἶχεν ἡ φρεγάτα 500 ναύτας καὶ 800 τακτικούς, καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦτο ἡ καταστροφὴ τῆς Σάμου. Μετὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο οἱ μὲν ἐχθρικοὶ στόλοι ἐπανεπλευσαν εἰς Κῶν, οἱ δὲ Ἕλληνες, διανυκτερεύσαντες ὅπου ἐγένετο ἡ ναυμαχία, ἐλλιμένισαν τὸ πρῶτ' ὑπὸ τὸν Γέροντα.

Διὰ τινὰς δὲ ἡμέρας οἱ στόλοι δὲν συνεκρούσθησαν οὐδ' ἀν-
Σεπτέμβριος τιπαρετάχθησαν. Τὴν δὲ 6 σεπτεμβρίου ἐφάνησαν οἱ ἐχθρικοὶ ἔμπροσθεν τῶν Τσατάλων πλέοντες πρὸς τὴν Σάμον. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἐλληνικὸς πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ προλαβὼν τοὺς ἐχθρικοὺς παρετάχθη κατέμπροσθεν τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ Μαρθοκάμπου μέχρι τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Ἀγίας Μαρίνας ἑτοιμος εἰς μάχην· ἐπλησίασαν οἱ ἐχθρικοὶ, ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς ἀπεμακρύνθησαν πρὸς τοὺς Ἀρκιούς. Περὶ δὲ τὴν 6' ὥραν τῆς νυκτὸς ἠκούσθησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος κανονίαι καὶ μετ' ὀλίγον ἐκρεμάσθησαν φανοὶ ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων· ἠγκυροβόλησαν δὲ καὶ πολλὰ τῶν ἐλληνικῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Σάμου. Καθ' ὅλην δὲ τὴν νύκτα ἠκούοντο φωναὶ ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς νήσου εἰς ἐγρήγορσιν· Ἐφαίνοντο καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων πυρὰ διὰ φόβον νυκτερινῆς ἀποβάσεως. Μόλις δὲ ἤρχιζε νὰ χαράζῃ καὶ ἐπῆλθε βραγδαία βροχὴ καὶ ἀνατολικὸς ἀνεμὸς σφοδρὸς. Οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι διέμειναν περὶ τοὺς Ἀρκιούς μέχρι τῆς 9, καθ' ἣν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ἰκαρίαν. Ἐκεῖ τοὺς παρηκολούθησεν ἡ ὑπὸ τὸν Μισοῦλην μοῖρα, ὅπου καὶ ἐξημερώθη. Πέντε πλοῖα καὶ ἡ νκυαρχίς ἐπροπορεύοντο· ἐφώρμησαν πᾶμπολλα ἐχθρικά, δύο ὥρας σφοδρῶς τὰ ἐπολέμησαν, ἀλλ' οὔτε τὰ ἔτρεψαν οὔτε τὰ ἐβλαψαν. Ἐν τοσοῦτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπὰ ἐλληνικά, καὶ ἰδόντες αὐτὰ οἱ πρὸ ὀλίγου ὀρμήσαντες ὡς λέοντες ἐχθροὶ ἔφυγαν ὡς λαγωοί. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἐπανεπλευσαν τὰ ἐλληνικά

εἰς Μακραθόκαμπον, ὅπου διέμεναν ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μοῖρα εἰς προφύλαξιν τῆς Σάμου. Ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Μισούλην εἰδοποιηθεῖσα, ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος, ἀποχωρισθεὶς τοῦ αἰγυπτίου, ἐπλεε μεταξὺ Νάξου καὶ Μυκῶνου, ἀπέπλευσε τὴν 14, καὶ ἔμαθε καθ' ὁδόν, ὅτι ὁ καπητάμπασας ὑπῆγεν εἰς Μύκωνον, ὅπου ἐζήτησε ναύτας καὶ δὲν ἠύρεν, ὅτι οἱ πρεσβύτεροι ὑπῆγαν καὶ τὸν ἐπροσκύνησαν, ὅτι 150 ἐχθροὶ ἀποβιβασθέντες εἰς Νάξον ἐπὶ λεηλασίᾳ κατεκόπησαν ὅλοι, καὶ ὅτι μία κορβέττα 26 κανονίων ἔπεσεν εἰς τὴν ξηρὰν μεταξὺ Χίου καὶ Τσεσμέ καὶ ἐναυάγησεν. Ἐν τούτοις ἠνώθησαν ὁ βυζαντινὸς στόλος καὶ ὁ αἰγύπτιος ἔμπροσθεν τῆς Μιτυλήνης· ἠνώθη τὴν 21 καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς ἔμπροσθεν τῆς Βολισσοῦ. Ὁ δὲ καπητάμπασας, μὴ κατορθώσας οὐδὲ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ αἰγυπτίου στόλου ὅ,τι ἐσχεδίαζε κατὰ τῆς Σάμου, ἀνεχώρησε μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφήσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἰβραήμη 14 φρεγάτας καὶ ἄλλα πλοῖα· ἀπεχαιρέτησε καὶ ὁ Ἰβραήμης τὴν Σάμον διὰ παντός, καὶ δὲν ἐφρόντισεν ἕκτοτε εἰμὴ πῶς ν' ἀποφύγῃ τὰς φλόγας τῶν Ἑλλήνων καὶ κατευοδωθῇ ἀσφαλῶς εἰς Κρήτην.

Τὴν δ' ἐσπέραν τῆς 22 ἀπέπλευσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ ἐχθρικοῦ, τὸν εἶδε τὴν 24 πρὸ μεσημβρίας πλέοντα κατὰ τὴν Μιτυλήνην, τὸν ἐπλησίασε τὴν 6' ὥραν τῆς νυκτὸς καὶ ἦλθεν εἰς μάχην μεταξὺ Χίου, Καραμπουρνά καὶ Μιτυλήνης. Προπορευόμενα δὲ τὰ πυρπολικά ἐπλησίασαν ἐν δικάταρτον· δύο ἐξ αὐτῶν τὸ ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον, τὸ μὲν δεξιόθεν, τὸ τοῦ Θεοφάνη, τὸ δὲ ἀριστερόθεν, τὸ τοῦ Καλογιάννη, καὶ ἐπέπεσαν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέτυχε καὶ ἐκάη εἰς μάτην, τὸ δὲ δεύτερον ἐπέτυχε, καὶ τὸ δικάταρτον ἀναψε καὶ διεσκορπίσθη ὅλον, διαδοθείσης τῆς φλογὸς εἰς τὴν πυριτοθήκην. Συγχρόνως ἐκάη ἀνωφελῶς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Φιλιππέγκου κινδυνεῦον νὰ συλληφθῇ. Τὴν δὲ γ' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὤρμησεν ὁ πυρπολητὴς Νικόδημος (γ) εἰς τινα κορβέτταν, περιέπλεξεν εὐσπότης τὸ πυρπολικόν του καὶ τὴν κατέκαυσεν. Ἐρρίψε καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικόν του τὰ χαράγματα εἰς ἄλλην κορβέτταν δεξιόθεν, ἀλλ' ὁ ἄνεμος πνέων ἀριστερόθεν ἐμπόδισε τὰς φλόγας νὰ μεταδοθῶσι. Πολλοὶ δὲ τῶν πλήρωμάτων τῶν κατακαέντων δύο ἐχθρικῶν πλοίων συνελήφθησαν πλεοντῆς. Τὸ καὲν δικά-

ταρτον ἦτον 12 κανονίων, ἡ δὲ κορβέττα 20· ἐκτὸς δὲ τῶν ναυτῶν εἶχαν τὸ μὲν 75, ἡ δὲ 180 τακτικούς. Εἰς τῶν συλληφθέντων ἦτο καὶ τις Κίρτσαλης, ἄνθρωπος ἀτρόμητος, φέρων δύο αἰμοσταγῇ τραύματα ἐπὶ κεφαλῆς καὶ οὐλὰς παλαιάς· ἂν δὲ καὶ αἰχμάλωτος οὗτ' ἐδειλιάσεν οὗτ' ἐκολάκευσεν. Ἐθαύμασαν οἱ Ἕλληνες τὴν γενναιότητα του καὶ τὴν παρρησίαν του, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν του πρὸς αὐτοὺς ὑπεροψίαν θυμωθέντες τὸν ἐκρέμασαν τὴν ἐπαύριον.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατῆρεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Μιτυλήνην, καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας μετέπλευσεν εἰς Κῶν ἐπὶ παραλαβῇ τῶν εἰς Μπουδρουμί πρὸς ἀναψυχὴν ἀποβάντων στρατευμάτων ἀφ' ἧς ἡμέρας κατευοδώθη ἐκεῖ ὁ Αἰγύπτιος.

Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ διεσπάρη ὁ ἐλληνικός καὶ ἠπράκτει δι' ἑλλειψιν πυρπολικῶν, ἐνὸς μικροῦ ἐναπομείναντος. Μόλις δὲ **Ὀκτώβριος** 24 πολεμικὰ συνηριθμοῦντο τὴν 13 ὀκτωβρίου τὰ ὑπὸ τὴν Μιαούλην καὶ Σαχτούρην, ἀλλ' ἀφίχθησαν τὴν ἐπαύριον καὶ ἄλλα 5 πολεμικὰ ὑδραῖκα καὶ 2 πυρπολικά· ἀφίχθησαν τὴν 19 καὶ 2 ἄλλα πυρπολικά, ἐν οἷς καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Κανάρην· ἠνώθησαν τὴν 20 καὶ τὰ σπετσιωτικά καὶ 5 ψαριανά, καὶ ἐπλευσαν τὴν ἐπιούσαν τὰ μὲν εἰς Λέρον τὰ δὲ εἰς Λειψῶ, ὅπου ἦλθαν τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τουρκικῆς λέμβου 13 Κάσσιοι, φυγόντες ἀπὸ τοῦ ἐν Κῷ ἐχθρικοῦ στόλου, μεθ' ὧν καὶ τις Τοῦρκος Κρής· διέμεινε δὲ ὁ ἐλληνικός στόλος ἐντὸς τῶν ρηθέντων δύο λιμένων μέχρι τῆς 28. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τῆς Κῶ φέροντα τὰ στρατεύματα καὶ πλέοντα πρὸς τὴν Κρήτην. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν πολεμικῶν ἐπλεον τὰ φορτηγά.

Ὁ δὲ ἐλληνικός στόλος συγκείμενος ἐκ 52 πλοίων ἔμαθεν ἐν καιρῷ τὸν εἰς Κρήτην πλοῦν τοῦ ἐχθροῦ καὶ παρὰ τῶν προσφυγόντων Κασσίων, καὶ διὰ γραμμάτων στελλομένων ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν παρὰ τοῦ Ἰβραήμη εἰς τὴν νῆσον ταύτην καὶ πεσόντων εἰς χεῖρας τοῦ Μιαούλη· ἐξέπλευσε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν καὶ ὁ ἐχθρικός. Συνηντήθησαν δὲ οἱ δύο στόλοι μεταξύ Ἀστυπалаίας καὶ Κεφάλου τὴν 29, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν ὑπὸ σημαίαν ἰσπανικὴν φέρον 24 ἵππους καὶ 38 στρατιώτας· δι' ὅλης δ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας καὶ τῶν δύο ἐφεξῆς οἱ στόλοι ἐβλέποντο μὲν ἀλλὰ δὲν ἐκανονοβο-

λοῦντο διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄκραν γαλήνην. Μόνον μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 30 οἱ ἐχθροὶ ἐκανονοβόλησαν τὰ πυρπολικά προπορευόμενα τῶν πολεμικῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ βυθίσωσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν ἀπόστασιν οὐδὲ κἄν τὰ ἐβλαψαν. Τὸ πρωὶ δὲ τῆς 1 νοεμβρίου ἐξημερώθησαν οἱ στόλοι ὅπου καὶ τὴν Νοέμβριος προτεραίαν μετ' ὀλίγον ἐφύσησε νότιος ἄνεμος· οἱ στόλοι ἤτοι- μάσθησαν εἰς μάχην καὶ ἠγωνίζοντο τίς νὰ ὑπερηνεμήσῃ· ὑπερ- ηνέμησεν ὁ ἐλληνικὸς καὶ ὥρμησεν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα κανονοβολῶν καὶ κανονοβολούμενος δέκα μίλια μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης. Περί δὲ τὴν μεσημβρίαν ἴθυνεν ὁ Θεοδωράκης Βῶκος τὸ πυρπολικόν του εἰς τινα αἰγυπτίαν φρεγάταν, ἀλλὰ, τουφεκίζοντες καὶ κανονοβολοῦντες οἱ ἐν αὐ- τῇ, τὸ ἐβλαψαν μεγάλως. Ἀτρόμητοι οἱ περὶ τὸν Βῶκον ὅχι μόνον δὲν ἐπόδισαν, ἀλλ' ἐπλησίασαν τόσον πρὸς τὴν πρύμνην της, ὥστε κατέβησαν εἰς τὴν λέμβον των πρὸς ἔναυσιν καὶ ἐπὶ ῥίψιν τοῦ πυρπολικοῦ των, ἀλλ' εἰσέπεσαν ἀπροσ- δοκῆτως πολλοὶ Τοῦρκοι τῶν ἐπὶ τῆς φρεγάτας, σκοπεύον- τες νὰ τὸ κυριεύσωσιν ἄκαυστον· ἔτρεξε συγχρόνως καὶ ἐχθρική τις λέμβος εἰς κυρίευσιν τοῦ ἐφολκίου του. Ταῦτα ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Βῶκον ἀνέβησαν εἰς τὸ σκάφος των, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐμβάντων ἐθανάτωσαν, τοὺς δὲ ῥῖψαν εἰς τὴν θάλασσαν· προσβαλόντες δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐχθρικῇ λέμβῳ, τὰ αὐτὰ κακὰ καὶ αὐτοῖς ἐπήνεγκαν, τὴν δὲ λέμβον ἐκυρίευσαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα ἡ φρεγάτα ἀπεμακρύνθη καὶ τὸ πυρπολικόν ἔμεινεν ἄκαυστον. Ἰθὺν μετὰ δύο ὥρας καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην, ἀλλ' ἐχθρική σφαῖρα πετοῦσα εἰς τὴν πυριτοθήκην του τὸ ἔκαυσε πρὶν περιπλεχθῇ. Μετ' ὀλίγον ὥρμησεν ὁ Κανάρης εἰς ἄλλην, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐπρόφθασε φεύ- γουσαν. Ἐν τούτοις ἀπεμακρύνθη ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ διεκόπη ἡ ναυμαχία· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔφθικεν ἡ ἄλλη πτέρυξ, ἐν ἣ καὶ ὁ Ἰβραήμης· ἤρχισεν αὖθις ναυμαχίαν, καὶ αἱ συγκροτοῦσαι τὴν πτέρυγα ταύτην δώδεκα φρεγάται ἐπεσαν εἰς τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα τόσον ὀρμητικῶς, ὥς ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὰ καταποντίσωσι διὰ μιᾶς αὐτανδρᾶ. Ἀτρό- μητοι οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρετάχθησαν, καὶ κανονοβολούμενοι ἀντεκανονοβόλουν κατέχοντες πάντοτε τὰ ὑπεράνω τοῦ ἐχθρι- κοῦ στόλου. Ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἡ νύξ, καὶ τὰ μὲν τουρκοαι- γύπτια πλοῖα ὕψωσαν φανούς, τὰ δὲ ἐλληνικὰ περιήρχοντο ὑπὸ

τὸ σκότος. Μόνον ἡ ἐλληνικὴ ναυαρχίς εἶχε φῶς. Τόσος δὲ φόβος κατέλαβε τοὺς ἐχθροὺς μὴ ἐμπέσωσιν αἰφνης εἰς τὰ πυρπολικά τῶν Ἑλλήνων, ὥστε ἡ φέρουσα τὸν Ἰβραήμην φρεγάτα κατεβίβασε μετ' ὀλίγον τοὺς φανούς της. Μίαν δὲ ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἔπεσεν ἐν πυρπολικὸν εἰς ἐχθρικὸν δικάταρτον, ἀλλὰ δὲν περιεπλέχθη καὶ ἐκάη ἀνωφελῶς· ἐρρίφθη καὶ ἄλλο πυρπολικὸν εἰς τὸ αὐτό, ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε καὶ ἐκάη καὶ αὐτὸ ἀνωφελῶς. Ἐν τοσούτῳ, αἱ φλόγες τῶν δύο καιομένων καὶ περιφερομένων ὑπὸ σφοδρὸν βορρᾶν ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς πυρπολικῶν, ἃν δὲν ἔβλαψαν, ἐφόβισαν τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ἡ γραμμὴ τῶν διερχομένων, καὶ ὁ Ἰβραήμης ὕψωσε σημεῖον λέγον, ὡς ἐγνώσθη τὴν ἐπαύριον, τοῖς περὶ αὐτὸν νὰ σωθῶσιν ὅπου καὶ ὅπως ἐδύναντο· τότε ἔτρεξαν τὰ πλοῖα τῆδε ἀκείσε, καὶ τὰ μὲν ἔπλευσαν πρὸς τὴν Ῥόδον, τὰ δὲ πρὸς τὴν Κάρπαθον, ἄλλα δὲ πρὸς τὴν Ἀλεξανδρείαν, καὶ ἄλλα πρὸς τὴν Σπιναλόγκαν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ὁ πολυαριθμὸς οὗτος στόλος διεσκορπίσθη, ἔπλευσε καὶ ὁ ἐλληνικὸς πρὸς τὴν Κάσσον. Ἡμέρας δὲ γενομένης, τὸ φαινόμενον τὴν προτεραίαν δάσος τῶν πλοίων, ἔγεινεν ὅλον ἄφαντον· ὃ ἐχθρικὰ ἐφάνησαν μόνον ἀρμενίζοντα κατὰ τὴν Κάρπαθον, ἅτινα οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν ἐπικρατοῦντος δεινοῦ κλύδωνος, καὶ συνέλαβαν ἐξ αὐτῶν τέσσαρα φέροντα ἵππους, στρατιώτας καὶ πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἀλλ' ἂν ἔπαθαν τόσα δεινὰ τὰ ἐχθρικὰ, δὲν ἔμειναν ἀβλαβῆ οὐδὲ τὰ ἐλληνικά· μάλιστα τὰ ὑπὸ τὸν Λεμπέσην καὶ τὸν Σαχτούρην συγκερούσθησαν ἐπὶ τῆς τρικυμίας καὶ ἐβλάφθησαν μεγάλως· παρετάθη δὲ καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ συνήθους, ἦσαν καὶ αἱ τροφαὶ ἐν τῷ τελειοῦσθαι· διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἐλληνικά πλοῖα ἐπανεπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, τὰ δ' ἐχθρικὰ συνήχθησαν ὀλίγα κατ' ὀλίγα εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμαρί, ἀπέπλευσαν τὴν 23, καὶ μὴ συναντήσαντα ἐμπόδιον ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνάπλου τῶν ἐλληνικῶν εἰσῆλθαν ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας καὶ ἀπεβίβισαν τὰ στρατεύματα, ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐπιπολέζουσα ἀσθένεια ἐφθειραν τὸ τεταρτημόριον. Κατὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ναυμαχίαν, καθ' ἣν τὰ πυρπολικά τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀληθὴς δύναμις των, ἐκάησαν ὅλα εἰς μᾶτην, διεκρίθη ὑπεράλλοτε ἡ εὐτολμία καὶ ἡ ἐπιδειξιότης αὐτῶν καταισχυνάντων τοιοῦτον στόλον ὑπὸ τοιοῦτον ἄνδρα.

Εἶχε προσηλώσει πρό τινος καιροῦ ἡ κυβέρνησις τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ἐκ νέου σύστασιν τακτικοῦ στρατοῦ, ἐξέδωκε τὸν ἰούλιον διάταγμα καλοῦσα ὑπὸ τὰς σημαίας τοὺς στρατιώτας τοῦ διαλυθέντος, ἀπέλυσε κακῶς ποιούσα τῆς ὑπηρεσίας τὸν ἐμπειροπόλεμον Ἰταλὸν Γουβερνάτην (δ) ἀντικαταστήσασα τὸν Ῥόδιον ἀρχηγόν, ἀπέστειλεν ἐπὶ νεοσυλλεξιά ἀξιωματικούς εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὰς νήσους, παρεδέχθη τὸν ἐλληνικὸν ἱματισμὸν ἀντὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ εἰσῆξε τάξιν τινὰ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων. Ἐπειδὴ δὲ πολλὴ κατακραυγὴ ἐγένετο ἐφ' οἷς ὑπέφεραν τὰ ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν πλοῖα καταδιωκόμενα καὶ συλλαμβανόμενα ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν, ἡ κυβέρνησις εἰς περιστολὴν τῶν κατὰ θάλασσαν καταχρήσεων ἐρρόθυμισε καθ' ὅσον ἐδύνατο καὶ τὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης.

Προσεγγίζοντας δὲ τοῦ τέλους τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου, ἐκλήθησαν οἱ λαοὶ ἐπανειλημμένως εἰς ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων πρὸς ἔναρξιν τῆς γ'. Ἀλλ' ἂν καὶ τὸ κυβερνητικὸν ἔτος ἔληγε τὸν ἀπρίλιον, ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων δὲν συνῆλθεν εἰς Ναύπλιον εἰμὴ τὸν σεπτέμβριον, καὶ δὲν ἤρχισεν ἡ νέα βουλὴ τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας τῆς εἰμὴ τὴν 1 ὀκτωβρίου. Τὴν παρὰμονὴν δὲ τῆς ἐνάρξεως ἡ βουλὴ τῆς **Ὀκτώβριος** β' περιόδου ἀνῆγγειλε τὴν λῆξιν αὐτῆς ἐπισήμως, καί, παρενείρουσα συμβάντα τινὰ κατὰ τὴν διόρκειαν αὐτῆς ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, ἐπήνεσε τὸ φιλόνομον καὶ φιλανεξάρτητον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἀνέπεμψεν ὕμνους εἰς τὸν Ὑψίστον, εὐχαρίστησε τοὺς κυβερνήσαντας καὶ τοὺς γενναίως κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀγωνισθέντας, καὶ εὐχῆθη ὑπὲρ τῆς εὐδοώσεως τοῦ ἱεροῦ καὶ δικαίου ἀγῶνος. Πρὶν δ' ἐκλεχθῶσι παρὰ τῆς βουλῆς τῆς γ' περιόδου ὁ πρόεδρος, ὁ ἀντιπρόεδρος καὶ οἱ γραμματεῖς αὐτῆς, ἐψηφίσθησαν τὴν 3 ὑπὸ τὴν προσωρινὴν προεδρίαν τοῦ γεροντοτέρου τῶν βουλευτῶν τὰ πέντε μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, παμφηφί μὲν ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ὁ καὶ πρόεδρος, καὶ ὁ Παναγιώτης Μπόττασης ὁ καὶ ἀντιπρόεδρος· κατὰ πλειονοψηφίαν δὲ ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας, ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης καὶ ὁ Κωλέττης· ἐξελέχθη δὲ τὴν 9 πρόεδρος τῆς βουλῆς ὁ Πανοῦτσος Νοταρᾶς καὶ ἀντιπρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης. Τούτων δὲ γενομένων, ἐξέδωκεν ἡ παύσασα βουλὴ τὴν 10 διακήρυξιν γέμουσαν ὑγιῶν ἀρχῶν καὶ πατρικῶν παραινήσεων.

Πρὸ τῆς λήξεως δὲ τῆς β' περιόδου κατέβη ἐκ Ῥωσσίας εἰς Ἑλλάδα ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης, ὀγδοηκοντούτης, ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν γεννηθείς, καὶ ἐν τῇ Ῥωσσίᾳ μετὰ τὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πόλεμον τοῦ 1796 ὡς ἔμπορος ἐγκατασταθεὶς καὶ ὑπερπλουτήσας. Πολὺ μέρος τῆς καταστάσεώς του ἔδαπάνησε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς διατήρησιν τοῦ σχολείου τῆς Χίου, εἰς ἀντίληψιν πολλῶν ἐνδεῶν ὁμογενῶν καὶ εἰς ὠφελειαν τῆς ἰδίας πατρίδος του. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς δι' ἀποστολῆς κανονίων, ὡς εἶδαμεν, καὶ πολλῆς ἄλλης πολεμικῆς ὕλης ὑπεστήριξε, καὶ πλούσια τὰ ἐλέη του εἰς τοὺς συμπατριώτάς του, ὅτε κατεστράφη ἡ πατρίς των, ἐπεδαψίλευσε, καὶ μεγαλόδωρος πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη δωρήσας εἰς σύστασιν κοινωφελῶν καταστημάτων ἐν ἑκατομμύριον καὶ ἑκατὸν χιλιάδας ρουβλίων. Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εἴτε ἀυθορμήτως ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε κατὰ παραγγελίαν, ὡς τινες ὑπέθεσαν, ἐπρόβαλεν ἐν Ναυπλίῳ τὴν Ἰωάννην Καποδίστριαν ὡς ἐθνάρχην, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἀγγλιζούσης μᾶλλον ἢ ῥωσσιζούσης κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ἐκυφορεῖτο· μεταθὰς δὲ εἰς Ζάκυνθον ἐτελεύτησέ τὴν 12 ἰανουαρίου 1825, διαρκούσης τῆς καθάρσεώς του· ἡ δὲ πατρίς εὐγνωμονοῦσα ἀνέπεμψε πανδήμους ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς Θεὸν εὐχάς.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν θορύβων καὶ τῶν πολιτικῶν περισπασμῶν εἶχε συστηθῇ ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου δι' αὐτοπροαιρέτου τῶν πολιτῶν συνεισφορᾶς φιλάνθρωπικὴ ἐταιρία εἰς περίθαλψιν πτωχῶν, ἀσθενῶν, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν. Ἡ ἐταιρία αὕτη προώδευσεν, ἐσύστησεν ἐν Ναυπλίῳ νοσοκομεῖον, τὸ μετεσχημάτισεν ἔπειτα εἰς ἀλληλοδιδασκατικὸν σχολεῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων, καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ διαδώσῃ τὰ καλὰ ταῦτα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀντέκειντο αἱ δεινὰ περιστάσεις τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν διετηρήθη ἡ ἐταιρία αὕτη ὠφελοῦσα ὑπὲρ τὰ δύο ἡμισυ ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'.

* Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. - Σαρακτῆρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου. -
Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ.

Ὁ ΠΡΩΤΟΣ ἐμφύλιος πόλεμος ἔρριψεν ἐπὶ τῆς παύσεώς του τὰ σπέρματα τοῦ δευτέρου. Οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐφιλιώθησαν καθ' ἣν ὥραν ὁ πόλεμος ἦτον ἐν τῷ τελειοῦσθαι, καὶ συνενοήθησαν νὰ παραδοθῇ μὲν τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἡ φρουρὰ νὰ συγκροτηθῇ ἐκ Πελοποννησίων. Ἡ ἔνωσις τῶν ἀλληλομαχούντων ἔφερε τὴν διαίρεσιν τῶν συμμαχούντων. Τὸ νομοτελεστικόν δὲν συγκατετίθετο εἰς πελοποννησιακὴν φρουραρχίαν· δυσηρεστεῖτο δὲ καὶ διότι οἱ Ἀνδρέαι δὲν ἐφάνησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ὅσον ἔπρεπεν αὐστηροί· τοὺς ἐμέμφετο καὶ ὡς καταχραστὰς τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας, ἂν καὶ καταχραστὰι δὲν ἦσαν. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι, νικήσαντες τοὺς ἀντιπάλους τῆς κυβερνήσεως, ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς, καὶ ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ πρὸς αὐτοὺς διαγωγῇ τῆς· ἄκοντες δὲ καὶ ἐγκυτοῦντες ἄφησαν τὸ φρούριον εἰς χεῖρας τοῦ νομοτελεστικοῦ. Ὑπέστησαν καὶ ἄλλας δυσαρρεσκείας. Παρεκάλεσαν τοὺς νομοτελεστὰς νὰ μὴ ἀποβάλωσι τὴν συγγενὴ τοῦ Κολοκοτρώνη Μπουμπουλίναν ἀπὸ τινος ἐν Ναυπλίῳ ἐθνικῆς οἰκίας ἐν ἣ κατώκει, ἀλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο εἰσηκούσθησαν· ἐζήτησαν μικράν τινα ἀποζημίωσιν ἐπὶ λόγῳ δαπάνης ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἀλλ' οὐδ' ὀβολὸν ἔλαβαν· ἔπαθαν καὶ ἄλλο. Τὸ νομοτελεστικόν, προθέμενον νὰ τοὺς ἐξασθενήσῃ, ἀπέσπασεν ἀπὸ μὲν τοῦ συγγενοῦς καὶ συμμάχου αὐτῶν Ἰωάννου Νοταρᾶ τὸν ὑποπλαρχηγὸν αὐτοῦ Μακρυγιάννην, ἀπὸ δὲ τοῦ Λόντου τὸν Νάσον Φωτομάραν, Σουλιώτην, ὃν καὶ ἀνέδειξε φρούραρχον τοῦ Παλαμηδίου. Ἐνεκα τούτων ἀνεχώρησαν οἱ Ἀνδρέαι ἐκ Ναυπλίου πλήρῃ ὀργῇ κατὰ τοῦ

νομοτελεστικοῦ. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὸ νομοτελεστικὸν ἐφέρετο πρὸς αὐτοὺς ἀγνωνόμεως, ἡ βουλὴ τοὺς ικανοποιεῖ θεωροῦσα αὐτοὺς ὡς ἀρίστους πατριώτας, ὡς καλῶς καὶ εὐτυχῶς ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων ἀγωνισθέντας καὶ ἀξίους τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους· τόσον δὲ ἐτίμα τὸν Ζαήμεν, ὥστε, ἀποθανόντος τοῦ Νικολάου Λόντου, μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ, διώρισεν αὐτὸν διάδοχόν του· ἀλλ' οὗτος παρητήθη, ὡς καὶ ἄλλοτε, καὶ ἡ βουλὴ ἀντικατέστησε τὴν 14 ἰουλίου τὸν ὁμόφρονα αὐτοῦ Πανοῦτσον Νοταρᾶν.

Βαδίζον τὸ νομοτελεστικὸν τὴν ὁδὸν του, ἀφ' οὗ εἶδε τοὺς περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ταπεινωθέντας διὰ τοῦ Ζαήμεν καὶ Λόντου, ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ καὶ τούτους δι' ἐκείνου· ἐφείλκυσε δὲ ἡ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδετέρωσε τὸν Πλαπούταν. Ἐμάνθαναν οἱ Ἀνδρέαι ὅσα ὑπενεργοῦντο κατ' αὐτῶν, καὶ ἔτι μᾶλλον ὠργίζοντο καὶ ἡτοιμάζοντο εἰς νέας ἐμφυλίους ταραχάς. Ἡ πολλὴ στρατιωτικὴ δύναμις αὐτῶν ἦτο περὶ τὰς Πάτρας ὅπου ἐστρατοπεδάρχει ὁ Λόντος καὶ συνεστρατοπέδευαν οἱ φίλοι καὶ ὁμόφρονες αὐτοῦ καὶ τοῦ Ζαήμεν, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, οἱ υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος καὶ Γενναῖος, οἱ Δηληγιάνναι καὶ οἱ Πετμεζᾶδες· ὅλοι δὲ οὗτοι εἶχαν δισχιλίους. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ζαήμεν ἐκάθηντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ἡσυχοὶ κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ὑποπροδιαθέτοντες τὰς ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των ἐπαρχίας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀφορμὴ μόνον ἐχρειάζετο εἰς φανεράν ῥῆξιν, καὶ οἱ Ἀρκάδιοι ἔδωκαν αὐτὴν πρῶτοι, ἐναντιωθέντες εἰς τὴν εἰσπραξίν των προσόδων των καὶ ὑβρίσαντες τὸν διοικητήν. Ἐπὶ τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὴν 22 ὀκτωβρίου 500 Στερεοελλαδίτας ὑπὸ τὸν Δικαῖον, τὸν καὶ ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν. Τοῦτο μαθόντες οἱ περὶ τὰς Πάτρας διέλυσαν τὸ στρατόπεδον αὐθαίρετως ἐπὶ προφασεὶ ἐλλείψεως τροφῶν, καὶ οἱ μὲν διεσκορπίσθησαν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας πρὸς ὑποκίνησιν ταραχῶν, οἱ δὲ περὶ τοὺς Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐξεστράτευσαν φανερᾶ εἰς ὑπερέσπισιν τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν Ἀρκαδίων. Ἐν τοσοῦτῳ, ἐπειδὴ ἐχρειάζετο νὰ δικαιολογηθῇ τὸ κίνημά των ὑπὸ πρόσχημα νομιμότητος, ἀσεβοῦντες εἰς τοὺς νόμους κατηγοροῦν τὴν κυβέρνησιν ὡς ἀσεβήσασαν· καὶ παρεξηγούντες τὸν 5' παράγραφον τοῦ 13' νόμου, διετεινοντο ὅτι δὲν ἐπετρέπετο

ἐκ νέου ἐκλογὴ τῶν αὐτῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἐπεκα-
λοῦντο δὲ τὴν ταχεῖαν συγχρότησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως κατὰ
τὰ ἐν Ἀστρεὶ ὀρισθέντα. Ἡ βουλὴ, ἂν καὶ ἐνείχετο εἰς τὴν
ἀποδιδομένην εἰς τὴν κυβέρνησιν παρανομίαν ὡς ἐκλέξασα τὰ
μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐπολιτεύθη ἀνέξικάκως κατ' ἀρχὰς
πρὸς τοὺς κατηγόρους τῆς, καὶ προσπαθοῦσα νὰ καταπραύνη
τὸ νομοτελεστικόν, τότε μόνον τοὺς ἐγκατέλειπεν ὅτε τοὺς
εἶδεν ἄραντας ὅπλα.

Ἐν τούτοις, ἔφθασαν οἱ περὶ τὸν Δικαῖον εἰς τοὺς Λάκκους
τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβαν καὶ οἱ Ἀρκάδιοι τοὺς Κωνσταντί-
νους καὶ ἐμάχοντο δύο ἡμέρας· ἐλθόντων δὲ τῶν περὶ τοὺς
Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐτράπησαν τὰ στρατεύ-
ματα τῆς κυβερνήσεως εἰς φυγὴν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δικαῖος
ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Ναύπλιον.

Καθ' ἧς δὲ ἡμέρας ἐμάχοντο οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν Μεσση-
νίαν, ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ
καὶ ἀγαθὸς πολίτης Παναγιώτης Μπάτασης, θῦμα πεσὼν τῆς
πρὸ πολλοῦ ἐπικρατούσης βαρείας ἐπιδημίας. Θῦμα τῆς αὐτῆς
ἐπιδημίας ἔπесε τὴν 22 νοεμβρίου καὶ ὁ Νέγρης ἰδιωτεύων ἐν
Ναυπλίῳ καὶ ὀλιγωρούμενος. Διέτριβεν ἐν Ὑδρᾷ ἐπὶ τῷ θανά-
τῳ τοῦ ἀντιπροέδρου ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης ἀσθενῶν· διὰ
τοῦτο τὸ τρίτον μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Φωτίλας, ἐκλήθη
εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ σώματος ἐπιτροπικῶς· ἀλλ' ὡς ὁμόφρων
τῶν ἐναντίων τῆς κυβερνήσεως ἀπηρέσκετο εἰς ὅσα ἐπράττοντο
κατ' αὐτῶν· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, ἐδραπέτευσε
τὴν 8 νοεμβρίου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀνεγνώσθη ἐν τῇ βουλῇ **Νοέμβριος**
ἔγγραφόν του λέγον, ὅτι παρητεῖτο, διότι πολλάκις ἐπρότεινε
νὰ μὴ γίνωσι κινήματα παρὰ τῆς κυβερνήσεως τείνοντα εἰς
ἐμφύλιον πόλεμον καὶ δὲν εἰσηκούσθη. Ἡ δραπέτευσις τούτου
ἄφησε τὸ σῶμα ἀτελὲς καὶ ἀνίκανον νὰ ἐργάζεται. Εἰς συμ-
πλήρωσιν δὲ τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ ἐχρειάζετο ἐκλογὴ
νέου μέλους, καὶ τὸ νομοτελεστικόν εἰς ἐνίσχυσίν του ἤθελε
νὰ συμπαραλάβῃ τινὰ Μαυρομιχάλην. Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς
οἰκογενείας ταύτης, Πετρόμπεης, ἐτέλει πρό τινος καιροῦ ὑπὸ
βαρείαν κατηγορίαν ὡς ἔχων ἀλληλογραφίαν μυστικὴν μετὰ
τοῦ Μεχμέτ-Ἀλή· διὰ τοῦτο καὶ ἡ κυβέρνησις καὶ οἱ ἐναντίοι
αὐτῆς τὸν ἀπέφευγαν· ἀλλ' ἡ κατηγορία ἐξετασθεῖσα ἀπεδεί-
χθη ψευδής, καὶ τὸ νομοτελεστικόν ὑπερίσχυσεν ἐν τῇ βουλῇ **Βεβρύας**

ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου μέλους παρέλαβε τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην σύναρχον.

Ἄν καὶ ἤρχισεν ἤδη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐστάλησαν εἰρηνοποιοὶ μεσοῦντος τοῦ μηνὸς πρὸς τὸν Ζαήμην ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς βουλῆς κινουμένης πάντοτε ὑπὸ πνεύματος συμβιβαστικοῦ, ἀλλ' ἐπανήλθαν ἄπρακτοι. Μετὰ τὰ μεσσηνιακά, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀνταρτῶν ἦτον ἡ Τριπολιτσά. Τὴν πόλιν ταύτην κατεῖχεν ἡ κυβέρνησις, αἱ δὲ ἐναντίοι τῆς ἐπροσπάθησαν νὰ ἐφελκύσωσι τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ νὰ οὐδετερώσωσι τοὺς φρουροὺς τῆς καὶ τοὺς περίξ Στερεοελλαδίτας, πρὸς οὓς ἔγραψαν ἐπιστολήν, ἐν ἣ θεωροῦντες τὴν μὲν Πελοπόννησον ἰδίαν γῆν καὶ ὄχι κοινὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ τοῦλάχιστον τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, τὸν δὲ ἐμφύλιον πόλεμον ὡς μόνον τὰ ἰδιαιτέρη συμφέροντα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἀφορῶντα, τοὺς ἐθεώρουν ξένους, τοὺς ἐσυμβούλευαν ν' ἀπέχωσι τῶν πελοποννησιακῶν πραγμάτων καὶ ἠπέιλουν ὅτι ἐπὶ τῇ παρακοῇ των θὰ τοὺς ἐτιμώρουν (α). Ὀλιγωροῦμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ χλευαζόμενοι ὑπὸ τῶν Στερεοελλαδιτῶν ἀπέστειλαν τὸν Νικήταν εἰς Κουτσοπόδι, αὐτοὶ δὲ πλήρεις θυμοῦ ἐκίνησαν ἔνοπλοι εἰς κυρίευσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐγύμνωσαν ἐμπόρους ἔξωθεν τῆς πόλεως, καὶ κατέλαβαν παρακειμένους τινὰς θέσεις· ἀλλ' οἱ φρουροῦντες τὴν πόλιν Στερεοελλαδίται ἐπεξελθόντες συνήψαν μάχην κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην καὶ Καμάρι· καὶ τοὺς μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην ἐνίκησαν κατὰ κράτος συλλαβόντες 60, ἐν οἷς καὶ τὸν Σταῖκον, οὓς ἀπέστειλαν εἰς Ναύπλιον, ἔτρεψαν δὲ καὶ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην ἐλθόντα εἰς βοήθειαν τοῦ Σταΐκου, καὶ τὸν ἐφόνευσαν φεύγοντα πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Θάνα, τοὺς δὲ κατὰ τὸ Καμάρι διεσκόρπισαν· διεσκόρπισαν τὴν 22 καὶ τοὺς περὶ τὸν Νικήταν κατὰ τὸ Κουτσοπόδι. Τὴν δὲ 28 ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς βοήθειαν τῶν κυβερνητικῶν ὁ Χατση Χρήστος καὶ ὁ Βάσσης, προσέβαλαν τὴν ἐπιούσαν κατὰ τὸ Βρυσάκι τοὺς ἐναντίους, τοὺς ἔτρεψαν, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Παρθενίου, καὶ δὲν τοὺς ἄφησαν νὰ συναχθῶσι πλεον πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Λέγεται δὲ ὅτι ἐπέκεινα τῶν ἐκατὸν ἐφονεύθησαν ἐν ταῖς ἀθλίαις ταύταις ἀδελφομαχίαις.

Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις, ἂν καὶ ὑπερίσχυεν, ὑπώπτευεν, ὅτι περιοριζομένη εἰς μόνους τὰς ἐν Πελοποννήσῳ δυνάμεις τῆς

ἐκινδύνευσεν. Ὁ δεύτερος οὗτος ἐμφύλιος πόλεμος δὲν ὠμοίαζε τὸν πρῶτον, καθ' ὃν Πελοποννήσιοι ἐπολέμουν Πελοποννησίους. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Πελοπόννησος, ἦτον ὅλη σχεδὸν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος, καὶ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐδύνατο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἐναντίους τῆς εἰμῇ διὰ στρατιωτῶν ἄλλου μέρους· ἔχουσα δὲ χρήματα ἐκ τοῦ δανείου εἶχεν ὅσους ὑπομισθίους Στερεοελλαδίτας ἤθελεν· οἱ δὲ ἀντίπαλοί τῆς μὴ ἔχοντες θ' ἀπεστεροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των. Εἶναι δὲ ἀπορον πῶς ἄνθρωποι, ὡς οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀνεδέχθησαν τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐν μέσῳ τοιούτων περιστάσεων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, μὴ ἐπαναπαυομένη ἡ κυβέρνησις εἰς τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ὑπεροχὴν τῆς ἐστοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ φέρῃ εἰς Πελοπόννησον ἔξωθεν στρατεύματα ἐπὶ μισθῷ καὶ ἐκάλεσε τὰ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ὅλοι ὑπήκουσαν, καὶ δισχίλιοι ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρατάσον ἀπέβησαν πρὸ τῶν ἄλλων τὴν 22 εἰς τὸν ἰσθμόν. Ἐκτοτε ἤρχισαν τὰ μεγάλα δυστυχήματα τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Πρὸ τινων ἡμερῶν ἐπολιόρκουν τὴν Ἀχροκόρινθον ὁ Λόντος καὶ ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς ἔχοντες 800 ἐκλεκτοὺς Στερεοελλαδίτας· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποβάσει τῶν ἀνωτέρω ἔφυγαν καὶ ἀνέβησαν εἰς Κουτσομάδι, ὅπου ἦσαν τὸν ὁμόφρονά των Νικήταν. Ἐν τούτοις ἦλθεν εἰς Κόρινθον ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὡς γενικὸς διευθυντής, καὶ τοὺς παρηκολούθησεν ἀναβαίνοντας εἰς Κουτσομάδι. Ἐκεῖ ἐπολέμησαν οἱ ἀντιφερόμενοι, ἐχύθη αἷμα, ὑπερίσχυσαν οἱ κυβερνητικοί, οἱ δὲ ἀντικυβερνητικοί ἔφυγαν κακῶς ἔχοντες· καὶ ὁ μὲν Λόντος ἀπῆλθεν εἰς Ἀχαΐαν, ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Νικήτας χατέλαβαν τὸν ἅγιον Γεώργιον. Ἐπεστράτευσαν καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ χωρίον οἱ κυβερνητικοί· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τόπος εἶναι δυνατός, ἀπεκρούσθησαν καὶ 50 ἐφονεύθησαν. Παθόντες καὶ ἀποτυχόντες, μετέφεραν ἐκ Ναυπλίου τρία κανόνια· τότε ἀπηλπίσθησαν οἱ ἀντικυβερνητικοί καὶ ἔφυγαν διὰ νυκτός. Ἐτρεξαν οἱ κυβερνητικοί κατόπιν αὐτῶν, μετέβησαν εἰς Τρίκαλα, ὅπου κατέφυγεν ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, τὰ ἐκυρίευσαν ἀναιμωτί, ἐγκατελείφθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν μισθωτῶν τοῦ αὐτομολησάντων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως τὰς σημαίας, παρεδόθη, ἐστάλη ὑπὸ φύλαξιν εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ θείου του, προέδρου τῆς βουλῆς, μὴ μεθέξαντος τῆς ἀνταρσίας, ἔμεινε παρ' αὐτῷ ὑπὸ τὴν ἐγγύησίν του.

Δεκέμβριος

Ἐν ᾧ δὲ ὑπερίσχυαν κατὰ τὴν Κορινθίαν τὰ ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρατάσον στρατεύματα, διέβησαν ἀρχομένου τοῦ δεκεμβρίου εἰς Βαστίτσαν καὶ τὰ ἐν Σαλώνοις ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Τσαβέλλαν καὶ ἄλλους, καὶ ἀνέβησαν εἰς Καλάβρυτα, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Κωλέττης. Τὴν δὲ 13 ἐκινήθησαν εἰς Κερπινὴν ὅπου ἦσαν ὁ Ζαήμης, ὁ πατήρ του, ὁ Λύντος, ὁ Νικήτας, καὶ πολέμου γενομένου ὑπερίσχυσαν, ἐκυρίευσαν τὸ χωρίον, τὸ ἐλεηλάτησαν καὶ πολλὰ ἄλλα κακὰ ἔπραξαν· οἱ δὲ ἐν αὐτῷ κακὴν κακῶς ἔφυγαν. Τὰ αὐτὰ κακὰ ἔπαθαν καὶ οἱ λοιποὶ ἀντικυβερνητικοὶ παντοῦ, καὶ ὅλοι, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἐπεκαλέσθησαν τὴν μακροθυμίαν τῆς κυβερνήσεως, οἱ μὲν δι' ἐνὸς τρόπου οἱ δὲ δι' ἄλλου, καὶ οἱ πλεῖστοι παρεδόθησαν αὐθορμήτως εἰς χεῖρας τῆς αὐτομολήσαντες εἰς Ναύπλιον, διότι οὔτε ἀσφαλεῖς ἦσαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἅς κατεπάτησαν ὅλας τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα, οὔτε δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐπτανήσον, ὅθεν ὁ Σισίνης καὶ ὁ υἱὸς του Χρύσανθος, ἐκεῖ καταφυγόντες, ἀπεπέμφθησαν. Τοιοῦτοτρόπως συνήχθησαν εἰς Ναύπλιον ὁ Κουλοκοτρώνης, οἱ Δηληγιάνναι Ἀναγνώστης, Κανέλλος, Δημητράκης καὶ Νικόλαος, οἱ Νοταράδες Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης, ὁ Γρίβας, ὁ Ἀναστασόπουλος, ὁ Μητροπέτροβας, ὁ Παπατσώνης, ὁ Κρίτσαλης καὶ ὁ Κατσαρός, περιμένοντες τὴν τύχην των παρὰ τῶν ἐχθρῶν των. Ἡ δὲ κυβέρνησις τοὺς ἀπέστειλεν ὅλους τὴν 6 φεβρουαρίου εἰς Ὑδραν καὶ διέταξε νὰ τοὺς περιορίσωσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἡλίου τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους μέχρις οὐ διακασθῶσι. Μετὰ τέσσαρας δὲ ἡμέρας ἀπέστειλεν ἐκεῖ καὶ τὸν Σισίνην καὶ τὸν υἱὸν του Χρύσανθου ἐλθόντας καὶ αὐτοὺς κατόπιν τῶν ἄλλων εἰς Ναύπλιον καὶ προσπεσόντας. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ φυγόντες ἐκ τῆς Κερπινῆς, κατέφυγον ἐν πρώτοις εἰς Δίβρην, ἀλλὰ, μαθόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς καταδίωξίν των οἱ ὑπὸ τὸν Γκούραν, ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν (6) καὶ μὴ βλέποντες ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τόπον καταφυγῆς ἀσφαλῆ κατέβησαν εἰς Κουνουπέλι καὶ ἐντυχόντες τρία πλοιάρια ὑπὸ σημαίαν ἰονικὴν ἐπλευσαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Μικρὸς ἦτον ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, μικρὰ καὶ τὰ κινήσαντα αὐτὸν αἷτια, μικροῦ λόγου καὶ οἱ σκοποὶ του. Ἡ Ἀρχή, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ἦτον ἐφήμερος, διότι ἐφήμερα, ὅ ἐστιν ἐνιαύσια, ἦσαν καὶ τὰ βουλευτικὰ καὶ τὰ νομοτελεστικά·

τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τῆς περιόδου ταύτης, ὡς ἀναπληρωτικὸν τοῦ ἄλλου, οὐδὲ τετράμηνον διάρκειαν εἶχεν· οὐδενὸς δὲ τῶν διαμαχομένων ἢ φίλαρχος ἐπιθυμία ἐπέκεινα τοῦ τέρματος ἢ τῶν ὄρων τῆς κθεστῶσης ἐξουσίας παρεξτείνεται· διηρεῖτο δὲ ἡ ἐξουσία καὶ εἰς πολλοὺς, καὶ ὑπὸ τὸν χαλινὸν καὶ τὴν αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν τῆς βουλῆς πάντοτε ἔκειτο. Πελοποννήσιοι πρὸς Πελοποννησίους διεμάχοντο ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου. Σχέσεις ἔχοντες οὗτοι πρὸς ἀλλήλους ἐπολιτεύοντο καὶ ἐν πολέμῳ μετρίως. Ὀλίγη, ὡς εἶδαμεν, ἡ αἱματοχυσία, οὐδεμία διαθέσις καταστροφῆς ἢ διαρπαγῆς, εὐκατεύναστα τὰ πάθη, οἱ σήμερον πολέμιοι ἔγειναν τὴν ἐπαύριον φίλοι, καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχία ἐφάνετο μᾶλλον στάσις ἢ πόλεμος. Ἀλλὰ λίαν δεινὸς καὶ λίαν φθοροποιὸς κατήντησεν ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος προκειμένης ὅχι ἐφημέρου ἐξουσίας ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ κατὰστροφῆς καὶ ἐξοντώσεως τῶν ἰσχυρῶν τῆς Πελοποννήσου· ἐξώκειλε δὲ ἔνεκα τούτου καὶ εἰς τόσῃν κακοήθειαν, ὥστε ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴ τῶν πέραν τοῦ ἰσθμοῦ στρατευμάτων δοθέντων εἰς ἀρπαγὴν καὶ εἰς ἀκολασίαν, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην τῶν παθόντων ὅσα κακὰ ἔπαθον ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀλβανῶν οἱ πατέρες αὐτῶν· ἡ δὲ ἔκθασις τοῦ πολέμου τούτου ἀνύψωσε τὸν Κουντουριώτην καὶ συνανύψωσε καὶ τὸν συνάρχοντα καὶ συμπράκτορα αὐτοῦ Κωλέττην.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡσθένησεν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ μετεκομίσθη εἰς Ἀνατολικόν· εἶχε κληθῆ πρό τινος καιροῦ εἰς ἀναδοχὴν τῶν καθηκόντων τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἀλλ' ἡ κατὰστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀσθένειά του τὸν ἡνάγκασαν ν' ἀναβάλλῃ τὴν εἰς Ναύπλιον μετάβασίν του. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνέλαβε καὶ διελύθη καὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ ἐκάλεσε τοὺς πληρεξουσίους καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τοπικὴν συνέλευσιν ἐπὶ σκοπῷ νὰ βάλῃ τάξιν ὅπου ἐπεκράτει πλήρης ἀταξία, τουτέστιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Συνήλθαν οἱ πληρεξούσιοι εἰς Ἀνατολικόν, καὶ τὴν 17 δεκεμβρίου ἤρχισαν τὰς ἐργασίας των ὑπὸ τὴν

Δεκέμβριος

τῶν ἀταξιῶν ὅσα καὶ τότε, ἀλλὰ πραγματικῶς ἔπραξαν οὐδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεκράτει ἐν Πελοποννήσῳ ὁ δευτέρος ἐμφύλιος πόλεμος, δέον ἔκριναν νὰ ἐκφράσωσι πανδήμως τὰ φρονήματά των περὶ τῶν γενικῶν πραγμάτων, κατακρίνοντας καὶ καταρῶμενοι πᾶν ἔνοπλον κίνημα κατὰ τῆς κυβερνήσεως, οἰαδήποτε καὶ ἂν ἦτο τοῦ κινήματος ἡ ἀφορμή, καὶ οἰοσδήποτε ὁ κινούμενος, κηρύττοντες τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὰ καθεστῶτα καὶ προσφέροντες τὸν βραχίονά των εἰς ὑποστήριξιν αὐτῶν. ἐξέφρασαν δὲ ἐπὶ τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν γενικὸν διευθυντήν, καὶ τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀποχώρησίν του, καὶ ἐπολιτογράφησαν αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Πραί-δην καὶ Πολυζωίδην.

Ἐπρόκειτο πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῆς συνελεύσεως νὰ προσφέρωσι τινες τῶν ὀπλαρχηγῶν, καὶ κυρίως ὁ τοῦ Ζυγοῦ Μακρής, πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ γεννήματα τῶν ἐπαρχιῶν των ἐσοδιαζόμενα εἰς ἰδίαν τῶν περὶ αὐτοὺς χρῆσιν, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἐπέθοντο. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐξέλεγχιν τῶν προσόδων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐλογομάχουν περὶ τούτου ἐν τῷ ναφ τῆς Παναγίας, ὅπου συνεδρίαζαν, συνέβη σεισμὸς τόσο δεινὸς ὥστε ἔπεσαν καὶ τινες οἰκίαι. Γνωστὸν εἶναι πόσον ἐπιρρέαζοντα τὰ πνεύματα τῶν ἀπλουστέρων ὑπὸ τῶν τοιούτων τῆς φύσεως φαινομένων. Δραξάμενός τις τῶν πληρεξουσίων τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἀνέστη παύσαντος τοῦ σεισμοῦ, καὶ ἀφ' οὗ ἐλάλησε περὶ ἄλλων ὑποθέσεων, εἶπε τὰ ἑξῆς.

« Ἀλλ' ἐβασίλευσε τάχα παρ' ἡμῖν ἡ δικαιοσύνη; Ἐφάνη-
 » μεν ἄξιοι τῆς θείας βοηθείας, ἦν τόσο φανερὰ ἀπολαμβά-
 » νομεν; Ὁχι! βεβαίως· δὲν σὰς τὸ λέγω ἐγώ· σὰς τὸ εἶπε πρὸ
 » ὀλίγου ὁ Θεὸς διὰ τοῦ σεισμοῦ του. Τὰ σημεῖα ταῦτα εἶναι
 » ἡ φωνὴ τῆς ὀργῆς του· ἡ ὀργὴ του βλέπετε ἐσάλευσε καὶ
 » αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Μάθετε, λέγει ἡ φωνὴ τῆς ὀργῆς
 » του, ὅτι ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν λαόν του ὃχι
 » μόνον ἐκ χειρὸς τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ἐκ χειρὸς τῶν ἀγα-
 » πῶντων τὴν ἀνομίαν καὶ τὴν ἀδικίαν Χριστιανῶν. Ὁ Θεὸς
 » ὀργίζεται ἐπίσης ὅλους τοὺς ἀνόμους καὶ ἀδίκους ὅποια καὶ
 » ἂν ᾖναι ἡ πίστις των. Τρέμετε ὅσοι εἰσθε ἄνομοι καὶ φιλά-
 » δικοι· ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν εἶναι Θεὸς νόμου καὶ δικαιο-
 » σύνης· εἶναι Θεὸς ἐκδικήσεων. Τρέμετε οἱ ἄνομοι καὶ φιλά-
 » δικοι! » Κλονισθέντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ ὑπὸ τοῦ σεισμοῦ, ἀκού-

σαντες καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ ἐπροθυμήθησαν, προεξάρχοντος τοῦ Μακρῆ, νὰ προσφέρωσιν ὅσα μέχρι τοῦδε δὲν ἔπαυσαν ἰδιοποιούμενοι.

Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κατευδώθησαν εἰς Προκοπάνιστον, νησιδίον τρεῖς ὥρας καὶ τέταρτον ἀπέχον τοῦ Μεσολογγίου, τὴν 23, διαρκούσης τῆς συνελεύσεως καὶ ἔγραψεν ὁ Ζαήμης αὐθημερὸν πρὸς τοὺς συγκροτοῦντας αὐτὴν ἐπιστολὴν (γ) λέγουσαν, ὅτι, ἂν καὶ κατετρέχετο μέχρι θανάτου, ὠρκίσθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐζήτει ἄσυλον μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν ἔτοιμος ἦτο νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του.

Οἱ Ἀνδρέαι ἠγαπῶντο παρὰ τῶν Δυτικοελλαδιτῶν. Οὐδέποτε ἐπεκαλέσθησαν οὗτοι εἰς μάτην τὴν ἀντίληψιν ἐκείνων ὁσάκις ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς των· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ αὐτὸς ὁ γενικὸς διευθυντὴς Μαυροκορδάτος ἦσαν φίλοι των· διὰ τοῦτο συμπαθεῖς ἐφάνησαν πρὸς τὰ δεινὰ των ὅλοι, ἀλλὰ μὴ θέλοντες νὰ ἐνοχοποιηθῶσιν ἐνώπιον τῆς ὑπερισχυούσης κυβερνήσεως ἀπήντησαν (δ), ὅτι πρόθυμοι ἦσαν καὶ νὰ τοὺς δεχθῶσι καὶ νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ὅτι τοὺς ἐθεώρουν πάντοτε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσῃ ταύτῃ ἦλθαν οἱ Ἀνδρέαι καὶ λοιποὶ εἰς Ἀνατολικόν, ἐφιλοφρονήθησαν, καὶ μετέβησαν εἰς Κατοχὴν, χωρίον τοῦ Ξηρομέρου, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν μὲν τῶν στρατηγῶν Τσόγκα, Μακρῆ, Ῥάγκου καὶ Βλαχοπούλου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἐπαγρύπνησιν καὶ περιποίησιν τοῦ Τσόγκα, ὃν ἐτέλει ἡ Κατοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΒΒ'.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα. - Συνδικλέξει· ἐν Πευρου-
πόλει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ
ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας.

ἌΝ καὶ ἡ Πύλη ἀπηξίωσε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν περὶ Ἑλ-
λάδος πρότασιν τῆς Ῥωσσίας, ἡ Ῥωσσία ὅχι μόνον δὲν παρη-
τεῖτο τοῦ εἰρηνοποιοῦ σκοποῦ της, ἀλλ' ἐπροσπάθει νὰ προση-
λώσῃ σπουδαιότερον εἰς εὐόδωσιν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν τῶν περὶ
πολλοῦ ποιουμένων τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης αὐλῶν, καὶ νὰ
κερδίσῃ τὴν ἀναγκαίαν σύμπραξιν των· δὲν ἔπαυε δὲ λέγουσα
ὅτι, καὶ ἂν ἐσυμβιβάζοντο τὰ μετὰξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας,
ἐν ὅσῳ διήρκει ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος, ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης
διὰ τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ ἐκινδύνευεν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἐνε-
στῶτος ἔτους, ἐκοινοποίησεν ἐμπιστευτικῶς ταῖς αὐλαῖς εἰς
ὑποστήριξιν τῆς προτάσεώς της ὑπόμνημα, ἐν ᾧ ἐξέθετε σαφῶς
τοὺς ὅρους, οὓς ἐθεώρει καὶ ὀρθοὺς καὶ ἀναγκαίους εἰς εἰρή-
νευσιν τῆς μαχομένης Ἑλλάδος, προβάλλουσα νὰ συστηθῶσι
τρεῖς ὑποτελεῖς τῷ σουλτάνῳ ἡγεμονεῖται, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας,
Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ἡτοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ
ἐξ Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας, ἡτοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ
δὲ ἐκ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ἡτοὶ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλ-
λάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ διοικῶνται δημογεροντικῶς ὡς καὶ μέχρι
τουῦδε, καὶ ὁ πατριάρχης, ἐδρεύων πάντοτε ἐν Κωνσταντινου-
πόλει, νὰ θεωρῇται ὡς ἀντιπροσωπεύων τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος (α).

Εἴπαμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας ἔτεινεν ἀνέκαθεν εἰς
ἐξασθένεωσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν κατ' ὀλίγον
ἀποσύνθεσίν του· δι' ὃν δὲ λόγον ἐπολιτεύετο οὕτως ἡ Δύναμις
αὕτη, διὰ τὸν αὐτὸν δὲν ἀνείχετο τὴν πρὸ τῶν πυλῶν της ἐπὶ
τῶν ἐρεπιῶν αὐτοῦ ἀνέγερσιν βυζαντινοῦ, ἡτοὶ ἰσχυροῦ κρά-
τους κατέχοντος τὰς κλεῖς τῆς Μαύρης θαλάσσης· ἐνίσχυε δὲ

μόνον τὴν ἀνέγερσιν μικρῶν ἐπικρατειῶν, ὑποτελῶν μὲν τῇ Πύλῃ ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν καὶ προστασίαν ἐκείνης. Τοιαύτης πολιτικῆς ἀποκύημα ἦτο τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, ἀνάξιον τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὡς διαρρήγνυον τὴν ἐνότητά των, ἐφ' ἧς πᾶσα ὑγιὲς πολιτικὴ ἐπάναγκες νὰ σαλεύη, καὶ ὡς ἀνατρέπον τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ὑπὲρ ἧς ἡγέρθη ὁ δεινότατος αὐτῶν ἀγών.

Κοινοποιήσασα τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ταῖς αὐλαῖς ἡ Ῥωσσία, τὰς ἐκάλεσεν εἰς Πετρούπολιν πρὸς σύσκεψιν καὶ πραγματοποιήσιν του. Ὁρθοὺς ἐθεώρησαν αἱ τῆς Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας αὐλαὶ τοὺς ὅρους τοῦ ὑπομνήματος ὡς μεταξὺ τῆς τελείας ἀνεξαρτησίας κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐνός τῶν διαμαχομένων, καὶ τῆς τελείας ὑποταγῆς κατὰ τὴν τοῦ ἄλλου κειμένου, καὶ τοὺς παρεδέχθησαν προθύμως, ἀλλ' ἐν πνεύματι πάντοτε εἰρηνικῷ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ἡ αὐλὴ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἀπήτησεν ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴ πρέσβεως Ῥώσσου, ὡς δαῖγμα φιλειρηνικόν πρὸς τὴν Πύλην, καὶ νὰ ὁρισθῇ τόπος τῶν συνεδριάσεων ὅχι ἡ Πετρούπολις ἀλλ' ἡ Βιέννη. Ἡ δὲ αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας, ἡ θεωρήσασα καὶ αὕτη ἐξ ἀρχῆς ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς πρέσβεως τῆς ἡ παντελὲς κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν, ἀντεῖπεν. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπανειλημμένων ἀξιώσεων τῶν αὐλῶν ἐφάνη λύσασα αὐτῇ ἡ Πύλη τὸ ζήτημα ὑποσχεθεῖσα ἐπισήμως λήγοντος τοῦ ἀπριλίου τὴν παντελὴ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν (6)· ἀπέλυσε δὲ καὶ τὸν Βηλγαρὸν ἐπὶ τῇ παρακλήσει τοῦ παρ' αὐτῇ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἀρθέντων τῶν προσκομμάτων τούτων, διώρισεν ἡ Ῥωσσία πρέσβυν τῆς παρὰ τῷ σουλτάνῳ τὸν Ριθωπιέρρον, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐξαπέστειλεν εὐθὺς καὶ ἀνέδειξεν ἐπιτετραμμένον τὰ τῆς πρεσβείας τὸν ὡς ἔφορον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων ἐδρεύοντα ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει Μιντσιλκην· μὴ ἐπιμενούσης δὲ καὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς ὃν ἐπρότεινε τόπον τῶν συσκέψεων, συνεδρίασαν ἐν Πητρούπολει οἱ ἐκεῖ ἀντιπρόσωποι τῶν αὐλῶν τὴν 5 ἰουνίου κατὰ πρῶτον· καὶ οἱ μὲν τῆς Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Πρωσσίας ἐνέκριναν ἐξ ὀνόματος τῶν αὐλῶν αὐτῶν τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι, ἀνγγείλαντες ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ συστήσωσι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφοις

Ἰούνιος

των ὅτι εἰς πραγματοποιήσιν αὐτῶν ὠρίζετο· ὁ δὲ τῆς Ἀγγλίας ἀνήγγειλεν, ὅτι καὶ ἡ αὐλή του, ἂν καὶ διεφώνει κατὰ τι, ἐνέκρινε τὰς βάσεις τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλεν εἰσέτι ὁδηγίας περὶ τῶν περαιτέρω. Τῷ ὄντι ὁ πρέσβυς οὗτος, Κάρολος Βαγῶττος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ μὲν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνκδέλφου του ὅτι ὑπεσχέθη ἐπισήμως ἡ Πύλη τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, παρὰ δὲ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας ὅτι διώρισε πρέσβυν τῆς παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ἐθεώρησεν ὅτι ἐπληρώθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι ὕροι καὶ συνεδρίασαν ἄνευ ῥητῆς διαταγῆς τῆς αὐλῆς του.

Δευτέρως δὲ συνεδριάσεως γενομένης τὴν 24, ἐπρόβαλεν ὁ πληρεξούσιος τῆς Ῥωσσίας νὰ διαταχθῶσιν οἱ παρὰ τῷ σουλτάνῳ πρέσβεις τῶν συμμάχων ὅπως δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου, συνυπογράφοντος καὶ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς Ῥωσσίας, προτείνωσι ἐπὶ τῶν ὅρων τοῦ ὑπομνήματος τὴν μεσιτείαν τῶν αὐλῶν καὶ τὴν διακοπὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐχθροπραξιῶν, ν' ἀναγγελθῶσι δὲ τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἐπὶ δὲ τῇ ἀναχωρῇ νὰ συνέλθωσιν οἱ πρέσβεις τῶν συμμάχων καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαμαχομένων εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς συνδιάσκεψιν περὶ ὀριστικοῦ συμβιβασμοῦ· ἀλλ' οἱ συνδιαλεγόμενοι ἐζήτησαν καιρὸν εἰς αἵτησιν νέων ὁδηγιῶν.

Ἐν τούτοις, διεταράχθησαν ἀπροσδοκῆτως αἱ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τοῦδε ἐπικρατήσασαι στεναὶ σχέσεις Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας. Ἡ ἐν Λονδίνῳ σύστασις φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἡ χιλιόλιρος συνδρομὴ τῆς δημαρχίας τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης ὑπὲρ τῆς πολεμοῦσης Ἑλλάδος, τὸ δάνειον, ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴ πολεμεφοδίων καὶ ἄλλων βοηθημάτων, ἡ εἰς συμμεθεξίν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀφίξις Ἀγγλῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ τοῦ Βύρωνος ἀντηχήσασα διὰ τὸ λαμπρὸν ὄνομα του ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τῆς δικαιότερας καὶ φιλελληνικωτέρας πολιτικῆς τοῦ Κάννιγγος ἐπὶ τὸ δικαιότερον καὶ φιλελληνικώτερον μεταβολὴ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἀρχῶν τοῦ ἰονίου κράτους παρῳργισαν εἰς ἄκρον τὴν Πύλην κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς αὐτῆς, ὁ τόσῃν πίστιν καὶ ὑπόληψιν ἄλλοτε ἀπολαμβάνων, ὑπεβλέπετο. Εἰς μάτην ἔλεγεν ὅποια τὰ ὅρια τῆς ἐξουσίας τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν Ἀγγλῶν. Ἀγνοοῦσα καὶ ὀλιγοροῦσα ἡ Πύλη τὸν τρόπον τοῦ πολιτεύεσθαι τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν, δὲν ἤξευρε νὰ δια-

κρίνη τὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων, καὶ ἐνοχοποίει ἐκείνους διὰ τὰ πρὸς αὐτὴν πταίσματα τούτων. Τοιαῦτα φρονούσα καὶ ἀδικουμένην ἐαυτὴν θεωροῦσα, πικροτάτους ἀπέτεινε πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας λόγους περὶ τῆς διαγωγῆς της(γ).

Μόλις δὲ ἀρχομένου τοῦ αὐγούστου ἔλαβεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις γνῶσιν τοῦ εἰς λύσιν τῆς ἐλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς ῥωσικοῦ σχεδίου καὶ κατεταράχθη. Οὐδὲν ἦττον κατεταράχθη καὶ ἡ Πύλη· ὠργίσθη δὲ ἔτι μᾶλλον αὕτη διὰ τὴν ἐν αὐτῇ προτεινομένην αὐθόρμητον παρέμβασιν τῶν αὐλῶν ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῆς καὶ τῶν ἐπαναστάντων ῥαγιαδῶν. Ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἐξεδόθη τὸ ῥωσικὸν σχέδιον καὶ ἐσυστήθη ἐν Πετροπόλει τὸ συμβιβαστικὸν συμβούλιον, μηδενὸς τῶν διαμαχομένων ζητοῦντος ἢ δεχομένου ὁποῖον ἐπρότεινε τὸ σχέδιον συμβιβασμόν· ὥστε εἰργάζοντο αἱ Δυνάμεις πρὸς εἰρήνευσιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Ῥωσσίας παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων.

Προθεμένη δὲ ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις νὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἀναγκαῖον ἐνόμισε νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐπισήμως· καὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς διαμαρτυρήσεώς της δέον ἔκρινε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τινος τῶν αὐλῶν. Εὐνοϊκωτέρα πασῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἦτο τότε βεβαίως ἡ τῆς Ἀγγλίας, δι' ἣν καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπέστειλε τὴν 12 διαμαρτύρησιν (δ) στηλιτεύουσα ὡς αἰσχρὸν τὸν προτεινόμενον συμβιβασμόν, ἐπικαλουμένη τὴν ἀντίληψίν της εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων, παραλληλίζουσα τὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἐσχάτως ἀποχωρισθέντων τῆς μητροπόλεώς των ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ λαῶν, καὶ διατεινομένη ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης, καὶ κυρίως τῆς Ἀγγλίας, ἀπῆται τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν τῆς Ἑλλάδος.

Μόλις ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας τὴν 11 ὀκτωβρίου καὶ ἀπήντησε τὴν 7 νοεμβρίου λέγων (ε), ὅτι ἐθεώρει τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας φιλελληνικὴν καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον περιέχον ὀρθοὺς ὅρους· ὅτι δὲν θὰ ἦν χυνοῦτο ἡ Ἀγγλία εἰς τὴνπραγματοποίησιν αὐτοῦ, ἂν ἐπρετεινέτο ἐν καιρῷ, ἀλλ' οὐδὲν θ' ἀπεφασίζετο ἄνευ τῆς συναγέσεως τῶν διαμαχομένων, ὅτι ἂν ποτε ἐνόμιζε συμφέρον ἡ Ἑλλὰς νὰ ζητήσῃ τὴν μεσιτείαν τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἂν τὴν ἐδέχετο ἡ Πύλη, οὐδὲν θὰ παρημελεῖτο εἰς καρποφορίαν της, καὶ ὅτι ἐν τῇ δεινῇ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος πάλῃ ἐπολιτεύθη ἡ Ἀγ-

γλία ὅπως καὶ ἐν τῇ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ ἀποικιῶν της, διατηροῦσα ἀκραν οὐδετερότητα. Περὶ δὲ τῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἐπεκαλεῖτο ἡ Ἑλλάς, ἔλεγε τὰ ἑξῆς. « Οὐτε ἐμμέσως οὔτε ἀμέσως ἠρέθισαν οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ἀγγλίας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἔνκαρξιν τοῦ ἀγῶνός των, ἀλλὰ οὔτε διὰ τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμπόδια εἰς τὴν πρόοδόν του. Οὐδεὶς ἔχει δίκαιον νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία, θεωροῦσα τὰς ὑπαρχούσας φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς διατηρουμένας παλαιὰς συνθήκας αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης, ἤμπορεῖ ν' ἀναδεχθῇ πάλιν ἣν δὲν ὑπεκίνησε καὶ νὰ υἱεοποιήθῃ διαφορὰν ἄλλοι τρία ».

Αὕτη εἶναι ἡ μεταξὺ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀγγλικῆς περὶ τούτων ἀλληλογραφία· ἐν ταύτῃ ἡ ἀγγλική, πρώτη πάσης ἄλλης κυβερνήσεως καὶ κατὰ πρῶτον, προσηγόρευσε τὴν ἐλληνικὴν, « προσωρινὴν κυβέρνησιν ».

Ἐν τούτοις διαταράχθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ αὐτὴ τῶν αὐλῶν ἡ ἁρμονία. Ἡ Ἀγγλία, εἴτε πρὸς καθησύχασιν τῆς Πύλης δεινολογουμένης ἐφ' ὧν ἐβουλευόντο αἱ αὐλαὶ ἐν Πετροπόλει, εἴτε ζηλοτύπως φερομένη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν κινουσαν ὅπως ἤθελεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος τὴν συμβαχίαν, ἐν ᾗ Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες ἀπέβλεπαν εἰς μὴν τὴν Ἀγγλίαν, εἴτε ἐπὶ ῥεασθεῖσα ὑπὸ τῆς διαμαρτυρήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀπεδοκίμασεν αἰφνης τὴν ἐν Πετροπόλει διαγωγὴν τοῦ πρέσβεώς της, Βαγῶττου, ὡς ἀνευ ἀδείας της συνεδριάσαντος καὶ συμπράξαντος· μεταθέσασα δὲ αὐτὸν εἰς ἄλλην πρεσβείαν καὶ ἀναδείξασα διάδοχόν του τὸν Στρατφόρδον Κάννιγγα, διεκοίνωσε ταῖς αὐλαῖς, ὅτι, προθεμένη ἐξ ἀρχῆς ἐκούσιαν συμβιβασμὸν τῶν ἀλληλομαχούντων, καθηκόν της, ὡς οὐδετέρα Δύναμις, ἐθεώρει νὰ μὴ παρέμβῃ ἐν ὧσιν ἀπεποιούντο οἱ ἀντιφερόμενοι πάντα συμβιβασμὸν· ἀπεποιεῖτο δὲ καὶ ἦν ὑπεσχέθη παρέμβασιν, καὶ ἂν ἔστελλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ Ῥωσσία πρέσβυν. Ἐπώρθη καὶ ὠργίσθη ἡ Ῥωσσία ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίᾳ ταύτῃ παλινωδίᾳ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, καὶ ἀντιδιεκοίνωσεν, ὅτι ἔπαυε τοῦ λοιποῦ πᾶσα συνδιάσκεψις αὐτῆς καὶ τῆς αὐτῆς ἐκείνης καὶ ὡς πρὸς τὰ τουρκοῤῥωσσικὰ καὶ ὡς πρὸς τὰ ἑλληνοτουρκικὰ. Ἐμὲμφησαν δὲ καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, καὶ αὐτὴ ἡ ὑπὲρ τὰς ἄλλας φιλοτουρκίζουσα Αὐστρία, τὴν παλινωδίαν τῆς Ἀγγλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'.

Σχέδια τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν. - Ἀποδόσεις τοῦ Ἰβραήμπασα εἰς Μοθώνην. - Ἐκστρατεία τοῦ Κουντουριώτου προέδρου τοῦ νομοτελεστικοῦ. - Πολεμικά κατὰ ξηράν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναβαρίνων καὶ τοῦ Νεοκάστρου. - Ἐμπρησμός ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μοθώνῃ. - Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρία.

ἘΝ ᾧ ὁ δημόσιος πλοῦτος ἐφθείρετο χάριν ἐμφυλίων παθῶν καὶ προσωπικῶν μικροφιλοτιμιῶν εἰς βλάβην τοῦ λαοῦ, καὶ ἐγγὺς ἦτον ἡ μετὰβασις τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ τῆς Ἑλλάδος, Ἰβραήμπασα, ἀπὸ Κρήτης εἰς Πελοπόννησον, οὐδεμίαν ἐγένετο φροντίς περὶ τῆς ἀναγκαιᾶς προμνηθείας καὶ ἀσφαλείας τῶν μερῶν ἐκεῖνων. Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου ἀπρομήθευτον τῶν ἀναγκαιῶν ἦτο καὶ ἀπρομήθευτον διέμενε μέχρι τέλους, ὡς ἂν προητοιμάζετο νὰ πέσῃ μᾶλλον ἢ ν' ἀντισταθῇ.

Ἀκίνδυνον στρατιωτικὴν δόξαν ἐθήρευεν ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τοιαύτην ἐφαίνετο παρέχουσα ἡ κατάστασις τῶν Πατρῶν.

Ἡ πόλις ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο στενῶς πρό τινος καιροῦ διὰ θαλάσσης, καὶ ἡ πτωσίς τῆς ἐφαίνετο ἐγγίζουσα· δὲν ἐκίνει δὲ τὸν Κουντουριώτην εἰς κτῆσιν αὐτῆς ἀφιλοκίνδυνος μόνον φιλοδοξία, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἀνδρέας ἀντιζηλία. Ἐξαιρουμένης τῆς ὀλιγοχρονίου ἀρχηγίας τοῦ Κολοκοτρώνη, εἰς τούτους ἀνετέθη ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἡ διατήρησις τῆς πολιορκίας καὶ ἡ τύχη αὐτῆς· δὲν τοῖς ἔλειψεν δὲ καὶ αἴσιοι περιστάσεις εἰς ἄλωσιν· ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον ἔπραξαν, καὶ ἀφορμὴν πολλάκις ἔδωκαν εἰς κατηγορίαν ὡς μὴ σπουδαζοντες μᾶλλον ἢ ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν κυριεύσωσιν· ὥστε, ἂν ὁ Κουντουριώτης εὐδοκίμει, δικαίως θὰ κατησχύνοντο οἱ δύο οὗτοι ἀνείζηλοί του. Πεινῶντες καὶ πά-

σχοντες οἱ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν εὐδιάθετοι ἐφαίνοντο νὰ ἀπέλθωσι, καὶ ἀπήτουν τὴν παρουσίαν τοῦ προέδρου ἐπὶ τῇ πεποιθήσει, ὅτι καὶ θέλησιν καὶ δύναμιν εἶχε νὰ διατηρήσῃ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ὅρους τῆς συνθήκης. Ταῦτα τὰ αἷτια ἐθάρρυναν τὸν Κουντουριώτην καὶ στενότερον ἀποκλεισμὸν διὰ θαλάσσης νὰ διαταξῇ, καὶ πολυἀριθμον ἐκστρατεῖαν νὰ ψηφίσῃ, καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ν' ἀναλάβῃ. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἡ εὐτυχὴς ἐκβασίς τοῦ ἐπιχειρήματος ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ταχείας ἐνεργείας, διότι ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ πρέπουσα σπουδὴ δὲν κατεβάλλετο.

Ἐν τούτοις ὁ ἄρκος Ἰβραήμης, φθάσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας, οὐδὲ κἄν νὰ πατήσῃ τὴν ξηρὰν ἠθέλησεν, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον διατριβὴν ἐντὸς τῶν πλοίων ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου του εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμαρί, παρέλαβεν ἄλλους πεντακισχιλίους σταλέντας παρὰ τοῦ πατρὸς του, παρέλαβε καὶ φορτία ὁλόκληρα πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν σταλέντα εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἐπανῆλθεν εἰς Κρήτην, ἐμίσθωσεν ἱκανοὺς ἐντοπίους καὶ ἀπέπλευσεν ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος.

Κατεγίνετο ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις εἰς τὰς προετοιμασίας τῆς ἐκστρατείας τοῦ προέδρου τῆς, ὅτε ἔμαθεν ὅτι 50 ἐχθρικὰ πλοῖα, τὰ μὲν πολεμικὰ τὰ δὲ φορτηγὰ, εἰσέπλευσαν τὴν 11 καὶ 12 τοῦ φεβρουαρίου τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, καὶ ἀπεβίβασαν τετρακισχιλίους πεζοὺς, τετρακισίους ἵππεῖς καὶ τὸν Ἰβραήμην, καὶ ὅτι ἐσκήνωσαν τὰ στρατεύματα ταῦτα ἐν τῇ παρὰ τὴν Μοθώνην πεδιάδι. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη οὐδεμίαν ἡὔρεν ἀντίστασιν καθ' ὅλον τὸν πλοῦν, διότι τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, παθόντα ἐν ταῖς τελευταίαις μάχαις, ἐπεσκευάζοντο. Τέσσαρα μόνον ἠτοιμάσθησαν καὶ ἐπλευσαν εἰς τὰ νερὰ τῶν Πατρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας.

Ἄρτιος ὁ δὲ αἰγύπτιος στόλος, ἀποβιβάσας τὰ στρατεύματα, ἐπανεπλευσεν εἰς Σούδαν, καὶ τὴν 5 μαρτίου ἐπανῆλθεν εἰς Μοθώνην ἀνεπηρέαστος, φέρων ἄλλους ἐπτακισχιλίους, ἐν οἷς καὶ τετρακισίους ἵππεῖς. Γνωσθείσης δὲ τῆς δεινῆς καταστάσεως τῶν Πατρῶν διὰ τὴν θαλάσσιον πολιορκίαν, ἀπέστειλεν ὁ Ἰβραήμης εἰς λύσιν αὐτῆς τρεῖς φρεγάτας, δύο κορβέττας, καὶ ἕξ βράκια. Ἡ μοῖρα αὕτη ἡὔρεν ἐν Ζακύνθῳ δέκα πλοῖα τροφοφόρα ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, ἔτοιμα νὰ πλεύσωσιν εἰς Πάτρας, τὰ συνώδευσεν ἀσφαλῶς, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὰ φυλάτ-

τοντα ἐκεῖ ἐλληνικά, καὶ τοιοῦτοτρόπως, ἀπαλλαγέντων τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς πείνης, ἐματκιώθησα τὰ λαμπρὰ σχέδια τῆς ἐτοιμαζομένης ἐλληνικῆς ἐκστρατείας. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Κουντουριώτης ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς τὴν Μεσσηνίαν.

Διέτριβαν εἰσέτι ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τὰ κατὰ τῶν ἀντροτῶν στρατεύματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν εἰς Μεσσηνίαν· διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν ἐκεῖ καὶ τινὰ πελοποννησιακά, καὶ τὴν 16 ἐξεστράτευσεν ὁ πρόεδρος ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ὑπὸ τὸν κανονοβολισμόν τῶν φρουρίων, φέρων τὸν τίτλον « ἀρχηγοῦ τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ μεσσηνιακοῦ κόλπου μέχρι τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου στρατοπέδων ». Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς Ναύπλιοι μεταβάλλοντος καὶ τὰ τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ νομοτελεστικοῦ καθήκοντα ἀναλαβόντος Μαυροκορδάτου. Ἀπειρος τοῦ ἱππέυειν, τριήμερος ἀφίχθη εἰς Τριπολιτσάν, ἐν ᾧ χρεία ἦτο μεγάλῃς σπουδῆς μέχρι δὲ ἀύπνημα ἐπραξεν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τῆς ἐκστρατείας του. Τεσσάρων ἢ πέντε χιλιάδων πραγματικῶς στρατῶς συνενώθη κατὰ τὴν διαταγὴν του ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ κατέλαβε τὸ χωρίον Κρεμμύδι δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μοθωνῆς. Ὁ Καρατάσος, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Δράκος, ὁ Κώστας Μπότσαρης, ὁ Τσαβέλλας, τοῦτέστιν ὅπλαρχηγοὶ ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τούτου· ἀλλ' ὁ πρόεδρος ἔταξεν ἐπ' αὐτῶν τὸν φίλον του καὶ συμπολίτην Δημήτρην Σκούρτην, ἀξιότιμον ἄνδρα καὶ ἔμπειρον ναύτην, ἀλλ' ἀπειρον τῶν κατὰ ξηρὰν πολέμων. Ὁ διορισμὸς οὗτος δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον καὶ τοὺς ὀπλαρχηγούς καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ ἔθεσεν εἰς κίνδυνον ὅλην τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ δὲ Καρατάσος τόσον ὠργίσθη, ὥστε ἀπεποιήθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ὅπου ὁ Σκούρτης καὶ κατέλαβεν αὐτογνωμόνως μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὸ χωρίον Σχοινόλακα.

Φθάσας ὁ Κουντουριώτης εἰς Τριπολιτσάν ἡσθένησε καὶ δὲν ἀνεχώρησεν εἰμῇ τὴν 5 ἀπριλίου, ἐφελκύσας τὴν μομφὴν καὶ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν τόσῃν βραδυπορίαν· ἀλλὰ καὶ τότε, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ ἐν Κρεμμυδίῳ στρατόπεδον πρὸς ἐμφύχωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπίμονον αἵτησιν τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπηρεσίας, ὑπῆγεν εἰς Σκάλαν,

χωρίον παρὰ τὸν Πάμισον, 10 ὥρας μακρὰν τοῦ Κρεμμυδίου, καὶ ἔστησεν ἐκεῖ τὰ ἀρχιστρατηγεῖον· ἔστειλε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς καθησύχασιν τῶν ὀπλαρχηγῶν γογγυζόντων διὰ τὸν μὴ ἐμφανισμόν του.

Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, ἀποβάντες εἰς Πελοπόννησον, ἐπάτησαν ἐν πρώτοις τὴν ἐπαρχίαν Κορώνης· τὰ δ' ἐμπροσθεν τοῦ φρουρίου ἐκείνου ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπεχώρησαν εἰς Βουνάρια καὶ Καττέλια, ὅπου ἔδρευεν ὁ ἐπαρχος, ἔφυγαν μετ' ὀλίγον καὶ ἐκεῖθεν, μετέβησαν εἰς Καλαμάταν καὶ ἐκεῖθεν οἱ πλείστοι εἰς Μάνην. Οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὰ δύο ταῦτα χωρία ἔρημα μείναντα, τὰ ἔκαυσαν, διεσπάρησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν λεηλατοῦντες καὶ καίοντες, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθαν εἰς Μοθώνην· ἀνοίξαντες δὲ τοιοῦτοτρόπως τὴν κοινωνίαν Μοθώνης καὶ Κορώνης ἐτοποθετήθησαν τὴν 9 ἐμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἡκροβολίσθησαν κατὰ πρώτην φορὰν μετὰ τῶν ἐντός. Πρὸ μικροῦ εἶχαν εἰσέλθει διάφοροι πρὸς ὑπεράσπισιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη. Ὁ φιλότιμος καὶ φιλοπόλεμος οὗτος νέος, περιφερόμενος τὴν 14 ἐπὶ τῶν ἐπαλξεων πρὸς ἐμψύχωσιν τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ὥραν ἡκροβολίζοντο, ἐπληρώθη εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα· μετακομισθεὶς δὲ χάριν θεραπείας εἰς Ἀρκαδίαν ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας δι' ἑλλειψιν ἀξίου χειρουργοῦ. Τὴν δὲ 16 ἐν τάγμα Αἰγυπτίων ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καρατάσου. Ἐκλεκτοὶ καὶ ἐμπειροπόλεμοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον Μακεδόνες καὶ ἄξιοι αὐτοῦ καθὼς καὶ οὗτος ἄξιος αὐτῶν· διό, γενομένης σφοδρᾶς μάχης, ἂν καὶ δὲν ἦλθαν εἰς βοήθειάν των οἱ ἐν Κρεμμυδίῳ, ἐνίκησαν οἱ ὀλίγοι οὗτοι πολεμήσαντες μόνοι, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ πῆραν ὑπὲρ τὰ 100 λογχοφόρα ὅπλα ἐρρίμένα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς Τριπολιτσάν. Τὴν δὲ 6 ἀπριλίου ἔφθασεν ὁ Μαυροκορδάτος κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ προέδρου εἰς Κρεμμύδι, ὅπου συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ μετατοπήσῃσι τὰ στρατεύματα τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς ἄλλην θέσιν πρὸς διακοπὴν τῆς κοινωνίας Νεοκάστρου καὶ Μοθώνης· ἀλλ' οἱ ἐνθῆροι ἐπρόλαβαν καὶ ἐπέπεσαν τὰ ἐξημερώματα, ὡς τρισχίλιοι πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι ἵππεις, φέροντες καὶ κανόνια. Τρεῖς θέσεις ἐν εἵδει ἡμικυκλίου κατεῖχε τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον· καὶ τὸ μὲν ἀριστερόν κέρας, ὃ ἐστὶ τοὺς πέριξ τοῦ χωρίου λόφους, ἐκράτουν οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ

νωσιν ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς ἐπεθύμει ἡ κυβέρνησις, καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν στερεάν Ἑλλάδα.

Εἶχεν ἤδη ἐκπλεύσει ἡ ὑπὸ τὸν Μικούλην πρώτη μοῖρα, καὶ ζητήσασα εἰς μάτην τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὰ περάλια τῆς Πελοποννήσου εἶχε πλεύσει πρὸς τὴν Κρήτην. Δεινὴ τρικυμία ἐπῆλθε κατὰ τὸν πλοῦν, ἐβλάφθησαν πολλὰ τῶν πλοίων, καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη συγκρουσθὲν μετὰ τῆς νευκρχίδος ἐβυθίσθη, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐμπλέοντες παρὰ ἔνχ διεσώθησαν. Τὴν δὲ 30 μαρτίου συνέλαβεν ἡ μοῖρα αὕτη δύο αὐστριακὰ φέροντα τροφὰς εἰς Πρέβεζαν καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Ναύπλιον· τὴν 2 ἀπριλίου προσωρμίσθη ἐν Νεοκάστρῳ, ἐνδιέμεινε τρεῖς ἡμέρας καὶ τὴν 5 ἀπέπλευσε καταλιποῦσα ἐν τῷ λιμένι 5 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἄρην τὸν ὑπὸ τὸν Ἀναστάσην Τσικμαδὸν ἀρχηγὸν τῆς πεντάδος ταύτης. Τὴν δὲ 7 εἰσέπλευσεν εἰς Βάτικα, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἔτοιμος ἦτο ν' ἀποπλεύσῃ, ἀνῆχθη εἰς συνάντησίν του, κατέπλευσε τὴν 9 ἐξ αἰτίας ἐναντίων ἀνέμων εἰς τὸν αὐλέμονα τῶν Κυθήρων, ἀπέπλευσε τὴν αὐτὴν νύκτα πρὸς τὴν Σούδα, καὶ τὴν 11 πρὸ μεσημβρίας ἔφθασεν ἔμπροσθεν αὐτῆς καὶ ἤυρεν ὅλον τὸν αἰγύπτιον στόλον ἐντὸς τοῦ λιμένος· ἐν μόνον βρίκι ἐπρόφθασεν ἔξω καὶ τὸ ὤθησεν εἰς τὴν ξηράν. Ἐντὸς δὲ μιᾶς ὥρας ἀφ' οὗ ἔφθασεν ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα, ἐξῆλθε καὶ ὁ ἐχθρικός στόλος τοῦ λιμένος ἔτοιμος εἰς μάχην. Ἀλλ' ὁ ἐπικρατῶν ἀνεμος τόσον ἡύξησεν, ὥστε ἔσπασε τὸ μέγαλον κατάρτιον μιᾶς φρεγάτας, καὶ ἠνάγκασε τὰ μὲν ἐχθρικὰ πλοῖα νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Σούδα, τὰ δὲ ἑλληνικὰ νὰ στραφῶσι πρὸς ἄρκτον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπῆντησαν πλησίον τῆς Καμένης δύο, τὸ μὲν ὑπὸ ῥωσικὴν τὸ δὲ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν· ὡς φέροντα δὲ τροφὰς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κορυφούς ὑπὸ πλαστὰ ἔγγραφα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πλοιάρχων τὰ ἀπέστειλεν εἰς Ναύπλιον. Τὴν δὲ 14 ἡγκυροβόληταιν εἰς Βάτικα, ἀπέπλευσαν τὴν ἐπιοῦσαν, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἐξημερώθησαν ἀντικρὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπαθίου· ἦσαν δὲ 11 πολεμικὰ καὶ 5 πυρπολικὰ· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν εἶδαν 95 ἐχθρικά, τὰ μὲν πολεμικὰ τὰ δὲ φορτηγά, πλέοντα πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐξ ὧν 2 δίκροτα, 12 φρεγάται καὶ 9 κορβέτται. Τὸ πρῶν τῆς 17 ἡκροβολίσθησαν, ἐρρίφθησαν καὶ 3 πυρπολικὰ, ἀλλ' ἐκάησαν εἰς μάτην. Τὴν δὲ 19 κατευοδώθη ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Μοθώνην· ἡ δὲ ἑλληνικὴ μοῖρα,

μὴ δυνηθεῖσα διὰ τὴν μικρότητα τῆς νᾶ βλάβῃ τὸν ἐχθρόν, παρέπλεε τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια.

Ὁ δὲ Μυυροκορδάτος μετὰ τὴν εἰς τὸ διαλυθὲν στρατόπεδον ἀποστραλὴν τοῦ ἐπικνήθην ὅπου ἦτον ὁ πρόεδρος, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ νέου τὴν 24 ἐπὶ σκοπῶ νᾶ εἰσέλθῃ εἰς Νεόκαστρον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν αὐτῷ τὸν παρηκελούθουν δὲ ὁ Γεωργάκης Καρατσᾶς, ὁ Σταμάτης Λεβιδῆς καὶ ὁ Γάλλος Ἐδουάρδος Γρασέτης. Τὴν ἐπικύριον ἔφθασεν εἰς Παργαλιάνους, καὶ τὴν μεθαύριον παραλαβὼν διακοσίους Ἀρκαδίους ὠδεύει πρὸς τοὺς παλαιούς Ναβαρίνους. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ὁδοῦ, καθ' ἣν ὥραν ἐμακρύνθησαν ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ παρακειμένου ὄρους ἐφάνη αἴφνης ἡ προφυλακὴ ἀτάκτως ὀπισθοδρομοῦσα καὶ ἡκούσθη φωνὴ λέγουσα, «ὀπίσω, ὀπίσω, ἱππικὸν ἐντὸς τοῦ ἐλαιῶνος». Ἐστράφησαν τότε ὅλοι ὀπίσω καὶ ἔτρεξεν ἕκαστος εἰς τὸ ὄρος ὅπως ἐδύνάτο εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἐλαιῶνι ἱππικοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἱππικὸν μετεμορφώθη μετ' ὀλίγον εἰς νέφος κοράκων καὶ ἀπέπη. Χλευάζοντες καὶ χλευαζόμενοι οἱ καταφυγόντες εἰς τὸ ὄρος διὰ τὴν ἀφορμὴν τοῦ πανικοῦ φόβου ἐπικνήθην εἰς τὴν ὁδόν, καὶ πρὸς τὸ ἐσπέρας ἔφθασαν εἰς τοὺς παλαιούς Ναβαρίνους τοὺς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μοθώνης Γρηγόριον, τὸν Χατση-Χρήστον, τὸν Τσόκρην, τὸν Τσανέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Σωτήρην Χοτσαμάνην.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰβρᾶκήμης προσήλωσε σπουδαίως τὴν προσοχὴν τοῦ εἰς τὴν ἄλυσιν τοῦ Νεοκάστρου.

Τὸ φρούριον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς νοτίου ἄκρας εὐρυχωροτάτου λιμένος· ἐπὶ δὲ τῆς ἀντικρὺ ἡ Πύλος, ἡ διὰ τὴν ἄλλοτε κατοικήσασαν τὰ μέρη ἐκεῖνα σλαβικὴν φυλὴν τῶν Ἀβάρων ἢ Ἀβαρίνων κοινῶς καλουμένη «οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι». Εἶναι δὲ οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι φρούριον ἀνώχυρον καὶ ἀκατοίκητον· τὰ δὲ παραρρέοντα τῆς θαλάσσης νερὰ ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος παρατείνεται τὸ μακρὸν καὶ στενὸν νησίδιον, Σφακτηρία. Ὁ λιμὴν ἔχει δύο εἰσπλους, τὸν μὲν στενότερον πρὸς τοὺς παλαιούς Ναβαρίνους, τὸν δὲ πλατύτερον πρὸς τὸ Νεόκαστρον· ἔχει δὲ τὸ Νεόκαστρον καὶ ἀκρόπολιν. 40 κνόνια ἔκειντο ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν μόνον εἶχεν ὑποστάτην· ὀλίγαι ἦσαν καὶ αἱ κωνοσφικαί, ὀλίγαι καὶ αἱ τροφαί, καὶ εἰς προμήθειαν αὐτῶν ἔστειλε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ κυβέρνησις τὸν Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν εἰς Ζάκυνθον.

ὀλίγον ἦτο καὶ τὰ ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς τοῦ φρουρίου νερόν, καὶ δύο πλοῖα εἰσεκύμειζαν ἀδιακόπως· χίλιοι δὲ πεντακόσιοι ἦσαν οἱ φρουροὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Μακρυγιάννην, τὸν Σταῦρον Σαχίνην καὶ τὸν Δημήτηρην Σαχτούρην τὸν καὶ φρούραρχον· ἦσαν καὶ 80 τακτικοὶ πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν Μανώλην Καλλέργην· ἦσαν καὶ τινες Κεφαλλῆνες ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανῶν τὸν ἀριστεύσαντα ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα· συνηγωνίζετο καὶ ὁ Ἰταλὸς Κολλένιος. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις καὶ ἡ δύναμις τοῦ φρουρίου.

Εἰς ἄλωσιν δὲ αὐτοῦ ὁ Ἰβραήμης ἔκοψεν ἐν πρώτοις τὸ ὑδραγωγεῖον, ἔστησε δύο τηλεβολοστάσια, ἐπέθηκε βομβοδόλους καὶ κανόνια καὶ προσβάλὼν σφοδρῶς τὸ τεῖχος, τὸ διέρρηξεν· ἀλλ' οἱ ἐγκλειστοὶ παρεγέμισαν τὴν διαρρύσιν ἐν τῷ ἄμ. Ὁ ἐχθρὸς παρετήρησεν ὅτι ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Σφακτηρίας· αὕτη δὲ ἀπῆτει σύμπραξιν ναυτικῆς δυνάμεως· ἀλλ' ἐντὸς τοῦ λιμένος ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ ἀναβάλλῃ τὰ εἰς ἄλωσιν αὐτῆς εἰς τὸν ἐπανάπλουν τοῦ στόλου. Ὁ στόλος, ἄφ' οὗ ἀπεβίβασεν εἰς Μοθώνην τετρακισχιλίους στρατιώτας καὶ ἱκανὰ πολεμοφόδια, ἐξέπλευσε καὶ τὰ μὲν ὀγκωδέστερα πλοῖα αὐτοῦ παρετάχθησαν τὴν 26 κατέναντι τῶν ἑλληνικῶν, τὰ δὲ μικρότερα ἔπλεον πρὸς τὸ στόμα τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀποβιδάσωσι στρατεύματά τινα ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐν τάγμα ἐχθρικὸν ἦλθε πλοῖον τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων διὰ ξηρᾶς, κατέλαβε τὸ Πετροχωρι καὶ ἐπολέμησε. Περί δὲ τὴν 9 ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ ἐν Ναβαρίνοις Μαυροκορδάτος ἐπέβη εἰς τὸ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Νεοκάστρου πλοῖον τοῦ Τσαμαδοῦ ἐπὶ σκοπῷ νὰ μεταβῇ εἰς Σφακτηρίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν, καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἔπειτα εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του. Ὁ Τσαμαδός, πεπεισμένος ὅτι, ἐν ὅσῳ ἐπεκράτει ὁ πνέων σφοδρὸς ἄνεμος, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ ἢ ἐμελέτα ἀπόβασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, ἔπεισε τὸν Μαυροκορδάτον νὰ μείνῃ καὶ συμπρογευματίσῃ· ἀλλ' ἀναγγελθείσης, ἐν ᾧ συμπρογευματίζαν, τῆς πρὸς τὸ νησίδιον προσεγγίσεως τῶν ἐμπροσθινῶν πλοίων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀπέβησαν εἰς αὐτὰ πρὸς ἐπιθεώρησιν· συναπέβησαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ καὶ πολλοὶ ναῦται· καὶ οὗτοι μὲν ἐτοποθετήθησαν

πρὸς τὴν νότιον ἄκραν, ὅπου ἦσαν πρὸ αὐτῶν οἱ συμπατριῶται των, Σαχίνης καὶ Σαχτούρης, μετὰ τῶν περὶ αὐτούς· τὴν δὲ πρὸς τοὺς παλαιούς Ναβαρίνους ἐφύλατταν Βούλγαροι ἐκ τῶν περὶ τὸν Χατσῆ-Χρῆστον· οἱ δὲ Φαναρίται καὶ Ἀνδρουσανοὶ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ· ὅλοι δὲ οἱ ὑπλοφόροι συνηριθμοῦντο μόλις 800, ἐν ᾧ, ἂν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν εἶχαν ὅσους ἡ κυβέρνησις ὑπελόγιζε, θὰ ἦσαν τετραπλάσιοι· μόνος ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ἔχων 18 σὺν αὐτῷ χωρικούς, εἶχε διαταγὴν νὰ στρατολογήσῃ 700· ἦσαν δὲ ἐπὶ τοῦ νησιδίου καὶ τρία τηλεβολοστιάσια φέροντα 8 κανόνια καὶ μίαν βομβοβόλον. Ὁ δὲ Τσαμαδὸς καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ἀποβάντες ὑπῆγαν ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὰ νότια, οὗτος δὲ πρὸς τὰ βόρεια. Ἐν ᾧ δὲ παρετήρουν τὰς θέσεις, τὰς παρετήρει καὶ τις ἐχθρικὴ γολέττα παραπλεύουσα καὶ κανονοβολοῦσα ἐκ δικλειμμάτων. Ἡ γολέττα αὕτη ἐπλευσε μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ναυαρχίδα· ἡ δὲ ναυαρχὴς ὕψωσε τι σημεῖον, καὶ ἀμέσως πολυάριθμοι λέμβοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπληρώθησαν ἐν τῷ ἅμα στρατιωτῶν, καὶ παρακολουθοῦντων αὐτὰς καὶ κανονοβολούντων καὶ τῶν πλοίων ἐπλευσαν περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸς τὴν Σφακτηρίαν αἱ μὲν κατὰ τὰς ἐκ δεξιῶν, αἱ δὲ κατὰ τὰς ἐν τῷ μέσῳ θέσεις· ἐπειδὴ δὲ αἱ ὕφαλοι ἐμπόδιζαν τὴν προσόρμισιν τῶν λέμβων, ἔπεσαν οἱ Ἀραβες εἰς τὴν θάλασσαν. Βλέποντες τότε οἱ κατέχοντες τὰς ἐν μέσῳ θέσεις, ὅτι ἐμπεσόντες ἤρχοντο πρὸς αὐτούς, τοὺς ἐτουφέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς καὶ ἐτράπησαν ἐν τῷ ἅμα εἰς φυγὴν. Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως αἱ θέσεις αὗται ἐκυρεύθησαν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατέλαβε τοὺς λοιποὺς φόβος, ἐκενώθησαν ὅλοι αἱ ἄλλαι, καὶ δὲν ἐπρόκειτο πλέον πῶς νὰ νικήσωσιν, ἀλλὰ πῶς νὰ σωθῶσι· καὶ ὅσοι μὲν τῶν ναυτῶν ἐπρόλαβαν, ἐπανήλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, τινὲς ἐπὶ τῶν λέμβων, τινὲς δὲ κολυμβῶντες· οἱ δὲ λοιποὶ οἱ μὲν ἔπεσαν εἰς τὰ ῥήγα πρὸς διαπεραίωσιν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν, οἱ δὲ ἐκρύβησαν ἐν ταῖς τρώγλαις τῆς νήσου. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἔτρεχε πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου ἡ λέμβος τοῦ Ἀρεως ἀνέμενεν αὐτὸν καὶ τὸν Τσαμαδόν. Ὁ τόπος εἶναι ἀπότομος, καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἐκινδύνευεν ὡς βραδύπους νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ἐρχομένων κατόπιν αὐτοῦ. Καλῇ τύχῃ ἀπῆντησε δύο στρατιώτας του καθ' ὁδόν, καὶ χειροκρατηθεὶς ἔφθασε σῶος εἰς τὸ παράλιον, καὶ μετεκομίσθη ἀσφαλῶς εἰς τὸ πλοῖον· ἡ δὲ λέμβος ἐπανήλθεν εἰς τὸ παράλιον πρὸς μεταβίβασιν τοῦ

Τσαμαδοῦ· ἄλλ' ὁ Τσαμαδὸς δὲν ἐφαίνετο. Ἐν τοσούτῳ οἱ Ἀραβες περιφερόμενοι ἐπλησίασαν καὶ ὅπου ἡ λέμβος τουφεκίζοντες. Ἐπικειμένου τότε τοιοῦτου κινδύνου, καὶ ἀκουσθείσης φωνῆς ὅτι ὁ Τσαμαδὸς ἐφονεύθη, παρέλαβεν ἡ λέμβος ἐκ τῶν συσσωρευθέντων ἐπὶ τοῦ παραλίου ὅσους ἐχώρει καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς τὸ πλοῖον. Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης ἐφονεύθησαν ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ὁ Τσαμαδός, ὁ τιμώμενος δικαίως διὰ τὸν πατριωτισμὸν, τὴν ἐμβρίθειαν καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ὁ χρηστὸς καὶ φιλότιμος Σαχίνης· ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, εἰς τῶν ἐγκριτωτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου, ὁ καὶ πολλὰ μοχθήσας καὶ κινδυνεύσας ὡς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἐττειρίας, καὶ ὁ ἰταλὸς κόμης Σανταρόζας, ἐξορισθεὶς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν τελευταίων περὶ πολιτικῆς μεταβολῆς τῆς πατρίδος του κινήματων καὶ μεταβὰς εἰς Ἑλλάδα, ἀξιοτίμος ἀνὴρ, οὐτινος τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας δεινὰ παθήματα ἐξῆψαν ἔτι μᾶλλον τὸν ὑπὲρ αὐτῆς διακατῆ ζῆλον (α). ἤχμαλωτίσθησαν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Μαυροκορδάτου Κατσαρός σταλεὶς εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τσαμαδοῦ, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ζαφειρόπουλος παρακολουθήσας τὸν Μκυροκορδάτον, ἵνα διαπραγματευθῇ δι' αὐτοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κρεμμυδίου αἰχμαλωτισθέντος ἀδελφοῦ του.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα, ἀφ' οὗ παρέλαβαν τοὺς ναύτας των, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἐξέπλευσαν ἀβλαβῇ πρὶν κλεισθῇ στενῶς ὁ λιμὴν· ὁ δὲ Ἀρης ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας τοῦ Τσαμαδοῦ ἐβράδυνε, καὶ ἐν τούτοις τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐκλείσαν τὸν λιμένα διὰ τῆς συμπυκνώσεώς των. Διηρημέναι ἦσαν αἱ γνώμαι τῶν ἐν τῷ Ἀρει ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ διέκπλου· οἱ μὲν ἐγνωμοδότουν νὰ διεκπλεύσωσι παραπλέοντες τὸ πρᾶλιον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πυρὸς πολλῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὴ δυναμένων διὰ τὸν ὄγκον νὰ πλησιάσωσιν ὅπου τὰ νερὰ ἦσαν ῥηχά· οἱ δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου Δημήτρης Βῶκος καὶ ὁ δευτερεύων Σαχτούρης, ἤθελαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τοῦ παραλίου καὶ ἰθύνωσι τὸ πλοῖον πρὸς τὸ στόμα μὴ τύχη καὶ παύσῃ ὁ πνέων καλὸς ἄνεμος, καὶ τότε πεσόντες εἰς γαλήνην πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐπὶ τοῦ παραλίου παλυαριθμῶν ἐχθρῶν. Σφοδρᾶς δὲ συζήτησεως γενομένης, ἐνίκησεν ἡ τελευταία γνώμη, ἀποδειχθεῖσα καὶ ἡ μόνη σωτήριος, διότι ὁ καλὸς ἄνεμος μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν. Καθ' ἣν δὲ

ὤραν ἔκοψαν τὴν ἄγκυραν οἱ ναῦται τοῦ πλοίου καὶ ἤνοιξαν τὰ πανία εἰς ἔκπλουν ἀνάμεσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ψάλλοντες τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν ἔθυσαν ἐπὶ τοῦ ἐργάτου· ἱερεὺς δέ τις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, δικσωθεὶς ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἔψαλλε τὴν παράκλησιν εἰς ἐπήκοον ὄλων· οἱ δὲ ναῦται ἐκύκλωσαν τὴν εἰκόνα, τὴν ἡσπάσθησαν καὶ κατέθεσαν ἕκαστος ὅ,τι προῄειτο ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὴν χρυσώσωσιν ἀπαλλακτόμενοι τοῦ προφανοῦς κινδύνου. Εἰς δὲ τῶν ναυτῶν, προσφέρων καὶ αὐτὸς τὸν ὀβολὸν του, προσήλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν εἰκόνα καὶ εἶπε μεγαλοφώνως « Παναγία μου, ἂν δὲ μᾶς σώσης, θὰ γαθῆς καὶ σύ ». Μετὰ δὲ τὴν παράκλησιν ὁ μὲν ἱερεὺς δὲν ἔπαυσε προσευχόμενος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ κινδύνου, οἱ δὲ ναῦται, ἀσπασθέντες ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν, « καλὴ ἐντάμωσις εἰς τὸν » ἄδην » εἶπεν, καὶ κατέλαβεν τὰς θέσεις των πλήρεις θυρῶν ὑπὸ τὴν συνετὴν ὁδηγίαν τοῦ Βώκου ἱσταμένου ἀφόθως ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ πλοίου εἰς ἐμφύχωσιν τοῦ πληρώματος, καὶ ὑπὸ τὴν ὑφοδηγίαν τοῦ γενναίου Σαχτούρη. Ἄλλ' ὅ,τι ἐφοβοῦντο μὴ πάθωσιν ὑπὸ ἐχθροῦ, ἐκινδύνευσαν νὰ πάθωσιν ὑπὸ φίλου. Τὸ παιδίον τοῦ πλοίου, ἀπρηγόρητον διὰ τὸν θάνατον τοῦ πλοιάρχου, κατέβη ὅπου ἦτο τὸ εἰκονοστάσιον, ἤρπασε τὴν ἔμπροσθεν τῶν εἰκόνων κανδυλίθραν καὶ βυστάζον αὐτὴν ἀναμμένην καὶ φωνάζον, « τί τὴν θέλομεν τὴν ζωὴν, ἀφ' οὗ ἐχάθη » ὁ πλοίαρχός μας », ἔτρεξε δρομαῖον νὰ τὴν ῥίψῃ εἰς τὴν πυριτοθήκην· ἀλλ' οἱ ναῦται τὸ συνέλαβαν καὶ τὸ ἔδεσαν ὡς παράφρον. Ἐν τούτοις, προχωρῶν ὁ Ἄρης ἔφθασεν εἰς τὸ στόμα τοῦ λιμένος, στόμα δι' αὐτὸν τοῦ ἄδου, καὶ ἀμέσως ἐκυκλώθη ὑπὸ μιᾶς φρεγάτας, μιᾶς κορβέττας καὶ τριῶν βρικίων καὶ ἐκανονοβολεῖτο ἔμπροσθεν, ὀπίσθεν, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν· ἀντεκανονοβόλει καὶ αὐτὸς ἀκαταπαύστως, ὑπερασπιζετο, ἐπρωχώρει, καὶ πολλὰ παθὼν ἀπέφυγε τὸν ἐκ τῶν πλοίων τούτων κίνδυνον, ἀλλ' ἔπесε μετ' ὀλίγον εἰς τὸ μέσον πολλῶν ἄλλων. Τρεῖς ὥρας ἐπάλαισεν ἐν μέσῳ σμήνους, καὶ ἡ τρομερὰ αὕτη πάλῃ τοῦ ἀφῆρεσεν ὁλόκληρον τὸν ἐπίδρομον, κατετρύπησε τὰ πανία του κατεσύντριψε τὸ πηδάλιον του καὶ κατέκοψε τὰ σχοινία του, οἱ δὲ ναῦται, περιφερόμενοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐπάτουν ἐπὶ τῶν πεσυρωμένων μύδρων καὶ βολίων τῶν ἀδιακόπως ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων βροχηδὸν ῥιπτομένων καὶ

εἰς ὅλον τὸ κατὰστροφμα τοῦ Ἄρεος διεσπαρμένων. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατὰστασις των, ὅτε ἐν δικάταρτον, ἔχον εὐρωπαϊοὺς ναύτας καὶ Αἰγυπτίους στρατιώτας, ἐπλησίασε τὸν Ἄρην ἐντὸς βολῆς πιστόλας, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν πατήσωσιν. Ἰδόντες τὸν νέον τοῦτον κίνδυνον οἱ ἐν τῷ Ἄρει, καὶ ἀναλυγιζόμενοι ὅτι οἱ ἐχθροί, ἀπηυδισμένων αὐτῶν, εὐκόλον ἦτο καὶ νὰ τὸν πατήσωσι καὶ νὰ τὸν κυριεύσωσι, διέταξαν δύο γέροντας ἔχοντας ἐτοιμοὺς πιστόλας νὰ πυροβολήσωσιν εἰς τὴν πυριτοθήκην ἅμα ἐπατεῖτο τὸ πλοῖον. Ἐμάντευσαν ἴσως, οἱ ἐν τῷ ἐχθρικῷ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων, ἰδόντες τὴν κίνησίν των, καὶ ἐπειδὴ, τούτου γινομένου, θὰ συνεκαίοντο καὶ ἐκεῖνοι, ἀπεμακρύνθησαν, καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Ἄρης. Ἐν τοσούτῳ ἐπλησίαζεν ἡ νύξ, καὶ κατὰ περίστασιν κατεφλέχθη ἐν ἐχθρικόν πλοῖον. Τὸ συμβᾶν τοῦτο ἔβαλεν εἰς ταραχὴν τὰ λοιπὰ ἐχθρικά, καὶ βοηθούμενος ἐντεῦθεν ὁ Ἄρης διεξέπλευσε καὶ ὑπεξέφυγεν ὡς ἐκ θαύματος τὸν κίνδυνον. Δύο τῶν ναυτῶν τοῦ μόνου ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπτὰ ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σαχτούρης.

Τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας παρηκολούθησεν ἡ πτώσις τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων. Τὴν 29 ἐφώρμησαν οἱ ἐχθροὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ συνῆψαν μάχην. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἤλπιζαν ἄλλοθεν βοήθειαν, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσι τὴν ἐπιούσαν νύκτα διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, διότι ἄλλος τρόπος φυγῆς δὲν ἦτο, καὶ προειδοποίησαν τοὺς ἐν Λιγυδίστῃ Ἕλληνας παραγγεῖλαντές τοις νὰ τουφεκίζωσιν ἐπ' ἐλπίδι ἀντιπερισπασμοῦ. Ἐλθούσης τῆς νυκτὸς ἐξῆλθαν, ἄλλ' εἰς οὐδὲν ὠφελήθησαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των ὑπὸ τῶν ἐν Λιγυδίστῃ μὴ τουφεκισάντων, καὶ πεσόντες ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἀπέτυχαν· καὶ οἱ μὲν ὠπισθοδρόμησαν, οἱ δὲ ἐφονεύθησαν, καὶ ἄλλοι ἡχμαλωτίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μοθώνης (β), ὁ ἀδελφός του, ὁ Χατσῆ-Χρήστος, ὁ Ἀναγνώστης Κανελόπουλος, ὁ Ἀναστάσης Δαριώτης καὶ ὁ Βάρβογλης. Τὴν δ' ἐπαύριον παρεδόθησαν ὑπὸ συνθήκην καὶ οἱ διαμείναντες ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ καὶ ἀπελύθησαν ὅλοι ἀθλαβεῖς, ἄλλ' ἄοπλοι καὶ ἀχρήματοι· ἦσαν δὲ 786· μόνου ἐκρατήθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξόδου αἰχμαλωτισθέντες ὡς μὴ ὑπὸ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης· οἱ δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Σωτήρη Χοτσαμάνη, μὴ καταδεχόμενοι νὰ παραδοθῶσιν, ἔφυγαν ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν καὶ οἱ πλεῖστοι ἐσώθησαν.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν παρεδόθησαν οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι, ἡ περιφερομένη ἔξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ὑπὸ τὸν Μισαούλην μοῦτρα, μὴ δυναμένη νὰ βλάβῃ τὸν μέγαν ἐχθρικὸν στόλον, εἰσέπλευσε πρὸς τὸ ἐσπέρας τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, ὅπου διέμενάν τινα τῶν ἐχθρικῶν πλοίων πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ, ἐπέρριψε πέντε πυρπολικά τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἔκαυσε μίαν μεγάλην φρεγάταν, τρεῖς κορβέττας, τρία ἄλλα πολεμικὰ, καὶ τρία φορτηγὰ. Ἐκὰς δὲ καὶ μία τροφαποθήκη.

Μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν τῆς Σφακτηρίας καὶ τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων, ὁ Ἰβραήμης παρήγγειλε τοῖς ἐν Νεοκάστρῳ διὰ τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης καὶ τοῦ Χατση-Χρήστου νὰ παραδοθῶσιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη· ἔστειλεν ἐπ' ἐλπίδι συμβιβασμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας τρεῖς ἀξιωματικούς του Τούρκους, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εἰσηκούσθη· ἐπὶ τέλους ἤγειρε δύο ἄλλα τηλεβολοστάσια κατὰ τοῦ φρουρίου, ἔφερε πλησίον αὐτοῦ 11 φρεγάτας καὶ κορβέττας καὶ 5 βρίκια, καὶ τὴν 3 μαῖου ἐπολέμει τὸ φρούριον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τρεῖς ἡμέρας ἀκαταπύστως πολεμούμενοι οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν ὅτι ἀπέρριψαν πρότερον, καὶ τὴν 6 ὑπέγραψαν ὑπὸ τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰβραήμη συνθήκην ἐπὶ παραδόσει τῶν ὅπλων, ἐξαिरουμένων τῆς τοιαύτης ὑποχρέωσεως 30 ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπὶ μετακομίσει πάντων ἀνεξόδως ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν εἰς Καλαμάταν· ἀλλὰ, καὶ ἀφ' οὗ ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην, ὑποπτεύσαντες ἐπιβουλὴν δὲν παρέδιδοντο. Ἐν ᾧ δὲ διεπραγματεύετο ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου, εὐτολμὸς τις τῶν ἐν αὐτῷ Κύπριος, διακολυμβήσας ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τινὰ ἀγγλικὴν φρεγάταν ἔξωθεν τοῦ λιμένος φανείσκει, ἐπέδωκε τῷ πλοιάρχῳ γράμμα τῶν πολιορκουμένων αἰτουμένων τὸν κατάπλου πολεμικοῦ πλοίου καὶ ξένην παρέμβασιν εἰς ἀσφαλῆ ἀπομάκρυνσίν των· ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ δὲ ταύτῃ, διαβιβασθεῖσα εἰς Σμύρνην παρὰ τοῦ πλοιάρχου, κατέπλευσαν ἡ γαλλικὴ γολέττα Ἀμάραντος, καὶ ἡ αὐστριακὴ Ἀρεθοῦσα, καὶ ὑπὸ τὴν παρέμβασιν αὐτῶν ἐνηργήθη ἡ συνθήκη, καὶ μετεκομίσθησαν ὅλοι ἀσφαλῶς εἰς Καλαμάταν, τὸν ἀριθμὸν 1180. Δύο μόνους ἐξ αὐτῶν ἐκρατήσεν ὁ Ἰβραήμης παρὰ τὴν συνθήκην τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Γιατράκον ἐπὶ λόγῳ ὅτι παρέβησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου συνθήκην κρατήσαντες αὐθαιρέτως τοὺς δύο πασάδας. Ἀλλ' ἐκρατήθησαν οἱ πασάδες ὡς μὴ ἐν-

Μάιος

σπονδοι, μὴ θελήσαντες νὰ συνυπογράψωσι τὴν συνθήκην. Δέκα ἡμερῶν βρῶσις καὶ τεσσάρων πόσις εὐρέθη ἐν τῷ παρὰδοθέντι φρουρίῳ. Ἡ δὲ κυρίεσις αὐτοῦ ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὸν ἐχθρὸν διὰ τὴν συγκυρίευσιν τοῦ εὐρυχωροτάτου καὶ ἀσφαλεστάτου λιμένος, τόσον χρησίμου εἰς κατὰπλουν στόλου καὶ εἰς μεταφορὰν στρατευμάτων καὶ παντὸς ἀναγκαίου ἐξ Αἰγύπτου καὶ Κρήτης. Πεσόντος τοῦ Νεοκάστρου, ὁ ἐχθρικός στόλος ἐπανεπλευσεν ἀβλαβῆς καὶ ἀνενόχλητος εἰς Σούδαν.

Τί δὲ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐδουλόσθη μετ' ὀλίγον παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας ἀντικρὺ τῆς Ἀνδρου.

Ἐμαθεν ἐν καιρῷ ἡ κυβέρνησις ὅτι ἡτοιμαζέτο εἰς ἔκπλουν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν καπητεμπάσσαν ἢ βυζαντινὴ μοῖρα, καὶ εἰς ἀντίκρουσιν ἐξέπλευσεν ἡ δευτέρα ἑλληνικὴ ἐξ 20 πολεμικῶν καὶ 8 πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σαχτούρην, τὸν Κολανδρουῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλη. Αἱ δύο αὗται μοῖραι συνηγηθήθησαν τὴν 16 μετὰξὺ Τενέδου καὶ Λίμνου καὶ ἡκοσβολίσθησαν· συνίστατο δὲ ἡ βυζαντινὴ ἐκ 3 φρεγατῶν, 10 κορβετῶν καὶ 38 βρικίων καὶ γυλετῶν ἐνόπλων· παρηκολούθουν δὲ καὶ τινὰ φορτηγὰ. Μετὰ τὸν μετὰξὺ Τενέδου καὶ Λίμνου ἀκοσβολισμόν, ἀμφοτέραι αἱ μοῖραι ἐπλεον πρὸς δυσμὰς ἀντιστρατηρούμεναι· τὴν δὲ 20 ἐξημερώθησαν ἐξωθεν τῆς Ἀνδρου, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐναυμάχησαν μετὰξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τοῦ Καφηρέως. Ἀμφιρρέπτῃς ἐφαινετο ἡ μάχη μέχρι πολλοῦ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐβλαβαν ἐπὶ τέλους εἰς ἀταξίαν τὴν ἐχθρικὴν μοῖραν, διαρρήξαντες τὴν δεξιὰν πτέρυγάν της. Ἐπὶ τῆς ἀταξίας δὲ ταύτης, παρατηρήσας ὁ Σαχτούρης ὅτι μία φρεγάτα ἐπλεον ὑπήνεμος καὶ μακρὰν τῶν λοιπῶν πλοίων, καὶ ὅτι ἐφαίνοντο ἐσπασμένα τὰ κατάρτια της, ἐπέπλευσε συνοδευόμενος ὑπὸ δύο πυρπολικῶν, τοῦ Ματρόζου καὶ τοῦ Μουσιουῦ. Ἐμπόδια ἦρχον τὰ τρία ταῦτα πλοῖα κατὰ τὸν πλοῦν, ἀπαντήσαντα μίαν φρεγάταν καὶ μίαν κορβετταν· ἀλλὰ τὰ ὑπερέβησαν, ἐπλησίασαν τὴν παθοῦσαν φρεγάταν, ἐπέπεσαν τὰ δύο πυρπολικά καὶ τὴν ἐφλόγισαν. Ἡ φρεγάτα αὕτη, 66 κανονίων καὶ ἡ ὀγκωδεστέρα τῆς μοίρας, ἦτον ἡ νυκάρχης, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παθήματός της εὐρέθη ὁ ναύαρχος ἐν ἄλλῃ πλοίῳ· ἔφερε δὲ σχεδίας εἰς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, πάμπολλα πολεμεφόδια καὶ τὸ γλωσσόκομον. Μετὰ 10 λεπτὰ ἀφ' οὗ ἐφλόγισθη, διεσκορπίσθη, καὶ οἱ ἐμπλέοντες

800, ἐν οἷς 150 πυροβολισταί, ἀπωλέσθησαν ὅλοι· ἀπωλέσθησαν καὶ 3 πυρποληταὶ καὶ ἐπληρώθησαν 4. Τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα διέρρηξαν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἄλλην πτέρυγα τῆς ἐχθρικῆς μοίρας, καὶ ὁ πυρπολητὴς Μπούτης, ἰθύνας καὶ αὐτὸς εὐστόχως τὸ πυρπολικόν του εἰς μίαν κορβέτταν 34 κανονίων, τὴν ἔκαυσεν αὐτανδρον· τότε καὶ τὰ τῆς μιᾶς καὶ τὰ τῆς ἄλλης πτέρυγος πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ διεσκορπίσθησαν, καὶ τινὰ μὲν αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ φέρον τὸν καπητάμπασαν διεσώθησαν τὴν 27 εἰς Σούδαν, 20 δὲ ἄλλα κατέφυγαν ὑπὸ τὴν Κάρυστον, μία δὲ κορβέττα καταδιωκομένη ὑπὸ δύο ἐλληνικῶν βρικίων, ἔπενσεν εἰς τοὺς βράχους τῆς Σύρας καὶ ἐκἀκὴ παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ, ὁ δὲ πλοίαρχος καὶ τὸ πλήρωμα, ὡς 200, ἐν οἷς καὶ 25 Εὐρωπαῖοι, παρεδυσθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Σύρας, οὔτινες, φοβούμενοι μᾶλλον ἢ φοβοῦντες τοὺς ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας καταφυγόντας, ἐξήλθαν εἰς προὔπαντήσι των ὑπὸ λευκὴν σημαίαν. Ὁ ὄχλος ἐκακοποίησε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐσκότωσέ τινες τῶν Τούρκων· οἱ δὲ λοιποὶ μετεκομίσθησαν εἰς Ὑδραν. Συνελήφθησαν δ' ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης 5 φορτηγὰ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν φέροντα πυρίτιδα, κανόνια καὶ ἄλλα πολεμικὰ εἶδη εἰς χρῆσιν τῶν πολιορκητῶν τοῦ Μεσολογγίου. Τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα, παρκαλουθούντα τὰ ἐχθρικά, ἀπήντησαν τὴν 23 κατωθεν τῆς Μύλου τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην, ἐχαιρετήθησαν, ἠνώθησαν ὅλα, καὶ εἰσέπλευσαν αὐθημερὸν τὸν λιμένα τῆς Μήλου, 70 τὸν ἀριθμόν. Ἡ κατὰ θάλασσαν αὕτη νίκη ἐπανηγυρίσθη λαμπρῶς τὴν 24 ἐν Ναυπλίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'.

Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου.- Ἀμνηστία ἀνταρτῶν.- Μάχη κατὰ τὴν θίσιν Μανιάκι.- Κινήματα Ἰβραήμη εἰς τὰ ἐνδοτε-
ρα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις.- Ὁ Χαμιλτὼν ἐν Ναυπλίῳ.-
Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος Ἰβραήμη εἰς Μεσσηνίαν.- Ὁ Φα-
διέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικοῦ.- Κατορθώματα Ἑλλήνων.- Ἀτυχὴς
ἀπόπειρα εἰς ἄλωσιν Τριπολιταῶς.- Ἀνταλλαγή αἰχμαλώτων.- Ἀπό-
πειρα δολοφονίας Ἰβραήμη.

ΤΑ ἄλλεπάλληλα κατορθώματα τοῦ Ἰβραήμη ἐφόβησαν με-
γάλως τοὺς Ἕλληνας. Τὰ στρατεύματα τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος
ἀνεχώρησαν ὅλα ἐκ Πελοποννήσου· ἡ Πελοπόννησος δὲν ἐκί-
νεῖτο· αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἐξήτουν τοὺς ἐν Ὑδρᾷ φυλακισθέντας
ἀρχηγούς των, καὶ οἱ σχετικώτεροι αὐτῶν, θεωροῦντες τὴν
πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν ἀπολύτρωσίν των,
δὲν ἐδυσχέραιναν. Ὁ ἐχθρὸς αὐτῶν Κουντουριώτης δὲν εὐδοκί-
μησεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἦτον, ὡς
ἄλλοτε, ἐπίφοβος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, ἀλλ' οὔτε καὶ
ἀσφαλής. Καθήμενος ἐν Σκάλα ἀνεκάλυψεν ὅτι συγγενεῖς τῶν
ἀνταρτῶν ἑμελέτων νὰ τὸν ἀφαρπάσωσι καὶ νὰ μὴ τὸν ἀπο-
λύσωσιν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ἀπολύσει τῶν συγγενῶν των· διέφθειραν δὲ
καὶ τινὰς τῆς φρουρᾶς του. Τόσον δὲ ἐφοβήθη ἀνακαλύψας τὰ
μελετώμενα, ἀψευδῆ μὲν ἀλλ' εὐδισκέδαστα, ὥστε μετέβη
αἰφνης εἰς Καλαμάταν, καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον κατέφυγεν εἰς
Ναύπλιον ἀφήσας τὰ πάντα εἰς ταραχὴν καὶ εἰς ἀπελπισίαν.
Ἀλλ' ὅσον ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου ἐδυσφόρει διὰ τὴν ἀπου-
σίαν καὶ τὴν καταδρομὴν τῶν ἀρχηγῶν του, τόσον τὸ νομοτε-
λεστικὸν κατεγίνετο πῶς νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ. Διέφυγαν τὰς χεῖ-
ράς του οἱ δύο κινδυνωδέστεροι ἐχθροὶ του, οἱ Ἀνδρέακι, καὶ
περὶ πολλοῦ ἔχον τὴν χεῖρωσίν των πρὶν τιμωρῆσθαι τοὺς ἄλλους,
διέταξε τὸν Τσόγκαν, νὰ τοὺς στείλῃ ὑπὸ ἀσφαλῇ συνοδείᾳ εἰς
Ναύπλιον. Ἀλλ' ὁ διαταχθεὶς δὲν ὑπήκουσε διὰ τὰς πρὸς αὐ-
τοὺς σχέσεις του καὶ τοὺς ἐφυγάδευσε εἰς Κάλαμον προφασι-

σθείς, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ τρέφῃ πλέον αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐκκτὸν ἀκολουθούσους των. Ὁ λόγος οὗτος, καὶ ἀληθὲς ἂν ἦτο, δὲν ἀπήλαττε τῆς εὐθύνης τὸν Τσόγκαν, διότι, παρὰ λαθῶν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ ὄρφι νὰ τοὺς φυλάξῃ καὶ στείλῃ εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἂν ἐζητοῦντο, ὥφειλεν, ἂν δὲν ἐδύνατο νὰ τοὺς τρέφῃ, νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Ἀρχὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἢ νὰ τοὺς παραδώσῃ· ἀλλ' αὐτός, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν μάχιράν του, ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν ὅ,τι ἡ καρδίᾳ του τῷ ὑπηγόρευσε, παρὰ τὰς τὰ πρὸς τὴν κυβέρνησιν καθήκοντά του. Ἡ κυβέρνησις, μαθοῦσα τὸ γεγονός, ἐσπευσε νὰ παρακαλέσῃ τὴν Ἰόνιον κυβέρνησιν ν' ἀποπέμψῃ τοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῆς καταφυγόντας· ἀπεπέμφθησαν, ἀλλὰ πληρεῖς θάρρους ἦλθαν αὐτοπροκείμενοι εἰς Πελοπόννησον, καὶ μὴ δηλώσαντες τὸν τόπον τῆς διατρίβης των ἔγραψαν τῇ βουλῇ ὅτι ἑτοιμοὶ ἦσαν νὰ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ δεινοῦ καὶ εὐτυχοῦς ἐχθροῦ τῆς πατρίδος· παρεμέρισαν δὲ πρὸς καιρὸν ἐν τινὶ χωρίῳ πλησίον τοῦ Λάλα. Ἐκεῖ, γενομένου λόγου περὶ τῆς πρὸ δύο μηνῶν ἀποβάσεως τοῦ Ἰβραήμη καὶ περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἐπανελάθεν ὁ Ζαήμης εἰς δικαιολογίαν τοῦ ἐρχομοῦ του ὅ,τι ἐκήρυξεν ἄλλοτε διὰ τῆς πρὸς τὴν συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιστολῆς του, δηλαδὴ, ὅτι « ὠρκίσθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς ». Κατεταράχθη ἡ κυβέρνησις ἀκούσασα, ὅτι οἱ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενοι ἐχθροὶ τῆς ἐτόλμησαν νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου, καὶ διέταξε τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπαλλήλους τῆς νὰ τοὺς συλλάβωσιν, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκοντο, καὶ στείλωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν κυβέρνησιν· ἀλλὰ τὰ πολεμικὰ συμβάντα ὑπερίσχυσαν τῆς διαταγῆς τῆς, καὶ ὄχι μόνον οἱ διαταχθέντες δὲν τοὺς συνέλαβαν, ἀλλ' ὅλοι ἐπὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἀποτυχίων τῶν Ἑλλήνων ἐμέμποντο τοὺς κυβερνῶντας ὡς ἀναξίους, ἐθεώρουν τοὺς καταδιωκόμενους ὡς σωτήρας, καὶ αὐξανομένου τοῦ κακοῦ, ὑψώθη φωνὴ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Πελοποννήσου. Ἰσχυσεν ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ παρὰ τῇ βουλῇ τῇ πάντοτε ἐπιεικῶς πολιτευομένη πρὸς τοὺς Ἀνδρέας, ἰσχυσεν ἐπὶ τέλους ἡ ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴ τῆς βουλῆς παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, καὶ τὴν 18 μαΐου ὑπεγράφη γενικὴ καὶ πλήρης ἄμνηστία, ἀπελύθησαν οἱ ἐν Ὑδρᾷ, καὶ παρόντων αὐτῶν καὶ ὅλων τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως καὶ πλήθους λαοῦ ἐψάλη τὴν 19 δοξολογία ἐν Ναυπλίῳ, ἐξεφωνήθη λόγος ὑπὲρ ὁμονοίας, ἀνεγνώ-

σθη τὸ κήρυγμα τῆς ἀμνηστίας, ἀνεδείχθη αὐθημερόν ὁ Κολοκοτρώνης γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Πελοποννήσου, παρέλαβεν ὅσους ἤυρεν ἐν Ναυπλίῳ προθύμους νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι καὶ ἐξῆλθε τὴν ἐπαύριον ἐπὶ στρατολογίᾳ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Τιοιουτοτρόπως οἱ μὲν πρὸ ὀλίγου ἀποκηρυχθέντες καὶ μέχρι θανάτου καταδιωχθέντες ὡς ὀλετῆρες τῆς πατρίδος ἐθεωρήθησαν ὡς σωτῆρες αὐτῆς· οἱ δὲ καταδιώκται αὐτῶν νομοτελεσταί, οἱ διὰ τῆς σπατάλης τοῦ δημοσίου πλούτου ὑπερισχύσαντες, κατησχύνθησαν.

Ἐν τούτοις, ὁ Ἰσραήμης, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Νεοκάστρου, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ μὴ ἀφήσῃ ὀπισθὲν τοῦ ἐχθροῦ· καὶ μαθὼν ὅτι κατὰ τὴν μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Νεοκάστρου πρὸς ἀνατολὰς θέσιν Μανιάκι ἦσαν πολλοὶ Ἕλληνες, ἐπεστράτευσεν. Πολλοὶ τῶ ὄντι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Πελοποννήσου συνήχθησαν εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην διὰ προτροπῆς τοῦ Δικαίου· ἀλλ' ἐγγιζόντος τοῦ κινδύνου ἐξακόσιοι μύλις ἀπέμειναν ὑπ' αὐτόν, τὸν Κεφάλαν, τὸν Καπητανάκην καὶ τὸν Βοῖδην. Τὴν 19 τρισχίλιοι Αἰγύπτιοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ ὑπὸ τὸν Ἰσραήμην κατέλαβαν τὴν Σκάρμιγκαν, χωρίον πλησίον τοῦ Μανιακίου, τὴν δὲ ἐπαύριον ὥρμησαν εἰς τὰ ὄχυράματα τῶν Ἑλλήνων. Ὡς λέοντες ἐπολέμησαν οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες, ὑπερτριακοσίους ἐχθροὺς κατὰ γῆς ἔρριψαν, ἀλλ' ἠφανίσθησαν κατὰ κράτος καὶ αὐτοί, καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ τέσσαρες ἀρχηγοὶ των. Ἐθαύμασε γὲν ἀνδρίαν τῶν τεσσάρων ἀρχηγῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Δικαίου ὁ Ἰσραήμης, εἰπὼν ὅτι ἔφεραν τὴν κεφαλὴν ἐνώπιόν του, « ἀμαρτία νὰ χαθῇ ταιούτος » πολέμαρχος ». Ἐν πολλοῖς ὑπενθύμιζεν ὁ πολέμαρχος οὗτος τὸν ἀσυνεπῆ χαρακτῆρα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἄλλοτε ἐν τρυφῇ καὶ ἄλλοτε ἐν κακουχίαις ἡμερονυκτίζων, καὶ πάντα μὲν τὰ ἄλλα δεύτερα τῆς φιλαυτίας του ὡς ὁ Ἀλκιβιάδης λογιζόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείγον ἀγαπῶν τὴν πατρίδα.

Τὴν δὲ ἐπαύριον τῆς μάχης, ἄλλο τάγμα Αἰγυπτίων ἐπάτησε γὲν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν ἐλελήατησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι τῶν κατοίκων τῆς συνελήφθησαν ἢ ἐφρονεύθησαν, διότι μαθόντες τὸν ἀφανισμόν τῶν ἐν Μανιακίῳ ἔφυγαν ὅλοι σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Καὶ ὁ μὲν ἐχθρικός στρατὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὰ φρούρια, ἱππεῖς δὲ τινες διεσπάρησαν εἰς Μεσσηνίαν, καὶ κατήντησαν καίοντες καὶ λεη-

λατοῦντες καὶ εἰς Μικρομάνην. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευsen ὁ Ἰβραήμης εἰς Καλαμάταν. Δισχίλιοι ὀπλοφόροι, οἱ πλεῖστοι Μκνιάται, ἦσαν ἐν αὐτῇ καὶ ὅλοι τὴν ἐγκατέλειψαν καὶ ἔφυγαν. Κυριεύσας ὁ Ἰβραήμης ἀμαχητὶ τὴν πόλιν τὴν 28, τὴν ἔκαυσεν, ἐκυρίευσεν καὶ ἔκαυσε καὶ τὸ Νησί, καὶ τὰς Κυτριάς, καὶ τὸν Ἀρμυρόν, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Μοθώνην.

Ἐν τούτοις, καθ' ἧς ὁ Κολοκοτρώνης ἐξέδωκε διαταγὰς, συνήχθησαν λήγοντος τοῦ μαΐου εἰς τὸ Μακρυπλάγι τρισχίλιοι ὀπλοφόροι· συνήχθησαν καὶ χίλιοι εἰς Τσαμί, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν τῶν στενῶν τοῦ Λεονταρίου· σκοπὸς δὲ αὐτῶν ἦτο νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Αἰγυπτίους τοῦ νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἐδυνχμώθησαν αἱ θέσεις αὗται, ἐκινήθη ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὴν Πολιανὴν εἰς προκαταλαβὴν τῆς δυσβάτου καὶ κρημνώδους ὁδοῦ τῆς Σορόκας· ἀλλὰ προλαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι διῆλθον τὴν 4 Ἰουνίου, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Πολιανήν. Τούτου δὲ γενομένου, συνῆλθον ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ κατὰ τὸ Μακρυπλάγι στρατεύματα εἰς Ἀκωβὸν μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Πολιανῆς καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὄχυράν θέσιν τῆς Δραμπάλας καὶ τὸ Διῤῥάχι. Τὴν δὲ 6 ἐστράτευσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τοὺς ἐν Δραμπάλα, ἦλθον ἐπιβοηθοὶ τούτων οἱ ἐν Διῤῥαχίῳ καὶ ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐτράπησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς φυγὴν, πληγωθέντος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ Γεωργάκη Γιατράκου· δὲν ἔπκυσαν δὲ πολεμοῦντες ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστησαν οἱ ἐχθροὶ κανόνια, ὑπερίσχυσαν, ἐκυρίευσαν τὴν πηγὴν, ὅθεν ὑδρεύοντο οἱ Ἕλληνες, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν νύκτα οἱ μὲν εἰς Τουρκολέκκ, οἱ δὲ εἰς Καρύταιναν. Κατὰ τὴν διήμερον δὲ ταύτην μάχην 30 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 70 ἐπληγώθησαν· πλείότεροι δὲ ἦσαν οἱ παθόντες Τούρκοι ὡς πολεμοῦντες τοὺς ἐντὸς ὀχυρωμάτων ἀνώχυροι. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἐπροχώρησαν οἱ Αἰγύπτιοι ἀνεμποδίστως καίοντες καθ' ὁδόν, καὶ τὴν 10 εἰσῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου δὲν ἦσαν ψυχὴν. Ἐπρόκειτο νὰ καύσωσιν οἱ Ἕλληνες τὴν πόλιν, ἀλλ' ἡ αἰφνίδιος εἰσβολὴ δὲν τοῖς ἔδωκε καιρὸν μηδὲ τὰ ἀναγκαιότερα πράγματα τῶν νὰ ἐξαγάγωσιν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεπαύθησαν τὰ στρατεύματα, ἐξεστράτευsen ὁ Ἰβραήμης πρὸς τὸ Ναύπλιον ἀφήσας ἱκανὴν φρουρὰν ἐν Τρι-

Ἰούνιος

πολιταῖς. Κατετάραξεν ἡ ἐκστρατεία αὕτη τὴν ἑλληνικὴν κυβένησιν. Πρὸ τινων ἡμερῶν ἐφημίζετο ὅτι πρὸ Ναυπλίου θὰ παρεδίδετο δι' ἐπιβουλῆς· συνελήφθη δὲ καὶ τις Τούρκος, ὑποκρινόμενος τὸν Ἕλληνα, ἐν ᾧ εἰσῆρχετο εἰς Ναυπλίον, καὶ εὐρέθη ἀνεπίγραφος καὶ ἀνυπόγραφος ἐπιστολὴ παρ' αὐτῷ, δι' ἧς ἐζητοῦντο πληροφορίαι περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ φρουρίου· ὑπελήφθησαν δὲ ὡς κατάσκοποι τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ τινὲς τῶν ἐν Σύρῃ ἐμπόρων καὶ κυρίως ὁ ἐν Ναυπλίῳ Γεώργιος Ὁρφανίδης καὶ ἐφυλακίσθησαν· ἀλλὰ δικασθέντες καὶ ἀναδικασθέντες ἠθωώθησαν. Ἐνοχος ἀδίκως ὑπελήφθη καὶ ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, διὰ τῆς πρὸς τὸν Ὁρφανίδην στενᾶς σχέσεως του. Πλήρης δὲ ὑποψιῶν ἡ βουλὴ ἀναδέχθη τὰ περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ φρουρίου καὶ διηρτίθη εἰς διάφορα τμήματα· καὶ τὰ μὲν τῶν μελῶν τῆς ἐτάχθησαν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκιῶν τοῦ πολέμου καὶ εἰς ἐπισκευὴν τῶν ἐν κακίστῃ καταστάσει ὑποστατῶν, τὰ δὲ εἰς εὖρεσιν τροφῶν, καὶ ἄλλα εἰς φύλαξιν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπαγρύπνησιν τῶν κανονοστασίων· διωρίσθησαν δὲ καὶ τρεῖς βουλευταὶ ἵνα παρευρίσκωνται παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ εἰς αὐστηρὰν ἐφορίαν καὶ διεύθυνσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν ἐργασιῶν του. Ἀνεξικακῶς ὑπέστη τὸ νομοτελεστικὸν τὸ δεῖγμα τοῦτο τῆς πρὸς αὐτὸ δυσπιστίας τῆς βουλῆς, καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐπὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τριῶν βουλευτῶν, προθεμένων πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ Παλαμηδίου, ἀνεβιβάσθησαν αὐθημερόν 200 τακτικοὶ ὑπὸ τὸν Ῥόδιον. Ἀσφαλισθέντων τοιοῦτοτρόπως ὅπως οὖν τῶν φρουρίων καὶ γενομένης σκέψεως καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλων, ἔτραξαν αὐθόρμητοι εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ Μακρυγιάννης, καὶ ὁ ἰδιωτεύων πρὸ πολλοῦ καὶ πρόθυμος πάντοτε ἐν κινδύνοις Ὑψηλάντης. Οὗτοι, παραλαβόντες ἐκ τοῦ προχείρου 300, ἐτοποθέτησαν τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἀπεθήκαις, τοὺς δὲ ἐν τῷ τοιχοκλείστῳ παρακειμένῳ κήπῳ. Ἡ θέσις τῶν Μύλων ἦτον ἀναγκασία εἰς διατήρησιν τοῦ Ναυπλίου, διότι καὶ πάμπολλαι ἦσαν ἐκεῖ τροφαί, καὶ τὰ εἰς χρῆσιν τῆς πόλεως γεννήματα ἐκεῖ ἡλέθοντο, καὶ ἐκεῖθεν θὰ μετεκομίζετο τὸ νερόν, ἂν ἐκύπτοντο τὰ ὑδραγωγεῖά της.

Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἡ γαλλικὴ νηαρχία· ὁ νηαρχος Δεριγνῆς καὶ τινες τῶν ἀξιω-

ματικῶν ἦλθαν εἰς λόγους μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου περὶ τῶν ἐνεστώτων πραγμάτων. Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι ὁ ἐπικείμενος ἀγὼν ἦτον ἐπικίνδυνος, «ἢ θὰ νικήσωμεν σήμερον», ἀπεκρίθη ὁ γενναῖος Ὑψηλάντης, «ἢ θ' ἀποθάνωμεν». Ἀλλὰ τόσον ἐπικίνδυνος ὁ ἀγὼν δὲν ἦτο, διότι οἱ Μύλοι ἦσαν παράλιοι, καὶ παρῆσαν ἑλληνικαὶ κανονοφόροι, ὥστε καὶ βοήθειαν παρ' αὐτῶν ἠδύναντο πολεμοῦντες οἱ Ἕλληνες νὰ λάβωσι, καὶ νικῶμενοι εἶχαν πῶς καὶ ποῦ νὰ σωθῶσιν. Ἐν τούτοις οἱ ἐχθροὶ καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦλθαν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων τὴν 13 περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν αὐθημερὸν πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ δὲ ἀπέμειναν εἰς ἄλυσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἱππεῖς, κατόπιν δὲ πεζοὶ ὤρμησαν εἰς τοὺς φυλάσσοντας αὐτοὺς, προκινδυνεύοντας τοῦ Ἰβραήμη, ἄλλ' ἀπεκροσθησαν· ἦσαν δὲ ὀλίγοι οἱ ἐφορμήσαντες, διότι τὰ παρακείμενα ἄβατα ἔλη ἐμπόδιζαν τὴν ἐφόρμησιν πολλῶν. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἔρριψαν οἱ ἐχθροὶ μέρος τοῦ τοίχου τοῦ κήπου καὶ εἰσῆλθαν καὶ τινες εἰς αὐτόν· ἄλλ', ἐν ᾧ ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσέλθωσι διὰ τοῦ ῥήγματος καὶ ἄλλοι, δεκαπέντε Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, ῥίψαντες κατὰ γῆς τὰ τουφέκια καὶ γυμνώσαντες τὰ ξίφη, ὤρμησαν ἰαχοῦντες ἐπὶ τοὺς προεισελθόντας, τοὺς ἀπεδίωξαν, καὶ διетήρησαν τὴν θέσιν ἐκείνην. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν ἐκ Ναυπλίου ἐπιβοηθοὶ ὁ λόχος τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον καὶ ἄλλοι μὴ τακτικοί, καὶ οὕτως ἐγείνεν ἡ κρίσις τοῦ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἀμφιῤέπους ἀγῶνος· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ὤδυσαν πρὸς τὸ Ἄργος κατησχυμένοι. 50 ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων 4, ἐξ ὧν ὁ εἰς φιλέλλην, καὶ 4 ἢ 5 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, ὅστις μετακομισθεὶς εἰς τὴν γαλλικὴν ναυαρχίδα ἠδρε πᾶσαν περιποίησιν. Οἱ ἐχθροὶ διενυκτέρευσαν ἐν Ἀργεὶ· τὸ ἔκαυσαν τὴν ἐπαύριον, ἔκαυσαν καὶ τὰ πλησίον χωρία, καὶ τὴν ἐπιούσαν τινὲς τοῦ ἱππικοῦ ἐπροχώρησαν ἐντὸς βολῆς κανονίου πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἀπερίγραφτος ἦτον ἡ ταραχὴ καὶ ἡ ἀμηχανία τῶν ἐν αὐτῷ. Τόσα πλήθη προσφύγων ἦσαν συσσωρευμένα καὶ τόσα σπάνις τροφῆς καὶ ποτοῦ ἐπεκράτει, ὥστε θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις, ἂν οἱ ἐχθροὶ τὴν ἐκπολιόρχουν ὀλίγα ἡμέρας διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Φανέντος τοῦ ἐχθροῦ ἐξῴθεν τῶν

τειχῶν, ἐξῆλθαν εἰς συνάντησίν του 70 ἵππεῖς ἀναβάντες τοὺς ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου ἰδιωτικοὺς ἵππους. Συνεξῆλθαν καὶ τινες Κρητὲς πεζοί, καὶ συναντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς εἰς Τύρινθα ἡεροβολίσθησαν· ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, μὴ ὄντες προητοιμασμένοι εἰς πολιορκίαν, καὶ καταβάντες ἴσως ἐπ' ἐλπίδι, ὡς ἐλέγετο καὶ ἐπιστεύετο, ἐπιβουλῆς καὶ ἀποτυχόντες ἐπανῆλθαν εἰς Ἄργος αὐθροσπερί.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν κατέβαιναν ὁ Ἰβραήμης εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἐδόθη γράμμα τῷ γενικῷ γραμματεῖ τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυροκορδάτῳ ἀνεπιγράφον, φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Χαμιλτῶνος, καὶ λέγον. «je viens (ἔρχομαι)»· ὁ δὲ ἐγγχειρίσας τὸ γράμμα Ἀντώνης Μήλιος, ποδότης τοῦ ὑπὸ τὸν Χαμιλτῶνα πλοίου, εἶπεν, ὅτι πλέων ὁ μοίραρχος Ἀγγλος ἔμπροσθεν τῶν Σπετσῶν ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν Ἀργολίδα, καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν νηνεμίαν δὲν ἡμπόρει νὰ φθάσῃ ταχέως ἢ φρεγάτα, ἔστειλε τὸ γράμμα ὡς πρὸδρομὸν του. Τῷ ὄντι μετ' ὀλίγας ὥρας ἔφθασε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς Καμβρίας ἔχων ἐν τῇ συνοδίᾳ του μίαν ἄλλην φρεγάταν καὶ μίαν κορβέτταν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐκέρδισεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς φιλελληνικῆς διαγωγῆς του· ὀλίγοι ἀλλ' ἐμβριθεῖς ἦσαν οἱ λόγοι του· βαρὺ ἀλλὰ καλοκᾶγαθον τὸ ἦθός του· πλήρης ἀνοχῆς ἢ πρὸς τοὺς Ἑλληνας διαγωγή του, καὶ σωτήριοι αἱ συμβουλαὶ του. Τοιοῦτον φίλον ἰδόντες οἱ Ἕλληνες ἐν μέσῳ αὐτῶν τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν ἐχάρησαν. Ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέκ, σφαλερὰ μὲν, ἀλλ' ὠφέλιμος, ὅτι εἶχε παραγγελίαν νὰ ὑψώσῃ ἐπὶ τοῦ Παλαμηδίου τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ὁ Χαμιλτῶν ἔφερε τὰ πλοῖά του εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα τοῦ Ναυπλίου πρὸς ὑπεράσπισιν δῆθεν τῆς πόλεως, ἐξῆλθεν ἐν συνοδίᾳ πολλῶν ἀξιωματικῶν, εἶπε λόγους θαρρυντικοὺς καὶ μυστηριώδεις, καὶ ἐβεβαίωσε τὴν κυβέρνησιν ὅτι δὲν ἀνεχώρει ἐν ὅσῳ ἐκινδύνευεν ἡ πόλις· μετὰ ταῦτα ὑπῆγεν εἰς ἔντευξιν τοῦ ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἰβραήμη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα. Ἡ διαγωγή του αὕτη παρηγόρησε μεγάλως τοὺς Ἑλληνας.

Διανυκτερεύσας δὲ ὁ Ἰβραήμης ἐν Ἀργεῖ, ἀνεχώρησε τὴν ἐπαύριον πανστρατιᾷ εἰς Τριπολιτσάν. Προκατέλαβαν οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην τὸ Παρθένι καὶ τὸν Γύρον εἰς ἀντίστασιν, ἀλλ' ἰδόντες πλησιάζοντα τὸν ἐχθρόν, ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ Αἰ-

γύπτειοι εἰσῆλθαν τὴν 17 αὐγούστου εἰς Τριπολιτσὰν ἀτουφέκιστοι.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐπιδρομῆς, παρατηρήσαντες οἱ ἐν Πάτρεις Τοῦρκοι ὅτι ἡ εἰς Βοστίτσαν ἄγουσα ἀφέθη ἀφύλακτος, ἀπέστειλαν 250 ἱππεῖς πρὸς τὴν πόλιν ταύτην· ἐφάνησαν ταῦτοχρόνως πρὸς τὰ παράλια ἐκεῖνα καὶ τινα πλοῖα τουρκικὰ. Καταθορυβηθέντες οἱ κάτοικοι τῆς καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὀλίγοι στρατιῶται, ὡς μὴ προειδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ ὁδῷ σκοπῶν, ἐτράπησαν ὅσοι ἐπρόφθασαν εἰς φυγὴν. Οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθαν ἀμαχητί, ἐφόνευσάν τινας, ἔκαυσαν οἰκίας, καὶ κλίναντος τοῦ ἡλίου ἀνεχώρησαν ἀπάγοντες αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα.

Ἐν τοσούτῳ, ἅφ' οὗ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπανῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, οἱ Ἕλληνες συνῆλθαν πανταχόθεν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως ἐκείνης πρὸς ἀποκλεισμόν. Οἱ Καρυτινοὶ κατέλαβαν τὸ Χρυσοβίτσι καὶ τὴν Πιάναν, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Τριπολιτσιῶται τὰ Τσιπιανά, οἱ Καλαβρυτινοί, οἱ Βοστιτσάνοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν τὸ Λεβίδι, οἱ Ἀνδρουσανοὶ τὸ Μακροπλάγι, οἱ δὲ Ἀγιοπετρίται, οἱ Μονεμβασίται καὶ οἱ Λάκωνες διέμεναν ἐν Βερβένοις, ὅπου καὶ ὁ Ὑψηλάντης· ἦσαν δὲ ὅλοι περίπου δεκακισχίλιοι. Ἐν ᾧ δὲ κατεῖχαν τὰς θέσεις ταύτας εἰς πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἔμαθαν ὅτι νέα ἐχθρική δύναμις ἡτοιμάζετο ν' ἀναβῇ ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουρῶν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἀπεφάσισαν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ προσβάλωσι τὴν ἐνεστῶσαν πρὶν φθάσῃ ἐκείνη· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ζαήμεν, τὸν Λόντον, τὸν Νικήταν, καὶ τὸν Νοταρὰν παρηγγέλθησαν νὰ τοποθετηθῶσι πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὅπου καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ δὲ περὶ τὸν Γενναῖον, Δηληγιάννην καὶ Παπατσώνην ὅπου τὰ παλαιὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, οἱ δὲ περὶ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Κρίτσαλην ἐν Βαλτετσίῳ· εἰδοποιήθησαν καὶ οἱ ἐν Βερβένοις περὶ τοῦ σχεδίου· τὴν δὲ νύκτα τῆς 23 ἐκινήθησαν ὅλοι πρὸς τὰς θέσεις των. Ὁ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὴν αὐτὴν νύκτα πολλὰ πυρὰ πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὑπώπτευσε καὶ ἔσπευσε νὰ στείλῃ ἕν τάγμα, πρῶτης γενομένης, ἵνα καταλάβῃ τὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, ἀλλ' ἐν καὶ μόνον κατέλαβε, διότι οἱ περὶ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ἐπρόφθασαν καὶ κατέλαβαν τὰ δύο στήσαντες καὶ ἄλλα ἐπὶ τινων ὑψωμάτων ἐκ τοῦ προχείρου· καὶ

ἀριστερὰ μὲν κατετάχθησαν οἱ περὶ τὸν Νουταρᾶν, ὅπισθεν δὲ αὐτῶν οἱ περὶ τοὺς Πετμεζαδας, τὸν Λεχουρίτην καὶ τὸν Σολιώτην.

Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης ἐπὶ τῶν Τρικόρφων, ἐξεστράτευσε πανστρατιᾷ ὁ Ἰβραήμης πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔστησε μίαν βομβοβόλον καὶ δύο κανόνια, καὶ προσέβαλλεν ἀδιακόπως τὰ δύο μεγάλα ὀχυρώματα. Γενναίως ἀντεῖχαν οἱ ἐν αὐτοῖς Ἕλληνας ἀναμένοντες βοήθειαν. Ἦλθαν ἀντιλήπτορες αὐτῶν οἱ ἐν Βαλτεταίῳ, ἀλλ' ἀντεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐτράπησαν. Ἐν τοσοῦτῳ, οἱ ἐντὸς τῶν δύο ὀχυρωμάτων, ἂν καὶ ἀβοήθητοι, ἐπέμεναν πολεμοῦντες καὶ εὐτυχῶς ἀπέκρουαν τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθροὺς φονεύοντες πολλοὺς αὐτῶν. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰβραήμης, ὅτι ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὰ ὀχυρώματα ἐξ ἐφόδου, παρέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ, ἀνέβη ὅπισθεν αὐτῶν, καὶ ἐξετέθη ἀφόβως ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὀχυρωμάτων κάτωθεν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν Καλαβρυτινῶν ἄνωθεν. Τὸ τολμηρὸν τοῦτο κίνημα τῶν ἐχθρῶν ἐπέτυχεν. Ὁπληρχηγός τις τῶν Ῥογῶν τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, Γιάννης Ῥοῖδης, ἐτράπη πρῶτος φοβηθείς. Ἐτράπησαν μετ' αὐτὸν καὶ οἱ λοιποὶ Καλαβρυτινοί. Τοὺς Καλαβρυτινοὺς ἐμιμήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Νουταρᾶν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατέχοντες τὰ ὑψηλότερα ὀχυρώματα, ἅτινα ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροί. Βλέποντες τότε οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ὅτι, κυριευθέντων τῶν ἐπάνωθεν αὐτῶν ὀχυρωμάτων, ἐκινδύνευον ὅλοι ἀπεφάσισαν νὰ φύγωσιν· ἀλλ' ἡ φυγὴ δὲν ἦτον ἀσφαλής, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Πρῶτος ὤρμησεν εἰς φυγὴν ὁ Παπασταθόπουλος Λαγκαδινός, ἀλλ' ἐφονεύθη· κατόπιν αὐτοῦ ἔφυγαν οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς κατεδίωξαν φεύγοντας· 200 Ἕλληνας ἐφόνευσαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἐν οἷς καὶ τὸν Παπατσώνην, τὸν καὶ πρὸ τῆς φυγῆς πληγωθέντα ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος, τὸν Γεώργιον Δημητρακόπουλον, τὸν Νικολὸν Ταμβακόπουλον καὶ τινες ἄλλους ὑποπληρχηγούς. Μόλις δὲ διεσώθη ὁ Κολοκοτρώνης καθήσας ἐπὶ τινος ἀχθοφόρου ἡμιόνου εὐρεθέντος καθ' ὁδὸν ἐπὶ τῆς φυγῆς του.

Μετὰ δὲ τὴν φθοροποιὰν ταύτην τροπὴν οἱ μὲν Αἰγύπτιοι διεχύθησαν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως, ὡχύρωσαν τοὺς μύλους Δαδίας, Πιάνας καὶ Ζαράκοδας, καὶ ἐτοποθέτησαν στρατεύματα ὅπου ἄλλοῦ ἔπρεπε πρὸς διατήρησιν τῶν μύλων καὶ τῆς

ἐλευθέρας κοινωνίας αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τῶν συνήλθαν εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ ἀφῆσαντες ἐκεῖ 500 ὄς προφυλακὴν, διέδθησαν εἰς Διμιτσαν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μαγούλιαν ὅπου καὶ ὠχυρώθησαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ, οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην, παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ περιήρχοντο τὴν πεδιάδα ἀφόδως, κατέλαβαν τὴν νύκτα τῆς 7 ἰουλίου τὰς Ῥίζας καὶ τὴν Πιαλὴν καὶ παρεφύλατταν. Ἐξῆλθαν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τὴν συνθήειάν τῶν τὴν ἐπιούσαν καὶ πεσόντες ἀπροφύλακτοι εἰς τοὺς ἐνεδρεύοντας ἔπαθαν. 30 ἐζωγρήθησαν καὶ ἰσαριθμοὶ σχεδὸν ἐφονεύθησαν· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γκέγκας καὶ Πολυχρόνης. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας 200 Αἰγύπτιοι, περιφερόμενοι ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐπροχώρησαν εἰς Ἀλωνίσταιναν ἀγνοοῦντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν Ἕλληνες, ἔπεσαν αἰφνιδίως εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, ἐφονεύθησαν τινες καὶ ἐζωγρήθησαν τέσσαρες. Τὴν δὲ 15 ἐξεστράτευsen ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ τὰ Μαγούλιαν Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἔτρεψεν ὅλους μόνον ἀκουσθεῖς· ἐκινδύνευσε δὲ νὰ συλληφθῇ καὶ ὁ Γενναῖος. Ὁ Ἰβραήμης ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα καὶ εἰς τινὰ ἄλλα, ἐν οἷς καὶ τὰ Λαγκάδια, διήρπασεν ἀγέλας, ἡχμαλώτευσεν χιλίας ψυχάς, ἐπανῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀπέστειλε πολυάριθμον ἄλλο σῶμα εἰς συγκαμιδὴν τῶν γεννημάτων τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία Δραγομάνου, Καρυῶν καὶ Κρομπισοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἔπαθεν· ἐπάτησε καὶ τὸ Ἰσαρι· ἑκατὸν τῶν ἐν αὐτῷ, κλεισθέντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ἐξορμήσαντες ξιφῆρεις μεσοῦσης τῆς νυκτὸς διεσώθησαν, ἐκτὸς ἐνὸς φονευθέντος καὶ ἐνὸς πληγωθέντος. Οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὸ χωρίον τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Καρυταίνης, ἀρπάζοντες καὶ φθείροντες.

Τὴν δὲ 27 ἐξεστράτευsen ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς ἐν Βερβένοις, διέλυσε καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἤχου μόνου τῶν σαλπίγγων, ἐπανῆλθεν αὐθημερὸν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀφῆσας ἐκεῖ ἰκανὴν φρουρὴν ὑπὸ τὸν Χουσεῖμπεην, τὸν ἀπὸ Κρήτης πρὸ ὀλίγου μεταχομίσαντα εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν νέα στρατεύματα, ἀνεχώρησε τὴν 1 αὐγούστου εἰς Μεσσηνίαν λεηλατῶν καθ' ὁδὸν καὶ καταστρέφων· διερχόμενος

δὲ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταρίου, ἄφησε τρισχιλίους ὡς σκοπιὰν κατὰ τὸ Ἰσάρι.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς εἰς Μεσσηνίαν καταβάσεώς του, ἐπιστάντος τοῦ τρύγου τῶν σύκων, ὑπερτρισχίλιοι Ἕλληνες, φύρδην μίγδην συναχθέντες, ἔπесαν εἰς Νησί, ὅπου ἐστάθμευαν τρεῖς λόχοι ἐχθρῶν, ἐφόνευσαν ὅλους σχεδόν, φονευθέντων καὶ 50 ἐξ αὐτῶν, καὶ συγκομίσαντες τὰ σύκα ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια.

Αἱ ἐπανειλημμένοι ἀποτυχίαι τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν ἀντιπααραταττομένων πρὸς τακτικούς ἀπέδειξαν πασιφανῶς, ὅτι ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσωσιν οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν λογχοφορούντων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐπειθειαν, τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν των. Τόσον δὲ ἡ ἀπειθεια, ἡ ἀταξία καὶ ἡ κατὰχρησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ ἐκορυφώθησαν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐξ αἰτίας τῶν ἐμφυλίων πολέμων παρασυρόντων τοὺς ἐνεχομένους εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας, ὥστε τὸ νόμοτελεστικὸν τὸ ἀπεκάλει λυμεῶνα τῆς πατρίδος (α).

Τοιαύτης οὕσης τῆς καταστάσεως τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔστρεψε σπουδαίως ἡ κυβέρνησις τὴν προσοχὴν τῆς εἰς εἰσγωγὴν ξένου ὑπομισθίου τακτικοῦ καὶ ἔδωκε τῇ ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπῇ διαταγὰς πρὸς εὔρεσιν εἰδικοῦ δανείου πεντακοσίων χιλιάδων λιρῶν εἰς ταχεῖαν ἀποστολὴν τετρακισχιλίων ἄλλοδαπῶν τακτικῶν, εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων, καὶ εἰς μίσθωσιν καὶ διατήρησιν των. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ δὲ βοήθεια αὕτη καὶ βραδεῖα καὶ ἀβέβαιος· διὸ ἐπεμελήθη ὑπεράλλοτε ν' αὐξήσῃ τὸ ἐν Ἑλλάδι τακτικόν της, μῆτε προουδεῖον διὰ τὰς ἀντενεργείας τινῶν τῶν ἀτάκτων μῆτε διατηρούμενον ὡς ἔπρεπεν· ἀλλὰ τὰ παθήματα ἔγειναν μαθήματα, καὶ οἱ ἀποστρεφόμενοι ἄλλοτε αὐτὸ ἐφάνησαν ἤδη ὑπερασπισταὶ του.

Διέτριβε πρὸ πολλοῦ ἐν Ἑλλάδι ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Κάρολος Φαβιέρος, ἐπὶ Ναπολέοντος ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρμόντην ἐντίμως ὑπηρετήσας. Ἀγνωστος καὶ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα ἐπεσχέπετο κατ' ἀρχὰς τὰ ἑλληνικὰ στρατόπεδα, ἀναμιγνύμενος ὡς ἰδιώτης καὶ ἐθελοντῆς πρὸς γινῶσιν τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν διενεεῖτο νὰ ταλαιπωρηθῇ καὶ κινδυνεύσῃ ἀφιλοκερδῶς μέχρι τέλους· ἐπεχείρησε δὲ, πολιορκουμένης τῆς Κορώνης, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, νὰ βλάψῃ τὸ

τείχος ἐν ἐλλείψει πυροβολικοῦ διὰ πυροτεχνημάτων τῆς ἐπινοίας του. Τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀνέδειξεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, λήγοντος τοῦ Ιουνίου, ἀρχηγὸν τοῦ τακτικοῦ, καὶ ἐκανόνισε τὰ τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ, ἀναδείξασα ἱππαρχον μὲν τὸν Regnault de St Jean d' Angely, διαπρέποντα διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς του, γενικὸν δὲ ἐπιμελητὴν τὸν ἐκ Μεδιολάνων κόμητὰ Πόρρον, ἀξιότιμον διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ξενοκρατουμένης πατρίδος του παθήματα του· ἔδωκε δὲ τῷ ἀρχηγῷ καὶ ἐξουσίαν νὰ προβιβάζη τοὺς ἀξιούς, νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ σῶμα κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν, καὶ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς ἐξάσκησιν ὅπου ἐβούλετο· ἐξέδωκε δὲ τὴν 11 Σεπτεμβρίου καὶ περὶ ἀπογραφῆς νόμον· ἔκτοτε τὸ τακτικὸν ἐπρόκοψεν.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Ἰβραήμη ἐκ Τριπολιτσᾶς, οἱ Πελοποννήσιοι βουλὴν ἔβηλαν νὰ περιορίσωσι τοὺς ἐναπολειφθέντας Αἰγυπτίους ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐπ' αὐτῷ συνήλθαν ἐκ νέου οἱ μὲν εἰς Βέρβενα, ὅπου ἔστειλεν ἡ κυβέρνησις τριμελὴ ἐπιτροπὴν ἐπὶ προμηθεῖα τῶν ἀναγκαίων καὶ πληρωμῇ τῶν μισθωτῶν στρατιωτῶν, οἱ δὲ εἰς Ἀλωνισταίναν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἐπάνω Χρέπαν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 12 αὐγούστου, ἐκ συνθήματος τοῦ 15 αὐγούστου ἐν Ἀλωνισταίνῃ Κολοκοτρώνη, ἐκίνησαν οἱ μὲν ἐν Βερβένοις, ἐν οἷς καὶ 30 ἱππεῖς ὑπὸ τὸν Χατση-Μιχάλην Ταλιάνον, πρὸς τὰ Τρίκορφα, κατεχόμενα καὶ αὐτὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ ἀπεδιώξαν τοὺς Ἕλληνας, οἱ δὲ ἐν Ἀλωνισταίνῃ πρὸς τὴν Πιάναν. Οὗτοι πεσόντες αἰφνης εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν ἐχθρῶν ἐφόνευσάν τινας, ἔκλυσαν ἕνα μύλον καὶ ἐπανήλθαν εἰς Ἀλωνισταίναν. Οἱ δὲ ἄλλοι, προπορευομένου τοῦ ὀλιγαρίθμου ἱππικοῦ τοῦ Χατση-Μιχάλη ἐκκληφθέντος ὡς τουρκικοῦ, προσιμίσαν τὴν μάχην συλλαβόντες καὶ φονεύσαντες 5 ἐχθρούς· ἔστησαν δὲ ἐκ τοῦ προχείρου τρία ὀχυρώματα πλησίον ἀλλήλων ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικών καὶ τοὺς ἐπολέμουν· Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων Αἰγυπτίων τινὲς τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ, κατέβησαν καὶ οἱ κατέχοντες τὴν ἐπάνω Χρέπαν Ἕλληνες εἰς βοήθειαν τῶν συστρατιωτῶν, καὶ τὴν β' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἀναψεν ὁ πόλεμος πανταχόθεν. Οἱ Ἕλληνες ὑπερίσχυσαν, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθρούς, ἐσκότωσαν καὶ ἐζώγησαν ἱκανούς, καί, ἑσπέρας γενομένης, οἱ μὲν ὑπῆγαν εἰς Βαλτέτσι, οἱ δὲ ἐπανήλθαν εἰς Βέρβενα. Τὴν δ' ἐπαύριον ὑπῆγαν εἰς Ζαράχω-

σαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς ἐκεῖ μύλους. Ἀνωθεν τῶν μύλων σώζε-
ται παλαιὸν τεῖχος· ἐν αὐτῷ ἐκλείσθησαν οἱ Αἰγύπτιοι μετὰ
τὴν καταστροφὴν τῶν μύλων καὶ ἀντεμάχοντο. Ἐτρεξεν εἰς
βοήθειαν αὐτῶν τὸ ἰππικὸν διὰ τῆς Πιάνας, καὶ βλέπον ὅτι
οἱ Ἕλληνες ἀπεμκρύνθησαν τῆς πεδιάδος, ὥρμησε θαρράλεω-
τερον, ἀλλ' ἐπιπεσόντων τῶν περὶ τὸν Χατση-Μιχάλην, ἤγου-
μένου αὐτοῦ ξιφῆρους, ἐτράπησαν· ἐκινδύνευσε δὲ νὰ συλληφθῇ
καὶ αὐτὸς ὁ Χατση-Μιχάλης, πεσόντος τοῦ ἵππου του, ἐν ᾧ
ἐμάχετο. Τραπέντος δὲ τοῦ ἐχθρικοῦ ἰππικοῦ, ἀπεδίωξαν οἱ
Ἕλληνες τοὺς κατέχοντας τὸ παλαιὸν τεῖχος, ἐφόνευσαν ἱκα-
νοὺς, ἐπῆραν 8 τύμπανα, καὶ κυριεύσαντες τὸ τεῖχος ἤρυν ἐν
αὐτῷ πολλὰ ζῶα καὶ διάφορα πράγματα, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ
τῶν Αἰγυπτίων. Ἐν ᾧ δὲ ἐμάχοντο πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἐμά-
χοντο καὶ κατὰ τὴν Πιάναν καὶ Δαβιάν, ὅπου ἤρίστευσαν
ἐπίσης οἱ Ἕλληνες, καύσαντες ὅλους τοὺς μύλους τῆς Δαβιάς
καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς Πιάνας. Οἱ δὲ φυλάσσοντες αὐτοὺς
ἐκλείσθησαν ἐντὸς ἄλλου παλαιοῦ φρουρίου ἀπέναντι τῶν μύ-
λων τῆς Δαβιάς καὶ δὲν ἔπαθαν ὡς οἱ ἄλλοι, διότι, κλίναντος
τοῦ ἡλίου, ἦλθεν εἰδήσεις ὅτι ὁ Ἰβραήμης ἐπανερχόμενος εἰς
Τριπολιτσάν ἔφθασεν εἰς Σινάνου 5 ὥρας μακρὰν τῆς Δαβιάς,
καὶ ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἔπαυσαν οἱ Ἕλληνες πολεμοῦντες,
ἐξημερώθησαν εἰς Βέροβεν, καὶ μετέβησαν εἰς Ἀγιον Πέτρον
ὡς εἰς θέσιν ὀχυρωτέραν, δύο ὥρας ἀπέχουσιν τῶν Βερβένων.
Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην, καθ' ἣν ἐφονεύθησαν ἱκανοὶ ἐχθροί, ἐφo-
νεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν 15 Ἕλληνες πεζοὶ καὶ 4 ἱπ-
πεῖς. Μεγάλως δὲ ἤρίστευσε τὸ μικρὸν ἐλληνικὸν ἰππικόν, καὶ
θαυμασμοῦ ἄξιος ἐδείχθη ὁ Χατση-Μιχάλης διὰ τὴν εὐτολ-
μίαν του.

Ἐπανερχόμενος δὲ ὁ Ἰβραήμης εἰς Τριπολιτσάν ἀπέκλεισεν
ἐντὸς τινος πύργου τῶν Τρινάσων 70 ὑπὸ τὸν Κώσταν Σουλιώ-
την, ἐκυρίευσε τὸν πύργον διὰ συνθήκης καὶ ἀπέλυσε τοὺς
ἐν αὐτῷ ἀφοπλίσας καὶ λαφυραγωγήσας αὐτοὺς παρὰ τὴν συν-
θήκην. Συγχρόνως ἀπέκλεισε καὶ τοὺς εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ
χωρίου Βρονταμαῦ καταφυγόντας· μὴ θέλοντας δὲ νὰ παραδοθῶ-
σιν, ἀνοίξας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ σπηλαίου ὀπήν, καὶ ἐνρίψας
πυρίτιδας καὶ ἄλλας καυστικὰς ὕλας ἔκαυσε σχεδὸν ὅλους.

Τὴν δὲ 15 εἰσῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας
ἐξεστράτευσε εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μιστραῦ, ἐπάτησε τὴν τοῦ

Ἐλους καίων καθ' ὁδόν, λεηλατῶν καὶ αἰχμαλωτίζων, καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Μακρθονῆσι· ἐγένοντο δὲ καθ' ὁδόν καὶ τινες μικροὶ ἀκροβολισμοί. Τὴν δὲ 23 εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μονεμβασίας, ἠχμαλώτευσεν ἐν Κυπαρισίῳ 800 ψυχὰς ἐντὸς σπηλαίου, καὶ ἐφόνευσέ τινας τῶν ἀνδρῶν. Οἱ δὲ κατὰ τὸν ἅγιον Πέτρον Ἕλληνες, μὴ τολμῶντες νὰ πολεμήσωσι τοὺς ἐχθροὺς κατὰ πρόσωπον, καὶ διακριθέντες εἰς διάφορα ἀποσπάσματα τοὺς παρηκολούθουν καὶ τοὺς ἔβλαπταν κλεπτοπολεμοῦντες.

Καθ' ἧς δὲ ἡμέρας περιώδευεν ὁ Ἰβραήμης, ἐπειδὴ ἡ ἐν Τριπολιτσᾷ ἀπολειφθεῖσα φρουρὰ ἦτον ὀλίγη, ἔκριναν οἱ ἐπὶ τῶν Τρικύρφων στρατοπεδεύοντες τότε περὶ τὸν Λόντον ἄρμοδιαν τὴν περίστασιν εἰς ἄλωσιν τῆς πόλεως δι' ἐφόδου, καὶ ἐζήτησαν ἐπ' αὐτῷ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Ναυπλίῳ διημερεύοντος τακτικοῦ. Τὴν 5 Σεπτεμβρίου πρᾶλαβὼν ὁ Φαβιέρος 400 λοχχοφόρους καὶ δύο ὀρεινὰ κανόνια ἔφθασε τὴν νύκτα εἰς Τρίκορφα, συνενοήθη μετὰ τῶν ἐκεῖ περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος, καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα ὑπῆγεν ἀφανῶς ὑπὲρ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος ἀναμένων τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν, καθ' ἣν προέθεντο οἱ περὶ τὸν Λόντον νὰ προσποιηθῶσιν ἐφοδὸν πρὸς τὸ μεσημβρινὸν ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐφελκύσωσι τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν, ὥστε νὰ εὕρωσιν εὐκαιρίαν οἱ τακτικοὶ καὶ ῥιπθῶσιν ἔσω. Ἄλλ' ἐλθούσης καὶ παρελθούσης τῆς ὀρισμένης ὥρας, οὐτ' ἐφάνησαν οὔτε ἠκούσθησαν, ἀπειθήσαντες εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ, ὥστε οἱ τακτικοὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἄπρακτοι. Τὴν δὲ 10 ἐπανῆλθεν ὁ Ἰβραήμης εἰς Τριπολιτσάν ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς περιοδείας του καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ἐκ νέου πρὸς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ βλάπτων καθ' ὁδὸν καὶ μὴ βλαπτόμενος εἰσῆλθε τὴν 14 εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀρχαδίας, ἔκαυσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τινας οἰκίας, ἠχμαλώτευσεν τὸν Ἀναστάσην Κατσαρόν, ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ Φιλιατρά, τοὺς Παργαλιάνους καὶ τὴν Λυγουδίστην, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, ἀπέστειλεν εἰς Τριπολιτσάν ὑπὸ πολυάριθμον φρουρὰν 800 φορτώματα πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν· ἔλαί δὲ τινες ἐπάτησαν τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Πύργου καὶ τινὰ χωρία τῆς Γαστούνης, ἐφόνευσαν καὶ ἠνδραπόδισάν τινας καὶ ἐπανῆλθαν ἀπρόσβλητοι εἰς τὸ γενικὸν στρα-

τόπεδον. Ἐκτοτε ἔπαυσαν αἱ περαιτέρω ἐπιδρομαὶ καὶ ἐστρατεῖαι τῶν περὶ τὸν Ἰβραήμην.

Λήγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἀντηλλάχθησαν μεσιτεῖα τοῦ Χαμιλτωνος οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμαλωτισθέντες πασάδες, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Γιατράκος οἱ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου κρατηθέντες· ἀντηλλάχθησαν καὶ ἄλλοι αἰχμαλωτοὶ· ἀπέλυσε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς παρ' αὐτῷ δύο υἱοὺς τοῦ Σιέχ-Νεντσήπη καὶ ἄλλους τινὰς συγγενεῖς του ἐπὶ τιμῇ πενήντα χιλιάδων γροσίων.

Μεγάλας ἐλπίδας ὑποταγῆς τῆς Μάνης καὶ ὅλης τῆς Πελοποννήσου ἔδωκεν ὁ Μαυρομιχάλης τῷ Ἰβραήμῃ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας του ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν καὶ ἐπιστεύθη. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀπολυτρώσεώς του, ἀνακαλύψας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν τὰς ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Ἰβραήμην σχέσεις του, καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν νὰ μὴ τὰς διακόψῃ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς κινδυνεύουσης πατρίδος, ἐμελέτησε τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς φόνον του καὶ ἰδιολογήθη πρὸς ἐκτέλεσίν του μετὰ τοῦ Παναγιώτη Χρυσανθοπούλου τοῦ καὶ Κακλαμάνου· εὐρὼν δὲ αὐτὸν πρόθυμον ἐπὶ μόνῃ διατροφῇ τῆς οἰκουγενείας του μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκ τοῦ δημοσίου, τὸν ἐφωδίασε διὰ γράμματος πρὸς τὸν Ἰβραήμην ἀναγγέλλων τὴν ὑποταγὴν τῆς Μάνης καὶ τὴν ὅσον οὕτω ὅλης τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς Μοθώνην. Διενεῖτο δὲ ὁ Κακλαμάνος νὰ φονεύσῃ τὸν Ἰβραήμην ἐγχειρίζων τὸ γράμμα· ἀλλὰ, μὴ λαβὼν ἄδειαν νὰ φέρῃ ὅπλα ἐνώπιόν του, τῷ ἐνεχείρισεν ἀπλῶς τὸ γράμμα καὶ ἐπανῆλθεν ἀπρακτος. Αὐτὸ τοῦτο ἐμελέτησαν καὶ ἄλλοι, πλὴν καὶ αὐτῶν τὰ σχέδια ἐματαιώθησαν. Ἄλλ' ἐπιτρέπεται ἡ δολοφονία τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος; Παρὰ ταῖς παλαιοῖς ἐπετρέπετο καὶ ἡ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος καὶ ἡ τοῦ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους κυβερνῶντος τὴν πατρίδα, ἥτοι τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ δικαίως θεωρεῖται σήμερον οἷαδὴποτε τοιαύτη πράξις ἀνοσίουργία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ'.

Προδοσία Ὀδυσσεώς. - Αὐτομόλῃσις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ. - Τὸ σπῆλαιόν του. - Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. - Ἀναζωπύρῃσις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην. - Ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἡ ΕΦΕΤΕΙΝΗ ἐκστρατεία τῶν Τούρκων εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα παριστάνει νεοφανῆ χαρακτῆρα. Ἐχει θερμὸν ὑπερασπιστὴν καὶ ὁδηγὸν τῆς τὸν ἄλλοτε δεινὸν ἀντίπαλόν της Ὀδυσσεά. Μικροῦ λόγου ἄξια ἦσαν τὰ μεταποιήσαντα τὸν λαμπρὸν ἀθλητὴν τῆς Γραβίδας αἷτια εἰς παραβάτην τοῦ ὅρκου του καὶ εἰς ἀπαρηγῆν τοῦ ἐθνισμοῦ του· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς διαγωγῆς του. Ὅστις ἀνέγνωσε προσεκτικῶς ὅσα περὶ τοῦ ἀνδρὸς διηγήθημεν, παρετήρησεν ὅτι κανόνα τῆς πολιτικῆς του εἶχε πάντοτε τὰ συμφέροντά του. Ἐστερήθη τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀφαρπασθέντος παρὰ τοῦ οἰκείου του Γκούρα· δὲν εὐδοκίμησαν τὰ πολεμικὰ σχέδιά του ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου ἤλπιζε νὰ ἡγεμονεύσῃ· δὲν ἐμισθοδοτοῦντο ἀπὸ τινος καιροῦ οἱ ὑπ' αὐτὸν ὡς οἱ ὑπὸ ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς στρατιῶται· δὲν ἐκλήθη ὡς οἱ ἄλλοι κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, διότι ἡ κυθέρνησις τὸν ὑπώπτευσεν ὡς συνένοχον· ἰδοὺ οἱ λόγοι δι' οὓς ἐμελέτησε νὰ προδώσῃ τὴν μὴ πταίσασαν πατρίδα του· ἀλλ' ἤξευρεν ὅτι, κηρυττόμενος κατ' αὐτῆς, ὀλίγους θὰ εἶχεν ὀπαδοὺς, διὰ τοῦτο ὀρκισθεὶς μυστικῶς πίστιν τῷ σουλτάνῳ ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τῷ δοθῇ ἐν καιρῷ ἡ γενικὴ ὀπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὑπεκρίνετο πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸν Ἕλληνα ἐν γνώσει τῶν Τούρκων, πρὸς οὓς ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ εὐδοκίμουν τὰ ὑπὲρ αὐτῶν σχέδιά του· εἰς ἐνέργειαν δὲ αὐτῶν ἀρμόδιον ἐνόμισε τὸν καιρὸν καθ' ὃν οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦσαν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, πρόφασιν δὲ τοῦ ἐπιβόλου κινήματός του ἤρε τὸ ἀκόλουθον περιστατικόν. Ἀπῆ-

τησεν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀθηναίων ὡς καὶ ἄλλοτε γράσια 15,000 ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὰ ἐξώδευσεν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαιῶν τοῦ φρουρίου· ἀπήτησε καὶ τὴν ἀπόλυσιν ἐμπειρικοῦ τινος χειρουργοῦ Τούρκου εὕρισκομένου ἐν Ἀθήναις καὶ ἠπειλήσε νὰ καύσῃ τὰς ἐλαίας καὶ τὰ σπαρτὰ τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲν εἰσηκούετο. Οἱ Ἀθηναῖοι τῷ εἶπαν καὶ ἄλλοτε καὶ μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς κυβερνήσεως ὅ,τι ἐζήτει παρ' αὐτῶν, διότι καὶ τὸ φρούριον ἦτο τῆς κυβερνήσεως, καὶ ὁ ζητούμενος Τούρκος ἱατρὸς τῆς φρουρᾶς. Τοιαύτην ἀπόκρισιν λαβὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπεφάσισε νὰ πατήσῃ ὡς ἐχθρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ τοῖς μὲν Δερβενοχωρίταις, οὓς ἤθελε νὰ οὐδετερώσῃ, ἔγραψεν ὅτι ἐκίνει κατὰ τῶν Ἀθηναίων, τοῖς δὲ ὁπαδοῖς του εἶπεν ὅτι ἐκίνει κατὰ δύο ἢ τριῶν κατοίκων τῶν Ἀθηναίων καὶ οὕτω προετοιμάσας τὰ πνεύματα ἔστειλε τὴν νύκτα τῆς 2 μαρτίου σύμμικτον τάγμα ἐκ 300 Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, καὶ ἔβλαψε τὰ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας χωρία. Ὁ δὲ Γκούρας, ὅστις εὕρισκετο εἰσέτι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, μαθὼν ταῦτα, ἔτρεξε δρομικὸς εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ἐπανειλημμένη προσκλήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐξεστράτευσεν τὴν 11 κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύς, καὶ τὴν 14 ἔφθασεν εἰς Λεβαδίαν· ἀνεδείχθη δὲ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς ἐξόδου του γενικὸς ὀπλαρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐστρατοπέδευεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν Χαιρωνείᾳ, ἔχων ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του 600 Χριστιανούς καὶ 400 συμμάχους Τούρκους· τὴν δὲ ἀκόλουθον, καθ' ἣν θὰ ἤρχοντο οἱ ἀντιφερόμενοι εἰς μάχην, ἔφυγε διὰ νυκτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ κατέλαβε τὰς Λιθνατάς, παραθαλάσσιον χωρίον τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ταλαντίου καὶ τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του.

Ἐν τούτοις συνέρρευσαν καὶ ἄλλα στρατεύματα τῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Κριεζώτην, τὸν Ρούκην καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς, καὶ ἐστράτευσαν ὅλα τὴν 27 ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσεά καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ προφήτου Ἡλίου, οἱ δὲ τὸν ὑπερκείμενον τοῦ μοναστηρίου Βελισβοῦ λόφον ἡμιώριον ἀπέχοντα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ Ἀπρίλιος ἐκλείσθησαν ἱκανοὶ Τούρκοι καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ τὴν 1 ἀπριλίου προσεβλήθησαν. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν Λιθναταῖς ἐχθροὶ ὅτι οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐκινδύνευαν, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς προσβάλλοντας, τοὺς ἀπεδίωξαν καὶ ἐξήγαγον τὸν Ὀδυσσεά· βλέποντες

δὲ τοὺς περὶ τὸν Κριεζώτην ἐπερχομένους ἐπανήλθαν εἰς τὸ χωρίον, ἀκολουθοῦντος καὶ τοῦ Ὀδυσσεως. Ἀφ' οὗ δὲ ἐμακρύνθησαν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου, τὸ ἀπέλκισαν οἱ Ἕλληνες ἐκ δευτέρου· ἐναπέμειναν δὲ ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἄλλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὀδυσσεως Γκιαννάκης καὶ 70 στρατιῶται, οἵτινες δι' ἑλλειψιν τροφῶν παρεδόθησαν τὴν ἐπαύριον, ὁ δὲ Γκιαννάκης ἀπεστάλη εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐπ' ἐλπίδι νὰ φέρῃ τὸν ἀδελφὸν τοῦ εἰς μετάνοιαν. Οἱ Ἕλληνες, κυριεύσαντες τὸ μοναστήριον, ἐπολιόρκησαν τὰς Λιβανάτας.

Πρὸ τῆς ἐν τῷ μοναστηρίῳ δὲ μάχης, ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε γράψῃ τοῖς ἐν Ζητουνίῳ ἐχθροῖς, Ἀμπάζπασα καὶ Μουστάμπεη, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην ἐμελέτησε ν' ἀποχωρισθῇ, εἴτε διότι τοὺς ὑπώπτευεν, εἴτε διότι οἱ γνωστότεροι καὶ οἰκειότεροί του, ἰδόντες αὐτὸν ἄκραντα ὅπλα κατὰ τῆς πατρίδος τὸν ἐγκατέλιπαν· ἤλπιζε δὲ ἀναμφιβόλως καὶ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Γκούρα πεποιθὼς ἐπὶ τῇ παλαιᾷ σχέσει τῶν καὶ ἐφ' ἧς τῷ εἶπεν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὁ πρὸς αὐτὸν σταλεὶς ἀδελφὸς του. Διὰ τοὺς λόγους ταύτους παρέλαβε τὴν 7 τοὺς περὶ αὐτὸν Χριστιανούς, καὶ προσποιηθεὶς ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ παρατηρήσῃ θέσεις τινὰς ἀπεχωρίσθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν. Οἱ δὲ ἐν Λιβανάταις Τούρκοι, βεβαιωθέντες περὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀπιστίας τοῦ Ὀδυσσεως, ἐθανάτωσαν τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀλίγους Χριστιανούς.

Ὑποπτος ὁ Ὀδυσσεὺς, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, ἐφρόντισεν, ἐν ᾧ ἐξουσίαζε τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν, περὶ τινος ἀσφαλοῦς καταφυγίου ἐν καιρῷ ἀνάγκης, καὶ ἐξελέξατο τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασοῦ Κωρύκιον (α), κοινῶς Σφραντσύλι, σπήλαιον εὐρυχωρότατον καὶ καταλληλότατον, ἔστησεν ἄνωθεν αὐτοῦ κανόνια, εἰσέφερε τροφάς, πολεμεφόδια καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον, κατέθεσε τὰ πράγματά του, ἐναπέθεσεν ἐξ οὗτο ἐμελέτησε τὴν προδοσίαν τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὸ παρέδωκεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του εἰς τὸν Τρελώνην νυμφευθέντα τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν του. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ διάδοχος τοῦ Ὀδυσσεως Γκούρας νὰ διαδεχθῇ καὶ τὸ σπήλαιόν του, ἔφερεν αὐτὸν ἐκεῖ ἵνα δώσῃ τὴν περὶ τῆς παραδόσεως αὐτοῦ διαταγὴν του· ἀλλ' ὁ Τρελώνης δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ προφασίζόμενος ὅτι ὤφειλε νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς ὅντινα διέταττεν ἡ κυβέρνησις, καὶ διανοούμενος νὰ τὸ κρατήσῃ αὐτός.

Ὁ δὲ Ὀδυσσεὺς, ἀφ' οὗ διέμεινε μέχρι τινὸς ἐν τῷ στρατο-

πέδῳ τοῦ Γκούρα ἀνενόχλητος, ἐστάλη εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Ἐλικῶ-
νος μοναστήριον τοῦ Δομποῦ, μετεκομίσθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν
ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐφυλακίσθη ἐν τῷ ἐκεῖ πύργῳ, ἐβασκ-
νίσθη πρὸς ἀνκαλύψιν τῆς περιουσίας του, καὶ τὴν νύκτα
τῆς 4 ἰουλίου ἐπνίγη καὶ ἐρρίφθη νεκρὸς ἄνωθεν τοῦ πύργου·
εὑρέθη δὲ τὸ πτώμα του τὴν ἐπιούσαν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου
ἐδάφους τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Ἄλλ' ἐχρειάζετο ἡ
μιαιφονία νὰ περικαλυφθῇ· διό, παρχμορφώσαντες οἱ ἔνοχοι τὴν
κλήθειαν, διέδωκαν ὅτι ἐκόπη τὸ σχοινίον δι' οὗ ἐδέθη αὐτόρμη-
τος ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπὶ σκοπῷ νὰ δραπετεύσῃ κοιμωμένων τῶν φυ-
λασσόντων αὐτόν, καὶ ὅτι πεσὼν κατὰ γῆς ἀπέθανεν· ἠθέλησαν
δὲ νὰ δικαιώσωσι τοὺς λόγους των καὶ δι' ἱατρικῆς νεκροψίας,
ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν οὐδὲν ἐξήχθη εἰς περικάλυψιν τῆς μιαιφονίας.

Ζῶντος τοῦ Ὀδυσσεως, ἐπροσπάθησεν ἡ κυβέρνησις νὰ λάβῃ
ὑπεξούσιον τὸ σπήλαιόν του· ἀλλ' ἰδιαιτέραν κατέβαλεν εἰς
τοῦτο φροντίδα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, διότι ὁ κάτοχος αὐ-
τοῦ Τρελώνης ὄχι μόνον ἠπειθήσε κληθεὶς νὰ τὸ παραδώσῃ,
ἀλλὰ κατηγορεῖτο καὶ ὡς ἐπιβούλους σχέσεις ἔχων πρὸς τοὺς
Τούρκους. Διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι Σκωτὸς τις Φέντων, ὅστις ὑπε-
σχέθη νὰ τὸ ἀφαρπάσῃ καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὴν κυβέρνη-
σιν ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ διὰ παντὸς θεμιτοῦ ἢ ἀθεμίτου
τρόπου· ἔκλινεν ἄξιοκατακρίτως ἡ κυβέρνησις τὸ οὗς, καὶ ὁ
πονηρὰ βουλευόμενος παρέσυρεν εἰς τοὺς δολοφόνους σκοποὺς
τοῦ εὐαπάτητόν τινα νέον Ἀγγλον Βιτκόμβον ἐξ ἀγαθῶν γο-
νέων, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ σπήλαιον ὡς ἤδη φίλος τοῦ Τρελώνη,
συνεισῆγαγε καὶ τὸν συνωμότην του. Ἐν μίᾳ δὲ τῶν ἡμερῶν,
καθ' ἣν καὶ οἱ τρεῖς ὥπλασκοῦντο σκοποβολοῦντες, μεθυσας ὁ
Βιτκόμβος ἐπυροβόλησε, κατὰ προτροπὴν τοῦ Φέντωνος, τὸν
Τρελώνην ὀπισθεν αὐτοῦ ἰστάμενος, καὶ τὸν ἐρρίψε κατὰ γῆς.
Εἰς τότε τῶν παρόντων ἄλλογενῶν στρατιωτῶν τοῦ Τρελώνη,
μὴ ἰδὼν τὸν πυροβολήσαντα, ἀντεπυροβόλησε τὸν Φέντωνα ὑπο-
θέσας αὐτὸν φονέα καὶ τὸν ἐθανάτωσεν. Ὁ Βιτκόμβος ἔφυγεν,
ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου εἰσεκομίσθη, ἐδεσμεύθη
καὶ ὠμολόγησε τὰ πάντα. Ὁ Τρελώνης παρὰ πᾶσαν προσδο-
κίαν ἰάθη καὶ γενναϊότητι φερόμενος ἀπέλυσε τὸν δέσμιόν του
ὡς γενόμενον ἀπλοῦν ὄργανον τῆς ἐπιβουλῆς ἄλλου· παραλα-
βὼν δὲ τὴν γυναῖκά του ἐξῆλθε τοῦ σπηλαίου ἀνενόχλητος
μεσιτεῖα τοῦ Χαμιλτῶνος καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Κεφαλληνίαν.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα παρέλαβεν ἡ κυβέρνησις τὸ σπήλαιον καὶ ἀπέλυσεν ἀνεπηρέαστους τοὺς ἐν αὐτῷ οἰκίους τοῦ Ὀδυσσεύς.

Ἐν τούτοις, οἱ περὶ τὸν Ἀμπαζπασαν καὶ Μουστάμπεην ἐν Ζητουνίῳ Τοῦρκοι ἤκουσαν πρόθυμοι τὴν πρὸ τῆς πρὸς τοὺς Ἑλλήνας αὐτομολήσεως τοῦ Ὀδυσσεύς πρόσκλησίν του, καὶ ἐπέρασαν τὴν 5 ἀπριλίου τὸν Σπερχεῖόν. Ἦσαν δὲ δισχίλιοι Ἀπρίλιος πεζοὶ καὶ ἱππεῖς σύροντες καὶ δύο κανόνια. Μαθόντες δὲ τὸν ἐρχομὸν αὐτῶν οἱ καὶ μετὰ τὴν αὐτομολήσιν τοῦ Ὀδυσσεύς πολιορκοῦντες τὰς Λιβανάτας Ἑλλήνες, ἄφησαν ὀλίγους ἐπὶ τῆς πολιορκίας, καὶ οἱ πολλοὶ ἐπεστράτευσαν ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ συνῆψαν δύο μάχας, τὴν μὲν κατὰ τὴν Δαύλιαν τὴν 7, τὴν δὲ κατὰ τὸ Τουρκοχωρί τὴν 11, καθ' ἃς ὑπερίσχυσαν, καὶ τοὺς ἐμπύδισαν νὰ προχωρήσωσιν, ὡς ἐμελέτων, εἰς Σάλωνα, προκαταλαβόντες τὴν Ἀμπλιανην, καὶ ἀναγκάσαντές τους νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐν τῷ Παληοχωρίῳ, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι πολλοῦ. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ ἐλύθη ἡ πολιορκία τῶν Λιβανάτων, διότι οἱ ἐκεῖ Τοῦρκοι, ἰδόντες, ὅτι οἱ ἐναπολειφθέντες εἰς πολιορκίαν Ἑλλήνες ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἀδύνατοι, ἐξώρμησαν διὰ μέσου αὐτῶν ἀβλαβεῖς.

Ἐν ᾧ δὲ συνέβαιναν ταῦτα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἄλλοι Τοῦρκοι, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν κεχαγιαμπεην τοῦ Ροῦμελη-βαλεσῆ, ἐπесαν αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Σεργοῦλαν, χωρίον τοῦ Μαλανδρίνου, μηδενὸς ὑποπτεύοντος ταιαύτην ἐπιδρομὴν. Προεστὼς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἦτον ὁ Παπᾶ Γεώργιος Πολίτης. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς συχνῆς θαλασσινῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, πολλάκις αἱ Ἀρχαὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ κυβέρνησις δι' αὐτοῦ ἀνταπεκρίνοντο, καὶ δι' αὐτοῦ ἐστέλλοντο εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα πολεμαφῶδια καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα. Εἰς ἀρπαγὴν ταιούτων εἰδὼν καὶ εἰς γνῶσιν τῶν ἐγγράφων ἐπесαν ὡς ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο οἱ ἐχθροὶ τὴν 17, ἐπάτησαν τὸν Πύργον τοῦ Παπαπολίτη, τὸν ἐγύμνωσαν, τὸν ἔκαυσαν, ἤχημαλώτευσαν τινας, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἐγγόνους του, ἀνέβησαν ἔπειτα κατὰ τὰ Κράβαρα, προσεβλήθησαν τὴν 22 ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σαφάκαν κατὰ τὴν Παπαδικὴν, ὑπερίσχυσαν, ἐπανῆλθαν εἰς τοῦ Μαλανδρίνου καὶ ἔκαυσαν τὴν Βιτρινίτσαν. Ἐν τούτοις ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς καὶ οἱ πλείστοι τῆς φρουρᾶς τῆς Ναυπάκτου, καὶ ὅλοι,

Μάτο: πεζοὶ καὶ ἵπποις, ὡς τρισχίλιοι, ἐξεστράτευσαν τὴν 4 μαΐου εἰς κυρίευσιν τῶν Σαλώνων. Μαθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὀπλοφόροι τὴν αἰφνίδιον ἐπάνοδον τοῦ ἐχθροῦ εἰς Βιτρινίτσαν, καὶ ὑποπτεύσαντες τὴν μελετωμένην εἰς Σάλωνα ἀνάβασιν τοῦ ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ χωρίον τῆς Πεντῶρης τρεῖς ὥρας ἀπέχον τῶν Σαλώνων, ἀλλὰ, πρὶν τοποθετηθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσιν ὡς ἔπρεπεν, ἐπέπεσαν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ἔτρεψαν καὶ καιρίως τοὺς ἐβλαψαν. 160 ἐφονείθησαν, ἐπληγώθησαν, καὶ ἡχμαλωτίσθησαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων, οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρησαν ἀνεμπόδιστοι, καὶ εἰσῆλθαν εἰς Σάλωνα. Οἱ δὲ δυστυχεῖς κάτοικοι, μηδὲν τοιοῦτον ὑποπτεύοντες καὶ καταγινόμενοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των, ἐξεπλάγησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθρούς· καὶ οἱ μὲν γονεῖς ζητοῦντες τὰ τέκνα, τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, καὶ ὅλοι καταλείποντες τὰ πράγματα των ἔτρεχαν δρομαῖοι οἱ μὲν πρὸς τὰ ὄρη, οἱ δὲ πρὸς τὰ παραθαλάσσια εἰς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς ἢ τῆς αἰχμαλωσίας, οἱ πλεῖστοι δὲ αὐτῶν πρὸς τὸ Λευτράκι, ὅπου κατέφυγε καὶ ἡ πρό τινος κειροῦ σταλεῖσα παρὰ τῆς κυβερνήσεως εἰς διοίκησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐδρεύουσα ἐν Σαλώνοις ἐπιτροπή. 150 ἐσκοτώθησαν, 300 γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἡχμαλωτίσθησαν, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει διηρπάγησαν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς κυρίευσως τῶν Σαλώνων, οἱ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου· ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ Παληοχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἀμπαζπασαν καὶ Μουστάμπειν πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἡχμαλώτευσαν καθ' ὁδὸν 150 γυναῖκας καὶ παιδιὰ τῶν Μαυρολιθαριτῶν, ἔκαυσαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, καὶ, τούτων γενομένων, οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ναυπάκτου πεσόντες εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀμπαζπασαν καὶ Μουστάμπειν πατήσαντες τὸ χωρίον, Λευκαδίτι, πρὸς αἰχμαλώτισιν τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων καὶ εὐρόντες σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ παθόντες, ἐπανῆλθαν τὴν 17 εἰς Σάλωνα, ὅπου καὶ διέμειναν.

Ἡ δὲ κυρίεσις τῶν Σαλώνων κατετρόμαξε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς ὄρη, εἰς σπήλαια καὶ εἰς ὅπας τῆς γῆς, οἱ δὲ εἰς τὰς παρακειμένας νήσους. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ διασπαρέντος πανικοῦ τούτου φόβου, ἡ ἔξοδος ὀλίγων Τούρκων ἐκ τῆς Εὐβοίας εἰς τὰ ἀντικρὺ παρὰ

λια τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ λεηλασίᾳ ἔβαλε τοὺς Ἀθηναίους ἀνω κάτω. Αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ οἱ ἀπόλεμοι τῶν ἀνδρῶν κατέφυγαν εἰς Σαλαμῖνα· ἡ δὲ κυβέρνησις, ἐνασχολούμενου τοῦ Γκούρα κατὰ τῶν ἐν Σαλῶνις Τούρκων, διέταξε χιλίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Βάσσον εἰς φύλαξιν τῆς πόλεως.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐκαίετο ἡ Βιτρινίτσα, οἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Στερεοελλαδίτῃ, οἱ μετὰ τὴν τρυπὴν τῶν ἐν Κρεμμυδίῳ ἐπ' ἀνερχόμενοι εἰς τὴν στερεάν Ἑλλάδα, ἔφθασαν εἰς Βοστίτσαν, καὶ μὴ εὐρόντες πλοιάρια εἰς διαπόρθμευσιν ᾤδυσαν τὴν εἰς Κόρινθον παραλίαν ὁδόν, καὶ φθάσαντες εἰς Λουτράκι διεπορθμεύθησαν εἰς Δίστομον τὴν 9 πρὸ μεσημβρίας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν χίλιοι τῶν ἐν Σαλῶνις Τούρκων ἐξήλθαν εἰς καταστροφὴν τῶν πλησιοχώρων μερῶν καὶ εἰς λεηλασίαν· ἔκαυσαν τὴν Κεσφίναν, καὶ ἐπροχώρησαν εἰς Δίστομον, ὅπου ἰδόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὰ στερεοελλαδίτικὰ στρατεύματα, ἅτινα ὑπέθεταν εἰσεῖτι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξεπλάγησαν. Οὐδὲν ἤττον ἐξεπλάγησαν καὶ ἐκείνα ἰδόντα ἄνευ παραμικρᾶς προειδοποιήσεως ἐχθροὺς ἐνώπιόν των. Ἀκίνητοι ἔμειναν μέχρι τινὸς καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τούρκοι σκεπτόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου. Οἱ Ἕλληνες βλέποντες μετ' ὀλίγον τοὺς Τούρκους ἐτοιμαζομένους νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἐπέπεσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι πρὸς τὴν Κεσφίναν· ἀλλὰ, παρακολουθούντων τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' ἐκεῖ διέμειναν καὶ ἐπανήλθαν εἰς Σάλωνα. Ἐσκοτώθησαν 7 Ἕλληνες ἐπὶ τῆς καταδιώξεως καὶ 2 ἐπληγώθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ νεώστι ἐλθόντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνήλθαν καὶ ἐσκέφθησαν περὶ τοῦ πρακτέου, μετέβησαν οἱ μὲν περὶ τὸν Κριεζῶτην καὶ τὸν Βάσσον εἰς Ἀττικὴν πρὸς φύλαξιν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀπὸ ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Τούρκων, οἱ δὲ περὶ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν Τσαβέλλαν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα· ἀπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ἅλοι περὶ τὰ Σάλωνα, ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροί· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Γκούραν ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ἐπάνωθεν τῆς πόλεως μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλίου, οἱ δὲ Σουλιῶται ἐν τῷ μετοχίῳ τῆς μονῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς μονῆς ὄρους πρὸς ἐπιτήρησιν καὶ ὁπωσοῦν περιορισμὸν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐπερδύμενον παρῆλθε μετὰ τὰ κατὰ τὸ Δίστομον συμβάντα, καθ' ὃ Χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι δὲν συνεκρούσθησαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἡλαττώθη, ἀποσπασθέντων τῶν περὶ Καραϊσκάκην, Τσαβέλλαν, Βάσσον καὶ Κριε-

Ἰούλιος

ζώτην, καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπομεινάντων περιεφέροντο ἀπροφύλακτοι εἰς τὰ πλησίον χωρία ἐπὶ συλλογῇ τροφίμων, οἱ ἐν Σαλῶναις Τοῦρκοι ἐβουλεύθησαν νὰ πέσωσιν εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν Χριστιανῶν αἰφνης πανστρατιᾷ, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα, διότι τρεῖς ἦσαν καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἐναντίων κατεχόμεναι θέσεις, ἐστράτευσαν πρὶν ἐξημερώσῃ ἡ 17 ἰουλίου οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ μονῇ, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς ὑπεράνω τῆς μονῆς, καὶ τινες ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ μετοχίῳ. Ἐκ τῶν τελευταίων δὲ τούτων ἐξεκόπησαν τινες καθ' ὁδὸν καὶ ὑπῆγαν τὴν νύκτα εἰς Κωλοβάτας ἐπὶ συλλογῇ καρπῶν· διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὑπῆγαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον καὶ οἱ πλείστοι τῶν κατεχόντων τὸ μετόχιον καὶ τὰ ὑπεράνω τῆς μονῆς ὀχυρώματα μηδამῶς ὑποπτεύοντες τὴν ἐκδρομὴν τῶν Τούρκων. Ἐξ αἰτίας ταύτης συνηντήθησαν ἀπροσδοκῆτως Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι εἰς τὸ χωρίον καὶ συνεκρούσθησαν· ὁ δὲ πυροβολισμὸς εἰδοποίησε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἐγγύς, καὶ τοὺς ἄλλους Τούρκους ὅτι ἡ μυστικὴ τῶν ἐπιδρομῇ ἀνεκαλύφθη.

Ἐν τούτοις, οἱ ἀπόντες τοῦ μετοχίου Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς αὐτὸ ἐν καιρῷ, καὶ, πρὶν ἐφορμήσωσιν οἱ Τοῦρκοι, ἐφώρμησαν, τοὺς ἐπολέμησαν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν. Τριακῆσιοι ἦσαν οἱ φυλάττοντες συνήθως τὰ ἐπάνωθεν τῆς μονῆς ὀχυρώματα, ἀλλὰ, καθ' ἣν ὥραν ἐπέπεσαν οἱ Τοῦρκοι, ἦσαν μόνον 70, διότι οἱ προεξεληθόντες εἰς ὀπωρισμὸν δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐπκνέλωσι· διὰ τοῦτο ἐκυριεύθησαν ταῦτα εὐκόλως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐφονεύθησαν 11 Ἕλληνες καὶ ἐζωγρήθησαν 3, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργης Κοσμάς, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πυρὸς τῶν ἐν τῇ μονῇ συνασπλητῶν. Ἀδιάκοπος δὲ καὶ βαρὺς ἦτον ὁ πόλεμος καὶ πρὸς τὴν θέσιν τῆς μονῆς, ὅπου ἐπέπεσαν οἱ πλείότεροι τῶν Τούρκων, καὶ τόσον ἐπλησίασαν, ὥστε ἐκυρίευσαν τὴν ἔμπροσθεν τῆς τοιχοκλειστοῦ ἀμπελον, καὶ ἐπολέμουν τοὺς ἐχθρούς τῶν ἐκεῖθεν στήσαντες ἔμπροσθεν αὐτῶν τὰς σημαίας τῶν ἄλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ἐξεκόπησαν 170 Σουλιῶται ἐκ τῶν ἐν τῷ μετοχίῳ, ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἐν τῇ μονῇ, καὶ φθάσαντες πλησίον τῶν ἐχθρῶν καθημένων ἐντὸς τῶν ἐν τῇ ἀμπέλῳ ὀχυρωμάτων, ἐφώναξαν «Σηκωθῆτε» αἰς νὰ καθήσωμεν ἡμεῖς». Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ὕβρισαν, οἱ Σουλιῶται ἠρεθίσθησαν, ἐπυροβόλησαν, καὶ ἐπέπεσαν, προηγουμένου τοῦ ἀξίου τοιούτων πολεμιστῶν Δράκου ἀπεκρύπτετο δὲ

ἡ μικρότης τοῦ ἀριθμοῦ των ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ ὑπὸ τοὺς περὶ τὸ νυκτοπολεμεῖν ἐπιδειξίους τρόπους τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκφοβηθέντες οἱ Τοῦρκοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίῳ ταύτῃ καὶ ἀκαθέκτῳ ὀρμῇ, ἤρπασαν τὰς σημαίας των, ἀνεχώρησαν, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι, καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὰ ἄνωθεν τῆς μονῆς ὀχυρώματα. Οἱ δὲ Σουλιῶται ἤνοιξαν ταιουτοτρόπως τὴν ἀποκλεισθεῖσαν μονὴν καὶ ἀπήλλαξαν τοὺς συναδέλφους των τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Τοῦτου δὲ γενομένου, 40 τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Δράκον ἐπρόβαλαν νὰ πέσωσι τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπὶ τινὰ ἄλλα ἐχθρικὰ ὀχυρώματα κατῶθεν τῆς μονῆς, ἂν ἤθελαν καὶ ἄλλοι νὰ συναγωνισθῶσιν 150 τῶν ἐντὸς τῆς μονῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Γκούρας, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ τοὺς συνοδεύσωσιν· ἀλλ' ἰδόντες τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἐκ τοῦ πλησίον παρητήθησαν. Μόνοι δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δράκον 40, πλήρεις τόλμης, ἐπέπεσαν, πέντε ἐχθρικὰ ὀχυρώματα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐπάτησαν, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ἔτρεψαν· ἀλλ' οἱ ἐν τῷ ἔκτῳ παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐπελθόντες ἦσαν τόσον ὀλίγοι, ἀντέστησαν, καὶ πολεμοῦντες καὶ ἐλέγχοντες μεγαλοφῶως τοὺς συναδέλφους των φεύγοντας ἀπέμπροσθεν τώσων ὀλίγων, τοὺς ἐθάρρυναν, ἐπανέφεραν πολλοὺς αὐτῶν εἰς τὰς θέσεις των, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ ἐπικναστροφῇ των ἔνεστάλησαν. Τὴν αὐτὴν νύκτα οἱ Τοῦρκοι ἐπικνήθησαν εἰς Σάλωνα· καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ μονῇ Ἕλληνες ἄφησαν τὴν θέσιν ἐκείνην, ὡς ἐπικίνδυνον, οἱ δὲ Σουλιῶται καὶ τινες ἄλλοι, συναριθμούμενοι 1200, διετήρησαν τὴν τοῦ μετοχίου. Ὅλοι δὲ οἱ πεσόντες Ἕλληνες ἐπὶ τῶν συμπλοκῶν τῆς 17 ἦσαν 35, οἱ δὲ ζωγρηθέντες 3, οἵτινες ἐδραπέτευσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ διεσώθησαν εἰς τὸ ἐν τῷ μετοχίῳ στρατόπεδον. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐκάθησαν ἀργοί, καὶ ἐνεδρεύοντες ἐβλαπταν τοὺς ἐχθροὺς. Ἀποσιωπῶντες συντομίαι χάριν τὰς ὀλιγωτέρου λόγου ἀξίας ἄλλας ἐνέδρας των ἀναφέρομεν τὴν ἐξῆς. Οἱ Τοῦρκοι διετήρουν καὶ ἄλλας θέσεις καὶ τὴν τῆς Τοπόλιας. Ἐπιφωσκούσης τῆς ἡμέρας τοῦ μπαϊραμίου, καθ' ἣν ἔμελλεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς ἐκείνης νὰ ὑπάγῃ εἰς Σάλωνα πρὸς χαίρετισμόν τοῦ πασᾶ, ὁ Θανάσης Ντούσας, παραλαβὼν ὀλίγους συμπατριώτας του, κατέβη εἰς τὴν μεταξύ Τοπόλιας καὶ Σαλώνων

πεδιάδα πρὸς τὸ μέρος ὅπου ὑψαῦνται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ δύο βράχοι, καὶ κατέλαβε τὸ ἐκεῖ σωζόμενον ἐρείπιον τοῦ μύλου καὶ ἐν ἄλλο ἀντικρὺ αὐτοῦ πρὸς τὴν Τοπόλικν. Τὸ πρῶτ' ὄλος ἀργυροστόλιστος ὁ ἀρχηγὸς τῆς ῥηθείσης φρουρᾶς καὶ ἐν λαμπρᾷ συναδίᾳ διαβαίνων ἔπесεν εἰς τὴν ἑνεδραν, ἐφονεύθη καὶ ἐσκυλεύθη. Μαθοῦσα ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Τοπόλικς φρουρὰ τὸ γεγονός ἐκινήθη κατὰ τῶν φονέων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς· ἀλλ' οὗτοι, πρὶν φθάσωσιν ἐκεῖνοι, ἐπανῆλθον ἀβλαβεῖς εἰς τὸ μετόχιον.

Ὀκτώβριος

Μεσοῦντος δὲ τοῦ ὀκτωβρίου, μαθόντες οἱ ἐν μετοχίῳ, ὅτι οἱ ἐν Σκλῶνις ἐπροσδόκουν τροφὰς ἐκ Ζητουνίου, προκατέλαβαν τὴν Σκάλαν· ἀλλ' ἀντὶ φορτηγῶν ζῶων ἐφάνησαν ἐρχόμενοι τὴν 23 διακόσιοι Τοῦρκοι ἐκ τῶν φυλαττόντων τὴν Ἀμπλιανην ἐπὶ σκοπῷ νὰ διαβῶσιν εἰς Σάλωνα, καὶ πεσόντες αἰφνης ἐπὶ τὴν προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευσαν τὸν ἀξιωματικὸν Κολοκύθαν καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἄλλους· ἀλλὰ προχωροῦντες ἀπήντησαν ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν καὶ ὡπισθοδρόμησαν εἰς Ἀμπλιανην· ἐπανῆλθον δὲ μετὰ τὴν συνάντησιν ταύτην εἰς τὸ μετόχιον καὶ οἱ προκαταλαβόντες τὴν Σκάλαν. Οἱ Τοῦρκοι καθ' ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας των συνείθιζαν ν' ἀναχωρῶσιν εἰς τὰ ἴδια ἐπὶ τῆς ἐορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου «Μέγαν εὐρατο ἐν τοῖς κινδύνοις» ἐψάλλετο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐν ἁγαλλιᾷ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς τὸ ἀποδημητήριον τῶν ἐχθρῶν, καθὼς ἐψάλλετο ἐν κατηφείᾳ τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, διότι τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ ἐκινεῖντο αἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ ταύτην συνήθειαν ἀνεχώρησαν καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι Τοῦρκοι καὶ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν 25, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ βίᾳ ἐξ αἰτίας ψευδῶν τινῶν ἐπιφόβων εἰδήσεων, ὥστε ἄφησαν ἐν Σαλῶνις ἐπὶ τῷ ἀναχωρισμῷ δύο κανόνια καὶ μέρος ἀποσκευῶν· δὲν ἐπρόφθασαν δὲ νὰ προειδοποιηθῶσιν ἐν καιρῷ μηδὲ τοὺς ἄλλοι συναδέλφους των· διὰ τοῦτο 56 ἀποπλεύσαντες τῆς Ναυπάκτου ἀπέβησαν πάντῃ ἀνύποπτοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς 25 εἰς τὸν λιμένα τῶν Σαλῶνων, ἐξ ὧν 4 ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων.

Οὐδαμῶς ἐδικαίωσεν ὁ Γκούρας τὰς προσδοκίας τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ὡς ἀρχηγὸς τῶν ὀπλῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνεδέχθη νὰ στρατολογήσῃ ἐξακισχιλίους

καὶ προφυλάξῃ δι' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πά-
σης προσβολῆς τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἔκθεσις τῆς ἐκ-
στρατείας ὀφείλεται τοῖς Σουλιώταις.

Ἐν ᾧ δὲ ἔπασχεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἔχρουσα ἐν κόλποις τὸν ἐχθρόν, οἱ Κρήτες ἐπεχείρησαν ν' ἀναζωπυρήσωσι τὴν πρὸ διετίας καθ' ὅλην τὴν Κρήτην σθεσθεύσαν ἐπανάστασιν, καὶ λήγοντος τοῦ Ιουλίου στρατολογηθέντες ὡς 600 ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καλλέργη διεβιβάσθησαν ἐκ Ναυπλίου εἰς Μονεμβασίαν, ὅπου συμπληρωθέντες εἰς 1300 συναπέπλευσαν ἐφωδιασμένοι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ 18 πλοιαρίων καὶ τῆς Τερψι-χώρης, γολέττας τοῦ Τομπάζη, ἵνα ἀποβῶσιν αἰφνης εἰς τὰ ἀρκετοδυτικὰ παράλια τῆς Κρήτης πρὸς ἄλωσιν τῶν φρουρῶν Γραμβούσης καὶ Κισάμου· ἀλλ' ἐπελθούσης θυέλλης, διεσκαρπίσθησαν τὰ πλοιαρία, καὶ δύο ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχουν.

Μιχαήλ τις Ἀρετᾶς Κρήης μετεκόμιζε συνήθως εἰς τὰ πα-
ράλια ταῦτα ἐκ Πελοποννήσου τρόφιμα πρὸς πώλησιν, καὶ ὡς
ἐκ τούτου ἦτο γνώριμος τῷ φρουράρχῳ τῆς Γραμβούσης. Μα-
θόντες τινὲς τῶν εἰς Κύθηρα καταφυγόντων Κρητῶν τὰς σχέ-
σεις ταύτας τοῦ συμπατριώτου των, τὸν ἔπεισαν νὰ τοῖς χρη-
σιμεύσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος ὡς κατάσκοπος, καὶ τοιοῦτο-
τρόπως ἐμάνθαναν τὰ τῆς Γραμβούσης. Κατέπλευσεν ὁ Ἀρε-
τᾶς μιᾷ τῶν ἡμερῶν εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα κακῶς ἔχων, ἐπελ-
θούσης ἐπὶ τοῦ διάπλου του τρικυμίας, καὶ διενευκτέρευσε παρὰ
τῷ γνωστῷ του φρουράρχῳ. Παρατηρήσας δὲ ὅτι ὀλιγώτατοι
ἦσαν οἱ φρουροί, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν· ἦτο δὲ ἡ τελευταία ἡμέρα
τοῦ μηνός. Ἀνύποπτος ὁ φρούραρχος τῷ εἶπεν, ὅτι 60 ἦσαν ὅλοι
οἱ φρουροὶ καὶ ἀντηλλάσσοντο κατὰ μῆνα, ἀλλ' οὔτε ἤρχοντο
εἰς τὸ φρούριον οὔτε ἀνεχώρουν ὅλοι ὁμοῦ· ὅτι καθ' ὅσον μὲν
ἐπλήθουνεν ἡ σελήνη, ἐπλήθυνε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φρουρῶν· καθ'
ὅσον δὲ ὀλιγόστευεν αὕτη, ὀλιγόστευε καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν
καὶ κατήντα εἰς 5 ἢ 6 πρὸ τῆς νεομηνίας. Μαθόντες ταῦτα οἱ
ἐν Κυθήροις καὶ ἰδόντες τὴν 31 τὰ ἑλληνικὰ πλοίαρια θαλασ-
σοποροῦντα πρὸς τὴν Κρήτην, ἀπέπλευσαν αὐθημερόν, ὅλοι 17,
ἡγουμένου τοῦ Ἀναγνώστη Παναγιώτου (β'), ἐξημερώθησαν εἰς
τι παράλιον τῆς Κρήτης, καὶ διέμειναν ἐκεῖ ἀφανεῖς ὅλην τὴν
ἡμέραν. Βασιλεύοντας δὲ τοῦ ἡλίου ἀνήχθησκν, καὶ μίαν ὥραν
πρὶν φέξῃ κατευοδώθησαν εἰς ἄγιον Σοῦζον ἀντικρὺ τῆς Γραμ-
βούσης· ἡμέρας δὲ γενόμενης, ἀποβάντες εἶδαν ἔμπροσθέν των

ἄνθρωπον καὶ παρέχει σκηνήν. «Τίς σύ», ἠρώτησαν, «καὶ τίς
 « ἡ σκηνή; » «ἐγὼ εἰμαι», ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος, «Χριστιανός,
 « ὑπηρέτης τοῦ φρουράρχου, καὶ ἐπειδὴ ἐφάνησαν χθές πλοια-
 « ρια, καὶ τὸ φρούριον δὲν ἔχει φύλακας, ἐφοβήθη ὁ φρούραρ-
 « χος, ἀπεβίβασε τὴν γυναῖκά του ὑπὸ τὴν σκηνήν ἐκείνην καὶ
 « διέταξε κ' ἐμὲ νὰ μένω παρ' αὐτῇ εἰς ὑπηρεσίαν της». «Καὶ
 « διὰ τί δὲν ἔχει φύλακας τὸ φρούριον;» ἠρώτησαν ἐκ νέου οἱ
 ἀποθάντες· «διότι», ἀπήντησεν ὁ ὑπηρέτης, «λήξαντος τοῦ μη-
 « νός, οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἀνεχώρησαν κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ
 « οἱ διάδοχοί των ὦρα τῇ ὦρα περιμένονται». Ἀκούσαντες
 ταῦτα ὑπῆγαν εἰς τὴν σκηνήν, καὶ σταθέντες ἔξωθεν ἐκαλημέ-
 ρισαν τὴν ἐν αὐτῇ γυναῖκα καὶ ἀντεκαλημερίσθησαν. «Ποῦ
 « εἶναι ὁ μπέης;» τὴν ἠρώτησαν. «Ἀντίπεραν», ἀπήντη-
 σεν, «ἐν Γραμβούσῃ, καὶ μοὶ παρήγγειλεν, ἅμα ἔλθετε» (τοὺς
 ἐξέλαβε δὲ ὡς τοὺς περιμενομένους φρουροὺς) «νὰ σᾶς εἶπω νὰ
 « πυροβολήσετε δὶς, καὶ ἔρχεται καὶ σᾶς παραλαμβάνει». Ἐπυ-
 ροβόλησαν δὶς, καὶ ὁ φρούραρχος ἐμβὰς εἰς τὸ πλοιάριόν του
 καὶ πηδαλιουχῶν ἤρχετο νὰ τοὺς παραλάβῃ. Πλησιάσας δὲ
 καὶ παρατηρήσας οὐδένα ἐγνώρισε τῶν ἐλθόντων καὶ ἤρχισε νὰ
 ὑποπτεύῃ καὶ νὰ τοὺς ἐρωτᾷ παῖοι ἦσαν. «Δὲν μᾶς γνωρί-
 « ζεις;» ἀπεκρίθησαν οἱ ἐρωτηθέντες· «ἤξεύρεις ὅτι ὁ πασᾶς
 « στέλλει νέους φρουροὺς κατὰ μῆνα, τί ἐρωτᾷς;» ὁ φρούραρ-
 χος ἦλθε πλησιέστερον, καὶ πάλιν δισταζὼν εἶπε, «μήπως εἶ-
 « σθε Ῥωμαῖοι;» «ὦ τῆς βλασφημίας!» ἐφώναζάν τινες
 αὐτῶν τουρκιστὶ καὶ ὠργισμένοι, «μᾶς ἔκχεμας καὶ Ῥωμαίους»
 «φέρε τὸ πλοιάριον σιμά»· οἱ Κρήτες οὗτοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι
 καὶ ἐξοπλισμένοι ὡς Τούρκοι, καὶ ἐκαλοῦντο ὁ μὲν Ἀλῆς, ὁ δὲ
 Χασάνης εἰς ἐπήκοον τοῦ φρουράρχου. Ὁ φρούραρχος ἐλθὼν
 πλησιέστερον εἶπε, «δὲν σᾶς γνωρίζω καὶ δὲν σᾶς πιστεύω»
 «προσευχηθῆτε ὡς Τούρκοι καὶ τότε σᾶς πιστεύω». Τότε εἰς
 ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀνδρούλης Παχύς, εἰδήμων ὁπωσοῦν τῆς τουρκι-
 κῆς γλώσσης καὶ ἐτοιμολόγος, ἤρχισε νὰ τουρκολογῇ θυμοῦ
 πλήρης ὡς ὀλιγωρουμένης τῆς μωαμεθανῆς πίστεώς του. Ἀπα-
 τηθεὶς ὁ φρούραρχος ἀπεφάσισε νὰ τοὺς παραλάβῃ· ἐν ᾧ δὲ
 ἐμβαιναν εἰς τὸ πλοιάριον, εἰς ἐξ αὐτῶν παρεπάτησε, καὶ τὸ
 πλοιάριον ἐκλινε· «Καυμένη Γιάννη σὰ βόδι ἐπάτησες»· τῷ
 εἶπε τότε ἄλλος ἐξ ἀπροσεξίας. Ἀκούσας εἰς τῶν ἐν τῷ πλοια-
 ρίῳ κωπηλατούντων δύο Τούρκων τὸν νομιζόμενον Χασάνην

καλούμενον Γιάννην, ἔδραξε τὴν πιστόλαν του. Ἀλλὰ προλαβὼν ὁ Γιάννης Ῥούκουκς τὸν ἐμαχίρῳσεν. Ἐτρόμαξεν ὁ δειλὸς φρούραρχος ἰδὼν τὸ γεγονός. «Κάθου ἡσυχοῦς μπέη», τῷ εἶπαν οἱ Χριστιανοί, «κυβέρνη καὶ μὴ φοβῆσαι». ἄφ' οὗ δὲ ἔφθασε τὸ πλοιάριον εἰς τὸ νησίον τῆς Γραμβούσης, κατέβησαν οἱ ἀπομείναντες ἐν τῷ φρουρίῳ ἔξ Τουρκαι εἰς τὸ παράλιον πρὸς ὑποδοχὴν τῶν συναδέλφων· ἀλλ' ἀποβάντες οὗτοι τοὺς συνέλαβαν αἰφνης ὅλους. Ἐφώναξε τότε ὁ φρούραρχος· «Χριστιανοί, μὴ μᾶς θανατώνετε καὶ σᾶς παραδίδομεν τὰ κλειδιά». Οἱ Χριστιανοὶ ἀφώπλισαν τοὺς Τούρκους, παρέδωκεν ὁ φρούραρχος τὰ κλειδιά τοῦ φρουρίου, καὶ ἐν τῇ μουσουλμανικῇ του ἀπαθείᾳ καὶ ἀφοσιώσει εἰς τὴν εἰμαρμένην «χαρῆτέ το», εἶπεν ἀταράχως, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, «τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ». Οἱ Ἕλληνες παρέλαβον τὸ φρούριον καὶ οὐδένα τῶν φρουρῶν ἐθανάτωσαν. Ἐφθασαν ἐν τούτοις αὐθιμερὸν καὶ τινὰ πλοιάρια τῆς ἐκστρατείας καὶ τὴν ἐπαύριον τὰ λοιπὰ. Τὸ δῶμα τοῦτο διεδραματίσθη τὴν 2 αὐγούστου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ ὅλως παρημελημένον καὶ ἀνεφοδιάστον τὸν ἀναγκαίων φρούριον τῆς Κισάμου, δραπετευσάντων τῶν φυλασσόντων αὐτό· ἔκτοτε ἀνέζησεν ἐπὶ τῆς Κρήτης ὁ ἀγὼν. Μαθὼν δὲ ὁ πρῶην Μουσταφάμπεης καὶ νῦν Μουσταφάπασκας τὰ γενόμενα, καὶ φοβηθεὶς μὴ ἀποστατήσωσιν ἐκ νέου τὰ Σφακιά, ἐξεστράτευσεν, συνῆψε μάχην κατὰ τὸ Καλυθὰκι, καὶ ἀνέκτησε τὸ φρούριον τῆς Κισάμου, ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν πρὸ μικροῦ καταλαβόντων αὐτό· ἐπιστάντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ἐπανῆλθεν εἰς Χανιά.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν συνέβαιναν ταῦτα ἐν Κρήτῃ, ἐπεχείρησαν οἱ θαλασσινοὶ μέγα καὶ τολμηρὸν ἐπιχείρημα· τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας στόλου τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ. Τὴν 23 ἰουλίου ἀπέπλευσαν ἐξ Ὑδρας δύο πολεμικά, ἰούλιος τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μανώλην Τομπαζην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντώνην Κριεζην, καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸν Ἀντώνην Θ. Βώκου καὶ τὸν Μανώλην Μπούτην· τὴν δὲ 29 περὶ τὴν 5 ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἔφθασαν ἔξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας· καὶ τὰ μὲν πυρπολικά εἰσέπλευσαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν προπλέοντος τοῦ ὑπὸ τὸν Κανάρην ὡς ταχυπλωτέρου, ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσέξωσι μὴ βλάβωσι πλοῖον ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, τὰ δὲ

πολεμικὰ περιέπλεαν ἔξωθεν, ἵνα παραλάβωσιν ἐν καιρῷ τοὺς ναύτας τῶν πυρπολικῶν. Ὁ Κανάρης ἐκράτησεν ἐπὶ τοῦ πλοίου του τὸν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐλθόντα ὡς ποδότην, καὶ ἰστιοδρόμει ὑπὸ καλὸν ἄνεμον πρὸς τὸ παλάτιον τοῦ σατράπου, ὅπου ἐλλιμένιζαν τέσσαρες φρεγάται καὶ ἡ ναυαρχίς· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐπλησίασεν, ἤρχισε νὰ πνέῃ ἐναντίος ἄνεμος. Ὁ Κανάρης ἠναγκάσθη τότε νὰ στρέψῃ τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἄλλον σωρὸν πλοίων, τὸ ἄναψε τὴν ὥραν καὶ ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ναυτῶν ἐπὶ τοῦ ἐφορκίου του· ἀλλὰ τὸ πυρπολικόν, ἀφεθὲν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου, ἐκάη εἰς μάρτην· τὰ δύο δὲ ἄλλα δὲν ἐκάησαν, ἀλλ' ὑψώσαντα τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἐξέπλευσαν· ἐξέπλευσαν καὶ αἱ περὶ τὸν Κανάρην ἐπὶ τοῦ ἐφορκίου τῶν κανονοβολούμενοι καὶ ἄλλοθεν καὶ παρὰ τινος πολεμικοῦ γαλλικοῦ βρικίου (γ) εὗρεθέντος ἐν τῷ λιμένι καὶ διεσώθησαν ἐπὶ τῶν δύο πολεμικῶν ἐλληνικῶν πλοίων. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἔγεινεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἰδὼν τὸ γεγονός καὶ ἀπέστειλεν ἐν τῷ ἄμῃ φρεγάτας τινὰς εἰς καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες, πλέοντες πρὸς τὴν Ὑδραν, ἀπήντησαν τὴν ἐπαύριον 5 ἐχθρικὰ πολεμικὰ συνοδεύοντα ἐξ Ἀταλείας εἰς Ἀλεξανδρείαν 45 φορτηγά, ἔκαυσαν κανονοβολοῦντες ἐν τῶν πολεμικῶν 16 κανονίων, διότι ἄναψεν ἡ πυριτοθήκη του, καὶ συνέλαβαν ἐπὶ τῶν κυμάτων φερομένους 45 ναύτας, καὶ 36 στρατιώτας. Ἐξεμάνη ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ὡς ὕβρισθεις καὶ ἐκ δευτέρου, καὶ ἐκπλεύσας αὐτὸς ἐπὶ μιᾷ κορβέττᾳ πρὸς τιμωρίαν τῶν ὕβριστῶν του ἠύρε περιφερομένους ἔξωθεν τῆς Ἀλεξανδρείας τὰς φρεγάτας του, ἀλλὰ δὲν συνήντησε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν καθέδραν του τὴν μεθαύριον. Ἐν ταῦτοις πλέοντα τὰ ἐλληνικὰ πρὸς τὴν Ὑδραν ἀπήντησαν ἔξωθεν τῆς Ἀταλείας ἐχθρικὴν λεύκαν φέρουσαν ξύλα καὶ ἔχουσαν 190 ναύτας καὶ στρατιώτας· γενναίως ἀντέστησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι φονεύσαντες δύο καὶ πληγώσαντες ἐννέα Ἕλληνας· ἐπλήρωσαν ἐλαφρῶς καὶ τὸν Κριεζὴν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβίβασαν τὴν σημαίαν. Κυριεύσαντες οἱ Ἕλληνες τὴν λεύκαν ἀπεβίβασαν σώους εἰς Κάκαβα ὅχι μόνον τοὺς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τοῦ κέντος πλοίου καὶ τὸν συλληφθέντα ποδότην καὶ τὴν 13 αὐγούστου κατευωδώθησαν εἰς Ὑδραν. Ἐξ ὧν δὲ διηγήθημεν ἀποδεικνύεται ὅτι, ἂν ἀπέτυχε τὸ μέγα τοῦτο τόλμημα τῶν Ἑλλήνων, οὔτε δι' ἀδεξιότητα οὔτε δι' ἀτολμίαν ἀπέτυχεν.

1825.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ'.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου. - Αὐξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. - Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλέως. - Διάθεσις τῶν μεγάλων δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ σύστασις κομμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν. - Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἐρᾶς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πετροπολὶσι συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας. - Περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας. - Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. - Ἀποβιώσις τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. - Σχέσεις τῶν αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώσεώς του.

Ἡ ΕΠΙΤΥΧΙΑ τοῦ πρώτου δανείου ἐθάρρυνε τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπιτροπὴν νὰ ζητήσῃ ἄδειαν πρὸς διαπραγματεύειν καὶ δευτέρου· εἶδε καὶ ἡ κυβέρνησις, ὅτι ἡ διαπραγματευθεῖσα ποσότης ἦτο μικρά, αἱ δὲ ἀνάγκαι τῆς πικτιδος μεγάλαι, καὶ ἐψηφίσθη τὴν 31 ἰουλίου 1824 νέον δάνειον δεκαπέντε ἐκτομμυρίων διστήλων ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, καὶ τόκῳ 5 τοῖς 100· προσδιωρίσθη δὲ ἡ διαπραγματεύσις τοῦ μὲν ὅλου πρὸς 60 ἑκατοστά, τῶν δὲ δύο τρίτων πρὸς 55, ἡ τοῦ τρίτου πρὸς 50. Ἡ ἐπιτροπὴ θέλουσα νὰ φέρῃ εἰς συναγωνισμόν τοὺς τραπεζίτας τῶν δύο μεγαλοπόλεων Λονδίνου καὶ Παρισίων, ἐφρόντισεν ἐν ἀμφοτέραις περὶ εὐρέσεως τοῦ δανείου· ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησε τὴν 26 ἰανουαρίου 1825 μετὰ τῶν ἐν Λονδίνῳ Ρικάρδων ἐπὶ τῷ ὀρισθέντι τόκῳ περὶ δύο ἑκατομμυρίων λιρῶν πρὸς 55 $\frac{1}{2}$, πληρωτέων εἰς δώδεκα ἔσας μηνιαίας δόσεις. Ἐπετρέπετο δὲ τοῖς δανεισταῖς νὰ λύσωσι τὸ συμφωνητικὸν μετὰ τὴν τρίτην δόσιν ζημιούμενοι ὅσα προκατέβαλαν. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων θαρρύνόμενοι ἐπὶ τῇ εὐρέσει τῶν ἐθνικῶν τούτων δανείων, ἐζήτησαν τοπικὰ δάνεια εἰς ἐπανάστασιν οἱ μὲν τῆς Ἡπείρου, οἱ δὲ τῆς Κύπρου ἐπὶ ὑποθήκῃ γῆς κειμένης ὅλης ὑπὸ τὴν πλήρη κυριότητα τοῦ σουλτάνου, παρ' ὀλίγον δὲ εὐρισκαν. Τόσον ἐπιρρέπεῖς πρὸς τὸ δανεῖζειν ἦσαν οἱ τραπεζίται

τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καὶ τόσον ἐπισφαλῆ ἐθεωροῦντο τὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Δώσασα ἡ κυβέρνησις ἄδειαν τῇ ἐπιτροπῇ εἰς εὗρεσιν δευτέρου δανείου, διέταξε συγχρόνως τὴν ἀγορὰν καὶ παχεῖαν εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴν φρεγατῶν μετρίου μεγέθους· ἐπανελάβε δὲ καὶ τὴν ἄλλοτε δοθεῖσαν διαταγὴν περὶ εἰδικοῦ δανείου καὶ ἀποστολῆς ξένου στρατοῦ. Πολλὰ προσκόμματα ἀπῆντησεν ἡ ἐπιτροπὴ εἰς πραγματοποίησιν τῆς τοιαύτης στρατείας καὶ ἐπὶ τέλους παρητήθη.

Ἐσχυλῆθη δὲ συγχρόνως καὶ εἰς ἀγορὰν φρεγατῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ δὲν ἦρυν ὁποῖας ἤθελε· καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν πολλὴν τότε ἀσχολίαν τῶν ναυπηγείων οὐδεὶς ἀνεδέχετο τὴν κατασκευὴν νέων ἐν βραχεὶ διαστήματι, ὅπως ἀπῆτει ἡ ἐπικίνδυνος στάσις τῶν πραγμάτων, ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ ἢ ἀγοράσῃ δύο ἐτοιμοὺς ἐν τῇ ἀρκτῷ Ἀμερικῇ, ὅπου, ὡς ἔμαθε, κατεσκευάζοντο ταχέως τοιαῦτα πλοῖα πρὸς χρῆσιν τῶν νέων ἐπικρατειῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Καταλληλότερον δὲ μέρος ἐκρίθη τὸ Νεοδώρακον, καὶ ἐστάλη ἐπὶ ἀδρᾶ ἀντιμισθία εἰς ἀγορὰν ἢ κατασκευὴν αὐτῶν ὁ στρατηγὸς Λαλλεμάνδος, ὡς ἄλλοτε ἐκεῖ χρηματίσας καὶ φίλος πολλῶν τῶν ἐν ταῖς πράγμασι, ἀλλ' ἀνεπιτήδειος πρὸς τὸ ἔργον· ἐδόθησαν δὲ πρὸς κτῆσιν αὐτῶν λίραι 155,000 ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου.

Τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ 1824 ἀνεχώρησεν εἰς Ἀγγλίαν μετὰ διετῇ ἀξιεπάμεινον ἐν Ἑλλάδι ὑπηρεσίαν ὁ Χάστιγξ, καὶ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτοῦ διέταξεν ἡ κυβέρνησις τὴν κατασκευὴν ἐνὸς πολεμικοῦ ἀτμόπλου. Συνομολογηθέντος δὲ τοῦ δευτέρου δανείου, ἔσπευσεν ἡ ἐπιτροπὴ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα περὶ τούτου διέταχθη, προπληρώσασα δεκακισχιλίας λίρας ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐτοιμασθῶσι τὰ πάντα ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων.

Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1825 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς ὁ λόρδος Κοχράνης, ἀνὴρ ἔχων ὑπόληψιν τολμηροῦ καὶ στρατηγηματικοῦ θαλασσοπόρου, καὶ διαπρέφας ἐν ταῖς ὑπὲρ Βρασιλίας καὶ ἄλλων νέων ἐπικρατειῶν ναυμαχίαις. Οἱ Ρικάρδοι καὶ τινες φιλέλληνες ἐνόμισαν σωτηριῶδες διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπρόβλεπον πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν νὰ κληθῇ ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς ὑπηρεσίαν, ν' αὐξήθῃ διὰ δαπάνης μέρους τοῦ δανείου ἢ θαλάσσιος δύναμις, καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς

διαταγὰς αὐτοῦ. Προθύμως συγκατετέθη ἡ ἐπιτροπή, παρέλαβε τὸν λόρδον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ λιρῶν 57,000, ἐξ ὧν προκατέβαλε 37,000, καὶ παρακκτέθεσε 113,000 εἰς ἀγορὰν ἢ κατασκευὴν πέντε ἄλλων ἀτμοπλῶων ἐπὶ ῥήτῃ συμφωνίᾳ ν' ἀποπλεύσῃ ὁ λόρδος ἐντὸς δύο ἡμισυ μηνῶν μετὰ τοῦ στολίσκου τούτου. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐγένετο φροντίς περὶ εὐρέσεως ἐτοιμῶν ἀτμοπλῶων εἰς ταχυτέραν χρῆσιν αὐτῶν, αἴφνης εἰδοποιήθη ἡ ἐπιτροπή, ὅτι οἱ Ῥικάρδοι διέταξαν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς τὴν κατασκευὴν νέων κατεταράχθη δὲ ἔτι μᾶλλον μαθοῦσα, ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν ἀτμομηχανῶν ἀνατέθη εἰς τὸν Γαλοβαίην, ὅστις, ἀναδεχθεὶς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀτμομηχανῆς τοῦ πρώτου ἀτμόπλου, τῆς Καρτερίας, οὐδ' αὐτὴν ἠτοίμασεν ἐντὸς τῆς προθεσμίας· πολλὴ ἐγένετο λογομαχία μετὰξὺ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν Ῥικάρδων περὶ ὧν οὗτοι αὐθαирέτως ἔπραξαν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐμποδισθῇ ἡ ἀρξαμένη ἤδη κατασκευὴ ἐπὶ ἐπανειλημμένῃ ὑποσχέσει ταχείας ἀποπερατώσεως. Ἄλλ' ὁ Γαλοβαίης, ὁ ἀναδεχθεὶς νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰργάζετο καὶ διὰ τὸν Μεχμέτ-Ἀλῆν· καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ διέτριβε τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐντεῦθεν ἀνεφύοντο καθ' ἡμέραν δυσκολίαι καὶ ὑπόνοιαι, καὶ ἐπὶ μιᾷ τῇ ἄλλῃ προφάσει τὰ ἔργα ἀνεβάλλοντο ἀπὸ ἐβδομάδος εἰς ἐβδομάδα, καὶ ἀπὸ μηνὸς εἰς μῆνα· οἱ δὲ Ῥικάρδοι οὐδὲ πρόστιμον καὶ ἐφρόντισαν νὰ ὀρίσωσιν ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν ὅρων· καὶ ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν συμφωνίαν ἔπρεπεν ὅλος ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐτοιμαζόμενος στολίσκος νὰ φθάσῃ εἰς Ἑλλάδα πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1825, μόλις τὸ πρῶτον ἀτμόπλου ἐφθάσε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1826, τὸ δεύτερον μετὰ ἓν ἔτος ἀφ' οὗ ἐφθάσε τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τρίτον μετὰ ἓν ἔτος ἀφ' οὗ ἐφθάσε τὸ δεύτερον· τὰ δὲ λοιπὰ τρία ἐφθάρησαν ἐν τοῖς νεωρίοις τοῦ Λονδίνου δι' ἑλλειψιν τῶν εἰς ἀπαρτισμὸν χρημάτων.

Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐστήριζαν ὅλας τὰς ἐλπίδας τῶν εἰς τὴν θαλασσίαν ταύτην δύναμιν καὶ τὴν ἐπροσδύκουν ὡς θαυματουργόν· ὡς θαυματουργόν τὴν παρίστα καὶ ὁ Κοχράνης, διότι ἔγραφεν, ὅτι, καὶ ἂν δὲν ἀπέμενεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεώς του ἄλλο τι ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν κυθέρνησιν εἰμὴ ἡ γῆ ἐφ' ἧς θα ἐπάτει, ἦτον ἱκανὸς ν' ἀνακτῇ τὴν ὑπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἐλληνικὴν χώραν· θαυματουργόν τὴν ἐξελάμβαναν καὶ μέλη

τινὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐταιρίας βεβαιοῦντα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἐβδομάδων ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς καὶ τοὺς τουρκικοὺς στόλους ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἔκαie, καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην τῶν ἐχθρῶν τῆς θ' ἀπήλλαττεν. Ὑπὸ τοιαύτας ἀπατηλὰς διαβεβαιώσεις καὶ ἀναιδεῖς κομπορρημοσύνας κατασπαταλεῦθη ἐν Ἀγγλίᾳ τόση ποσότης χρημάτων. Ἐθοροβήθη τὸ κοινὸν τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῇ κακῇ χρήσει, ἀντήχησαν αἱ ἐφημερίδες τῆς, καὶ συνελθόντες οἱ δανεισταὶ διέταξαν τὴν ἐξέτασιν τῶν λογαριασμῶν καὶ τῶν αἰτιῶν τῆς ἀργοπορίας τῶν ἀτμοπλόων· ἀλλ' οὔτε ἡ Ἑλλάς οὔτε οἱ ἄθωοι δανεισταὶ τῆς ἱκανοποιήθησαν.

Οὐδὲν ἥττον σκανδαλώδη ἀπέβησαν καὶ τὰ τῆς ἐν Ἀμερικῇ κατασκευῆς τῶν δύο φρεγατῶν. 155,000 λίραι ἐστάλησαν, ὡς εἴπαμεν, εἰς κατασκευὴν καὶ ἀπαρτισμὸν αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἐξήρκεσαν, καὶ ἐζητήθησαν ἐτι 50,000. Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ, στερουμένη παντὸς πόρου, καὶ βλέπουσα τὸ ὑπέρογκον τῆς δαπάνης, ἔσπευσε νὰ στείλῃ τὸν Ἀλέξανδρον Κοντόσταυλον εἰς Ἀμερικὴν ἀναθέτουσα αὐτῷ τὰ πάντα. Φθάσας οὗτος εἰς Νεοβόρακον καὶ ἰδὼν ὅτι ἀμφοτέραι αἱ φρεγάται ἐκινδύνευαν νὰ χαθῶσι διὰ τὴν κακὴν διαχείρισιν τῶν ἐντολοδόχων καὶ δι' ἑλλειψιν χρημάτων πρὸς ἀπαρτισμὸν, μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσαν, καὶ ὑπερῶς πολλὰς δυσκολίας κατῴρθησε διὰ τῶν παρὰ τοῖς ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν τοῖς πράγμασι θεσμῶν προσπαθειῶν του νὰ σώσῃ ἐκ χειρὸς ἀρπάγων καὶ ἀπαρτίστη τὴν μίαν διὰ τῆς ἐξαργυρώσεως τῆς ἄλλης, ἣν ἠγόρασεν ἡ κυβέρνησις τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν διὰ ψηφίσματος τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὰ τῆς ἀγωνιζομένης καὶ ἀδικουμένης Ἑλλάδος.

Ἐν τούτοις, ὅσον ἐπερίσσευαν τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων, τόσον ἐπεξετείνετο καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν συμπάθεια τῶν λαῶν· φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι, παρ' ὅσας ἀνεφέραμεν, ἐσυστήθησαν ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ ἄλλοι· ἔρανοι· ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰνδίαις· καὶ τινες παρευρισκόμενοι ἐν Καλκούττῃ Σῖναι συνεισέφεραν καὶ αὐτοὶ κινήθεντες εἰς συμπάθειαν ἐξ ὧν ἤκουαν· ἐκάλεσε καὶ ὁ ἐν Βεστροφλίᾳ Ῥαβῖνος Ἑλθίγγος τοὺς ὁμοθρήσκους του εἰς συνεισφοράν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1825, ἐσυστήθη φιλελληνικὴ ἐταιρία ἐν Παρισίοις· μέλη δὲ αὐτῆς ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐπιστημοτέρων ἀνδρῶν τῆς μεγαλο-

πόλεως ἐκεῖνης, ἐν οἷς καὶ ὁ δοῦξ τῆς Αὐρηλίας, καὶ ὁ μεγαλόφρων καὶ χρυσορρήμων Σατωβριάνης. Τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τῆς μητροπόλεως ἐμιμήθησαν ἀριζήλως αἱ ἐπαρχίαι, γενναίως συνεισφέρουσαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς ὠφελιμωτέραν δὲ χρῆσιν τῶν βοηθημάτων συνεδέθησαν ὅλαι τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης αἱ ἐταιρίαι, καὶ καταθέσασαι τὰς γενναίας συνεισφοράς των εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ταμεῖον ἀνέθεσαν τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὸν ἔνθερμον καὶ ἀκάματον ζηλωτὴν τῶν ἑλληνικῶν συμφερόντων, τὸν ἐξ Ἑλουηττίας Ἑυνάρδον. Ἡ δὲ ἐταιρία τῶν Παρισίων, ἡ πρωτοστάτις τῶν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἐπιθυμοῦσα νὰ γίνῃ ὅσον ἐδύνατο ὠφελιμωτέρα, ἔστειλε μετὰ τὴν σύστασίν της τὸν στρατηγὸν Ῥόσχην εἰς Ἑλλάδα καὶ τὸν διέταξε νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, ν' ἀναφέρῃ περὶ αὐτῶν, νὰ συνδράμῃ τὴν κυβέρνησιν διὰ τῶν φώτων, τῆς πείρας καὶ τοῦ βραχίονός του, ν' ἀποστείλῃ εἰς Παρισίους ὀκτὼ νέους, υἱοὺς πρωταγωνιστῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐκπαιδευθῶσι δαπάνῃ τῆς ἐταιρίας, καὶ πρὸ πάντων ν' ἀπέχῃ τῶν πολιτικῶν· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον μεσοῦντος τοῦ ἀποιλίου, ἐβάδισεν ὁδὸν ἐναντίαν τῆς τελευταίας ταύτης ἐντολῆς.

Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἑλλάς, ὡς εἶρηται, ἐβασίλιζεν ὅλη, καὶ πολλάκις ἡσχολήθη εἰς ἐκλογὴν βασιλέως· ὡς τοιοῦτοι ἐυσυστήθησαν ἐν πρώτοις ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἱερώνυμος Βοναπάρτης· ἐγένετο δὲ λόγος νὰ σταλῶσι καὶ τινες εἰς Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἐσχεδιάσθη καὶ σύνταγμα εἰς ὑπογραφὴν τοῦ βασιλέως· ἀλλ' οὐδὲν ἐνηργήθη. Μεσοῦντος δὲ τοῦ 1824 (α) ἦλθεν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Μαυροκορδάτος ὡς διευθυντὴς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ Γεώργιος Βιτάλης φέρων πρὸς αὐτὸν γράμματα τοῦ βουλευτοῦ τῆς Γαλλίας Βιλλεδέκου καὶ τοῦ συνταγματάρχου Ρουμινῆ, ὑπασπιστοῦ καὶ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, ἀποδεικνύοντα τὴν ἀνάγκην νὰ βασιλευθῇ ἡ Ἑλλάς, προβάλλοντα ὡς βασιλεῖα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ δουκὸς, καὶ αἰτιολογοῦντα ὡς σωτήριον καὶ μεγάλων ἀγαθῶν παραίτιον τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Ὁμολογήσας ὁ Μαυροκορδάτος ἐν τῇ ἀπαντήσσει του καὶ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ βασιλευθῇ, εἶπεν ὅτι, ἂν δὲν ἔβλεπε δυσκολίας ἐσωτερικὰς ὡς πρὸς τὴν προτεινομένην ἐκλο-

γῆν, ἔβλεπεν ἐξωτερικᾶς καὶ κυρίως γαλλικᾶς διὰ τὴν γνω-
στὴν ἀπέχθειαν τοῦ βασιλεύοντος κλάδου τῶν Βουρβόνων πρὸς
τοὺς Αὐρηλιανούς, καὶ ὅτι ἐνόμιζεν ἐπάναγκες ν' ἀρθῇ ἡ δυσκο-
λία αὕτη. Ὁ Ῥουμινῆς ἀνταπήντησεν, ὅτι τοιαύτη δυσκολία
δὲν ὑπῆρχε, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῶν λόγων του διεβίβασε πρὸς
τὸν Μαυροκορδάτον πρωτόκληλον συνεντευξέως τοῦ δουκὸς τῆς
Αὐρηλίας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Βιλλέλου περὶ τούτου. Ὁ
Μαυροκορδάτος ἔστειλε τὴν ἀνταπόκρισίν του πρὸς τὸν τότε
πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Κουντουριώτην, ὅστις τὴν ἐγνωστο-
ποίησε πρὸς τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος μηδὲν ἄλλο
μηδ' αὐτὸς ἐνεργήσας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ῥόσχης εἰς Ἑλλάδα, εἶπεν
ὑπὸ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Κουντουριώτην, τὸν Μαυροκορδάτον
καὶ δύο τρεῖς φίλους αὐτῶν ὅτι εἶχε μυστικὴν ἐντολὴν νὰ ἐνι-
σχύσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, καὶ ὅτι εἰς πραγματοποίη-
σιν αὐτοῦ ἔβλεπε κατάλληλον τὴν ὥραν, καθ' ἣν αἱ εὐτυχεῖς
πρόοδοι τοῦ Ἰβραήμη μετὰ τὴν ἡτταν τῶν ἐν Κρεμμυδίῳ καὶ
τὴν πτωσιν Ναβαρίνων, Σφακτηρίας καὶ Νεοκάστρου, ἔρριψαν
τοὺς Ἕλληνας εἰς πλήρη ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ
προβαλλόμενος ὡς βασιλεύς, οὕτινος ἔφερε τὴν εἰκόνα ἐν ἱματι-
σμῷ ἑλληνικῷ, ἦτον ἀνῆλιξ, ἐβεβαίονεν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρό-
θυμος ἦτο νὰ τὸν ἐπιτροπεύσῃ, ἂν ἤθελαν οἱ Ἕλληνες, ὑπέσχετο
δὲ καὶ στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν καὶ ἀνάλογον τῶν ἀναγκῶν τῆς
Ἑλλάδος χρηματικὴν χορηγίαν. Τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν
προδιατεθειμένα εἰς μεταβολὴν τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως
εἰς βασιλικήν, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐν ἐνεργείᾳ σύνταγμα ἀπηγόρευεν ὑπὸ
αὐστηροτάτην ποινὴν τὴν κατάργησιν τοῦ ἐνυπάρχοντος συστή-
ματος, οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ νομοτελεσταὶ πρὸς διεκφυγὴν δῆθεν
τῆς εὐθύνης συνήρχοντο ἰδιαιτέρως καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τού-
του, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων,
ὅχι ὡς βουλευταὶ ἀλλ' ὡς ἀπλοὶ πολῖται· ἔφερε δ' ἕκαστος
αὐτῶν πληρεξουσιότητα τῶν ἐπαρχιωτῶν του ἵνα ἐνεργήσῃ ἐν
καιρῷ τὰ δέοντα. Ἄλλ', ἂν καὶ θερμὴ καὶ εἰλικρινὴς ἦτον ἡ
ἐπιθυμία ὅλων ὑπὲρ ἀναγορεύσεως βασιλέως, ἐδυσκολεύοντο
πολλοὶ νὰ δεχθῶσι τὴν πρότασιν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ διὰ
τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ὑπερασπίσεως τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως
καὶ διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα πάντοτε φόβον μήπως παροργίσωσι
τὴν ἀγγλικήν· ὁ δὲ ἰσχύων τότε Κουντουριώτης παρηγγέλθη
ρήτῳ παρὰ τοῦ ὑπερισχύοντος ἀδελφοῦ του Λαζάρου νὰ προσ-

ἔζη μὴ ἀπατηθῇ καὶ ἐνδώσῃ εἰς τοιοῦτον σχέδιον. Ὁ Ῥόσσης, ἰδὼν ὅτι ὁ Κουντουριώτης, ὁ Μκυροκορδάτος καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν δὲν παρεδέχοντο τὴν πρότασίν του, ἂν δὲν ἐβεβαιούντο περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἀγγλίας ἢ περὶ τῆς φανερᾶς καὶ πραγματικῆς ὑπερασπίσεως τῆς Γαλλίας, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς ἄλλους Ἕλληνας προτρέπων αὐτοὺς νὰ συνέλθωσιν εἰς τὴν ἐν Νκυπλίῳ πλατεῖαν τοῦ Πλατάνου πρὸς ἀναγόρευσιν τοῦ βασιλέως· ἔφερε δὲ καὶ πολυειδῆ διώρα, ἐξ ὧν διένειμε καὶ εἰς τινας. Ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος τὸ πρᾶγμα κατήντησε σπουδαῖον καὶ ἐπικίνδυνον, ἔφερε διαίρεσιν εἰς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ἀνεφύη κατὰ πρώτην φοράν κόμμα γαλλικὸν ἐν Ἑλλάδι. Πολλῶν δὲ συνεντεύξεων περὶ τούτου γενομένων, παρευρισκομένου καὶ τοῦ Ῥόσση καὶ βεβαιουμένου ἄλλὰ μὴ πείθοντος ὅτι, καθ' ὅς εἶχε πληροφορίας, ὁ Κάννιγγ ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ τις πρὸς τὴν ἀγγλικὴν κυβέρνησιν εἰς ἐξέτασιν.

Εἶδαμεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ὅλαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἀνεξαιρέτως κατέτρεχαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, αἱ μὲν ἀναθεματίζουσαι αὐτόν, αἱ δὲ ἀντιπράττουσαι. Ἡ ῥωσικὴ αὐτὴ ἡγάπα καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς εἰς τὴν ἐπικράτειάν της καταφυγόντας Ἕλληνας, ἀλλ' ἀπεστρέφετο καὶ κατέκρινε τὸν ἀγῶνα των, ὡς ἀπεδειξάμεν· ἐντὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐτῆρει παρρησίαν καὶ μυστικῶς εἰλικρινῇ οὐδετερότητα· καὶ ἐν ᾧ μοῖραι γαλλικαί, ἀγγλικαὶ καὶ αὐστριακαὶ περιέπλεαν τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐφρόντιζαν νὰ ἐπιρρέαζωσι τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν κυβέρνησιν αὐτῶν, οὔτε ῥωσικὴ σημαία ἐφάνη δι' ὅλης ἐξαιτίας, οὔτε ἐπερρέαζε τις ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς της· διὰ τοῦτο οὐδὲ κόμμα ῥωσικὸν ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ Ἑλλάδι.

Διαφόρων φυλῶν καὶ γλωσσῶν λαοὺς ἔχει ὑποχειρίους ἡ Αὐστρία κυβερνῶσα αὐτοὺς δεσποτικῶς· ὁλέθριον δὲ παράδειγμα πρὸς αὐτοὺς θεωρεῖ τὴν ἀνόρθωσιν παντὸς ἄλλου ὑπὸ ξένην πεπτωκότος ἐξουσίαν λαοῦ. Τοιαύτην πρεσβεύουσα ἀρχὴν μισέλλην ἀνέκαθεν ἀνεδείχθη, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ δημίων Τούρκων, τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του ἐνθουσιῶντα καὶ διὰ τῶν ἐθνεγερτηρίων του ἁσμάτων τοὺς ὁμογενεῖς του ἐνθουσιάζοντα περιώνυμον Ῥήγαν. Εἰς τοὺς αὐτοὺς παρέδωκε δημίους καὶ ὅσους συνέλαβεν ὁπαδούς του. Τὴν

αὐτὴν μισελληνικὴν πολιτικὴν περὶ πολλοῦ εἶχε καὶ ἐπὶ τοῦ τωρινοῦ ἀγῶνος. Ραγιαδάς καὶ ἀποστάτας ἀπεκάλει τοὺς Ἕλληνας, τὸν δὲ σουλτάνον ἐθεώρει νόμιμον κύριόν των. Τοιοῦτατρόπως πολιτευομένη, θεμιτὸν ἐθεώρει πᾶν ὅ,τι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δικαιοσύνης, τῆς οὐδετερότητος, τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἦτον ἀθέμιτον· οἱ Ἕλληνες ὑβρίζοντο, ἡ σημαία των ἐξουθενεῖτο, οἱ ἀποκλεισμοὶ των παρεδιάζοντο, καὶ ὁ ἀγὼν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐπεβουλεύετο καὶ κατεδιώκετο. Τὸν ἰούνιον τοῦ 1822 ὁ Βουρατοβίκης, κυβερνήτης πολεμικοῦ αὐστριακοῦ πλοίου, συνώδευσεν ἐμπορικὸν αὐστριακὸν φέρον ζωοτροφίας εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον πολιορκούμενον ὑπὸ ὀκτὼ ἑλληνικῶν πλοίων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ἀρμένης, κυβερνήτης αὐστριακῆς φρεγάτας, συνώδευσεν εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον τρικάρταρον αὐστριακὸν φέρον ναυτικὰς ἀπασκευὰς εἰς χρῆσιν τῶν ἐν αὐτῷ εὐρισκομένων τουρκικῶν πλοίων· τὸ τρικάρταρον τοῦτο συνέλαβε καὶ ἔφερεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀποκλείουσα τὸν κόλπον ἐκεῖνον ἑλληνικὴ μοῖρα· ἀλλ' ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ διευθύνοντος τότε τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος Μαυροκορδάτου τὸ παρέδωκεν εἰς τὸν Ἀρμένην δώσαντα λόγον τιμῆς νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ τοῦ κόλπου· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν τὸ ἀπεμάκρυνεν, ἀλλὰ καὶ τὸ παρ-εἰσήγει· τόσον δὲ ἡ ἀναιδὴς αὕτη καὶ ἀναξία διαγωγὴ παρώργισε τὸν Μαυροκορδάτον, ὥστε τὸν ἠνάγκασε νὰ τὸν στιγματίσῃ ἐγγράφως ὡς παραβάτην τοῦ λόγου τῆς τιμῆς του. Ὁ αὐτὸς Ἀρμένης ἔλυσεν βίᾳ τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Χαλκίδος τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸν λιμένα της τροφοφόρα πλοῖα καθ' ἃς ἡμέρας τὸ φρούριον ἔμελλε νὰ παραδοθῇ δι' ἑλλειψιν τροφῶν· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ πλοῖα πολεμικὰ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν μετακομίζοντα ἐκ Σμύρνης καὶ ἄλλοθεν διάφορα εἶδη εἰς χρῆσιν τῶν ἐν ταῖς μεσσηνιακαῖς φρουρίοις ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1824, ὃ ἐστὶν ἀφ' οὗ ἡ θαλασσοκρατοῦσα Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, διέταξε καὶ ἡ Αὐστρία ἀκουσα τὰ αὐτὰ ὑπὸ βαρεῖς ὅμως ὅρους· ἀλλ' ἡ διαγωγὴ τοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ναυτικοῦ της ἐφάνη καὶ τότε ψευδὴς καὶ αἰσχυρά· διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ὅλος ἐμίσει τὴν Αὐστρίαν.

Ἄλλα ἐφρόνει ὁ λαὸς τῆς Γαλλίας περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἄλλα ἡ κυβερνησίς του. Εὐμενὴς καὶ βοηθὸς ἐδείχθη

ὁ λαὸς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἑλληνικῆς πάλης, ἐνθουσιάσθη δὲ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐν Παρισίοις φιλελληνικῆς ἐταιρίας· ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τῆς ἡτο μὲν φιλόανθρωπος διὰ τῶν προξένων τῆς καὶ τῶν κατὰ θάλασσαν ἀξιωματικῶν τῆς πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ καταδιωκομένους Ἑλλήνας, ἀλλὰ τόσον δυσμενῆς πρὸς τὸν ἀγῶνά των, ὥστε βουλευταὶ τῆς Γαλλίας πολλάκις τὴν ἐπέπληξαν παρρησίᾳ διὰ τὸν φιλοτουρκισμόν της, καὶ δὲν τὸν ἡρνήθη. Ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης, ὁ καὶ μέλος τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, κεραυνὸν εὐγλωττίας ἐρρίψεν ἐπὶ τὸ ὑπουργεῖον Βιλλέλου ἐν μιᾷ τῶν βουλευτικῶν συνεδριάσεων. «Ὁ Θεός», εἶπεν, «ἤκουσε τὰς κραυγὰς μυριάδων Χριστιανῶν σφαζομένων ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ οἱ λογισμοὶ ἀσεβοῦς πολιτικῆς μυκτηρίζονται ἐνώπιον ἀτρόμητου λαοῦ φλεγομένου ὑπὸ τοῦ διττοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ γεννῶντος τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἥρωας. Οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν πατρίδα καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὴν ἀνακτήσωσι, διότι πατρίς δὲν εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἡ κυβέρνησις δὲν ἐξασφαλίζει ἐλευθερίαν συνειδήσεως, τιμῆν καὶ ἰδιοκτησίαν. Τινὲς τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, φοβούμεναι ἐπέκτασιν τῆς Ῥωσσίας καὶ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξιν της, πρὸς ἣν ἀνοίγει τὰς πύλας ἡ ἀκατάληπτος ἐγκατάλειψις τῶν Ἑλλήνων, ματαίως ἐνοῦνται εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλονιζομένου καὶ καταρρέοντος ἤδη ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐὰν μεγαλοφυεῖς ἄνδρες ἐκυθέρων τὴν πολιτικὴν τῶν μεγάλων Δυνάμεων, μεγάλη καὶ ἀνεξάρτητος ἐπικράτεια θὰ κατηρτίζετο κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ὅχι ὑπὸ παρακμασάντων Μωαμεθανῶν, ἀλλὰ ὑπὸ νεάζοντος χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ τοιοῦτοτρόπως θὰ ἐτίθεντο ὅρια καὶ κατὰ τῆς βαρβαρότητος καὶ κατὰ τοῦ ῥωστικοῦ κολοσσοῦ, καὶ θὰ ἡσφαλίζετο διὰ παντὸς ἡ νῦν κινδυνεύουσα ἡσυχία τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν μεγάλων τούτων σχεδίων, πῶτα εἶναι τὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς Γαλλίας; ποταπαὶ σχέσεις πρὸς ἕνα πάσχον, οὔτινος ἡ ἐφήμερος ὑπαρξίς ὁμοιάζει τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν ἄστατον ἄμμον τῆς ἐρήμου».

Ἐν ἄλλῃ δὲ συνεδριάσει ἐρωτήσαντος τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος, ἂν ἀλήθευεν ὅτι πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν μετέφερεν ἐξ Ἀλεξανδρείας εἰς Νεόκαστρον τὸ ταμεῖον τοῦ αἰγυπτίου στρατοῦ, καὶ ἂν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μασσαλίας ἐναυπηγοῦντο φρεγάται καὶ κορβέτται εἰς χρῆσιν τοῦ Μεχμέτ-Ἀλή, ὁ

Βιλλέλος οὐδὲν τούτων ἠρνήθη. Τοιαύτης οὔσης ἐπὶ τοῦ Βιλλέλου τῆς διαγωγῆς τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, διαγωγῆς ἐναντίας τῆς κοινῆς ἐπιθυμίας τῶν Γάλλων, οἱ Ἕλληνες ἀπέστρεφον δικαίως τὸ πρόσωπόν των.

Φιλελευθέρωτερος καὶ αὐτῶν τῶν φιλελευθέρων πολιτευτῶν του ἀείποτε ἐδείχθη ὁ βρεταννικὸς λαός, συμπαθέστατος δὲ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Δυσμενῆς πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἦταν ἐπὶ Καστληρήχου ἡ κυβέρνησις του, δυσμενεστάτη δὲ ἡ διαγωγή τοῦ ἄρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων Μαιτλάνδου καὶ πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγωνιζομένους· ἀλλ' ὑπουργήσαντος τοῦ Κάννιγγος, ἡ πολιτικὴ μετεστράφη ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον, προοιμιάσασα διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποκλεισμῶν. Ἐκτοτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, πλήρης θάρρους καὶ πίστεως εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην, ἔσπευσε, μεσοῦντος τοῦ 1823, νὰ καλέσῃ τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπὶ τοῦ δανείου ἐπιτροπὴν εἰς σύνδεσιν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ἀγγλίας· συνέτρεξαν δ' ἔτι μᾶλλον εἰς τοῦτο ἡ ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῆς πρώϊμος σύστασις τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἡ ἔμψρων καὶ εὐμενῆς διαγωγή τοῦ Χαμιλτῶνος, ἡ εἰς τὸν ἀγῶνα γενναῖα ἀφοσίωσις τοῦ Βύρωνος καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας δυσμένεια τῶν ἄλλων κυβερνήσεων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ Ἑλλάς, μέχρις οὗ ἀνεφύη κατὰ πρῶτον γαλλικὸν κόμμα ἐπὶ Ῥόσχῃ, ἀγγλίζει, ὅλη. Προκειμένης δὲ ἤδη ἐκλογῆς βασιλείας, ἔστρεψεν, ὡς καὶ ἄλλοτε, πρὸς τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν τὰ ὄμματά της, καὶ τὴν 11 ἰουνίου 1825 ἀπέστειλεν εἰς Λονδίνον τὸν Σπανιωλάκην ὡς μέλος μὲν συμπληρωτικὸν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀνακληθέντος τοῦ μέλους αὐτῆς Ἰωάννου Ζαήμη διὰ τὴν εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐνοχλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ κυρίως ἵνα ἐκθέσῃ πρὸς τὸν Κάννιγγα τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, τὴν ἀφρευκτον ἀνάγκην νὰ μοναρχηθῇ συνταγματικῶς καὶ τὴν προθυμίαν του νὰ δεχθῇ ὅν τινα ἐπρότεινεν ἡ Ἀγγλία ὡς μονάρχην· παρηγγέλθη δὲ ἰδιαιτέρως νὰ παρενείρῃ ὡς τοιοῦτον τὸν Λεοπόλδον δούκα τοῦ Σαξεκοπύργου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἐπιμένοντος τοῦ Κάννιγγος, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ ἑλληνοτουρκικῇ πάλῃ ἦτον ἡ οὐδιτερότης, ὅτι θὰ ἐπέφερε δεινὰ ἢ ἄλλως πως παρέμβασίς της, καὶ ὅτι ἑλληνοφελῇ νομίζουσα εἰρηνικὸν τινι συμβιβασμόν, ἐτοιμὴ ἦτο νὰ συνεργήσῃ,

ἀν ἡ Ἑλλὰς ἐπεκαλεῖτο τὴν κατὰ τοῦτο συνέργειάν της. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπήντησε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἀγγλία.

Ἀποχωρισθεῖσα δὲ ἡ Δύναμις αὕτη τοῦ ἐν Πετροπόλει ἐπὶ εἰρηνοποιήσει τῆς Ἑλλάδος διπλωματικοῦ συμβουλίου, καθ' ὃν τρόπον καὶ δι' ὃν λόγον ἐξεθέσαμεν ἄλλου, ἐπειράθη νὰ τὸ διαλύσῃ ἀποσπῶσα τὴν Αὐστροίαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν· διότι, ὡς ἄλλοτε παρετηρήσαμεν, ἡ Αὐστροία διὰ τοὺς φιλοτουρκικοὺς σκοποὺς της περὶ πολλοῦ εἶχε συνδιαλέξεις ἀτελεσφορήτους καὶ ἀπεδοκίμασε τὴν ἀποχώρησιν τῆς Ἀγγλίας. Ἀπομονωθείσης δὲ ταύτης καὶ δυσφορούσης, συνῆλθαν ἐκ νέου τὸν φεβρουάριον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λοιπῶν συμμάχων εἰς συνδιάσκεψιν, καθ' ἣν ἡτήσατο ἡ Ῥωσσία νὰ προτείνωσιν οἱ τέσσαρες σύμμαχοι ἐκ συμφώνου τοῖς διαμαχομένοις τετράμηνον ἀνακωχὴν εἰς διαπραξίν εἰρήνης ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποτελείας πρὸς τὸν σουλτάνον· ἐπειδὴ δὲ πιθανὴν ἐπίστευεν, ἐξ ὧν ἐλάμβανεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδήσεων, τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως τῶν συμμάχων, ἐπρόβαλε νὰ προειδοποιηθῇ ἡ Πύλη ὅτι οἱ σύμμαχοι ἐμελέτων, ἂν ἀπερρίπτετο ἡ εἰρηνικὴ πρότασις των, καὶ τοὺς παρ' αὐτῇ πρέσβεις των ν' ἀνακαλέσωσι, καὶ δι' ἄλλων πειθαναγκαστικῶν τρόπων τὴν πρότασιν των νὰ ὑποστηρίξωσιν. Εἰς πόλεμον τείνουσαν τὴν γνῶμην ταύτην ἐθεώρησαν τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου, δὲν τὴν παρεδέχθησαν καὶ ἐπέμεναν νὰ ἐνεργηθῶσι μόνον ὅσα ἄλλοτε ὠρίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄνευ ἀπειλῆς. Ἄκων καὶ δυσφορῶν συγκατετέθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐγένετο ἡ πρότασις ὡς ἠθέλησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων του, καὶ ἡ Τουρκία, ὡς προεῖπεν ὁ αὐτοκράτωρ, τὴν ἀπέρριψε περιφρονητικῶς τῷ τρόπῳ. Ὑβριν δυσφόρητον ἐθεώρησε τὴν ἀπόρριψιν ὁ Ἀλέξανδρος, ὠνείδισε τοὺς συμμάχους του ὡς μὴ εἰσακουσθεῖς, καὶ τοὺς ἐμέμφθη διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν των ὡς μὴ ὑποστηρίζοντας αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του, καὶ μὴ ἐπιτρέποντας νὰ πράξῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν Τουρκίᾳ ὅ,τι αὐτὸς ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ πράξωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐν Νεαπόλει καὶ Ἰσπανίᾳ· προτείνας δὲ ἐκ νέου ν' ἀναγκάσωσι τὴν παρήκρον Πύλην, καὶ μηδὲ τότε εἰσακουσθεῖς, διέλυσε τὸ συμβούλιον καὶ ἀνήγγειλε δυσανασχετῶν, ὅτι ὤφειλαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ νὰ συλλογισθῶσιν ὅτι δὲν διήρει μόνον τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Τουρκίαν· καὶ ἂν τὸ Ῥωσσικὸν μέχρι τοῦδε

παρημελήθη, ἡ ἀποτυχία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔδιδε νέαν ἀφορμὴν νὰ ἐπιμείνη ἔτι σφοδρότερον ἡ Ῥωσσία εἰς τὴν λύσιν ἐκείνου διὰ παντὸς τρόπου· τοῖς εἶπε δ' ἐπὶ τέλους, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ ἐσυμβουλευέτο ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του εἰμὴ τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τὴν τιμὴν τοῦ στέμματός του· τὰ αὐτὰ διεκοίνωσε διὰ τῶν πρέσβεων του καὶ πρὸς τὰς αὐλὰς των. Οἱ βαρεῖς οὗτοι λόγοι, ἂν καὶ ἀπεινούντο πρὸς ὅλας, ἀπέβλεπαν κυρίως εἰς τὴν τῆς Αὐστρίας ὡς τὴν ὑπὲρ πάσαν ἄλλην ἀγωνιζομένην δι' ὧν ἐδύνατο τρόπων πρὸς ἀνατροπὴν τῶν ῥωσσιῶν σχεδίων. Παρωργίσθη δ' ἔτι μᾶλλον ὁ Ἀλέξανδρος κατ' αὐτῆς, μαθὼν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ὅτι δὲν ἐσυστέλλετο ὁ Μεττερνίχος καυχώμενος ὅτι διαπαιδαγώγει τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τῆς ἐπιτηδεΐας πολιτικῆς του.

Ἐν ᾧ δὲ συνδιελέγοντο οἱ πληρεξούσιοι τῶν τεσσάρων αὐλῶν ἐν Πετροπόλει, ἀφίχθη ὁ Στρατφόρδος Κάννιγγ ὡς πρέσβυς παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ· ἄλλ' οὐδεμίαν ἔτυχεν ἀκροάσεως περὶ τοῦ ἑλληνο-τουρκικοῦ ζητήματος, εἰπόντος τοῦ Νεσελρόδου ὅτι τῷ ἀπηγορεύετο πᾶσα περὶ τούτου συνδιάλεξις. Ἐνδῶσαντος δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐξέθεσεν ὁ πρέσβυς τοὺς λόγους δι' οὓς δὲν ἐνέκρινεν ἡ κυβέρνησις του νὰ μεθέξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν προκειμένων συνδιαλέξεων θεωροῦσα αὐτὰς ἀνωφελεῖς, ὡς μήτε τῶν Ἑλλήνων μήτε τῶν Τούρκων συνευδοκούντων· ἀνήγγειλε δὲ ὅτι πρόθυμος ἦτο καὶ αὕτη νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν εἰρήνευσιν ἂν οἱ διαμαχόμενοι ἐζήτουν ἢ ἐδέχοντο τὴν μεσιτείαν τινὸς τῶν αὐλῶν· ἄλλ' ἀπαράβατον ὅρον ἐθεώρει τὴν ἀποχὴν πάσης βίας. Μὴ παραδεχομένου δὲ τοῦ Νεσελρόδου τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον, ἀνεχώρησεν ὁ Κάννιγγ συμβιβάσας ἄλλας τινὰς περὶ τῆς ἀρктоδυτικῆς παραλίας τῆς Ἀμερικῆς διαφορὰς τῶν δύο κυβερνήσεων.

Μαθοῦσα δὲ ἡ Αὐστρία τοὺς πρὸς τοὺς πληρεξουσίους ἀπειλητικούς καὶ φιλοπολέμους λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ θέλουσα νὰ τὸν δυσωπήσῃ, ἐπρότεινε ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὴ θελούσης τῆς Τουρκίας, καθὼς πρὸ τινων μηνῶν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, μὴ θελούσης τῆς Ἰσπανίας, ἢ τῶν ἰσπανικῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιῶν. Δολία καὶ στρατηγηματικὴ ἐπίνοια ἐκρίθη ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία ἤξευρεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος Χίμαιραν ἀπεκάλει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι

δὲν τὴν ἐδέχετο ὡς ἀνατρέπουσαν τὰς βάσεις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς καταψεύδουσαν ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦδε διαγωγὴν του, καὶ ὡς καταστρέφουσαν τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας, ἀποβλέπουσαν αἰετοῦ εἰς ἀνέγερσιν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Τουρκίας ὑποφύων καὶ ἀσθενῶν, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀνεξαρτήτων ἐπικρατειῶν· πασίγνωστος δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διαγωγὴ τῆς Αὐστρίας ἀγωνιζομένης ἀδιαλείπτως ν' ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὴν νέαν πολιτείαν. Ὅ,τι ἐπεθύμει καὶ ὅ,τι ἐπροσπάθει ἡ αὐτὴ ἐκείνη ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἦτον ἡ καταθλίψις τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως διὰ παντός θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου τρόπου· ἐπὶ δὲ τῆς αἰγυπτίας ἐκστρατείας εἰς Ἑλλάδα ἤλπιζε τὴν καθυπόταξιν τῆς ὑπεράλλοτε, καὶ ἀνήσυχος ὁ Μεττερνίχος διὰ τὸ καθ' ἑκάστην κρατυνόμενον φιλελληνικὸν πνεῦμα ἐν Γαλλίᾳ ἀπῆλθεν εἰς Παρισίους πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς καθεστώσης ἀδρανοῦς πολιτικῆς (6). Ὅ,τι δὲ ἐδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ περιστάσει ἦτο μόνος ὁ Ῥωσσοικὸς πόλεμος· τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον προθεμένη ἡ Αὐστρία διὰ πάσης θυσίας καὶ διὰ παντός τρόπου νὰ ἐμποδίσῃ, ὅπως δώσῃ καιρὸν τῷ Ἰβραημπασᾷ εἰς κατόρθωσιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, δὲν ἐδυσκολεύετο ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, συλλογιζομένη, ὅτι δὲν θὰ ἔσωζε τὴν ἐν ἀκμῇ κινδύνου ἀπροστάτευτον ἐλληνικὴν πολιτείαν ἢ κενὴ καὶ κούφῃ ἀναγνώρισις, ἐν ᾧ θὰ τὴν ἔσωζε βεβαίως ὁ Ῥωσσοικὸς πόλεμος· δὲν ἐυστάλη δὲ νὰ φέρῃ εἰς παράδειγμα τὰ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἐν ᾧ ἔναυλος ἦτον εἰσέτι ἡ βαρεῖα φωνὴ τῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, ἣν ἐμέμφετο πρὸ ὀλίγου παρρησία καὶ κατεμήνυε πρὸς τὰς ἄλλας Δυναμείας ὡς καταπατήσασαν διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν νέων ἐκείνων πολιτειῶν τὰς σωτηρίους ἀρχὰς τοῦ θεοῦ δικαίου καὶ τῆς νομιμότητος, καὶ ὡς θαρρόνουνσαν τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, τὸ διὰ τόσων θυσιῶν καὶ κινδύνων καταθλιβὲν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· διὰ τοὺς λόγους τούτους οὐδεμιᾶς σκέψεως ἀξία ἐθεωρήθη ἡ μηδὲν ὑγιὲς κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἔχουσα πράτασις τοῦ Μεττερνίχου, ὅστις οὐδὲ τότε ἔπαυε λέγων τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας ἀξίους παντελοῦς καταστροφῆς εἰς σωτηρίαν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς στερέωσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Ἀλλὰ τὸ ἀναφανέν τοῦτο σχίσμα Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας ἐπέ-

φερε μέγιστον ἀποτέλεσμα· διέρρηξε τὸν ἐπὶ καταπιέσει τῶν λαῶν χαλκευθέντα ζυγὸν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· ἡ σκηνὴ δὲ, εἰς ἣν παριστάμεθα, εἶναι ἡ τελευταία τοῦ βίου τῆς συμμαχίας ταύτης.

Ἐν τούτοις ἔπescen ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ἔγγραφον λέγον, μετὰ τινας διεξοδικὰς παρατηρήσεις, τὰ ἑξῆς· «Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δυνάμει τῆς παρούσης πράξεως θέτει
» ἐκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς ἑαυτοῦ ἐλευθερίας,
» ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ πολιτικῆς ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μο-
» ναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς μεγάλης Βρεττανίας » (γ).

Τὸ ἀναφανέν τοῦτο ἔγγραφον, τὸ ἐν ξένῃ γλώσσῃ συνταχθὲν καὶ κακῶς ἐξελληνισθὲν, ἐξέπληξε τοὺς πλείστους τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, ἀγνοοῦντας πόθεν καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἀνεφάνη.

Ἀφ' οὗ μετεβλήθη ἐπὶ τὸ φιλελληνικώτερον ἢ ἀγγλικὴ πολιτικὴ, οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι, Ῥώμας, Στέφανος καὶ Δραγόνας ἐσύστησαν ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπὴν καὶ εἰργάζοντο ὅπως ἐδύναντο εἰς ὠφέλειαν τῆς κινδυνεύουσας Ἑλλάδος. Ὅστις γνωρίζει πῶς διοικεῖται ἡ Ἐπτανήσος, δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πεισθῇ ὅτι τοιαύτη ἐπιτροπὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συστηθῇ ἄνευ τῆς πλήρους συγκαταθέσεως τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ, οὐδ' ἤμπορεῖ ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι ὁ μέγας ἄρμοστής καὶ ἐπέβλεπε πάντοτε, καὶ διεύθυνε πολλάκις τὰς πράξεις αὐτῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐφαινετο ὡς οἰκοθεν συντάξασα τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔγγραφον, καὶ λήγοντας τοῦ ἰουνίου τοῦ 1825 ἐξαπέστειλε δύο παρόμοια, τὸ μὲν εἰς Πελοπόννησον διὰ τοῦ Χρήστου Ζαχαριάδου, τὸ δὲ εἰς Ὑδραν διὰ τοῦ Παναγιώτῃ Λεωνταρίτῃ ἐπὶ ῥητῇ ἐντολῇ νὰ τὰ υπογράψωσιν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν προεδρίαν τὸ μὲν τοῦ Μιαούλη τὸ δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη ἄνευ παραμικρᾶς προσθαφαίρεσεως ὡς τὰ μόνα σωτήρια· δὲν ἐκρίθη δ' εὐλογον νὰ σταλῶσι κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν κυβέρνησιν, διότι ὡς κυβέρνησις δὲν ἐδύνατο, δι' οὓς εἴπαμεν συνταγματικούς λόγους, νὰ τὰ δεχθῇ. Δὲν συνίστα δὲ τὰ ἔγγραφα ταῦτα τόσον ἢ ῥητὴ παραγγελία τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς, ὅσον ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῆς πατρίδος. Ἀλλ', ἂν καὶ πολὺς ἦτον ὁ κίνδυνος, οἱ μὲν τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, οὓς ἤυρεν ὁ Ζαχαριάδης κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν, ἤθελαν, οἱ δὲ δὲν ἤθελαν νὰ υπογράψωσι τὴν πρᾶξιν ὅπως ἦτο συντεταγμένη· ἀφ' οὗ ὁμως ὁ Ἰβραήμης τοὺς διεσκόρπισε καὶ κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν καὶ κατὰ τὰ Μαγού.

λικνα, ὅλοι ἀπηλπίσθησαν, καὶ συνελθόντες οἱ πλεῖστοι αὐ-
τῶν εἰς Λαγκάδια μετὰ τὴν τροπὴν ἐδέχθησαν τὴν πρᾶξιν ὡς
ἀναγκάστον κακόν, τὴν ὑπέγραψαν, καὶ προσυπέγραψαν καὶ ὀνό-
ματα ἀπόντων. Ὁμόφωνοι ὑπέγραψαν τὴν πρᾶξιν ταύτην καὶ
οἱ Ὑδραῖοι, καὶ οἱ λοιποὶ Νησιῶται, καὶ οἱ Στερεοελλαδίται,
καὶ τὰ μέλη τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ὅλος
ὁ ἀνώτατος κληρος, καὶ ἀπαξάπαντες οἱ γνωστοὶ Ἕλληνες
ἐκτὸς τοῦ Ὑψηλάντου, τοῦ Κωλέττου (δ), τοῦ Κουντουριώτου,
τοῦ Γκούρα καὶ δύο τριῶν βουλευτῶν. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα,
φέροντα ἔτος 24 ἰουλίου 1825, ἐστάλησαν κατὰ τὴν παραγγε-
λίαν τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς εἰς Λονδίνον διὰ τοῦ πλοίου,
Κίμωνος, τοῦ ὑπὸ τὸν Δημήτρη Μιαούλην, υἱὸν τοῦ ναυάρ-
χου. Τόση δὲ ἦτο κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ ἀμνηχανία τῶν
Ἑλλήνων, καὶ τόση καὶ αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ ἀθυμία,
ὥστε ἐζήτησε συγχρόνως ἡ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐπὶ ματαίῳ, τὴν
ἄδειαν τῶν Ἀρχῶν τῆς Μάλτας καὶ τῆς Ἑπτανήσου εἰς στρατο-
λογίαν ἐκ τοῦ προχείρου ἐντὸς τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ τὴν εἰς
Ἑλλάδα ἐξοδὸν τοῦ ἐμπειροπολέμου Ἀγγλοῦ Ναπιέρου, διοι-
κητοῦ τῆς Κεφαλληνίας, εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς.
Τὰ ἔγγραφα ταῦτα παρώργισαν τὸν Ῥόσχην, διότι ἐματταίω-
σαν ὅλα τὰ σχέδια του. Οὗτος καὶ Ἀμερικανός τις, Τουνσέν-
δος Βάσιγκτων, αὐτοχειροτόνητος ἐπίτροπος τῶν φιλελληνικῶν
ἐταιριῶν τῆς Ἀμερικῆς, τόσον ἐθρασύνθησαν, ὥστε ἔστειλαν
τὴν 16 ἰουλίου πρὸς τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπρεπῆ καὶ
μωρὰν διαμαρτύρησιν· ἀλλ' ἡ φιλελληνικὴ ἐταιρία τῶν Παρι-
σίων κατέκρινεν ἐπισήμως τὴν διεγωγὴν τοῦ ἐπιτρόπου τῆς
Ῥόσχης, παραβάντος τὰς ὁδηγίας τῆς. Ἀξιοπαρατήρητον δὲ
εἶναι, ὅτι ὁ ἐπίτροπος οὗτος, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο εἰς ἀνατροπὴν
τοῦ ἐνυπάρχοντος πολιτικοῦ συστήματος τῆς Ἑλλάδος διὰ
τῆς ἀναγορεύσεως βασιλείας, ἤλεγχε τοὺς ἄλλους ὡς παραβά-
τας αὐτοῦ. Ὁργίσθησαν ἐπὶ τῇ πράξει τῆς ἀγγλικῆς προστα-
σίας καὶ οἱ τὸ αὐρηλιανὸν σχέδιον ἀσπαζόμενοι Ἕλληνες, καὶ
ἐπροσπάθησαν δι' ἀποστολῶν καὶ ἀναφορῶν εἰς Παρισίους ἐν
μέσῳ καταδιώξεων, φυλακίσεων καὶ ἐξοριῶν τὸ μὲν σχέδιόν
των νὰ πραγματοποιήσωσι, τὴν δὲ πρᾶξιν τῆς προστασίας νὰ
ματαιώσωσιν.

Ἡ δὲ ἀγγλικὴ κυβέρνησις, ἅμα λαβοῦσα τὴν περὶ ἧς ὁ λό-
γος πρᾶξιν, τὴν ἀπέρριψε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῶν Ἑλλή-

νων, γράψασα πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτὴν Μισοῦλην καὶ Κολοκοτρώνην ὅτι ἡ παραδοχὴ τῆς θὰ ἐπέφερε πόλεμον αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πάντῃ ἀδικαιολόγητον· ἐπρόσφερε δὲ ὡς καὶ ἄλλοτε τὴν φιλικὴν τῆς μεσολάβησιν εἰς συμβιβασμόν. Εἰς τί ἄρα ἡ ὑποκίνησις πράξεως ἀπορρίφθεις;

Διττὴν προέθετο ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πρόθεσιν ῥίψασα εἰς τὸ μέσον τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τὴν πράξιν ταύτην· τὴν ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου ὑπὲρ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, καὶ τὴν ἀποτροπὴν παντὸς παρὰ γνώμην αὐτῆς κινήματος τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Εἶδαμεν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἀγγλία ἐφοβείτο τὴν μοναδικὴν καὶ ἔνοπλον παρέμβασιν τῆς Ῥωσικῆς αὐτῆς εἰς τὴν ἑλληνοτουρκικὴν πάλην· ἂν δὲ καὶ ἐφαίνετο ἔχουσα πεποίθησιν εἰς τοὺς εἰρηνικοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφοβείτο πάντοτε τὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον ῥοπὴν ὅλης τῆς Ῥωσσίας ὑπὲρ τῶν πασχόντων ὁμοθρήσκων τῆς ἀνησύχαζε δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸ ὀλίγου ἐπελθοῦσαν δεινὴν διαφωνίαν αὐτῆς καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν ἐν Πετροπόλει συνδιαλέξεων, καὶ διὰ τὴν διακοπὴν πάσης εἰς τὸ ἐξῆς τῶν δύο κυβερνήσεων συνδιασκέψεως περὶ τοῦ τουρκοελληνικοῦ ζητήματος. Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδέχθησαν τὴν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας πρότασιν καὶ ἐζήτησαν τὰς συμβουλὰς τοῦ Κάννιγγος, ἀλλ' ὅτε ὑπεκινεῖτο ἡ πράξις αὕτη, ἡγνόμεναι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὴν ἀπορρίψιν τῆς προτάσεως καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη· ἡγνόμεναι καὶ ὁ μοίραρχος Ἀγγλος ὁ ὑπενεργήσας τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη, τὴν πράξιν τῆς προστασίας.

Ἄλλ' ἔπραξε καλῶς ἢ κακῶς αἰτησαμένη ἡ Ἑλλάς τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν; Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ἔπραξε καλῶς. Φόβος κατέλαβε πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων μήπως ἡ Ἀγγλία ἐκυρίευσεν δυνάμει τῆς πράξεως ταύτης τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατεστρέφετο τοιοῦτατρόπως ἡ ἀνεξαρτησία τῆς· ἀλλ' ὁ ἄλογος οὗτος φόβος οὐδαμῶς κατέλαβε τοὺς ὀξυδερκεστέρους τῶν Ἑλλήνων, βλέποντας ὅτι, ἂν ἔπραττε τοιοῦτον τι ἡ Ἀγγλία, ἐπροκάλει καθ' ἑαυτῆς δικαίως τὴν ἀγανάκτησιν, ἴσως καὶ τὸν πόλεμον τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ μῖσος ὅλων τῶν λαῶν· ἐμέμφθησάν τινες τοὺς Ἕλληνας, ὅτι, ἀναγκασθέντες νὰ ἐπικαλεσθῶσι ξένην ὑπεράσπισιν, δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν

τῆς Εὐρώπης ὅλης· μήπως δὲν ἔστειλαν πρὸς τοὺς εἰς Βερώνην συνελθόντας ἀνακτας ἰκέτας, οὓς οὐδὲ τῆς παρουσίας των ἤξιωσαν; μήπως δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν μεσολάβησιν τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς αὐλὰς καὶ εἰσηκούσθησαν; ἀνάγκη ἄρα πολιτικὴ ἦτο νὰ προτιμῆσωσι τὴν εὐμενέστερον πρὸς αὐτοὺς διακειμένην· καὶ τοιαύτη ἦτον, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις. Κινήσαντες οἱ Ἕλληνες τὸ φιλότιμον τῆς κυβερνήσεως ταύτης ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ τὴν ζυλοτυπίαν τῶν ἀντιζήλων τῆς, καὶ οὕτως ἡ Ἑλλὰς ὅχι μόνον δὲν ἔπαθεν αἰτησαμένη τὴν ὑπεράσπισιν μιᾶς καὶ μόνης, ἀλλ' ὠφελήθη τὰ μέγιστα διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων.

Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ καταπραύνη τὴν ἐφ' ἧς ἐνηργοῦντο ὑπεροργισθεῖσαν κατ' αὐτῆς Πύλην, ἐξέδωκε τὴν 18 Σεπτεμβρίου, εἰς νέκν ἐνδειξιν τῆς οὐδετερότητός της, διάταγμα ἀπαγορεύον πᾶσαν ἐπὶ ξένη ὑπηρεσίᾳ στρατολογίαν (τὴν τοῦ Κοχράνου) καὶ πᾶσαν ἐπὶ ἐξαμηνίαν ἐξαγωγὴν πολεμικῆς ὕλης εἰς χρῆσιν τῶν διαμαχομένων (τῶν Ἑλλήνων)· ἀλλὰ τὸ διάταγμα τοῦτο οὔτε τοὺς Ἕλληνας ὡς μὴ ἐνεργήθην ἔβλαψεν, οὔτε τὴν Πύλην, βλέπουσαν ὅτι ὅσα ἐπράττοντο δὲν ἦσαν ὅσα ἐλέγοντο, κατεπραύνεν.

Παύσασα δὲ ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξει τοῦ Μιντσιάκη νὰ φοβῆται τὴν Ῥωσσίαν ὡς φιλοπύλεμον, ἤρχισε νὰ τὴν καταφρονῇ ὡς φιλειρηνικὴν· τόσον δὲ ἐθρασύνθη, ὥστε, λαβοῦσα σφοδρὸν ἔγγραφον τοῦ ἐπιτετραμμένου τούτου εἰς ταχὺν συμβιβασμὸν τῶν εἰσέτι ἀσυμβιβάστων Ῥωσσοτουρκικῶν διαφορῶν οὐδὲ κἂν ν' ἀπαντήσῃ ἤξιωσεν. Ἐδυσφόρησεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ σιωπῇ ταύτῃ, ἐμέμφθη αὐτὸς ἐαυτὸν διὰ τὴν πολλὴν του μακροθυμίαν, ἔδειξε διάθεσιν νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιτικὴν του ἐπὶ τὸ πολεμικώτερον. Παρήγγειλε τοῖς ἐν Λονδίνῳ, Παρισίοις, Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ ἀντιπροσώποις του νὰ ἐξετάσωσι τὰς πρὸς τοῦτο διαθέσεις τῶν αὐλῶν παρ' αἷς ἔδρευαν, καὶ διέταξε τὸν Μιντσιάκην νὰ διαφραγρῇ κατὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης. Διεμαρτυρήθη ὁ Μιντσιάκης ἀλλὰ καὶ ἡ διαμαρτύρησις αὕτη ἔμεινεν ἀναπάντητος. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ περιφρονήσει ταύτῃ καὶ κατὰ τῆς συμμαχίας, ἣτις δὲν τὸν ὑπεστήριζε, καὶ κατὰ τῆς Πύλης, ἣτις τὸν παρήκουε, καὶ πεισθεὶς ἐξ αὐτῆς του τῆς πείρας, ὅτι

ἀνωφελῶς ἠγωνίζετο διαπραγματευόμενος, ἐξῆλθε τῆς Πετροπόλεως πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ὑπερεπιθυμοῦντος τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον πολυαριθμοῦ στρατοῦ του, καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν του, αἵτινες ἔνεκα τῆς πρὸς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριόν των δυσμενοῦς διαγωγῆς τῆς Πύλης ἔπαθαν ὑπὲρ τὰς ἄλλας τῆς αὐτοκρατορίας του· ἐξέλαβαν δὲ τὴν περιοδείαν ταύτην καὶ αὐλαὶ καὶ λαοὶ δικαίως ὡς προαγγέλλουσιν τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ἀσθενήσας ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῆς περιοδείας ἀπεβίωσεν ἐν Ταχανρόκῳ τὴν 19 νοεμβρίου.

Οὐδέποτε ἴσως ἄλλοτε αἱ τῶν αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεις ἦσαν τόσον ἀνώμαλοι ὅσον ἐπὶ τῶν παρὰ μὲν τοῦ μεγάλου τούτου συμβάντος· ὡς πομφόλυγες τὰ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς εἶδαμεν, διερράγησαν, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν συνεννοοῦντο ὡς ἄλλοτε· ὁ φιλειρηνικὸς Ἀλέξανδρος, παρωργισμένος διὰ τὴν πρὸς ἃ ἐβουλεύετο δυσμενῇ διάθεσιν τῶν ἄλλων ἀνάκτων, ἐφιλοπολεμεῖ καὶ διέταττε τοὺς πρέσβεις του νὰ μὴ πολιτικολογῶσιν ἐν ταῖς διπλωματικαῖς συντυχίαις των· ἀνήσυχος ἡ Αὐστρία ἐμεθοδεύετο πῶς νὰ καταπραύνη τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ πῶς νὰ παρατείνῃ πρὸς βλάβην τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀγῶνά των, ὃν ἤθελεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ παύσῃ· ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ ἐπρότεινε νέας, ἀνωφελεῖς, καὶ ἀπαραδέκτους συνδιαπραγματεύσεις· ἡ Γαλλία κατεγίνετο νὰ συνάψῃ τὰ διεστῶτα· ἡ Πρωσσία μόνη ἐρῶσσιζε καὶ ἐμέμφετο τὰς ἄλλας αὐλὰς ὡς προκαλοῦσας μᾶλλον διὰ τῆς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν διαγωγῆς των ἢ ἐμποδιζούσας τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν συνεμάχει· ἡ δὲ Ἀγγλία ἐδυσφύρει ἀπομεμονωμένη· ἐταράττετο δὲ ὑπέρποτε, διότι ἔβλεπε τὴν Ῥωσσίαν ἐτοιμὴν εἰς πόλεμον, ὃν ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ παντοίοις τρόποις, καὶ ἐπεθύμει ἀξιόπρεπῇ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς μεμονωμένης θέσεώς της διὰ τινος συνεννοήσεως μετ' αὐτῆς, μεθ' ἧς καὶ μόνης διανοεῖτο νὰ ἐργασθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς λύσιν τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ ζητήματος, πεπεισμένη ὅτι αἱ ἄλλαι αὐλαὶ ἢ θὰ παρηκολούθουν, ἢ δὲν θ' ἀντέπρατταν. Πρωθύμως ἐκλινεν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας τὸ οὖς εἰς τοὺς διαλλακτικοὺς λόγους τοῦ Κάννιγγος, αἱ δύο αὐλαὶ διηλλάγησαν, καὶ ὁ ἐν ὑπολήψει παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ λόρδος Στραγγφύρδος, ὁ ἐπ' ἀδείᾳ μεταβὰς πρὸ τινος καιροῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λονδίνον, ἀπεστάλη πρέσβυς παρ' αὐτῷ εἰς πρῶτον δειγμὰ διαλλαγῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.-Περίοδος πρώτη.

ΑΠΟΔΙΔΟΥΣΑ ἡ Πύλη τὰς μέχρι τοῦδε ἐπανελημμένας ἀποτυχίας της εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν πολεμάρχων της ἀνέδειξε τὸ ἔτος τοῦτο Ῥούμελη-βζλεσὴν τὸν Ῥεσὴτ-Μεχμέτπασαν, τὸν καὶ Κιουταχὴν. Διεκρίθη, ὡς εἶδαμεν, ὁ ἀνὴρ οὗτος ὡς δραστήριος καὶ φιλοκίνδυνος καὶ ἐπὶ τῆς μάχης τοῦ Πέτα, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν, ἂν εἰσηκούετο, ἡ πόλις ἔπιπτεν. Ἡ Πύλη τῷ ἔδωκεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ ἀφθόνους πόρους, μετέθεσε τὸν ἀντιζηλὸν του Βρυώνην ἀπὸ τῆς σατραπείας τοῦ Μπερατίου εἰς τὴν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τῷ εἶπεν ἐπὶ τῷ διορισμῷ του, «ἦ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὴν κεφαλὴν σου». Ὁ νέος δὲ οὗτος ἀρχιστράτηγος κατέβη εἰς Λάρισσαν τὸν ἱανουάριον καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἰωάννιναν, ὅπου κατεγίνετο νὰ παύσῃ τὶς ταραχὰς τῆς Ἀλβανίας καὶ στρατολογήσῃ ἐπὶ ἀδρῶ καὶ τακτῶ μισθῶ.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου περιεγράψαμεν τὸ τεῖχος του (α). Ἐκτοτε ἐδυναμώθη καὶ ἔλαβε νέαν μορφήν ὑπὸ τὴν ἀκάματον φροντίδα τοῦ Κοκκίνη· ἐκαθαρίσθη δέ, ἐπλατύνθη, καὶ ἐβαθύνθη καὶ ἡ τάφρος. Ἐπαίρμενος ὁ τειχεποιὸς οὗτος εἰδοποιεῖ ἐπισήμως τὸν διευθυντὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, Μχυροκορδάτον, ὅτι «ικανὸν ἦτο τὸ ἔργον του ν' ἀνθέξῃ, εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν προσβολήν, καὶ ὅτι ἐπισκεφθέντες αὐτὸ Ἀγγλοὶ τὸ ἐθαύμασαν καὶ ἐξεπλάγησαν». Οὐδὲν εἶχε βεβαίως τὸ ἔργον τοῦτο ἱκανὸν νὰ κινήσῃ εἰς θαυμασμὸν ἢ νὰ φέρῃ εἰς ἐκπληξιν τὸν ἐπισκεπτόμενον εἰδήμονα· οὐδ' αὐτὸ τὸ τεῖχος ἦτον εὐκτιστον· καὶ ἂν μεθ' ὅλης τῆς ἀτελείας του ἡ πόλις δὲν ἠλώθη ὑπὸ τῶν πολεμίων εἰμὴ καθ' ἣν ἡμέραν ἐγκατελείφθη ὑπὸ τῶν ὑπερμάχων, συνέβη τοῦτο, διότι «ἄνδρες ἡ πόλις, οὐ τεῖχην».

Τὸ τεῖχος εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ταύτης σχῆμα ἐπτάγωνον. Πρὸς τὸ κέντρον, τὸ πρὸς ἄρκτον, ἔκειτο τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη· πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ κέντρου κατὰ σειρὰν τὰ πύργωμα τοῦ Κοραῆ, τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλί-νου, τὸ κανονοστάσιον τοῦ Βύρωνος, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη. Ἐκειτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρα-κειμένου νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Σαχτούρη· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ κέντρου ἔκειντο τὸ προτείχι-σμα τοῦ Μακρῆ, τὸ μηνοειδὲς πρόφραγμα τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὁραγγίας (β), τὰ κανονοστάσια τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ Ἀντω-νίου Κοκκίνη, τὸ καρκινοειδὲς πρόφραγμα τοῦ Μονταλεμβέρτου καὶ τὰ κανονοστάσια τοῦ Σιεφέλδου, τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐφ' ὅλου δὲ τοῦ τείχους ἔκειντο 48 κανόνια σι-δηρᾶ διαφόρου ὀγκῆς μέχρι 48 λιτρῶν, καὶ 4 βομβοβόλοι, ἐξ ὧν αἱ δύο εἶχαν διάμετρον 10 δακτύλων, αἱ δὲ ἄλλαι ἢ μὲν 5 ἢ δὲ $4\frac{2}{5}$.

Ἀκουσθείσης τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας, ἔσπευσεν ἡ κυβέρνησις νὰ στείλῃ εἰς διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τρι-μελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν βουλευτῶν, Ἰωάννου Παπαδιαμαντο-πούλου, Γεωργίου Καναβοῦ καὶ Δημητρίου Θέμελη. Ἡ ἐπι-τροπὴ αὕτη ἀφίχθη εἰς Μεσολόγγι τὴν 12 Ἀπριλίου καὶ ἡσχο-λήθη σπουδαίως εἰς τακτοποιήσιν τῆς ὑπηρεσίας.

Εἶχεν ἤδη διατάξει ἡ τοπικὴ διοίκησις ἐν καιρῷ στρατεύ-ματα ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρη, τὸν Τσόγκαν καὶ ἄλλους πρὸς φρούρησιν τοῦ Καρθασαρᾶ, τῆς Βονίτσης καὶ τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνόρους, καὶ τὰ στρατεύματα ταῦτα ὑπήκουσαν. Ἀλλὰ, στρατευσάντων τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸ Μακρυνόρος, ἐλει-ποτάκτησαν οἱ φυλάσσοντες τὰς θέσεις ἐκεῖνας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀχελῷου, ὥστε οἱ ἐχθροὶ διέβησαν τὴν 23 μαρτίου ἀνεμπόδιστοι τὸ Μακρυνόρος, καὶ ἔπесαν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς Βάλτον καὶ Ἐηρόμερον· οἱ δὲ τρισάθλιοι κάτοικοι διεσκορπίσθησαν ὡς καὶ ἄλλοτε· ἀλλ' ἠῦραν ἤδη καταφύγιον ἔτοιμον καὶ ἀσφαλές, τὸ ὑπὸ τὴν Ἐπτάννησον πολιτείαν νησίον τοῦ Καλάμου. Οἱ ἐχθροὶ οὕτε ἐπὶ τῆς ποταμοπορείας τοῦ Ἀχελῷου οὕτε πέραν αὐτοῦ ἠῦραν ἀντίστασιν, διότι ὅσον οὗτοι ἐπροχώρουν, τόσον οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρουν πρὸς τὰς πόλεις Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ

τοιούτοτρόπως ἔφθασε τὴν 11 ἀπριλίου ἀτουφέκιστος πολυά- Ἀπρίλιος
ριθμος προφυλακῇ ἀπέναντι τοῦ Ἀνατολικοῦ· τὴν δὲ 15, ἐφάνη
μέρος αὐτῆς καὶ ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἐπὶ δὲ τῇ ἐμφανίσει
ἐξῆλθάν τινες τῶν ἐντός, ἠεροβολίσθησαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς
τὴν πόλιν· ἐξῆλθον καὶ τὴν ἐπιούσαν καὶ ἠεροβολίσθησαν ὡς
καὶ τὴν προτεραίαν. Ἐφρονεύθησαν δὲ τὰς δύο ταύτας ἡμέρας
δύο σημαιοφόροι, ὁ μὲν Ἕλληνα, ὁ δὲ Τοῦρκος· ἐπληρώθησαν
καὶ ὁκτὼ Ἕλληνες καὶ ἄλλοι τόσοι ἐχθροί. Ἐνεδρεύσαντες οἱ
Ἕλληνες κατὰ τὸ Κεφαλόβρυσον ἐσκότωσαν τὴν ἀκόλουθον
ἡμέραν ἕξ ἐκ τῶν διχπορευομένων ἐχθρῶν.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐπὶ τοῦ
1823, εἴπαμεν ὅτι τὸ νησίον ἐκεῖνο δὲν εἶχε γλυκὺ νερόν, καὶ
ὅτι οἱ κάτοικοι ἠρύοντο τὸ εἰς χρῆσιν τῶν ἀπὸ τινος πηγῆς
ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐφρουρεῖτο ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς
τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ τὴν 17 ἐγκατελείφθη καὶ
ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔκτοτε ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ
ἐγένετο λίαν ἐπαισιθητὴ ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ 18 εἰς τῶν στρα-
τιωτῶν, κατοικῶν παρὰ τὸν οἰκίαν, ἔπεσεν εἰς τὴν ἔμπροσθεν
αὐτῆς θάλασσαν, ἵνα κολυμβήσῃ· κατὰ τύχην ἔπιεν ὀλίγον
νερόν καὶ τὸ ἡῦρε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν γλυκὺ· ἀνήγγειλε
τοῦτο τοῖς ἐν τῇ πόλει, ἔτρεξαν τὰ πλήθη εἰς τὸν αἰγιαλόν,
τὸ ἐγεύθησαν, καὶ εὐρόντες το καὶ αὐτοὶ γλυκὺ, ἐγέμισαν ὅλα
τὰ ἀγγεῖά τῶν· γλυκὺ διέμεινε καὶ τὰς δύο ἀκολουθούς ἡμέ-
ρας· καὶ οἱ μὲν ἐξηγοῦντες τὸ πρᾶγμα φυσικῶς εἶπαν ὅτι κα-
τέρρευσεν ἐκ τῶν πλησίον ὑψωμάτων καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ ἁλ-
μου ὡς ἐλαφρότερον, οἱ δὲ εὐλαθέστεροι ἐπίστευσαν ὅτι ἦτον
ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, τοῦ μεταποιήσαντος ἐπὶ
Μωυσέως τὸ πικρὸν ὕδωρ εἰς γλυκὺ καὶ κορέσαντος τὸν λαὸν
αὐτοῦ διψῶντα.

Τὴν δὲ 23 ἀπεκλείσθη στενῶς ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου.
Ἀδελφός ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν εἰσβαλόντων ἐχθρῶν· ἀλλὰ
διανεμομένων 50,000 σιτηρεσιῶν εἰς ὑπομισθίους, ὑπελογίζοντο
35,000 οἱ ὀπλοφόροι· παρηκολούθουν δὲ καὶ 3000 σκᾶπται
καὶ ἐργάται Χριστιανοί. Ἐκ τῶν ὀπλοφόρων δὲ τούτων 2000
κατέλαβαν τὸ Μακρυνόρος· 3000 τὴν Λάσπην, τὸν Μαχαλᾶν
καὶ τὸν Καρβασκαρᾶν· 3500 τὴν Γουριάν, ὅπου αἱ ἀποθήκαι·
4000 τὰ κατ' ἀνατολὰς καὶ κατὰ δυσμὰς τοῦ Ἀνατολικοῦ·
2500 τὰ Σέλωνα καὶ τὸ Πετροχωρί, καὶ 20,000 ἐπολιόρκουν

τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμενε καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος· μετεφέροντο δὲ ἐν καιρῷ ἀνάγκης καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν πολεμισταὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας καὶ συχνάκις μετεκινουντο ἐκ τῶν διαφόρων θέσεων. Οἱ συγκροτοῦντες δὲ τὸν στρατὸν τοῦτον ἦσαν Ἀσιανοί, Ῥουμελιῶται, Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαι. Τοσαύτη καὶ τοιαύτη ἦτον ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῶν δύο πόλεων, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας, ἦτο περίπου τρισχίλιοι ὀπλοφόροι ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Στουρνάρην, Μακρῆν, Νότην Μπότσαρην, Τσόγκαν, Δηληγεωργόπουλον, Γιαννάκην Ῥαζοκότσικν, Ἰσκον, Λιτκατζῆν, Σούκαν καὶ ἄλλους. Εὐρέθη ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῷ μέχρι τέλους Ιουλίου καὶ ὁ Νικήτας. Ἡ πόλις ἦτον ὑπερασπίσιμος, καὶ τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια ἱκανὰ εἶχε, καὶ τὰ στρατεύματα ἦσαν καὶ ἐμπειροπόλεμα καὶ πλήρη ζήλου· εἶχε καὶ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐλάμβανεν ἔξωθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο· ἀνοικτὴν εἶχε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ Κρυταχῆς μετὰ τῆς Ναυπάκτου καὶ Πατρῶν καὶ ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο.

Ἄμα δὲ στρατοπεδεύσαντες οἱ ἐχθροὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους ἡνοιξάν τάφρον ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ κερκινοειδοῦς προφράγματος, τελευτῶσαν εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη καὶ ἀπέχουσαν τοῦ τείχους 300 ὀργυιάς, καὶ τὴν 25 ἐμβῆκαν εἰς αὐτὴν καὶ ἔστησαν ἀνωθεν σημαίας. Ἀλλ' ἡ τάφρος δὲν ἐσκάφη ὅσον ἔπρεπε βαθεῖα, διὰ τοῦτο τινὲς αὐτῶν ἐφονεύθησαν, κανονοβολησάντων τῶν ἐντὸς, καὶ πολλοὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας 36 τῶν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Πάσχον καὶ Γιάννην Μπέκκν ἐξήλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ προφήτου Ἡλίου ἔχοντες βοηθὸν καὶ μίαν κανονοφόρον, καὶ ἐνεδρεύσαντες ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγωσαν ἔξ, καὶ ἀπέστειλαν εἰς Μεσολόγγι μίαν κεφαλὴν. Τὴν δὲ 26 κατεσκεύασαν οἱ Τοῦρκοι διὰ νυκτὸς δύο τετραγωνικὰς τάφρους 250 ὀργυιάς μακρὰν τοῦ τείχους πρὸς τὸ μέρος τῆς κατηδραφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ προσβάλωσιν ἐκεῖθεν τὸ προτειχισμα τοῦ Φραγκλίνου, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεσκεύασαν

καὶ κανονοστάσιον πολλὰ πλεονέκτας ἔχον κανονοθυρίδας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἄλλης κατηδαφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ ἐν ἀντιχαρχώμα κατὰ μέτωπον τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος. Τὴν ἀκόλουθον νύκτα ἤγειραν καταντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα πρόχωμα ὁπισθεν τῆς τάφρου. Τὴν 28 μετὰ μεσημβρίαν ἔστησαν ἀντικρὺ τοῦ μηναιοδοῦς προφράγματος βομβοβόλον, καὶ ἐξέριψαν κατὰ πρώτην φοράν πέντε βόμβας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπροξένησαν ζημίαν. Τὴν νύκτα ἤρχισεν ἐσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς κανονοβολισμὸς διαρκέσας ἀπὸ τῆς β' ὥρας μέχρι τῆς γ', ἀλλὰ καὶ τότε οὐδεμίαν βλάβην ἔπαθον οἱ ἐν τῇ πόλει. Ὁ κανονοπόλεμος ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἀπὸ τῆς δ' ὥρας μέχρι τῆς στ', ἀλλ' ἐπίσης καὶ τότε ἀβλαβής· ἐπανελήφθη καὶ τὴν 30 πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, καὶ ἦν ἐχούθη κατὰ πρώτην φοράν αἷμα ἐντὸς τῆς πόλεως, σκοτωθέντος ἑνὸς καὶ πληρωθέντων πέντε· τὸ ἐσπέρας ἐξέριφθησαν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν πέντε βόμβαι· ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἠτύμωλεν ὁ παρὰ τῷ ἐχθρῷ στρατῷ Μήτρος Βάγιας καὶ ὁκτὼ στρατιῶται. Κανονοβολοῦντες οἱ ἐχθροὶ τὴν 1 μαΐου ἔβλαψαν τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατεσκεύασαν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μακροῦ καὶ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα ἄλλην τετραγωνικὴν τάφρον ἔχουσιν καὶ αὐτὴν κανονοθυρίδας, τὴν δὲ νύκτα ἐξέριψαν τέσσαρες βόμβαι εἰς τὴν πόλιν, ἀντέριψαν καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει πλειότερας· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχαν εἰς χρῆσιν τρία μόνον κανόνια καὶ μίαν β' δακτύλων βομβοβόλον, ὥστε ἡ πυρομαχία ἦτον ἐλαφρά· δὲν ἔπαυαν δὲ ἐργαζόμενοι πᾶσαν νύκτα, καὶ ἐξημερόνοντο ἔμπροσθεν τοῦ τείχους· ποτὲ μὲν τάφροι, ποτὲ δὲ ἀντιχαρχώματα, ἢ προμαχώνας. Ἐντεῦθεν ἐφαίνετο ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἠτοιμάζοντο εἰς στενὴν πολιορκίαν, οἱ δὲ μετὰ πολλῆς φειδοῦς βομβοβολισμοὶ καὶ κανονοβολισμοὶ τῶν ἐδείκνυναν ἔλθειν εἰς ἐτι τῶν εἰς πυροβολὴν ἀνγκυλίων. Τὴν 3 ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατσκευάζωσι μεσότηχα εἰς προρύαξιν ἀπὸ τῶν ἐπιρριπτομένων βομβιδίων (γρεναδῶν). Οἱ δὲ σημεντικώτεροι τῶν ἐχθρῶν μετέφεραν τὰς σκηνὰς τῶν πέραν τῶν ἐλαιῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἐλληνικοῦ πυρός. Ἐργαζόμενοι οἱ ἐχθροὶ ἀδιακόπως ἐπροχώρησαν τὴν ἐπαύριον 40 ὀργυιάς πλησίον τοῦ μηναιοδοῦς προφράγματος διὰ μέσου τρι-

Μίτος

Βέροισ

γώνου τάφρου τὴν νύκτα κατασκευασθείσης· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἤρχισε πάλιν ὁ κανονοβολισμός, καθ' ὃν ἐφανεύθη μία γυνή.

Ἄνοικτός ἦτον ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ συχνάκις ἐξέπλεαν τῶν Πατρῶν δύο βρίκια, ἐν σαμπέκον καὶ ἐν μίστικον ὑπὸ τὸν Μαχμούτην καὶ ἠνόχλουν τὰ πλοιάρια τῶν Μεσολογγιτῶν. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἐξέπλευσαν καὶ πρὸ ὀλίγου, ὑπῆγαν μέχρι τοῦ Καλάμου εἰς καταδίωξιν τῶν ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν πλοιαρίων καὶ ἐπανελθόντα ἐλλιμένισαν τὴν 4 ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἀπεμακρύνθησαν. Τὴν 5 ἔφερεν ὁ ἐχθρὸς ἄλλην βομβοβόλον μικροτέραν τῆς πρώτης καὶ ἄλλο μεγάλον κανόνι· κατεσκεύασε δὲ καὶ ἄλλας τριγώνους τάφρους καὶ ἤλθε πλησιέστερον τοῦ τείχους· κανονοβολῶν δὲ τὴν νύκτα τῆς 7 εὐστοχώτερον διέρρηξε μέρος τοῦ μεγάλου προτειχίσματος· ἀνήγειρε τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἄλλους προμαχῶνας καὶ προχώματα. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξῆλθαν ὀλίγοι Ἕλληνες εἰς κατασκόπευσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐν οἷς καὶ ὁ Μεσολογγίτης Ροῦτσος, ὅστις ἐζωγρήθη. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες εἰς χρῆσιν ἄλλο κανονοστάσιον κατασκευασθὲν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ὀνομάσαντές το Τοκέλη. Τὴν 11 ἐξημερώθησαν νέα περιταφρεύματα καὶ προμαχῶνες πλησιέστερον τοῦ τείχους, καὶ οἱ ἐχθροί, κανονοβολοῦντες ἐπιδεξίως τὸ προτειχίσμα τοῦ Φραγκλίνου, ἔρριψαν μέρος τῆς κανονοθυρίδος καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὸ τεῖχος κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐντὸς 80 ὀργυιῶν· κατεσκεύασαν ἐν τούτοις καὶ οἱ Ἕλληνες ἄλλο κανονοστάσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Νορμάννου μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ. Τὴν νύκτα τῆς 16 οἱ ἐχθροὶ ἐπάτησαν τὴν Πλώστειναν, νησίδιον μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ ἐπῆραν ἵππους. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατασκευάσθη ἄλλο περιτάφρευμα ἐχθρικὸν ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, ὅπου διενεεῖτο ὁ ἐχθρὸς νὰ τοποθετήσῃ τοὺς σκοπούς του. Τὴν 19 προσωρμίσθη ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου τὸ ἑλληνικὸν πλοῖον, ὁ Λεωνίδας, φέρον τροφάς καὶ πολεμεφόδια. Τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἐπάτησαν οἱ ἐχθροὶ ἐρημονήσιόν τι, καὶ ἐπῆραν τὰ ἐκεῖ βύσκαντα πρόβατα φονεύσαντες τοὺς φυλάσσοντας αὐτὰ δύο ποιμένας, ἐπροχώρησαν δ' ἐκεῖθεν καὶ πρὸς τὴν

Κλείσοβαν· ἀλλὰ δύο ἑλληνικὰ πλοίαρχια παρευρεθέντα τοὺς ἀπεδίωξαν. Τὴν δὲ 21 κανονοβολουῦντες ἔρριψαν κάτω μέρος τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατεσκευάσαν διὰ νυκτὸς ἔσθωθεν ἄλλο περίφραγμα καὶ παρεγέμισαν καὶ τὸ πεσὸν μέρος. Κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν ἐχθρικὴ σφαῖρα κατέθραυσε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρχιπυροβολιστοῦ τοῦ προτειχίσματος καὶ χρηστοῦ πολίτου Δημήτρη Σιδέρη. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέπλευσαν πάλιν τῶν Πατρῶν τὰ τέσσαρα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ ἐφάνησαν πρὸς τὰ παράλια τοῦ Μεσολογγίου. Ἀνήχθη καὶ ὁ Λεωνίδας, ἀλλὰ δὲν ἐναυμάχησαν ἐπικρατούσης γαλήνης. Τὴν 23 κατεσκευάσεν ὁ ἐχθρὸς ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἕτερον περιτάφρευμα 15 ὀργυιάς μόνις ἀπέχον τοῦ τείχους. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξημερώθησαν πάλιν πλησίον τοῦ λιμένος τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Ἐπέπλευσεν ὁ Λεωνίδας καὶ τὰ ἠνάγκασε νὰ μεταπλεύσωσι πρὸς τὴν ἀντικρὺ πελοποννησιακὴν παραλίαν· ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπαύριον, καὶ τόσον ἐβλάβησαν τὰ ἐχθρικά, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Πάτρας καὶ νὰ μὴ ἐκπλεύσωσι πλέον. Τὴν δὲ 25 τὰ κανόνια τῶν ἐχθρῶν ἐπετροβόλουν δι' ἑλλειψιν σφαيرῶν· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχον ἐν χρήσει ὀκτώ κανόνια καὶ πέντε βομβοβόλους. Τὴν δὲ 28 κατεσκευάσθη νέον ἐχθρικὸν κανονοστάσιον ἀντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Νορμάννου ἀπέχον 80 ὀργυιάς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐλλιμένισεν ἔσθωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀγγλικὴ κορβέττα, Ῥόδον. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην οἱ ἐν τῇ πόλει ἰδόντες ἐπὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Γεώργην Νέγκαν ἐντολὴν ἔχοντα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπεσκέφθη ὁ πλοίαρχος τῆς ἀγγλικῆς κορβέττας Ἀββοτος τὸ τεῖχος καὶ ὑπεδέχθη φιλικῶς καὶ ἐντίμως. Τὴν 31 ἐξῆλθον 20 Ἕλληνες εἰς σύλληψιν τούρων πλησίον τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐπανῆλθον ἀπρακτοί. Τὴν δὲ 3 ἰουνίου ἰούνιος ἐώρτασαν τὴν νουμυχίαν τοῦ Καφηρέως, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπετελείωσαν νέον κανονοστάσιον ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μικαούλη· τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπετελείωσαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄλλο, 200 ὀργυιάς ἀπέχον τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα.

Τὴν νύκτα δὲ τῆς 6 ἀνεκάλυψαν τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ τὸ ἔκασαν· ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἀνεπλήρωσαν τὴν ἑλλειψιν τοῦ ῥέον-

ἰούνιος

τος νεροῦ ἀνοίξαντες πολλὰ πηγάδια ὀλιγοβαθῇ ἀναβλύζοντα πόσιμον νερόν. Τὴν δὲ 7 περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπεσεν ἐχθρική βομβὴς εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Νορμάννου, διήλθε τὴν κανονοθυρίδα, ἐξῆψε τὸ ἐπικείμενον κανόνι, καὶ ἔπεσαν τὰ πέριξ τῆς κανονοθυρίδος. Τὴν 8 δύο ὥρες μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἠκούσθησαν πατήματα ἐπὶ τοῦ ῥηχοῦ περὶ τοῦ κλασσίου πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ τείχους, καὶ οἱ φυλάσσοντες τὰ κανονοστάσια τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη ἔδραξαν τὰ ὅπλα· 300 Τοῦρκοι πεζοί, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἤρχοντο πρὸς τὰ ῥηθέντα κανονοστάσια, ἀλλὰ φθάσαντες ἐντὸς βολῆς τουφεκίου ἀνενόχλητοι, τόσον ἐπιδεξιῶς προσεβλήθησαν καὶ ὑπὸ τῶν κανονοστασίων καὶ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς φρουρᾶς, ὥστε ἔστρεψαν τὰ νῶτα κκῶς ἔχοντες. Πρωίως δὲ γενομένης, ἐξῆλθάν τινες τῶν ἐπὶ τῶν κανονοστασίων τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη εἰς τὴν ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου ξηράν, καὶ ἤρξαν ὅπλα καὶ ἄλλα εἶδη ῥιφθέντα κατὰ γῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τῆς φυγῆς των. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀρχιπυροβολιστὴς Σπιλτσιμβέργης καὶ τινες ἄλλοι φιλέλληνες· ἦλθαν συγχρόνως μετὰ τινων ὀπαδῶν καὶ ὁ Ἀλεξάνκης Βλαχόπουλος, ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης καὶ ὁ Γιαννάκης Ῥάγκος· ἦλθε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ Λάμπρος Βέικος. Οἱ δὲ ἐχθροί, σκοπεύοντες νὰ ἐμποδίσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσαν ἐκδρομὴν τῶν φυλασσόντων τὴν Μαρμαροῦν καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη, ἀνήγειραν τὴν 17 ἀντικρὺ αὐτῶν κανονοστάσιον.

Ἐνισχυθέντες δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς ὑπὸ τῶν ἔξωθεν εἰσελθόντων μαχητῶν, ἀπεφάσισαν νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· καὶ ἀνάψαντες ὑπόνομον, πρὸ τινων ἡμερῶν ὑποσκαφεῖσιν μέχρι τῶν ἐμπροσθινῶν τοῦ ἐχθροῦ ὀχυρωμάτων, ἐξώρμησαν τὴν 20 καὶ ἐκ τοῦ κέντρου καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν ταυτοχρόνως, μυδροβολούντων ἀδιακόπως τῶν κανονίων· ἕκαστον ἐκ τῶν φυλασσόντων τὰ χαρὰκώματα ἐκεῖνα ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν, πέντε ἐξωγρήθησαν, οἱ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν, ἐπὶ τὰ σημαῖα ἠρπάγησαν καὶ πολλὰ ὅπλα καὶ σκεῖα ἐλαφυραγωγῇ θήσαν· ἐφονεύθησαν καὶ τρεῖς Ἕλληνες καὶ ἐπληρώθησαν ἀκινδύνως τέσσαρες.

Καὶ μέχρι μὲν τῆς ὥρας ἐκείνης τὸ ἐλικοειδὲς καὶ λαβυρινθῶδες σχῆμα τῶν ἐργασιῶν ἀπέκρυπτε πρὸς ποῖον μέρος τοῦ

τείχους ἐμελέτων νὰ ὀρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ ἐν καιρῷ· ἀλλ' ἔκτοτε ἐφάνησαν διευθύνοντες κυρίως τὰς ἐργασίας των πρὸς τὸ μέτωπον, τὸ μετὰ τοῦ κανονοστακίου τοῦ Ῥήγῃ καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου· διὰ τοῦτο ἡσχολοῦντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς ἐνδυνάμωσιν αὐτοῦ. Οἱ ἐχθροὶ συσσωρεύσαντες ἐν διαστήματι πολλῶν ἡμερῶν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος χώματα, τὰ ἐκύλισαν τόσον πλησίον τοῦ χείλους τῆς τάφρου, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον ἐφάνη, καὶ ἔκ τινων αὐτομόλων ἐβεβαιώθη, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐμελέτα νὰ χώσῃ δι' αὐτῶν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τάφρου ἐπὶ σκοπῷ ἐφόδου. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθον εἰς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς ἐκ Πελοποννήσου ὁ Κίττος καὶ ὁ Γεώργης Βάγιας· συνεπληρώθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ὀπλοφόρων, λήγοντος τοῦ ἰουνίου, εἰς 4500. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἐκανονοβόλει καὶ ἐβομβοβόλει καθ' ἡμέραν ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τὴν σπάνιν τῶν εἰς πολιορκίαν καὶ ἔφοδον ἀναγκαίων· θὰ εὐπύρει δὲ τούτων μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ βυζαντινοῦ στόλου. Ὁλίγην βλάβην ἐπροξένησαν αἱ ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιορκίας μέχρι τέλους τοῦ ἰουνίου ῥιφθεῖσαι εἰς τὴν πόλιν σφαῖραι καὶ βόμβαι· 40 μόλις ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ ἄλλοι τόσκι σχεδὸν οἱ πληγωθέντες· ἔπαθαν δὲ τόσον ὀλίγοι, διότι αἱ βόμβαι, πίπτουσαι ἐπὶ τῆς ἀπαλῆς γῆς τῆς πόλεως, σπανίως ἔσπων· βαρυτέραν ζημίαν ὑπέφεραν οἱ Τοῦρκοι, καὶ μόνῃ ἡ ἐλληνικὴ ἐφόρμησις τῆς 20 ἔφθειρε καὶ ἔβλαψεν ὑπερδιπλασίους. Ἀλλ' οἱ παθόντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἦσαν οἱ δυστυχεῖς ταφρωρῦχοι Χριστιανοὶ ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐκτεθειμένοι, ἂν καὶ οἱ πολιοφύλακες ἐπροσπάθουν ὅσον ἐδύναντο διὰ τὸ ὁμογενὲς καὶ ὁμόθησκον νὰ μὴ τοὺς βλάπτωσιν.

Ὁ δὲ βυζαντινὸς στόλος κατέπλευσεν, ὡς προείπαμεν, εἰς Σούδα, ὅπου προκατέπλευσε καὶ ὁ αἰγύπτιος. Μαθόντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῷ λιμένι τῆς Μήλου ἐλληνικῶν μοιρῶν παρὰ τοῦ εἰς κατασκοπὴν σταλέντος Ζάκκ, ὅτι ὅλα τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἔκειντο συσσωρευμένα ὀπισθεν τοῦ φρουρίου τῆς Σούδας ἀτάκτως καὶ ἀπροφυλάκτως, βουλὴν ἔβλαψαν νὰ τὰ καύσωσιν ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἀπέπλευσαν τὴν 29 μαΐου αἱ δύο ἐλληνικαὶ μοῖραι. Συνέπλεε δὲ καὶ ὁ συναγωνιστὴς τῶν Ἑλλήνων Ἀγγλος, Ἰάκωβος Ἑμερσὼν. Τὴν ἐσπέραν τῆς 31 ἔφθασαν αἱ δύο μοῖραι ἔξωθεν τῆς Σούδας, ὅπου

ἀπὴντήσαν δεκαπέντε ἐχθρικάς προφυλακίδας, τὰς προσέβαλαν καὶ τὰς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν λιμένα· ἀλλ' ἡύρκαν τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἐν τάξει εἰς τέσσαρας μοίρας διηρημένα, ἐξ ὧν ἡ μία ἐσάλειεν ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ λιμένος τοῦ ἔσωθεν τοῦ φρουρίου, αἱ δύο ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης εἰσόδου τοῦ νησιδίου δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ἡ δὲ τετάρτη ἐν τῷ ἔξωθεν τοῦ νησιδίου λιμένι. Ἠπόρησαν οἱ Ἕλληνες ἰδόντες ἀπροσδοκῆτως τὴν τάξιν καὶ μετατόπισιν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, καὶ τὴν ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἐξῆς μυστηριώδη αἰτίαν.

Καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος εἰς Μῆλον, εὐρέθη ἐκεῖ ἡ γαλλικὴ γαλέττα, Ἀμάρκντος. Ὁ πλοίαρχος αὐτῆς, ἐπισκεφθεὶς τὸν ναύαρχον Μισοῦλην, τῷ εἶπεν ὅτι ἡγκυροβόλησεν εἰς ὕδρευσιν καὶ ὅτι ἐσκόπευεν νὰ πλεύσῃ εἰς Ὑδραν ἢ Ναύπλιον. Ἀνήχθη, τῷ ὄντι, ἡ γαλέττα καθ' ἣν ἡμέραν ἀνήχθη καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος· ἀλλ' εὐρέθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Σούδας ὅτε ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ σφοδρᾶς ὑποψίας, ὅτι ὁ πλοίαρχός της, ἀνακαλύψας τὰ σχέδια τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἔσπευσε νὰ τὰ κοινώσῃ τῷ καπητέμπασα. Ἐγίνετο δὲ περὶ τούτου πολὺς λόγος ἐν Ἑλλάδι· ἔνοχον ἐθεώρησε τὸν πλοίαρχον καὶ ἡ κυβέρνησις, ἣτις, ὁμολογοῦσα πάντοτε τὴν πρὸς τὸ γαλλικὸν ἔθνος εὐγνωμοσύνην της, παρεκάλεσε τὴν οὐδετέραν κυβέρνησιν του νὰ ἐμποδίσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὰς τοιαύτας παρεκτροπὰς (γ).

Οἱ δ' Ἕλληνες, ἃν καὶ ἡύρκαν τὸν ἐχθρὸν παρεσκευασμένον, εἰσῆλθαν τὴν 2 ἰουνίου εἰς τὸν ἔξω λιμένα τῆς Σούδας, ὅπου ἦσαν 40 πλοῖα καὶ ἐνχυμάχησαν· διαρκούσης δὲ τῆς ναυμαχίας, ἔρριψαν τρία πυρπολικά τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κορβέτταν, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέτυχε, τὰ δὲ ἄλλα δύο ἐκόλλησαν καὶ τὴν ἔκαυσαν· ἔρριψε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Πολίτης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην ὑπὸ τὸ φρούριον κειμένην καὶ ἀπέτυχεν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐμβάντες πυρποληταὶ ἡγωνίζοντο νὰ ἐκπλεύσωσι, 30 ἐχθρικάι λέμβοι ἐπέπεσαν καὶ τὸ ἐκύκλωσαν. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀνδρίαν καὶ ἐμπειρίαν τοῦ Πολίτη μία αὐτῶν ἐβυθίσθη, αἱ ἄλλαι ἀπεμακρύνθησαν, καὶ ὅλοι οἱ σὺν αὐτῷ ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνον καὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ Σαχίνη, ἐκτεθέντων χάριν αὐτῶν ὑπὸ τὸ ἄσβεστον πῦρ τοῦ φρουρίου. Μετὰ δὲ τὸ συμβᾶν τοῦτο τὰ μὲν ἐχθρικά πλοῖα ἐπλεύσαν εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα, τὰ

δὲ ἑλληνικὰ πρὶς τὸ ἀκρωτήριον Μελάχι, ὅπου διέμειναν ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ δὲ καεῖσα κορβέττα εἶχεν 24 κανόνια καὶ 200 ναύτας, ἐξ ὧν τρεῖς μόνον ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ, οἱ μὲν ἐπνίγησαν ἢ ἐκάησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐφανεύθησαν. Ἐφανεύθησαν καὶ 10 Ἕλληνες, καὶ ἄλλοι τόσοι σχεδὸν ἐπληρώθησαν. Τὴν ἐπαύριον ἐπανηλθον τὰ ἐχθρικὰ εἰς τὸν ἕξω τῆς Σούδας λιμένα· ἀλλ' ἰδόντα τὰ ἑλληνικὰ πάλιν ἐφορμοῦντα εἰσέπλευσαν μετὰ μικρὸν κανονοβολισμόν, καθ' ὃν ἔπεσεν εἰς τὴν ξηρὰν ἓν ἐχθρικὸν βρῖκι. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν καὶ τὴν ἐφεξῆς ἐπνευσεν ἄνεμος τόσῳ σφοδρὸς, ὥστε τὰ ἑλληνικὰ διεσκορπίσθησαν, καὶ μόλις τὴν 9 συνηλθον 18 εἰς Βάτικα ὑπὸ τὸν Μισοῦλην. Τὴν δὲ 12 ἄναψεν αἶφνης ἡ πυριτοθήκη τοῦ ὑπὸ τὸν Θανάσην Κριεζῆν Ὑδραῖον πλοίου, ἐκάη τὸ πλοῖον, καὶ ἀπωλέσθησαν ὁ πλοίαρχος, ὁ ἀδελφὸς του καὶ 62 ναῦται, ὃ ἐστὶν ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ παρὰ δύο πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς δὲ τῶν διασωθέντων τούτων ἀνέφερεν, ὅτι ὁ πλοίαρχος εἶχεν ὡς ὑπὸ ἡγεσίαν του νεανίαν τινα Τοῦρκον, ὅστις, ἠγανακτήσας διότι ἐρραπίσθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς παρήκοος, ἔρριψε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἡ εἶδησις τοῦ συμβάντος τούτου ἔφθασεν εἰς Ὑδραν τὴν 13. Ἐξεμάνη τὸ πλῆθος, διότι πολλοὶ ἀπώλεσαν συγγενεῖς καὶ φίλους, ἠνοῖζον τὰς ἐν τῷ μοναστηρίῳ φυλακὰς ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ νεωστὶ ἐν Σύρῳ συλληφθέντες Τοῦρκοι, καὶ ὡς ἂν ἦσαν ἐκεῖνοι ἔνοχοι, ἐσφάγησαν ὅλοι, μὴ δυνηθέντων τῶν προκρίτων καὶ τῶν φρονίμων νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀπάνθρωπον καὶ ἀνόσιον ταύτην πράξιν. Ἀνεπαρκοῦς δὲ φανέντας τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν φυλακαῖς, συνήθροισεν ὁ λαὸς εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς ὅσους ἄλλους αἰχμαλώτους ἦν εἰς ὑπηρεσίαν οἰκιῶν ἢ πλοίων· διακοσίους δυστυχεῖς ἔσφαξεν ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει, δηλαδὴ ὅλους ὅσους εἶχεν ὑποχειρίους του· ἔκρυψε δὲ ὀλίγους ἢ φιλανθρωπία τινῶν καὶ τοὺς παρέδωκε μετ' ὀλίγον εἰς ἀγγλικὸν πλοῖον σταλὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Χαμιλτῶνας. Φοβηθέντες καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν μὴ συμβῇ τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τῇ νήσῳ των, παρέδωκαν καὶ οὗτοι αὐθόρμητοι εἰς τὸ αὐτὸ πλοῖον ὅλους τοὺς ἐν αὐτῇ αἰχμαλώτους. Κατακρίνοντες ἐν δικαίᾳ ἠγανακτήσει τὰς ὀχλικὰς ἀθεμιτουργίας, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἐπαλγούσα ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ διαθέσῃ τὰ κοινὰ ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὅχι

μόνον διὰ διαταρῶν καὶ νουθεσιῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἀξιοζήλων παραδειγμάτων, διότι τοὺς μὲν τῶν αἰχμαλώτων Ἀράβων ἔδιδεν ὡς ὑπηρέτας, τοὺς δὲ ἡσχύλει εἰς ἐργασίας ἀνέτους, ἐπιδρέπουσα νὰ καταγίνωνται καὶ εἰς στρατιωτικὰς ἐξασκήσεις πρὸς διάχυσιν τοῦ καινοῦ· ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις Αἰγύπτιοι, ἐπιδοκιμάζοντες τοῦ Ἰβραήμη, ἄλλως πως ἐπολιτεύοντο πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τοὺς μὲν ὠνητοὺς νέους καὶ νέας ἐδημοπράτουν πληθούσης ἀγορᾶς ὡς κτήνη, τοὺς δὲ λοιπούς, ἐξαιρουμένων τῶν ἐπὶ ἀνταλλαγῇ ἢ ἐξαγορᾷ κρατουμένων, κατατεῖχαν σιδηροδεσμίους,* καθ' ἡμέραν ὑπὸ μάστιγα ἐργοδιωκτῶν κοπιῶντας καὶ ἐν σκοτεινοῖς καὶ καθύγρας ὑπογείοις νυκτικὴν ἀνεσιν ζητοῦντας, ἕως οὗ, ἀποκομιζόμενοι εἰς Αἴγυπτον, ἐρρίπτοντο ἐπὶ ζῶης εἰς τὰ κάτωρα.

Ὁ δὲ ἐν Κρήτῃ ἐχθρικός στόλος παρέλαβε τετρακισχιλίους πεζοὺς, ἐξακοσίους ἵππεῖς καὶ χιλίους διακοσίους σκάπτας καὶ ἐργάτας, καὶ ἀνήχθη τὴν 13 πρὸς ἀποβίβασιν αὐτῶν εἰς Νεόκαστρον· συνίστατο δὲ εἰς 80 πλοῖα διαφόρου μεγέθους βυζαντινά, αἰγύπτια καὶ ἀλγερινά. Ἀνήχθησαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ τὰ 18 ἑλληνικά καὶ ἐξημερώθησαν τὴν ἐπισύσαν ἔξωθεν τοῦ Μαλέα· ἰδόντα δὲ τὸν ἐχθρόν προχωροῦντα ἡτοιμάσθησαν εἰς πόλεμον, ἂν καὶ τόσον ὀλίγα, πρὸς τόσον πολλά, ἐναυμάχησαν τὸ δειλινόν, καὶ ἐβλάφθησαν. Ὁρμησεν ὁ πυρπολητὴς Μπουντούρης εἰς μίαν ἐχθρικὴν κορβέτταν, ἀλλ' ἀναψεν αἴφνης ἢ ἐν τῷ ἐφυλκίῳ του πυρίτις, καὶ ἐκάησαν ὅλοι οἱ ναῦται· ἔφερε καὶ ὁ Ματρώζος τὸ πυρπολικόν του πλησίον ἄλλου ἐχθρικοῦ πλοίου· ἀλλ', ἐν ᾧ ἐβάστα τὸ φυτίλιον παραφυλάττων τὴν ἁρμοδίαν ὥραν νὰ τὸ ἀνάψῃ, ἐτουφεκίσθη ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος νεκρός, ἔπεσε καὶ τὸ φυτίλιον ἀπὸ τῶν νεκρωθεισῶν χειρῶν του εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πυρίτιδα, καὶ ἐκάη εἰς μάτην τὸ πυρπολικόν. Ἐβλάφθησαν καὶ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ τοῦ Σαχίνη, καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσῃ καὶ τὸ μεσαῖον κατάρτιόν του. Τὸ ἐσπέρας ἔπαυσεν ἡ ναυμαχία, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικά, μὴ ἔχοντα ἄλλα πυρπολικά, κυρίαν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔπλευσαν εἰς Κύθηρα, ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος κατευδῶθη ἀβλαβὴς εἰς Νεόκαστρον καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματα. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόβασιν, 55 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 8 φρεγάται, ἀνήχθησαν, καὶ τὴν 28 ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογ-

γίου καὶ ἠνάγκασαν τὰ ἀποκλείοντα τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν ἑλληνικὰ νὰ πλεύσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ ἐχθρικός στόλος ἐνίσχυσε τὴν πολιορκίαν, ἀποβιβάσας εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἀφθόγους τροφάς, παντὸς εἴδους πολεμεφόδια καὶ τριακοσίους ἀξίους ναυμάχους μαυροθαλασσίτας. Οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, ἀλλὰ, καθ' ἣν ἡμέραν ἐφάνη ὁ στόλος ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἔβαλαν πῦρ εἰς μικρὰν ὑπόνομον, καὶ παραφυλάττοντες τὴν στιγμήν καθ' ἣν οἱ Τούρκοι, ἀκούσαντες τὴν ἔκρηξιν, ἐτινάσσοντο ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων, τοὺς ἐτουφέκισαν, τοὺς ἐμυδροβόλησαν καὶ ἐσκότωσαν ἱκανούς. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, λυσσῶν διὰ τὸ πάθημα τοῦτο, ἐκανονοβόλησε καὶ αὐτὸς καὶ ἐβομβοβόλησε τὴν πόλιν ὑπὲρ τὸ σῦνηθες ἀφ' ἐσπέρας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Μετὰ δὲ τὸν κατάπλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἡ πολιορκία ἔλαβε σοβαρώτερον χαρακτῆρα. Πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐδιπλάσιασαν τὰς συνήθεις ἐργασίας των, οἱ μὲν εἰς ἔφοδον οἱ δὲ εἰς ματαίωσιν αὐτῆς. Ὑψωσεν ὁ ἐχθρὸς ἀπέναντι τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους κανονοστάσιον, τὸ ὠπλισε διὰ κανονίων 60 λιτρῶν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπροχώρησε πλησιέστερον τοῦ τείχους ὅπου ἔκειτο τὸ προτειχισμα τοῦ Φραγκλίνου· ὁ δὲ ἀνυψούμενος ὄχθος τῶν χωμάτων ἐκυλίσθη ἐντὸς δέκα ὀργυιῶν, καὶ ἤρχισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ ρίπτῃ χῶμα καὶ κλάδους ἐλαίων εἰς τὴν πρόταφρον ἀριστερόθεν τοῦ ὄχθου· δὲν εἰργάσθησαν δὲ ὀλιγώτερον καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ τείχους εἰς ὑπεράσπισιν, ἐγείραντες νέον κανονοστάσιον, ὅθεν ρίπτοντες εἰς τὸ παραπέτασμα τῶν πλησιεστέρων ἐχθρικῶν χαρακωμάτων τῆς ἐμπροσθινῆς γραμμῆς πεπυρωμένας σφαίρας καὶ μύδρους κατέστρεψαν αὐτό, διεσκόρπισαν καὶ ἔκασαν τοὺς φρακτῆρας, καὶ ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν δευτέραν τῶν χαρακωμάτων του παράλληλον. Τὸ κανονοστάσιον τοῦτο δι' αὐτῶν κατωρθώθησαν δι' αὐτοῦ ἐπωνομάσθη «ὁ Κεραυνοφόρος».

Οἱ δὲ ἐχθροί, ἐτοιμαζόμενοι εἰς τὴν ἔφοδον καὶ προθέμενοι νὰ χώσωσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ἀνέτρεψαν τὸ δειλινὸν τῆς 2 ἰουλίου δι' ὑπονόμου τὸ ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος ἔδαφος, καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν τάφρον ἐξ αἰτίας τῆς ἀνατροπῆς ταύτης πολλὴ ὕλη. Τὴν ἔκρηξιν ταύτην παρηκολούθησαν πολεμικαὶ κραυγαὶ καὶ βαρὺς πυροβολισμὸς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν ὡς ἂν ἐπρά-

Ἰούλιος

κειτο ἔφοδος, καὶ μετὰ τὸν πυροβολισμόν ἤρχισε πετροπόλεμος, πετροβολούντων καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδιῶν.

Πολεμοῦντες οἱ Τοῦρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς ἐπεχείρησαν, ἐλθόντος τοῦ στόλου, νὰ τὴν πολεμήσωσι καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐκτὸς τοῦ εἰς τὴν λίμνην τοῦ Μεσολογγίου συνήθους εἰσπλου διὰ τοῦ Βασιλαδίου, ὑπάρχει ῥηχότερός τις καὶ ἀσυνήθης κατὰ τὸν Προκοπίνιστον, νησιδίων δυτικώτερον κεείμενον τοῦ Βασιλαδίου. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ δις καὶ τρίς ἐπειράθησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Βασιλάδι καὶ ἀπέτυχαν, ἀφ' οὗ ἀπεκρούσθησαν ἐπίσης κινηθέντες εἰς κυρίευσιν τοῦ Προκοπινίστου, ὅπου ἐστάθμευσεν ἑλληνικὴ φρουρά, ἀπεβίβασαν ἐργάτας καὶ ὕλας χρησίμους εἰς κατασκευὴν κανονοστασίου ἐπὶ τοῦ νησιδίου Ἀἰσώστη (ἀγίου Σωζόντος) μεταξὺ Βασιλαδίου καὶ Προκοπινίστου, καὶ δύο ὥρας καὶ τέταρτον ἀπέχοντος τῆς πόλεως· ἄραντες δ' ἐπὶ τῶν ὤμων τὴν 8 ἐλαφρὰ πλοιάρια καὶ θαλασσοβιοῦντες, τὰ μετέφεραν διὰ τοῦ κόμματος τοῦ Βασιλαδίου εἰς τὴν λίμνην. Ἀνόχυροι καὶ ἀπρομήθευτοι οἱ ἐπὶ τοῦ Προκοπινίστου καὶ φοβηθέντες μὴ διὰ τῆς εἰσκομιδῆς τῶν ἐχθρικῶν τούτων πλοιαρίων διακοπῇ ἢ κοινωνίᾳ αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει, ὅθεν ἐλάμβαναν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔφυγαν αὐθημερόν, καὶ οἱ ἐχθροὶ κυριεύσαντες τὴν θέσιν εἰσβίβασαν διὰ τοῦ κατ' ἐκεῖνο τό μέρους εἰσπλου ἄλλα ὀγκωδέστερα πλοιάρια, ἐν οἷς καὶ σαλούπας καὶ μίστικα. Ἡριθμοῦντο δὲ ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς λίμνης ἐχθρικὰ πλοιάρια 36 ἔνοπλα, ἐν οἷς καὶ τινα φέροντα βομβυβόλους· ἦσαν δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μαχμούτη. Ἰδόντες οἱ ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἡ λίμνη ἐπατήθη, κατεσκεύασαν ἐν τάχει ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως πρὸς τὴν θάλασσαν 7 κανονοστάσια, καὶ ἔβαλαν εἰς κίνησιν καὶ 6 κανονοφόρα πλοιάρια, ἅτινα δις καὶ τρίς ἐνκυμάχησαν, ἂν καὶ δυσκινάλογος ὁ ἀριθμὸς των. Ἀφ' οὗ δὲ ἔζωσαν οἱ Τοῦρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἔστειλαν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους πρεσβευτάς, ἐν οἷς καὶ τὸν Ταχῆρ-Ἀμπάζην, λέγοντας, ὅτι ἐπειδὴ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα εἰς ἔφοδον, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ἐν αὐτῇ βεβαία, ὠρμήθησαν ὑπὸ τῆς παλαιᾶς πρὸς αὐτοὺς φιλίας καὶ ἔπεισαν τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ κλίνη εἰς συμβιβασμόν, ἐλπίζοντες ὅτι καὶ οὗτοι, λυπούμενοι τοῦλάχιστον τὰ ἐν τῇ πόλει ἀδύνατα μέλη, δὲν θὰ ἐκώφευαν· ταῖς ἐπρόβαλαν δὲ αἰσχροὺς ὅρους· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπορρίψαντές τους ἐξ

ἐνὸς στόματος ἀνεν οὐδεμιᾶς συζητήσεως ἀντεπρόβαλαν « πόλεμον ». Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπανέλαβεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου τὴν περὶ συμβιβασμοῦ πρότασιν· « Ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συμβιβασμός », ἀπεκρίθη καὶ τότε ἡ φρουρά, « εἶναι τὰ ὄπλα ». Οἱ Τούρκοι, ἂφ' οὗ δις ἀπέτυχαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσιν. Εἶχαν ἤδη χώσει τὴν ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ὅφ' ἦν προετοιμασάντες ὑπόνομον τὴν ἀναψάν τὴν 16 μετὰ μεσημβρίαν. Ἐσείσθη τὸ ἔδαφος, ἐξῆλθε καταχθόνιος βοή, καὶ διεῖρράγη τὸ προτειχίσμα τοῦ Μπότσαρη. Τοῦτου γενομένου, ὤρμησαν οἱ Τούρκοι πολλαχόθεν εἰς τὸ τεῖχος ἀλαλαζόντες, εἰσεπήδησαν διὰ τῆς διαρρύαγης καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοῦ τείχους σημαίας. Ἀκλόνητοι οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνες ἀντεστάθησαν γενναίως, τοὺς ἀντέκρουσαν, ἔρριψαν τὰς σημαίας των, ἐσυσσώρευσαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν νεκρούς, καὶ ἔκλεισαν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν διαρρύαγὴν διὰ στρωμάτων καὶ προσκεφαλαίων. Διακόσιοι ἐχθροὶ ἐφονεύθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου ταύτης, καὶ ὅχι ὀλιγώτεροι ἐπληρώθησαν. Ἐφονεύθησαν καὶ 5 Ἕλληνες, ἐξ ὧν οἱ 3 ἦσαν ἐργάται σκάπτοντες εἰς εὖρεσιν τῆς ἐχθρικῆς ὑπονόμου καὶ πλῆκωθέντες ἐπὶ τῆς ἀναιτροπῆς. Ἐπληρώθησαν δὲ καὶ ὁ Γιώτης Γκιώνης καὶ ὁ Δῆμος Ῥινιάσας, ὅστις καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Οἱ Τούρκοι, μὴ δειλιάσαντες διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ φθοράν των, ἐφόρμησαν τὴν ἐπιούσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ ἔστησαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν σημαίας, ἀλλὰ καὶ τότε ἀντεκρούσθησαν καὶ ἔπαθον· ἔβαλαν πῦρ εἰς τὰ στρώματα καὶ προσκεφαλαία θέλοντες νὰ ἀνοίξωσι τὴν δι' αὐτῶν ἐκ τοῦ προχείρου κλεισθεῖσαν διαρρύαγην, ἀλλ' οὐδὲ καὶ κατὰ τοῦτο εὐδοκίμησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἔσβεσαν ἀμέσως τὴν φλόγα ρίψαντες χῶμα καὶ νερόν. Ἐφονεύθη δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ στρατηγὸς Γιάννης Σούκας. Ἡττηθεὶς ὁ Κιουταχῆς, δις ἐπρόβαλε τὴν 18 ἐκ νέου συνθήκην ὑπὸ μετριωτέρους ὅρους. Ἐπανέλαβε τὴν πρότασίν του καὶ τὴν ἐφεξῆς περιορίσας τὰς ἀπαιτήσεις του εἰς μόνην τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἀνέβαλαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὖριον, ὑπέλαβεν ὅτι συγκατετίθεντο, καὶ τοῖς ἔγραψε περὶ τὸ μεσονύκτιον νὰ τῷ παραδώσωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος δύο κανονοστάσια καὶ μίαν τῶν πυλῶν, ἕως οὗ ὑπογραφῶσιν αἱ συνθήκαι· ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ἤκουσεν ὅτι οὔτε τὸ Μεσολύγγι διὰ συνθήκης ἀπεκτᾶτο,

οὔτε κανονοστάσια καὶ πύλαι ἀνχιμωτὶ ἐκυριεύοντο· τῇ συγκαταθέσει δὲ τῆς φρουρᾶς ἀπέστειλε καὶ ὁ Λάμπρος Βέϊκος πρὸς τὸν Ταχέρ-Ἀμπάζην, συμβουλευόντα φιλικῶς τὴν παρὰδοσίν των, ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς θὰ τοὺς ὠργίζετο, καὶ ὁ κόσμος ὅλος θὰ τοὺς κατέκρινε, καὶ αὐτὸς ὡς φίλος των θὰ τοὺς ἐμέμφετο, ἂν παρέδιδαν φρούριον ἐρωδικασμένον παντὸς ἀναγκαίου· τὸν παρεκίνει δὲ νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγόν του, ὅτι τὸ Μεσολόγγι δὲν ἐκυριεύετο εἰμὴ διὰ ξίφους, καὶ τῷ ἔστειλε καὶ ποτὰ εἰς χρῆσιν τῶν σηματοφόρων ἐπὶ τῆς ἐφορμῆς. Ὁργίσθησαν οἱ Τοῦρκοι λαβόντες τὴν ἀπάντησιν τῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λάμπρου· ἀλλ' ἂφ' οὐ εἶδαν καὶ τὰ εἰς ἔφοδον ποτὰ, ἐξεμάνησαν ὡς χλευαζόμενοι, καὶ ἐπυροβόλησαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ὅσον οὐδέποτε. Περί δὲ τὸ δειλινὸν ἤρχισαν νὰ φέρωσι πολλὰς κλίμακας εἰς τὰς προφυλακὰς των καὶ ἐφάνιντο προετοιμαζόμενοι εἰς ἔφοδον. Ἐγρηγόρησεν εὐθυμὸς ἄλην τὴν νύκτι ἡ φρουρά· καθ' ἣν δὲ ὥραν ἤρχισε νὰ φέγγῃ, οἱ ἐπὶ τῶν προτειχισμάτων τοῦ Φραγκλίνου, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ κερκινοειδοῦς προφράγματος εἶδαν τοὺς ἐχθροὺς κινουμένους καὶ εἰς ἔφοδον προπαρασκευαζομένους, καὶ ἡτοιμάσθησαν, ἡχοῦσης τῆς σάλπιγγος τὸ πολεμιστῆριον. Ἀφ' οὐ δὲ ἐξημέρωσεν, οἱ ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου ἐχθροὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς προετοιμασθεῖσαν ὑπόνομον, καὶ μετὰ τὴν ἐκπυροκρότησιν ἀνέβησαν ἀλλαλάζοντες οἱ σηματοφόροι, οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος ἐκείνου, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ κερκινοειδοῦς προφράγματος καὶ ἔστησαν τὰς σημαίας των. Ἡ θέα τούτων ἐχθρικῶν σημαῖων ἐπὶ τοῦ τείχους ἐδείκνυσεν ὅτι ἡ πόλις ἐκυριεύθη, καὶ δὲν ἠκούετο καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τοῦ περιτειχίσματος ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν εἰμὴ βαρὺς κανονοβολισμὸς, βομβοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν σημαῖων ἠγωνίζοντο οἱ ἐχθροὶ νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις ἐφ' ὧν τὰς ἀνύψωσαν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ὑποπτεύοντες τὸ γεγονός καὶ ἀνεγείραντες ἔσωθεν ἄλλους ἀντιπρομαχῶνας, ἐπολέμησαν καρτερικώτατα ὅπισθεν αὐτῶν καὶ ἀνῶθεν τοῦ τείχους ἐκ τῶν πλαγίων τῶν κινδυνευόντων μερῶν· δύο ἡμισυ ὥρας ἡ μάχη ἐφάνετο ἀμφιρρέπῃς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ ἐχθροὶ ἐνέδωκαν, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ τείχους ὑψωθεῖσαι σημαῖαι ἠφανίσθησαν. Πεντακόσια ἐχθρικὰ πτώματα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν τάφρον καὶ ἄλλου, γόοι τῶν πληγωθέντων καὶ

ἀποθνησκόντων ἐν τῷ ἐχθρικῷ στρατοπέδῳ ἠκούοντο, καὶ ἄφωνα ἔμειναν δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὅλα τὰ κανονοστάσια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀκίνητα ὅλα τὰ στρατεύματά του. Ὁ δὲ Κιουταχλῆς, γενόμενος ἔξω φρενῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν του, ἀπεκεφάλισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸν Ροῦτσον καὶ τινὰς ἄλλους αἰχμαλώτους μὴδὲν πταίσαντας.

Ἐν ᾧ δὲ διήρκει ἡ κατὰ ξηρὰν μάχη, ὥρμησεν ὁ ἐχθρικός στολίσκος κατὰ τῆς πόλεως· ἐπροπορεύετο δὲ αὐτοῦ πλοιάριον καιόμενον καὶ καπνίζον ἵνα προχωρῇ ὁ στολίσκος πρὸς τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν καπνὸν ἄορατος. Ἀλλ' ὁ καπνὸς ἦτον ὀλίγος, τὰ δὲ πλοιάρια πολλὰ, ὥστε δὲν ἀπεκρύβησαν καὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ πυροβολισμοῦ τῶν παραθλασσίων κανονοστασίων ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς πόλεως, ἅφ' οὗ ἐπλησίισαν ἐντὸς δέκα ὀργυίων. Εἴκοσιν ἐφανεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Καὶ κατ' αὐτὴν καὶ κατ' ἄλλας προτέρας περιστάσεις ἀπέδειξεν ἡ φρουρὰ ὅτι οὔτε τὸν ἀριθμὸν οὔτε τὴν ἀνδρίαν τῶν ἐχθρῶν ἐφοβεῖτο· ἐφοβεῖτο μόνον τὴν ἑλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· ἡ ἑλλειψις δὲ ὑπῆρχε καὶ δὲν ἐθεραπεύετο εἰμὴ διὰ θαλάσσης. Καλῇ τύχῃ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος νίκης 40 πλοῖα ὑπὸ τὸν Μισοῦλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κολανδροῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλην ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· τέσσαρα δὲ μικρὰ τουρκικὰ ἐν τῷ λιμένι, ἅμᾳ ἰδόντα τὴν ἑλληνικὴν προφυλακὴν, ἀνήχθησαν καὶ ἔτρεξαν πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον· ἔτρεξε κατόπιν των καὶ ἡ ἑλληνικὴ προφυλακὴ· δύο ἐκ τῶν τεσσάρων ἐπρόφθασαν καὶ ἐφυλάχθησαν ὑπὸ τὴν Ναύπακτον, τὸ τρίτον ἀπέφυγε καὶ χυτὸ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ τέταρτον, ἐγγὺς νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἐν αὐτῷ, ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των, κατέφυγαν εἰς τὸ μὴ κινδυνεῦον τρίτον πλοῖον. Ἐνδεκα μόνον ἔμειναν ἐπὶ τοῦ βίφθεντος εἰς τὴν ξηρὰν, διότι αἱ λέμβοι δὲν ἐχώρησαν ὅλους. Οὗτοι, ἅφ' οὗ ἐπλησίισαν οἱ Ἕλληνες, κατεβίβασαν τὴν ὀθωμανικὴν σημαίαν, παρεδόθησαν καὶ δὲν ἔπαθον. Κυριεύσαντες δὲ οἱ Ἕλληνες τὸ πλοῖον, τὸ ἐγύμνωσαν ὥς μὴ δυνάμενοι νὰ τὸ ἀνελεύσωσι, τὸ ἔκκυσαν καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰ νερὰ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ἦσαν καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην ἔπλεον ὅλος ὁ ἐχθρικός στόλος ἔξωθεν τῆς Κεφαλληνίας, τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἐκί-

νήθη κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, καὶ ἡλίου μεσουρανοῦντος ἐπλησίασε προητοιμασμένος εἰς μάχην. Δώδεκα κορβέτται ὑπὸ τὸν 'Ριζλέμπεην συνίστων τὴν δεξιὰν πτέρυγάν του, τὰ δικάταρτα τὴν ἀριστεράν, ἐννέα δὲ φρεγάται καὶ τινες γολέτται τὸ κέντρον, ὅπου ἦτο καὶ ὁ καπητάμπασας. Οἱ 'Ἕλληνες, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, ἐφώρμησαν πλήρεις τόλμης, ἐναυμάχησαν μετὰξὺ Μεσολογγίου καὶ Πάππας καὶ ἔρριψαν κατὰ τῆς τουρκικῆς νκουαρχίδος τρία πυρπολικά. 'Εδειλίχσεν ὁ Τοπάλης, ἐστράφη πρὸς νότον καὶ ἐτράπη ὅλος ὁ στόλος εἰς αἰσχροὺς φυγὴν θεωρῶν τὸν ἀρχηγὸν του φεύγοντα. Μία κορβέττα, τέσσαρα βρίκια, τέσσαρες γολέτται καὶ πέντε φορτηγὰ κατέφυγαν εἰς τὸν κόλπον· ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἠκολούθησαν τὸν φυγόμενον καπητάμπασον, καταδιωκόμενα αἰσχροῦς μέχρι τῆς Κεφαλληνίας. Οὐδέποτε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν 'Ελλήνων, οἱ διὰ παντὸς δειλοὶ καὶ ἀνίκανοι κατὰ θαλάσσαν Τοῦρκοι ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν των τόσον ἀνίκανοι καὶ τόσον δειλοί.

Διαρκούσης δὲ τῆς καταδιώξεως, πέντε πλοῖα σπετσιωτικὰ ὑπὸ τὸν Κυριακὸν ἀπεκόπησαν τοῦ λοιποῦ στόλου, ἠγκυροβόλησαν πρὸς τὸ ἐσπέρας ἔμπροσθεν τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ ἀπεβίβασαν ὅσα ἔφεραν εἰς 'χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τρόφιμα καὶ πολεμεφύδια· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐπκνήληεν ὅλος ὁ στόλος εἰς τὸν λιμέναν, καὶ εἰσήγαγεν 20 πλοιάρια ἔνοπλα εἰς τὴν λίμνην διὰ τοῦ Βασιλαδίου πρὸς καταστροφὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου συνεργεῖα καὶ τῶν ἐντοπίων πλοιαρίων. Ὁ στολίσκος οὗτος, ἂν ἦς ἡμέρας ἐφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐπλησίασεν εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ τὰ μέρη ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροὶ ἐστρεχτοπεδευμένοι· τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ κινδύνου ἦλθαν ἐπὶ τοῦ πικραλίου ἐκείνου χίλιοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ πρὸς ὑπεράσπισίν του· ἀλλὰ τὰ ἑλληνικὰ πλοιάρια ἐπέπεσαν τόσον ὀρμητικῶς, ὥστε ἐντὸς ἐνὸς τετάρτου ὥρας ἐκυρίευσαν ἐπτά, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνον, κατφυγόντα ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρῆς ξηρᾶς ἐχθρικοῦ κανονοστασίου. Κατὰ τὴν πλοιαριομαχίαν ταύτην ἐφονεύθησαν ἐπτά 'Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες. 'Επληγώθη θανατηφόρως, θλασθέντος τοῦ ποδὸς ὑπὸ κανονοβολῆς καὶ ἀπέθανε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ δεκαοκτώετής Μάνθος Τρικούπης, συαγωνιστὴν ἔχων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοιαρίου τὸν ἔτι νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Θεμιστοκλῆ. Μετὰ

δύο ἡμέρας ἐπεσκέφθη ὁ Μικούλης τὴν φρουράν, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπέπλευσεν, ἀφήτας 8 πλοῖα εἰς διατήρησιν τῆς πολιορκίας τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, τοῦ ἀμβρακικοῦ, καὶ τῆς θεσπρωτικῆς παραλίας μέχρι τῶν Συβώτων.

Ἡ ἐπικτειλημμένη ἀποτυχία τῶν ἐφορμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐθάρρυνε τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἀντεφορμήσωσι. Πρὸ τινων ἡμερῶν περιεφέροντο ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου εἰς ἐνόχλησιν τοῦ ἐχθροῦ οἱ μετὰ τὴν ἐν Διστόμῳ μάχην κατὰ τὴν 9 Ἰουνίου ἀποσπασθέντες τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταβάντες εἰς τὴν Δυτικὴν ὀπλαρχηγοί, Κραχίσκῆκης, Τσαβέλλας καὶ ἄλλοι. Μετ' αὐτῶν συνενοήθησαν οἱ ἐν τῇ πόλει πότε νὰ πείσωσιν οἱ μὲν ἔσωθεν οἱ δὲ ἔξωθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ καθ' ἣν ἡμέραν κατεστράφη ὁ ἐχθρικός στολίσκος, περὶ τὴν γ' ὥραν τῆς νυκτός, δοθέντος τοῦ σημείου, ἔπεσαν 500 ἐπὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑπωρεαῖς τοῦ Ζυγοῦ ἐσκηνωμένους ἐχθρούς, ἐξώρμησαν μετ' ὀλίγον καὶ 1000 ἐκλεκτοὶ τῆς φρουρᾶς οἱ μὲν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς οἱ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου, καὶ ἡ προφυλακὴ αὐτῶν, μὴ ἔχουσα ἄλλο ὄπλον εἰμὴ τὸ ξίφος, ἔπεσεν αἰφνιδίως εἰς τὰ ἐχθρικά χαρακώματα· οἱ δὲ ὀπισθεν τῆς προφυλακῆς ἐρχόμενοι, δις κενώσαντες τὰ τουφέκια, ὥρμησαν καὶ ἐκεῖνοι ξιφῆρεις, ἐκυρίευσαν τέσσαρα κανονοστάσια καὶ τινὰ τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς χαρακωμάτων. Πτοηθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς προμαχῶνας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ συνεσωματώθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν καὶ τὴν βόρειον· οἱ δὲ Ἕλληνες περιφερόμενοι ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἐξιφοκτόνουν, ἐπῆραν πολλὰς σημαίας καὶ πολλὰ ὄπλα καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν ἀπάγοντες καὶ τινὰς τῶν ἐργαζομένων παρὰ τοῖς Τούρκοις Χριστιανῶν. Ὑπερτριῶςιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροὶ· ἐφονεύθησαν καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων 17 καὶ ἐπληγώθησαν 13. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην μετέφεραν οἱ Τούρκοι τὰς ἐν ταῖς ὑπωρεαῖς σκηνάς τῶν ἐπὶ τῆς πεδιάδος πλησιέστερον τοῦ τείχους καὶ τὰς ἔστησαν γύρωθεν τῆς σκηνῆς τοῦ Κιουταχῆ, ἥτις διεκρίνετο τῶν ἄλλων ὡς ἡ μόνη πρασινόχρους.

Αἱ ἀλλεπάλληλοι ἦτται καὶ ζημίαι δὲν κατεδάμασαν τὸν καρτερόψυχον τοῦτον ἄνδρα, ἂν καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ στρατοῦ του καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν ἐργατῶν ὀλιγόστευσε μεγάλως. Ἀποτυχὼν καθ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά του προσήλωσεν ὅλην τὴν προ-

σοχήν του καὶ περιώρισε σχεδὸν ὅλας τὰς πολεμικὰς τοῦ ἐργασίας εἰς ἀνύψωσιν τοῦ ὄχθου ὑπεράνω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου. Εἰς μάτην ἠγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες, σφαιροβολοῦντες καὶ μυδροβολοῦντες τοὺς ἐργαζομένους, νὰ καταστρέψωσι τὸ καινοφανὲς τοῦτο καὶ χειροποίητον ὄρος, τὸ ἐν εἵδει προχώματος μηκυνόμενον, πλατυνόμενον καὶ δι' ἐπιθέσεως χωματοφύρων σακκίων καὶ καλαθίων ἀδιακόπως ἀνυψούμενον· εἰς μάτην ὥρμησαν τὴν 27 ἐπ' ἐλπίδι νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγὴν οἱ φυλάσσοντες τὸ προτειχίσμα τοῦ Φραγκλίνου, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 7 καὶ ἐπληρώθησαν 9· ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιουταχῆ ὑπερίσχυσεν ὅλων τῶν προσκομμάτων, καὶ τὴν 29 ὑπερυψώθη τοῦ προτειχίσματος τὸ τεχνητὸν τοῦτο ὄρος ἀναμνηνῆσκον τὸ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν, καὶ τὸ εἰς ἄλωσιν τῆς Τύρου ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Ὑψώθησαν δ' ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ παραπετάσματα, δι' ὧν κυριεύσας ὁ ἐχθρὸς τὴν 11 αὐγούστου τὸ προτειχίσμα τοῦ Φραγκλίνου, ἤλπιζε νὰ πατήσῃ τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων του. Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' ἧς ὥρας ὑπώπτεισαν ὅτι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀνηγείρετο τὸ ὄρος τοῦτο, ὕπερ καλοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τὸν τειχοποιὸν Ὑψωμα τῆς ἐνώσεως, ἀπέκοψαν τὸ κινδυνεῦον ἐκεῖνο μέρος ἐξορύξαντες ἄλλην τάφρον ὑπὲρ τὰ 200 βήματα ἐνδότερον, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐκτεινομένην παραλλήλως πρὸς τὴν παλαιὰν τάφρον καὶ συνενουμένην πλησίον τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος. Ὅπισθεν δὲ τῆς νέας ταύτης τάφρου κατεσκεύασαν ἀντιτειχίσμα, καὶ ἐστήσαν ἐπ' αὐτοῦ ἄλλα κανονοστάσια, ὥστε ὁ ἐχθρὸς, ἀντὶ νὰ εὑρεθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προτειχίσματος ἐντὸς τῆς πόλεως, ὡς ἤλπιζεν, εὑρέθη ἐκτὸς αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον, καὶ πολιορκούμενος μᾶλλον ἢ πολιορκῶν, ὡς τεθεῖς ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντιτειχίσματος καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκ πλαγίου τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου κανονίων. Ὅσον δὲ ἀνυψοῦτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως παραπέτασμα, τόσον ἀντανυψοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ τοῦ ἀντιτειχίσματος. Ἀλλ' ὁ ἐπίμονος καὶ ἀκράχτος Κιουταχῆς, ἰδὼν ὅτι δὲν κατάρθωσεν ὅ,τι ἤλπιζεν, ἐπεχείρησε ν' ἀνεγείρῃ καὶ ἔσωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἄλλο ὑψωμα ἐνώσεως ὅμοιον τοῦ ἔξω εἰς κυρίευσιν τοῦ ἀντιτειχίσματος, καὶ ἠνοιξεν ὑπὸ τὸ προ-

Αὐγούστος

τείχισμα τρεῖς λαόκκους καὶ τρεῖς θυρίδας, καὶ δι' αὐτῶν εἰσε-
κόμεζε χώματα· ἐκύλιε δὲ τὰ χώματα πρὸς τὴν δεξιὰν πλευ-
ρὰν τοῦ ἐσωτερικοῦ περιταφρεύματος, διότι ταύτην ἐσκόπευε νὰ
χώσῃ· καταγινόμενος δὲ εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας κατεσκεύασε
καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως κα-
νονοστάσιον, ἐπιθέσας δὶο κανόνια εἰς προσβολὴν τοῦ πυργώ-
ματος τοῦ Κοραῆ τοῦ εἰς ἄκρον ἐνοχλοῦντος καὶ βλάπτοντος
τοὺς εἰς μετακομιδὴν χωμάτων ἐργαζομένους· ἀλλ' αἱ ἐσωτε-
ρικαὶ τοῦ ἐργασίαι δὲν προώδευαν ὡς ἄλλοτε αἱ ἐξωτερικαί,
διότι αἱ εἰς ἀνύψωσιν τοῦ νέου προχώματος ἐργαζόμενοι ἔκειντο
ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐκ πλαγίου ἐλληνικῶν κανονοστασίων. Εἰς κα-
ταστροφὴν δὲ τῶν ἐργασιῶν του ὤρμησαν 30 τῆς φρουρᾶς τοῦ
ἀντιτειχίσματος ἐπὶ τοὺς προμαχῶνας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώ-
σεως, ἀνέτρεψαν μέρος αὐτῶν, ἐσκόρπισαν τὸν σωρὸν τῶν εἰσε-
κομιζομένων χωμάτων, καὶ καταπλήξαντες τοὺς φύλακας διὰ
τῆς τόλμης των τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν· ἀλλὰ
δὲν ἐδυνήθησαν νὰ κρατήσωσι τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν, καὶ
μετὰ ἡμίωρον πετροπόλεμον ἐπανῆλθον εἰς τὰς θέσεις των, οἱ
δὲ Τοῦρκοι ἀνέκτεσσαν τοὺς προμαχῶνάς των, καὶ ἤρχισαν πάλιν
νὰ κυλίωσι χώματα. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν
4 ἐκ τῶν ἐξορμησάντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σπῦρος Κοντογιάννης καὶ
ὁ φιλέλλην Ῥοσνέρος· ἐπληγώθησαν δὲ 6.

Οὐδὲν ἤτιον τῶν Τούρκων εἰργάζοντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τε-
λειοποίησιν τῶν ἐσωτερικῶν χαρρακωμάτων, καὶ ἔστησαν κανο-
νοστάσιον ἀφηνῆς πρὸς τὰ Κουτσονείκια, ἐπιθέσαντες τρία κα-
νόνια καὶ μίαν βομβοβόλον· εἰργάζοντο δὲ καὶ οἱ ἔσωθεν καὶ οἱ
ἐξωθεν ὑπὸ ἀδιάκοπον πυροβολισμόν, καθ' ὃν ἐφονεύθη ὁ Παν-
τολέων Πλατύκας. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἕλληνες, ὅτι κυλίωντες οἱ
ἐχθροὶ χώματα ἔφθασαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς τάφρου, ἐφεῦραν τρό-
πον εἰς ὑφελκυσμὸν αὐτῶν, ὥστε οἱ ἐχθροί, ὅσον καὶ ἂν εἰργά-
ζοντο, ἤντλουν εἰς τετριμμένον πῖθον· ὑφέλκοντες οἱ Ἕλληνες
τὸ χῶμα ἠτοίμασαν ἐν ταύτῳ καὶ ὑπόνομον ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν
τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδαιοτάτου Παναγιώτη Σωτηροπού-
λου καὶ ἐνέθεσαν τρεῖς ὀγκῶδεις βόμβας· ἀνέψαν δὲ τὴν ὑπόνο-
μον περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 19, καὶ ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ κατε-
στράφησαν αἱ πολυήμεροὶ ἐκεῖναι ἐργασίαι, ἀπεμακρύνθησαν οἱ
ἐχθροὶ ἔντρομοι, καὶ καταφυγόντες εἰς τὰ ἀπωτέρω χαρρακώ-
ματὰ των ἔρριπταν ἐκεῖθεν ὡς χάλαζαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας

ἐξορμήσαντας μετὰ τὴν ἐκραγὴν τῆς ὑπονόμου σιδηρᾶς καὶ ὑαλίνους βομβίδας. Οἱ Ἕλληνες ἐν τοσοῦτῳ ἐγένοντο κύριοι ὄλων τῶν ἔσω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἐχθρικῶν χαρᾶκωμάτων καὶ ἠγωνίζοντο νὰ κυριεύσωσι καὶ αὐτὸ τὸ προτείχισμα. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐδοκίμησαντες ματαιώσωσι διὰ μιᾶς ὅλα τὰ πολύμοχθα ἔργα του, ἔτρεξεν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως εἰς ἐμφύχωσιν τῶν μαχητῶν του, καὶ εἰς ἔνδειξιν τῆς παρουσίας του ἔστησεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν σταυραπικὴν τοῦ σημαίαν, ἀλλ' ὑπὸ κακοὺς οἰωνοὺς· διότι μόλις ὑψώθη, καὶ ἐλληνικὴ τουφεκοβολὴ ἔρριψε τὴν ἐπὶ τοῦ σφαιριδίου ἐξέχουσαν τοῦ σημαιοφόρου ξύλου ἀκκὴν. Τόσον δὲ ἐγγὺς ἀλλήλων ἦσαν Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι, ὥστε ἐμάχοντο καὶ διὰ πετρῶν καὶ ξύλων, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐχειροβόλουν καὶ ὑαλίνους βομβίδας ὅς ἤρπαζαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔσπων κατὰ γῆς πρὸ τῆς ἐκραγῆς των. Ἐν τοσοῦτῳ ἀπώθησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ καταστρέψαντες τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐργασίας των καὶ ἐπιπεδώσαντες το, ὥρμησαν καὶ ἐπάτησαν τὸ ἄχρον καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν τότε ἐντὸς τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀπωτέρω προμαχώνων, καὶ κρύπτοντες τὰς κεφαλὰς των ἐκίνουν ὑπεράνω αὐτῶν γυμνὰς τὰς μαχαίρας των ἀπειλοῦντες ἀλλὰ μὴ βλάπτοντες. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ βλέποντές τους, ἐπεῖρριπταν πέτρας καὶ ξύλα· τοὺς ἐπατροβόλουν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ παιδία. Διήρκεσεν ἡ μάχη μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν ὥραν οἱ μὲν Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν ὀπισθεν τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι ἀδιαφιλονέικητοι τοῦ προτειχίσματος καὶ τῆς ἄκρας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως τῆς συνδεούσης αὐτὸ μετὰ τοῦ προτειχίσματος· 20 Ἕλληνες ἐφανεύθησαν, καὶ 45 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργης Τσαβέλλας, ὁ Ντάγκας, καὶ ὁ Γιαννάκης Ῥαζοκότσικας, 8 δ' ἐκ τῶν φονευθέντων καὶ 14 ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν Μεσολογγῖται· 100 δὲ ζῶα ἐφόρτωσαν οἱ Τοῦρκοι πτωμάτων καὶ μετεκόμισαν καὶ ἄλλα πτώματα ἐπὶ τῶν ὤμων.

Πληγὴν θανάσιμον ἐθεώρησεν ὁ Κιουταχῆς τὴν στέρξιν τοῦ προτειχίσματος, ὑπὲρ οὗ τόσον ἐμόχθησεν. Ἡ κατήφεια ἐκάλυψε τὸ πρόσωπόν του, καὶ ὁ θυμὸς ἐξηγρίωσε τὴν καρδίαν του· ἐφοβεῖτο δὲ καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ σουλτάνου, πρὸς ὃν ὑπε-

σχέθη νὰ ὑποτάξῃ τὸ Μεσολόγγι πρὸ τοῦ μπαϊραμίου, τουτέστι πρὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἐνκυλος ἦτον ἐν ταῖς ἀκοαῖς του καὶ ὁ λόγος τοῦ σουλτάνου ἐπὶ τῷ διορισμῷ του· «τὸ Μεσολόγγι ἦ τὴν κεφαλὴν σου»· ἐσυλλογίζετο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι καὶ τὰ πολεμεφόνειά του ὀλιγόστευσαν, καὶ ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν· ἀνησύχει δὲ μανθάνων ὅτι ἀποσπόμενα Ἑλλήνων, περιφερόμενα εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἤρπαζαν συχνάκις τὰς στελλομένας εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ του τροφάς, καὶ ἐφοβεῖτο μὴ ἀπεκλείετο διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ οἱ στρατιῶταί του καθ' ἡμέραν λειποτακτοῦντες καὶ γογγύζοντες, ὅτι καὶ μισθοὺς δὲν ἐλάμβαναν, καὶ κρίθινον ψωμίον ἀντὶ σιτίου ἐτρωγαν· ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ πάντα προσηύησαν ὅτι καὶ τὸ στρατόπεδον ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκινδύνευεν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐτάρατταν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ Κιουταχῆ, ἔπεσαν δύο βόμβαι πλησίον τῆς σκηνῆς του· καὶ ἡ μὲν, ἐκραγεῖσα, ἔρριψε τὸ ἀκροσκήνιον καὶ ἔσχισε καὶ τὸν ἐπενδύτην ἐνὺς τῶν περὶ αὐτόν· ἡ δὲ δὲν ἐξερράγη, καὶ ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς ὅτι ἦτον ἐκ τοῦ χυτείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως «χάρις», ἐκραύγασεν, «εἰς τὸν » Τοπάλην, μὲ πολεμοῦν οἱ ἄπιστοι διὰ τῶν σταλέντων μοι » πυροβόλων παρὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης ἵνα πολεμήσω ἐγὼ αὐτούς». Ἡ βόμβα ἦτον ἐξ ὅσων ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Καφηρέως, ἐξ ὧν πολλάι ἐστάλησαν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας τὴν πόλιν.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ μὲν Κιουταχῆς ἡγωνίζετο νὰ ὀχυρωθῇ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως 40 ὀργυιάς μακρὰν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κρατουμένου μέρους, καὶ νὰ ἐγείρῃ καὶ κανονοστάσιον 150 ὀργυιάς ἀπέχον τοῦ ἀντιτειχίσματος κατέμπροσθεν τοῦ φράγματος τοῦ μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ, οἱ δὲ Ἕλληνες, πολεμοῦντες καὶ ἐργαζόμενοι οἱ αὐτοί, ἡτοίμασαν ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἐνώσεως ἄλλην ὑπόνομον, τὴν ἀναψαν τὴν νύκτα τῆς 22, κατέστρεψαν τὰ ἐμπροσθινὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐκτεθέντας ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν νὰ ὀχυρωθῶσιν ἀπώτερον· διακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς ὑπονόμου· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐξ ὧν ὁ Κιουταχῆς ἐξέλεξεν εἰς ἀνάγκησιν τοῦ προτειχίσματος.

Μεγάλην βλάβην ἐπροξένει τὸ ὑπὸ τὸν εὖστοχον πυροβολιστήν, τὸν καὶ πολλὰς ἄλλας ὑπηρεσίας προσενεγκόντα, Κωνσταντῖνον Τσιριγώτην, κατὰ τὰ Κουτσονέικα ἀφανὲς κανονοστάσιον διὰ τῶν ἐπ' αὐτῷ τριῶν κανονίων καὶ τῆς βομβοβόλου. Τὸ πᾶν ἔβαλεν ὁ Κιουταχῆς εἰς χρῆσιν ἵνα τὸ κατασιγάσῃ, καὶ ἄφ' οὗ εἶδεν ὅτι εἰς μάτην ἐκοπίαζε, καὶ ὅτι αἱ ἐκεῖθεν ριπτόμεναι βόμβαι ἔπιπταν πολλάκις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον, μετέφερε πάλιν τὰς πλείστας τῶν σκηνῶν του εἰς τὰς ὑπωρείας.

Οἱ δὲ περιφερόμενοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἄφ' οὗ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν Πετροχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἄγον Βασιάρην ἐχθροὺς, μόνον φανέντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ γενικὸν τῶν **Σεπτέμβριος** στρατόπεδον, μετέβησαν εἰς Ἀκαρνανίαν. Τὴν δὲ 2 σεπτεμβρίου ἔλαβεν ἡ διευθύνουσα τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴ ἐπιστολὴν αὐτῶν λέγουσαν, ὅτι τὴν 28 αὐγούστου ἔφθασαν εἰς Μυχαλᾶν, προσέβαλαν τοὺς ἐκεῖ ἐχθροὺς, ἐφόνευσαν καὶ ἐζώγρησαν πολλοὺς, ἐπῆραν πολλὰ λάφυρα, καὶ ὅτι οἱ ἑναπομείναντες ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς κάτοικοι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τοῦ Βάλτου συνηνώθησαν. Λαβοῦσα τὴν χαροποιὰν ταύτην εἰδήσιν ἡ ἐπιτροπὴ, καὶ προθεμένη νὰ ἐνισχύσῃ καὶ αὐξήσῃ τὸ ἀρτιγενὲς τοῦτο στρατόπεδον, ἔστειλεν εἰς Δραγαμέστον τροφάς, πολεμεφύδια καὶ θαλάσσιον δύναμιν, καὶ ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς ὅλους τοὺς Δυτικοελλαδίτας τοὺς εἰς ξένην γῆν καταφυγόντας, προτρέπουσα αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὡς καὶ πρότερον.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις διώρισεν ἡ κυβέρνησις ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δυνάμεων τὸν Καραϊσκάκη· τοῦτο μαθοῦσα ἡ ἐν Μεσολογίῳ ἐπιτροπὴ ἔσπευσε νὰ τὸ ἀναγγεῖλῃ τοῖς Δυτικοελλαδίταις, ἀναμνησκουσα τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντά των, καλοῦσα εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τοὺς ἀπόντας, θαρρύνουσα τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκη εἰς νέους κινδύνους, καὶ ἀποδίδουσα τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον εἰς τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, αἰσθανόμενος ὅτι τῶν μὲν Ἑλλήνων ἡ κατάστασις καθ' ἡμέραν ἐβελτιοῦτο, τῶν δὲ Τούρκων ἐχειροτέρευεν, ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ δοκιμάσῃ νέαν ἔφοδον. Ἀλλὰ τόσον ἀπρόθυμος ἦτον ὁ στρατός, ὥστε μόλις εὐρέθησαν εὐδία-

θετοὶ δισχίλιοι. Εἰδοποιήθησαν ἐν καιρῷ οἱ Ἕλληνες περὶ τῶν μελετωμένων, καὶ πλήρεις χαρᾶς ἀνέμεναν τὴν πραγματοποίησιν· βλέποντες δὲ ὅτι παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, καὶ πάντοτε μὲν ἡτοιμάζοντο οἱ ἐχθροὶ εἰς ἔφοδον, ἀλλὰ δὲν ἐκινούντο, τοῖς εἶπαν χλευαστικῇ τῇ φωνῇ ἀναθεν τῶν ἐπαλξεων νὰ παύσωσιν ἐργαζόμενοι ἀνωφελῶς καὶ νὰ ἐφορμήσωσιν ὅσον τάχιον· κωφεύοντων δὲ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπισπεύσωσιν ἄλλως πως τὴν μελετωμένην ἔφοδον.

Πρὸ τινων ἡμερῶν εἶχαν σκάψει μεγάλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ πρόχωμα τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου παρατεινομένην ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἐνώσεως· ἔσκαψαν πρὸ ὀλίγου καὶ ἄλλην μικροτέραν, δι' ἧς ἐσκόπευαν νὰ προσιμιάσωσι τὴν μάχην ἀναγκάζοντες τοὺς Τούρκους νὰ συσσωρευθῶσιν ἐπὶ τοῦ προχώματος. Τὸ δειλινὸν τῆς 9 ἐξεβράχθη ἡ μικρὰ ὑπόνομος· βαρὺς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς ἤρχισεν ἐν τῷ ἅμα καθ' ὅλην τὴν μεταξύ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοτσιούκου καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη γραμμὴν τοῦ τείχους· ἀνταπεκρίθησαν μανιωδῶς οἱ Τούρκοι ἔξωθεν· σμήνη Ἀλβανῶν καὶ Ἀσιανῶν ἐξῆλθαν διὰ μιᾶς ἐκ τῶν ἐν ταῖς ὑπωρεῖαις σκηνωμάτων, καὶ ὠθοῦντο πρὸς τὰ κάτω ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν ἱππέων· καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς, ἀφήσας τὴν σκηνὴν του, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τῆς φρουρᾶς του, κατέβη εἰς τι τῶν πλησιεστέρων τοῦ τείχους κανονοστασίων. Ἐξήφθη ἡ μάχη ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς του, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης ἐφόρμησαν οἱ ἐκλεχθέντες Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαι ἐπὶ τὸ τεῖχος, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν. Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν ἔπαυσεν ἔσωθεν ὁ πυροβολισμὸς ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ τείχους, πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ οὐδεὶς ἐφαίνετο οὐδ' ἠκούετο κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ὁ Κιουταχῆς, υποθέσας ὅτι ὅλη ἡ φρουρὰ συνέβρευσεν εἰς τὸ προτειχίσμα ἐκεῖνο καὶ ἄφησε τὰς ἄλλας θέσεις κενὰς, διέταξε τοὺς ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μακρῆ, τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος ν' ἀναβῶσι τὰ τεῖχη. Ὑπήκουσαν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐξ ἐπίτηδες καθήμενοι ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ ὄπισθεν τοῦ τείχους ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀφ' οὗ τοὺς ἄφησαν καὶ ἐπλησίασαν, ἀνηγέρθησαν διὰ μιᾶς ὅλοι, τοὺς κατέπληξαν φανέντες αἰφνιδίως, τοὺς ἀντέκρουσαν τολμηρῶς, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰ

χαρακώματά των. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἀκατάπαυστος διετηρεῖτο ὁ πυροβολισμὸς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ πᾶν πολλοὶ Τοῦρκοι, ἰστάμενοι ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, ὑφ' ὃ παρεταίετο ἡ μεγάλη ὑπόνομος, ἐμάχοντο. Ἀνάπτει ἐν τούτοις ἡ μεγάλη αὐτὴ ὑπόνομος, σείεται αἰφνης τὸ ἔδαφος, διαρρήγνυται ἡ γῆ, ἐκθρόσκει ζοφῶδες νέφος ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς κατασκοτίζον τὴν ἀτμοσφαῖραν, πίπτουν μετ' ὀλίγον ἄνωθεν πέτραι, χόματα, κεφαλαί, σκέλη, χεῖρες, πόδες, καταβαίνει τὸ ζοφῶδες ἐκεῖνο νέφος, σκεπάζει καὶ πνίγει ἄνους ἡ ὑπόνομος ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως δὲν διεμέλισεν, οἱ μύδροι, αἱ κανονόσφαιραι καὶ αἱ τουφεκόσφαιραι διαχέονται τῇδε καὶ κείθε, διασκορπίζονται οἱ Τοῦρκοι κακῶς, τὸ ξίφος τῶν Ἑλλήνων τοὺς καταδιώκει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνατετραμμένα χαρακώματά των, καὶ μόνον ὅσα χάσματα ἤνοιξεν ἡ ἐκπυρσοκρότησις, καὶ μόνον ὅσα χόματα αὐτὴ συνεσώρευsen ἀναχαϊτίζουσιν τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι, πολλὰ παθόντες, ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐκίνουν γυμνὰ τὰ ξίφη, κομπορρήμονες οὖντες καὶ ἀπειλοῦντες τοὺς μακρὰν ἰσταμένους νικητάς. Ἐγέλων οὗτοι ἐπὶ τῇ κομπορρήμοσυνῃ καὶ τῇ ἀπειλῇ των, καὶ μὴ θέλοντες νὰ τοὺς τουφεκίζωσιν ἐλεοῦντες δὴθεν αὐτοὺς ὡς δειλοὺς καὶ ἀπειροπολέμους, ἐπέρριπταν μόνον ξύλα, πέτρας, βώλους, καὶ κατεγίνοντο λαφυραγωγοῦντες. Ἀφ' οὗ δὲ ἔπαυσεν ἡ λαφυραγωγία, κατέβησαν οἱ ἐργάται εἰς τὴν ὑπόνομον καὶ κυλίωντες χόματα πρὸς ἐπιπέδωσιν χασμάτων καὶ ὑψωμάτων, ἐξώρυσαν μεταξὺ πολλῶν νεκρῶν δύο ζῶντας Χριστιανοὺς ἐργάτας. Πεντακόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐθανατώθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ὡς εἰκάζετο ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων ὀπλων καὶ φορεμάτων· ἄδελος δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν πληγωθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σέβρανης καὶ ὁ Ἀσλάμπης· ἐθανατώθησαν καὶ 15 ἐκ τῆς φρουρᾶς καὶ ἐπληγώθησαν 35, ἐν οἷς καὶ ὁ Κωσταντῆς Τσαβέλλας, ὁ Θανάσης Ζέρβας καὶ ὁ δεκαεξαετῆς ἀνδρόπαις Ἀντώνης Μπάκας, ἀριστεύσας καὶ κατὰ τὴν ἔφοδον τῆς 21 Ἰουλίου, καθ' ἣν ἀφήρπασε δύο τουφέκια ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν.

Τὰ μεγάλα παθήματα τῶν Τούρκων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐθεωρήθησαν ὡς ἡ καταστροφὴ ὅλης τῆς ἐκστρατείας, διὰ

τοῦτο ἔπαυσαν οἱ συνήθεις ἀλαλαγμοί, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ λειποταξία καὶ ἡ ἀθυμία τοῦ στρατοπέδου, οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχελώου καὶ τινες τῶν ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἔκαυσαν τὰς καλύβας τῶν καὶ ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ ἐναπομείναντες οὔτε προχώματα ἐφρόντιζαν νὰ ὑψώσωσιν, οὔτε κανονοστάσια νὰ ἐγείρωσιν· ἀποστρεφόμενοι δὲ παντὸς εἶδους κίνημα κατὰ τοῦ τείχους κατέπευσαν διὰ μιᾶς ὅλας τὰς πρὸς βλάβην αὐτοῦ ἐργασίας, καὶ καταγινομένοι μόνον εἰς τὰς πρὸς ἰδίαν ὑπεράσπισιν, ἐπεχείρησαν νὰ μετασχηματίσωσιν εἰς μικρὸν φρούριον τὸ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κανονοστάσιον· ἦσαν δὲ καὶ αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν ἐν τῷ τελειοῦσθαι· αἱ Πάτραι καὶ ἡ Νάυπακτος, ὅθεν ἄλλοτε ἐπρομηθεύοντο, ἔπασχαν ἔλλειψιν αὐτῶν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν θαλάσσιον πολιορκίαν· αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δίοδοι, δι' ὧν τοῖς ἐστέλλοντο ἐκ Πρεβέζης καὶ ἄλλοθεν, οὐδ' αὐταὶ ἦσαν ἀσφαλεῖς· ἐστήριζαν δὲ οἱ πολιορκηταὶ ὅλας τὰς ἐλπίδας τῶν ἐπὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ στόλος δὲν ἐφαίνετο· τὴν δὲ ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων ἀποτυχιῶν καὶ τῆς ὀλίγης καὶ κακῆς τροφῆς ἀθυμίαν τοῦ στρατοπέδου ἠϋξάνεν ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπικρατοῦσα νόσος καὶ ἡ ταλαιπωρία.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ τῶν Τούρκων ἦσαν τοιαῦτα, τὰ τῆς ἐλληνικῆς φρουρᾶς εἶχαν καλλιستا. Τὴν 7 αὐγούστου εἶχαν μεταβιβάσθαι ἐκ Κρουονερίου διὰ θαλάσσης εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν ὁ Κίτσος Τσαβέλλας, ὁ Γεωργάκης Βαλτινὸς καὶ ὁ Κώστας Φωτομάρας μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς· ἦλθαν τὴν 13 σεπτεμβρίου καὶ οἱ περὶ τὸν Σαδήμαν, Πάτσην, Χατσῆ Πέτρον καὶ Γιαννάκην Στράτον, ὥστε ἡ ἐξ αἰτίας τῶν φόνων, τῶν ἀσθενειῶν, τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν φυσικῶν θανάτων ἐντὸς τῆς πόλεως λειψανδρία ἀνεπληρώθη. Ἡ δὲ θάλασσα ἠνεωγμένη ἐπρομήθευε τὴν φρουρὰν παντὸς ἀναγκαίου. Τὴν 21 αὐγούστου εἶχε φθάσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου τὸ πλοῖον τοῦ Μπραύσκου· τὴν 25 σεπτεμβρίου ἐφθασε τὸ τοῦ Αλαλεχοῦ, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ τοῦ Μισεγιάννη, φέροντα καὶ τὰ τρία τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια· ἡ δὲ ἐνώπιον τῆς φρουρᾶς τροπὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐλπιδοποιεῖ ὅτι, καὶ ἂν ἐφαίνετο ἐκ δευτέρου ὁ ἐχθρικός στόλος, καὶ ἐκ δευτέρου θ' ἀπεπέμπετο ἄπρακτος.

Ἄλλ' ὅσον κακὴ καὶ ἂν ἦτον ἡ θέσις τοῦ τουρκικοῦ στρα-

τοπέδου, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ μηδαμῶς τὸν προκατόχον του Βρυώνην, τὸν ἄλλοτε πολιορκήσαντα τὸ Μεσολόγγι ὁμοιάζων, ἠγωνίζετο πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάλυσίν του, καὶ ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἀνωφελῇ ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν πλησίων τοῦ τείχους θέσεών του, διενεόθη νὰ ἀναστρατοπεδεύσῃ πρὸς τὰς ὑπωρείας καὶ ἐπαναλάβῃ τοὺς εἰς βλάβην τῆς φρουρᾶς ἀγῶνάς του, φανέντος τοῦ στόλου. Οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν ὅ,τι ἐμελέτα ὁ ἐχθρὸς, καὶ τὴν 19

Σεπτέμβριος σεπτεμβρίου συνῆλθαν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος πρὸς σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου, ἂν ἐπέμενεν ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν πολιορκίαν, διαρκούντος τοῦ χειμῶνος· ὅλοι δὲ ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιμείνωσι μέχρι τέλους. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι δὲν εἶχαν νὰ φοβηθῶσιν εἰμὴ τὴν πείναν· ἀλλ' ὁ ἐπίφοβος οὗτος ἐχθρὸς ἠπείλει τὴν ὥραν ἐκείνην τοὺς ἐχθροὺς μᾶλλον ἢ αὐτούς.

Τὴν δὲ 21 ἐρρίφθη ἔξωθεν ἐπιστολὴ εἰς τὸ καρκινοειδὲς πρόφραγμα, δι' ἧς ἐζήτουν οἱ Τοῦρκοι συνομιλίαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀντερρίφθη εἰς τὰ ἐχθρικὰ χαρὰκώματα καὶ ἐρρέθη εἰς ἀπάντησιν ὅτι «οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἄλλην συνομιλίαν μετὰ τῶν Τούρκων, εἰμὴ τὴν διὰ τῶν ὀπλων». Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἀναψαν οἱ Ἕλληνες ὑπόνομον ὑπὸ τοῦ Σωτηροπούλου παρασκευασθεῖσαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς διαρρύωγῆς τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν ἐχθρικῶν χαρὰκωμάτων, καὶ κατέστρεψαν δι' αὐτῆς τὰ ἐφιστάμενα χαρὰκώματα καὶ πολλοὺς τῶν φυλαττόντων αὐτά· ἐφόνευσαν δὲ καὶ τινὰς τῶν ἐντὸς τῶν παρὰ τὴν ὑπόνομον χαρὰκωμάτων μετὰ τὴν ἐκρηξίν αὐτῆς μυδροβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τέχνασμα τῶν Ἑλλήνων καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν ὅ,τι τότε ἔπαθον, ὠπισθοδρόμησαν φονεύσαντες δύο Ἕλληνας καὶ πληγώσαντες τρεῖς.

Τὰ κατορθώματα τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἐφιλοτιμήθη νὰ μιμηθῇ ἐν μέρει τὸ νεοσύστατον καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ αὐξάνον στρατόπεδον ἐν Ἀκρηνανίᾳ. Ἐκτὸς μικρῶν τινῶν ἄλλων εὐτυχῶν ἐπιδρομῶν, ἔπεσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ τὴν 28 αἰφνης ἐπὶ τοὺς ἐν Καρδασαρχῇ ἐστρατοπεδευμένους Τούρκους. Τριακόσιοι ἐχθροί, κατὰ τὴν πρὸς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἐπισταλὴν των, ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ διασωθέντες ἐρρίφθησαν

εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν καὶ τινες ἐπνίγησαν· 200 κάμηλοι ἦσαν ἐν τῷ ἐχθρικῷ ἐκείνῳ στρατοπέδῳ εἰς μεταβίβασιν τῶν ἐκ Πρεβέζης καὶ Ἀρτης στελλομένων τροφῶν· ἐξ αὐτῶν 70 ἐσκοτώθησαν, αἱ δὲ λοιπαὶ καὶ 80 σκευοφόροι ἡμίονοι καὶ ἵπποι καὶ 30 κέλητες ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Ἡ δὲ ἀκμάτος φρουρὰ ἠτοίμασεν ἄλλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ ἐναπομεῖναν μέρος τοῦ περιφήμου ὑψώματος τῆς ἐνώσεως διὰ τῶν ἐντέχνων ἐργασιῶν τοῦ γνωστοῦ ὑπονομοποιοῦ Κώστα ἐλθόντος πρὸ τινων ἡμερῶν εἰς τὴν πόλιν. Ἐπιφωσκούσης τῆς 1 ὁκτωβρίου, ἤρχισεν ἡ φρουρὰ νὰ τουφεκίζῃ καὶ κανονοβολῇ καθ' ὅλην τὴν δεξιὰν πτέρυγαν τοῦ τείχους· ἀπέβλεπε δὲ ὁ πυροβολισμὸς εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὰς θέσεις των. Μετ' ὀλίγον ἔπαυσεν ὁ πυροβολισμὸς καὶ, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀναψαν οἱ Ἕλληνες τὴν ὑπόνομον· μικρὸν χρότον ἐπροξένησεν ἡ ἐκρηγίς τῆς ὄντων τῶν ἐπικειμένων χωμάτων φερτῶν· ἀλλ' ἐπέφερε μεγάλην βλάβην, διότι τὸ σχῆμα τῆς ἦτον ἐπίμηκες, καὶ παρετείνετο μέχρι τυρκικοῦ τινος καφφενείου, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροί. Ἀνετράπη δὲ καὶ τὸ ἡμισυ τῆς ἐξ ἀριστερῶν πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος, τῆς μόνης ἣτις ἐσώζετο, διεμελίσθησαν οἱ ἐπ' αὐτῆς, καὶ πολλοὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τὴν ἀνυψοθεῖσαν καὶ καταπεσοῦσαν τοῦ πηλοῦ νεφέλην. Μετὰ δὲ τὴν ἐκρηγίην οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι, νὰ βομβοβολῶσι, καὶ νὰ τουφεκίζωσιν· ἰδόντες δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι ἐγκατέλιπαν τὰ χαρακώματά των καὶ ἔτρεχαν εἰς τὰ ἄνω, ἐξεπήδησαν τοῦ τείχους, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι 300 ὀργυιῶν καὶ ἐπανήλθαν φέροντες κεφαλὰς, ὅπλα, φορέματα καὶ σημαίας· 3 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 16 ἐπληγώθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ 4 γυναῖκες ἐν τῇ πόλει, ἐμπεσοῦσης σφαίρας 60 λιτρῶν. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 5, καθ' ἣν ῥαγδαία βροχὴ ἔπιπτε καὶ βαθεῖα σιωπὴ ἐπεκράτει καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐρρίφθησαν ἔσθθεν ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας βομβίδες· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἐκρηγίην τῆς πρώτης ἠκούσθησαν κραυγαί, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης οὐδεμία. Ἀποροῦντες οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἀσυνήθη σιγὴν ἐπήδησαν ἔξω, ἤυραν τὰ ἐχθρικὰ ὀχυρώματα παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κενά, ἔκαυσαν τὰ ξύλινα παραπετάσματα, κατέστρεψαν τοὺς προμαχῶνας καὶ εἰσέφεραν τὴν εὐρεθεῖσαν ξύλινον ὕλην.

Φαίνεται ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν 1 συμβάντων ἀπηλ-

πίσθησαν οἱ ἐχθροί, καὶ κατέλιπαν τοὺς προμαχώνας, τὰ χα-
ρακώματα, τὰ ἀπέναντι τῶν δύο ἄκρων τοῦ προτειχίσματος δύο
κανονοστάσια καὶ ἀνεστρατοπέδευσαν εἰς τὰς ὑπωρείας· ὀλίγοι
δέ, προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἔμειναν φρουροὶ τῶν ἀφιστα-
μένων 300 ἕως 400 ὀργυιάς τοῦ τείχους κανονοστασίων. Τοι-
ουτοτρόπως ἤρθη ἡ στενὴ ἐξάμηνος πολιορκία, καὶ οἱ Ἕλλη-
νες, περιφερόμενοι ἔκτοτε ἐλευθέρως ἔξω τοῦ τείχους, ἔβασκαν
τὰ κτήνη τῶν ὑπὸ τοὺς ὀρθαλμοὺς τοῦ ἀλαζόνο Κιουταχῆ,
κατηδάφιζαν τὰ ἔργα του, ἀνώρυτταν τὴν τάφρον καὶ ἐπεσκέυ-
αζαν τὸ τεῖχος. Ἀθλίᾳ ἦτον ἡ κατάστας τοῦ τείχους ἐπὶ
τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἴδου τί ἀνέφερεν ὁ τειχοποιὸς
Κοκκίνης περὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν διευθύνουσαν τὰ τῆς Δυτικῆς
Ἑλλάδος ἐπιτροπὴν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς ἀναστρατο-
πεδείας.

« Ἐξῆλθον σήμερον κατὰ τὸ ἀπαραίτητον χρέος μου διὰ νὰ
» ἐξετάσω τὴν κατάστασιν τοῦ προτειχίσματος καὶ νὰ δώσω
» ὀρθὴν καὶ ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν μηχανημάτων, διὰ τῶν ὁποίων
» ὁ ἐχθρὸς καταφρονῶν πᾶσαν ἀντίστασιν ἔκαμε τοσάκις ἀπό-
» πειραν τοῦ νὰ κυριεύσῃ δι' ἐφόδου τὸ τεῖχος μας. Εἰς τὸ περι-
» τεῖχισμα λοιπὸν τοῦ Μπότσαρη ἐπροξένησεν ὁ ἐχθρὸς χαλάστραν
» βατὴν (brèche praticable). Εἰς τὴν αὐτὴν εὐρίσκονται κα-
» τηγορίαν καὶ τὰ περιενδεδυμένα κανονοστάσια τοῦ Κοραῆ, τοῦ
» Ἰγνατίου, τοῦ Κοκκίνου καὶ τοῦ Μακρῆ· τὸ μεταξὺ τῶν κα-
» νονοστασίων φράγμα (courtine) ὑπέφερεν ὡσαύτως ἄκραν
» φθοράν, ἐξ οὗ ἐναργῶς φαίνεται ὅτι τὸ μέτωπον τοῦ περιτει-
» χίσματος ἔπαθε τὴν μεγαλειτέραν βλάβην· ἀπὸ δὲ τῆς δυτι-
» κῆς πλευρᾶς ὅλα τῶν ἐχθρῶν τὰ κινήματα διευθύνθησαν κατὰ
» τοῦ κανονοστασίου τοῦ Φραγκλίνου, ἐπονομαζομένου κερκυ-
» νοδόλος, διὰ τοῦ κολοσσίου ἐκείνου ἔργου τοῦ ὑψώματος
» τῆς ἐνώσεως. Ὅμοιως καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ἡ
» δίοδος τῆς γενικῆς ἐφόδου (la descente) κατεσκευάσθη διὰ
» τοῦ πληρώματος τῶν τάφρων ἔμπροσθεν τῶν κανονοστασίων
» τοῦ Μακρῆ, Ῥήγα καὶ Μονταλεμπέρτου ».

Ἴδου καὶ ὅσα ὁ ἴδιος ὀχυροποιὸς ἀνέφερε περὶ τῶν ἔργων
τῶν Τούρκων, ἅφ' οὗ τὰ ἐπεσκέφθη.

« Καθ' ὅσον ἡμπορεῖ κάθε εἰδήμων νὰ παρατηρήσῃ, τὰ χα-
» ρακώματα τῶν Τούρκων δὲν ἔχουν οὐδεμίαν κανονικὴν τάξιν
» (ἐννοῶ πάντοτε τὴν τάξιν τοῦ προσβάλλειν τὰ τεῖχη κατὰ

» τὰς νεωτέρως ἐφευρέσεις τῶν μηχανικῶν). Εἶναι ἀληθές ὅτι
 » ὁ ἐχθρὸς μετεχειρίσθη τὰς ἐλικοειδεῖς γραμμάς, τὰς παραλ-
 » λήλους, τὰς πλευρικὰς τῶν κανονοστασίων, ἀλλὰ τὰ πάντα
 » ἦσαν σχεδιασμένα χωρὶς τὴν μικροὺν ἀνυπολόγητον δὲν εἶ-
 » ναι ἄλλο τι τὸ σύμπαν τῶν γιγαντιαίων ἔργων εἰμὴ ἓνας λα-
 » βύρινθος τουρκικός, ἐργασίαι πολυχρόνιοι, προσθήκαι, παρ-
 » προσθήκαι, προχαρᾶκώματα, ἀντιχαρᾶκώματα, πράξεις χωρὶς
 » ἁρμονίαν, κατασκευαὶ χωρὶς λόγον, καὶ ἐν συντόμῳ τὰ πάντα
 » εἶναι μία σύγχυσις καὶ ἓνας κυκεὼν καθ' ὅλους τοὺς λόγους.

« Ὅσον περὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ὀχυρώματος (la digue d'
 » union, βλέπει τις ἐκ τοῦ ἔσωθεν ἀφ' ἑνὸς μέρους τριῶν
 » ὀργυιῶν πλάτος καὶ ἀφ' ἑτέρου τεσσάρων καὶ πέντε ἡμῖσι.
 » Εἰς ὀγδοήκοντα ὀργυιῶν ἀπόστασιν διακόπτεται ἐν τῷ μέσῳ
 » ἀπὸ μίαν γωνίαν 120 περίπου βαθμῶν καὶ πρὸς τὸ πρόχωμα
 » (saillant) τοῦ κανονοστασίου εἶναι ὀχυρωμένη ἡ δεξιὰ γωνία
 » καὶ ἀπὸ μεσότειχα (traverses). Τοῦτο δὲ μόνον τὸ ἔργον
 » εἶναι ἄξιον προσοχῆς τινος, καθότι διὰ τὴν κατασκευὴν του
 » ἄλλο δὲν ἔκαμαν παρὰ ἔσκαψαν τρεῖς περίπου πόδας, καὶ ὅλα
 » τὰ ἀναγκαῖα χῶματα διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ τοιούτου εἴ-
 » δους ὑπογείων παραπετασμένων μετεφέρθησαν ἀλλαχόθεν.
 » Εἶναι τῶντι παρὰδοξον τὸ ἔργον τοῦτο, εἶναι ὅμως Τούρκων».

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν πο-
 λιορκητῶν καὶ τῶν πολιορκουμένων καθ' ὃν καιρὸν ἐτελείωσεν ἡ
 πρώτη περίοδος τῆς πολιορκίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ'.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. - Περίοδος δευτέρα.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ὃν οὐ ἔγεινεν ἄφαντος τὸν ἰούλιον ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἐπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἡτοιμάζε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀργάνιζε πρό τινος καιροῦ καὶ ἄλλα τακτικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν Γάλλων στρατηγῶν Βογέρου καὶ Λιβρόνου. Λόγος δὲ διεδόθη ὅτι ἡ νέα αὕτη ἐκστρατεία ἡτοιμάζετο κατὰ Σπετσῶν καὶ Ὑδρας· διὰ τοῦτο οἱ πρόκριτοι τῶν δύο νήσων κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν μεταφέροντες ἔξωθεν στρατεύματα.

Ἀφ' οὗ δὲ τὰ πάντα παρεσκευάσθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀπέπλευσαν τὴν 5, 6 καὶ 7 ὁκτωβρίου 145 πλοῖα ὑπὸ τὸν κηπητάμπασαν. Ἐξ αὐτῶν τὰ 79 ἦσαν πολεμικά· βυζαντινὰ μὲν ἐννέα φρεγάται, ἐννέα κορβέτται, δέκα βρίκια, καὶ τρεῖς γολέτται· ἀλγερινὰ δὲ δύο φρεγάται, δύο κορβέτται καὶ μία γολέττα· μία δὲ κορβέττα, ἓν βρίκι, καὶ δύο γολέτται τριπολινὰ ἦσαν καὶ αἰγύπτια δύο φρεγάται, μία κορβέττα, δεκαεὶς βρίκια, ἐννέα γολέτται, ἓν ἀτμόπλοον φέρον τρία κανόνια, καὶ δέκα πυρπολικά· τὰ δὲ λοιπὰ ἦσαν φορτηγά, 36 αἰγύπτια καὶ 30 ὑπὸ σημαίας χριστιανικῆς. Τὰ πλοῖα ταῦτα παρέλαβαν δεκακισχιλίους στρατιώτας, ἐξ ὧν ὀκτακισχίλιοι ἦσαν νεοσύλλεκτοι τακτικοὶ Ἀραβες, ὀκτακόσιοι ἄτακτοι Τούρκοι καὶ χίλιοι διακόσιοι ἵππεῖς. Ἐφεραν δὲ πολλὰς τροφὰς καὶ πολλὰ πολεμεφόδια. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη κατευωδῶθη ἀνενόχλητος τὴν 24 ὁκτωβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου.

Ἡ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐθάρρυνε τὸν φιλόδοξον, τὸν πολεμομανῆ, καὶ τὸν ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἐκβάσει τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρημάτων τοῦ ἐπαιρούμενον Ἰβραήμην εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος ὅ,τι δὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἐπὶ τοῦ καλοκαιρίου ὁ ἀξιώτερος ἀρχιστράτηγος τοῦ σουλτάνου, τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

ἀφῆσας δὲ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ λοιπὰ στρατεύματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἄλλα μὲν αὐτῶν καθὼς καὶ τὸ πυροβολικὸν ἔστειλε διὰ θαλάσσης ὑπὸ τὴν συνοδίαν τοῦ στόλου, ἄλλα δὲ συμπαρέλαβεν αὐτὸς διὰ ξηρᾶς· καὶ ὁ μὲν στόλος ἀπάρχας τὴν 3 καὶ 4 νοεμβρίου ἐκ Νεοκάστρου ἐφάνη τὴν 6 ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· αὐτὸς δὲ διέβη ἀνενόχλητος τὸ Κλειδί, καὶ τὴν 8 ἔφθασεν εἰς Ἀγουλινίτσαν, ὅπου μαθὼν ὅτι κατέφυγαν εἰς τὰ ἐν τῇ λίμνῃ αὐτῆς νησιδία πάμπολλοι κάτοικοι τῶν πλησιοχώρων μερῶν, διέταξε τὴν κυρίευσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἔφιππος καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ εἰσήλασεν εἰς τὴν λίμνην ἐξ ἑνὸς μέρους, τὸ δὲ πεζικόν του ἐξ ἄλλου. Βλέποντες δὲ οἱ ἐπὶ τῶν νησιδίων τὰ γινόμενα, ἐμβάντες εἰς πολλὰ μονόξυλα, ἀντέκρουσαν καὶ τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς πεζοὺς γενναίως, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐθανάτωσαν· διήρκεσεν ἡ μάχη σχεδὸν πανήμερος· οἱ ἱππεῖς ὑπέφεραν ὑπὲρ τοὺς λοιπούς, διότι ἐκόλλησαν οἱ ἵπποι τῶν εἰς τὴν βορβορώδη λίμνην καὶ ἐβιάσθησαν νὰ καταβῶσιν· ἐξετραχλίσθη καὶ ὁ Ἰβραήμης καὶ διεσώθη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν δορυφόρων του· 127 ἐχθρικὰ πτώματα καὶ 80 ἵπποι εὐρέθησαν μετὰ τὴν μάχην ἐν τῇ λίμνῃ· ἔλειψαν δὲ καὶ 140 Ἑλλήνες, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, οἱ δὲ ἡχμαλωτίσθησαν, καὶ πολλαὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἔπεσαν εἰς τὴν λίμνην αὐθόρμητοι καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν ἀτιμίας καὶ ἀλλαξοπιστίας. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐπέρασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν Ἀλφειὸν καὶ ἔκαυσαν τὸν Πύργον. Ἐξεστράτευσαν συγχρόνως καὶ οἱ περὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσοῦφην, ἔπεσαν αὐθήμερόν οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Γαστούνης, τὴν ἡῦραν ἔρημον, τὴν ἔκαυσαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν λοιπὴν ἐπαρχίαν καίοντες, λεηλατοῦντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες· ἡῦραν ὅμως κάπου ἀντίστασιν, πρὸ πάντων δὲ ἐν Βαρθολομιῷ, ὅπου ἐπιπεσόντες ὀλίγοι ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων. Οὗτοι, δράξαντες ἐπὶ τῆς ἀποκρούσεως τὴν εὐκαιρίαν, μετεκόμισαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν εἰς Χλουμοῦτσι, καὶ τινες μὲν αὐτῶν ἐνδιέμειναν, ἄλλοι δὲ, πλήρεις θάρρους διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν, ἐπέστρεψαν αὐθις περὶ εἰς προφύλαξιν τοῦ χωρίου, ἃν ἐπανήρχοντο οἱ ἐχθροί. Τὴν ἐπαύριον ἐπανήλθαν οἱ ἐχθροὶ πολυπληθέστεροι, ἐναπέκλεισαν τοὺς ἐπανελθόντας καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Μαθόντες οἱ

Νοέμβριος

ἐν Χλουμουτσίῳ τὰ γινόμενα ἔστειλαν ἀμέσως 150 ἐκλεκτοὺς εἰς ἀντιληψίν τῶν κινδυνευόντων· ἀλλ' οὗτοι φθάσαντες εἰς τοὺς ἀμπελώνας τοῦ χωρίου ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πολεμοῦντες γενναίως ὅλοι σχεδὸν ἀπωλέσθησαν, συναπωλέσθησαν καὶ 56 ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ χωρίου δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πολεμησάντων· ἔπαθαν καὶ οἱ ἐχθροὶ βαρεῖαν ζημίαν.

Προχωροῦντες δὲ οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἔφθασαν τὴν 17 παρὰ τὸ μεταξὺ 'Ρίου καὶ 'Αντιρρίου στόμιον τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου καὶ ἐσκήνωσαν· καὶ οὗτος μὲν ἐπέρασεν εἰς Ναύπακτον πρὸς ἔντευξιν τοῦ καπητάμπασα καὶ τοῦ Κιουταχῆ, περιμενόντων αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ διέταξε τὸν Χουσεήμπεην νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαστούνης, νὰ καλέσῃ τοὺς κατοίκους εἰς ὑποτιγὴν καὶ νὰ κυριεύσῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ τῆς βίας τὰς ἐπὶ τῆς παραλίας κρατουμένας ὑπ' αὐτῶν εἰσέτι θέσεις. Ὁ δὲ ἐν Πάτρικις Ἰσούφης, ὁ δι' ὅλης τετραετίας εὐτυχῶς ἀγωνισθεὶς, ἀπεχαιρέτησε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τὴν Πελοπόννησον κληθεὶς εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Μαγνησίας· τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Δελῆ Ἀχμέτπασας.

Μεθ' ἡμέρας δ' ἐπτά τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἐφάνη καὶ ὁ ἐλληνικὸς ὑπὸ τὸν Μιαούλην πλέοντα ἐπὶ τοῦ Θεμιστοκλέους, διότι τὸ πλοῖόν του, συγκρουσθὲν μετὰ τινος ἄλλου καὶ βλαφθέν, ἐστάλη εἰς Ὑδραν πρὸς ἐπισκευήν. Ἀλλ', ἐν ᾧ τὰ ὀθωμανικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν 90, ἐν οἷς πολλὰ φρεγάται καὶ κορβέτται, τὰ ἐλληνικὰ ἦσαν 2 τρικάρτα καὶ 25 βρίκια καὶ γολέτται· ἦσαν δὲ ὅλα ὑδρακικά, καὶ ἀνεμένοντο ἡμέρα τῇ ἡμέρα καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων. Ἀλλ', ἂν καὶ τόσον δυσανάλογος ὁ ἀριθμὸς, τὰ ἐλληνικὰ ὤρμησαν τὴν 13 ἐπὶ τὰ ὀθωμανικὰ πλέοντα ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα καὶ ἐναυμάχησαν. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ταύτην ἔσπασεν ἐν τῶν κανονίων τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐσκότωσε καὶ ἐπλήγωσεν 11 νύκτας. Τὴν δὲ ἐφεξῆς νύκτα ἐκάθησε πρὸς τὰς Σκρόφας τὸ πλοῖον τοῦ Ζάκκα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῶν λέμβων τοῦ στόλου ἀνέπλευσε. Ἐπανελήφθη ἡ ναυμαχία καὶ τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν ὁ Μπούτης ἔθουε τὸ πυρπολικόν του εἰς τινὰ κορβέτταν, ἀλλὰ πρὶν τὸ ἀνάψῃ, οἱ ἐχθροὶ κανονοβολοῦντες τοῦ ἔρριψαν κάτω τὰ κατάρτια. Τὴν δὲ 15 μαθὼν ὁ Μιαούλης ὅτι οἱ καταφυγόντες εἰς Χλουμοῦτσι ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰβραήμη κατεστενοχωροῦντο, ἔστειλε

πλοῖον πρὸς μετακόμισιν αὐτῶν εἰς Κάλαμον. Ἐμαθε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐστερεῖτο τροφῶν καὶ ἀγορεύσας διὰ συνεισφορὰς ἰδίας καὶ τῶν πλοίαρχων ἠγωνίζετο νὰ τὰς ἀποστείλῃ εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἠγωνίζοντο καὶ οἱ ἐχθροὶ εἰς ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ του κατέχοντες τοὺς εἰσπλους τῆς λίμνης· ὤρμησαν δὲ τὴν 17 ἐπὶ τοὺς Ἑλλήνας πλέοντας ὑπὸ τὰς Σκρόφας, ἐναυμάχησαν ὑπὸ καλὸν ἄνεμον, ἀλλ' ἀπεμακρύνθησαν ἀπρακτοί· ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀπεμακρύνθησαν ἐπίσης ἀπρακτοί· ἐκὰς δὲ κατὰ λάθος ἀνωφελῶς τὴν αὐτὴν νύκτα τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δημαρχ. Τὴν δὲ 20 εἰσεβιβάσθησαν αἱ ἀγορασθεῖσαι τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τῶν λέμβων τῶν διαφόρων πλοίων διὰ τοῦ Πεταλᾶ. Τὸ πρωὶ τῆς 21 ἔπλεον τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρὰ τὰ νησιδία τοῦ Δραγαμέστου. Εὐρὼν ὁ ἐχθρικός στόλος καλὸν ἄνεμον ἐπέπλευσε μετὰ μεσημβρίαν, προπορευομένων τῶν πυρπολικῶν του· ἤρχισεν ἡ ναυμαχία· ἡ θέσις ἦτο στενὴ καὶ διάφορα πλοῖα ἑλληνικὰ ἠναγκάσθησαν νὰ διαπλεύσωσι τὰ νησιδία εἰς ἀντιπαράταξιν. Ἐν δὲ τῶν ἐχθρικῶν πυρπολικῶν ἔπλεον ἐπὶ τὸ πλοῖον τοῦ Λαλεχοῦ· ἔτρεζαν αἱ λέμβοι τῶν ἑλληνικῶν πλοίων εἰς ἄλωσιν ἢ φθοράν τοῦ πυρπολικοῦ, οἱ δὲ δειλοὶ καὶ ἀνεπιτήδειοι ναῦται του ἰδόντες τὸν κίνδυνον, τὸ ἐγκατέλειψαν ἄκαστον καὶ ἔφυγον ἐμβάντες εἰς τὴν λέμβον, αὐτὸ δὲ ἔπεσεν εἰς τι νησιδίον, ὅπου οἱ Ἕλληνες τὸ ἔκαυσαν· ὁ δὲ ἐχθρὸς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πυρπολικοῦ του ἀπεμακρύνθη. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ ἐσκοτώθησαν δύο πλοίαρχοι τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐπληρώθησαν καὶ διάφοροι Ἕλληνες ναῦται καὶ ὁ πλοίαρχος Λάζαρος Πινότσης εἰς τὸν μηρόν. Τὴν 23 εἰσεβιβάσθησαν πάλιν ὀλίγα τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι διὰ τοῦ Πεταλᾶ. Τὴν δὲ 25 ἠκούσθησαν πολλοὶ τουφεκισμοὶ κατὰ τὴν Γλαρέντσαν. Ἐπλησίωσεν ὁ Μιαούλης, καὶ μαθὼν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Γαστούνης, θέλοντες νὰ περάσωσι χάριν ἀσφαλείας εἰς Ζάκυνθον, ἐκινδύνευαν νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἔστειλε τὰς λέμβους καὶ ἔσωσε πολλοὺς αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ναῦται ἡταιμάζοντο ν' ἀποβῶσι πρὸς καταδίωξιν τῶν καταδιωκόντων, ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος· ἀνεκλήθησαν τότε οἱ ναῦται καὶ ἤρχισε περὶ τὴν ἐσπέραν ναυμαχία, καθ' ἣν εἰς τῶν πυρπολητῶν, ὁ Θεοδωράκης Βώκου, βλυστῶν τὴν πυρφόρον ἐσχάραν ἐντὸς τοῦ ἐρωλκίου του ὑπὸ τὴν

πρύμνην τοῦ πυρπολικοῦ του πλησίον ἐχθρικῆς φρεγάτας, ἔπεν-
 σεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη, ἀποκοπείσων τῶν δύο χει-
 ρῶν τοῦ ὑπὸ κανονοβολῆς. ἔπεσε δὲ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν
 συγχρόνως καὶ τὸ πυρπολικόν του, κοπέντος δι' ἄλλης κανο-
 νοβολῆς τοῦ σχοινίου δι' οὗ ἐρρύμουλκεῖτο, ἀλλ' οἱ ναῦται ὅλοι
 ἐσώθησαν. Τὴν νύκτα διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι ἐπελθούσης
 τρικυμίας. "Ὅσον δὲ μικρὸς καὶ ἂν ἦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑλλη-
 νικῶν πλοίων, ὅσον ὀλίγη καὶ ἂν ἦτον ἡ δύναμις τῶν, ἡ εὐ-
 τολμία τῶν ἐν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐφάνη
 ἀξιοθαύμαστος. "Ὅχι μόνον τὰ πλοῖα ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πλοι-
 ᾶρια τόσον κατεφρόνουν τὸν ἐπὶ τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν
 πλοίων του ἀλαζονευόμενον ἐχθρὸν, ὥστε ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν
 22 νκυμαχίας τὸ παρευρεθὲν πλοιᾶριον τοῦ μοιράρχου Κωνσταν-
 τίνου Τρικουπῆ (α) πλησιάζσαν τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα ἤρχισε
 καὶ ἐκεῖνο νὰ κανονοβολῇ τὴν πρύμνην αὐτῆς. Ἐν τούτοις,
 οὔτε τροφὰς οὔτε πολεμεφόνδια ἡ ὑδραῖκή αὐτῇ μοῖρα διὰ τὰς
 ἐπικρατούσας κακοκαιρίας ἐλάμβανεν, ἂν καὶ ἐν καιρῷ ἐξ Ἰ-
 δρας ἐστάλησαν, οὐδὲ τὰ τῶν Σπετσῶν πλοῖα διὰ τὸν αὐτὸν
 λόγον ἐφαίνοντο, ἂν καὶ ἐξέπλευσαν. ὥστε ὁ Μισούλης ἠναγ-
 κάσθη νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν πόλιν
 τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ στενότατον ἀποκλεισμόν. Μετ' ὀλίγας
 δὲ ἡμέρας ἀπέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια καὶ ἡ ἐν Πάτραις ὑπὸ τὸν
 καπητᾶμπασαν ἀλγερινὴ μοῖρα καὶ παρ' ὀλίγον κατεποντίσθη-
 σαν ἔμπροσθεν τοῦ Πάπα δύο κορβέτται, ἐπελθούσης δεινῆς
 τρικυμίας.

Ἐν τούτοις, ὁ Χουσεήμπεης βαστῶν, καθ' ἃς ἔλαβε διατα-
 γὰς παρὰ τοῦ Ἰβραήμη, διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ ξίφος καὶ διὰ
 τῆς ἄλλης τὰ ἀμνηστήρια, περιέτρεχε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γα-
 στούνης. ἀλλὰ τὰ ἀμνηστήρια δὲν ἴσχυαν, καὶ τὸ ξίφος του
 ἐφαίνετο ἡ μόνη ἰσχὺς του. Ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ
 Ἰβραήμη καταφυγόντων εἰς Χλουμουῦτσι, τινὲς κατέλαβαν καὶ
 τὴν Σκαφιδιὰν ὑπὸ τὸν Γεώργην Μίτσου. Οἱ ἐχθροὶ ἐπολέμησαν
 τὴν 3 δεκεμβρίου, ἀλλ' ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω βλαφθέντες
 μᾶλλον ἢ βλάψαντες. Ἄλλοι δὲ τινες ἐστράτευσαν, οἱ μὲν εἰς
 τὸ Φραγκοπήδημα καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἐκεῖ Ἕλληνας εἰς φυγὴν,
 οἱ δὲ εἰς τὸ Πυργί, ὅπου ἔκασαν ἐν ζακύνθιον πλοιᾶριον καὶ
 ἐφθνευσαν καὶ τοὺς ναύτας ὡς συμπολεμιστὰς τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ Ἰβραήμης, συλλαλήσας μετὰ τοῦ καπητᾶμπασα καὶ

τοῦ Κιουταχῆ ἐν Ναυπάκτῳ, εἰσέπλευσε τὸν κορινθιακὸν κόλπον μέχρι Γαλαξειδίου καὶ Σαλώνων συνοδευόμενος ὑπὸ μιᾶς μοίρας τοῦ στόλου, κατέστρεψε 30 πλοίαρια, ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐπανῆλθεν εἰς Πάτρας τὴν 27 νουεμβρίου καὶ ἔστειλε τὸ πλεῖστον τοῦ πεζικοῦ εἰς Κρουονέρι· τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ ἱππικοῦ ἐξεχειμάζεν ἐν Πάτραις καὶ Γαστούνη, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Δελῆ Ἀχμέτη, ἀφανίσαντος ἐπὶ τοῦ χειμῶνος τὰς ἐπαρχίας Γαστούνης καὶ Πύργου καὶ πατήσαντος καὶ τὴν Καρύταιναν. Τὴν δὲ 12 δεκεμβρίου διεβιδάσθη ὁ Ἰβραήμης εἰς Κρουονέρι, ὅπου ἔστησε τὸ στρατοπεδαρχεῖον του· καὶ τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐφάνησαν οἱ Ἀράβες κατὰ πρῶτον ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς μουσικῆς καὶ τῶν τυμπάνων, προπορευομένου τοῦ πυροβολικοῦ, ἀκολουθοῦντος τοῦ πεζικοῦ, καὶ οὐραγοῦντος τοῦ ἱππικοῦ· ἐσκήνωσαν δὲ χωριστὰ τῶν ἄλλων, καὶ κατεγίνοντο δύο ἐβδομάδας εἰς ὀπλαστικὰς.

Δεκέμβριος

Οὐδὲν ἄξιον ἱστορικοῦ λόγου συνέβη καθ' ὅλον τὸ μεταξὺ τῆς μεταστρατοπεδείας τοῦ Κιουταχῆ καὶ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἀράβων. Κρότοι κκνονίων ἠκούοντο συχνάκις, καὶ ἄκροβολισμός τις ἐγένετο κατὰ τὸν ἄγιον Ἀθανάσιον, ἐξαρησάντων τινῶν τῶν ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τὸν Βεΐκον· ἀλλ' ἐφωράθη ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ὑπεράλλοτε ἢ ὁμότης τοῦ θηριώδους Κιουταχῆ. Συλλαβὼν αὐτὸς Χριστιανούς τινας ἀόπλους κατὰ τὸ Βενέτικον ἐσούβλισε τὴν 8 καὶ ἀνεστήλωσεν ἔμπροσθεν τῶν κκνονοστασίων του εἰς τὸ θεαθῆναι ἓνα ἱερέα καὶ δύο γυναῖκας, ἐσούβλισε καὶ ἀνήλικὰ τινὰ παιδιὰ πρὸς τιμωρίαν τῶν πατέρων.

Τὴν δὲ 20 ἀφίχθη ὁ Ἰβραήμης ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔστησε τὴν σκηνὴν του πλησίον τῆς τοῦ Κιουταχῆ, ἀφήσας μέρος τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ Κρουονέρι ὑπὸ τὸν γενικὸν φροντιστὴν Βιλῶλαχαν εἰς φύλαξιν τῶν τροφῶν. Δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον ἢ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης δυνάμεως τὸν Κιουταχῆν καὶ δικαίως, διότι ὅλη ἡ δόξα θ' ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἰβραήμην, ἂν εὐδοκίμει ἢ πολιορκία· αὐτὸς δὲ θὰ κατεκρίνετο ὡς ἀνάξιος. Τὸν δυσηρέσται δὲ καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν ἀγέρωχος ἐκεῖνου τρόπος, διότι γαυριῶν διὰ τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον πρόσφατα κατορθώματά του, τῷ εἶπεν ἐπὶ τῆς πρώτης συναντεύσεως, ὅτι ἠπόρει πῶς διὰ τόσων στρατευμάτων, καὶ ἐν ὀκταμήνῳ διαστήματι δὲν ἐδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν φράκτην ἐκείνην, δει-

κνύων τὸ Μεσολόγγι, ἐν ᾧ οὗτος ἐκυρίευσεν φρούριον ὀχυρόν, τὸ τοῦ Νεοκαστρού, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. Λογοτριβῆς δὲ μεταξὺ αὐτῶν σφοδρᾶς γενομένης, τῷ ἐπρόβλεπεν ὁ Ἰβραήμης νὰ ἐκλέξη ἐν τῶν δύο, ἢ ν' ἀναδεχθῇ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ ἐντὸς ἐνὸς μηνός, ἢ νὰ παραιτηθῇ, καὶ τὴν ἀνεδέχετο αὐτὸς ἐντὸς 15 ἡμερῶν. Ἐξεμάνη ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς ἐπὶ τῇ θρασυστομίᾳ τοῦ ἀντιζήλου του, ἐζήτησε καιρὸν νὰ σκεφθῇ, καὶ συγκαλέσας τοὺς γνωστοτέρους τῶν ὀπλαρχηγῶν του εἰς συμβούλιον, τοῖς ἐκοινοποίησε βαρυθυμῶν ὅσα ἤκουσε, καὶ τοὺς ἐξώρκισε νὰ μὴ καταισχυνωθῶσι καὶ καταισχύνωσι καὶ αὐτὸν ἐπιτρέποντες ν' ἀφαρπάσῃ ἄλλος τὴν δόξαν των. « Ὁ » ἀρχηγὸς τῶν Ἀράβων, ἀπεκρίθη ὁ Ταχῆρ-Ἀμπαζῆς ἐκ στόματος ὅλων, « φρονεῖ ὅτι πολεμοῦμεν ἀνθρώπους ὁμοίους ἐκείνων οὗς ἐπολέμησεν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ, ἐγνωρίσαμεν τὴν ἀξίαν των, καὶ » δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δοκιμάσωμεν ἐκ νέου· ἄς τοὺς » δοκιμάσῃ ἂν ἀγαπᾷ, ἢ Ὑψηλότης του, καὶ τότε θὰ κρίνει » περὶ αὐτῶν ὀρθότερον». Τὴν γνώμην ταύτην ἀκούσας ὁ Ἰβραήμης, ἀνεδέχθη προθύμως αὐτὸς μόνος τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀπήτησε ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατεύματα καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς. Συγκατετέθη οὗτος ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπαλλαγῇ πάσης πρὸς τὸν σουλτάνον εὐθύνης· ἔστερξεν ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἀπέστειλε τὰς περὶ τούτου ἀναγκαίας ἀναφορὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κιουταχῆ, κατεβίβασεν ὁ Ἰβραήμης δύο λόχους ὅπου ἦσαν τὰ κανονοστάσια καὶ ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του αὐθημερὸν τὰ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς· ἀλλ' ἐδοκίμασεν εὐθὺς τὴν τόλμην τῶν φρουρούντων τὴν φράκτην, διότι, ἐν ᾧ ἐξεφόρτωναν οἱ Ἀράβες τὰ σκεύη των, ἐξεληθύντες τῆς πόλεως τινες ἤρπασαν 8 καμήλους ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὑπὸ τὴν τουφεκισμόν αὐτῶν. Τὴν 29 παρέλαβαν οἱ Ἀράβες ὅλα τὰ ἄλλα κανονοστάσια.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως δὲ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἤτοι τὴν 1 ἰανουαρίου, ἐπρότεινεν ὁ Ἰβραήμης τῇ φρουρᾷ νὰ στείλῃ τινὰς πρὸς αὐτὸν ἐπὶ συμβιβασμῷ λαλοῦντας καὶ ἄλλας γλώσσας παρὰ τὴν ἑλληνικὴν· ὑπέσχετο δὲ ἀνταποστολὴν οἰκείων του πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ζητημένων. « Ἡμεῖς », ἀπήντησεν ἡ φρουρά, « εἰ- » μεθα ἀγράμματοι, γλώσσας δὲν ἐμάθαμεν, ἐμάθαμεν μόνον

» νὰ πολεμῶμεν ». Μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἤρχισεν ὁ πρῶτος κανονοβολισμός.

Ὁ δὲ καπητάμπασας, ὁ καὶ τὸν παρελθόντα ἰουλίον προτείνας συμβιβασμὸν τῇ φρουρᾷ τοῦ Μεσολογγίου διὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς αὐστριακῆς φρεγάτας Ἡθης, ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ μετὰ τὸν ἐμφανισμὸν τῶν Ἀράδων. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁ διοικητὴς τῆς βρετανικῆς κορβέττας, Ῥόδου, ἔστειλε τὴν 15 πρὸς τὴν φρουρὰν ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι ὁ καπητάμπασας τῷ ἐπρόβαλε νὰ εἰδοποιήσῃ τὰς ἐν Μεσολογγίῳ Ἀρχάς, ὅτι ὅλαι αἱ προπαρασκευαί εἰς ἔφοδον ἐτελείοναν ἐν διαστήματι 8 ἡμερῶν· ἀλλ' ὅτι ἐπεθύμει εἰς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας νὰ μάθῃ ἂν ἡ φρουρὰ συγκατετίθετο νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ὑπὸ ποίους ὅρους· προσειδοποιεῖ δὲ ὁ πλοίαρχος, ὅτι γνώμην αὐτὸς περὶ τούτου δὲν ἔδιδεν, οὐδ' ἐγγυητὴς τῆς προβαλλομένης συνθήκης ἐγένετο. Λαβοῦσα ἡ φρουρὰ τὴν ἐπιστολὴν ἀπήντησεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀκαταλογίστους ζημίαις ὑπέφεραν, αἱμα ἀφειδῶς ἔχυσαν, οἱ τόποι τῶν ἐρημώθησαν, καὶ οὐδὲν ἄλλο τοὺς ικανοποιεῖ παρὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν τῶν· εἶχαν δὲ κυβέρνησιν, εἰς ἣν καὶ μόνην ἀπέκειτο νὰ διαπραγματευθῇ εἰρήνην ἢ πόλεμον, καὶ εἰς ἣν ὑπακούοντες χρέος εἶχαν νὰ πολεμήσωσι καὶ ἀποθάνωσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐπανέπλεεν εἰς τὰ ἴδια, ἡ τῶν Σπετσῶν ἔπλεε πρὸς τὸ Μεσολόγγι, καὶ φθάσασα κατὰ τὰς Σκρόφας περιέπλεε περιμένουσα τὰς ἄλλας, ἠναγκασμένη ἐξ αἰτίας τῆς ὀλίγης δυνάμεώς της ν' ἀφήσῃ τοὺς διάπλους τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἀνυπόμονος ἦτον ὁ Μιαούλης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα· οἱ ναῦται δὲν ἐζήτουν μισθοὺς, ἀλλὰ τοῖς ἔλειπαν τροφαὶ καὶ πολεμεφόδια· τὸ δὲ ταμεῖον ἦτο κενόν, καὶ μόνῃ ἐλπίς ἐφαίνετο ἡ προαιρετικὴ συνεισφορά· ἡ ἐλπίς αὕτη ἐπληρώθη. Πρῶτοι οἱ βουλευταί, οἱ νομοτελεσταὶ καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἔδωκαν τὸ ἀξιέπαινον παράδειγμα συνεισφέροντες γρόσια 144,000. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι συνεισφέροντες καὶ αὐτοὶ 30,000, συνεισέφεραν καὶ ἄλλοι πολῖται, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐξ 20 πλοίων ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν Μιαούλην τὴν 19 δεκεμβρίου. Συνεξέπλευσαν καὶ 4 ψαριανά· ἠλπίζετο δὲ νὰ εὐρεθῶσι πκρά τὴν πολιορκουμένην πόλιν καὶ τὰ σπετσιώτικα, ἀλλὰ ταῦτα εἶχαν ἀναχωρήσει.

Ἰανουάριος

Τρία μόνον ἐξ αὐτῶν ἀπαντήσαντα τὰ ὑπὸ τὸν Μισούλην ἐπέστρεψαν προθύμως. Μεγάλη τρικυμία ἐπῆλθε τὴν νύκτα τῆς 5 Ἰανουαρίου, πλέοντος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἔξωθεν τῆς Ζακύνθου, καὶ ἐβυθίσθη τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ διεσώθησαν. Ἐχάρη χάριν μεγάλην ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου λαβοῦσα γράμμα τοῦ Μισούλη λέγον, ὅτι ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἔφθασεν εἰς Σκρόφας, καὶ ὅτι ἔφερε τροφὰς καὶ πολεμεφόδια πρὸς χρῆσιν αὐτῆς. Ἐπασχαν δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τόσῃν ἔλλειψιν τροφῶν, ὥστε, ἀφ' οὗ ἔφαγαν ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως ζῶα, ἐμοίραζαν τὸ καθημερινὸν ψωμίον πρὸς 50 καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς 30 δράμια τὸν ἀνθρώπον. Τὴν 9 ἡγκυροβόλησεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλ', ἐν ᾧ κατεγίνετο εἰς ἀποβίβασιν τῶν τροφῶν καὶ τῶν πολεμεφοδίων, καὶ τὰ πλοῖα ἐσάλευαν ἐπὶ δύο ἀγκυρῶν ἐξ αἰτίας τῆς διαρκούσης δεινῆς τρικυμίας, ἐφάνησαν ἐξερχόμεναι τοῦ κόλπου καὶ ιστιοδρομοῦσαι ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου πλοῖα ὑπὸ οὐριον ἀνεμον 14 φρεγάται καὶ κορβέτται καὶ 2 βρίκια. Ὁ Μισούλης, συλλογισθεὶς ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπροσπάθει ν' ἀπομακρύνῃ τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα καὶ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν, ἀπεράσισε νὰ ναυμαχήσῃ ἐπ' ἀγκύρας. Δύο ἐχθρικαὶ φρεγάται ἐπλησίασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 10 τὴν μικρὰν ἐλληνικὴν ναυαρχίδαν μέχρι βολῆς πιστόλας, ἐπέβριψαν τοὺς κεραυνούς των, καὶ οἱ ναῦται τῆς φοβηθέντες ἔκοψαν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ναυάρχου τὰς δύο ἀγκύρας· κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἔκοψαν καὶ τῶν ἄλλων πλοίων τὰς ἀγκύρας οἱ ναῦται αὐτῶν, καὶ οὕτως ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἀνήχθη ὅλος, διέβριξε τὴν ἐχθρικὴν γραμμὴν ὑπὸ τὸν σφοδρὸν αὐτῆς κανονοβολισμὸν καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς Σκρόφας φεύγων· διάφορα ἐλληνικὰ πλοῖα ἐβλάβηθησαν, ἐνὸς δὲ ἔσπασε καὶ τὸ κατάρτιον. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεμακρύνθησαν, ἔμαθεν ὁ Μισούλης ὅτι ἐκάθησεν εἰς τὰ ῥηχὰ τοῦ Πρικοπανίστου μία βυζαντινὴ κορβέττα 26 κανονίων, ἔπλευσε πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερά, καὶ τὴν νύκτα τῆς 15 ὁ πυρπολητὴς Πολίτης τὴν ἔκαυσεν, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ 300 Τοῦρκοι, καὶ 30 ναυτολογηθέντες κατὰ τὸ σύνθημα διὰ τῆς βίας Χριστιανοί, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δ' ἐπνίγησαν, τινὲς δὲ ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των διεπέρασαν ὡς ἀπηλπισμένοι ἀνάμεσον τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀλίγοι διεσώθησαν. Ἡ θέα ἐν τοσούτῳ τῆς πυρκαϊᾶς καὶ ἡ βροντὴ τῆς

ἐκραγῆς τόσον ἐφόβησαν τὸν ἐχθρόν, ὥστε 20 πλοῖα, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάππα πλέοντα, ἀντὶ νὰ δράμωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἐτράπησαν εἰς αἰσχροὴν φυγὴν ἐντὸς τοῦ κόλπου. Τὴν δὲ 16 τὸ πρῶτ' 60 ἐχθρικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐκ νέου ἐκ Πατρῶν καὶ Κρουονερίου. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος, πλέων ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρῃ εὐκαιρίαν εἰς εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν, ἔδραμεν εἰς συνάντησίν των, καὶ μεσουρανοῦντος τοῦ ἡλίου ἤρχισεν ὁ κανονοβολισμός· δύο ἐχθρικὰ πυρπολικά ἐπλησίασαν τὸν ἐλληνικὸν στόλον· ἐπέδραμν οἱ Ἕλληνες ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους· ἔντρομοι οἱ ναῦται τοῦ ἐνὸς τὸ παρήτησαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων σῶον καὶ ἔφυγαν, τὸ δὲ ἄλλο ἐλυτρώθη φεῦγον. Τὸ δειλινὸν διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι, καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Πατρῶν, ὁ δὲ ἐλληνικὸς εἰς τὸν τοῦ Μεσολογγίου, ἀνείλκυσε τὰς ἀγκύρας του καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν ὅσα ἔφερεν εἰς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τρῖφιμα καὶ πολεμεφόδια καὶ ἑπτακισχίλια κοιλὰ ἀραβοσίτου, ἅτινα παρέλαβεν ἐν τῷ νησιδίῳ τοῦ Πεταλᾶ. Τοιοῦτοτρόπως ἐπρομηθεύθη ἡ φρουρὰ μόλις διμήνου τροφῆς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἔτοιμος ἦτον ὁ ἐλληνικὸς στόλος νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια ὡς ἀποπερατώσας εὐτυχῶς τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς του, ὃ ἐστὶ τὴν 23, ἐξέπλευσεν ὁ ἐχθρικός. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἐλληνικὸς καὶ ἀντιπαρετάχθη. Ὀλίγον διήρκεσεν ἡ ναυμαχία, οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν, καὶ ὁ ἐλληνικὸς ἐπανέπλευσεν εἰς Ὑδραν, ὡς ἐσκόπευε, φέρων τοὺς ὀπλαρχηγούς Ἰσκον, Βέικον, Ζέρβαν, Μήλιον καὶ Κουσουρῆν, ἀποστελλομένους πρὸς τὴν κυβέρνησιν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου διὰ τὰς χρείας αὐτῆς καὶ τοῦ τόπου. Πέντε Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ δεκατέσσαρες ἐπληγώθησαν ἐν ταῖς ἐπὶ τῆς ναυτικῆς ταύτης ἐκστρατείας μάχαις. Οἱ τέσσαρες δὲ ἐκ τῶν φονευθέντων καὶ οἱ ἐννέα ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς κορβέττας Θεμιστοκλέους παθόντες ἐκ τῆς ἐκ δευτέρου ἐκραγῆς ἐνὸς τῶν κανονίων τῆς, διαρκούσης τῆς μάχης. Τὴν δὲ 30 ἀνεχώρησαν ἐκ Πατρῶν 45 ἐχθρικὰ πλοῖα εἰς Μοθώνην καὶ ἀπεβίβασαν ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους.

Ὁ δὲ Ἰβραήμης ἤσχυλεῖτο εἰς ἀνέγερσιν πυροβολοστασίων, εἰς ἐπισκευὴν καὶ κατασκευὴν πλοιαρίων καὶ εἰς μετεκόμισιν πολεμεφοδίων· ἐν ἑλλείψει δὲ ἀμαξίων καὶ ἀμαξιτῶν ὁδῶν, οἱ Ἀραβες μετεκόμιζαν ἐκ Κρουονερίου ἐπὶ τῶν χειρῶν τὰς σφαίρας·

καὶ ἐπειδὴ διεπέρων τὸν Φιδάρην καὶ ὤδευαν ὁδὸν ἄλλου μὲν πετρώδη ἄλλου δὲ βαλτώδη, ἦτο δὲ καὶ ὁ καιρὸς βροχερός καὶ ἡ ἀπόστασις 12 μιλίων, οἱ δυστυχεῖς μετακομίσταί κοπιῶντες καὶ κακοπαθοῦντες ἡρώστου καὶ τινες ἀπέθνησκαν· ἐγίνοντο δὲ καὶ αἷτιοι ἀκουσίως συχνῶν πυρκαϊῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνάπτοντες εἰς θέρμκνσιν πολλὰ καὶ μεγάλα πυρά. Ἐν τούτοις, ἐργαζόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἀδιακόπως ὑψωσαν τὴν

Φεβρουάριος 6 φεβρουαρίου ἐντὸς 400 βημάτων ἀπὸ τοῦ τείχους τρία κανονοστάσια ἀντικρὺ τὸ μὲν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, τὸ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, τὸ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μετώπου τοῦ τείχους. Ἐπὶ τὰ κανονοθυρίδας εἶχεν ἕκαστον κανονοστάσιον· μεταξύ δὲ αὐτῶν ἀνηγέσθησαν προμαχώνας. Τούτων δὲ τελειωθέντων, κατεσκευάσθη κυκλοειδὲς ὀχύρωμα ἐκ χωμάτων ὀπισθεν τοῦ κανονοστασίου τοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου 600 ὀργυιάς μακρὰν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη εἰς ἐπίθεσιν βομβοβόλων· καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν νέων τούτων πυροβολοστασίων καὶ προμαχόνων οἱ ἐχθροὶ ἤλθαν πολλὰ πλησίον τοῦ τείχους, συνέβαιναν συχναὶ ἀλλὰ μικροῦ λόγου ἀκροβολισμοί. Οἱ ἐχθροὶ κατεσκεύασαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσπρῆς Ἀλικῆς ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου τῆς Σκύλας· κατεσκεύασαν δὲ τὰ κανονοστάσια ταῦτα ὀγκώδη, ὥστε νὰ μὴ τὰ διαπερῶσιν αἱ μικραὶ σφαῖραι τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ ὤπλισαν, ἤρχισεν, ἀνκτείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς 13, βαρὺς πυροβολισμὸς κατὰ τοῦ τείχους καὶ τῆς πόλεως, καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 15 ἀκατάπαυστος καὶ σφοδρότατος ἡμέραν καὶ νύκτα. 40 κανόνια καὶ βομβοβόλοι ἦσαν ἐν χρήσει τὴν 14 καὶ 8000 σφαῖραι, βόμβαι, καὶ βομβίδες ἐρρίφθησαν· 60 λιτρῶν ἦσαν αἱ σφαῖραι καὶ ὑπερμεγέθεις αἱ βόμβαι καὶ αἱ βομβίδες· προσεβάλλετο δὲ συγχρόνως καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς κανονοστάσιον. Ἀπτόητοι καὶ καρτετικοὶ οἱ τῆς φρουρᾶς ἀπέδειξαν, κανονοβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες ἀδιακόπως, ὅτι δὲν ἐφοβοῦντο τοὺς νέους πολιορκητάς, ἀν καὶ οἱ κανονοβολιστοὶ τῶν ἦσαν ἐπιδεξιώτεροι τῶν ἄλλων καὶ ἐπροξένουν μεγάλην φθοράν, ὅχι ὅμως καὶ μεγάλην αἱματοχυσίαν, διότι οἱ ἐγκλειστοὶ ἔμαθαν ἐξ ὧν ἔπαθαν πῶς νὰ προφυλάττωνται. Τὴν δὲ 15 ἐμετρίασαν οἱ ἐχθροὶ τὴν πυροβολισμὸν καὶ ἡσχολήθησαν εἰς ἀνέγερσιν προμαχόνων πλησιέστερον τοῦ τείχους μεταξύ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ μνησίδου προφράγματος. Τόσον δὲ ἐπλησία-

σαν, ὥστε πρὸς τινα μέρη ἔστησάν τινες 20 μόνον βήματα μακρὰν τοῦ τείχους· ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἡτοιμάσθησαν, ἐπεχείρησαν ἦν ἐμελέτων ἔφοδον.

Δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 16, διαρκούντος σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ καὶ τουφεκισμοῦ, καὶ ἀσελήνου οὐσης τῆς νυκτός, οἱ πλησιέστεροι ἐχθροὶ ὤρμησαν ἐπὶ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη, ρίπτοντες βομβίδας διὰ χειρὸς ἔσω τοῦ τείχους· κατέλαβαν καὶ τὸ ὡς προφυλακτῆριον αὐτοῦ ὑψωθὲν πρόχωμα, καὶ ἤρχισαν ἐκεῖθεν μανιωδῶς νὰ τουφεκίζωσιν· ἦτο δὲ καὶ τὸ πῦρ τῶν πυροβολοστασιῶν ἀκοίμητον. Ἦρχισε τότε ἔσωθεν ἐπίσης σφοδρὸς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός καὶ τὸ μέγχα καὶ παχὺ νέφος τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος δὲν διεκρίνετο εἰμὴ λάμψις ἀσθέστου πυροβολῆς καὶ ἐκρηγνυομένων βομβῶν καὶ βομβίδων· συνεστῶσης δὲ τῆς μάχης, ὁκτώ λόχοι Ἀράβων ἤλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τοῦ προχώματος μαχομένων, καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσεν ὅλην τὴν νύκτα· ἀνατεῖλαντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἤλλαξεν ἡ θέσις τῶν μαχομένων. Ἐνθουσιῶσα ἡ φρουρὰ ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου, ἔπασσε ξιφῆρης ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας καὶ τοὺς ὀπισθεν τοῦ προχώματος συσσωρευμένους ἐχθρούς, ἐσκέπασε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐχθρικῶν πτωμάτων, ἐζώγησέ τινες, ἐπῆρε σημίας, ἀπειρα ὀχυρωτικὰ ἐργαλεῖα, πᾶμπολλα ὅπλα καὶ ἄλλα εἶδη, ἀπεμάκρυνεν ὅλους τοὺς ἐχθρούς, ἐκυρίευσεν τὸ πρόχωμα καὶ ἐπέστρεψε τροπαιοῦχος καὶ λαφυροφόρος. Ὁ δὲ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὰ γινόμενα, ἄφησε τὴν πρὸς τὰς ὑπωρείας σκηνὴν του καὶ κατέβη εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης θαρρύνων τὰ δειλιάσαντα στρατεύματά του νὰ ἐφορμήσωσι καὶ ἐκ δευτέρου· ἐφώρμησαν καὶ κατέλαβαν τὸ πρόχωμα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀναψαν μικρὰν ὑπόνομον προπαρασκευασμένην, καὶ ἔφθειραν πολλούς, οἱ δὲ διασωθέντες ἐπτοήθησαν καὶ ἐτράπησαν. Ἀλλ' ἡ φρουρὰ τοῦ σατράπου, ὅχι μόνον τοὺς φεύγοντας ἠνάγκασε διὰ τῆς μάστιγος νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἄλλοθεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἔφερε. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεσωρεύθησαν καὶ ἐκ τρίτου οἱ ἐχθροὶ ἐπὶ τὸ πρόχωμα· ἀλλά, δύσαντος τοῦ ἡλίου, ἐξώρμησαν πάλιν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔπασαν εἰς τὸν σωρὸν θύοντες, διασκορπίζοντες καὶ καταδιώκοντες τοὺς ἐχθρούς μέχρι τῶν χαρακωμάτων αὐτῶν· καὶ ἄλλοι μὲν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός συνῆλθαν ἐπὶ τῆς δευτέρας παραλλήλου τουφεκίζοντες, ἄλλοι δὲ ἀνέτρεπαν τὰ

πλησιέστερα τοῦ φρουρίου ἔργα τῶν ἐχθρῶν συνάξαντες δὲ πάλιν πολλὰ λογχοφόρα ὅπλα καὶ πολεμεφόδια καὶ ἄλλα πολυειδῆ λάφυρα ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν. Ἐντρομος ὁ ἐχθρὸς δι' ὅσα ἔπαθεν, ἔπαυσε κανονοβολῶν, ἐν ᾧ ἂν ἐναντίας τὰ ἐλληνικὰ πυροβολοστάσια ἐκανονοβόλουν παννύχια. Οἱ Ἀραβες, ὡς δοῦλοι καὶ ὡς τακτικοί, ἔδειξαν ἄκραν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, ἀλλὰ πολεμοῦντες ἐφάνησαν ἀνανδρότατοι· πολλάκις πτοούμενοι ἐκ μόνων τῶν κραυγῶν τῶν Ἑλλήνων ἐπιπιπτόντων παρέδιδαν τὰ λογχοφόρα ὅπλα των φωνάζοντες Ἀμὰν καπητάν. Ἀθῆλος ἀλλὰ πολὺς ὁ ἀριθμὸς τῶν παθόντων ἐχθρῶν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 17 ἐφονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Σουλτάνης.

Τελειωθείσης δὲ τῆς μάχης, ὁ Κιουταχῆς, ὅστις μακρόθεν ἱστάμενος ἐθεώρει ἐν ἀγαλλιάσει τὰ γενόμενα, ἐπεσκέφθη τὸν Ἰβραήμην· «φρονεῖς», τῷ εἶπε, «καὶ σήμερον ὅ,τι χθὲς ἐφρόνεις περὶ τῆς φράκτης;» «Σήμερον ἔμυθα», ἀπεκρίθη ὁ Ἰβραήμης, «ὅτι ὅσα εἶπες ἦσαν ἀληθῆ, καὶ εὐχομαι νὰ δυνηθῶμεν ἡνωμένοι νὰ κατορθώσωμεν ὅ,τι οὔτε σὺ χωρὶς ἐμοῦ, οὔτ' ἐγὼ χωρὶς σοῦ δυνάμεθα». «Ἐτοιμος εἶμαι νὰ συμπράξω», ἐπανέλαθεν ὁ Κιουταχῆς, «ἂν γράψης εἰς Κωνσταντινουπόλιν ὅτι ἀνάγκην ἔχεις τῆς συμπράξεώς μου». Ὑπήκουσε προθύμως ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἔκτοτε τὰ δύο στρατόπεδα συνέπραξαν εἰς ἄλωσιν τῆς πόλεως. Συνέτρεξαν δὲ εἰς τὴν συνδιαλλαγὴν καὶ δύο ἐπίσημοι ἄνδρες, σταλέντες ἐπὶ τούτῳ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, γνωσθείσης τῆς διαφωνίας.

Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ ἀποτυχία τῶν κατὰ ξηρὰν πολεμικῶν κινήματων ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμην νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του ὅλην εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐρρίφθησαν τὴν 17 ἐν αὐτῇ 32 πολύκωπα καὶ ἀνίστια πλοιάρια ἐλαφροῦς ὅλα κατασκευῆς ἕνεκα τῶν ἀβαθῶν νερῶν τῆς λίμνης, καὶ ὁ στολίσκος οὗτος ὠρμίσθη παρὰ τὸ νησιδίον Σκύλαν προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρῦ ξηρᾶς κανονοστασίου. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν τὰ εἰς Μοθώνην ἀποπλεύσαντα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν 45 πλοῖα ἐπανέπλευσαν εἰς Πάτρας φέροντα στρατεύματα καὶ τροφάς. Τὴν δὲ 19 ἐπλευσεν ὁ ἐν τῇ λίμνῃ στολίσκος κατὰ τὸν Προκοπάνιστον καὶ ἐπανῆλθεν αὐθημερὸν εἰς Σκύλαν. Τὴν δ' ἐπαύριον τὰ μὲν τῶν πλοιαρίων ἐκκανονοβόλησαν τὸ Βασιλάδι, τὰ δὲ ἐβόλισαν τὰ νερά τῆς Κλείσοβας. Τὴν δὲ 22 ἐξέπλευσε τοῦ

κόλπου τῶν Πατρῶν τὸ ἀτμόπλουν τοῦ ἐχθροῦ, σῦρον σχεδίας καὶ λανσόνια, καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐμβῆκαν διὰ τοῦ Κόρυμματος τοῦ Προκοπανίστου πέντε σχεδία καὶ ἐννέα λανσόνια. Εἰσέπλευσαν τὴν ἐπιούσαν καὶ ἄλλαι τρεῖς σχεδία καὶ ἐννέα λανσόνια καὶ δι' αὐτῶν ἀπεκλείσθησαν στενῶς ἔλκ τὰ περάματα τῆς λίμνης, ἐν ᾗ διέμενε καὶ ὁ ἐχθρικός στολίσκος.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἰβραήμης διέθεσε τοιοῦτοτρόπως τὰ κατὰ θάλασσαν διέταξε τὸν πρὸ ὀλίγου ἐλθόντα εἰς τὸ ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Γαστούνης Χουσεΐμπεην νὰ κινηθῇ εἰς ἄλωσιν τοῦ Βασιλαδίου. Ἐπ' αὐτοῦ ἔκειντο 14 κανόνια, ἐξ ὧν τὰ 2 τῶν 18 λιτρῶν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν 12 ἦσαν δὲ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ 80, οἱ μὲν 60 τουφεκοφόροι ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πεταλούδην, οἱ δὲ 20 κανονοβολισταὶ ὑπὸ τὴν Ἀναστάσιν Παπαλουκᾶν καὶ τὸν Ἰταλὸν Γιακουμούτσην. 40 πλοίαρχα παρέλαβαν διὰ νυκτὸς τὴν 25 κατὰ τὴν Ἀσπρην Ἀλικὴν στρατεύματα καὶ ἐξημερώθησαν ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλαδίου συνοδευόμενα ὑπὸ δύο σχεδιῶν καὶ ἕκαστον μὲν τῶν πλοιαρίων ἔφερεν ἓν κανόνι ἐλαφρὸν καὶ 30 μαχητὰς Ἀραβας, ἐκάστη δὲ τῶν σχεδιῶν μίαν βομβοβόλον· συγχρόνως ἔπλευσαν πρὸς τὸ Βασιλάδι καὶ ἔξωθεν τῆς λίμνης 18 λέμβοι τοῦ στόλου καὶ τις σαλοῦπα φέρουσα μίαν βομβοβόλον. Ἠρχισεν ἡ μάχη καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς ἐσπέρας, καθ' ἣν πεσοῦσης μιᾶς βόμβας ἐπὶ τοῦ Βασιλαδίου, ἀναψεν ὁ σάκκος τῶν κανονοφυσειῶν· κατεταράχθη ἡ φρουρά, καὶ οἱ Ἀραβες εὐρόντες καιρὸν, καὶ ὠθούμενοι ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν, ἐπάτησαν σωρηδὸν τὸ νησιδίον, καὶ οἱ φρουροῦντες αὐτὸ οἱ μὲν ἐφονεύθησαν ἐν οἷς καὶ ὁ Πεταλούδης, ὁ Σπῦρος Ραζῆς καὶ ὁ Ἀσημάκης Ζορπᾶς, οἱ δὲ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, τέσσαρες δὲ ἡχμολωτίσθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι.

Μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Βασιλαδίου ὁ ἐχθρὸς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ Ἀνατολικόν.

Ἡ πόλις αὕτη ἐπολεμεῖτο συχνάκις, διαρκούσης τῆς πολιτορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ κυριεύσῃ τὴν λίμνην, ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐγένετο σφοδρότερος, καὶ στρατεύματα ἐχθρικὰ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις παρ' αὐτό. Τὴν δὲ 28 ἐκίνησεν ὁ ἐχθρὸς διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης εἰς κυρίευσιν τοῦ μίαν ὥραν ἀπέχοντος τοῦ Ἀνατο-

λικού και ἡμιώριον τῆς Φοινικίᾳς νησιδίου Ντολμᾶ, περιφερείας ἐνὸς μιλίου. Ἀντικρὺ αὐτοῦ κατ' ἀνατολὰς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Φοινικίᾳς ὤψωσαν οἱ ἐχθροὶ τρία κανονοστάσια καὶ ἐπέθεσαν 18 κανόνια καὶ βομβοβόλους, δι' ὧν ἐκανονοβολεῖτο καὶ ἐβομβοβολεῖτο ὁ Ντολμᾶς. Συνῆλθαν ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκείνης δισχιλίοι εἰς ἀπόβασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, διότι καὶ ἡ ἀπόστασις εἶναι μύλις εἴκοσι βημάτων, καὶ τὰ νερά ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ντολμᾶ ἦτο μόνον ἐν κανονοστάσιον καὶ 200 μαχηταὶ ὑπὸ τὸν Λιακατᾶν. Ἐν ᾧ δ' ἐπολεμεῖτο τὸ νησιδίον ὑπὸ τῶν ἐν Φοινικίᾳ, ἐκανονοβολεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοιαρίων. Μεγάλην καρτερίαν καὶ γενναιότητα ἔδειξαν οἱ ὑπερασπισταὶ πολεμοῦντες πανήμεροι, καὶ ἀποκρούοντες τὰς κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν προσβολὰς τῶν ἐχθρῶν· τριακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληρωθέντες ἐχθροί· ἐφονεύθη καὶ ὁ γνωστός Σέβρανης. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ὅλοι σχεδὸν ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὸ νησιδίον τὴν νύκτα. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπολεμεῖτο ὁ Ντολμᾶς, ἐξώρμησαν εἰς ἀντιπερὶσπασμὸν 500 τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν, ἄλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν φέροντες τὰς κεφαλὰς ἐνὸς Εὐρωπικίου ἀρχιπυροβολιστοῦ καὶ ἐνὸς χιλιάρχου Τούρκου.

Πεσόντος τοῦ Ντολμᾶ, δὲν ἀπελείπετο ἐλπίς σωτηρίας τοῦ Ἀνατολικοῦ. Καλῇ τύχῃ, οἱ ἐχθροὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ὡς ἄλλοτε ἱκανὴν φρουράν, ἐν ᾧ εἶχεν ὀλίγην. Ἐμβάντων δὲ τῶν πλοιαρίων ἕσωθεν τοῦ Ντολμᾶ, οἱ ἐχθροὶ ἐκινήθησαν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ Ἀνατολικόν, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Ἐν ᾧ δὲ ἐπλησίαζαν, εἶδαν πλεοντάς τινας ἐκ τῆς πόλεως καὶ φέροντας λευκὴν σημαίαν· μαθόντες δὲ ὅτι ἤρχοντο ἐπὶ συμβιβασμῷ τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὸν Ἰβραήμην καὶ δὲν ἐπροχώρησαν. Ὁ Ἰβραήμης κατ' ἀρχὰς ὑπεσχέθη μόνον ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ τιμῆς ἐκάστου ἐκτὸς ἐνός, χωρὶς νὰ τὸν ὀνομάσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συγκατετέθη νὰ διατηρήσῃ ἕκαστος ἐκ τῆς περιουσίας του 100 γρόσια καὶ τὴν πολυτιμωτέραν ἐνδυμασίαν του. Ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Κιουταχῆς τοὺς ὅρους· τούτους συναινέσας νὰ μεταβῶσιν οἱ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ εἰς Ἄρταν, καὶ ὑποσχεθεῖς νὰ τοὺς θρέψῃ ἕνα μῆνα. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους τοὺς καὶ διατηρηθέντας, παρεδύθη τὸ Ἀνατολικόν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐξόδου τῶν ὑποσπόνδων, οἱ ἐχθροὶ, κατέχοντες τὴν ἀποβά-

θρην, ἐψηλάφουν τοὺς διαβιβζομένους καὶ τοὺς ἀφῆρουν ὅ,τι ἐπέκεινα τῶν συμφωνηθέντων ἔφερν. Ἐν ᾧ δὲ ἐξήρχοντο ἄνδρες καὶ γυναικες ἀνεπηρέαστοι, ὅλοι τρισχίλιοι, περιεκαλύφθη αἴφνης ὥραία τις νεῆνις, καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ, καὶ μετεκομίσθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰβραήμη. Ἡ νεῆνις αὕτη ἦτον ὁ ἐξαίρεθεις τοῦ συμβιβασμοῦ ἄνθρωπος. Ἐκράτησε δὲ παρ' αὐτῷ καὶ ὁ Κιουταχῆς τινὰς τῶν προεστώτων τῶν μερῶν ἐκείνων περιποιούμενος αὐτούς.

Ἡ πτώσις τοῦ Βασιλαδίου, τοῦ δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως εὐτυχῶς ἀνθέξαντος, προεμήνυε τὸ θλιβερόν μέλλον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ καπητᾶμπασας ἐζήτησεν ἄλλοτε, ὡς εἶδαμεν, τὴν μεσιτείαν πλοιάρχου Ἀγγλου πρὸς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ συμβιβασμῷ. Ὑποθέτων ὁ μέγας ἀρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων Ἀδάμ, ὅτι ὁ καπητᾶμπασας εἶχε καὶ τότε τὴν αὐτὴν διαθέσιν, καὶ βέβαιος ὅτι πᾶσα ἐλπίς εὐτυχοῦς ἀντιστάσεως τῆς φρουρᾶς ἦτον εἰς τὸ ἐξῆς ματαιά, καὶ ὅτι ἔντιμός τις συμβιβασμὸς ἦτον ὁ μόνος τρόπος τῆς σωτηρίας τῆς, κατέπλευσεν αὐθόρμητος εἰς Κρουονέρι μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀλλὰ δὲν ἤυρε τὸν καπητᾶμπασαν ὡς ἄλλοτε εὐδιάθετον, βλέποντα ὅτι, διακοπείσης πάσης κοινωνίας τῆς λίμνης καὶ τῆς θαλάσσης, ἡ πτώσις τῆς πόλεως ἦτον ἐγγύς. Ἀναχωρήσαντος δὲ ἀπράκτου τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ, ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰβραήμης, οἱ πᾶσαν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ ἀποφυγόντες, ἔστειλαν ἄνθρωπον πρὸς τοὺς πολιορκουμένους προτρέποντες αὐτοὺς διὰ λόγου νὰ προσκυνήσωσιν. « Ἀποθνήσκομεν, » ἀλλὰ δὲν προσκυνοῦμεν », ἀπήντησαν οὗτοι. Λαθόντες οἱ πασαδες προφορικὴν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, ταῖς ἐπρότειναν ἐκ νέου ἐγγράφως τὴν 21 μαρτίου νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον, καὶ ἡ ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι ἄοπλοι, ἡ νὰ μείνωσιν οἱ ἐντόπιοι, ἂν ἤθελαν, κατέχοντες καὶ τὴν περιουσίαν των. « Ὁκτακισχί- » λια αἵματωμένα ὅπλα δὲν παραδίδονται » ἀπεκρίθησαν καὶ τότε ἐγγράφως οἱ πολιορκούμενοι (β).

Μάρτιος

Πεσόντος τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἔστρεψαν οἱ ἐχθροὶ τὰς δυνάμεις των κατὰ τῆς Κλείσοβας.

Τὸ νησιδίον τοῦτο, 300 βημάτων περιφερείας, ἀπέχει ἡμιώριον τοῦ Μεσολογγίου μεσημβρινῶς· ἔχει ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Τριάδος, γύρωθεν δὲ τῆς ὀροφῆς αὐτῆς ἀνήγειραν οἱ Ἕλληνες προμαχῶνας, ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ νησιδίου πύργωμα

καὶ ἐπέθηκαν τέσσαρα κανόνια. Ἐκατὸν τουφεκοβολισταὶ καὶ εἴκοσι κανονοβολισταὶ ἦσαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ καὶ καθήκοντα φρουράρχου ἐτέλει ὁ Παναγιώτης Σωτηρόπουλος· ὑπεράσπιζε δὲ τὸ νησιδίον καὶ τις πάσσαρκα ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Τρικυπην. Ἀφ' οὗ δὲ συνωμίλησαν οἱ δύο πασάδες περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος κατὰ τῆς Κλείσοδας, ἀνεδέχθη τὸν ἀγῶνα ὁ Κιουταχῆς, καὶ τὴν 25 μαρτίου πρῶτῃ ἔφερεν αὐτοπροσώπως ἐπὶ λέμβων ἔμπροσθεν τοῦ νησιδίου δισχιλίους Ὀσμανλίδας καὶ Ἀλβανούς. Πρὶν δὲ φθάσωσιν οὗτοι ἐπρόφθασεν ὁ Κίτσος Τσαβέλλας μετὰ 11 στρατιωτῶν· ὥστε ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὑπερασπισταὶ τῆς Κλείσοδας ἦσαν 131, οἱ δὲ διὰ θαλάσσης τὸ πλήρωμα τῆς πάσσαρκας τοῦ Τρικυπην. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Τσαβέλλα ἐκόπη πᾶσα κοινωνία τῆς πόλεως καὶ τοῦ νησιδίου· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ὀλίγων ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ ἀνεπλήρουν τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀριθμοῦ. Οἱ ἐχθροί, ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν ὅπου τὰ ῥηχὰ δὲν ἦσαν πλωτά, ἔπесαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ προφυλαττόμενοι ὀπισθεν τῶν πλοιαρίων τὰ ὠθουν εἰς τὰ ἔμπροσθεν κανονοβολούμενοι καὶ τουφεκίζόμενοι. Τοιουτοτρόπως ἐπάτησαν τὸ νησιδίον καὶ μαχόμενοι ἠνάγκασαν τοὺς ἐπὶ τοῦ προχώματος νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι καὶ συγκεντρωθῶσι καὶ οὗτοι ἐντὸς καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ὁ τουφεκισμὸς ἐκεῖθεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἦτο τόσον φθοροποιός, ὥστε ἐβιάσθησαν οἱ ἀποθάντες καὶ τὸ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας προῶμα νὰ ἐγκαταλείψωσι, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν νὰ πέσωσιν. Εἰς μάτην ἐπροσπάθουν οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ πειθαναγκάσωσι τοὺς στρατιώτας εἰς ἐγκαρτέρησιν καὶ ἐπάνοδον ἐπὶ τοῦ νησιδίου· ῥιψοκινδυνεύων καὶ ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς πρὸς ἐμφύχωσιν αὐτῶν ἐπληρώθη εἰς τὸν πόδα· ἀλλ' οἱ στρατιῶταί του, κωφοὶ εἰς τὴν φωνὴν καὶ τυφλοὶ εἰς τὸ παράδειγμα του, ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοιαρία των, ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὸ στρατόπεδον.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Ἰβραήμης διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀντιζήλου του, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὸν ἀγῶνα, διέταξε καὶ ἐπέβησαν ἀμέσως εἰς πλοιαρία τρισχίλιοι Ἀραβες, καὶ καλέσας τὸν ἀλωτὴν τοῦ Βασιλαδίου Χουσεήμπεην, «ἰδού», τῷ εἶπεν, «ἡ ὥρα » νὰ δειξώμεν πόσον ἡμεῖς ὑπερέχομεν τῶν ἄλλων», καὶ ταῦτα εἰπὼν, τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἐπροβόδησεν. Ὁ Χουσεήμπεης ἐκύκλωσε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὅλων τὸ νησιδίον, οἱ δὲ ὑπερα-

σπισται αὐτοῦ ἠναγκάσθησαν ν' ἀφήτῃσι πάλιν τὸ πρόχωμα καὶ συνασπισθῶσιν ὅλοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῆς. Ἐκινδύνευαν δὲ νὰ γένωσιν ὅλοι ἀνάρπαστοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των· ἀλλὰ εὐστοχος τουφεκοβολὴ τοῦ Σωτηροπούλου τοὺς ἔσωσεν. Οὗτος παρατηρήσας ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑπῆκουαν καὶ ἐφοβοῦντο κατ' ἐξοχὴν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν, ἐπουρέκισεν αὐτὸν δις καὶ τὸν ἐφόνευσεν· ὁ δὲ φονευθεὶς ἦτον ὁ Χουσεΐμ-πεης, καὶ τούτου πεσόντος, οἱ ἐχθροὶ κατεταράχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰ πλοιάρια, οἱ δὲ τὰ ὄθουν εἰς τὰ ἔξω καὶ τὰ ἐξεκάθιζαν στρέφοντες τὰ νῶτα πρὸς τὴν Κλείσοβαν· ἐξώρμησαν τότε οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς, καὶ προπορευομένου τοῦ Τσαβέλλα, οὗτινος τὴν σπάθην ἔκοψεν εἰς δύο μετ' ὀλίγον ἐχθρικὴ βολὴ (γ), κατέλαβαν τὸ κανονοστάσιον· καὶ οἱ μὲν κανονοβολοῦντες, οἱ δὲ τουφεκίζοντες εἰς τὸν σωρὸν κατέστρεφαν τοὺς ἐχθρούς. Χίλια περίπου πτώματα ἐφέροντο ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Ἦρως αὐτόχρημα ἀνεδείχθη πᾶς πολεμιστὴς τῆς Κλείσοβας· ἡ δὲ πάσσαρα τοῦ Τρικούπη, φέρουσα ἓν καὶ μόνον κανόνι τριῶν λιτρῶν καὶ πολεμοῦσα ἐν μέσῳ τόσων ἐχθρικῶν κανονοφόρων, ἐβυθίσθη κανονοβολουμένη, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῇ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τὴν χάλαζαν τῶν ἐχθρικῶν βολίων, διεκολύμβησαν εἰς τὸ νησίδιον. Διαρκούσης δὲ τῆς δεινῆς ταύτης πάλης, πολλοὶ τῶν ἐν Μεσολογγίῳ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ δράμωσιν εἰς ἀντίληψιν τῆς ὀλίγης φρουρᾶς τῆς Κλείσοβας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ κυκλοῦντος τὸ νησίδιον ἐχθρικοῦ στολίσκου, δύο μόνον μονόξυλα, τὸ τοῦ Ῥάπεση καὶ τὸ τοῦ Πέτρου Γαλιώτου, φέροντα τροφὰς καὶ πολεμεφύδια, ἐδυνήθησαν νὰ διαπλεύσωσι· καὶ τὸ μὲν τοῦ Ῥάπεση κατενωδῶθη, τὸ δὲ τοῦ Γαλιώτου ἐδιχοκόπη πλησίον τοῦ νησιδίου ὑπὸ κανονοβολῆς, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώστας Δροσίνης καὶ ὁ Γεώργης Κωνσταντίνου Βαλτινός, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν διεσώθησαν· μόνος ὁ Γαλιώτος ἐφονεύθη ἐπὶ τοῦ διάπλου.

Καὶ ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης καὶ ἐπὶ πολλῶν, ὡς εἶδαμεν, ἄλλων, ἀκαταδάμαστος ἐδείχθη ἡ ἀνδρία καὶ ἡ καρτερία τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλ' ἡ πείνα, ἡ δαμάζουσα τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν καρτερίαν, ἤρχισε νὰ δεικνύῃ ὅλα τὰ φόβητρά της. Ἐνατενίζοντες οἱ ἔγκλειστοι εἰς τὴν θάλασσαν, δι' ἧς ἀνέμεναν, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ,

δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ ἐχθρικοῦς σημαίας καὶ διὰ μόνης τῆς προσδοκίας τῆς ταχείας ἐλεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐζωγο-νοῦντο· ἀλλὰ τὰ εἰς κίνησιν τοῦ στόλου καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ ἀποστολὴν τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων χρήματα ἔλειπαν· διὰ τὴν κατεπείγουσαν δὲ ταύτην ἀνάγκην καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἀποσταλέντων ὀπλαρχηγῶν ἐξεδόθη νόμος τὴν 16 φεβρουαρίου εἰς ἐκποίησιν ἐθνικῶν κτημάτων, δηλαδὴ γῆς καλλιεργησίμου καὶ μὴ, σταφιδῶνων, ἀμπελώνων, ἐλαιῶνων, κήπων καὶ παντὸς εἵδους δένδρων, ἀξίας ἰσπανικῶν καλλήρων 800,000· ἀλλ' ἐχρειάζετο καιρὸς εἰςπραγματοποίησιν τοῦ νόμου τούτου, ἐν ᾧ ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο· δὲν εὐρίσκοντο δὲ πρόθυμοι ἀγοραστὰι διὰ τὸν γενικὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος καὶ τὸ μὴ νόμιμον τῆς πωλήσεως· δι' ὅλα ταῦτα ὀλίγοι οἱ ἐντεῦθεν πόροι, καὶ εἰς προαιρετικὴν συνεισφορὰν κυβερνῶντες καὶ κυβερνῶμενοι ἐκλήθησαν· εἰσηκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ κινδύνου, ἔδωκε καὶ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον ὅσα εἶχε, καὶ οὕτως ἐξέπλευσαν τὴν 19 μαρτίου ὑδραῖκά τινα πλοῖα ὑπὸ τὸν Μισούλην καὶ κατόπιν αὐτῶν καὶ τινα σπετσιωτικὰ καὶ ψαρικὰ. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐκ 30 πλοίων ἔφερε καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς φρουρᾶς, πρὸς οὓς ἐδόθησαν διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς γρόσια 230,000. Ἀλλ' οὐδέποτε ἑλληνικὴ μοῖρα ἐξέπλευσε τύσιν ἀπαρασκεύαστος· πολλὰ πλοῖα δὲν εἶχαν πλειότερους τῶν 20 ναυτῶν. Ἐν τούτοις, ὁ ἐχθρικός στόλος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ τῶν κατὰ τὴν Ζάκυνθον προφυλακιδῶν του, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἐφάνη τὴν 31 μαρτίου πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου καὶ ἔπλεε μεταξὺ τῶν Ἐχινάδων καὶ τοῦ Πάπα· ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἔπλευσε τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν πρὸς τὸν Πεταλᾶν.

Ἄν καὶ οἱ ἐχθροὶ κατεῖχαν ὅλους τοὺς γνωστοὺς διάπλους τῆς λίμνης ἐπαγρυπνοῦντες ἡμέραν καὶ νύκτα, ὑπῆρχε καὶ τις ἀφύλακτος, στενὸς καὶ ἀφανής, δι' οὗ εἰσέπλεον ἐνίοτε ἐκ τοῦ Πεταλᾶ μικρὰ πλοία· δι' αὐτοῦ διεβιβάσθη τὴν 1 ἀπριλίου ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν νευαρχίδα ὁ πρῶτος φρούραρχος τοῦ Βασιλαδίου Παπαλουκάς, ἔφερε πρὸς τὸν Μισούλην γράμματα, δι' ὧν ἐξιστόρει ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν πολιορκουμένων διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφῶν, καὶ τῷ ἐπρόβαλε νὰ στείλῃ ὅσας ἔφερε διὰ τοῦ διάπλου τούτου ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Παπαλουκά. Ἐφορτώθησαν εὐθὺς αἱ τροφαί, καὶ αἱ τροφοφόροι λέμβοι ἐκίνησαν τὴν ἐξῆς νύκτα· ἐκίνησαν καὶ τὰ

ἐν Πεταλᾷ πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς τὸν Πάριον τὰ δὲ πρὸς τὸ Μεσολόγγι· ἀλλὰ, κακῇ τύχῃ, αἱ λέμβοι σενήντησαν ἐπὶ τοῦ διαπλου ἀπροσδοκῆτως ἐχθρικὴν φυλακὴν, ἐπολέμησαν, ἀπέτυχαν, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖα τῶν ἐπαναφέρουσαι τὰς τροφάς. Τὴν δὲ 3, 20 τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Μισούλην, καὶ 65 ἐχθρικὰ, ἐξ ὧν 15 φρεγάται καὶ κορβέτται, ἐναυμάχησαν· ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν 30 Ἕλληνες, καὶ ἐκάη καὶ ἐν πυρπολικόν· ἀλλὰ καὶ ἡ ναυμαχία καὶ οἱ φονευθέντες Ἕλληνες καὶ τὸ πυρπολικόν εἰς μάτην. Ὁ Μισούλης, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κρίσιμον περίστασιν τῆς φρουράς, οὗτ' ἐδειλίασε διὰ τὴν ὀλιγότητα, τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στολίσκου του, οὗτ' ἐμακρύνθη ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἀλλ' αἱ προσπάθειαι τοῦ δὲν ἐτελεσφόρησαν· ἂν δὲ ἤνοιγε καὶ τὸν λιμένα, χρεῖαν εἶχε πολλῶν πλοικρίων κανονοφόρων πρὸς διασκορπισμὸν τῶν ἐν τῇ λίμνῃ περιφερομένων καὶ παραφυλατάντων 70 ἐχθρικῶν, ἐν ᾧ δὲν εἶχεν εἰμὴ τὰς λέμβους τοῦ στολίσκου του· ὥστε στενὰ πανταχόθεν. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐλεεινολογήσῃ ὁ ἱστορικὸς τὴν ἀξιοκατάκριτον ἀπρονοσίαν τῶν κυβερνήτων τὴν Ἑλλάδα τὸν καιρὸν ἐκεῖνον; δὲν ἦτον ἔλλειψις πόρων, ἥτις ἔφερε τὴν φρουράν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀπελπισίαν, ἀλλ' ἔλλειψις κυβερνητικῆς προνοίας. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τρεῖς θαλάσσιοι ἐκστρατεῖαι ἐγένοντο εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἐν ᾧ μία ἤρκει, καὶ αὕτη μόνον πρὸς εἰσκομιδὴν τῶν ἀναγκαίων. Εἶδαμεν, ὅτι καὶ ἠνοιχθῇ καὶ ἀνοικτὸς διέμεινε μέχρι πολλοῦ ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ὥστε ὅσα ἐπὶ ματαίῳ ἐξωδεύθησαν ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ναυτικῆς ἐκστρατείας θὰ ἐξήρουν ταῦτα μόνον εἰς πολυχρόνιον προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων, ἂν ἐστέλλοντο ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ὅλη ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος δύναμις θὰ ἐσυντρίβετο πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, διότι ἡ φρουρά της, χάρις εἰς τὴν ἀκαταμάχητον καρτερίαν της, μόνον τὴν πείναν ἐφοβεῖτο, καὶ θὰ ἐγένετο ἐπὶ μόνου τοῦ ἀγῶνος τῆς πόλεως ἐκείνης ἡ κρίσις ὅλου τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, καὶ θὰ καταστρέφετο καὶ αὐτὸς ὁ καταστρέψας τὴν Πελοπόννησον Ἰβραήμης. Ἡξέυρομεν ὅτι ὁ μεγαλότολμος οὗτος σατράπης εἶπεν ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανάδου του εἰς Νεόκαστρον τῷ Δερικτῇ ἐλθόντι εἰς ἐπίσκεψίν του καὶ ἐρωτήσαντι αὐτὸν περὶ τῆς ἐκστρατείας του· « βλέπεις πῶς λύεται ἡ χιών ἐκείνη; » δα-

κτυλαδεικτῶν χιονοσκεπῇ τινὰ ἀκρώρειαν, « κατὰ τὸν αὐτὸν » τρόπον θὰ ἐλυόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅλοι, ἂν εἶχεν ἡ φρουρὰ τοῦ » Μεσολογγίου τροφὰς τρεῖς ἔτι ἐβδομάδας ». Τόσον κακὸν ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κλείσουδας, καὶ τόσον ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ κυριεύσωσιν ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς πείνας τὴν πόλιν.

Ἄς ἴδωμεν τώρα καὶ τὴν τελευταίαν σκηνὴν τοῦ μεγάλου τούτου δράματος.

Ἡ συνήθης τροφὴ πρὸ ἡμερῶν ἐξέλειψε, καὶ εὐτυχεῖς ἐλογίζοντο ὅσοι τῶν ἐν τῇ πόλει εὑρισκαν κρέατα ἀκαθάρτων ζώων. Οἱ καρκίνοι καὶ αἱ φυόμεναι ἐν τῇ λίμνῃ ἀλμύραι ἡγοράζοντο πολλάκις δι' αἵματος ἐξ αἰτίας τῶν περιφερομένων παρὰ τὴν πόλιν ἐχθρικῶν πλοιαρίων. Οἱ πολιορκούμενοι, ῥακοφοροῦντες, τετραχλησμένοι, αὐχμηροὶ καὶ ὑπὸ τῆς πείνας καὶ κακουχίας κκτεσκελετευμένοι, ἦσαν δυσδιάγνωστοι καὶ πολλοὶ φασματώδεις· συχνάκις διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς τροφῆς ἢ τὴν παντελῆ στέρησιν αὐτῆς ἐπιπτάν τινες λειποθυμοῦντες κατὰ γῆς· ἀσθενεῖς καὶ τραυματῖαι ἐσπεροῦντο πάσης θεραπείας· πτώματα ἔκειντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ οἱ ζῶντες ἀνέπνεαν τὴν ἀποφορὰν τῶν. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα πάσχοντες ἐνεκαρτέρουν, ἐλπίζοντες εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἀνοίξαντος καὶ ἄλλοτε τὸν καὶ ἤδη κεκλεισμένον τῆς πόλεως λιμένα. Ἀλλ', ἂφ' οὗ ἐβεβαιώθησαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἀγῶνές του ἐματαιώθησαν, καὶ ὅτι καὶ ὁ ἀφανὴς διάπλους τῆς λίμνης, καταληφθεὶς καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν ἐχθρῶν, δὲν ἠνοίχθη, ἀπηλπίσθησαν, καὶ ἀποφασίσαντες νὰ διεξέλθωσι ξιφῆρεις ἔστειλαν δύο στρατιώτας ἄλβανοφοροῦντας καὶ ἄλβανολαλοῦντας διὰ νυκτὸς πρὸς τοὺς ἔξω ὀπλαρχηγούς, τοὺς διατρίβοντας τότε ἐν Πλατάνῳ τῶν Κραβθάρων, εἰδοποιοῦντες αὐτούς, ὅτι ἐμελέτων νὰ διεξέλθωσι τὴν νύκτα τῆς 10, καὶ τοὺς ἐκάλουν εἰς ἀντίληψιν ἐπὶ τῆς διεξόδου. Πρόθυμοι οἱ ἐν Πλατάνῳ ὀπλαρχηγοὶ εἰς τὴν αἴτησιν τῶν συναδέλφων τῶν ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν πεντακόσιοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ πέσωσι τὴν ὀρισθεῖσαν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ τὸ πρὸς τοὺς Μύλους, πεντακόσιοι εἰς τὸ τοῦ Ἰβραήμη τὸ πρὸς τὰ Τριλόγκηδα, καὶ πεντακόσιοι νὰ εὐρεθῶσι κατὰ τὰ Χίλια σπήτια φέροντες πολλὰ ζῶα εἰς χρῆσιν τῶν ἀσθενῶν, τῶν τραυματιῶν, καὶ τῶν ἀδυνάτων· παρήγγειλαν δὲ νὰ μὴ ἐξέλθῃ ἡ φρουρὰ εἰμὴ ἂφ' οὗ

προσβάλλωσιν ἐκεῖνοι πρῶτοι τὰ δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα. Λαβούσα ἡ φρουρά τὴν ἀπάντησιν ταύτην προητοιμάζετο εἰς τὴν διέξοδον, καὶ κατασκευάσασα τρεῖς ξυλίνους καὶ πλατείας γεφύρας ἐτρύπησε τὸ τεῖχος καὶ τὰς ἔθεσεν ἐπὶ τῆς τάφρου ἔμπροσθεν τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος καὶ τῶν προτειχισμάτων τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ· δὲν τὰς ἐβλεπε δὲ ὁ ἐχθρός, διότι τὰς ἐκάλυπτεν ἡ πρόταφος. Ὑπὲρ νεακισχίλια ψυχαὶ ἦσαν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῇ πόλει, διότι μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κιουταχῆ ἐθεωρήθη ἡ πολιορκία ὡς λελυμένη, καὶ πολλὰ καταφυγοῦσαι, ἀρξάμενης τῆς πολιορκίας, εἰς Κάλκμον οἰκογένειαι ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἐφθάρησαν ταχύτερον αἱ ἐν αὐτῇ τροφαί. Ἐξ ὧσων δὲ εὐρίσκοντο ἐν τῇ πόλει, δισχίλιοι πεντακόσιοι ἦσαν οἱ ὀπλοφόροι, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ πάσχοντες· οἱ δὲ λοιποὶ ἐργάται, γυναῖκες, παιδία, γέροντες καὶ ἀσθενεῖς· ὅλοι δὲ, ὀπλοφόροι καὶ μὴ, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον ἐξεπλήρωσαν ὅσα ἡ θρησκεία πρὸ τῆς τελευτῆς κελεύει, καὶ ἔκαυσαν καὶ πολλὰ πράγματα ἐξ ὧσων δὲν ἐδύναντο νὰ μεταφέρωσιν.

Ἐν τούτοις ἦλθεν ἡ δεκάτη ἀπριλίου· πάμπολλοι ἦσαν οἱ κατὰ κοιτοὶ· ἐξ αὐτῶν, οἱ μὲν μὴ δυνάμενοι νὰ κινήθωσιν ἡνυχάζοντο νὰ περιμείνωσι τὸν διὰ σφαγῆς θάνατον ἐπὶ κλίνης, οἱ δὲ ὅπως οὖν εὐρωστότεροι μετετέθησαν ἐντός τινων τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν, ὅπου ἦσαν πολεμεφόδια, ἐπὶ σκοπῷ νὰ πολεμήσωσι μέχρι τελευταίας πνοῆς καὶ ἔπειτα νὰ καῶσιν· ἔμειναν δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ πολλοὶ στενοὶ συγγενεῖς τῶν μὴ ὑποφέροντες ν' ἀποχωρισθῶσι καὶ προτιμήσαντες νὰ συναποθάνωσι πολεμοῦντες· ἦσαν δὲ καὶ τινες τῶν ἐναπομεινάντων οἵτινες, θάρρυνόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῆς πολιορκίας συνήθων νικῶν, ἤλπίζαν, ὅτι ἐξορμῶσα ὅλη διὰ μιᾶς ἡ ἀτρόμητος ἐκείνη φρουρά θὰ διεσκόρπιζε τοὺς πολιορκουντας καὶ ὅ' ἀπήλλαττε τὴν πόλιν τῶν ἐπικειμένων δεινῶν.

Δύοντος τοῦ ἡλίου, ἠκούσθη τουφεκισμὸς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Συμεῶνος. Ὁ τουφεκισμὸς οὗτος, ὅστις ἐσήμαινεν ὅτι ἦλθεν ἐκεῖ ἡ ἔξωθεν βοήθεια, ἔβαλε μὲν εἰς κίνησιν τὴν φρουρὰν ὡς πρὸς τὴν ἐξοδον, ἀλλ' ἔβαλεν ἐν ταύτῃ εἰς ὑπόψιν καὶ τὸν ἐχθρὸν μαθόντα συγχρόνως διὰ τινος λειποτάκτου ἀλλοδαποῦ ὅσα ἐμελετῶντο. Περὶ δὲ τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς συνήχθησαν ἡ φρουρά καὶ τὸ πλῆθος, ὅσον

ἦτο δυνάτὸν ἀταράχως, δοθέντος τοῦ σημείου, ὅπου ἐτέθησαν αἱ γέφυραι πρὸ ὀλίγου· αἱ πλείους τῶν γυναικῶν ἐνεδύθησαν καὶ ὠπλίσθησαν ὡς ἄνδρες· ὠπλίσθησαν καὶ ὅσα παῖδιά ἐδύναντο νὰ ὀπλοφορῶσι· λαμπρῶς δ' ἐφώτιζε τὴν νύκτα ἐκείνην ἡ σελήνη τὸν ὀρίζοντα. Οἱ δὲ συναχθέντες διηρέθησαν εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τὸ μὲν τοῦ Νότη Μπότσαρη, τὸ δὲ τοῦ Κίτσου Τσαβέλλα, τὸ δὲ τοῦ Μακρῆ· ἐν τοσοῦτῳ ἐγένετο καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ φρουρίου ὡς σύνηθες πρὸς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἐν πρώτοις ἐξῆλθαν χίλιοι τῆς φρουρᾶς καὶ ἐκῆθησαν σιωπηλοὶ ὑπὸ τὴν πρόταφρον· ἐξῆλθαν κατόπιν καὶ τὰ ἀδύνατα μέλη, ἀλλὰ τόσον ἀτάκτως ὠθοῦντα καὶ ὠθούμενα ἐπὶ τῶν γεφυρῶν, ὥστε πολλὰ ἔπεσαν ἐντὸς τῆς τάφρου· ἐξῆλθαν ἐπὶ τέλους καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλοφόροι· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν Μεσολογγιτῶν ἐξ αἰτίας τῶν διὰ τὰς βαρεῖας ἀσθενείας ἐναπομεινάντων συγγενῶν των ἐβράδυναν νὰ ἐξέλθωσιν, ἀποχαιρετοῦντες οἱ πολυπαθεῖς τοῦ θανάτου τὸν ἀποχαιρετισμὸν καὶ ἀποχαιρετούμενοι· τινὲς δὲ αὐτῶν οὐδ' ἐπρόφθασαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἡσύχαζαν δὲ οἱ ἐκτὸς τοῦ τείχους συνενωθέντες, καὶ ἀνέμεναν τὴν ἑναρξιν τῆς ἔξωθεν προσβολῆς, ὡς προεσχεδίσθη. Μετὰ τὸν ἐπὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου τουφεκισμὸν οὐδεμίαν ἄλλην τουφεκίαν ἔπεσεν ἔξωθεν, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὀπιοτεύοντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθαν ἤδη καὶ ἡσύχαζαν ὀπισθεν τῆς προτάφρου, ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι καὶ τουφεκίζωσι. Πρηνεῖς ἔκειντο οἱ πυροβολούμενοι εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπιρρίπτομένου πυρός· ἀλλ' ἀφ' οὗ, ἀναμείναντες ἱκανὴν ὥραν, εἶδαν ὅτι δὲν ἐπραγματοποιοῦντο ὅσα ἐπροσδόκουν ἔξωθεν, καὶ ὅτι ἐπυροβολοῦντο θανατηφόρως, ἀνεγερθέντες ὅλοι, ἐμπρός, ἀνέκραξαν, ἐμπρός, καὶ ἀλαλάζοντες, καὶ θαρρύνοντες ἀλλήλους ἐπροχώρουν· καὶ τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην σῶμα κατέλαβε τὴν ὁδὸν τοῦ Μποχωρίου, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρὴν τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν τὴν μέσην· σκοπὸν δὲ εἶχαν νὰ ἐνωθῶσι τὰ τρία ταῦτα σώματα πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὴν ἁμπελον τοῦ Ῥαζοκότσια κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους μονῆς τοῦ ἁγίου Συμεῶνος δύο ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν, καὶ αἶφνης ἤκουσθη φωνὴ λέγουσα «ὀπίσω, ὀπίσω», καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ οἱ ὀπισθεν ἐρχόμενοι Μεσολογγῖται, ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδια καὶ τινες μὴ ἐντόπιοι, ἐν αἷς καὶ ὁ Γεώργιος Τσαβέλλας,

ἀνεστράφησαν· ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἐπροχώρουν ὡς καὶ πρότερον, καὶ οὔτε τὰ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ χαρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν, οὔτε τὸ ἀκοίμητον κατ' αὐτῶν πῦρ ἰσχυσαν ν' ἀναστείλῃσι τὴν ὁρμὴν τῶν. Ἠναγκάζοντο δὲ οἱ Τούρκοι νὰ ὑποχωρῶσιν ἐπὶ τῇ ὁρμῇ καὶ ὠρυγῇ τῶν. Ἡμιώριον δὲ ἀπομακρυνθέντες τοῦ φρουρίου, ἔπασαν ἐν μέσῳ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μακρὴν καὶ τὸν Τσαβέλλαν τοῦ ὑπὸ τὸν Κιουταχὴν ὀπισθεν ἰσταμένου τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην τοῦ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ἐλθόντος ἐπιτηδες ἀπὸ τοῦ Μποχωρίου· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην καὶ Τσαβέλλαν ὀλίγην βλάβην ἔπαθον, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρὴν μεγίστην. Ἀφ' οὗ δὲ διεπορεύθησαν, ἔφθασαν, οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, ὃ ἐστὶν εἰς ἣν ἐθεώρουν ὡς τὸ τέρμα τῶν κινδύνων τῶν θέσιν καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔξωθεν εἰς ἀντίληψιν ἀναμενομένων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀντὶ φίλων ἦσαν πολυαριθμούς· Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουσταμπεην καὶ ἔπαθον τὰ πάνδεινα καταδιωχθέντες καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὄρους. Πεντακόσιοι ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς ἐπὶ τῆς διεξόδου· ὅλοι δὲ αἱ συνακολουθοῦσαι γυναῖκες, ἐκτὸς ἑπτὰ, καὶ ὅλοι οἱ παῖδες, ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, ἐφονεύθησαν ἢ ῥηγμαλωτίσθησαν, τινὲς μὲν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων καὶ τῆς ἀνάμεσον τοῦ ἱππικοῦ πορείας τῶν, οἱ δὲ πλείότεροι ἐν ταῖς ὑπωρεαῖς· διαρκούντος δὲ τοῦ κινδύνου οὐδεμίαν ἦσαν ἔξωθεν βοήθειαν· 50 μόνον στρατιῶται ὑπὸ τὸν Δράκον καὶ τὸν Πανομάραν τοῖς ἔφεραν τὸ μεσονύκτιον ὀλίγην τροφήν. Νυκτοποροῦντες οἱ περὶ τὸν Μπότσαρην, τὸν Τσαβέλλαν καὶ τὸν Μακρὴν ἐξημερώθησαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους κακῆν κακῶς ἐξ αἰτίας τῆς ταλαιπωρίας, τῆς πείνας καὶ τοῦ κόπου. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔφθασαν οἱ πλείστοι εἰς Δερβέκισταν, χωρίον τοῦ Ἀποκούρου, ὅπου οὐδένα ἦσαν τῶν κατοίκων, πρὸς μικρὰν περίθαψιν, ἀλλὰ μόνον ὀλιγάριθμὰ τινα σώματα τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν δικαιολογουμένων, ὅτι διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν περὶ αὐτοὺς καὶ τὴν μὴ ἐμφάνισιν τῶν πολλῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειάν τῶν. Ἐμειναν δὲ οἱ διασωθέντες ἐν τῷ χωρίῳ ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν δὲ ἐπαύριον μετέβησαν εἰς Πλάτανον τῶν Κραββάρων, ὅπου διέμειναν 8 ἡμέρας ἀναμένοντες τοὺς τῇδε κάκεισε διασπαρέντας· ἐκεῖθεν ὑπῆγαν εἰς Σάλωνα. Κακῶς ἔχοντες πρὸ τῆς ἐξόδου

τόσον ἐταλαιπωρήθησαν μετὰ τὴν ἐξοδον, καὶ τόσοι ἀπέθαναν καθ' ὁδὸν πεινῶντες καὶ κακουχούμενοι, ὥστε ἀπαριθμηθέντες, ἅφ' οὗ ἔφθασαν εἰς τὰ Σάλωνα, εὐρέθησαν ὅλοι οἱ διασωθέντες 1300, ἐν ᾧ οἱ τῆς φρουρᾶς μόνοι ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν 2500.

Δεινότερα δὲ καὶ ὀλεθριώτερα ἦσαν τὰ παθήματα τῶν ἐν τῇ πόλει ἀπομεινάντων καὶ τῶν ἐπανεληθόντων. Ἐν ᾧ ἡ φρουρὰ καὶ οἱ παρακολουθοῦντες ἐξήρχοντο τῆς πόλεως, οἱ ἐχθροὶ εἰσ-
ήρχοντο· εἰσερχόμενοι δὲ ἀπήντησαν τοὺς συγχρόνως ἐπανερ-
χομένους ἐπὶ τῇ ἀκουσθείσῃ φωνῇ «ὀπίσω, ὀπίσω,» καὶ τοὺς
μὲν ἄνδρας ἐθανάτωσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια ἡχμα-
λώτισαν· μόνοι οἱ ὑπὸ τὸν Γεώργιον Τσαβέλλαν ἐπρόλαβεν καὶ
ἐξῆλθαν ἐκ δευτέρου διὰ τῆς παραλίας ὁδοῦ, καὶ πεσόντες ἐν
μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἐπιστρέφοντος εἰς Μποχῶρι, οἱ μὲν
ἀπωλέσθησαν, οἱ δὲ διεσώθησαν. Ἄλλ' ἡ θανατηφόρος ἐκείνη
πρὸς τοὺς στραφέντας εἰς τὰ ὀπίσω φωνὴ δὲν ἦτο φωνὴ ἐπι-
βούλων χειλέων. Τινὲς τῶν προπορευομένων ἐπὶ τῆς διεξόδου
ἐθεώρησαν ὡς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια τῆς προόδου τὰ ἐλικοειδῆ
χαρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν καὶ ὡς τόσους τάφους
ἀνεφγμένους· διὰ τοῦτο προτιμῶντες τὸν ἐπὶ τῶν πυροβολοστα-
σίῳ τοῦ τείχους θάνατον ὡς ἐνδοξότερον, ἔκραζαν «ὀπίσω,
ὀπίσω», καὶ ἐστράφησαν καὶ αὐτοὶ ὀπίσω.

Πατήσαντες δὲ οἱ ἐχθροὶ τὴν πόλιν ἔστρεψαν ἐν πρώτοις τὸ
πῦρ τοῦ τείχους κατὰ τῶν οἰκιῶν, καὶ ἔπειτα διεσπάρησαν εἰς
λεηλασίαν, εἰς σφαγὴν, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Πυροβολισμοί,
κραυγαί, ὀλολυγμοί, μαχαιροκτυπήματα καὶ ἐκπυρσοκροτήσεις
ἤκούοντο ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπό-
τσαρη μεγάλη πυριτοθήκη, ἐξαφθεῖσα πρώτη διὰ χειρὸς Ἑλ-
λῆνων, διέρρηξε τὸ προτείχισμα καὶ κατέστρεψε πολλοὺς ἐχθρούς·
ἐξήφθη ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς τὸ δυτικὸν παράλιον καὶ ἀνέτρε-
ψεν ἐκ βάθρων τὴν παρακειμένην οἰκίαν, ὅπου ἐξέπνευσεν ὁ Βύρων·
διεβράγχθη ὑπὸ πυρὸς ἐπίσης Ἑλλήνων καὶ αἱ οἰκίαι, ἐν αἷς
συνεσφωρεύθησαν οἱ πάσχοντες· ἐπὶ δὲ τῇ διαβράγχῃ ἐξετινάσσοντο
συμμίγδην εἰς τὸν ἀέρα οἱ ἐν αὐταῖς Ἕλληνες καὶ οἱ πατοῦν-
τες αὐτὰς ἐχθροί. Ὅλη ἡ πόλις ἐκυριεύθη τὴν νύκτα ἐκείνην
πλὴν ὁ ἐν τῷ παρακειμένῳ νησιδίῳ Ἀνεμόμυλος, ὅπου ἐφυλάτ-
τετο πολλὰ πυρῆτις· διέμεινε δὲ σῶος ὁ Ἀνεμόμυλος μέχρι τῆς
12, καθ' ἣν διεβράγχη καὶ αὐτὸς ὑπὸ πυρὸς Ἑλλήνων. Παθόν-

τες οἱ περὶ τὸν Κιουταχὴν καὶ τὸν Ἰβραήμην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἂν καὶ ψυχρὸρρογούντων, ἔπαθον καὶ ἀφ' ἐκυτῶν ἀλληλοφονευόμενοι χάριν τῶν λαφύρων, ἕως οὗ ὑπερισχύσαντες οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἐκράτησαν αὐτοὶ μόναι τὴν πόλιν καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς περὶ τὸν Κιουταχὴν. Οἱ γνωστότεροι δὲ τῶν ἐπὶ τῆς ἐξόδου θανατωθέντων ἦσαν ἐκ μὲν τῶν ἐντοπίων ὁ Ἀναστάσιος Παλαμᾶς, ὁ Πάνος Παπαλουκᾶς, ὁ Πέτρος Γουλημῆς, ὁ Γεώργιος Φαράντος, ὁ Κωνσταντῖνος Καρπούνης, ὁ Κωνσταντῖνος Τρικούπης, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ῥαζοκότσιας, γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν συμπολιτῶν του, καὶ τὰ μέγιστα διαπρέψας διὰ τὴν πολλὴν ἱκανότητά του, τὴν ἀκλόνητον καρτερίαν του καὶ τὸν ἀκάματον ζήλόν του· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Στουρνάρης καὶ Σαδήμας, ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης, ὁ συντάκτης τῶν ἑλληνικῶν χρονικῶν Ἐλβετὸς Μέγερς, οἱ φιλέλληνες Γερμανοί, Στιτσεμβέργης, Διττιάρης, Δελωνέης, Λουτσόφνης, Κλέμπης, Σίπανος, Πολωνός τις, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ. Ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος, ὁ καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν διακριθεὶς διὰ τὸν ἔνθερον πατριωτισμὸν του, δὲν ἐπρόφθασεν ἃ ἐξέλθῃ, καὶ φθάσας ἐπὶ τοῦ τείχους καθ' ἣν ὥραν εἰσήρχοντο οἱ ἐχθροὶ ἔρριψε δαυλὸν εἰς τινα παρακείμενον φουσκοφόρον πύθον, ἐρρίφθη εἰς αὐτὸν καίόμενον, ἡμιεκλή, καὶ ἡμίκανστος ἀπεκεφαλίσθη. Ἐφρονεῦθη ἐπὶ τῆς ἐξόδου καὶ ὁ Παπαδιαμαντόπουλος (δ). Καθ' ὃν καιρὸν ἐκινδύνευεν ἡ πόλις, διεβιάσθη οὗτος εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ προμηθεῖα τροφῶν· ὁ κίνδυνος ἐκορυφώθη μετ' ὀλίγον καὶ οἱ φίλοι του τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ ἐπανέλθῃ· ἀλλ' οὗτος ἐπανήλθεν ἐν μέσῳ τῶν συναγωνιστῶν του, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἀποτρέποντας αὐτόν, «ἢ θὰ σωθῶ ἢ θ' ἀποθάνω μετ' αὐτῶν». Ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐξόδου διαγωγὴ καὶ τελευτῇ τοῦ Χρήστου Καψάλη, ἐνὸς τῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Εἶδε τὸ πρῶτ' τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὴν πρὸ πολλοῦ πάσχουσιν σύμβιον του ἐκπνεύσασαν, τὴν ἡσπασθῇ ἀκλαυστεῖ, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν υἱὸν του Ἀποστόλην παρόντα καὶ κλαίοντα, «Μὴ κλαῖε, υἱέ μου», εἶπε· «μᾶλλον χαῖρε, διότι ἀπέθανεν ἡ μήτηρ σου καὶ δὲν ἔπαθε τὰ δεινὰ τῆς τουργικῆς αἰχμαλωσίας· ἀκουσε τώρα τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ πατρὸς σου· διέζελθε μετὰ τῶν λοιπῶν τὴν ἐσπέραν ταύτην, προσπάθησε γὰρ σωθῆς, καὶ μὴ φροντίσης περὶ ἐμοῦ· ἐγὼ εἶμαι ἀσθενὴς καὶ προβεβηκώς, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχω συνδιεξερχόμενος νὰ σωθῶ, καὶ προ-

» τιμῶν' ἀποθάνω ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ νὰ αἰχμαλωτισθῶ ἐπὶ » τῆς διεξόδου». Ταῦτα εἶπε, τὸν ἐνηγκλίσθη καὶ τὸν ἀπεχαι-
 ρέτησε. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἀπεχωρίσθη τοῦ πατρὸς κλαίων, καὶ
 διεξελθὼν ἐσώθη· ὁ δὲ πατήρ, στήριζόμενος ἐπὶ τῆς βακτηρίας
 του, περιῆλθε τὰς ὁδοὺς καλῶν ἀσθενεῖς καὶ γέροντας νὰ τὸν
 συνακολουθήσωσι· πολλοὶ ὑπήκουσαν, καὶ συνελθόντες εἰς τὸ
 φυσεκοδετεῖον ἐκλείσθησαν, καὶ ψάλλοντες οἱ μὲν ἐξοδίους, οἱ
 δὲ πατριωτικοὺς ὕμνους, προσήνεγκαν ἑαυτοὺς ὀλοκαυτώματα
 ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τῶν ἐχθρῶν.

Ἄλλ' ἡ πόλις τοῦ Μετολογγίου, ἡ δοξάσασα τὴν Ἑλλάδα
 ζῶσα, ἔμελλε νὰ τὴν ἀναστήσῃ καὶ πεσοῦσα· διότι ἀποδείξασα
 πασιφανῶς, ὅτι Ἕλληνες καὶ Τούρκοι ἦσαν εἰς τὸ ἐξῆς ἀσυμ-
 βίωτοι καὶ ἀδιάλλακτοι, ἐπετάχυνε διὰ τῆς σωτηριῶδους πα-
 ρεμβάσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων τὸ εὐτυχὲς τέρμα τῆς ἐπανα-
 στάσεως.

Χίλιοι ἑννεακόσιοι ἠριθμήθησαν οἱ κατὰ διαφόρους τρόπους
 ἀποθανόντες ἐπὶ τῆς πολιορκίας Ἑλληνες· ἄδηλον πόσοι οἱ ἀπο-
 θανόντες ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν, διότι ὡς καὶ ἄλλοτε εἶ-
 παμεν, δὲν διατηροῦνται παρὰ τοῖς ἀτάκτοις στρατολόγια, καὶ
 ἄλλοι μὲν αὐτογνωμόνως ἔρχονται, ἄλλοι δὲ ἀνευ ἀδείας ἀπέρ-
 χονται· ἄλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ὀπλοφοροῦντες τακτικοί,
 ἀπαριθμηθέντες μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, εὐρέθησαν 3500,
 ἐν ᾧ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐλθόντες εἰς πολιορκίαν ἦσαν κατὰ μὲν τινὰς
 8000, κατ' ἄλλους δὲ 10,000. Ἐντεῦθεν καταφαίνεται ἐπὶ
 ποῖα τιμὴ ἡγοράσθησαν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ ὅποιοι ἐφά-
 νησαν οἱ ὑπέρμαχοί της.

Ἐρχόμεθα τῶρα νὰ συγκεφαλαιώσωμεν τὰ γεγονότα.

Εἰσβαλόντος τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ πᾶν
 ἔκλινε γόνυ ἐνώπιόν του· μόνοι οἱ ἐν Μετολογγίῳ ἦσαν ἀκλινῇ
 τὴν κεφαλὴν των ὑπεράνω ἀσθενοῦς τείχους, προκαλοῦντες
 μᾶλλον ἢ φοβούμενοι τὸν ἐχθρόν. Παμπληθὴ καὶ ἐμπειροπό-
 λεμα στρατεύματα συνέρρευσαν πανταχόθεν ἔξω τῆς πόλεως·
 πολυειδεῖς καὶ πολυμόχθους ἐπιχειρήσεις εἰς ἄλωσιν τῆς ἐπε-
 χείρησαν· ὄρος ὑψηλὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχειροποίησαν·
 ἀπτότητοι τὸ τεῖχος πολλάκις πκνορμει προσέβαλαν, καὶ εἰς αὐ-
 τὴν τὴν κορυφὴν του ξιφοφοροῦντες ἀνέβησαν· ἄλλ' εὐρίσκοντες
 πάντοτε ἀκαταμάχητον τὴν φρουρὰν οὐδὲν κατῴρθωσαν, καὶ
 μετὰ μακροὺς καὶ δεινοὺς ἀγῶνας καὶ ἀφειδεῖς αἱματοχυσίας

κατήσχυμένοι ἀνεστρατοπέδευσαν. Ἀπελπισθεῖσα ἡ Πύλη νὰ ἐκτελέσῃ διὰ μόνων τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχὴν δυνάμεων τῆς τῇ σκοπούμενον, ἐκάλεσε τὸν Ἰβραήμην εἰς ἀντίληψιν. Ἐπαιρόμενος οὗτος ἐφ' οἷς ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ του διεπράξατο καὶ ἐπὶ τῇ ὁχυρωτικῇ ἐπιστήμῃ τῶν περὶ αὐτὸν ἐρειδόμενος, ἔτρεξε πρόθυμος μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὅπου ἐκλήθη, καὶ ὀλιγωρῶν ἐν τῇ ὑπεροφίᾳ του καὶ παλιορκοῦντας καὶ παλιορκομένους καὶ φράκτην χλευαστικῶς ἐπονομάζων τὸ τεῖχος, τὸ εὐτυχῶς εἰς τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς τοῦ ἀντιζήλου του Κιουταχῇ ἀνθέξαν, ἀνεδέχθη νὰ τὸ κυριεύσῃ μόνος δεκαπενθήμερος· ἀλλὰ καὶ αὐτός, πολλὰ πειραθείς, πολλὰ τολμῆσας καὶ πολλὰ παθὼν, ἤυρε τὴν ὑπὸ τοιοῦτους φρουροὺς φράκτην ἀπόρρητον. Συνηνώθησαν τότε οἱ δύο στρατάρχαι, καὶ συνήνωσαν καὶ τοὺς στρατοὺς των, ἀφήσαντες ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τὰς ἀντιζηλίας των· ἀπελπισθέντες δὲ τοῦ νὰ κατισχύσωσι τῶν φρουρούντων τὸ τεῖχος καὶ συνηνωμένοι, ἔστρεψαν ὅλην τὴν προσοχὴν των εἰς κυρίευσιν τῆς λίμνης καὶ ἐν πολλοῖς εὐδοκίμησαν, στόλον πολυάρμενον ἔχοντες καὶ στολίσκον αὐτάρκη ἐξ ἐλαφρῶν πλοικρίων κατασκευάσαντες. Ἀλλὰ 140 ἄνδρες, κατέχοντες νησιδίον τι ἐν τῇ λίμνῃ, ἀτείχιστον, ἀνώχυρον καὶ ἀνεφοδιάστον, κατήσχυναν ὅλας τὰς ἐπιπεσοῦσας δυνάμεις, καὶ τὰ παρὰλὶά του πτωμάτων ἐσκέπασαν. Ὑπεραίρεται ὁ Ἕλληνα διανοούμενος, ὅτι ὅσας ἡ δεινοπαθοῦσα φρουρὰ ἐκλήθη νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἀπήντησεν, «ἀποθνήσκω, » ἀλλὰ δὲν παραδίδω τὰ αἰματωμένα ὅπλα μου », καὶ ἀπέδειξε, δι' ὧν ἐπὶ τέλους ἔπραξεν, ὅτι ἠσθάνετο ὅ,τι ἔλεγεν. Ἐπῆλθεν, ἐν τούτοις, ἄλλος δεινότατος ἐχθρός, ἡ πανδαμάτειρα πεῖνα· ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἴσχυσε νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημά των καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ὑποταγὴν. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ προφανοῦς ἐντεῦθεν ὀλέθρου καὶ ἀμόλυντον διατήρησιν τῆς τιμῆς των, ἐπεχείρησαν ἐπιχείρημα κινδυνωδέστατον καὶ ἐνδοξότατον· ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδιά διήλθαν ξιφῆρεις ὑπὸ τὸ πανσέληνον φῶς καὶ ἐν μέσῳ ἀκοιμήτου πυρὸς ταφρεύματα, χαρὰκώματα, πυροβολοσκάσια, τακτικὰ καὶ ἄτακτα στρατεύματα εἰδότα τὴν ἐξοδὸν των καὶ γρηγοροῦντα εἰς καταστροφὴν των.

Ἡ καθ' ὅλην τὴν δωδεκάμηνον παλιορκίαν ἀκλόνητος ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερία τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἡ ἀκράθετος ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ὁρμή, ἡ ἐν ταῖς μάχαις ἀνυπέρβλητος ἀνδρία, καὶ ἡ

ἀπόφαισι τοῦ ν' ἀποθάνωσι μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶσιν, ἐξε-
θάμβησαν καὶ ἐφόβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς των ὁμολο-
γήσαντας, ὅτι θὰ διελύοντο κακῶς ἔχοντες οἱ στρατοὶ των,
ἂν παρεταίνετο τρεῖς ἔτι ἐβδομάδας ἢ πολιορκία. Τοιοῦτοι
ἦσαν οἱ ἄνδρες, ὧν τοὺς ἀθλους, τοὺς καθ' ὅλον τὸν ἐλληνικὸν
ἄγωνα παντὸς ἀθλου λαμπροτέρους, καὶ οὐδενὸς τῶν ἐν ταῖς
ἀρχαίαις καὶ μεταγενεστέραις πολιορκίαις φημιζομένων ὑποδεε-
στέρους (ε), ἐτίμησαν ἐπαξίως ἢ ὧδ' ἃ τῶν ποιητῶν, ἢ εὐγλωτ-
τία τῶν ῥητόρων, καὶ ἡ εὐφημία τῶν λαῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ'.

Ἀποτυχία τῶν εἰς ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ εἰς λεηλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινήματων Ἑλλήνων. — Ἐκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποτυχία αὐτῆς. Καταστροφή τῶν γενιτσάρων καὶ εἰσαχθῆς τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

ΕΝ ᾧ ὁ Ἰβραήμης ἠγωνίζετο εἰς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἠγωνίζετο καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἀπέμεινεν ὀλίγη φρουρά. Εἰς κατασκοπὴν δὲ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῆς πόλεως ταύτης εἰσῆλθε ριψοκινδύνως, λήγοντος τοῦ νοεμβρίου τοῦ 1825, ὁ Ἰωάννης Φιλήμων ὑπὸ πρόσχημα ὑποταγῆς, ἐφιλοφρονήθη, ἐνδιέμεινε δύο ἡμέρας, καὶ ἐπὶ λόγῳ προτροπῆς καὶ ἄλλων εἰς ὑποταγὴν ἐξῆλθεν ἀβλαβῆς καὶ ἀνέφερεν ὅ,τι παρετήρησε. Μεγάλῃ δὲ στρατιωτικῇ κίνησιν κατέλαβεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ λήγοντος τοῦ ἔτους συνήχθησαν ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς πεντακισχίλιοι Πελοποννήσιοι, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα ὤδευσαν περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 27 δεκεμβρίου πρὸς τὴν πόλιν, φέροντες κλίμακας εἰς ἀνάβασιν· ἤλπιζαν δὲ νὰ ἐπιπέσωσιν ἀπροσδόκητοι, ἀλλ' ἠπατήθησαν, διότι οἱ Τούρκοι προειδοποιηθέντες εὐρέθησαν περίξ τῶν ἐπάλξεων ἄγρυπνοι, ἐν ᾧ προσήγγιζε τὸ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Νικήταν πρῶτον σῶμα, καὶ κραυγάζαντες, «σᾶς εἶδαμεν, Ῥωμαῖοι», τοὺς ἀπεμάκρυναν ἀπράκτους αὐτοβοεῖ. Μόνοι οἱ Τριπολιτσιῶται, ὡς 250, ἐπέμειναν καὶ ἐξημερώθησαν πλησίον τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐπεξῆλθαν 300 ἰππεῖς καὶ πεζοὶ καὶ τοὺς ἔτρεψαν φονεύσαντες 28 καὶ ζωγράφαντες 3. Οἱ εὐτυχεῖς καταδιώκται ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ χωρίου Μαντσαρᾶ, ὅπου ἦσαν τινες τοῦ δευτέρου σώματος ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσόκρην, καὶ ἔτρεψαν καὶ αὐτούς· παρ' ὀλίγον δὲ συνέλαβαν ζῶντα καὶ τὸν σὺν αὐτοῖς Ἀγαλόπουλον πεσόντα ἐκ τοῦ ἵππου του. Μετὰ τὴν ἀποτυ-

χίαν ταύτην δις χίλιοι Πελοποννήσιοι, ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ ἄλλους, κατέλαβαν τὸ Μακρυπλάγι εἰς παρεμπόδισιν τῶν μετακομιζομένων ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων εἰς Τριπολιτσᾶν τροφῶν.

Πρὸ τίνος καιροῦ ἦλθέ τις ἀπεσταλμένος εἰς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν παρὰ τοῦ κατὰ τὸ Λιβάνιον ὄρος Ἑμῆρ-Μπεσίρη, εἰς σύνδεσιν σχέσεων μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πῶς ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀποστολὴν του, διότι πολλὰ παθὼν καθ' ὁδὸν ἀπώλεσεν, ὡς ἔλεγε, τὰ ἐφοδιαστικά του. Λαβοῦσα ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἡ κυβέρνησις ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἐμῆρην τὸν ἀρχιερεῖα Εὐδοκιάδος Γρηγόριον, ἵνα πληροφορηθῇ περὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης, καὶ τὸν θαρρύνῃ εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ κυριάρχου του. Ὁ ἐμῆρης ἐδέχθη φιλικῶς τὸν πρέσβυν καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἂν ἔσπελλεν ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ναυτικὴν δύναμιν πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν περιστάσεων τῆς Ἑλλάδος, δύναμις δὲν ἐστάλη, καὶ τὸ σχέδιον δὲν ἐνηργήθη.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ μαρτίου τοῦ 1826, ἐναύλωσεν ὁ Χατση-Μιχάλης πλοῖά τινα ἐξ ἰδίων, συμπαρέλαβεν ὡς συναγωνιστὰς τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κριεζώτην, καὶ συναποπλεύσαντες οἱ τρεῖς μετὰ 800 πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας, ὅχι ἐπὶ συμμαχίᾳ ἀλλ' ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐπάτησαν ἀπροσδοκῆτως τὴν Βηρυτόν· ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπρακτοὶ καὶ κακῶς ἔχοντες. Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐστρατοπεδευμένοι καὶ ἐσχεδιάζαν νὰ δοκιμάσωσιν ἄλλοῦ τὴν τύχην των, κατέβη αἰφνης πολλὴ δύναμις τοῦ ἐμῆρη ἐπὶ σκοπῷ ἢ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ, ἂν ἦλθαν ὡς ἄρπαγες, ἢ νὰ τοὺς δεξιωθῇ, ἂν ἦλθαν ὡς σύμμαχοι κατὰ τὸ ἄλλοτε σχέδιον. Οἱ περὶ τὸν Χατση-Μιχάλην ὑπεκρίθησαν ὅτι ἦλθαν ὡς σύμμαχοι, ἀλλ', ἐξ ὧν ἔπραξαν, δὲν ἐπιστεύθησαν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποπλεύσωσιν ὡς κακὰ μελετῶντες· κατήραν δὲ εἰς Κύπρον, καὶ βλάβαντες τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐπανήλθαν εἰς Σύραν.

Ἐν τούτοις, τὸ τακτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἠῤῥixανε καὶ ἐβελτιοῦτο χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὸν ἀνάματον ζῆλον τοῦ νέου ἀρχηγοῦ Φαβιέρου. Ὁ φιλέλλην αὐτός καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ναυπλίῳ ἡσθένειαν μετέφερε τὸ σῶμα τοῦτο εἰς Ἀθήνας τὴν 5 ὁκτω-

βρίου τοῦ 1825 πρὸς ἐξάσκησιν, ἀφήσας ἐν τάγμα ἐν Ναυπλίῳ ὡς προϋρὸν τῆς κυβερνήσεως.

Καλλίστην ὑποδοχὴν ἤρυν ὁ Φαβιέρος καὶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ παρὰ τῷ ἀρχηγῷ Γκούρα, καὶ πολλοὶ τῶν ἐντοπίων κατετάχθησαν ὡς νεοσύλλεκτοι· καὶ αὐτὸς ὁ Γκούρας ἔλαβε προγυμναστήν, καὶ ἐνεδύθη ἔνδυμα ἀπλοῦ τακτικοῦ. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι εὐρισκόμενοι ἐκεῖ ὀπλαρχηγοί, ὡς ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Μαμούρης καὶ ὁ 'Ρούκης· καθ' ἡμέραν δὲ συνέρρεαν καὶ ἄλλοθεν νεοσύλλεκτοι καὶ κυρίως ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, οὓς ἐπροτίμα ὁ Φαβιέρος τῶν φερόντων ἤδη ὅπλα λέγων, ὅτι ἐπιθυμητότερον νὰ γράφῃ τις ἐπὶ καθαρῷ ἢ μελανωμένῳ χάρτου· ἀλλὰ δὲν παρήλθαν τρεῖς ἐβδομαῖδες μετὰ τὴν μετάρθασίν του εἰς Ἀθήνας, καὶ κατ' ἐντονον διαταγὴν τῆς κυβερνήσεως μετέβη εἰς Σπέτσας, ὅπου ἐλέγετο ὅτι ὁ Ἰβραήμης ἐμελέτα ἀπόβασιν. Ἐκεῖ 40 ἡμέρας διέτρίψεν, καὶ ἂφ' οὗ ἐξέλειψε πᾶσα ὑπόψια ἀποβάσεως, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας. Τύσον δὲ ἠϋξήθη ὁ στρατὸς του, ὥστε, λήγοντος τοῦ 1825, συνίστατο εἰς 3700. Ἐκτὸς τοῦ τακτικοῦ σώματος, ὠργάνισεν ὁ Φαβιέρος ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Μαμούρη, τοῦ Δημήτρη Λέκκα καὶ τοῦ Στέφου Σέρβου ἐλαφρά τινα σώματα, λεγόμενα σταυροφορικά, διότι ἔφεραν οἱ στρατιῶται ἐπὶ τοῦ στήθους πάνινον σταυρόν· ὧφειλαν δὲ νὰ παρευρίσκωνται μόνον εἰς τὴν γενικὴν ἐπιθεώρησιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ὅσῳ ἐσώζοντο λείψανα τοῦ ἀγγλικοῦ θναίου, ἡ κυβερνήσις ἐχορήγει προθύμως τὰ εἰς ὑπαρξίν καὶ διατήρησιν τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον· ἀλλ', ἂφ' οὗ ἐξηντλήθησαν, ὁ στρατὸς οὗτος ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ, ἢ ν' ἀτακτῇ. Εἰς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς πατρίδος ἀπεφάσισεν ὁ ἀρχηγὸς του νὰ ἐκστρατεύσῃ ποριζόμενος ἄλλοθεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν καὶ μετὰ μικρὰν σκέψιν περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέρους ἐξεστράτευσεν τὴν 12 Φεβρουαρίου εἰς Εὐβοίαν, διατεινομένων πολλῶν ὅτι καὶ **Φεβρουάριος** τὰ πρὸς διατροφὴν ἦσαν ἐκεῖ εὐπόριστα, καὶ ἡ νῆσος εὐάλωτος· συνεκρατεῖτο δὲ ἡ ἀκολουθοῦσα αὐτὸν δύναμις ἐκ τοῦ πρώτου τάγματος, δύο ἰλῶν τοῦ ἱππικοῦ, 80 ἱππέων ἀνίππων, μιᾶς κανονοστοιχίας ἐχούσης τέσσαρα ὀρεῖνὰ κανόνια καὶ 120 κανονοβολιστὰς, καὶ 700 σταυροφόρων, ὥστε ὅλοι οἱ συνεκστρατεύοντες ἦσαν 2750. Τὸ στρατεύμα τοῦτο ἠϋλίσθη τὴν 14 εἰς Ἀνηφορίτην· ὁ δὲ ἀρχηγὸς του ὑπῆγε τὸ ἐσπέρας εἰς κατασκο-

πὴν τοῦ Καραμπαμπᾶ ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν κυριεύσῃ ἐξ ἀπροό-
πτου· ἀλλὰ πεισθεὶς ὅτι δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ὅ,τι ἤλπιζε, πα-
ρητήθη τοῦ σχεδίου του, μετέφερε τὴν ἐπαύριον τὸ στράτευμά
του εἰς Ὠρωπὸν, τὴν μεθαύριον εἰς Καπανδρίτι, καὶ τὴν ἐφε-
ξῆς εἰς Μαραθῶνα καὶ Βρανᾶν, ὅπου διέμεινε 15 ἡμέρας ἀνα-
μένων τὰ εἰς μεταβίβασιν τοῦ στρατεύματός του πλοῖα. Ἐκεῖ
διατριβὼν, ἐξέδωκε τὴν 20 κήρυγμα εἰς ἀποκλεισμὸν τῶν πα-
ραλίων Εὐβοίας καὶ Βώλου, καὶ ἔστειλε πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ
τὴν ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ τακτικοῦ γολέτταν, ἣτις ἔφερε μετ' ὀλί-
γον πλουσίαν λείαν. Διαρκούσης δὲ τῆς δεκαπενθημέρου ταύτης
διατριβῆς του, τὸ στράτευμα ἔπαθε καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς
δι' ἔλλειψιν καταλυμάτων καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐν καιρῷ χει-
μῶνος καὶ διὰ τὸ νοσῶδες τοῦ μέρους ἐκείνου· πολλοὶ ἠρρώ-
στησαν, τινὲς ἀπέθαναν καὶ ἱκανοὶ ἐλειποτάκτησαν. Ὁ δὲ Φα-
βιέρως μετέφερεν ἄλλους πρὸς ἀναπλήρωσιν ἐξ Ἀθηναίων· καὶ
ἐπειδὴ τὰ ἀναμενόμενα πλοῖα δὲν ἐφαίνοντο, καὶ πᾶσα περαι-
τέρω χρονοτριβὴ ἐβλαπτεν, ἐπεβίβασε τὸ στράτευμά του εἰς
ὅσα ἡῖρε παραπλέοντα τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς πλοιάρια, καὶ
ἐπεβίβασε τὴν 2 μαρτίου εἰς Στοῦρα, ὅπου καὶ διενυκτέ-
ρευσε, ἀλλὰ δὲν ἡῖρεν ἣν ἤλπιζεν ὑποδοχὴν. Πολλὰ παθόντες
οἱ χωρικοὶ ἐκείνων τῶν μερῶν ἐπὶ τῶν μέγροις τοῦδε ἐκστρατειῶν,
καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσι τὰ αὐτά, διεσκορπίσθησαν. Τὴν δὲ
ἐπαύριον, ἀφήσας ἐκεῖ δύο λόχους, ἐξεστράτευσε εἰς Κάρυστον
φρουρουμένην ὑπὸ 600 Τούρκων, καὶ κατέλαβε τοὺς κήπους ἐν
τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχοντας τοῦ φρουρίου· καὶ τὸ μὲν πρῶτον
τάγμα ἐτοποθετήθη πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ φρουρίου,
τὸ δὲ ὑπόλοιπον στράτευμα πρὸς τὸ δυτικὸν τοῦ προαστείου.
Τὴν 5 τέσσαρες λόχοι τοῦ πεζικοῦ καὶ τὰ ἐλαφρὰ σώματα ἐπλη-
σίασαν τὴν πύλην τοῦ φρουρίου καὶ τὴν ἐκανονοβάλουν· ἀλλ'
ἔσπασαν μετ' ὀλίγον οἱ ἄξιονες τῶν ὑποστατῶν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς
διέταξε τὴν ὑποχώρησιν. Ἐκ τούτου θάρρυνθέντες οἱ ἐχθροὶ ὤρμη-
σαν εἰς κυρίευσιν τῶν κανονίων καὶ ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς στρα-
τιώτας· ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἐτοιμότητα τοῦ λοχαγοῦ Βερεντιέρου
ἀπέτυχαν καὶ ἔπαθαν. Ἐν τοσούτῳ, ὁ Φαβιέρως, παρατηρήσας ὅτι
τὸ φρούριον δὲν ἦτον, ὡς ἤλπιζεν, εὐάλωτον, καὶ ὅτι χρεῖα ἦτο
τακτικῆς πολιορκίας, ἀνήγειρεν ἀντικρὺ του ἐπὶ τινος ἀκρολοφίας
πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος κανονοστάσιον, καὶ μὴ ἔχων κανόνια
πολιορκίας, ἔστησε δύο ἀνήκοντα εἰς τι πλοῖον ἀνεπιτήδεια

πρὸς τὸν σκοπὸν του· καὶ τὸ μὲν πρῶτον τάγμα ἔμεινεν ὅπου ἦτο, τὸ δὲ λοιπὸν του στρατεύμα ὠχυρώθη πλησιέστερον τοῦ προαστείου· δύο δὲ λόχοι ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ φρουρίου, ὥστε τὸ φρούριον ἐπολιορκεῖτο πανταχόθεν· ἐκόπη καὶ τὸ εἰσρέον νερόν· εἰς στενοτέραν δὲ πολιορκίαν, ὁ Φαβιέρος διέταξε τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ προαστείου, καὶ τὴν 12, ὄρθρου βαθέως, ὁ δ' λόχος ὑπὸ τὸν Ἀνδριέτην, ὁ 5' ὑπὸ τὸν Βερεντιέρον, καὶ ὁ τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπουν, προσβαλόντες τὸ προάστειον, ἐκυρίευσαν τὰς ἐν αὐτῷ οἰκίας ἐκτὸς τῶν πλησίον τοῦ φρουρίου· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἔστειλεν ὁ Φαβιέρος καὶ τὰ λοιπὰ σώματα εἰς κυρίευσιν ὅλου τοῦ προαστείου· ἀλλὰ δῖωροι ἀλλεπάλληλοι προσβολαὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κρατουμένων οἰκιῶν καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυρὸς τοῦ φρουρίου κειμένων ὅχι μόνον ἀπέβησαν εἰς μάτην, ἀλλ' ἐπέφεραν καὶ βαρεῖαν βλάβην. Οἱ δύο πρῶτοι λόχοι ἀπώλεσαν τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς των καὶ σχεδὸν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὑπαξιωματικούς των· ἐπληγώθησαν οἱ λοχαγοὶ Ἀνδριέτης, Βερεντιέρος καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Καρατσᾶς, καὶ ἐσκοτώθη ὁ λοχαγὸς Πίσσας· βαρεῖαν βλάβην ὑπέφεραν καὶ τὰ σώματα τῶν σταυροφόρων καὶ ἐπληγώθη ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Στέφος· πολλὰ ὑπέφεραν καὶ οἱ ὡς ἐπίκουροι ἐλθόντες λόχοι. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα οἱ μὲν ἀσθενεῖς καὶ τραυματῆται ἐστάλησαν εἰς τὰς νήσους πρὸς Ἰασιν, οἱ δὲ λοιποὶ μετέβησαν εἰς Λυκόρρεμα, παραλίαν θέσιν ἀντικρὺ τῶν νησιδίων Πεταλιῶν, ὅπου ἦσαν παλαιὰ χαρακώματα, κοινῶς λεγόμενα ταμπούρια τοῦ Κριεζώτη, χρησιμεύσαντα πολλάκις ὡς καταφύγιον. Ἀλλ' ἡ ἐπίπονος πορεία ἐν μέσῳ δυσβάτων τόπων καὶ ἡ στέρησις τῶν ἀναγκαίων ἠὔξησαν τὰ κατὰ τὴν 12 παραλύσαντα τὸν στρατὸν δεινὰ ἀσυνείθιστον εἰς τὰ τριαῦτα διὰ τὴν νεοσυλλεξίαν του. Φθάσαν δὲ περὶ τὸ μεσονύκτιον τὸ στρατεύμα εἰς Λυκόρρεμα ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα χαρακώματα· ὁ δὲ ἀκάματος ἀρχηγὸς του, τοποθετήσας διαφόρους φυλακὰς, περιήρχετο φαιδρὸς ἐν μέσῳ τῶν σκυθρωπαζόντων στρατιωτῶν θαρρόνων αὐτοὺς καὶ συνεργαζόμενος· ἀλλὰ μόλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς 13, ἐφάνη αἶφνης τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν, καὶ προσβαλὼν τὴν προφυλακὴν κοιμωμένην κατέκοψεν ἐπὶ τὰ λογχίτας καὶ τὸν ὑπαξιωματικόν, καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον βοηθὸν ἔχον καὶ ὀλίγον πεζικόν. Ὁ Φαβιέρος,

παρατηρήσας τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἐχθρικοῦ τούτου σώματος, διέταξε τρεῖς λόχους καὶ τὰ ἐλαφρὰ σώματα νὰ ἐφορμήσωσι καὶ νὰ προσποιηθῶσι μετὰ μικρὸν πυροβολισμόν ὅτι ὑπεχώρουν· διέταξε δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν νὰ ἐνεδρεύῃ ἔπισθεν λοφίσκου τινός καὶ νὰ μὴ ἐπιπέσῃ προτοῦ φθάσωσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τινὰ μικρὰν κοιλάδα διώκοντες τοὺς ὑποχωροῦντας. Καὶ τὸ μὲν πεζικὸν ἐνήργησεν ἀκριβῶς τὰ διαταχθέντα, ἀλλὰ τινες τοῦ ἱππικοῦ ἐπέπεσαν, πρὶν καταβῶσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν κοιλάδα. Τὸ παρὰ κειρον τοῦτο κίνημα ἀνεκάλυψε τὸ στρατήγημα, καὶ οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπροχώρησαν, ἀλλὰ, μείναντες ἐπὶ ὑψώματος τινος λόφου ἐγκαταλειφθέντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὠχυρώθησαν· μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Ὁμέρπασας πανστρατιᾷ. Δισχίλιοι ἦσαν οἱ πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι οἱ ἱππεῖς. Οἱ πεζοὶ ἐστρατοπέδευσαν ἀντικρὺ τῶν ἐλληνικῶν χαρακωμάτων καὶ μετ' ὀλίγον ἐφόρμησαν, ἀλλ' ἐβλάβηθησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πεζικῶν σωμάτων ἐξελθόντων, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, τῶν χαρακωμάτων, καὶ προσβάλόντων γενναίως καὶ εὐτυχῶς τὸν ἐχθρόν· τὸ δὲ ἱππικόν, ὡς μὴ ἀξιόμαχον διὰ τὴν ὀλιγότητά του, διέταχθη νὰ μὴ κινήθῃ· ἀλλ' αὐτό, ἰδὼν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπεχώρουν, ἐπέπεσε ἀτάκτως, καὶ ὀδηγούμενον ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Ἱμπροχώρη, ἀπόντος τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἱππάρχου, δὲν ἔπαυε καταδιώκον αὐτούς. Οἱ Τοῦρκοι, παρατηρήσαντες ὅτι οἱ καταδιώκοντες ἱππεῖς ἦσαν μόλις 100, ἐστράφησαν καὶ τοὺς ἐκύκλωσαν. Τότε συνήφθη κρατερὰ ἱπομαχίη. Ἐπανελθὼν δ' ἐν τούτοις ὁ ἱππάρχος, καὶ ἰδὼν ὅτι οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐκινδύνευαν, διέσχισεν ὁρμήσας τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν καὶ ἦλθεν ὅπου ἡ μάχη πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν ὀλίγων ἱππέων του· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἦτο κατὰ πάντα ἀνώτερον, διέταξε τὴν ὑποχώρησίν των, καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς ἐπιδεξιότητος καὶ ἀφοβίας του τὴν ἔφερεν εἰς εὐτυχὲς πέρας ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Εἰκόσιν ἱππεῖς Ἕλληνες ἔπεσαν, καὶ ἔπεσε εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ λαμπρά τις σημαία, ἣν κεντήσασαι ἱαρίσιαι νεάνιδες ἐπέσπεραν εἰς χεῖρας τοῦ ἱππικοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις, τὸ ἐχθρικὸν πεζικόν, τὸ μὴ συμμαθήσαν τῆς ἱπομαχίας εἰμὴ δι' ἀκροβολισμῶν, κατεγίνετο νὰ κυκλώσῃ διὰ χαρακωμάτων τὸ ἐλληνικὸν στρατόπεδον· τοῦτο ἰδὼν ὁ Φαβιέρος διέταξε νὰ ἐπανεέλθωσιν ὅλα τὰ σώματα εἰς τὰ ὀχυρώματά των πρὸς ἐνδυνάμωσιν.

Ἐν ὅσῳ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία ἦτον ἐλευθέρα, ὁ στρατός, ἂν καὶ πολιορκούμενος διὰ ξηρᾶς, δὲν ἐστερεῖτο τροφῶν· ἀλλὰ τὴν 20 ἐφάνησαν ἐμπροσθεν τοῦ Λυκορρέματος 11 ἔνοπλα πλοῖα τουρκικὰ ἐκ Χαλκίδος καὶ ἠνάγκασαν ἐλληνικά τινα πλοιάρια ἐλλιμενίζοντα ἐκεῖ καὶ ἔχοντα τροφὰς ν' ἀναχωρήσωσι πρὶν τὰς ἀποδιβάσωσι· προσορμήσαντα δὲ τὰ ἐχθρικά ἀπεδίβασαν κανόνια, ἅτινα ἐτέθησαν ἐπὶ διαφόρων ὑψηλῶν καὶ καταλλήλων θέσεων. Τοιούτοτρόπως τὸ τακτικόν, στερούμενον τροφῶν, πολιορκούμενον καὶ κανονοβολουμένον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἔπεσεν εἰς ἄκραν ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· οἱ στρατιῶται δὲν ὑπήκουον τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξετέλουν τὰ κοινὰ ἔργα τῶν στρατιωτῶν· μόνη ἡ παρουσία τοῦ ἀρχηγοῦ τοὺς ἐθάρρυνεν ὅπως οὖν ἐν μέσῳ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς δεινῶν· ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τῆς τροφῆς ἐγένετο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ μᾶλλον ἐπαισθητή· αἱ σάρκες τῶν ἵππων καὶ τὰ λάχανα ἦσαν ἡ τροφή των, καὶ ἐλάμβαναν καὶ αὐτὸ τὸ νερόν πολλάκις ὄνιον αἵματος. Καλῇ τύχῃ, γενομένου γνωστοῦ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἔσπευσεν ἡ ἐν Αἰγίνῃ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν νὰ στείλῃ τέσσαρα πλοῖα εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνεύόντων· ἤλθαν κατόπιν καὶ δύο ὑδραῖκά, ἐπροθυμήθησαν καὶ ἔστειλαν οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι τροφὰς, καὶ οὕτως ἀπεμακρύνθησαν τὰ ἐχθρικά πλοῖα, καὶ ἐδόθησαν αἱ τροφαί. Ἐφθασαν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλα τρία πλοῖα φέροντα 500 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσσον μαθόντας ἐν Σύρᾳ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ των ἐκ Βηρυτοῦ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν τακτικῶν, καὶ τότε ἀπεμακρύνθησαν ὁλοτελῶς τοῦ παραθαλασσίου οἱ ἐχθροί, ἤνοιξεν ἡ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πλοίων κοινωνία, καὶ τὴν νύκτα τῆς 21 ἐμβῆκαν οἱ περὶ τὸν Φαβιέρον εἰς τὰ πλοῖα, καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ σώματα ἀπεδιβάσθησαν εἰς Ἀττικὴν, τὰ δὲ τακτικὰ εἰς Κέα, Ἄνδρον καὶ Τήνον δεινῶς πάσχοντα. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ ἀπομείναντες τακτικοί, πληροφορηθέντες τὰ δεινὰ τῶν συστρατιωτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἔτρεξαν αὐθόρμητοι εἰς τὸν στρατὸν, καὶ δρᾶξαντες τὰ ὅπλα παρετάχθησαν ἐν τῇ ἔξωθεν αὐτοῦ πλατεῖᾳ ἀξιοῦντες μεγάλη τῇ φωνῇ νὰ τοὺς ὀδηγήσωσιν οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς Πεταλιούς πρὸς λύτρωσιν τῶν συναδέλφων των· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐξῆλθαν τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τὴν διοίκησιν δεκανέως· ἀλλὰ, μαθόντες αὐθημερόν

τὴν διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων συστρατιωτῶν, ἐπανῆλθαν εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ στρατῶνα.

Τὸ ἔτος τοῦτο (1826) ἡλλοιώθη ἡ στρατιωτικὴ τατάστας τῆς ὠθημένης αὐτοκρατορίας.

Πρὸ πολλοῦ ὑπερεπεθύμει ὁ σουλτὰν Μαχμουῦτης, ὡς ἄλλοτε διελάβομεν, νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰ τῆς ἐπικρατείας του ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον, καὶ πρὸ πάντων νὰ εἰσαῇ τὴν τακτικὴν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν του, θεήλατον μάστιγα θεωρῶν ἐκ νεότητός του τὸν γενιτσαρισμόν, καὶ ἔχων ἔκτοτε κατὰ νοῦν τὴν καταστροφὴν του· ἀλλὰ τὰ παθήματα τοῦ προκατόχου του Σελήμη, καὶ αἱ προλήψεις τοῦ ἔθνους του, τὸν ἠνάγκαζαν νὰ κρύπτῃ μέχρι πολλοῦ τὰ φρονήματά του καὶ νὰ προσποιῇται τὸν φιλογενίτσαρην. Ἀποφασίσας δὲ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ κινδυνῶδες σχέδιόν του τὸ ἔτος τοῦτο ἐκέρδισεν ἐν πρώτοις τὸ τάγμα τῶν πυροβολιστῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ἔφερεν ἔξωθεν καὶ ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ὁχθῆς τοῦ Βοσπόρου πάμπολλα ἐπαρχιακὰ στρατεύματα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Χουσεῖν-πασαν τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ-πασαν, πρὸς ἀσφάλειαν δῆθεν τῆς βασιλευούσης καὶ ἀποστολὴν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν· καὶ ταῦτα πράξας ἐκάλεσε παρὰ τῷ Σεχουλτσλάμῃ τοὺς μεγιστάνους εἰς συμβούλιον (α), ὅπου ἐθεωρήθη ἀναγκαῖα ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις στρατιωτικῆς τάξεως, ὡς τῆς μόνης ἱκανῆς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης αὐτοκρατορίας. Τούτου δὲ γενομένου, ἀνεγνώσθη βασιλικὸν διάταγμα νομιμοποιῶν τὴν στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν, καὶ μακρὰ διάταξις ἐξηγουσα τὰς ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξεως ὠφελείας, καὶ νυνίζουσα τὰ περαιτέρω, οἰκονομοῦσα εὐμενῶς τὰ συμφέροντα τῶν γενιτσαρῶν, καὶ διατάττουσα νὰ ἐγγραφῶσιν ὡς τακτικοὶ 7500 γενίτσαροι, ἀνὰ 150 ἐξ ἐκάστου τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει λόχων· εἰς δικαιολογίαν δὲ καὶ ἐνίσχυσιν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τακτικῆς καὶ θρησκευτικῶς, ἀνέγνωσεν ὁ μουφτῆς φετῶν λέγοντα, ὅτι ἡ μελέτη τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης ἦτο χρέος ἱερὸν παρὰ τοῖς πιστοῖς. Ἐπευφημησάντων δὲ τῶν παρευστώτων, καθυπεβλήθησαν εἰς βαρεῖας ποινὰς οἱ ἀπειθεῖς καὶ φιλοτάραχοι καὶ ἐδημοσιεύθησαν τὰ ὀρισθέντα. Ἀγογγύστως ἐνηργήθη ἡ ἐγγραφή· ἀλλὰ μέγας γογγυσμὸς ἠγέρθη καθ' ἣν ὥραν ἤρχισεν ἡ ἀσκήσις τοῦ τακτικοῦ βήματος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ λογχοφόρου ὅπλου. Τὴν ἐσπέραν τῆς 2 ἰουνίου συνῆλθαν πολλοὶ γε-

νίτσαροι εἰς τοὺς στρατῶνας καταβοῶντες παρρησίᾳ, καὶ καλοῦντες τὴν στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν παρὰ βασὶν τῶν θείων ἐντολῶν· κατηγόρουν δὲ ὡς πρωταίτιους αὐτῆς τὸν ἀρχιβεζίρη, τὸν γενιτσάραγαν, τὸν Νεσδτσιπ-ἐφέντην, ἐπίτροπον τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, καὶ τινὰς ἄλλους· περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ὤρμησαν εἰς τὰς κατοικίας των, καὶ μὴδὲνα εὐρόντες τὰς διήρπασαν· καὶ ὁ μὲν ἀρχιβεζίρης, ὁ γενιτσάραγας καὶ ὁ Νεσδτσιπης κατέφυγαν εἰς τὸ Γιαλί-κιάσκι, ὅπου συνήλθαν, πρῶτας γενομένης, καὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες τοῦ κράτους, καὶ ἐκεῖθεν μετέβησαν ὅλοι εἰς Ἀρσλάν-Χανέν. Οἱ δὲ γενίτσαροι, ἀφέντες τοὺς στρατῶνας, συνέρρευσαν, ὡς εἴκοσι χιλιάδες, εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, μετέφεραν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν στάσεων συνήθειαν τὰ κακκάβιά των, καὶ ἐξηρεύοντο στασιῶδεις λόγους καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ σουλτάνου, ὅστις μαθὼν τὰ συμβάντα ἐπανήλθεν ἐκ Μπεσίκ-τασίου εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ γενίτσαροι κατεβῶν, ἡ Πύλη ἔφερεν ἐκ τοῦ κανονοστάθμου τοὺς πιστοὺς κανονοβολιστάς, ἀπεβίβασε καὶ τοὺς ναυμάχους, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου στρατεύματα, μετεκόνισε καὶ τὴν ἱερὰν σημαίαν εἰς τὸ ζαμίον τοῦ σουλτάν-Ἀχμέτη, καὶ ἐκάλεσε περὶ αὐτὴν ὅλους τοὺς πιστοὺς, ὡς ἂν ἐκινδύνευεν ἡ αὐτοκρατορία· παρηκολούθησαν δὲ τὴν ἱερὰν σημαίαν εἰς τὸ ῥηθὲν ζαμίον ὁ ἀρχιβεζίρης καὶ οἱ λοιποὶ μεγιστᾶνες, ὅπου καὶ διέμειναν. Τρεῖς ἐκλήθησαν οἱ στασιασταὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ὑπὸ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ τὸν ἀρχηγόν των, καὶ τρεῖς παρήκουσαν ἀπαιτοῦντες μεγάλη φωνὴ τὴν κατάργησιν τοῦ τακτικοῦ συστήματος καὶ τὰς κεφαλὰς τοῦ γενιτσάραγα, τοῦ ἀρχιβεζίρη, τοῦ καπητάμπασα, τοῦ Νεσδτσιπ, καὶ ἄλλων. Πλήρης τότε ἀγανακτήσεως ὁ σουλτάνος ὡς περιφρονούμενος ἀνέκραξεν «ἐξολο-»
 » θρεύσατε τοὺς ἄσεβεῖς », καὶ εὐθὺς ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ ἄσεβεῖς οἱ μὲν κανονοβολισταὶ καὶ ναυμάχοι ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν, τὰ δὲ λοιπὰ στρατεύματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Χουσεήμπασαν καὶ Μεχμέτπασαν· συνέρρευσεν ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς ἱερᾶς σημαίας καὶ μέγα πλῆθος κατὰ τῶν γενιτσάρων, καὶ τὸ αἷμα ἐπλημύρηνσε, καὶ οἱ γενίτσαροι ἡττηθέντες ἐγκατέλειψαν τὸ ἵπποδρόμιον καὶ κατέφυγαν εἰς τοὺς στρατῶνας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώχθησαν, πάμπολλοι ἐφονεύθησαν, καὶ οἱ στρατῶνες ἐκάησαν. Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἡμέραν παρασκευὴν, ὁ ἀρχιβεζίρης, ὁ μουφτῆς καὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες, κα-

θήμενοι ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ῥη-
θέντος ζαμίου, ἐξέδιδαν ἐντάλματα συλλήψεως δικάζοντες καὶ
καταδικάζοντες. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὑπῆγεν ὁ σουλτάνος εἰς τὸ
ζαμίον συνοδευόμενος ὄχι, ὡς πάντοτε, ὑπὸ γενιτσάρων, ἀλλ'
ὑπὸ τῶν κανυνοβολιστῶν, καὶ φορῶν κατὰ πρώτην φορὰν εὐρω-
παίζοντα ἱματισμόν. Ἐξέδωκε δὲ τὴν ἐπιούσαν καὶ διάταγμα
καταργοῦν τὸ σῶμα, τὸ ὄνομα, καὶ τὴν στολὴν τῶν γενιτσά-
ρων, ἀσφαλίζον ὅμως τὸν μισθὸν ὅσων ἡ διαγωγὴ καὶ ἐντὸς
καὶ ἐκτὸς τῆς βασιλευούσης δὲν ἦτον ἐπιληψίμος· διέταξε δὲ
συγχρόνως καὶ τὴν ἐκ βάθρων ἀνατροπὴν τῶν στρατῶνων καὶ
τὴν συντριβὴν τῶν κακκαβίων. Ταύτων γενομένων, μετέβησαν ὁ
ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ λοιποὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὰ
ἀνάκτορα, καὶ ἐσκήνωσαν ἐν τῇ μετὰ τοῦ Μπάμπι-χουμαγιούν
καὶ τοῦ Ὁρτά-καποῦ αὐλῇ, ἀμείλικτοι πάντοτε πρὸς τοὺς κα-
διωκομένους γενιτσάρους· ἀνεστήλωσαν δ' ἐκεῖ τὴν ἱερὰν ση-
μαίαν καὶ διέταξαν τὸν ἔντρομον καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀφανῆ
τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαὸν νὰ ἐπαναλάβῃ ἄφοδος τὰ ἔργα
του. Ἀλλ', ἐν ᾧ ἐφαίνετο ὅτι ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία, αἴφνης ἀνε-

Αὐγούστος φάνη τὴν 19 αὐγούστου πυρκαϊὰ κατὰ τὸ Μπαγτσέ-καπουσού,
διήρκεσε 36 ὥρας, καὶ τόσον διεδόθη ἐξ αἰτίας τοῦ πνέοντος
σοφοδοῦ βορέου, ὥστε κατεφλέχθησαν, ὡς ἐλέγετο, ἐξακισχί-
λαι οἰκίαι. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη, ἥτις κατὰ πρῶτον ἀνεφάνη ἐν
τινὶ ψωμοπωλείῳ, ἀποδοθεῖσα εἰς τοὺς γενιτσάρους καὶ ἐκλη-
φθεῖσα ὡς σημεῖον ταραχῶν, ἐκίνησεν ἐκ νέου τὴν φοινικὴν ὀρ-
γὴν τοῦ σουλτάνου, καὶ αἱ καταδιώξεις καὶ αἱ ἐξορίαι καὶ οἱ
πνιγμοὶ καὶ αἱ σφαγαὶ διήρκεσαν μέχρι τῆς 20, καθ' ἣν, μὴ
υἰάρχοντος κινδύνου, ἀπετέθη ἡ ἱερὰ σημαία ἐν τῷ σκευοφυλα-
κίῳ καὶ τὸ ἐν τῇ αὐλῇ τῶν ἀνακτόρων στρατοπεδάρχεον διε-
λύθη. Ὁ σουλτάνος ὑπώπτευσε καὶ τὸν ὀκτώβριον ὅτι ἐμνηχα-
νουργεῖτο ἀποστασία εἰς κατάργησιν τοῦ νέου συστήματός του,
καὶ ὅτι πάμπολλοι γενίτσαροι εἰσέφρησαν ἄγνωστοι εἰς τὰ σώ-
ματα τῶν συντεχνιῶν ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῶν οὐλεμάδων καὶ
σοφτάδων μετανοησάντων διὰ τὴν εἰς κατάργησιν τοῦ γενιτσα-
ρισμοῦ συνέργειάν των. Ἡ ὑπόψια αὕτη, ἀληθὴς ἢ ψευδής, ἔγει-
νεν ἀφορμὴ νέας καὶ ἀφειδοῦς αἱματοχυσίας· συνεμίγη δὲ τὴν
φορὰν ταύτην καὶ τὸ αἷμα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ νόμου.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ'.

(α.)

Στυγερόν κακούργημα ἐπράχθη τὴν 16 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Κραββατᾶς, προσετῶς τοῦ Μιστρᾶ, ἀπερχόμενος εἰς Καστρί, ἐδολοφονήθη κατὰ τὴν Κακὴν Σχάλαν τῆς ἐπαρχίας του. Δύο κοινοὶ ἄνθρωποι, ἐξ ὧν ὁ εἷς ὑπηρέτης του, ἐφωράθησαν φονεῖς καὶ ὑπελήφθησαν ὡς ἄλλοθεν ὑποκινηθέντες. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἀνακριθέντες ὡμολόγησαν· εἰς δὲ αὐτῶν κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

(β.)

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦλθεν εἰς λόγους ἰδιαιτέρως μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἀδείξ τῶν συνοδιτῶν του καὶ κατηγορήθη ὡς ὑπενεργήσας ἐπὶ τῆς συνεντεύξεώς του διὰ ζηλοτυπίαν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους τὴν μὴ παράδοσιν αὐτῶν· παρῆλθε δὲ διὰ νυκτὸς δύο ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετέφερεν αὐτεξουσίως εἰς Λεβαδίαν· καὶ τὸν μὲν ἀπέλυσε ἐπὶ ἐξαγορᾷ, τὸν δὲ ἐφόνευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'.

(α.)

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἐχαρίσθη τῷ Μάρκῳ τὸ λεγόμενον σαράϊ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου κατέλυαν πρὸς τῆς ἐπαναστάσεως οἱ κατὰ καιροὺς διοικηταί.

(β.)

Ὁ ἐστὶν ἔβαλαν κατὰ τὴν συνήθη φράσιν *κα π ά χ ι*· τοῦτο ἐγίνετο συχνάκις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

(γ.)

Περὶ τῆς λίμνης ὄρα κεφάλαιον Μ'.

Μετωνόμασε τὴς τῶν καθ' ἡμᾶς τὸ Ἀνατολικὸν Αἰτωλικὸν καὶ οἱ πλεῖ-

Βέροιας

στοι ἀσκέπτως παρηκολούθησαν. Ἀγνοεῖται πόθεν ὠρμήθη εἰς τὴν μετωνομίαν ταύτην· πάντῃ ἀνίσχυρος φαίνεται ὁ ὑποτιθέμενος λόγος ὅτι κεῖται ἐν τῇ Αἰτωλίᾳ, διότι καὶ τὰ λοιπὰ μέρη τῆς ἐπαρχίας ταύτης κεῖνται ὑπὸ τὴν αὐτὴν κατηγορίαν· οὔτε πόλεις οὔτε κώμη ὑπῆρξε τὸ πάλαι ὑπ' αὐτὴν τὴν ὀνομασίαν, ἀλλ' οὔτε γίνεται ποῦποτε μνηεῖα τοῦ νησιδίου τούτου. Ὁ Μελέτιος ἐν τῇ κατὰ τὸ 1728 ἔτος ἐν Βενετίᾳ ἐκδοθείσῃ Γεωγραφίᾳ του καλεῖ τὸ νησίδιον Αἰτωλικὸν ἢ κοινότερον Ἀνατολικόν. Ἀδικαιολόγητος καὶ ἀδέσποτος ἡ κλήσις αὕτη· ὁ αὐτὸς θέλει καὶ τὸ Μεσολόγγι Μεσολόγιον· οἱ συγγράψαντες πρὸ αὐτοῦ Βενιαμὶν ὁ ἐκ Τολέδης καὶ ὁ Πέτρος Γαρζώνης, ἐκείνος μὲν τὸ 1153 οὗτος δὲ τὸ 1684, ὡς ἀνεφέραμεν ἐν τῇ περιγραφῇ τοῦ Μεσολογγίου, καλοῦν Νατολικὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν διαλέκτῳ τὸ νησίδιον τοῦτο· πασίγνωστον δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος Ἀνατολικὸν ἀεὶ ποτὲ ἐκαλεῖτο· χυδαῖστί δὲ καὶ τότε καὶ νῦν Ἀντελικό. Ἴσως ὠνομάσθη Ἀνατολικόν ὡς κείμενον ἀνατολικῶς ὡς πρὸς τὸν Ἀχελῷον, τὸν διαχωρίζοντα τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀχαρνανίαν. Ὁ Μελέτιος λέγει παράδοξόν τι δηλ. ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐξήρχετο ἐκ τῆς γῆς ἀνακοχλάζον αἷμα, καὶ ἐγειρόμενον πολλῇ βίᾳ πλεῖον ἐνὸς πῆγους.

Τίς σεβόμενος τὸν μέγαν καὶ ἱερὸν ἀγῶνα καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίθειαν νὰ μὴ γογγύσῃ βλέπων ἱστορικὰ ὀνόματα μεταποιούμενα οἷον τὸ Καρπενῆσι εἰς Ἀλληδόμην, τὸ Βραχῶρι εἰς Ἀγρίνιον, τὰ Σάλωνα εἰς Ἀμφισσαν· τὸ Πατρατσίκι εἰς Ἀπάτην· τὸ Ζητοῦνι εἰς Λαμίαν· τὴν Βοστίτσαν εἰς Αἴγιον· τὴν Τριπολιτσᾶν εἰς Τρίπολιν· τὴν Καλαμάταν εἰς Καλάμας· τὴν Τσίμοβαν εἰς Ἀριόπολιν, τὸ Μαραθωνῆσι εἰς Γύθειον καὶ ἄλλα παρόμοια; Ὡς καὶ τὴν Σύραν, ἐν τῇ μετονομασίᾳ των, μετωνόμασαν Σύρον ὡς ἂν δὲν ἦσαν ἀμφοτέρω τὰ ὀνόματα ἐπίσης ἀρχαῖα· καὶ μήπως ἂν δὲν ἀντέλεγαν οἱ φιλότιμοι Σπετσιῶται δὲν ἐγένετο θῦμα καὶ τὸ λαμπρὸν ὄνομα τῆς πατρίδος των; καλὸν ἂν ἡ κυβέρνησις ἢ ἡ βουλή ἐπὶ τῇ προτάσει ἐνὸς τῶν μελῶν της ἔδιδε τὴν προσοχὴν της εἰς τὸ μέγα τοῦτο ἀτόπημα καὶ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν ἐξυθροισθέντα ἀγῶνα ἐπαναφέρουσα εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν τὰ ὀνόματα τῆς ἱστορίας του, ἄλλως αὐτοὶ οἱ παθόντες τόποι ἅ· τὰ ἀναζωοποιήσωσιν αὐθόρμητοι. Μετονομασία τόπων διακριθέντων ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος εἶναι ἀσέβεια. Παιδαριώδης δὲ καὶ ὁ νοῦς τῶν μετονομαστῶν καὶ λιθίνη ἢ καρδία των.

(δ.)

Ἰδοὺ ἡ συνθήκη ταῦτολεξεί.

« Οἱ Τοῦρκοι, ὅσοι εὐρέθησαν εἰς τὸ κάστρον τῆς Κόρθος, βιαιοῦνται
 » ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν τῆς ζωοτροφίας καὶ ἀπὸ τὴν πείνα, καὶ ἀπελπισμέ-
 » νοι ἀπὸ ἱμιντάκι καταναγκάζονται νὰ παραδώσουν τὸ ἄνωθεν κάστρον εἰς
 » τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως· διὰ τοῦτο οἱ ἄνωθεν καὶ οἱ
 » πληρεξούσιοι τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως ὁμοῦ ἐσυμφώνησαν ὡς ἀκο-
 » λούτως.

« Αὐτοὶ οἱ ἐλληνικοὶ διοικηταὶ ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς νὰ φυλάξῃ τὴν

» ζώην καὶ τιμὴν ὅλων τῶν Τουρκῶν, καὶ νὰ τοὺς στείλῃ σίγουρα
» μὲ καρὰβι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

« Βον. Οἱ Τοῦρκοι ὑπόσχονται νὰ ἀφήσουν τὸ κάστρο μὲ ὅλα τὰ ἄρ-
» ματα καὶ μὲ ὅλους τοὺς τζιπχανέδες του, νὰ ἀφήσουν καὶ ὅλα τοὺς τὰ
» πράγματα καὶ τοὺς παράδες τους, ἔξω ἀπὸ τὰ φορέματά τους, καὶ νὰ
» εὐγουν μὲ τὰ ἄρματά τους νὰ δώσουν ῥέξμια καὶ νὰ πάρουν ῥέξμια διὰ
» τὴν σιγουρτά τους, καὶ εὐχαίνοντες νὰ ψαχθοῦν, καὶ ὅποιος πιασθῇ ὅτι
» ἔκρυψε τίποτε νὰ παιδεύεται χωρὶς νὰ διαυθεντεύεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

« Γον. Τὰ ῥέξμια νὰ ἀλλαχθοῦν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐμβαρκαρισθοῦν εἰς
» τὸ καρὰβι.

« Δον. Ὁ ναῦλος τοῦ καρὰβιοῦ καὶ ὁ ζαερές τοῦ δρόμου νὰ εἶναι εἰς
» βίρος τῆς ἐλληνικῆς διοικήσεως.

« Εον. Ὅσοι χριστιανοὶ εὐρεθοῦν εἰς τὸ κάστρον, εἴτε ἄνδρες, εἴτε
» γυναῖκες, νὰ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν.

« ΣΤον. Ὑπόσχονται οἱ Τοῦρκοι νὰ δώσουν εἰς τὸν καπιτάνον τοῦ κα-
» ραβίου ἓνα ἀποδεικτικὸν (ἰλάμι) ἀπὸ τὴν τοπικὴν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν
» τῆς Θεσσαλονικῆς διὰ τὸ κατευοδίων τους διὰ νὰ τὸ φέρῃ εἰς ἀπόδειξιν.

« Καὶ διὰ βέβαιον τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἔγειναν δύο ὅμοια, καὶ ὑπο-
» γράφονται καὶ ἀπὸ τὰ δύο συμφωνοῦντα μέρη διὰ νὰ λάβῃ κάθε μέρος
» ἀπὸ ἓν, καὶ διὰ νὰ ἔχουν τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ
» δικαιοσύνης ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ'.

(α.)

Ὁ Θεόδωρος Ζαχαρόπουλος, πολιτάρχης τοῦ Ἀργεῦς καὶ γυναικά-
δελφός τοῦ Νικήτα, ἀνῆρπασεν ἐπιτηδεῖας τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἀρχεῖα
καὶ τὰ ἀπέδωκεν εἰς τὴν βουλὴν, ἥτις εὐγνωμονοῦσα τῷ προσήνεγκε
μίαν σπάθην.

(β.)

« Συνεργούς θέλετε ἔχει » (ἔγραψαν πρὸς τοὺς βουλευτάς οἱ πρόκριτοι
τῆς Ὑδρας) « εἰς τὸ ἐπιχείρημά σας τοῦτο πρῶτον τὸν Θεόν, δεύτερον
» τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τρίτον ἡμᾶς αὐτοὺς, οἵτινες θυσιάσαντες
» τὴν κατάστασίν μας ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ θέλο-
» μεν ὑπερασπίσει διὰ τῆς χύσεως καὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας βανίδος
» τοῦ αἵματός μας τὸ ἀπαραβίαστον τῆς βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπι-
» στεύθη ἡ πατρίς τὰ ἱερά δικαιώματά της. Ἄλλ' ἀνάγκη νὰ κινήσωμεν
» κατὰ τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ δυνά-
» μεις δὲν κινουῦνται ἐν ὅσῳ αἱ πρόσοδοι τῆς πατρίδος εἶναι εἰς χεῖρας
» ἀχορτάστων πλεονεκτῶν, ἐν ὅσῳ οἱ ἄρπαγες οὗτοι κατέχουσιν τὰ ἐθνικά
» φρούρια, καὶ ἐν ὅσῳ δὲν ἔχομεν νόμιμον ἐκτελεστικόν ».

« Ἀνδρίζου ὦ μήτερ » (ἔγραψαν πρὸς τὴν βουλὴν οἱ πρόκριτοι τῶν
Σπετσῶν), « μὴ προκαταλαβῶ σε δισταγμός καὶ δειλία, διότι θέλεις

» ἴδαι περὶ σέ συνηγμένα τ' ἀγαπητά σου τέκνα ἐν ἀποφάσει ἀμεταθέτω
 » νὰ ζήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἐν τῇ ὀλιγομελείᾳ σου εἶσαι τὸ καθ' αὐτὸ
 » ἔθνος· αἱ χεῖρες ἡμῶν εἶναι χεῖρές σου».

(γ.)

Πρὸ τῆς καταπατήσεως τοῦ βουλευτηρίου ἐγένετο ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ, συνελθόντων τῶν ἀντιφερομένων εἰς Μέρπακα, ἀλλ' ἀνωφελής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ'.

(α.)

Ἄλλως πως διηγεῖται ὁ κύριος Κρητοβουλίδης ἐν τοῖς ὑπομνήμασί του τὸ συμβῆν τοῦτο, καὶ καθάπτεται καὶ τινων ἄλλων, ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ Κρήτης. Εἰς φωτισμὸν δὲ τῶν ἀναγνωστῶν μου καὶ τράνωσιν τῆς ἀληθείας, δέον ἔκρινα νὰ προσαρτήσω ἐνταῦθα ἣν ἐξέδωκεν ἡ Πανδώρα ἐν τῷ ἀριθμῷ 218 πρὸς τὸν ἐκδύτην αὐτῆς ἐπιστολήν μου, καὶ νὰ προσθέσω ἐπὶ τέλους καὶ τινὰς ἄλλας διασαφήσεις.

«Μ' ἐρωτᾷτε ἂν ἀνέγνωσα τὰ νεωστὶ ἐκδιδόντα ὑπομνήματα τοῦ κ. Κρητοβουλίδου, καὶ πῶς τὰ θεωρῶ καθ' ὅσον καθάπτονται τινων τῶν » ἐν τῇ ἱστορίᾳ μου περὶ Κρήτης.

«Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἀνέγνωσα αὐτὰ ἐν μέρει, καὶ ἰδοὺ πῶς θεωρῶ ὅσα » τῶν ἐν αὐτοῖς μ' ἐφάνησαν λόγου τινὸς ἄξια.

«Περιπαθῶς διηγηθεὶς ἐν τῷ IB' τῆς ἱστορίας μου κεφαλαίῳ, εἰς ὃ » σῆς παραπέμπω, ὅσα ὑπέφεραν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δεινὰ οἱ Κρη- » τες χριστιανοὶ ὡς πολὺ δεινότερα ὅσων ὑπέφεραν οἱ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλ- » λάδος, καὶ περιπαθέστερον ἱστορήσας τὰ, ἀρχιμένης τῆς ἐπαναστά- » σεως, μεγάλα παθήματά των, ἀπορῶ πῶς ὁ κ. Κρητοβουλίδης παρε- » νόησε τὰς πρὸς τοὺς δεινοπαθοῦντας τούτους ὁμογενεῖς θερμὰς καὶ » προφανεῖς συμπαθείας μου, καὶ ἀλλ' ἂντ' ἄλλων παραναγνώσας ἔγραψεν » ἀγωνιζόμενος, ἀγνωῶ διατί, νὰ μετατρέψῃ ἐπὶ κακοῦ ὅσα εἶπα ἐπὶ » καλοῦ, καθὼς ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐν τῷ ῥηθέντι » κεφαλαίῳ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς.

«Ἄδικος, λέγει ὁ κ. Κρητοβουλίδης, ἡ πρὸς τοὺς Κρητας μομφή μου » λέγοντος, ὅτι «ἂν καὶ ἐξηκολούθει ἡ ἐπανάστασις καθ' ὅλην τὴν Πελο- » πόννησον, καὶ διεδόθη καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἂν καὶ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν » ἐλληνικὴν ἐφαίνοντο κατὰ τὰ παράλια τῆς Κρήτης, οἱ κάτοικοι αὐτῆς » χριστιανοὶ δὲν ἐσείσθησαν παντάπασιν». Δὲν ἀρνεῖται ὁ κ. Κρητοβου- » λίδης τὴν ἀκινήσιαν τῶν Κρητῶν, ἀλλὰ τὴν δικαιώνει λέγων, ὅτι «ἡ » Κρήτη περιεῖλεν ἀνδρείους Τούρκους καὶ ἀρειτόλους πολεμιστάς». » Ἀλλὰ μήπως καὶ ἐγὼ δὲν δικαιόνω τὴν ἀκινήσιαν ταύτην, λέγων ἐν » τῷ IB' τῆς ἱστορίας μου κεφαλαίῳ, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς κατέβαλαν πᾶσαν » φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἐκδόσαντες

» ἐγκυκλίους, διότι ἔβλεπαν ὅτι πᾶν κίνημα ἐπαναστάσεως
» ἔτεινεν εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν χριστιανῶν; *

« Διηγούμενος ὅσα κακὰ ὑπέστη ἡ Κρήτη ὑπὸ τὴν μικρὰν Σαρακηνὴν
» ἐξουσίαν, λέγω τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅτι σπᾶμπολλοὶ τῶν ἐγκατοι-
» κων ἡλλαξοπίστησαν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων
» των. ἄρ' οὐ ἐπανῆλθεν ἡ πατρίς των εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατο-
» ρίαν», Ὁ κ. Κρητοβουλίδης ὁμολογεῖ ὅτι ἡλλαξοπίστησάν τινες, «ἀλλ'
» ἄδικον», προσθέτει, «νὰ κατακρίνεται διὰ τοὺς ὀλίγους τὸ ὅλον».
» Ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶπα ὅλοι, εἶπα πᾶμπολλοὶ ἐπρόσθεσα μάλιστα, ὅτι
» πολλοὶ ἐπίστευαν εἰς Χριστὸν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδεικνύων, ὅτι ἐρρί-
» ζωμένη ἐν ταῖς καρδίαις των ἦτον ἡ πατρὶς πίστις των.

« Παραλληλίζων τὴν διαγωγὴν τῶν κατὰ τὰς βορείους Σποράδας Ὁ-
» λυμπίων καὶ τὴν τῶν ἐν Γραμβούσῃ ἐπὶ τῆς ἐξαλείψεως τῆς πειρα-
» τείας ἐν ἔτει 1828, λέγει, ὅτι διέστρεψα τὴν ἀλήθειαν εἰπὼν ὅτι «ὁ
» κατὰ τὰς βορείους νήσους ἀποσταλὴς Μισούλης εἰς ἐξόλειψιν τῆς ἐκεῖ
» πειρατείας δὲν ἐδοκίμασεν ὅσα οἱ κατὰ τὴν Γραμβούσαν πειρατοδιώ-
» κται, διότι οἱ παρεπιδημοῦντες κατὰ τὰς νήσους ἐκείνας Ὀλύμπιοι, οἱ
» κύριοι ὅλων σχεδὸν τῶν ἐπὶ πειρατείᾳ πλοίων, τὰ παρέδωκαν οἰκειο-
» θελῶς, 80 τὸν ἀριθμὸν». Ποίαν δὲ ἐναντιότητα, ἐρωτᾷ, ἐπέφεραν οἱ
» Κρηῖτες; Οὐδεμίαν, ἀποκρίνομαι. Λέγω μάλιστα ἐν τῷ ΟΒ' κεφαλαίῳ,
» ὅτι οἱ ἐν Γραμβούσῃ ὑποσχέθησαν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν Ἀγγλον
» μοίραρχον καὶ τὸ φρούριον καὶ τὰ πλοῖά των, ἀλλ' ἀπεποιούντο τὴν
» παράδοσιν τῶν δώδεκα, οὓς ἐξήτει ὁ μοίραρχος ὡς ἐνέχους, ἐπὶ λόγῳ
» ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν εὐρίσκετο ἐν τῷ φρουρίῳ. Δὲν ἀρκοῦμαι εἰς τοῦτο,
» ἀλλὰ μέφομαι καὶ τὸν Ἀγγλον μοίραρχον, ὡς μὴ δεχθέντα τὴν πρό-
» τασιν ταύτην, οὖσαν κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ὁδηγιῶν τῆς Συμμαχίας,
» καὶ ἀποκαλῶ αὐτόν, διὰ τὴν κατ' ἐμὲ σφαλερὰν ταύτην ἐρμηνείαν,
» ἄνθρωπον τοῦ γράμματος μᾶλλον ἢ τοῦ πνεύματος τῶν ὁδηγιῶν του.

« Ὁ κ. Κρητοβουλίδης λέγει ὅτι, κατ' ἐμέ, οἱ ἐν Γραμβούσῃ Ἀγγλο-
» γάλλοι ἐκινδύνευαν νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ἐν ρητῇ νυκτὶ δι' ὑπονομῆς. Ἐγὼ
» λέγω ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, ὅτι ὁ μοίραρχος Ἀγγλος εἶδο-
» ποιήθη ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἀγγλογάλλοι ἐκινδύνευαν νὰ ἐξολο-
» θρευθῶσιν ἐν ρητῇ νυκτὶ δι' ὑπονομῆς, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ εἰδοποι-
» ῇ σεῖ ταύτῃ ἔτρεξεν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Στραγκουαίης εἰς τὸν ὑπο-
» δειχθέντα τόπον τῆς ὑπονόμου. Αὐτὰ ταῦτα λέγει ὡς ἔγγιστα καὶ ὁ κ.
» Κρητοβουλίδης ἐν τοῖς ἐξῆς: «ὁ δὲ φρούραρχος Στραγκουαίης διέδωκεν
» ἀπὸ δυσμένειαν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐμελέτων νὰ βάλῃσι πῦρ διὰ νὰ καύ-
» σωσι τοὺς ἀξιοματικoὺς Γάλλους τοὺς ἐνοικοῦντας εἰς τὸ εἰκημα».

« Διηγούμεναι ἐν τῷ ΜΣΤ' κεφαλαίῳ ὅτι οἱ περὶ τὸ Κάνδακον, περὶ-
» θάντες τὰς σπονδὰς ἐδολοφόνησαν τοὺς Σεληνιώτας Τούρκους, προκατα-
» λαβόντες τὰ στενὰ ἐπὶ τῆς εἰς Χανιά διαβάσεώς των· ἀλλ' ὁ κ. Κρη-
» τοβουλίδης ἀρνεῖται, ὅτι οἱ Τούρκοι παρεδόθησαν συμβιβασθέντες, ὡς

* Διατὶ ὁ κατήγηρος ἀπέκρυψε τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας; Βέροιος

» ἐγὼ διηγοῦμαι, καὶ λέγει ὅτι «μὲνος ἐγὼ ἀναγίρω τοῦτο, καὶ οὐδεὶς
» τῶν Κρητῶν τὸ γνωρίζει».

» «Ἄν ἀνοίξετε τὴν Ἱστορίαν τοῦ Γόρδωνος, θὰ εὑρετε ὅτι ἀναφέρει
» αὐτὸς τὸ γεγονός λεπτομερέστερον, λέγων πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι οἱ
» παρὰ τῷ ἀρμυστῇ Τομπάζῃ φιλέλληνες, Χάστιγξ καὶ Χάν, κατετα-
» ράχθησαν ἐπὶ τῇ ἀπιστίᾳ ταύτῃ, καὶ δὲν συνηκολούθησαν· συνενοχο-
» ποιεῖ δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Τομπάζην ὡς ἐνδόσαντα, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐπὶ τῇ
» μαρτυρίᾳ τοῦ παρ' αὐτῷ Σπανιωλάκη, τὸν ἀθωνῶνα ὡς μὴ ἐνδόσαντα.
» Ἰδοὺ ὅτι δὲν ἀναφέρω μόνος ἐγὼ τοῦτο. Λαμβάνεται ἐπίσης ὁ κ. Κρη-
» τοβουλίδης λέγων ὅτι οὐδεὶς τῶν Κρητῶν γνωρίζει ὅτι οἱ ἐν Κανδάκῳ
» Τοῦρκοι παρεδόθησαν συμβιβασθέντες. Ἔχω πρὸ πολλοῦ εἰς χεῖρας
» μου ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη Παναγιώτου, ἐνὸς τῶν πρωτί-
» στων τῆς Κρήτης ὀπλαρχηγῶν, ὃν πολλάκις καὶ ὁ κ. Κρητοβουλίδης
» ἀναφέρει ἐν εὐφημίαις· λέγει δὲ ὁ διακεκριμένος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῷ
» ὑπομνήματί του τὰ ἐξῆς αὐτολεξεῖ.

» «Ὁ δὲ ἀρμυστής, διορίσας ἐπιστάτην τοῦ Καστελίου (τῆς Κισάμου),
» μετέβη εἰς Κανδάκον, ὅπου καὶ αὐτοῦ εὐρίσκοντο συγκεντρωμένοι Τοῦρ-
» κοι. Παρεδόθησαν δὲ καὶ οὗτοι ὡς καὶ οἱ τῆς Κισά-
» μου, καὶ ἐπέρασαν διὰ ξηρᾶς καὶ ἤλθον εἰς τὸ φρούριον τῶν Χανίων».
» Ἰδοὺ καὶ ἀξιοπίστου Κρητὸς μαρτυρία ὅτι παρεδόθησαν οἱ τοῦ Καν-
» δάκου, ὡς καὶ οἱ τῆς Κισάμου. Ὅτι δὲ οἱ τῆς Κισάμου παρεδόθησαν
» συμβιβασθέντες, καὶ ἀπῆλθον ἀβλαβεῖς εἰς Χανιά, δὲν τὸ ἀρνεῖται ὁ
» κ. Κρητοβουλίδης. Καὶ ἐσχάτως ἐρωτηθεὶς παρ' ὑμῶν, ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ
» μου, ὁ παρὰ τῷ Τομπάζῃ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κ. Νικόλαος Καλλέργης
» περὶ τῆς κατὰ τὸν Γόρδωνα διαγωγῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῶν
» ἐν Κανδάκῳ, ἀπήντησε διὰ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐκ Σύρας γαλλιστὶ ἐπιστο-
» λῆς του τῆς 18 Ἰανουαρίου 1859, ἣν μοὶ διεβιβάσατε, τὰ ἐξῆς.

» «Ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν δὲ (reddition) τοῦ Κανδάκου,
» ἥτις παρηκολούθησε τὴν τῆς Κισάμου, ἐγένετο τῷ ὄντι λόγος περὶ
» τινος παρενοήσεως, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦ Τομπάζῃ παρεισήχθη ὑπὸ
» τῶν ἐχθρῶν του, ἀλλ' ὀφείλω ἐν συνειδήσει νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι οὗτ'
» ἐγὼ, οὔτ' ἄλλοι πολλοί, ἐπίσης ἀμερόληπτοι, δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν
» τῷ Τομπάζῃ τὴν παραμικρὰν ἐνοχὴν εἰς τοιαύτην σκανδα-
» λώδη πράξιν».

» «Θεωρήσας τὴν ἐν Κρήτῃ δόξαν τοῦ ἁγῶνος ἐλληνικῆν δόξαν, ἀπο-
» δίδω πολλάκις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μου τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον εἰς τὸν πα-
» τριωτισμὸν, τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς θεινοῖς καρτερίαν τῶν ἐν
» Κρήτῃ Χριστιανῶν, τόσον ἀνίσως πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγωνιζομένων,
» καὶ συχνάκις ἀναφέρω ἐν εὐφημίαις τοὺς ὀπλαρχηγούς Τσελεπῆν,
» Ἀναγνώστην, Σήρακην, Μεσιδώνην, Πρωτοπαπαδάκην καὶ ἄλλους·
» ἀλλ' ἐπαινῶν τὰ ἀξιεπαινα, κατέκρινα καὶ τὰ ἀξιοκατάκριτα, ὅπως
» καὶ ὅπου τῆς Ἑλλάδος τὰ ἀπῆντησα.

» «Ἰκανὴ νομίζω ταῦτα εἰς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας, ἣν ἀπαιτεῖ πρὸ
» πιντὸς ἄλλου ἡ ἱστορία, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τῶν περὶ ὧν ὁ
» λόγος ὑπομνημάτων. Συναγεται δὲ ἐκ τούτων, ὅτι ὁ κ. Κρητοβουλίδης

» δης, προθέμενος τὴν ἀναίρεσιν ὅσων ἀνωτέρω μνεῖν ποιῶ, τὰ ἐπικρι-
 » ροῖ δι' ὧν διηγεῖται, ἐκτὸς ἐνὸς καὶ μόνου περιστατικοῦ, τῆς ἐκ Καν-
 » δάκου εἰς Χανιὰ μεταβάσεως τῶν Σεληνιωτῶν· ἀλλ' ἐπεθύμουν νὰ εἶχῃ
 » κατὰ τοῦτο αὐτὸς μᾶλλον δίκαιον ἢ ἐγώ,

« Ἐν Λονδίῳ 13/25 μηνίου 1859 ».

Μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν ὑπομνημάτων τοῦ κυρίου Κρητοβουλίδου καὶ
 τῆς ἐν τῇ Πανδώρα ἐπιστολῆς μου, ἐξεδόθη τὸ συγγραμμάτιον τοῦ κυρίου
 Σπυρίδωνος Ἀντωνιάδου, « Ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ». Ἴδου πῶς ὁ συγγραφεὺς
 αὐτοῦ, Κρῆς τὴν πατρίδα, διηγεῖται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συμβάν.

« Οἱ Σελινιωταὶ Τοῦρκοι μεταβαίνουνσιν ὑπὸ σπονδαὶ μετὰ τῶν
 » οἰκογενειῶν, ζῶων καὶ πραγμάτων αὐτῶν εἰς τὸ φρούριον τῶν Χανίων·
 » καὶ ὁδὸν δὲ φονεύονται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρὰ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκ-
 » δίκησιν διὰ τὴν σκληρότητα των ».

(β.)

Περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς Κρήτης ὅρα φυλλάδιον γ' συλλογῆς ἑλλη-
 νικῶν πολιτευμάτων καὶ νόμων ὑπὸ Μάμουκα,

ΚΙ ΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'.

(α)

Μέγιστος καὶ τρισμέγιστος φιλέλλην ἀνεδείχθη καὶ ὁ συμπολίτης τοῦ
 ἐνδόξου τούτου ποιητοῦ Φρεδερίκος Νόρθ, Κόμης Γουλιόρδος· πολλὰ τῶν
 ἐτησίων εἰσοδημάτων του ἐδαπάνη πρὸς ἐκπαίδευσιν Ἑλλήνων, ὧν οἱ
 πλεῖστοι, καθηγηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἰονίῳ πανεπιστημίῳ, τῷ ἐπ' ἀ-
 γαθῷ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀόκνου αὐτοῦ ἐπιμελείας συστηθέντι καὶ δια-
 τηρηθέντι, διέδωκαν ἐπὶ τῶν παραμονῶν τοῦ ἔθνικοῦ ἀγῶνος τὰς ὠρε-
 λίμους γνώσεις των.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ἡ Ἑλλάς εὐγνωμονοῦσα τάττει προσηκόντως ἐν τῷ
 χορῷ τῶν εὐεργετῶν τῆς, διέπρεπε καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ξένους φιλο-
 φροσύνην του, καὶ ἐτιμᾶτο παρὰ πάντων διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀρετάς του.

(β.)

Ἴδου τὸ πρὸς τὴν κυβέρνησιν γράμμ. τοῦ ὕψωνος.

« Ἐφθασαν ἐδῶ διάφοροι ἐναντίαι φῆμαι νέων ταραχῶν καὶ διχονοιῶν
 » εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν, μάλιστα ἀρχῆς τινος ἐμφυλίου πολέμου.
 » Ἐπιθυμῶ ἐξ ὅλης καρδίας νὰ ᾔναι ψευδεῖς, ἢ τοῦλάχιστον ὀλίγον
 » ἀληθεῖς, ἐπειδὴ δὲν ἤμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβερωτέ-
 » ραν διὰ τὴν Ἑλλάδα παρ' αὐτήν. Πρέπει νὰ σᾶς εἴπω εἰλικρινῶς τὴν
 » γνώμην μου, ὅτι ἐὰν μία ὁποιαδήποτε εὐταξία καὶ ἑνώσις δὲν στερεωθῇ,
 » ὅλαι αἱ περὶ δανείου ἐλπίδες θέλουν ματαιωθῇ, καὶ ὅλαι αἱ βοηθίαι,
 » τὰς ὁποίας ἤμποροῦσεν ἡ Ἑλλάς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τῶν ἀλλογενεῖς, καὶ

» αἱ ὁποῖαι τῶντι δὲν ἤθελον εἶσθαι οὔτε ὀλίγη, οὔτε εὐκαταφρόνητοι,
 » θέλουν ἀνὰβληθῇ καὶ ἴσως θέλουν ἐμποδισθῇ διόλου· τὸ δὲ χειρότερον
 » εἶναι, ὅτι αἱ μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας κάμ-
 » μία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν στερέωσιν μιᾶς ἀνεξαρτήτου
 » ἀποκαταστάσεως αὐτῆς, θέλουν πληροφορηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι
 » ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἅρ' ἑαυτῶν, καὶ θέλουν εὐρεῖ συμφώνως κανέν
 » μέσον διὰ νὰ δώσουν τέλος εἰς τὴν ἀταξίαν σας, τὸ ὁποῖον θέλει κόψει
 » ὅλας τὰς πλέον χρηστὰς ἐλπίδας τὰς ὁποίας ἔχετε σεῖς καὶ οἱ φίλοι
 » τῆς Ἑλλάδος.

« Συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς προσθέσω μίαν φορὰν διὰ πάντα, ὅτι ἐγώ
 » δὲν ἐπιθυμῶ ἄλλο εἰμὴ τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ θέλω προσπαθή-
 » σει μὲ κάθε δυνατὸν μέσον νὰ τὸ βεβαιώσω. Ἀλλὰ δὲν στέργω οὔτε
 » θέλω στέρξει ποτέ, ὥστε τὸ δημόσιον καὶ τὸ μερικὸν τῶν Ἀγγλων
 » νὰ ἦναι εἰς ἀγνοίαν τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν ἐλληνικῶν πραγ-
 » μάτων. Τὸ ἐπίλοιπον, κύριοι, ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὑμᾶς. Σεῖς ἐπολεμήσατε
 » ἐνδόξως, φερβήτε καὶ μὲ τιμὴν πρὸς τοὺς συμπατριώτας σας καὶ
 » πρὸς τὸν κόσμον, καὶ τότε δὲν θέλει πλέον ἡμπορεῖ τις νὰ λέγῃ, καθὼς
 » εἰς δύο χιλιάδων χρόνων διάστημα πολλάκις ἐβρέθη μὲ τοὺς Ῥω-
 » μαίους ἱστορικοὺς, ὅτι « Ὁ Φιλοπόλεμον ἐστάθη ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλ-
 » λήνων ».

« Μὴ θελήσετε νὰ συγχωρήσετε μηδὲ αὐτὴν τὴν συκοφαντίαν (καὶ
 » ποῖος ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγῃ μάλιστα εἰς τοιοῦτον δεινὸν ἀγῶνα)
 » νὰ ἡμπορέσῃ τις νὰ συγκρίνῃ τὸν Ὀθωμανὸν σατράπην μὲ τὸν Ἑλ-
 » λην πατριώτην ἐν εἰρήνῃ, ἅρ' οὐ αὐτὸς τὸν κατέστρεψεν ἐν πολέμῳ.

« Παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴν εἰλικρινῇ μου ταύτην γνώμην ὡς ση-
 » μεῖον τῆς πρόσηλώσεώς μου εἰς τὰ ἀληθῆ σας συμφέροντα ».

(γ.)

Δύο ἢ τρία φύλλα μόνον ἐφημερίδος ὑπὸ τὸ ὄνομα ἐλλήνωνικῆς ἀλ-
 πι γ κ ο ς εἶχαν ἐκδοθῇ ἐν Καλαμάτῃ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ ἀγῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'.

(α.)

Ἐπτά μίλια μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἔπασσε τὴν 5 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς
 εἰς τὰ ῥηχὰ δικάταρτον τουρκικὸν πολεμικόν· ἀλλὰ προτοῦ κινήθωσιν
 εἰς κυρίευσιν αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες, ἦλθον δύο ἐχθρικά πλοῖα ἐκ Πατρῶν,
 τὸ ἀφώπλισαν, καὶ τὸ ἔκαυσαν.

(β.)

Τρεῖς μῆνας πρὸ τῆς τελευταίας του, ἦτοι τὴν 10/22 Ἰανουαρίου ἡμέ-
 ραν τῶν γενεθλίων του, ἀπεχαιρέτησε τὴν Μοῦσαν γράψας ἐν Μεσο-

λογίῳ τὸ τελευταῖον τῶν ποιημάτων του· εἶπε δὲ πρὸς οὓς τὸ ἀπήγγειλεν αὐθιμερὶν ὅτι τὸ ἐθεώρει ὡς ἐν τῶν δοκιμωτέρων του. Ἐξελληνίσαντες ἡμεῖς αὐτὸ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ τὸ ἐξεδώκαμεν διὰ τῶν Ἑλληνικῶν Χρονικῶν, ἀλλὰ δέον κρίνομεν σκιαγραφοῦντες ἤδη τὴν ἐν Ἑλλάδι βίον του νὰ τὸ ἐκδώσωμεν ἐκ νέου, ἐπιθεωρηθὲν εἰς πασιφανῇ ἀπίδειξιν τῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνας εἰλικρινοῦς ἀγάπης του καὶ τῆς εἰς τὸν ἀγῶνα παντελοῦς ἀφοσιώσεώς του, καὶ τῷ ὄντι ἐν ᾧ διὰ τοῦ ἐπιθανατίου τούτου καὶ ἐνθουσιώδους ἥσματος ἐξεικονίζει τὴν γηράσκουσαν, κατὰ τὸ λέγειν του, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητός του καὶ σχεδὸν νεκρωθεῖσαν ἀλλ' εἰσέτι αἰχμάλωτον τῶν παθῶν καρδίαν του, ἀνακηρύττει καὶ τὸν διακαῇ πόθον τοῦ ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ καρδιά μου καιρὸς εἶναι ἀνερώτευτη νὰ ζῇ.
ἀφοῦ ἔπαυσε ν' ἀνάφτῃ 'ς ἄλλους φλόγα ἔρωτική.
Πλὴν κι' ἂν ἔπαυσε ν' ἀνάφτῃ 'ς ἄλλους φλόγα ἔρωτική
ἡ καρδιά μου πάντα θέλει μὲ τὸν ἔρωτα νὰ ζῇ.
Μοῦ ἐμαράθησαν τὰ νεῖατά πάνε τ' ἄνθη κι' οἱ καρποὶ
τῶν ἐρώτων τὸ σαράκι κι' ὁ καύμος μὲ καρτερεῖ
φλογιστὸλο νησί μοῦ ἄζει αὐτὴ ἡ μαύρη μου ἡ καρδιά
φλέγεται καὶ δὲν φλογίζει εἶνε νεκρική πυρά.
Φύβοι, ἐλπίδες, ζήλιας, πόνοι τὴν καρδιά μου δὲν κινοῦν
οὐδ' ὁ ἔρωτ' τὴν κινᾷ στὸν ζυγὸν πλὴν μὲ κρατοῦν.
Μακρὰ τώρα ἀπ' τὴν ψυχὴν μου μακρὰ τέτοιαι στοχασμοὶ
εἰς τὸν τάφον τώρα ἡ δόξα τὸν ἀνδρεῖον προβοδεῖ
καὶ τοῦ κλεῖ τὰ μάτια ἂν πέσῃ θῦμα τῆς ἐλευθεριᾶς,
κύττα γύρω μας τουφέκια, λάβαρα, δόξα, Ἑλλάς.
Ὁ Σπαρτιάτης βαστασμένος στήν ἀσπίδα ἕναν καιρὸν
πλεῖο ἐλευθερος δὲν ἦτον ἀπ' τὸν τωρινὸν Γραικόν.
Ξύπνησε ψυχὴ μου, ξύπνα τὴν Ἑλλάδα δὲν ξυπνῶ
ἐξυπν' εἶναι, νά, ἡ Ἑλλάς μου, ψυχὴ ξύπνα ἀπ' τὸν βυθὸ
πέθην ἔρρευσε τὸ αἷμα εἰς ταῖς φλέβαις σου ἐνθυμοῦ
γόνε ἐνδόξων προπατόρων γόνος ἐνδοξος φανοῦ.
Πάθῃ ὅπου ξανανειόνουν καταπάτατα ψυχὴ
ἄχρηστο γιὰ σέ τὸ γέλοιο εἶν' τοῦ κάλλους καὶ ἡ ὀργή.
Ἄν τὰ νεῖατά σου λυπᾶσαι γιὰτὶ θέλεις πλεῖο νὰ ζῆς
τῆς τιμῆς ἐδῶ 'ναι ὁ τόπος ἄξιος δεῖξου μαχητῆς.
ζήτα κ' εὖρε ἀνδρεῖου μνημα κι' ἂν ζητήσης 'θὰ τ' εὕρῃς,
κύττα γύρω, πιάσε θέσι, στάσ' ἐκεῖ ν' ἀναπαυθῇς,

(γ)

Ἰδοὺ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς.

«Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς εὐρέθη σύντροφος τῶν
» ἀρμάτων εἰς τὸν ἱερὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἡ πατρίς τὸν ἐτί-
» μησε μὲ ἀξιώματα· πῶς ἐφέρθη ἕως τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Σκόνδρα εἶναι

ΒΕΡΟΙΟΣ

» γνωστὸν εἰς ὅλους. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ πατρίς παρέβλεψε τὰ σφάλματά
 » του διὰ τὴν τραβήξῃ εἰς μεταμέλειαν. Ἦλθεν εἰς τὰς δύο χώρας
 » ἐπὶ προφάσει τῆς ἀσθενείας του καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν φιλοφρόνως·
 » ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐφέρθη ὡς πατριώτης καὶ ὡς χριστιανός· αὐθαδίασε νὰ
 » πιάσῃ ἄρματα ἐναντίον τῆς πατρίδος· ἔκαμιν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ
 » Μεσολογγίου· ἐπιάσε τὸ φρούριον τοῦ Βασιλαδίου διώξας ἐκεῖθεν τὴν
 » φρουράν· οἱ στρατιῶταί του ἔλαβαν δύο ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως
 » ὡς αἰχμαλώτους ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διοικήσεως, καὶ ἔφεραν τοὺς
 » τοὺς πρὸς αὐτὸν τὴν νύκτα σύρισκόμενον εἰς τὸ Ἀνατολικόν· ἐξηγήθη
 » δὲ καὶ εἰς πολλοὺς ὅτι θέλει ἐμβάσει Τούρκους εἰς τὴν πατρίδα.

« Διὰ ταῦτα ὑποπτευθεῖσα ἡ διοίκησις ἔλαβε τὰ ἀνήκοντα μέτρα καὶ
 » διώρισεν ἐπιτροπὴν τόπον ἐπέχουσαν στρατιωτικοῦ δικαστηρίου, συν-
 » θεμένην ἀπὸ στρατηγούς καὶ χιλιάρχους, οἵτινες ἐξετάσαντες αὐτὸν τε
 » καὶ ὅλα τὰ αἷτια, τὰ ὅποια καθ' ἡμέραν ἤϋξαναν τὰς ὑποφίας ἐναν-
 » τίων του εὗρηκαν, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κρυφὴν ἀνταπόκρισιν μὲ
 » τοὺς ἑχθροὺς τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος· ὅτι ἀπὸ τὸν Ὁμέρπασαν
 » ἐζήτησε μπουγιουρτί διὰ νὰ γίνῃ καπιτάνος τῶν Ἀγράφων· ὅτι
 » ὑπέσχετο εἰς τὸν ἑχθρὸν νὰ πιάσῃ τὴν Τατάραιναν μὲ χιλίους
 » στρατιώτας, καὶ ἐσυμβούλευε νὰ εὗγῃ ὁ ἀποστάτης Βαρνακιώτης μὲ
 » χιλίους εἰς τὸ Ξηρόμερον· ὅτι ὑπέσχετο εἰς τὸν ἑχθρὸν νὰ τραβήξῃ
 » πρὸς ἑαυτὸν στρατηγούς καὶ χιλιάρχους Ἕλληνας ἐναντίον τῆς πατρί-
 »δος· ὅτι, ἐν ᾧ ἐγίνοντο αὐτὰ εἰς Μεσολόγγιον, συγχρόνως εὐγῆκεν ὁ
 » ἑχθρικός στόλος ἀπὸ Π. Πάτρας καὶ ἄραξεν εἰς τὸ Βασιλάδι, καὶ ἐγινε
 » μυστικὴ ἐκστρατεία Τούρκων ἀπὸ Καστέλια καὶ Νεόμυκτον ἐναντίον
 » τοῦ Μεσολογγίου, ἡ ὁποία δὲν εὐδαιμόνησε, διότι ὀλίγοι σταθεροὶ Ἕλ-
 » ληνες τοὺς ἐκτύπησαν εἰς τὴν Κακὴν Σκάλαν καὶ τοὺς ἐγύρισαν ὀπί-
 » σω. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβε τέλος πάντων πολλὰ διδόμενα διὰ νὰ γνωρίσῃ
 » αὐτὸν ἐπίδουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην.

« Ἐπειδὴ ὅμως ἡ πατρίς ἀγαπᾷ τὰ τέκνα της καὶ μακροθυμεῖ διὰ νὰ
 » τὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν ἀπάτην, καὶ νὰ τὰ φέρῃ εἰς μετάνοιαν νὰ γνω-
 » ρίσουν τὰ χριστιανικὰ χρέη των, ἀπεφασίσθη παρὰ τῆς διορισθείσης
 » ἐπιτροπῆς τῇ συναινέσει ὅλων τῶν παρευρεθέντων ἀρχηγῶν τῶν ἁρμά-
 » των καὶ πολιτικῶν, καὶ ἐδόθη προσταγὴ πρὸς τὸν αὐτὸν Καραϊσκάκην
 » νὰ ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἀπ' ἐδῶ, μ' ὅλον ὅπου εἶναι καὶ ἀσθενής, ὥστε
 » καὶ ἀνεχώρησε σήμερον.

« Ἄν μετανόησῃ ἀληθῶς καὶ ἂν ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ χριστιανικὰ καὶ
 » ἑλληνικὰ χρέη του, ἡ πατρίς θέλει λάβει τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι τὸν
 » ἐκέρδισεν· εἰδὲ ἐπιμεινῇ εἰς τὴν κακίαν του, ὥς ὀφείτῃ.

« Σεῖς δέ, ἀδελφοί, εἰδοποιεῖσθε διὰ τοῦ παρόντος, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης
 » εἶναι διωγμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ δὲν ἔχει καμμίαν ἐξουσίαν παρὰ
 » τῆς διοικήσεως, μάλιστα ἐστερήθη ὅλων τῶν βαθμῶν καὶ ἀξιωματίων
 » ὡς ἁμαρτήσας. Ὅσοι δὲ ἀπατηθέντες ἠκολούθησαν αὐτὸν προσκαλοῦνται
 » νὰ γυρίσουν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς ἀρχηγούς τοὺς ὑπερ-
 » σπιστάς τῆς πατρίδος· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες νὰ ἀπομακρυνθοῦν
 » τῆς συναναστrophῆς του καὶ νὰ τὸν στοχασθοῦν ὡς ἑχθρὸν ἐνόσω νὰ με-

» τανοήσῃ καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τὸ ἔλκος τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ζητήσῃ συγ-
» χώρησιν.

Στρατηγοί.
Ν. Μπότσαρης.
Μ. Στουρνάρης.
Γ. Τσόγκας,
Α. Σκαλτσᾶς.
Α. Βλαχόπουλος.
Δ. Μακρῆς.
Γ. Γιολδάσης,

Χιλίαρχοι.
Γ. Λιακατᾶς.
Α. Καραγιάννης.
Σ. Κατσαρός.

Καπητάνοι.
Κ. Βλαχόπουλος.
Γ. Σουλτάνης ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'.

(α.)

Ὁ νῦν κόμης Hardwicke, παρ' οὗ ἤκουσα τὸ φρικτὸν τοῦτο διήγημα.

(β.)

Λέγεται Καθο-Κυλόνναις διὰ τὰς σωζομένας ἐκεῖ στήλας τοῦ ναοῦ
τῆς Ἥρας.

(γ.)

Μεσοῦντος τοῦ μηνὸς τούτου, οἱ Ὑδραῖοι ἐβύθισαν περάματα τινα
ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Εὐβοίας.

(δ.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Ἀναργυρος Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου λέγει ἐν τοῖς
Σπετσιωτικοῖς, ὅτι ἐσφαλμένας ἱστόρησα τὰ τῶν εἰς σωτηρίαν τῆς Σά-
μου ναυμαχιῶν, συμπεριλαμβανμένης καὶ τῆς κατὰ τὸν Γέροντα, εἰ-
δοποιῶ τὴν ἀναγνώστην, ὅτι ἠρύσθη τὴν ὕλην καὶ ἄλλοθεν μὲν ἄλλ'
ιδίως ἐκ τῶν σωζομένων ἡμερολογίων τοῦ Σαχτούρη καὶ τοῦ Σαχίνη,
ἀμφοτέρων παρόντων ἐν ταῖς ναυμαχίαις ταύταις. Εἶναι ἀληθές, κατὰ
τὸ λέγειν τοῦ κυρίου Ἀναργύρου, ὅτι τὰ ἔμπροσθεν τῆς Σάμου σπε-
τσιωτικὰ πλοῖα ἦσαν 28· ἄλλ' ἐν τῇ τυπώσει τοῦ μέρους τούτου τοῦ
συγγραμμάτός μου παρελείφθη κατ' ἀπροσεξίαν ὁ πρῶτος τῶν δύο ἀριθ-
μῶν, καὶ ἀπέμεινεν ὁ ἀριθμὸς 8· τοιαύτη παράλειψις εἶναι εὐκατάλη-
πτος, ἀνεπληρώθη δὲ ἐν τῇ β' ἐκδόσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

(α.)

Ὁ κύριος Ἀναργυρος, συγγραφεὺς τῶν Σπετσιωτικῶν, δυσφορεῖ διότι
περιορίζω τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὴν Ἀλικαρνασσὸν πλοίων τῆς πατρί-

δος του εἰς 14· λαμβάνεται. Ἴδου τί λέγω· «συνηνώθησαν τὴν 14 καὶ
» τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν, καὶ ὅλα ἑμοῦ ἠγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ
» τὴν Λειψὸν» (ὄρα Τόμον Γ' σελίδα 121), ὥστε ὁ κύριος Ἀνάργυρος
ἐξέλαβε τὴν ἀπλὴν ἡμερομηνίαν ἀριθμὸν τῶν πλοίων.

(6.)

Τὸν μοίραρχον τοῦτον κατ' ἀρχάς οἱ Ἕλληνες ἐπεριποιήθησαν· ἀλλὰ
μετὰ ταῦτα τὸν ἐσκότωσαν, ὑποπτεύσαντες ὅτι ὑπενήργει τὴν δρα-
πέτευσίν του.

(γ.)

Τὰ συμπλέοντα ψαριανὰ πλοῖα εἶχαν ἤδη ἀποχωρήσει τοῦ στόλου·
μόνον ἀπειλείσθη τὸ τοῦ Νικοδήμου. Ἐρωτηθεὶς δὲ οὗτος διατί, ἀπήντη-
σεν, ὅτι ὑπῆκουεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος του μᾶλλον ἢ τοῦ ναυ-
άρχου του.

(δ.)

Δικαίως δυσφορῶν ὁ Γουβερνάτης ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἀνε-
δέχθη ὑπηρεσίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ πολεμήσῃ τοὺς Ἕλληνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ'.

(α.)

Ἴδου ἡ ἀπρεπὴς αὕτη ἐπιστολὴ ταῦτολεξεί.

«Γενναϊότατοι Καπηταναῖοι Ρουμελιῶται·

«Ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν δικαίωμα καὶ ἰντερέσα τῆς πατρίδος μας
» Πελοποννήσου ἐκινήθημεν ἐναντίον τῆς τυραννίας μερικῶν ἀτόμων·
» καὶ ἐπειδὴ εἴμεθα πατριῶται δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ κινηθῶμεν μετὰξὺ
» μας εἰς ἐμφύλιον πόλεμον. Ὅθεν ἂν ᾔθετε Ἕλληνες καὶ πατριῶται
» δὲν πρέπει ν' ἀνακατωθῆτε εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα, ἀλλὰ
» νὰ σταθῇτε ἀδιάφοροι καὶ ἂν ἔχετε κἀνένα δίκαιον θέλει τὸ λάβετε
» ἐν καιρῷ τῷ δέοντι· εἰδὲ καὶ θελήσετε νὰ ἀνακατωθῆτε εἰς τὰ τῆς
» Πελοποννήσου πράγματά μας, ὅ,τι σᾶς ἀκολουθήσει ὀψέσθε, καὶ ἡμεῖς
» μένομεν ἀνεύθυνοι.

» Ἀναγνώστης Δηληγιάννης· Θ. Κολοκοτρώνης.»

(6.)

Ὁ Φωτίλας κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Δίβρης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ Κα-
λάβρυτα εἰσβολῆς τῶν Σουλιωτῶν, ἐπρόσπεσεν ἔπειτα εἰς τὴν κυβέρ-
νησιν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μείνῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἀνενόχλητος· συν-
ελήφθησαν καὶ γράμματα ἐνοχοποιοῦντα εἰς τὰ τῆς ἀνταρσίας τὸν βου-
λευτὴν Ἀναστάσιον Λόντον, ὅστις καὶ ἀπεκλείσθη τῆς βουλῆς. Συνε-

λήφθη καὶ ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὑμῶρων τῶν Ἀνδρεῶν, κατεδιώχθη, ἐγυμνώθη, ἐξευτελίσθη, ἔπαθε τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γκούρζν, καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ διαμείνῃ μετὰ τὰ παθήματά του ἐν Γαστούνη ἀφυλάκιστος.

(γ.)

Ἰδοὺ ἡ γραφή.

« Ἀδελφοί.

« Κατατρέχομαι μέχρι ζωῆς δι' αἰτίας τὰς ὁποίας θέλει δικάσει ἡ
 » ἀδέκαστος ἱστορία, καὶ ἐγὼ θέλω σᾶς ἐκθέσει διὰ λόγου ὅταν σᾶς ἐν-
 » ταμώσω· καταφεύγω λοιπὸν πρὸς ὑμᾶς ζητῶν αὐτον, καὶ τοῦτο
 » ἐπειδὴ ὠρκίσθημι νὰ ἀποθάνω ἐπὶ τὴν φίλην μου πατρίδα μα-
 » χόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ἐπειδὴ ἔχω φίλους τοὺς περισσοτέρους τῶν
 » σημαντικωτέρων πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος
 » γνωρίζοντας κάλλιστα τὸν χαρακτήρα μου. Δὲν ἔρχομαι μὲ σκοπὸν
 » ἄλλον παρὰ νὰ μείνω παρ' ὑμῖν ὡς ἐνέχυρον διὰ νὰ δώσω λόγον τῶν
 » πράξεών μου εἰς τὸ ἀδέκαστον κριτήριον, τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἂν
 » τὸ ἔθνος θελήσῃ νὰ τὴν κάμῃ, εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὁποίου θέλω κλί-
 » νει ἄφρονος τὸν αὐχένα. Εὐχρησθηθῆτε λοιπὸν νὰ μὲ ἀποκριθῆτε διὰ
 » νὰ εὗρω πρὸς ἐντάμωσίν σας. Ἦθελα ἔλθῃ μόνος μου, ἀλλ' οἱ σύν-
 » τροφοί μου δὲν μ' ἀποχωρίζονται. Τοὺς ἐπῆρα μαζὴ μου. Εἶναι δὲ
 » περίπου τῶν ἐκατὼν.

» Ἀπὸ τοῦ πλοίου τὴν 21 δεκεμβρίου 1824,

» Μένω, ὁ Ἀδελφός σας,

» Ἀνδρέας Ζαήμες».

« Καὶ ἐγὼ σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς καὶ ἔρχομαι καὶ ἐγὼ ὁμοίως
 » πρὸς ἐντάμωσίν σας,

» Νικήτας Σταματελόπουλος ».

(δ.)

Ἰδοὺ ἡ ἀπάντησις.

« Κύριε!

« Ἐλάβαμεν τὸ ἀπὸ 21 τρέχοντος γράμμα σας σημειωμένον ἐκ τοῦ
 » πλοίου, τὸ ὅποτον, ἐπειδὴ εὐρέθημεν εἰς τοπικὴν συνέλευσιν, ἐπαρου-
 » σιάσθῃ εἰς αὐτήν. Λυπούμεθα διὰ τὰς δυστυχίας σας, καὶ ἐπειδὴ δὲν
 » ἐλησμονήσαμεν τὰς προσητερινάς σας ἐκδουλεύσεις ἰδιαιτέρως πρὸς
 » τὴν πατρίδα μας, πιστεύετε βέβαια πόσον ἐπιθυμοῦμεν νὰ μετριάσω-
 » μεν τὰς θλίψεις σας κατὰ τὸ δυνατόν· ἀλλὰ τὸ δυνατόν τοῦτο περιο-
 » ρίζεται μεγάλως ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητον χρέος καθ' ἑκάστην νὰ πείθεται
 » εἰς τὸν νόμον καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν ὁποίαν ἐνέ-
 » κρινεν ἡ θέλησις τοῦ ἔθνους· καὶ ἐπειδὴ ἐκ πρώτης ἀρχῆς τῆς συνε-
 » λεύσεώς μας κατεκρίναμεν καὶ κατηράσθημεν καθ' ἑνὸς πλοῦν κίνημα
 » κατὰ τῆς διοικήσεως, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ διαυθεντεύσωμεν κίρμιαν
 » ἀπὸ τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας δημοσίᾳ κατεδικάσαμεν. Ἐκ τούτων
 » λοιπὸν συμπεραίνετε ὅτι δὲν ἠμποροῦμεν νὰ σᾶς δώσωμεν ὑπόσχεσιν
 » ἄλλην παρὰ νὰ μεσιτεύσωμεν ὑπὲρ ὑμῶν εἰς τὴν σεβαστὴν διοίκησιν.

» Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις δὲν ἤξεύρομεν πότε γίνεται, καὶ διὰ τοῦτο ἐὰν
 » ἀποφασίσῃτε ἄρ' ὅπου εὕρισκεσθε νὰ ἔλθῃτε ἐδῶ, ἤμπορεῖτε μὲν νὰ
 » ἔλθῃτε, ἀλλὰ πάντοτε γνωρίζοντες ὅτι ἐὰν ζητηθῇτε ἀπὸ τὴν διοίκη-
 » σιν πρέπει νὰ ὑπακούετε καὶ νὰ ὑπάγετε. Ἐὰν δὲν ἀμφιβάλλετε
 » εἰς τὴν εὐγνώμονα διάθεσιν τῶν δυτικοελλαδιτῶν, καὶ εἰς τὴν προθυ-
 » μίαν των τοῦ νὰ πράξουν ὅ,τι εἶναι δυνατὸν εἰς αὐτοὺς, συγχωρητέον
 » ὅμως ἀπὸ τοὺς νόμους, διὰ νὰ παρηγορήσουν τὰς θλίψεις σας, δὲν
 » θέλετε δυσχερεστηθῇ ἀπὸ τὴν εἰλικρινῇ ἐξήγησίν των, ἡ ὁποία μόνη
 » τοὺς συγχωρεῖται ἀπὸ τὰ ἱερὰ χρέη, εἰς τὰ ὅποια ὁ νόμος ὑποβάλ-
 » λει κάθε καλὸν πολίτην,

» Ἐὰν ἀποφασίσετε νὰ ἔλθετε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, πρέπει νὰ
 » μᾶς ἀποκριθῇτε πρότερον ἐγγράφως.

» Τὴν 21 δεκεμβρίου 1824, ἐν Ἀνατολικῷ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

(α.)

Ἰσοῦ τὸ ὑπόμνημα.

» Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην ταρα-
 » χῶν, αἵτινες τόσον ἐπικινδύνως προώδευσαν, ὁ αὐτοκράτωρ φρονεῖ
 » ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος· ἡ παῦσις τῶν
 » ταραχῶν αὐτῆς εἶναι ἀναγκαιοτάτη, διότι ἐξ αἰτίας αὐτῶν βλάπτε-
 » ται καιρίως τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐμπόριον τῆς Ῥωσσίας καὶ πα-
 » ραύεται ἡ βιομηχανία μεγάλου μέρους τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Ῥωστικοῦ
 » κράτους.

» Χάρις εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, ἡ Πύλη παρε-
 » δέχθη τὰ αἰτήματα τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐπὶ τῇ παραδοχῇ αὐτῶν
 » ἔστειλεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν σύμβουλον τῆς
 » ἐπικρατείας Μιντ σιάκην· ἂν δὲν ἔστειλε πρέσβυν, εἶχε λόγους ἰσχυ-
 » ρούς· τὴν παρουσίαν τοῦ πρέσβεως θὰ ἐξελάμβαναν οἱ Τοῦρκοι θρίσμ-
 » θον κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἂν ἐνίκων οἱ Ἕλληνες, ἡ Πύλη θὰ ὑπώ-
 » πτευε τὸν πρέσβυν, θὰ ὑπέθετε σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποστάτας,
 » καὶ ἡ ἐσις του θὰ ὁμοίαζε τὴν ἐπὶ τοῦ ἀξιοκατακρίτου κινήματος τοῦ
 » πρίγκιπτος Ὑψηλάντου θέσιν τοῦ βασιῶνου Στρογονόφου ἀναγκασθέν-
 » τος ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι δὲν εἰσηκού-
 » σθησαν οἱ λόγοι του· ἂν δὲ ἐξ ἐναντίας ἐνίκων οἱ Τοῦρκοι, πῶς ἐδύ-
 » νατο ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας νὰ μένῃ θεατὴς τῶν ἀναποφεύκτων κα-
 » κουρηγμάτων βαρβάρου λαοῦ; θὰ ἐδίδεν ἡ παρουσία του ἀφορμὴν εἰς
 » συκοφαντίας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὡς σκοπεύοντος νὰ θέσῃ τοὺς
 » Ἕλληνας ὑπὸ ἐξουσίαν ἀναρχικὴν καὶ βάρβαρον, καὶ ὡς θεωροῦντος
 » ἐξίσου τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Χριστιανοὺς. Ἀναγκαῖον εἶναι
 » πρὸς τοῦτοίς νὰ φροντίσωσιν αἱ καταπαύσασαι τὰς ταραχὰς τῆς Ἰτα-
 » λίας καὶ τῆς Ἰσπανίας Δυνάμεις ἵνα μὴ ὑποστηρίξῃται ὁ ἐλληνικὸς
 » ἀγὼν ὑπὸ τῆς ἐπὶρροῆς τῶν ταραχοποιῶν τῶν τόπων ὅπου ἐπληθύνον

« ἡ εὐταξία· διὰ μόνης δὲ τῆς ἐτοίμου συμπράξεως τῶν συμμάχων
 « εἶναι, δυνατὸν νὰ πολεμῇσι νέα δυστυχήματα, καὶ νὰ παύσῃ ἡ δι'
 « ὅλης τριετίας ἐπικρατήσασα αἱματοχυσία. Καθ' ὅλας τὰς εἰκασίας
 « καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ δ' τούτου ἔτους ἐκστρατεία δὲν θὰ παύσῃ τὸν ἀγῶνα.
 « Ἡ Πύλη ἀλτίζονευσμένη διὰ τὰς ἄλλοτε νίκας τῆς θέλει νὰ ἐπανορθώ-
 « σῃ τὴν πεσοῦσαν ἀπόλυτον ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξουσίαν τῆς. Ἐν τῷ
 « μέσῳ τῶν δύο ἄκρων εὐρίσκεται ἡ λύσις τοῦ προβλήματος. Ἡ αὐλή
 « τῆς Ῥωσσίας προβάλλει ὡς μέσον ὅρον τὸν ἀκόλουθον τρόπον τῆς εἰ-
 « ρηνεύσεως παρέχοντα τοῖς μὲν τὰς ἀναγκαίαις ἐγγυήσεις, τῇ δὲ ὡφε-
 « λείας πραγματικῆς ἀντὶ κυριαρχίας σαλευούσης. Φρονεῖ λοιπὸν, ὅτι
 « κατὰ τὰ παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τουρκικοῦ κράτους συμφέρεи νὰ
 « συστηθῶσι τρεῖς ὑποτελεῖς τῇ Πύλῃ ἡγεμονεῖται ἐπὶ τῆς στερεῆς Ἑλ-
 « λάδος, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας, Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ὅ ἐστι τῆς ἀνα-
 « τολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας, ὅ ἐστι τῆς δυ-
 « τικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἄλλοτε ἐνετικῆς παραλίας, ἐξαιρουμένου τοῦ ὑπὸ
 « τὸ σκῆπτρον τῆς Αὐστρίας μέρους· ἡ δὲ ἐκ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης,
 « ὅ ἐστιν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ διοικῶνται δη-
 « μογεροντικῶς, καθὼς καὶ μέχρι τοῦδε. Ἐν ἔτει 1465 οἱ Τοῦρκοι, κυ-
 « ρεύσαντες τὴν Βλαχίαν, τὴν κατέστησαν ἡγεμονεῖαν ὑπὸ τὴν κυ-
 « ριάρχίαν των, καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν εἴσοδον τουρκικῶν στρατευμά-
 « των. Ἐν ἔτει 1536 Σουλεϊμάνης ὁ α', νικήσας τοὺς Μολδανοὺς, τοῖς
 « ἐχάρισε τὰ αὐτὰ προνόμια. Τὰ προνόμια ταῦτα ἐτροποποιήθησαν, τοῦ
 « καιροῦ προϊόντος, ἠυξήθησαν καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς
 « Ῥωσσίας. Ἐν ἔτει 1774 Μουσταφᾶς ὁ γ' ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὴν
 « Πελοπόννησον ἡγεμονεῖαν· ἀπέθανε κατὰ δυστυχίαν πρὶν αὐτὸ ἔτος,
 « καὶ τὸ σχέδιόν του δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ἰσως ἀντεῖπουν αἱ Δυνά-
 « μεις ὅτι ἡ Πύλη ἐδείχθη πάντοτε ἐναντία πρὸς πᾶσαν ξένην μεσολάθη-
 « σιν ἐπὶ τῶν τελευταίων διαπραγματεύσεων, ἀλλ', κατὰ τὰ χρονικά
 « τῶν παρελθόντων καιρῶν, ἐδέχθη ἄλλοτε τὴν ξένην μεσολάθησιν, καὶ
 « ἐν ἔτει 1774 ἐπὶ τῆς εἰρήνης τοῦ Καϊναρτσίου, καὶ ἐν ἔτει 1779
 « καὶ 1802 Φρονεῖ δὲ ἡ Ῥωσσία, ὅτι καὶ αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων πε-
 « ριορίζονται εὐλόγως ἐντὸς τούτων τῶν ὅρων, διότι ὑπ' αὐτοὺς ἐλευθεροί
 « θὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐλευθερον διόλου καὶ τὸ ἐμπόριόν των ὑπὸ τὴν
 « ἐθνικὴν σημαίαν των· ὁ δὲ Πατριάρχης τῶν Ἑλλήνων, ὅστις θὰ ἐδρεύει
 « καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, θ' ἀντιπροσωπεύει κατὰ τινά
 « τρόπον τὸ ἔθνος. Φρουραὶ τουρκικαὶ θὰ κάθονται μόνον ἐντὸς τινων
 « φρουρίων ἐν ὠρισμένῃ περιφερείᾳ, ἀλλ' οὔτε πᾶσας οὔτε διοικητῆς
 « Τοῦρκος θὰ στέλλεται· πᾶσα δὲ ἡγεμονεῖα θὰ δίδει φόρον ἀνέλογον ὡς
 « πρὸς τὴν ἑκτασίν τῆς καὶ τοὺς πόρους τῆς· δευτέρᾳ δὲ σύσκεψις τῶν
 « Δυνάμεων θὰ κανονίσει τὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ διοργανισμοῦ τῶν ἡγεμο-
 « νειῶν. Ἀληθῆ ὠφέλειαν παρέχει ὁ συμβιβασμὸς οὗτος· ἡ ἐπὶ τοῦ δ'
 « τούτου ἔτους ἐκστρατεία δὲν θὰ εἶναι πιθανῶς εὐτυχεστέρα τῶν πα-
 « ρελθουσῶν, ἐν ᾧ ὁ προβυλλόμενος συμβιβασμὸς ἀσφαλίζει τὴν εἰρή-
 « νην, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰ τακτικὰ εἰσοδήματα τῆς Πύλης διὰ τῆς
 « πληρωμῆς τῶν φόρων τῶν διαφόρων ἡγεμονειῶν. Μέχρι τῆς σήμερον

» οἱ ἀπειθεῖς πασάδες ἐτάρατταν ἀδικόπως τὴν ἡτυχίαν τῆς Πύλης,
 » καὶ ἰδιοποιοῦντο τὰ συνιζόμενα πλούτη· αἱ ἀνταρσῖαι αὐταὶ καὶ αἱ
 » παρεισπράξεις τῶν ἀπλήστων καὶ φιλάρχων πασάδων θὰ παύσων.

« Μωάμεθ ὁ β' ἀνέδειξε τὰς νήσους ἀπλῶς ὑποψήρους· τὸ σχεδόν
 » τοῦτο εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἄξιον τῆς παραδοχῆς τῶν συμμάχων, καθ'
 » ὅσον, ἐγγυώμενον τὴν λύτρωσιν τῶν Ἑλλήνων ἐμμένει ἐντὸς τῶν
 » ὅρων τῆς πολιτικῆς τῶν συμμάχων, καὶ δὲν φαίνεται ἐνισχύον τὰς
 » περὶ πλήρους ἀνεξαρτησίας ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων.

« Προβάλλει λοιπὸν ἡ Ῥωσσία, α', νὰ παραδεχθῶσιν αἱ Δυνάμεις
 » τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ ἐνδιαλαμβανόμενα· β', νὰ δοθῶσιν ἀνά-
 » λογοὶ ὁδηγίαι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώποις των· γ', νὰ
 » δοθῇ αὐτοῖς ἡ περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐν αὐτῷ ὅρων ἀπαι-
 » τουμένη ἐξουσία· δ', νὰ κοινοποιήσωσιν ἐκ συμφώνου τῷ σουλτάνῳ
 » ἀλληλοδιαδόχως ὅλους τοὺς περὶ εἰρηνεύσεως τοῦ σχεδίου τούτου
 » ὅρους· ε', νὰ εἰδοποιήσωσιν αἱ αὐταὶ τοὺς ἀντιπροσώπους των, ὅτι
 » περὶ πολλοῦ ποιοῦνται τὴν πρὸς τοῦ σουλτάνου παραδοχὴν τῆς με-
 » σολαβήσεως τῶν αὐλῶν· στ', νὰ παραστήσωσι τῷ σουλτάνῳ, ὅτι ἡ
 » εὐστασις τριῶν ἡγεμονειῶν διαιρεῖ τὰς δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ
 » ἐπειδὴ θ' ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ὁ διορισμὸς τῶν ἡγεμόνων, θ' ἀποβλέ-
 » πουν εἰς αὐτὸν αἱ ἐπισημότεραι οἰκογένειαι τῶν Ἑλλήνων».

(β.)

Ἡ Ῥωσσία ἐπίστευσεν, ὅτι ἡ Μολδοβλαχία θ' ἀπηλλάττετο εὐθὺς
 τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, καθ' ὅς ἐδωκεν ἐπαναληφθῆναις ὑποσχέ-
 σεις ὁ σουλτάνος. Ἐὰν πλεῖστα τῶν στρατευμάτων ἀνεχώρησαν ἔκτοτε·
 ἀλλ' ἡ κένωσις δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰμὴ τῆς μὲν Βλαχίας τὸν βούλιον,
 τῆς δὲ Μολδαβίας τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ὁλο-
 τελῆς.

(γ.)

« Ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος » (ἔγραψεν ἡ Πύλη πρὸς τὸν πρέσβυν
 » τῆς Ἀγγλίας τὴν 28 μαρτίου) « δὲν παύει ἐπαναλαμβάνων πρὸς τὴν
 » ὑψηλὴν Πύλην, ὅτι οἱ νόμοι τοῦ τόπου τοῦ ἀπαγορεύουν νὰ ἐμπο-
 » δισῇ ἡ αὐλή του τοὺς Ἀγγλοὺς τοῦ νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἀποστάτας
 » Ἑλλήνας καὶ πολέμησωσι τοὺς Μουσουλμάνους, καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὴν
 » ἄδειαν νὰ παιδεύσῃ τὸσον ἀδίκους πράξεις. Ἄν ἄλλος τις, ὅχι τόσον
 » συνετὸς ὅσον ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος, ἔλεγε τοιαῦτα, θὰ ἐνομίζα-
 » μεν ὅτι ἤθελε νὰ μάθῃ πόσον εἴμεθα εὐπιστοί. Ἀποπώτατον νὰ λέγῃ
 » τις, ὅτι μία κυβερνήσις, ὅποιοι καὶ ἂν ᾖναι οἱ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς
 » διοικήσεως νόμοι τῆς, δὲν ἔχει ἄδειαν νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ὑπάρχοντες
 » τῆς τοῦ νὰ πράττωσιν ἔργα πολέμου κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των, καὶ
 » παραβιάζωσι τὰς μετὰ τῆς κυβερνήσεώς των καὶ ἄλλης Δυνάμεως
 » συνθήκας. Οἱ ἐσωτερικοὶ νόμοι τῆς Ἀγγλίας ἀφορῶν μόνους τοὺς

» Ἀγγλους, καὶ δὲν δύναται τις, ἐπὶ λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων διατάξεων
 » τινος κράτους, νὰ δικαιώσῃ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων μᾶς Δυνά-
 » μεως πρὸς ἄλλην. Ἡ διαγωγὴ αὕτη πρέπει νὰ κανονισθῇ κατὰ τὸ
 » δημόσιον δίκαιον, βάσιν ὧν τῶν σχέσεων κυβερνήσεως πρὸς κυ-
 » βέρνησιν καὶ ἔθους πρὸς ἔθους, καὶ ὅχι κατὰ τοὺς ἰδιαιτέρους νό-
 » μους καὶ τὰ ἔθιμα ἐνὸς τόπου. Ἄ; ὑποθέσωμεν, ὃ μὴ γένοιτο, ὅτι
 » ὑπῆκοοί τινες τῆς μεγάλης Βρετανίας ἐπανίστανται κατὰ τοῦ βα-
 » σιλέως των, καὶ ὅτι ὑπῆκοοι ἄλλου βασιλέως ἔχοντος εἰρηνικὰς καὶ
 » φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ὡς οἱ τῆς ὑψηλῆς, φέρ' εἰπεῖν,
 » Πύλης, ἔπτελλαν ἀναφανδὸν πρὸς ἐκείνους παντὸς εἶδους βοηθήματα,
 » ἦγον πολεμεφόδια, τροφὰς, χρήματα, προσέτι καὶ ἀξιοματικούς ἐν
 » ὑπηρεσίᾳ τῆς Πύλης· ἱκανοποιεῖτο ἄρα ἡ Ἀγγλία, ἂν ἡ Πύλη τῇ
 » ἔλεγεν, ὅτι δὲν εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπαγρυπνῇ τὰς ἀξιοκατακρίτους
 » ταύτας πράξεις τῶν ὑπηκόων της, διότι κατὰ τοὺς νόμους τοῦ τό-
 » που πᾶς Μουσουλμάνος ἐδύνατο δικαιωματικῶς νὰ κινήσῃ πόλεμον
 » καθ' οὗτινος ἡ θρησκεία δὲν ἦτον ἡ αὐτή;

» Ἄν ἐνεκρίνοντο τὰ τοιαῦτα, ποία θὰ ἦτον ἡ θέσις τῶν ἐθνῶν πρὸς
 » ἄλληλα; Ἡ γενικὴ εἰρήνη, περὶ ἧς ἡ Ἀγγλία, κατὰ τὸ λέγειν της,
 » τόσαν φροντίζει, δὲν θὰ ἐκρέματο πλέον ἀπὸ τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν
 » ἀρχῶν τοῦ δημοσίου δικαίου, ἀλλὰ θ' ὀφίετο ὅλως διόλου εἰς τὰς
 » ὁρέξεις καὶ τὰ πάθη τῶν λαῶν. Πᾶσα κυβερνήσις θὰ ἐνόμιζε τότε,
 » ὅτι ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐκρέματο ἀπ' αὐτῆς, ἂν διετήρει τὴν φιλίαν
 » κατὰ τὸ φαινόμενον, καὶ ἦτι ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν καθήκοντων
 » της, ἂν ἔλεγε πρὸς τὴν γείτονά της, «εἶμαι ἀφιλοκερδὴς φίλος σου,
 » εἶμαι ὅλη εἰς σέ ἀφοσιωμένη, εὐαρεστήσου εἰς ταύτην μου τὴν ὁμο-
 » λογίαν καὶ μὴ μὲ μεμφθῆς ἂν ἀφίνω τοὺς ὑπηκόους μου νὰ κόπτωσι
 » τὸν λάρυγγά τῶν ὑπηκόων σου». Μᾶς νομίζει τάχα ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέ-
 » τερος φίλος τόσον μωροὺς ὥστε νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ κυβερνήσις του
 » δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἐπαγρυπνῇ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων της;
 » Εἶχε βεβαίως ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις τὴν δύναμιν καὶ ἐπρωθυμίαν
 » εἰς χρῆσιν αὐτῆς, ὅτ' ἐπρόκειτο νὰ ἐμπεδίσῃ τὰ ἀγγλικά πλοῖα τοῦ
 » νὰ φέρωσιν ὀλίγα ἄλεια εἰς τροφὴν τῶν ὀθωμανικῶν φρουρῶν, αἱ-
 » τινες ἀπέθνησκαν τῆς πείνας καὶ εἶχαν τούλάχιστον τὴν πεποιθήσιν
 » των εἰς τὴν φιλανθρωπίαν παλαιοῦ φίλου. Τοιαύτην δύναμιν εἶχε
 » τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις, καὶ ὁ ὀδυνηρὸς θάνατος τῶν Μουσουλ-
 » μάνων εἶναι τραγὴ ἀπέδειξις τῆς ἀδιαφορίας της. Ἄν ἔχωμεν εἰρή-
 » νην μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἔχομεν ἀναμφιβόλως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ
 » ἀπαιτήσωμεν παρὰ τῆς αὐτῆς νὰ μὴ ἀφίνῃ τοὺς ὑπηκόους της
 » νὰ μᾶς πολεμῶσιν. Ἄν ἀποδοκιμάζῃ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐχθρὰν διαγω-
 » γὴν τῶν ὑπηκόων της, διατί δὲν τοῖς λέγει ἄπαξ διὰ πάντα. Ἡ
 » Πύλη εἶναι φίλη μας πρὸ αἰώνων, δὲν ἔχομεν παρόπονα κατ' οὐτῆς,
 » εἶναι λοιπὸν δίκαιον νὰ μὴ τῇ δώσωμεν αἰτίαν νὰ ἔλῃ καὶ αὕτη
 » παράπονα καθ' ἡμῶν. Ἐκτελεῖ τὰς μεθ' ἡμῶν συνθήκας, δίκαιον
 » εἶναι νὰ τὰς ἐκτελῶμεν καὶ ἡμεῖς. Διατί νὰ μὴ λαλήσῃ πρὸς τοὺς
 » ὑπηκόους της τὴν γλῶσσαν ταύτην; διατί δὲν τοῖς εἶπε ποτὲ λόγον

» φιλικὸν ὑπὲρ ἡμῶν ; ὁ πρέσβυς, ὁ ἡμέτερος φίλος, ἀπορεῖ διότι δὲν
 » ἀκούομεν τὰς συμβουλὰς του ; διατὶ ἀπορεῖ ; πάντοτε μᾶς λαλεῖ φιλι-
 » κώτατα, ἀλλὰ νομίζει τὰχα ὅτι δὲν ἠξεύρομεν πόσον οἱ συμπατριῶ-
 » ταί του ἀγωνίζονται νὰ μᾶς βλάψωσι ; πῶς συμβιβάζονται οἱ λόγοι
 » τούτου πρὸς τὴν διαγωγὴν ἐκείνων ; θεωροῦντες τὰς τοιαύτας ἀντι-
 » φάσεις δὲν καταλαμβάνομεν τῇ ἀληθείᾳ τί τρέχει. Ἡ ὑψηλὴ Πύλη
 » ἀπαιτεῖ ὅ,τι ἔχει δίκαιον ν' ἀπαιτῇ, καὶ ὅ,τι ἡ Ἀγγλία δὲν ἔχει
 » δίκαιον νὰ ἀρνῇται· ἤγουν τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ πράττωσιν οἱ
 » Ἀγγλοὶ κατὰ τῶν Μουσουλμάνων ἔργα πολέμια εἴτε διὰ τῆς προσω-
 » πικῆς συνδρομῆς των, εἴτε δι' ἀποστολῆς χρημάτων καὶ πολεμερο-
 » δίων, ὥς ἐπὶ τοῦ παρόντος, καὶ τοῦ νὰ ἐπιβουλεύωνται τὰ συμφέ-
 » ροντα αὐτῶν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ἰονικῆς κυβερνήσεως. Φανερόν
 » εἶναι, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δύναται νὰ ἐμποδίσῃ ὅλα ταῦτα ἂν
 » θελήσῃ, καὶ εἶναι καιρὸς νὰ θελήσῃ».

(δ.)

Ἐπιστολὴ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἀγγλικήν.

» Οἱ Ἕλληνες πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, θαρρόμενοι ἀδιασείστως εἰς τὴν
 » θείαν πρόνοιαν, ὑπερασπίζονται μὲ καλὴν ἔκθεσιν τὸ ἔδαφος τῶν
 » προπατόρων των, λέγω ὅτι ὑπερασπίζονται τὸ ἔδαφος, ἐπειδὴ ὀλίγον
 » φροντίζουν διὰ τὰς πόλεις καὶ χωρία, διὰ τὰς οἰκίας καὶ ἰδιοκτησίας
 » των· τοῦτο ἱκανῶς ἀπεδείχθη εἰς τὰς διαφόρους λεηλασίας τῶν
 » ἐχθρῶν των, καθ' ἃς οἱ Ἕλληνες ἐθυσίασαν μὲ μεγάλην γενναϊότητα
 » καὶ μεγαλοφυχίαν ὅσα εἶχαν ἀκριβώτερα καὶ πολυτιμώτερα, ἐπρο-
 » τίμησαν τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ τὰς σκηνάς των, εἰς τὰς κοιλάδας των,
 » καὶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων των παρὰ τὰς λαμπράς κατοικίας
 » τῆς δουλείας· αὕτη ἡ ἀξιοσημείωτος περίστασις τῆς ἱστορίας τοῦ
 » ἐπιμαχικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπει νὰ γεννήσῃ εἰς ὅλας
 » τὰς χριστιανικὰς ψυχὰς τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀρχίζοντες
 » τὴν πάλην διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὰ δικαιώματά των, ἀποσεύοντες τὸν
 » ἀφόρητον ζυγὸν αὐτῶν εἶχαν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἱερὸν σκοπὸν τοῦ νὰ
 » σώσουν τὴν πίστιν των, τὴν πατρίδα των, τοὺς ἱεροὺς ναοὺς των,
 » τὰ μνημεῖα τῶν προγόνων των, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παῖδιά των,
 » καὶ ὅχι ἐκεῖνα τὰ πολιτικὰ τέλη, τὰ ὅποια ἐτάραττον τότε τὴν Εὐ-
 » ρώπην, ἀπέχοντες πολλὰ ἀπ' αὐτά ; Ὁδηγούμενοι λοιπὸν ἀπὸ τοιαύ-
 » τας ἀρχὰς εἰς τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθησαν πάλην, δὲν ἔλλειψαν ἐπικα-
 » λούμενοι τὴν συμπάθειαν τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν των. Ἀλλ' ἡ
 » πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης συλλαβοῦσα ἄλλας ἰδέας περὶ τῶν ἀρχῶν
 » τῆς συμφορᾶς μας ἀπεφάσισε νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν οὐδετερότητα.
 » Οἱ Ἕλληνες δὲ μὴ βλέποντες τελειωμένην τὴν ἐπιθυμίαν των ἐβιά-
 » σθησάν νὰ ἀποσιωθῶσι μόνοι των μὲ ἀμοιβαίαν πίστιν εἰς τὴν ὑπερ-
 » ἄσπισιν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων των, ἀφίνοντες εἰς τὸν καιρὸν νὰ
 » φανερῶσιν τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας των.

» Μολοντοῦτο τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, ὡς καὶ ἡ διοίκησίς του, τῆς ὁποίας

« λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γένω τὸ ὄργανον, παρῆρσάζον τὴν ὑπόκλησιν
 « τοῦ πρὸς τὴν Βρεττανικὴν μεγαλειότητά του σέβας των μέσον τῆς
 « ἐξαχόητός σας, διακηρύττει πανδήμως ὅτι προτιμᾷ θάνατον ἔνδοξον
 « παρὰ τὸν αἰσχιστόν ζυγὸν εἰς τὸν ὁποῖον θέλουσι νὰ τὸ κάμουν νὰ
 « ὑποκύψῃ. Εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἡ Βρεττανικὴ μεγαλειότης του, ἡ ὁποία
 « ἔδειξε φιλανθρωποτάτην διέθεσιν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς νοτίου Ἀμε-
 « ρικῆς, θέλει ἐπιτρέψει ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὴν κα-
 « τάλογον τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν, ὡς ἦσαν ἀνάξιοι διὰ νὰ ἐγκατα-
 « ριθμηθοῦν προτοῦ νὰ συστηθοῦν ὡς ἔθνος. Οἱ Ἕλληνες ὁμως ὑπὸ τὴν
 « ἀναγορὰν τῶν δικαιωμάτων των εὐρίσκονται εἰς θέσιν εὐνοϊκωτέραν
 « παρ' ἐκείνην τῶν λαῶν τῆς μισητοῦς Ἀμερικῆς. Αὐτοὶ ἠτίμασαν
 « καὶ ἐταπεινώσαν τὴν ἀδυναμίαν τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, ἀπέδει-
 « ξαν ὅτι ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας· δὲν πολέμοῦν τὴν μητέρα πατρίδα
 « των, ἀλλ' ἐν ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἤρπασε καὶ κατεξουσίασε τοὺς τόπους
 « των, μεταχειριζόμενον τὰ τέκνα των ὡς δούλους. Οἱ Ἕλληνες ἀπε-
 « τίναξαν τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν μὲ μεγάλην ἐκπληξιν τῆς Εὐρώπης καὶ
 « ὅλων τῶν ἐθνῶν· ἐπεχειρίσθησαν τὸν πόλεμον, χωρὶς νὰ ἔχουν τοὺς
 « τρόπους διὰ νὰ τὸν κάμουν, ὄντες πεπεισμένοι ὅτι ἄλλως δὲν ἐδύ-
 « ναντο νὰ ὑπολαύσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των παρὰ μὲ πολυαριθμούς
 « θυσίας· ἀπέκτησαν φρούρια, πόλεις καὶ μέγαν ἀριθμὸν θέσεων, αἱ-
 « τινες εὐρίσκοντο εἰς χεῖρας βαρβάρων δεσποτῶν αὐτῶν· εἰς διαφό-
 « ρους μάχας κατέστρεψαν μὲ μερικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὸν πολυἀριθμὸν
 « καὶ φοβερὸν στόλον τῶν Τούρκων· ἐσύστησαν νόμους ὁμοίους μὲ τοὺς
 « τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν, ἐσχημάτισαν διοίκησιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς
 « τῆς ὁποίας ἐτάχθησαν. Ἐμπορεῖ τις πλέον νὰ ἀμφιβάλλῃ τὴν σήμε-
 « ρον εἰάν οἱ Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας; Ἰσως ἡ Βρεττανικὴ
 « μεγαλειότης του παρετήρησεν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐλευθερωθεῖσα, διὰ τὸ
 « τὸν λαὸν αὐτῆς ἐμψυχοῦν πνεῦμα καὶ διὰ τὴν γεωγραφικὴν τῆς
 « θέσιν, ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ ὠφέλιμος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς μεγάλης
 « Βρεττανίας. Τὸ ἐμπόριον εἶναι ἡ ζωοδοτικὴ ἀρχὴ τῶν πεπολιτισμέ-
 « νων ἐθνῶν· καὶ ποῦ ἄλλοῦ ἠμπορεῖ νὰ λάβῃ μεγαλητέραν ἀσφάλειαν,
 « παρὰ εἰς τὴν δεξιάν χεῖρα τῆς Εὐρώπης, ἥτις κατὰ τινὰ τρόπον
 « σχηματίζεται ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος; Ποῖον ἄλλο σημεῖον ὠφελιμωτέρας
 « ὑποστηρίζεω; διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσοσταθμίας ἠμ-
 « πορεῖ ἡ Ἀγγλία νὰ εὕρῃ παρὰ τὰ φυσικὰ ὀχυρώματα, μεταξὺ τῶν
 « ὁποίων ἡ Ἑλλάς εἶναι θεαμένη; αὗται εἶναι ἀλήθειαι ἀναντιρρήτοι,
 « τὰς ὁποίας ὁ καιρὸς θέλει ἀνακαλύψει.

« Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν δι' αὐτὰς τὰς αἰτίας ἔχει, νομίζω, ἠθικῶς καὶ
 « πολιτικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐλπίσῃ πᾶν εἶδος βοηθείας καὶ ὑπο-
 « στηρίξεως ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος τὸ τόσον φιλοῦν τὴν ἀνθρωπότητα,
 « καὶ ἐξαιρέτως ἀπὸ τὴν Βρεττανικὴν μεγαλειότητά του, τῆς ὁποίας
 « ὁ κόσμος ὅλος γνωρίζει τὰ ἀξιοσέβαστα φρονήματα. Ἐκ τούτου δὲν
 « εἶναι ἀμφιβολία, εἰάν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι σύμφωνος μὲ
 « τὰ συμφέροντα τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, αὐτὴ ἡ περίστασις εἶναι μία
 « ἰσχυρὰ ἀφορμὴ διὰ νὰ μὴ στερηθῇ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὰ ἱερά του

» δικαιώματα· τὸ δὲ ἀγγλικόν, οὗτινος ἡ πρὸς τὴν τῆς Εὐρώπης πολι-
 » τικὴν ἰσοσταθμίαν ἐπιβρῶν εἶναι τόσον γενικῶς ἐγνωσμένη, νὰ μὴ
 » σταθῇ ἀδιάφορον εἰς τὸ οἰκτρὸν θέαμα τῆς τόσιν ἀναξίως καὶ ἀδίκως
 » ὑπὸ τῶν ποδῶν καταπατουμένης ἀνθρωπότητος».

(ε.)

Ἀπάντησις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἐλληνικὴν.

» Ἡ πρὸς ἡμᾶς ἐπιστολὴ τῆς 24 αὐγούστου δὲν ἔφθασεν εἰς
 » χεῖράς μου εἰμὴ τὴν 23 ὁκτωβρίου· περιέχει αὕτη παρατηρήσις τῆς
 » προσωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος περὶ τινος ἐγγράφου δημοσιευ-
 » θέντος διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων ὡς σχέδιον τῆς αὐτῆς τῆς
 » Ῥωσσίας περὶ εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀναμφίβολον εἶναι ὅτι ἡ
 » δημοσίευσις αὕτη ἔγεινεν ἄνευ ἀδείας, καὶ ἄγνωσθ' ἂν ἔχη τινὰ ἐπιση-
 » μύτητα. Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις φρονεῖ, ὅτι πᾶν σχέδιον τῆς
 » Ῥωσσιτικῆς κυβερνήσεως, τεῖνον εἰς εἰρηνευσιν τῆς ἀνατολῆς, δὲν ἡμ-
 » πόρει νὰ μὴ ᾔνοι ἐννοεῖται πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐδ' ἐπρωτίητος ἡ κυ-
 » βέρνησις ἐκείνη νὰ δώσῃ τὸν νόμον αὐτοῖς ἢ τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνή-
 » σει· ὁ δὲ μεγαλειότατος αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσιῶν, ὅπως καὶ
 » ἂν ἐθεώρῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, θὰ ἔκρινε πρέπον νὰ τὸ κοι-
 » νοποιήσῃ τοῖς συμμάχοις του πρὶν τὸ προβάλῃ τοῖς διαμαχομένοις.
 » Ὁ αὐτοκράτωρ τοῖς ἐκοινοποίησε τῷ ὄντι σχέδιόν τι, δι' οὗ ἐπρόκει-
 » το νὰ προταθῇ συγχρόνως ἀνακωχὴ καὶ τῇ ὀθωμανικῇ πύλῃ καὶ τῇ
 » προσωρινῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ σκοπῷ νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς
 » μεσολάβησιν τινὰ φιλικήν, ἢ δὲ ἀγγλικὴν κυβερνήσις δὲν θὰ ἐναγκαστοῖτο,
 » ἂν τὸ τοιοῦτον σχέδιον ἐπρωτύνετο ἐν καιρῷ θόνοντι· δὲν πρέπει δὲ
 » νὰ ἀποκρύψω, ὅτι τὸ ἐγγράφον, τὸ κινήσαν εἰς τὴν ἀγανάκτησιν
 » τὴν ἐλληνικὴν κυβερνήσιν, ἐκίνησεν εἰς ἄλλην τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὴν ὀθωμα-
 » νικὴν. Ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες φαίνονται ἀνένδοτοι πρὸς πάντα συμβιβασμὸν
 » μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀνεξαρτησίας, ἡ Πύλη ἀπορ-
 » ρίπτει, ἐπίσης πάντα τρόπον συνδιαλλαγῆς μὴ χαρακτηρίζοντα τὸν
 » Ἕλληνα ὡς ῥαγιαῖν. Οὕτω διατεθειμένων τῶν πνευμάτων, ὀλίγη ἐλ-
 » πὶς ἀναμφιβόλως ὑπάρχει μεσολαβήσεως δεκτῆς καὶ εὐτυχούς. Ἄν ἡ
 » Ῥωσσία ἐπρότεινε τοιοῦτον συμβιβασμὸν πρὶν καταντήσωσιν αἱ
 » ἀπαιτήσεις τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ὅπου κατήντησαν τὴν σήμερον,
 » ἂν τὸν ἐπρότεινε καθ' ὃν καιρὸν αἱ περιπέτειαι τοῦ πολέμου ἐφαί-
 » νοντο παρέχουσαι ἰσχυρὰς ἀφορμὰς συμβιβασμοῦ, φιλικῷ τῷ τρόπῳ,
 » οὔτε ἡ Ῥωσσία οὔτε ἄλλη τις Δύναμις, θεωροῦσα τὸ σχέδιον τοῦτο
 » ἄξιον τῆς σκέψεώς της, θὰ ἐφαίνετο μεμπτή. Τὸ ἐγγράφον ταῦτο,
 » θεωρούμενον ὡς ὑπόμνημα Ῥωσιτικόν, περιέχει στοιχεῖα εἰρηνεύσεως,
 » ἂν καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα δὲν φέρουν τοὺς ἀρμοδίους ἵνα τεθῶσιν
 » ὑπὸ τὰς ὀφείας τῶν διαμαχομένων τύπους. Ἄν ἡ κυριαρχία τῆς Πύ-
 » λης ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν πρέπη ἀφεύκτως νὰ ἐπανεέλθῃ, ἂν ἡ ἀνεξ-
 » αρτησία τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπη ἀφεύκτως νὰ ἀναγνωρισθῇ (καὶ
 » τὰ δύο ταῦτα ἀντίκεινται πρὸς τὸν συμβιβασμὸν), ἂν οἱ μετέπειτα δὲν

» δύνανται ν' αποφασίσωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἀντιφερομέ-
 » νων, δὲν μένει παρὰ νὰ τροπολογηθῇ καὶ ἡ κυριαρχία τῆς Πύλης καὶ
 » ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ τότε νὰ συζητηθῶσιν· ὁ τύπος καὶ
 » ὁ βαθμὸς τῶν τροπολογιῶν· οἱ διαμαχόμενοι διαμαρτυρόμενοι ἐδύ-
 » ναντο ἀναντιρρήτως νὰ ματαιώσωσι πᾶν σχέδιον συμβιβασμοῦ, ὅσον
 » εὐλογον καὶ ἂν ἦτον ὡς πρὸς τὰς ἀρχάς του, καὶ ὅσον ἀμερόληπτον
 » ὡς πρὸς τοὺς ὄρειους του. Ἄλλ' ἡμεῖς ἤξεύρομεν ὅτι οἱ διαμαχόμενοι
 » εἶναι ἐπίσης τῆς γνώμης νὰ ἀπορρίψωσιν ὅποιονδήποτε συμβιβασμόν,
 » καὶ ματαίᾳ φαίνεται ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ ἐλπὶς πάσης εὐτυχοῦς μεσο-
 » λαβῆσεως.

« Περὶ δὲ τῆς ἀγγλικῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἐπικαλεῖσθε ὑπὲρ τῶν Ἑλ-
 » λήνων εἰς ἀνάγκησιν τῆς ἀνεξαρτησίας των παραλληλίζοντες τὰ δι-
 » καίωματά των πρὸς τὰ τῶν πολιτειῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, αἵτινες
 » ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς μητροπόλεώς των, ὁρεῖλω νὰ σᾶς παρατηρήσω,
 » ὅτι ἐν τῇ μεταξὺ τῶν πολιτειῶν τούτων καὶ τῆς Ἰσπανίας πάλῃ ἡ
 » Ἀγγλία ἐκήρυξε καὶ ἐτήρησεν αὐστηράν οὐδετερότητα. Ἰὰ αὐτὰ
 » ἔπραξε καὶ ὡς πρὸς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος, καὶ
 » πάντοτε ἐσεβάσθη τὰ πολεμικὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲ ἡναγκα-
 » σθη πρὸ ὀλίγου νὰ ἐμποδίσῃ τὰς καταχρήσεις τοῦ δικαίου τούτου,
 » ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ εὐρεθῇ πλέον εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην. Ἡ προσωρινὴ
 » κυβερνήσις τῆς Ἑλλάδος ἄς εἶναι βεβαία, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ θὰ διατη-
 » ρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν αὐτὴν οὐδετερότητα, καὶ δὲν θ' ἀποπει-
 » ραθῇ νὰ βιάσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ λόγῳ εἰρηνεύσεως εἰς παραδοχὴν
 » σχεδίου συμβιβασμοῦ παρὰ τὰς εὐχάς των, ἂν ποτε γενῇ λόγος περὶ
 » τοιούτου. Ἄλλ', ἂν οἱ Ἕλληνες, ἢ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ μετὰ ταῦτα, νομί-
 » σωσι πρέπον νὰ ζητήσωσι τὴν μεσιτείαν μας, τὴν προτρέφομεν τῷ
 » σουλτάνῳ, καὶ ἂν τὴν δεχθῇ, οὐδὲν θὰ παραμυληθώμεν εἰς καρπόφο-
 » ρίαν τῆς διὰ τῆς συνεργείας καὶ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὧν ἡ συνδρο-
 » μὴ καὶ τὸν συμβιβασμόν θὰ εὐκολύνει καὶ τὴν διατήρησιν αὐτοῦ θὰ
 » ἀσφαλίσῃ. Ἰδοὺ ὅ, τι δύναται ἡ Ἑλλάς, καθὼς ἡμεῖς κρίνομεν, νὰ ζη-
 » τήσῃ παρὰ τῶν Ἀγγλῶν ὑπουργῶν. Οὔτε ἐμμέσως οὔτε ἀμέσως ἐρέ-
 » θισαν οὗτοι τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ἑναρξιν τοῦ ἀγῶνός των, ἀλλ' οὐ-
 » τε διὰ τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμπόδια εἰς τὴν πρόβδόν του· οὐδεὶς
 » ἔχει δίκαιον νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς μεταξὺ
 » αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης ἐνυπαρχούσας φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς παλαιὰς
 » συνθήκας, ἄς ἡ Πύλη δὲν παρέβῃ, ἢ μπορεῖ ν' ἀναδεχθῇ πάλιν μηδό-
 » λως παρ' αὐτῆς προκαλεσθεῖσαν, καὶ νὰ οἰκαιοποιηθῇ διαφορὰν ἄλλο-
 » τρίαν. Ἐλπίζω ὅτι οἱ λόγοι μου, θὰ διασκεδάσωσι πᾶσαν ἐξ ἀγνοίας
 » ἢ ἐκ πνεύματος ῥαδιουργίας ὑπόνοιαν, καὶ πᾶσαν κατηγορίαν ὅτι
 » δυσμενῶς διέκει το ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ
 » θὰ ἴδωσιν οὗτοι ἐν τοῖς λόγοις μου τούτοις τὴν καθαρότητα τῶν προ-
 » νημάτων μας, ἅτινα δὲν διστάζομεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ παρρησίᾳ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'.

(α.)

Ἐν ᾧ κατεγινόμεν ἐν τὴν τύπωσιν τοῦ γ' τούτου τόμου, ἐξεβόλῃ Βέροιας

δίτομος ἱστορία τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Με μέμεται ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν σελίδι 69 τοῦ β' τόμου ὡς μηδεμίαν ποιήσαντα μνηίαν τοῦ κόμητος Σανταρόζα ἐν τῷ ἐπ' ἐκκλησίᾳς ἐπικηδεῖμ' μου λόγῳ εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντας· ὠρμήθη δὲ εἰς τὴν μομφὴν ταύτην ἔκ τινων τῶν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Ἰταλοῦ κυρίου Κολλενίου λόγων.

Οὐδέποτε ἀπήγγειλα ἐπικηδεῖον λέγον εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντας. Ὁ λόγος, ὃν αἰνίττονται καὶ ὁ κύριος Κολλένιος καὶ ὁ κύριος Φινλάης, εἶναι ὃν ἀπήγγειλα τὴν 10 μαΐου 1825, καθ' ἣν ἡμέραν ἐκτρυχθὴ γενικὴ ἀμνηστία· εἶχε δὲ ὁ λόγος θέμα τὴν ὁμόνοιαν παρενεῖρεται δὲ τὸ ἐν Σφακτηρίᾳ πάθημα ἐν παρόδῳ, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἐκεῖ πεσόντων Ἑλλήνων ἢ φιλελλήνων μνημονεύεται ὀνομασίᾳ· εὖρημον ὅμως καὶ δικαίαν μνήμην ἐποίησα τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς καὶ θερμοῦ φιλελλήνου Σανταρόζα ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ ἀνὰ χεῖρας κεφαλαίου τῆς ἱστορίας μου πρὸ πολλῶν ἐτῶν.

Λέγει ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 180 τοῦ α' τόμου ὅτι, ἐπειδὴ σπανίως ἀναφέρω τὰς πηγὰς, ὅθεν ἀρύομαι, λαμβάνω τὴν ἐλευθερίαν ν' ἀντιγράψω τοὺς συγγραφεῖς, ὁσάκις εἶναι Ἕλληνες, καὶ νὰ τοὺς μεταφράζω κατὰ γράμμα, ὁσάκις εἶναι ξένοι· φέρεται δὲ καὶ παράδειγμα φράσιν τινὰ διστιχον ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ ἀοιδίου Γερμανοῦ Λέγουςαν « Συγχρόνως ἄλλοι Καλαβρυτινοὶ ἐρόνευσαν δύο σπαχῆδας Τριπολιτσώτας εἰς τὸ χωρίον τοῦ Λιβαρτσίου, καὶ πάλιν ἄλλοι εἰς τὸν » Φενεὸν τοὺς γυφτοχαρατσῆδας ».

Οἱ πρὸ ἐμοῦ συγγράψαντες διηγήθησαν τὰ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ συμβάντα· γνωστὰ δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἀνιμρισθήτητα, καὶ οὐδεμίαν χρεῖαν μαρτυρίας εἰς ἐπιβεβαίωσιν πασιγνώστων καὶ παντομοιολογήτων συμβάντων. Σημειωτέον δέ, ὅτι ὁ κύριος Φινλάης παρενόησε τὴν σημασίαν τῆς λέξεως γυφτοχαρατσῆδας. Δὲν ἐννοεῖ ἢ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ φράσει λέξις αὕτη, ὡς αὐτὸς καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματός του ἡμαρτημένως ὑπολαμβάνει, ὅτι οἱ χαρατσῆδες ἐκαλοῦντο οὕτω πρὸς γλευασμόν, ἀλλ' ὅτι ἐχαράττοναν τοὺς τῆδε κάκεισε περιφερομένους φερεοίκους γύρτους· ἐκ τῆς τάξεως δὲ ταύτης ἦσαν οἱ φονευθέντες· χαρατσῆδες δὲ ἀπλῶς ἐκαλοῦντο οἱ χαρατσώνοντες τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ χωρίων.

Ποιῶν λόγον ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 335 τοῦ α' τόμου περὶ τῶν κατὰ τὸν Βαρνακιώτην, καὶ διψῶν νὰ εὕρῃ αἰτίαν μομφῆς κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ κατ' ἐμοῦ, λέγει· « Ἐγνώριζαν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Τρικούπης » (ἀνάγνωθι. Ἰωάννης Τρικούπης, ὁ πατήρ μου, ὡς αὐτὸς ὁ κύριος Φινλάης ἐπιδιορθώνει τοῦτο ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου ὡς ἡμαρτημένον) « τὰς ῥαδιουργίας τοῦ Βαρνακιώτου καὶ τὰς ἐνθεάργυρον ἐπὶ ματαίᾳ ἐλπίδι ὠφελείας ἐξ ἐπιπλάστου προδοσίας, ἀλλ' ἤτηθησαν ἐν τῷ ἀτίμῳ τεχνάσματι τῶν ».

Παράδοξον πῶς ὁ κύριος Φινλάης δὲν συστέλλεται ἀποκαλῶν ἄτιμον τέχνασμα τὸ εἰς ἀναβολὴν τῆς εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν ἐπικειμένης ἐχθρικῆς ἐισβολῆς ἐν τῇ δευνῇ ἐκείνῃ ὥρᾳ στρατήγημα τοῦτο. Ἀν οὕτως

ἔχη, ἀτιμὸν τέλμασμα εἶναι καὶ τὸ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου πρὸς τὸν Ἄγον Βασιάρην καὶ μυρία ἄλλα· ἀτιμότερον δὲ τούτων, κατὰ τὸν κύριον Φινλάην, εἶναι καὶ τὸ τοῦ Θεμιστοκλέους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τῶν Μακρῶν τειχῶν.

Ἐξ ὅσων ἀπηντήσαμεν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπικρίσεων τοῦ κυρίου Φινλάη ἀποδεικνύεται σαφέστατα, ὅτι καὶ τὰ τοῦ λόγου μου περὶ τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντων, ὧν τὴν ἀποσιώπησιν καλεῖ ὁ κύριος Φινλάης τρανὴν δεῖγμα τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ξένους ἀχαριστίας εἶναι τρανὴν ψεῦδος, καὶ ἡ ἐπανόρθωσίς του περὶ τῶν γυμτοχαρატήδων φανερά παραδιόρθωσις, καὶ οἱ περὶ τῶν ἐπὶ Βαρνακιῶτου λόγοι τοῦ αὐτόχρημα παραλογισμοί.

Ἡρανίσθη βεβαίως ἡ, ἂν θέλῃ ὁ κύριος Φινλάης, μετέφρασα κατὰ γράμμα τεμάχια τῆς Ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος· δὲν ἠθέλησα δὲ νὰ τὰ παραφράσω, ὡς ἄλλοι τινὲς ἱστοριογράφοι, διότι ἐθεώρησα τοῦτο παιδαριῶδες. Ἰδοὺ δὲ ὁ λόγος, δι' ὃν ἀποσιώπησα ἐκ προμελέτης πόθεν τὰ παρέλαβα.

Ἄλλο τὸ συγγράφειν τὰ προγενέστερα συμβάντα, καὶ ἄλλο τὸ συγγράφειν τὰ σύγχρονα. Ἐν ἐκείνοις ἡ μαρτυρία ὅθεν πορίζεται ἡ ὕλη εἶναι ἀπαραίτητος, ἀλλ' ἐν τούτοις εἶναι ἀδύνατος, διότι πορίζεται ἐκ πολλῶν στομάτων, καὶ ἡ ἀξιοπιστία καταντᾷ ἀνεξέλεγκτος, διότι οἱ λόγοι εἶναι πεπερασμένοι· ἐγγύησις δὲ τῆς ἀκριβείας τῶν ἱστορουμένων εἶναι κυρίως ὁ χαρακτήρ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἀλλ' ὅσάκις ὁ σύγχρονος ἱστορικός παραλαμβάνει τι παρὰ συγχρόνου ἱστορικοῦ, ὀφείλει νὰ μὴ τὸ παραλαμβάνῃ εἰμὴ ὑπὸ τὴν ἐξέλεγξιν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηγώνων, καθ' ὅσον εἶναι τοῦτο ἐρικτὸν, ἢ ὑπὸ τὸ κύρος ἀνεκδότων ἡμερολογίων ἢ ἀξιοπίστων ἐγγράφων· τοῦτο ἐγὼ ἔπραξα συνήθως· ἡρύσθη δὲ συχνάκις καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν ὅθεν ἡρύσθησαν καὶ οἱ σύγχρονοί μου συγγραφεῖς.

Ἀρκοῦντα νομίζω ταῦτα εἰς ὁρθὴν ἐκτίμησιν καὶ τινων ἄλλων μικρολογιῶν τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς ἱστορίας μου· λέγω μικρολογιῶν, διότι οὐδὲν ὁπωσοῦν οὐσιῶδες τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ μου προσβάλλει, ἂν καὶ φαίνεται μικροσκοπικῶς καταγινόμενος εἰς ἀνέυρεσιν ἡμαρτημένων. Τοῦτο μόνον λυπούμενος προσθέτω, ὅτι ὁ διερχόμενος τὴν βίβλον τοῦ ἀδύνατον νὰ μὴ τὴν θεωρήσῃ ἀποκύημα ἀκρισίας, δυστροπίας καὶ ἀγενοῦς πάθους πρὸς τοὺς ἄνδρας τοῦ Ἀγῶνος.

(β.)

Ὁ ἐπίσκοπος Μοθώνης, καταμνησθεὶς ὡς ὑποκινήσας τὰς ἀδίκους σφαγὰς τῶν ἐν Νεοκάστρῳ ἐπὶ τῆς πτώσεώς του ἐδραυνίσθη καὶ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ πανωλόβλητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ'.

(α.)

«Τὸ στρατιωτικὸν μέρος» (ἔγγραφε τὸ νομοτελεστικὸν τῇ ἐν Ἀνδίνῳ Βέροιας

ἐπιτροπῇ τὴν 11 ἰουνίου) «κατήντησεν ὄχι πλέον ἀνοικονόμητον, ἀλλὰ
 » καὶ ὁ λυμεὼν τῆς πατρίδος· αἱ καταχρήσεις τοῦ εἶναι ἀπερίγραπτοι·
 » διὰ τῆς λάβετε μίαν ἰδέαν αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ σῶς εἴπωμεν ὅτι πολλάκις
 » χάνομεν τὴν νίκην καὶ κινδυνεύει ἡ πατρίς, διότι ἐν τῇ ἡ διοίκησις
 » νομίζει ὅτι ἔχει εἰς μίαν· θέσιν πέντε χιλιάδας στρατιωτῶν, ὅταν
 » πρέπη ν' ἀντιπαραταχῶσι, δὲν εὐρίσκονται οὔτε χίλιοι, καὶ αὐτοὶ
 » σπανιώτατα εὐρίσκονται σύμφωνοι καὶ πολλάκις χαρίζουν διὰ τῆς
 » διαίρεσέως τῶν τὴν νίκην εἰς τὸν ἐχθρόν. Ἀλλὰ τὰς καταχρήσεις
 » αὐτὰς ποῦτος νὰ τὰς ἐμποδίσῃ; ὁποίους καὶ ἂν μεταχειριθῇ ἡ κυβέρ-
 » νησις εἶναι τῆς αὐτῆς ζύμης, καὶ ἂν κάμουν καμμίαν δούλευσιν εἰς
 » αὐτήν, ἀφ' οὗ διὰ μέσου τῶν ταπεινώσεως ἡ διοίκησις τοὺς ἐναντίους
 » τῆς, αὐτοὶ γίνονται χειρότεροι καὶ θέλουν νὰ δώσουν νόμους, ἡ δὲ
 » διοίκησις ἀναγκάζεται νὰ τοὺς εἰσπράττῃ. Αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ
 » κηκοθήσια ἐξήντησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δανείου χωρὶς νὰ
 » ὠφεληθῇ παντελῶς ἡ πατρίς, καὶ εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον δὲν ἔχει
 » οὔτε μέσα οὔτε στρατιώτας νὰ ἀντιτάξῃ».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ'.

(α.)

«Τὸ δὲ ἄντρον τὸ Κωρύκιον μεγέθει τε ὑπερβάλλει τὰ εἰρημένα, καὶ
 » ἔστιν ἐπὶ πλεῖστον ὁδεῦσαι δι' αὐτοῦ καὶ ἄνευ λαμπτήρων· ὅτε
 » ὄραφος ἐς αὐταρχεῖς ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνέστηκε, καὶ ὕδωρ τὸ μὲν
 » ἀνερχόμενον ἐκ πηγῶν, πλέον δὲ, ἐτι ἀπὸ τοῦ ὀρόφου στάζει, ὥστε
 » καὶ δῆλα ἐν τῷ ἐδάφει σταλαγμῶν τὰ ἔχνη διὰ παντός ἐστι τοῦ ἄν-
 » τρου Ἀπὸ δὲ τοῦ Κωρυκίου χαλεπὴν ἦδη καὶ ἀνδρὶ εὐζώνῳ
 » πρὸς τὰ ἄκρα ἀφικέσθαι τοῦ Παρνασοῦ Σπηλαίων δὲ ὧν εἶδον
 » θεᾶς ἄξιον μάλιστα ἐφαίνετο εἶναί μοι». — Ἐκ τῶν τοῦ Πausaniou.

«Ἱεροπρεπὴς δ' ἐστὶ πᾶς ὁ Παρνασσός, ἔχων ἄντρα τε καὶ ἄλλα
 » χωρὶς τιμώμενά τε καὶ ἀγιστευόμενα, ὧν ἐστὶ γνωριμωτάτων τε καὶ
 » κάλλιστον τὸ Κωρύκιον, νυμφῶν ἄντρον». — Ἐκ τῶν τοῦ Strabonou.

«Σέσω δὲ νύμφας, ἔνθα Κωρυκίς πέτρα

» κοίλῃ, φίλοντι, δαιμόνων ἀναστροφή». —

Ἐκ τῶν τοῦ Aischylou.

(6.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Κρητοβουλίδης λέγει ἐν σελίδι 331 τῶν ὑπομνη-
 μάτων του, ὅτι παρεμόρφωσα τὰ περὶ τῆς ὁ λόγος καταλήψεως τῆς
 Γραμβούσης, δηλοποιῶ εἰς πίστωσιν ὧν διηγῆθην, ὅτι εἶχα πρὸς τοῖς
 ἄλλοις ὑπ' ὄψιν, γράφων ταῦτα, καὶ τὸ περὶ οὗ προανέφερα καὶ εἰσέτι
 ἀνὰ χεῖράς μου ἰδιόγραφον ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη Πανα-
 γιώτου, ὃχι κατὰ τὸν κύριον Κρητοβουλίδην ἀπόντος ἀλλὰ παρόντος
 ἐπὶ τῇ καταλήψει τοῦ φρουρίου τούτου καὶ πρωταγωνισθέντος. Τὸ ὑπό-
 μνημα τοῦτο διηγεῖται καὶ τὰ τῆς ἐπὶ Τομπάζῃ ἀποτυχούσης ἐφόδου

τῆς Γραμβούσης καὶ ἄλλα συμβάντα. Τῶν δύο τούτων συμπολιτῶν καὶ ὑπομνηματιστῶν ἡ διήγησις ἐν πολλοῖς διαφέρει· προτιμωτέρα δὲ βεβαίως ἡ τοῦ αὐτόπτου, τοῦ καὶ ὡς πολιτικοῦ καὶ ὡς πολεμικοῦ διακριθέντος.

(γ.)

Θέλων ὁ ἀντιναύαρχος Δεριγνῆς νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς σκανδαλώδους διαγωγῆς τοῦ πλοίαρχου τούτου, ἔστειλε τὴν κορβέτταν *Victorieuse* εἰς Ὑδραν, καὶ τὴν γολέτταν *Estafette* εἰς Αἴγιναν, καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Τομπάζη, τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Κανάρη, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γαλλικὸν βρῖκι ἔρριψε τῷ ὄντι ἐπὶ τὴν λέμβον τοῦ Κανάρη τέσσαρας κανονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ'.

(α.)

Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ἰδιαιτέρως εἰς Βυσαρίαν καὶ ὁ Ῥεϊνέκος ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ ἐκεῖ διατρίβοντος καὶ ἰξίως διὰ τὸν χαρακτηῖρα καὶ τὰς ἀρετάς του τιμωμένου Εὐγενίου Βωαρναῖσου, ἂν ἐδέχετο τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗτος ἀπέθανε πρὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀπεσταλμένου.

(β.)

Καθ' ὃν καιρὸν ἐπεριμένετο ὁ Μεττερνῆχος εἰς Παρισίους, ἠρώτησεν ὁ ἐκεῖ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Γραμβῆλλος, τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν Κάννιγγα τι νὰ τῷ εἴπῃ. « Μάθε πρῶτον », ἀπήντησεν ὁ Κάννιγγ, « ὅτι θεωρῶ τὸν Μεττερνῆχον ὡς τὸν ἀχρεϊέστατον καὶ τὸν » ψευδέστατον τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ καθ' ὅλον ἴσως τὸν πολιτισμένον κόσμον ἀνθρώπων ». — *George Canning and his Times.*

(γ.)

Ἴδου τὸ ἔγγραφον ὁλόκληρον.

« Ὁ κλήρος, οἱ παραστάται, οἱ ἀρχηγοὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ » ἡγεῖς καὶ θαλάσσης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἄντ' παρατηροῦντες ὅτι, » διὰ τὰ ἀνεξάλειπτα δικαιώματα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ κυριότητος, διὰ » τὰς ἐπικρατούσας ἀρχάς τῆς θρησκείας καὶ ἐλευθερίας καὶ διὰ τὸ » ἐκ φύσεως ἔμφυτον τοῦ νὰ διατηρῇ καὶ διασφαλίσῃ ἕκαστος τὴν ἰδίαν » ὑπαρξιν, οἱ Ἕλληνες ἐνωπλίσθησαν μὲ τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης, καὶ » εἰς διάστημα πλέον τεσσάρων ἐτῶν ὑπέστησαν ἀποφασιστικῶς καὶ » σταθερῶς κατὰ τῶν δυνάμεων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αἰ- » γύπτου πεζῶν τε καὶ ναυτικῶν, καὶ εἰς ὅλους τούτους τοὺς κινδύνους, » τῶρα ἠρνήθησαν καὶ τῶρα ἄμπωσαν τὰς κολοσσαίας δυνάμεις τοῦ » ἔθρου, καὶ τελευταίᾳ στερημένοι παντὸς μέσου ἐνῆκοντος εἰς ται-

» οὐτον ὕψηλὸν ἐγγείρημα καθιέρωσαν οὗτοι διὰ τοῦ αἵματος των τὰ
 » πολύτιμα αὐτῶν δικαιώματα, καὶ ἔδωκαν εἰς τὸν ἐκπεληγμένον κό-
 » σμον ὅχι τὸσόν κοινὰς ἀποδείξεις δι' ὅσον εἶναι ἱκανὸς ἕνας λαὸς ἐκ
 » φύσεως γεννημένος διὰ τὰ ζῆ ἐλεύθερος, καὶ ὅστις ἦδη ἐδυνήθη νὰ
 » δικτυᾷ τοὺς βρόχους μιᾶς ἱκανῶς πολυχρονίου καταθλιπτικῆς δου-
 » λείας· Βον· παρατηροῦντες ὅτι ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς πάλης
 » οὕτως ἀνομοίου ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἀπαρχμίλλον ἀπόρρασιν τῆς
 » πολιτικῆς αὐτῶν καταστάσεως· Ἰον· σκεπτόμενοι ὅτι πράκτορες τινῶν
 » ὑπερωτικών Δυνάμεων, ἂν καὶ χριστιανῶν, δὲν διεφύλαξαν ὁδηγίαν
 » συνεχομένην μὲ τὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας αὐτοὶ ἐστερέωσαν, ἀλλ' ἀπὸ
 » μέρους τῶν αὐτῶν δὲν ἐλείψιν νὰ ἐκθῶσι συνεχῶς ἀντιρρήσεις πολι-
 » τικαὶ πολυμέρους οὐσίας καὶ χαρακτήρος· Δον· παρατηροῦντες ὅτι
 » τινὲς τῶν πρακτῶρων τούτων παίζουν διὰ τῶν ἀπεσταλμένων των
 » ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τινὰς Ἕλληνας ἡ κλίσις
 » τοῦ νὰ συστήσουν νέους σχηματισμοὺς πολιτικοὺς ἁρμοδίους πρὸς τὸ
 » πνεῦμα καὶ τὰ τέλη τῶν τοιούτων πρακτικῶν· Εον· παρατηροῦντες
 » ὅτι ὅχι ὀλίγους κατατρογμούς καὶ παραβάσεις ὑποφέρει ἡ νόμιμος
 » καὶ τακτικὴ κίνησις τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς των
 » θαλασσιῶν δυνάμεων τινῶν βασιλείων, οἵτινες κατὰ πάντα τρόπον
 » πειράζουσι τὰ καθήκοντα τῆς διακηρυχθείσης οὐδετερότητος ἀπὸ
 » τὰς αὐτὰς των εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ Λαυδᾶχ καὶ τῆς Βε-
 » ρωνῆς· ΣΤον· παρατηροῦντες μὲ μεγάλην θλίψιν αὐτοὺς τοὺς χρι-
 » στιανοὺς ὀπλιζομένους ἐναντίον τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ
 » εἰς βοήθειαν ἐκείνων τοῦ Κορνίου, εἰς τρόπον ὥστε στρατιῶται
 » Εὐρωπαῖοι, ἐναντίον πάσης ἀρχῆς ἀληθοῦς πολιτικῆς καὶ θρησκείας,
 » σπεύδουσι νὰ διδάξουν διορίσουν καὶ ὁδηγήσουν τὰ στίφη τῶν βαρ-
 » βάρων διευθυνόμενα νὰ λεηλατήσουν τὴν ἱερὰν ἐκείνην γῆν, ἥτις σκε-
 » πάζει ἀνάμικτα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἁθάνата κόκκαλα τῶν Κιμώνων,
 » τῶν Τσαμαδῶν, τῶν Αἰωνιδῶν, τῶν Μποτσάρων, τῶν Φιλοποιμένων, τῶν
 » Νικηταραίων καὶ Κολιαίων, ὅπερ ἐμποδίζει τὰς προόδους τῆς ἱερᾶς
 » ὑποθέσεως τῆς Ἑλλάδος· Ζον· παρατηροῦντες ὅτι ἡ διοίκησις τῆς με-
 » γάλης Βρετανίας, εὐτυχῆς εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ λαὸν ἐλεύθερον, εἶναι
 » ἡ μόνη ἥτις διετήρησε μέχρι λεπτοῦ καθαράν τὴν οὐδετερότητα πε-
 » ριφρονοῦσα νὰ μιμηθῇ τὰς ἀναφανδὸν βίας ἢ τὰς νεφώδεις διαχει-
 » ρήσεις αἱ ὑποταί ἀπὸ ἄλλους ἀδιακόπως ἐπράχθησαν καὶ πράττονται
 » εἰς τὴν Ἑλλάδα, Κωνσταντινούπολιν καὶ Αἴγυπτον· Ηον· σκεπτόμενοι
 » ὅτι ἡ Βρετανικὴ ἀδιαφορία δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀντιρροπήσῃ τὸν ἦδη ἐπη-
 » ρημένον ἐξωτερικὸν κατατρογμὸν πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος· Θον· πα-
 » ρατηροῦντες ὅτι ἡ Ἑλλάς ὅχι ἀπὸ χαύνωσιν δυνάμεων οὔτε ἀπὸ ἀδυ-
 » νατισμένην ἀπόφασιν δὲν ἐδυνήθη μέχρι τοῦδε νὰ προσπιχειρῇ, ἀλλὰ
 » διὰ τὰ πρόβληθέντα αἷτια καὶ μάλιστα τὴν πηγάζουσαν ἀπὸ τοῦ νὰ
 » μὴν ἔλαβε ποτὲ διοίκησιν ὑπερτέραν τῶν παθῶν καὶ σχέσεων· Ιον·
 » παρατηροῦντες ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς τοιαύτην γενναίαν μάχην ἢ πρέπει
 » νὰ ἐκθῶσιν ἀπὸ ταύτης νικηταί, ἢ θέλουσι εἶσθαι τελείως ἀφάνισμέ-
 » νοι, ἐπειδὴ οὐδὲν μέσον εἶναι τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ τοὺς ἀποσπά-

» σὴ ἀπὸ ταύτην τὴν ἀπόφασιν ἥτις ἤδη κατήντησεν ἀπὸ τὴν φορὰν
 » τοῦ πολέμου καὶ τοῦ χρόνου ἄφευκτος· ἸΑον· παρατηροῦντες τέλος
 » πάντων ὅτι, ἂν ἀπὸ ὑπερτάτην χάριν τῆς Προνοίας εὐρίσκονται στε-
 » ρωμέναι πλησίον μας αἱ Βρετανικαὶ δυνάμεις, χρεωστῇ ἡ Ἑλλάς
 » εἰς τὴν παρούσαν αὐτῆς κατάστασιν νὰ ὤρσληθῇ ἀπὸ τοῦτο ἐγκαίρως
 » ὥς καὶ νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τὴν εὐθύτητα καὶ φιλικωτοῦ τῆς ἰσχυρᾶς
 » αὐτῆς διοικήσεως· ὅθεν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων τῆς
 » τοῦ κράτους ἐλευθερίας καὶ ἰκανῶς στερεᾶς πολιτικῆς ὑπάρξεως ἡ
 » Ἑλλάς διὰ τῆς παρούσης δημοσίου πράξεως προσδιορίζει, ἀποφασί-
 » ζει, θεσπίζει, καὶ βούλεται τὸν ἐπόμενον Νόμον.

« Αὐον. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, δυνάμει τῆς παρούσης πράξεως, θέτει
 » ἐκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας, ἐθνικῆς
 » ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν
 » ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλης Βρετανίας.

« Βον. Ἡ παρούσα αὐτὴ ὀργανικὴ πρᾶξις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους συνο-
 » δεύεται μὲ ἐπὶ τούτου διπλοῦν ὑπόμνημα πρὸς τὴν σεβασμίαν διοί-
 » κησιν τῆς αὐτοῦ Βρετανικῆς μεγαλειότητος κατ' εὐθείαν εἰς Λονδί-
 » νον, καὶ συγχρόνως ἀποστέλλεται ἐμμέσως διὰ τῆς αὐτοῦ ἐξου-
 » τητος τοῦ λόρδου μεγάλου Ἀρμοστοῦ τῆς Α. Μ. εἰς τὰς ἡνωμένας
 » ἐπαρχίας τῶν Ἰονικῶν νήσων.

« Γον. Οἱ πρόεδροι τῶν ἐκτάκτων βουλευτηρίων τοῦ κράτους ξηρᾶς
 » καὶ θαλάσσης θέλουν ἐτοίμως ἐκπληρώσει τὸν παρόντα νόμον. Ἐν...
 » τὴν λ' αὐγῆς ».

(δ.)

Ὁ Κωλέττης λέγει τὰ αἷτια, δι' ἃ δὲν συνυπέγραψε τὸ ἔγγραφο, ἐν μὲν τῶν πρὸς τὸν θεῖόν του, Τουρτούρη, ἐπιστολῶν του καταχω-
 ροθεῖσιν ἐν τῷ περὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγράμματι τοῦ
 πρωτοσυγγέλου Φραντσῆ. Ὁ δὲ Κουντουριώτης δὲν συνυπέγραψε,
 διότι ὑπεγράφη τὸ ἔγγραφο ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ
 Κολοκοτρώνη καὶ ὅχι αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'.

(α.)

Ὁρα Κεφάλαιον Μ'

(β.)

Τὸ μηνυεῖδες τοῦτο πρόφραγμα κατεσκευάσθη δαπάνη τοῦ λόρδου Κα-
 ρόλου Μουράη, υἱοῦ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀθόλλου, ἀξιολύτου νέου, ἐλθόν-
 τος εἰς Ἑλλάδα ἐν ἁγωνισθῇ, καὶ ἀποθανόντος ἐν Γαστούνη τὴν 30
 ἰουλίου 1824.

Ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης ὠνόμασε κατ' ἀρέσκειαν τὰ διάφορα ὄχυρά
 μέρη τοῦ τείχους· εἰς ἀκριβεῆ δὲ κατάληψιν τῶν ὀνομασιῶν, ἃς παρ-

ᾠδέχθην ἐκ τῆς ἑφημερίδος τῶν ἐλληνικῶν χρονικῶν τοῦ Μεσολογγίου, σημειῶ ἐνταῦθα τὰς ἀντιστοιχοῦς γαλλικὰς.

Τετραγωνικὴ τάφρος	Redoute
Κανονοθυρίξ	Embrasure
Προμαχῶν	Rempart
Εὐθύβολος φωτιά	Feu rasant
Καρκινοειδὲς πρόφραγμα	Tenaille
Πρόχωμα	Cavalier
Κανονοστάσιον	Batterie
Προτείχισμα	Bastion
Ἀντιχαράκωμα	Contrevallation
Μηνοειδὲς πρόφραγμα	Lunette
Μεσότηγον	Traverse
Πρόταφρος	Avant fossé

(γ.)

Ὅρα ἑφημερίδος τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου Ἀριθ. 121, 122, 125, 126.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ΄.

(α.)

Παρόμοιον ἀνδραγάθημα διηγεῖται ἡ ἑφημερίς τοῦ Μεσολογγίου ὑπ' ἀριθ. 88.

« Τὰ ἀπὸ τὸν κόλπον τῶν Π. Πατρῶν χθὲς (31 ὁκτωβρίου) ἐκπλεύσαντα ἑπτὰ ἐχθρικά καράβια ἀπηντήθησαν σήμερον ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Πάπα μὲ τρία μικρὰ ἔνοπλα ἐδικὰ μας πλοῖα, διοικούμενα πρὸς τῶν κυβερνητῶν Κωνσταντῇ Τρικοῦπη, Χρυσάνθου Μωραϊτάκη καὶ Δημητρίου Παναγιώτη. Ἦλθον λοιπὸν εἰς ναυμαχίαν, ἣτις ἐπεκράτησε δύο περίπου ὥρας. Ἀπίθανον ἤθελε φανῇ ἴσως νὰ διακηρύξωμεν ὅτι ἡ νίκη τῆς ἀνίσου ταύτης ναυμαχίας ἐκκλινεν εἰς τὸν ὀλιγάριθμον στολίσκον μας, καὶ ὅτι τὰ ἐχθρικά καράβια συνιστάμενα ἀπὸ μίαν κορβέταν, δύο βρίκια καὶ τέσσαρας γολέττας διέλυσαν τὴν γραμμὴν των καὶ ἠναγκάσθησαν μὲ κατασχύνην των νὰ εἰσέλθωσι πάλιν ὑπὸ τὴν σκίπην τῶν φρουρίων τῶν Π. Πατρῶν πυροβολοῦντα ἀπὸ τὴν πρῶμην.»

(β.)

Ἴδου ἡ τελευταία αὕτη ἀνταπόκρισις ἀπαράλλακτος.

« Ἰμποσάμ Πασᾶς Βαλῆς Τσεδᾶ	« Μεχμέτ Ῥεσῆτ Πασᾶς Βαλῆς
καὶ Μωρέως καὶ Σερασκέρης	τῆς Ραῦμελῆς καὶ Σερασκέρης
» (Τ. Σ.)»	» (Τ. Σ.)»

« Σὲ σᾶς ὁποῦ βρισκόσασθε σιὴν πολιτορκίαν τοῦ Μεσολογγίου μικροὶ καὶ μεγάλοι σᾶς φανερόμεν διὰ ὁμιλίας τοῦ ῥάγι ὁποῦ ἐζητήσατε ἀν-

« θρωπον ἀπὸ μέρους μας ἐστάλθη, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὠμιλή-
 « θησαν μερικὰ καὶ σὲ αὐτὸ ἀπὶνω ἀπέρασαν μερικαὶς ἡμέραις. "Ὅμως
 « τὸ βράγι ὁποῦ ζητεῖτε θέλει ἄλλον, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁποῦ σᾶς
 « φανερόνομεν ἄνωθεν· πρῶτον νὰ δώσῃ τὰ ἄρματα μὲ αὐτὸν τὸν
 « τρόπον ὁποῦ νὰ μὴν ἔχη κανέναν μικρὸ μαχαῖρι· δευτέρον ἵπὸ μέρος
 « τῆς Τουρκίας σὲ ὅ,τι τόπον θέλετε νὰ κατοικήσῃτε· καὶ οἱ καθαυτοὶ
 « Μεσολογγίταις ἂν θέλουν νὰ μισεύσουν σὲ ἄλλο μέρος σὰν καὶ σᾶς
 « τοὺς δίνομεν τὴν ἄδειαν· ὅχι καὶ ἂν θέλουν νὰ καθίσουν στὸν τόπον
 « τους, γενήτῃ μοσάδες νὰ καθίσουν στὰ σπήτια τους καὶ στὰ ὑποστα-
 « τικά τους, καὶ ὅλον σας τὸ ἔχει καὶ ἴρξι καὶ ζωὴν σας ὡς τὸν πα-
 « ραμικρὸν δὲν θέλει πειραχθῆτε· σὲ αὐτὸ σᾶς βεβαιόνομεν· καὶ ἂν κλι-
 « νετε σὲ αὐτά, σᾶς δίνομεν τὸ βράγι, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ τελεία ἀπό-
 « κρισίς μας καὶ τόσον· τῇ 21 μαρτίου 1826 ἀπὸ τὸ στρατόπεδον».

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑποθέτει ὅτι οἱ ἐγκλειστοὶ ἐζήτησαν πρῶτοι συμ-
 βίθασμόν, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀποδεικνύεται ψευδὴς ἐκ τῆς ἐξῆς
 ἀπαντήσεως.

« Πρὸς τοὺς ὑψηλοτάτους Βεζηράδες Μώρα Βαλεσῆν καὶ 'Ρούμελη
 « Βαλεσῆν».

« Ἐχετε λάθος· ἡμεῖς δὲν σᾶς ἐζητήσαμεν προτῆτερα κουθέντα, τοῦ
 « λόγου σας μᾶς ἐζητήσατε.

« Εἶδαμεν τὸ ἔγγραφον τσεβάπι σας καὶ εὐχαριστοῦμεν ὁποῦ μᾶς γρά-
 « ρετε τὴν ἀλήθειαν γυμνήν, διότι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σας δὲν ἔμπο-
 « ρέσαμεν νὰ πληροφορηθοῦμεν ἕως τώρα, διότι μᾶς τὰ ἔλεγαν μπερ-
 « δευμένα. Δὲν ἠλπίζαμεν ποτὲ νὰ σᾶς ἀπεράσῃ μιὰ τέτοια φαντασία
 « ὁποῦ ὀκτὼ χιλιάδες ἄρματα αἵματωμένα νὰ τὰ ζητησῃτε καὶ νὰ
 « σᾶς τὰ δώσωμεν μὲ τὰ χέρια μας, τὰ ὁποῖα ἄρματα συμφωνοῦν μὲ
 « τὴν ζωὴν. "Ὅθεν, καθὼς βλέπομεν τὸν σκοπὸν σας καὶ τὴν ἀπόφασιν
 « ὁποῦ ἔχομεν ἡμεῖς, θὰ γίνῃ ἐκεῖνο ὅ,τι ἀπεφάσισεν ὁ Θεός, τὸ ὁ-
 « ποῖον δὲν τὸ ἠξεύρετε οὔτε ἡ ὑψηλότης σας, οὔτε ἡμεῖς, καὶ ἄς γίνῃ
 « τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

« 1826, μαρτίου 21, Μεσολόγγι. » | « Οἱ ἄρχηγοὶ τοῦ Μεσολογγίου».

(γ.)

Ἡ κοπεῖσα εἰς δύο αὕτη σπάθη ἀνετέθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν
 τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸν κατὰ τὴν Κλείσοβαν ναόν.

(δ.)

Ἐκ τῶν δύο ἄλλων μελῶν τῆς διευθυνούσης τὰ τῆς δυτικῆς Ἑλ-
 λάδος ἐπιτροπῆς, ὁ μὲν Θέμελης ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπὶ τῆς πο-
 λιορκίας, ὁ δὲ Καναβὸς δὲν συνεπολιορκήθη.

(ε.)

Μαΐου 1829 περί τῆς τότε ὑπὸ συζήτησιν ὁροθεσίας τοῦ νέου Ἑλληνικοῦ κράτους ἀνύψωσε τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τῆς προγονικῆς μας δόξης ὡς πρὸς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος ἀγῶνας ἀποδοκιμάζων πᾶσαν ὁροθετικὴν γραμμὴν μὴ περιλαμβάνουσαν δι' ὅποιονδήποτε λόγον τὰς Ἀθήνας, τὰς Θήβας, τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς, τὰς Θερμοπύλας συνάμα δὲ καὶ τὸ Μεσολόγγι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ'.

(α)

Ἴδου ἐν περιλήψει ὁ λόγος ὃν ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἀπήγγειλεν ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ τῶν μεγιστάνων. Ἐκδίδω δὲ αὐτὸν ὡς δεκνύοντα πόσον κατετάραττε καὶ ἐταπείνونه τὴν ἀλαζόνα Πύλιν ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων.

« Χάρις εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψίστου καὶ εἰς τὴν ἀνδρίαν τῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἀνεδείχθη ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παντοῦ νικητρία καὶ κατέπληξε τοὺς ἐχθρούς της· ἄλλ' οἱ καιροὶ δὲν εἶναι πλέον οἱ αὐτοί· οἱ στρατιῶται ἐξετράπησαν τοῦ καθήκοντός των, ἐξεφραυλίσθησαν, καὶ ὁδηγούμενοι ὑπὸ ἀναξίων ἢ ἀνάνδρων διασκορπίζονται ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν. Ὅποιον λυπηρὸν σκέψων παραίτιον εἶναι τὸ θέαμα τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων! Οἱ ἀντάρται οὗτοι, οἱ ὡς κάλαμοι ἀσθενεῖς, ἐμπαύωσαν τοὺς μέχρι τοῦδε ἀγῶνάς μας· ἐν ἀκαρεῖ ἔπρεπεν ἡ ἀκάθεκτος ὁρμὴ τῶν ἀνδρείων Μουσουλμάνων νὰ τοὺς καταστρέψῃ, καὶ ὅμως δὲν ἐδυνήθημεν εἰσεῖτι νὰ σθέσωμεν τὴν φλόγα τῆς ἀνταρσίας των! Ἡ ἱστορία διηγεῖται τίνι τρόπῳ κατεργρόνουν ἄλλοτε οἱ Μουσουλμάνοι καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ πόσον διέπρεπεν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ γενίτσαροι· ἀλλὰ τὰ τάγματα τούτων δὲν εἶναι πλέον ὅ,τι ἦσαν· παρεισέδυσαν ἀνεπαισθήτως τυχοδιώκται καὶ κατέστρεψαν τὸ οἰκοδόμημά των· πλήθουν τὰ στρατολόγια ὀνομάτων ὑπομισθίων γενιτσαρῶν, ἀλλὰ ζητεῖ τις ἐν αὐτοῖς μαχητὰς καὶ σχεδὸν δὲν εὐρίσκει· ἂν διαταχθῇ τάγμα τι νὰ ἐκστρατεύσῃ, καθάρματα στρατολογοῦνται καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν ἐχθρῶν παρεισδύουν καὶ μάλιστα Ἕλληνες μῖστος ἀσπονδὸν τρέφοντες κατὰ τοῦ ἰσλαμικοῦ, καὶ διαφόρως μετασχηματιζόμενοι ἀναμιγνύονται ἐξίπτοντες τὰ πῖθον εἰς παράλυσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀνεπιτήδευοι δὲ οἱ γενίτσαροι νὰ διακρίνωσι τὸ ψεῦδος τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκτρεπόμενοι τοῦ ὁρθοῦ λόγου δι-ατείνονται ὅτι ὁ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμος δὲν ἦτον ἀναγκαῖος, ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν καταστροφὴν τῶν γενιτσαρῶν, καὶ ὅτι δωροδοκούμενοι οἱ ὑπουργοὶ τοῦ σουλτάνου παρέδιδον τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους εἰς τοὺς ἐχθρούς. Πόσον ἄτοπον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι κυβέρνησις ἀναδέχεται πόλεμον ἐπὶ σκοπῷ καταστροφῆς τοῦ ἰδίου στρατοῦ της, ἥτοι τῶν μελῶν τοῦ ἰδίου σώματός της, καὶ ὅτι διασκορπίζει τοὺς θησαυρούς της ἐπὶ σκοπῷ νὰ παραδώσῃ τὰς ἐπαρχίας της εἰς τοὺς ἐχθρούς της! Ἡ τοιαύτη συκοφαντία εἶναι ἀληθὴς παραφροσύνη. Ἡ

« ἐλάττωσις τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ ἡ παράβασις τῶν στρατιω-
 » τικῶν κανονισμῶν εἶναι τὰ κύρια αἷτια τῆς παρακμῆς τοῦ στρατοῦ·
 » δὲν αἰσθάνεται σήμερον ὁ στρατιώτης τὰ θρησκευτικὰ καθήκοντά του,
 » ἀγνοεῖ ὅτι εἶναι ἀθλητὴς τῆς πίστεως, καὶ ὅτι ὀφείλει κατὰ τὸν
 » θεῖον νόμον τελεῖαν ὑπακοὴν εἰς τὴν φωνὴν τῶν ἀρχηγῶν του. Ἄς
 » παρατηρήσῃ ὅστις θέλει τοὺς ὁργανισμοὺς τοῦ στρατοῦ τῶν γενιτσά-
 » ρων ὑπὸ τοὺς πρώτους σουλτάνους καὶ θὰ ἰδῇ ὅτι τὴν σήμερον δὲν
 » τηροῦνται. Ἐξηκοῦντο οἱ γενίτσαροι ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Σουλεῖ-
 » μάνη τοῦ α' εἰς πᾶν εἶδος ὅπλου ἐν χρήσει τότε, καὶ τὰ τάγματά
 » των δὲν συνεπληροῦντο ὑπὸ τυχόντων. Πόθεν ἡ τοιαύτη μεταβολή;
 » ἂν ὁ μισθὸς καὶ τὸ σιτηρέσιόν των δὲν ἐπαρκῶσιν, ἡ Πύλη ἀφθόνους
 » ἔχουσα πόρους ἐτοίμη εἶναι νὰ ἐπιχορηγήσῃ. Ἡξεύρετε πόση ἡ δύ-
 » ναμις καὶ ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἰσλαμισμού· ἡξεύρετε
 » ὁποῖα ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ στρατῷ τῶν γενιτσάρων ἀταξία, ἣν ἱλιγ-
 » γιᾶ τις πιστῶς νὰ περιγράψῃ· εἰς σὰς λοιπὸν ἀπόκειται ν' ἀποφασί-
 » σετε σήμερον τί ποιητέον εἰς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Πρόκειται νὰ
 » ταπεινώσωμεν τὴν ὀφρὺν τῶν ἐχθρῶν, ν' ἀπονίψωμεν τὸ ὄνειδος τῶν
 » ἐν πολέμῳ συμφορῶν μας· λαλήσατε παρρησίᾳ, δεῖξατε τὴν ὁδόν,
 » καὶ ἔτοιμοι εἴμεθα νὰ τὴν ὁδεύσωμεν· στενῶς συνδεδεμένοι διὰ τοῦ
 » δεσμοῦ τοῦ ἱεροῦ νόμου ὅλοι ἄς συνεργασθῶμεν ἐκ συμφώνου διὰ τὴν
 » δόξαν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς αὐτοκρατορίας».

Ἐκ τῶν τοῦ ἱστοριογράφου τῆς ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας Ἀσκαῶ
 Ἐφένδη.

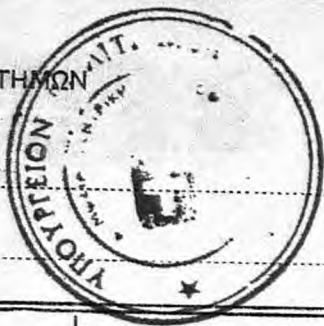

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Αθήνας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ...

[illegible]

No 3

ΤΡ Τριχούπης, Σ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ...

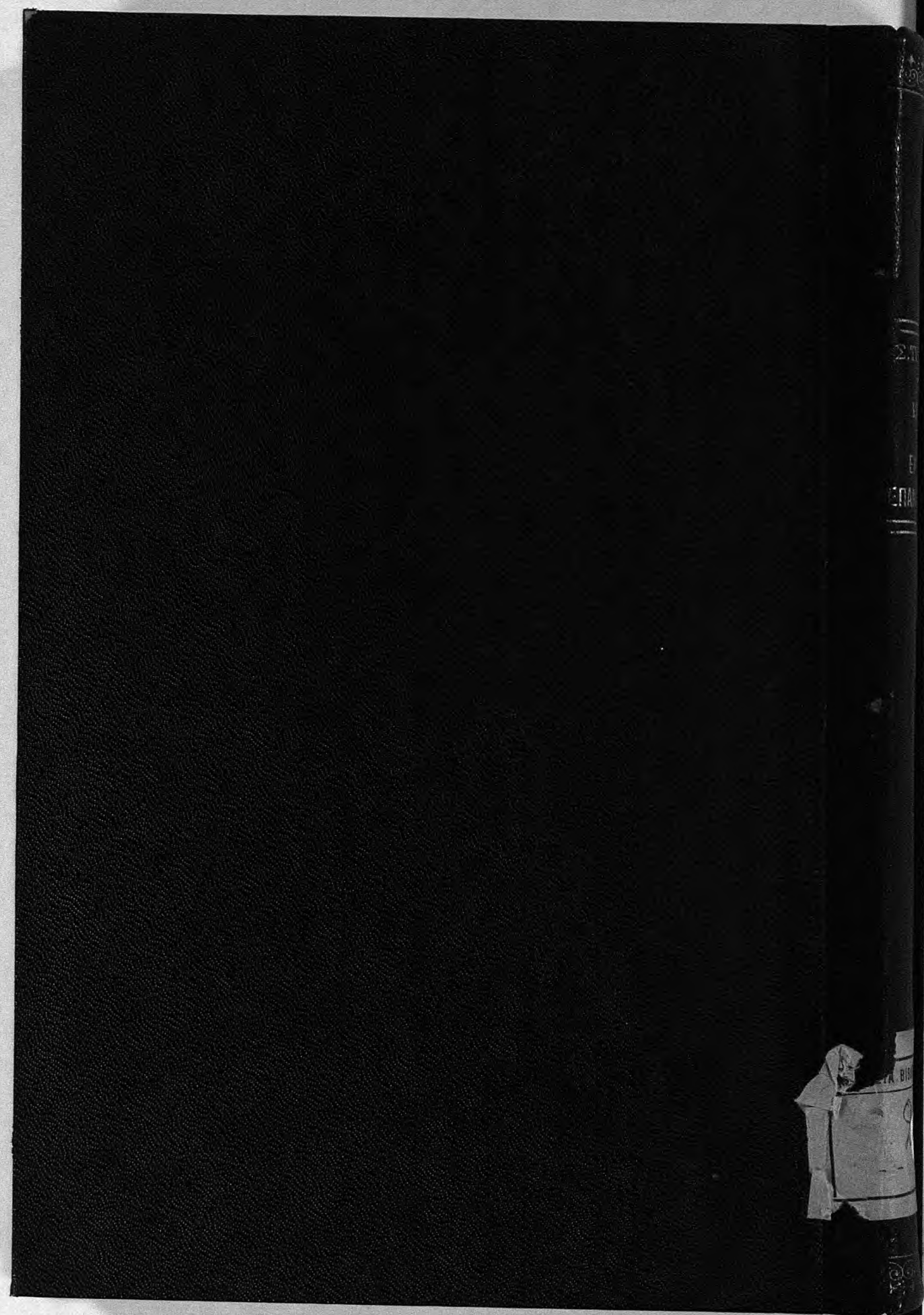
ἀριθ. χρ. 2900

Ἡμερομηνία
ἐπιστροφῆς

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας